EDWARD BREZA

NAZWISKA POMORZAN

POCHODZENIE I ZMIANY

TOM IV
CZĘŚĆ I

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

NAZWISKA
POMORZAN

EDWARD BREZA

NAZWISKA POMORZAN

POCHODZENIE I ZMIANY

TOM IV
CZĘŚĆ I

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2018

Recenzent
prof. dr hab. Ewa Wolnicz-Pawłowska

Redaktor Wydawnictwa
Natalia Maliszewska

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja dofinansowana przez

Gminę Dziemiany

Gminę Lipusz

Muzeum Ziemi Kościerskiej
im. dra Jerzego Knyby w Kościerzynie

Książka w wersji elektronicznej dostępna
na licencji Creative Commons BY-SA 4.0.

ISBN 978-83-8206-570-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Panu Profesorowi Hubertowi Górnowiczowi,
mojemu niezapomnianemu Nauczycielowi poświęcam

SPIS TREŚCI

Wstęp 9

Skróty 11

1. Najczęściej cytowane źródła i opracowania 11
2. Czasopisma 16
3. Inne 17
4. Znaki 18

Słownik nazwisk 19

Indeks nazwisk 283

WSTĘP

Po ukazaniu się NP III (objaśnienie skrótów por. niżej) otrzymywałem dalej pytania o pochodzenie wielu nazwisk (kto pytał, podaję w tekście), odpowiadałem albo prywatnie osobom zapytującym, albo w GK bądź w periodykach naukowych. Z własnej także inicjatywy zastanawiałem się nad spotykanymi w TV, prasie czy na wizytówkach służbowych nazwiskami. Nadto do czerwca 2011 r. pracowałem ciągle w Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie, na jej zamiejscowym Wydziale Humanistycznym w Mławie, gdzie prowadziłem wykład monograficzny z onomastyki i seminarium licencjackie, na którym słuchacze spisywali nazwiska z nagrobków cmentarnych własnych parafii i opracowywali je w postaci prac licencjackich.

Te właśnie przemyślenia, podbudowane literaturą naukową i zapisami historycznymi przedstawiam w t. IV i na pewno ostatnim. Znalazło się w nim dużo nazwisk pochodzenia niemieckiego, ale noszonych przez obywateli polskich, bo notowane w SNW. Tak powstał NP IV, który przedkładam zainteresowanym Czytelnikom i nosicielom tych nazwisk. Dużo w tym materiale nazwisk pochodzenia niemieckiego, jak to już powiedziano, jednak zawsze są one dokumentowane historycznie lub współcześnie na Pomorzu Gdańskim. Nazwisk z tylko historyczną dokumentacją z zasady nie zamieszczałem.

Sposób opracowania jest ten sam, co w tomach poprzednich: zasób nazwisk współcześnie noszonych (za SNW), ich dokumentacja historyczna (SSNO, metrykalne księgi kościelne, nagrobki cmentarne, inwentarze dóbr), objaśnienia etymologiczne. Część z tych nazwisk była już drukowana w periodykach naukowych, co zawsze odnotowuję na końcu artykułu hasłowego. Niekiedy tylko – ze względu na strukturę nazwisk – łączę je semantycznie, np. *Beus*, *Deus*, *Meus* i *Teus* lub formalnie, jak s.v. *Amberg* nazwiska z niem. przyimkami.

System skrótów jest ten sam, co w tomach poprzednich, wzbogacona została nieco literatura naukowa, cytowana albo przez skróty, albo wprost w tekście głównym. Niekiedy odstępuję od porządku alfabetycznego ze względu na podobne struktury nazwisk czy tworzone przez przedrostek *bez*. Dotrzeć będzie można do nich przez zamieszczony na końcu indeks.

Suma nazwisk noszonych przez obywateli odpowiada informacjom z SNW. Natomiast nie wyliczam województw, gdzie mieszka kilka osób.

Ze względu na dużą objętość niniejsza książka została podzielona na 2 tomy: t. I obejmujący nazwiska na litery A–J i t. II obejmujący nazwiska na litery K–Ż.

W niniejszym tomie odsyłam czasem do nazwisk ujętych w t. II, który jest w przygotowaniu.

Pragnę najserdeczniej podziękować Wójtom, Ich radom gmin Dziemiany i Lipusz w pow. kościerskim: Mirosławowi Ebertowskiemu i Leszkowi Pobłockiemu oraz dyrektorowi Muzeum Ziemi Kościerskiej Krzysztofowi Jażdżewskiemu za sfinansowanie wydania tej książki. Wydawnictwu Uniwersytetu Gdańskiego za samo wydanie, redaktor Natalii Maliszewskiej za wnikliwą korektę.

SKRÓTY

1. NAJCZĘŚCIEJ CYTOWANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

AJK *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, oprac. przez Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, t. I–VI pod kier. Z. Stiebera, t. VII–XV pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław 1964–1978.

AKH X *Inwentarz dóbr i dochodów biskupstwa włocławskiego z roku 1534*, wyd. B. Ulanowski, Archiwum Komisji Historycznej, t. X, Kraków 1916.

AN A. Naruszewicz, *Nazwiska mieszkańców Komornictwa Lidzbarskiego z XVI–XVIII w.*, praca doktorska wykonana pod kier. prof. M. Biolik na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w r. 2001 (komputeropis).

AnP *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku. Wybór artykułów hasłowych oraz wykazy nazwisk wraz z chronologią i geografią,* t. I–IV: A–St, red. A. Cieślikowej, Kraków 2007–2013.

AP Archiwum Państwowe w Gdańsku.

APB Archiwum Państwowe w Bydgoszczy.

AS *Atlas szlachecki*, red. S. Starykoń-Kacprzycki, Warszawa 1939.

AW A. Wrońska, *Nazwiska mieszkańców Barczewa i okolic w XVII wieku*, praca doktorska wykonana pod kier. E. Brezy na Uniwersytecie Gdańskim w r. 2001 (komputeropis).

B A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I, II: A–P, Warszawa 2000.

Bach A. Bach, *Deutsche Namenkunde*, Bd. I, Heidelberg 1953.

Bar M. Bar, W. Stephan, *Die Ortsnamenveränderungen in Westpreussen gegenüber dem Namenbestande der polnischen Zeit*, Danzig 1912.

BBK *Das Bürgerbuch der Stadt Konitz von 1550–1850 (Księga obywateli Chonic) von Elisabeth K l o s s*, Danzig 1927.

BFN *Brandenburgische Familiennamen.*

Biskup M. Biskup, A. Tomczak, *Mapy województwa pomorskiego w drugiej połowie XVI w.*, Toruń 1955.

BNB *Brandenburgisches Namenbuch*, Bd. I–XII, Weimar 1967–1998.

BNOT	A. Tronina, P. Walewski, *Biblijne nazwy osobowe i topograficzne. Słownik etymologiczny*, Częstochowa 2009.
BNP	J.S. Bystroń, *Nazwiska polskie*, wyd. 3, Warszawa 1993.
Bor	W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
Br	A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
BT	(Katolicka) Biblia Tysiąclecia albo Tyniecka, tj. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, tłum. z jęz. oryg. zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich, wyd. 4, Poznań–Warszawa 1989.
C	A. Cieślikowa, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990.
ChDE	*Chambers Dictionary of Etymology*, ed. R.K. Barnhart, New York 2001.
Cramer	R. Cramer, *Geschichte der Lande Lauenburg und Bütow*, Königsberg 1851.
Dach	J.K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII wieku [...]*, odczytał, wstępem i przypisami opatrzył Z. Pentek, Kórnik 1995.
Damps	M. Damps, *Nazwiska mieszkańców Kociewia od XVI do XVIII w.*, praca doktorska wykonana pod kierunkiem doc. dr. hab. E. Brezy na Uniwersytecie Gdańskim w r. 1988 (maszynopis).
DB	J. Muhl, *Danziger Bürger auf der Danziger Höhe*, Mitteilungen des Westpreussischen Geschichtsvereins 30, 1931, Nr 3.
DBG	J. Muhl, *Danziger Bürgergeschlechter in ländlicher Besitz*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins 71, 1934.
DF	R. Kohlheim, V. Kohlheim, *Duden. Familiennamen: Herkunft und Bedeutung*, Mannheim 2000.
EK	*Encyklopedia katolicka*, t. I–XX, red. E. Gigilewicz, Lublin 1985–2014.
EW	E. Eichler, H. Walther, *Städtenamenbuch der DDR*, Leipzig 1986.
F	Wydawnictwa źródłowe Tow. Naukowego w Toruniu z serii „Fontes"; J. Dygdała, *Lustracja województw Prus Królewskich 1765*, t. I: *Województwo pomorskie*, cz. 1: *Powiat pucki i mirachowski*, Toruń 2000.
Go	M. Gottschald, *Deutsche Namenkunde*, 3. Aufl., Berlin 1954.
GSD 13	E. Kloss, *Das Grundbuch der Stadt Dirschau*, neuaufgabe von Danzig 1929, Münster 2002.
Heidn	W. Heidn, *Die Ortschaften des Kreises Karthaus/Westpr. in der Vergangenheit*, Marburg/Lahn 1965.
Hellf	V. Hellfritzsch, *Familiennamenbuch des Sächsischen Vogt-Landes*, Berlin 1992.
H-W	R. Hermann-Winter, *Kleines plattdeutsches Wörterbuch*, 3. Aufl., Rostock 1990.
ISC	*Inwentarze starostwa człuchowskiego z lat 1676 i 1696 wraz z inwentarzami wsi Debrzno i Małe Chojniczki*, wyd. M. Fryda przy współudziale K. Monikowskiej, Człuchów 2011.
J	M. Jeżowa, *Dawne słowiańskie dialekty Meklemburgii w świetle nazw miejscowych i osobowych*, cz. I: *Fonetyka*, Wrocław 1961, cz. II: *Słowotwórstwo*, Wrocław 1962.
Jougan	A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. 3, Poznań 1958.

KB	G. Bronisch, W. Ohle, H. Teichmüller, *Kreis Bütow*, 2. Aufl., Stettin 1939.
KIS	H. Fros, F. Sowa, *Księga imion i świętych*, t. I–VI, Kraków 1997–2007.
Kluge	F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 22. Aufl., Berlin–New York 1989.
KN	B. Kreja, *Księga nazwisk ziemi gdańskiej*, Gdańsk 1998.
Knap	M. Knappová, *Jak se bude jmenovat?*, Praha 1978.
KNI	J. Bubak, *Księga naszych imion*, Wrocław 1993.
Kr	*Słownik łacińsko-polski do użytku szkół średnich*, B. Kruczkiewicz, wyd. 2, Lwów–Warszawa 1925.
KUNM	Komisja Ustalania Nazw Miejscowych przy Urzędzie Rady Ministrów, obecnie Komisja Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.
Kupisz	W. Kupiszewski, *Dlaczego Agnieszka a nie Ines? Wybierz imię dla swego dziecka*, Warszawa 1991.
KVNB	H. Naumann, G. Schlimpert, J. Schultheis, *Das kleine Vornamenbuch*, Leipzig 1980.
L	S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Warszawa 1951.
Lbn	A. Lübben, Ch. Walther, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*, Darmstadt 1990.
Led	L. von Ledebur, *Adelslexikon der preussischen Monarchie*, Bd. I–III, Berlin (b.r.w.).
Lexer	M. von Lexer, *Mittelhochdeutsches Handworterbuch*, 34. Aufl., Leipzig 1974.
LS	L.B. Sudakiewicz, *Nazwiska mieszkańców Złotowa i okolic od II połowy XVI wieku do II połowy XIX wieku*, praca doktorska napisana pod kier. prof. E. Brezy na Uniwersytecie Gdańskim w r. 2003 (komputeropis).
Luz	Z. Klotzke, *Ziemia luzińska. Leksykon*, Wejherowo 2009.
Majtán	M. Majtán, M. Považaj, *Meno pre naše dieťa*, Bratislava 1985.
Mal I	M. Malec, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971.
Mal II	M. Malec, *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982.
Mal III	M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
MEKSA	*Mała encyklopedia kultury świata antycznego*, t. I, red. G. Pianko, t. II, red. Z. Piszczek, Warszawa 1958, 1962.
MRP	*Matricularum Regni Poloniae summaria*, wyd. T. Wierzbowski, t. I–IV, Warszawa 1905–1919.
MS	J. Staszewski, *Mały słownik. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, wyd. 3, Warszawa 1968.
Muhl	J. Muhl, *Geschichte der Dörfer auf der Danziger Höhe*, Danzig 1938.
N	F. Nieckula, *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław 1971.
NGS	*Nazwy geograficzne Śląska*, t. I, red. S. Rospond, t. II–VIII, red. H. Borek, t. IX–XVII, red. S. Sochacka, Warszawa–Wrocław–Opole 1970–2016.

NiDP	*Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś*, t. I–VI, Gdańsk 1995–2006.
NMKO	B. Mossakowska, *Nazwiska mieszkańców Komornictwa Olsztyńskiego*, Gdańsk 1993.
NML	S. Warchoł, *Nazwy miast Lubelszczyzny*, Lublin 1964.
Nmn	H. Naumann, *Das grosse Buch der Familiennamen. Alter. Herkunft. Bedeutung*, Niedernhausen 1996.
NMP	*Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. I–IX, red. K. Rymut, Kraków 1996–2013.
NMPG	*Nazwy miast Pomorza Gdańskiego. Praca zbiorowa*, red. H. Górnowicz, Z. Brocki, wyd. 2 popr. i posz., red. E. Breza i J. Treder, Gdańsk 1999.
NP	E. Breza, *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. I–III, Gdańsk 2000–2004.
NPAL	L. von Zedlitz-Neukirch, *Neues preussisches Adels-Lexikon oder genealogische und diplomatische Nachrichten*, Bd. I–VI, Leipzig 1836–1843.
NPR	K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, t. I, II, Kraków 1999–2001.
NR	E. Breza, *Nazwiska związane z rodziną Szultków i Zinków* [w:] *Nasza rodzina. Studia i materiały*, oprac. Z. Szultka, Słupsk–Skarszewy 2002.
ONL	E. Eichler, *Die Ortsnamen der Niederlausitz*, Bautzen 1975.
P	S. Rospond, *Patronimiczne nazwy miejscowe na Śląsku*, Wrocław 1964.
Pelp	*Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928.
PES	*Polska encyklopedia szlachecka*, red. S. Starykoń-Kasprzycki, t. I–XII, Warszawa 1935–1939.
Plezia	*Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. I–V, Warszawa 1959–1979.
PMT	*Pomorskie Monografie Toponomastyczne* (seria): nr I: E. Breza, *Toponimia powiatu kościerskiego*, Gdańsk 1964; nr II: U. Kęsikowa, *Nazwy geograficzne Pomorza Gdańskiego z sufiksem -ov-*, Gdańsk 1876; nr III: J. Treder, *Toponimia byłego powiatu puckiego*, Gdańsk 1977; nr V: J. Łuszczyńska, *Nazwy geograficzne z sufiksem -in-*, Gdańsk 1983; nr VI: H. Bugalska, *Toponimia byłych powiatów gdańskiego i tczewskiego*, Wrocław 1985; nr VII: H. Górnowicz, *Toponimia powiatu starogardzkiego*, Wrocław 1985; nr IX: G. Surma, *Toponimia powiatu bytowskiego*, Wrocław 1990; nr XIV: J. Treder, *Toponimia powiatu wejherowskiego*, Gdańsk 1997; nr XV: M. Milewska, *Toponimia powiatu tucholskiego*, Gdańsk 2000.
Pom Wrtb	F. Lorentz, *Pomoranisches Worterbuch*, Bd. I, Berlin 1958.
PrSB	*Praktyczny słownik biblijny*, red. A. Grabner-Haider, tłum., oprac. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994.
Przyd A	E. Breza, *Pochodzenie przydomków szlachty pomorskiej*, wyd. 2, Gdańsk 1986. Aneks: *Przydomki szlachty ziemi chełmińsko-dobrzyńskiej Warmii i Mazur*.
Przyd	E. Breza, *Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*, Gdańsk 1978.
PSB	*Polski słownik biograficzny*, Wrocław od 1980 r.
R	S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej*, cz. I: *Polsko-niemiecka*, cz. II: *Niemiecko-polska, uzupełnienia*, Wrocław 1951.

Recz	S. Reczek, *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław 1968.
Rink	J. Rink, *Die Geschichte der Koschneiderei...*, Danzig 1932.
RP	S. Rospond, *Patronimiczne nazwy miejscowe na Śląsku*, Wrocław 1964.
RPP	W. Kętrzyński, *Rejestr poboru podwójnego dnia 25 Juny 1648 r. w Malborku na Seymiku generalnym ziem Pruskich uchwalonego i przez Msci Garczyńskiego ... sposobem niżej wyrażonym wniesionego [...]*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego" V, 1869.
Rym	K. Rymut, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I, II, Kraków 1999, 2001.
RzD I	E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, Wrocław 1985.
RzD II	E. Rzetelska-Feleszko, J. Duma, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, Warszawa 1991.
SBPN	*Słownik biograficzny Pomorza Nadwilańskiego*, t. I, red. S. Gierszewski, t. II–IV, red. Z. Nowak, suplement I, II, Gdańsk 1992–2002.
SEK	W. Boryś, H. Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. I–VI, Warszawa 1994–2010.
SEMiG	S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.
SEMot	*Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych* (seria), red. A. Cieślikowa, M. Malec, K. Rymut: cz. I: *Odapelatywne nazwy osobowe*, oprac. A. Cieślikowa przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta, Kraków 2000; cz. II: *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, oprac. M. Malec, Kraków 1995; cz. III: *Odmiejscowe nazwy osobowe*, oprac. Z. Kaleta przy współudziale E. Supranowicz i J. Szymowej, Kraków 1997; cz. IV: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, oprac. E. Supranowicz, Kraków 1997; cz. V: *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, oprac. E. Klimek, Kraków 1997; cz. VI: *Nazwy heraldyczne*, oprac. M. Bobowska-Kowalska, Kraków 1995.
SG	*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I–XV, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880–1902.
SGP	J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków 1900–1911.
SHNOB	Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostocczyzny (XV–XVII w.)*, t. I, II, Białystok 1997, 1998.
SI	W. Janowowa *et al.*, *Słownik imion*, wyd. 2, Wrocław 1991.
SIW	*Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, Kraków 1995.
SJP	*Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.
SKA	L. Winniczuk, *Słownik kultury antycznej. Grecja, Rzym*, wyd. 4, Warszawa 1986.
Sł	F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków 1952–1982.
Sł stp	*Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1953–2002.
SłŁS	*Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, red. M. Plezia, Wrocław od r. 1953.

SNH	F. Lorentz, *Slawische Namen Hinterpommern* (Pomorze Zachodnie), bearb. v. F. Hinze, Berlin 1964.
SNMPG	H. Górnowicz, *Słownik nazwisk mieszkańców Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk 1992.
SNS	S. Rospond, *Słownik nazwisk śląskich*, t. I, II: A–K, Wrocław 1967, 1973.
SNW	*Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, t. I–X, Kraków 1992–1994.
SP	*Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, Wrocław 1974 i nn.
SP XVI	*Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa, Wrocław od 1966.
SS	W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
SSNO	*Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki, M. Malec, t. I–VII, Wrocław 1965–1987.
SSPN	W. Wenzel, *Studien zu sorbischen Personnennamen*, 1–3, Bautzen 1987–1994.
SW	J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.
Swil	M. Orgelbrand, *Słownik języka polskiego*, t. I, II, Wilno 1861.
SWO	*Słownik wyrazów obcych PWN*, red. E. Sobol, wyd. nowe, Warszawa 1995.
Sych	B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VII, Wrocław 1967–1976.
Szuta	J. Szuta, *Nazwiska parafii Jeleńcz pod Tucholą*, praca doktorska, wykonana pod kierunkiem doc. dr. hab. E. Brezy na Uniwersytecie Gdańskim.
TPW	A. Pospiszylowa, *Toponimia południowej Warmii. Nazwy miejscowe*, Olsztyn 1987.
UPK	*Urzędnicy Prus Królewskich XV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, Wrocław 1990.
Vasmer	M. Fasmier, *Etimołogiczeskij słowar' russkogo jazyka*, t. I–IV, Moskwa 1986–987.
Wan	J. Waniakowa, *Nazwy dni tygodnia w językach indoeuropejskich*, Kraków 1998.
WD	*Wizytacje domen: bytowskiej i lęborskiej z XVI wieku*, wyb., wstęp, oprac. Z. Szultka, B. Wachowiak, Warszawa 2009.
WU	*Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce* t. I–III, oprac. J. Bielec, S. Szwałek, Warszawa 1980–1982.
WZ	W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 1989.
ZDz	*Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym. Źródła dziejowe*, t. XXIII, T. Baranowski, t. XII: *Prusy Królewskie*, Warszawa 1911.
Zoder	R. Zoder, *Familiennamen in Ostfalen*, Bd. I, II, Hildesheim 1968.

2. CZASOPISMA

AC	Acta Cassubiana
Dz B	Dziennik Bałtycki
GCh	Gazeta Chojnicka

GK	Gazeta Kartuska
GłW	Głos Wybrzeża
GSJ	Gdańskie Studia Językoznawcze
GZH	Gdańskie Zeszyty Humanistyczne
JP	Język Polski
KrB	Kurier Bytowski
Onom	Onomastica
OSG	Onomastica Slavogermanica
Pom	Pomerania
Por J	Poradnik Językowy
Pr F	Prace Filologiczne
Pr J	Prace Językoznawcze. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego
Rk Gd	Rocznik Gdański
RTNT	Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu
SFPiS	Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej
Sl Oc	Slavia Occidentalis

3. INNE

abp	arcybiskup
ang.	angielski
ap.	apelatyw (wyraz pospolity)
aram.	aramejski
bp	biskup
bułg.	bułgarski
cel.	celownik
cz.	czeski
dolnołuż.	dolnołużycki
dolnoniem.	dolnoniemiecki
dop.	dopełniacz
duń.	duński
est.	estoński
fiń.	fiński
franc.	francuski
germ.	germański
gm.	gmina
górnoniem.	górnoniemiecki
gr.	grecki
gw.	gwarowy
h.	herb
hebr.	hebrajski
hiszp.	hiszpański
hol.	holenderski
ib.	*ibidem*

im.	imię
kasz.	kaszubski
l.c.	*loco citato* (w miejscu cytowanym)
l.mn.	liczba mnoga
l.poj.	liczba pojedyncza
mac.	macedoński
mian.	mianownik
mjsc.	miejscownik
n.	nazwa
n.m.	nazwa miejscowa
n.os.	nazwa osobowa
niem.	niemiecki
nor.	norweski
par.	parafia
pol.	polski
port.	portugalski
pow.	powiat
r.m.	rodzaj męski
r.n.	rodzaj nijaki
r.ż.	rodzaj żeński
ros.	rosyjski
s.v.	*sub verbo* (pod hasłem)
scs.	staro-cerkiewno-słowiański
słow.	słowacki
słoweń.	słoweński
stang.	staroangielski
stfranc.	starofrancuski
stgerm.	starogermański
stgr.	starogrecki
sthebr.	starohebrajski
stpol.	staropolski
suf.	sufiks
szw.	szwedzki
ukr.	ukraiński
węg.	węgierski
wł.	włoski

4. ZNAKI

*	wyraz lub forma rekonstruowana
0	przy nazwisku – forma z różnych względów niepewna
>	przechodzi w...
<	pochodzi z...
†	u Sych wyraz archaiczny

SŁOWNIK NAZWISK

ADAM
I JEGO RODZINA ETYMOLOGICZNA

Przyjrzyjmy się nazwiskom pochodzącym od im. *Adam* na podstawie SNW, a więc nazwisko równe im. *Adam* nosi 1518 osób: 40 w woj. bydgoskim, po 10 elbląskim i słupskim, 53 gdańskim, 286 katowickim, 235 poznańskim, 228 zielonogórskim; 306 formę patronimiczną *Adamcewicz*, utworzoną za pomocą przyrostka *-ewicz* od *Adamiec*: 4 w woj. gdańskim, 57 szczecińskim, 55 zielonogórskim, 31 jeleniogórskim, 29 pilskim, 26 legnickim; od formy zdrobniałej *Adamcio* 72: po 2 w woj. gdańskim, słupskim i opolskim, 34 zielonogórskim, 11 kaliskim; patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-czak* od *Adam* lub *-ak* od *Adamek* bądź *Adamiec*, tj. 7872 *Adamczak*: 242 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 190 gdańskim, 62 słupskim, 2592 poznańskim, 1082 leszczyńskim, 754 zielonogórskim, 530 kaliskim; analogicznie za pomocą przyrostka *-czuk*, tj. 3902 *Adamczuk*: 25 w woj. bydgoskim, 40 elbląskim, 66 gdańskim, 35 słupskim, 1011 zamojskim, 566 chełmskim, 233 siedleckim, 216 warszawskim, 200 lubelskim; *-czyk*, a więc 49 599 *Adamczyk*: 997 w woj. bydgoskim, 413 elbląskim, 1424 gdańskim, 617 słupskim, 7071 katowickim, 3502 kieleckim, 3226 warszawskim, 2206 radomskim, 2026 łódzkim, 2168 krakowskim, 1604 bielskim, 1106 wrocławskim; *-ek* powstałe od *Adamek*, czyli 462 *Adameczek*: 10 w woj. elbląskim, 110 lubelskim, 105 siedleckim, 51 warszawskim; od *Adam*, zatem 7847 *Adamek*: 22 w woj. bydgoskim, 61 elbląskim, 120 gdańskim, 52 słupskim, 1522 katowickim, 540 bielskim, 498 kaliskim, 374 poznańskim, 356 konińskim, 243 kieleckim; modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *-ewski* od *Adamiec*, a więc 5955 *Adamczewski*: 312 w woj. bydgoskim, 49 elbląskim, 81 gdańskim, 52 słupskim, 1177 łódzkim, 467 poznańskim, 411 konińskim, po 261 kaliskim i pilskim, 215 katowickim; za pomocą *-ski* od *Adamec* (26 poza Pomorzem) lub *Adamek*, a więc 111 *Adamecki*: 13 w woj. słupskim, 32 piotrkowskim, 25 skierniewickim, 16 łódzkim; *-ec*, a więc 6244 *Adamiec*: 59 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 52 gdańskim, 96 słupskim, 1255 katowickim, 656 kieleckim, 543 radomskim, 526 opolskim, 368 warszawskim, 254 łódzkim, 222 siedleckim; w zapisie niem. *Adametz* 37: 15 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 10 poznańskim, 7 katowickim; 1 z ukr. przyrostkiem *-enko Adamienko* w woj. słupskim; 1797 *Adamik*: 12 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 14 słupskim, 434 katowickim, 230 krośnieńskim, 187 bielskim, 89 opolskim, 59 krakowskim, 38 tarnowskim; w formie przymiotnika dzierżawczego: 73 *Adamin*: 2 w woj. gdańskim, 14 suwalskim, 8 koszalińskim, 7 olsztyńskim, po 5 białostockim, kieleckim i poznańskim; w postaci patronimicznej „śląskiej" 1 *Adamiszok* w woj. bydgoskim od domniemanej podstawy *Adamisz*; w postaci ukr.: 122 *Adamiszyn*: 1 w woj. bydgoskim, 30 wrocławskim, 22 gorzowskim.

Historycznie nazwisko *Adam* i formy od niego pochodne często trafiały do źródeł i to od północy Kaszub po południe i na Kociewie: w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK) zanotowany został w r. 1726 *Adam* Ludwig, igielnik (*Nadler*), przybyły do miasta z Kreysingen (nie potrafię zidentyfikować miejscowości); był ławnikiem (*Schöppe*), za jego czasów w r. 1742 wybuchł w Chojnicach pożar, który strawił kościół ewangelicki, szkołę i ratusz, pozostawiając tylko niewiele budynków (BBK 54); wcześniej w Zamartem

(*Jacobsdorf*), wśród Kosznajdrów w r. 1354 mieszkał Peter *Adam* (Rink 34); w r. 1712 w Nowej Wsi Lęborskiej notowani byli chłopi: Paul *Adem*, Michel *Adem*, Hans *Adem*; wcześniej w latach 1703–1711 w tejże wsi utrwaleni zostali: Paul *Adem*, Michel *Adem* i Hans *Adem* (F XLVI, 61, 92, 93, 100) (zapis *Adem* jest hiperpoprawny na tle wymowy typu *gamba*). W Gostkowie pod Bytowem trzykrotnie zostało zapisane nazwisko *Adam*: *Adam* Hans i *Adam* Jürgen w r. 1559 (WD 219 notuje pod r. 1560 w kolejności: im. + nazwisko) oraz *Adam* Peter w r. 1603 (KB 284, 287). W r. 1560 w Nowej Wsi Lęborskiej został odnotowany Peter *Adam* (WD 395). W latach 1741–1745 dzierżawcą młyna w Łapinie pod Gdańskiem był Jacob *Adam*; kataster fryderycjański z r. 1793 wykazuje młynarza Jana *Adama* (Johann *Adam*); w r. 1773 w Pierszczewie najemnikiem był Martin *Adam*, w Dzierżążnie najemnikiem był niejaki *Adam*, a w Chmielnie ziemię parafialną uprawiał (*Pfarrbauer*) Johann *Adamcig* (zapewne *Adamczyk*) (Heidn 68, 284, 287, 289, 428, 468, 538, 610); księga chrztu par. Chmielno przynosi wpisy nazwiska *Adamczyk*: Jacob *Adamczik* 1826, Agnes *Adamczyk* 1828, Marianna *Adamczikowa* 1829 (AP I 22, 48, 78); w księdze ślubów par. Kościerzyna zostało utrwalone nazwisko *Adamkiewicz*: Christina *Adamkiewiczowa* 1747, cum Alexandre *Adamkiewicz* 1748, Catharina *Adamkiewiczowna* 1748 (AP X 23, 27); w księdze metrykalnej par. Strzepcz, pow. wejherowski ujawnione zostały nazwiska: *Adamczyk*: Anna *Adamczykowna* 1715 i *Adamowski*: Stanislaus *Adamowski* 1713 (AP XXIV 21, 148); w księdze metrykalnej par. Rumia zapisany został w r. 1727 Joan *Adam* (AP XIX 21); na Kociewiu, w księdze metrykalnej par. Niewieścin, pow. świecki zostały zapisane Marianna *Adamowa* w r. 1780 i Elisabeth *Adamin* 1789 – ten zapis po niemiecku oddaje nazwisko *Adam* u kobiety, jest to forma żeńska, utworzona za pomocą suf. *-in*, jak *Lehrerin*, *Schülerin* 'nauczycielka, uczennica' od *Lehrer* 'nauczyciel', *Schüler* 'uczeń'.

SSNO I 11 notuje nazwisko *Adam* i formy pochodne od r. 1194 na Pomorzu, od XIII w. w Wielkopolsce, Małopolsce, na Śląsku i Kresach Południowo-Wschodnich.

Podstawowe nazwisko *Adam* pochodzi od biblijnego im. *Adam*; formami patronimicznymi, utworzonymi za pomocą suf.: *-(cz)ak*: *Adamczak* i w wersji „śląskiej" *Adamiszok*, *-ec*: *Adamiec*, *Adamec*, pisane też z niem. *Adametz*; *-ewicz*: *Adamcewicz*; *-ek*: *Adamek*, *Adameczek*; *-ik/-(cz)yk*: *Adamczyk*; *-(cz)uk*: *Adamczuk*; ukr. przyrostkami: *-enko*: *Adam(i)enko* i *-iszyn*: *Adamiszyn*; hipokorystyczny suf. *-cio*: *Adamcio*; modelowy *-ski* i pochodne: *-owski*: *Adamowski*. Motywy przeniesienia im. *Adam* do roli nazwiska *Adam* i jego form pochodnych mogły być różne: nosił im. *Adam* i tak już nazwany został nazwiskowo, „zaczynał od Adama [i Ewy]" 'zawsze od początku'; mniej prawdopodobne, by w dawnych wiekach pokazał się w „stroju Adama" 'nago'.

Dodajmy, że im. *Adam* w tradycji chrześcijańskiej wywodzi się od hebr. *adamah* 'ziemia', por. Rdz 2,7, że został stworzony *ex luto* ***terrae*** 'z mułu **ziemi**'; także u Niemców im. *Erdmann* 'człowiek z ziemi' zyskało taką właśnie wykładnię, do Polski przejęte jako *Ertman* lub *Etman*, z czego modelowo powstało *Etmański* i niekiedy *Hetmański* (por. NP I 125–126).

Adrian, Adrianek, Adrianowicz, Adrianowski, Adrych, Adrychowski, Hadrian
i pochodne oraz podobne

SNW podaje 690 osób o nazwisku *Adrian*: 30 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 152 gdańskim, 1 słupskim, 54 włocławskim, 35 olsztyńskim; 91 *Adrjan*: 1 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 3 słupskim, 15 sieradzkim, 7 olsztyńskim; 11 *Adrjanek* poza Pomorzem Gdańskim; 9 *Adrjanczyk*: 1 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, po 2 łódzkim i płockim; 5 *Adrjaniak*: 3 w woj. gdańskim, po 1 warszawskim i ostrołęckim; 94 *Adrianek*: 3 w woj. gdańskim, 58 lubelskim, 15 szczecińskim; 102 *Adrianowicz*: 4 w woj. gdańskim, po 21 katowickim i sieradzkim, 16 częstochowskim; 101 *Adrianowski*: 6 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 26 sieradzkim; 47 *Adrjanowski*: 3 w woj. gdańskim, 27 łódzkim, po 6 warszawskim i sieradzkim; 45 *Adrjańczyk*: 1 w woj. bydgoskim, 17 łódzkim, 14 włocławskim, 9 pilskim; 45 *Adrich*: 27 bydgoskim, 17 gdańskim, 1 poznańskim; 401 *Adrych*: 201 bydgoskim, 19 elbląskim, 91 gdańskim, 8 słupskim, 24 szczecińskim, 19 poznańskim, 17 toruńskim; 6 *Adrichowski* w woj. bydgoskim; 57 *Adrychowski*: 27 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 9 toruńskim; 261 *Adryan*: 33 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 19 gdańskim, 4 słupskim, 90 poznańskim, 17 włocławskim, 14 pilskim; 39 *Adryjan*; 23 *Adryanczyk*: 4 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, po 3 jeleniogórskim i włocławskim; 18 *Adryaniak*: 10 w woj. słupskim, po 4 warszawskim i ostrołęckim; 1 *Adryianiak* w woj. słupskim; 126 *Adryańczyk*: 29 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 26 włocławskim, 18 łódzkim; 12 *Adryański*: 1 w woj. bydgoskim, 6 katowickim, 5 radomskim; 42 *Adryjański*: 24 w woj. bydgoskim, 7 częstochowskim, 6 wrocławskim, 3 nowosądeckim, 2 warszawskim; 9 *Adryjenko*: 5 w woj. bydgoskim, 4 toruńskim; 1 *Adrynczyk* w woj. gdańskim; 16 *Adrusiewicz*: 1 w woj. gdańskim, 5 przemyskim, po 2 bialskopodlaskim i ciechanowskim. Z początkowym *H-* podam tylko te nazwiska, które zostały poświadczone na Pomorzu Gdańskim: 351 *Hadrian*: 9 w woj. gdańskim, 97 częstochowskim, 64 katowickim, 50 opolskim; 30 *Hadrich*: 19 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, po 4 konińskim i toruńskim; 24 *Hadrjan*: 3 w woj. gdańskim, 19 częstochowskim; 300 *Hadrych*: 47 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 8 gdańskim, 96 kaliskim, 49 katowickim, 45 poznańskim; 14 *Hadryjan*: 10 w woj. elbląskim, po 2 katowickim i łódzkim; 17 *Hadryjański*: po 4 w woj. bydgoskim i gorzowskim, 9 poznańskim; 10 *Hadryk*: po 4 w woj. elbląskim i szczecińskim; 195 *Hadrysiak*: 11 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 4 gdańskim, 3 słupskim, 36 leszczyńskim, 25 gorzowskim, 28 łódzkim; 1183 *Hadryś*: 4 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 17 słupskim, 263 kaliskim, 210 częstochowskim, 130 katowickim.

Historycznych poświadczeń omawianego nazwiska jest niewiele: w r. 1643 jednym z trzech sołtysów w Pruszczu (Gdańskim) był Peter *Adrian*, na początku XVII w. nauczycielem (*Schuhlmeister* z łac. *magister scholae*) w Petershagen (dzisiejsze okolice ul. Augustyńskiego w Gdańsku) był Franziskus *Adriani*, pisany w r. 1623 Franz *Adrian* (Muhl 49–50, 56, 59); ta pierwsza wersja zapisu oddaje łac. nazwisko patronimiczne w dop. l.poj. od *Adrianus*. Nazwiska *Adrych* i *Adrychowski* często ujawniane na nagrobkach cmentarza w Ostrowitem pod Chojnicami (Kosznajderia), jednak historycznie tu nienotowane (Rink). SSNO I 17, VII 1 trzykrotnie wymieniony wśród studiujących we Wszechnicy Krakowskiej i raz kapelan bp. krakowskiego *Adrianus* (odczytany przez redakcję *Adryjan*).

Podstawowe nazwisko *Adrian* pochodzi od im. *Adrian*; *Adrianek*, *Adrianowicz*, *Adriańczyk* to formy patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostków *-ek*, *-owicz*, *-czyk*, *-ak*; postać *Adrych* to im. zdrobniałe od *Adrian*; *Adrusiewicz* jest formą pochodną (patronimiczną) od podstawy *Adrus* < *Adrian*.

Albert, Albrecht, Aubrecht, Obracht
i podobne oraz pochodne

SNW od im. pełnego *Adalbert* nie notuje nazwisk; od *Albert* 489 osób, z tego 6 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 103 kaliskim, 52 katowickim, 42 wrocławskim, 38 opolskim, po 31 olsztyńskim i poznańskim; 5 *Alberta*: po 2 w woj. gdańskim i skierniewickim, 1 kaliskim; 27 *Alberti* jako formę dop. l.poj. łac. deklinacji typu *Joannes*, *filius Alberti*, z czego *Alberti*, jak *Adami*, *Conradi*, *Jacobi*, *Philippi* od *Adamus*, *Conradus*, *Jacobus*, *Philippus*; też 37 *Alberty* poza Pomorzem, jak *Jacoby*; podobnie 4 *Albertini*: 3 w woj. gdańskim, 1 krakowskim od *Albertinus*, a więc w łac. formie patronimicznej, utworzonej za pomocą przyrostka *-inus* od *Albertus*; 2 *Alberto*: po 1 w woj. katowickim i lubelskim (zapewne to obcokrajowcy z krajów romańskich) oraz wiele form pochodnych.

Tenże SNW podaje 1748 osób o nazwisku *Albrecht*: 64 w woj. bydgoskim, 117 elbląskim, 110 gdańskim, 58 słupskim, 309 katowickim, 115 poznańskim, 114 warszawskim, 92 toruńskim, 88 łódzkim, 72 pilskim, 67 olsztyńskim, 46 opolskim, 38 szczecińskim, 36 wałbrzyskim, 31 wrocławskim; 19 *Albrechtowicz*, a więc formę patronimiczną, utworzoną za pomocą patronimicznego przyrostka *-owicz*: 10 w woj. katowickim, 7 tarnowskim, po 1 koszalińskim i krośnieńskim; *Albreht* 0; *Albrich* 0; 6 *Albricht* w woj. krakowskim; 52 *Albrych*: 19 w woj. piotrkowskim, 8 łódzkim, po 6 kieleckim i konińskim; 1 *Albrychcińska* w woj. elbląskim; 409 *Albrycht*: 2 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 171 krośnieńskim, 37 kieleckim, 35 opolskim, 20 katowickim, 19 częstochowskim, 13 wałbrzyskim, 11 piotrkowskim; *Albrychtowicz* 0; 67 *Albrzykowski*: 12 w woj. gdańskim, 29 nowosądeckim, 14 rzeszowskim, 11 krakowskim, 1 szczecińskim; 5 *Aubrecht*: 4 w woj. legnickim, 1 katowickim; nazwisko złożone: 7 *Aubrecht-Predzinski* w woj. bydgoskim; 14 *Aubrecht-Prondzinski*: 11 w woj. gdańskim, 3 bydgoskim; 3 *Obracht* w woj. bydgoskim; 12 *Obrachta* w woj. poznańskim; nazwisko złożone: 1 *Obracht-Prądzyński* w woj. bydgoskim; 7 *Obracht-Prondzyński*: 2 w woj. bydgoskim, 5 słupskim; 592 *Olbrych*: 1 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 4 słupskim, 78 katowickim, 75 kaliskim, 68 opolskim, 45 krośnieńskim, 42 warszawskim, 30 piotrkowskim, 22 ciechanowskim, 21 szczecińskim, 20 częstochowskim, 17 wrocławskim; 1 *Olbrychowicz* w woj. piotrkowskim; 79 *Olbrychowski*: 7 w woj. bydgoskim, 17 warszawskim, 15 konińskim, 9 katowickim; 18 *Olbrychski*: 1 w woj. gdańskim, 17 warszawskim; 469 *Olbrycht*: 16 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 91 rzeszowskim, 76 krośnieńskim, 40 warszawskim, 34 krakowskim, 28 katowickim, 22 wałbrzyskim, 19 przemyskim; 29 *Olbrychtowicz*: po 1 w woj. bydgoskim i gdańskim, 6 nowosądeckim, po 4 katowickim i rzeszowskim; 61 *Olbryk*: 12 w woj. elbląskim, po 11 chełmskim i toruńskim, 8 lubelskim, 6 warszawskim, 5 wałbrzyskim, po 4 łódzkim i wrocławskim; 29 *Olbrys*: po 2 w woj. gdańskim, częstochowskim, legnickim i olsztyńskim; 19 *Olbrysz*: 3 w woj. słupskim, 16 warszawskim; 1584 *Olbryś*: 11 w woj. bydgoskim, 48 elbląskim, 7 słupskim, 30 gdańskim,

380 ostrołęckim, 315 olsztyńskim, 140 ciechanowskim, 81 suwalskim, 30 szczecińskim, 19 zamojskim, 18 zielonogórskim; 66 *Olbryt*: 23 w woj. wrocławskim, 11 opolskim, 9 częstochowskim, po 7 szczecińskim i tarnowskim, 6 katowickim, 3 przemyskim; *Olbrzych* 0; 1 *Olbrys* w woj. ciechanowskim; 47 *Olbrecht*: 14 w woj. krośnieńskim, 9 wałbrzyskim, 8 katowickim, 6 opolskim, 5 leszczyńskim, 3 szczecińskim, 2 koszalińskim; *Olbrechtowicz* 0; 360 *Olbrich*: 145 w woj. katowickim, 144 opolskim, 15 poznańskim, 10 kaliskim, po 8 częstochowskim i szczecińskim, 7 zielonogórskim, 6 krakowskim, 5 kieleckim; 7 *Olbricht*: 5 w woj. olsztyńskim, 2 poznańskim; 6 *Olbrisch*: 5 w woj. olsztyńskim, 1 suwalskim; 1 *Olbrtychtowicz* (!) w woj. katowickim; 1 *Olbruś* w woj. suwalskim od takiego im. zdrobnionego od *Albrecht*; 1 *Ulbrecht* w woj. katowickim; 558 *Ulbrich*: 4 w woj. słupskim, 333 katowickim, 107 opolskim, 23 poznańskim; 25 *Ulbricht*: 1 w woj. słupskim, 13 katowickim, 6 częstochowskim, po 2 łódzkim i opolskim; 397 *Ulbrych*: 2 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 124 katowickim, 63 kaliskim, 37 warszawskim, 20 opolskim; 2 *Ulbrycht*: po 1 w woj. jeleniogórskim i wrocławskim; 1 *Ulbrzych* w woj. wałbrzyskim; *Ulbych* 0.

Na Pomorzu Gdańskim notowane było jako przydomek drobnoszlachecki *Prądzyńskich* z *Prądzony*, *Lipińskich* z *Lipnicy* i *Rekowskich* z *Rekowa*, wsi z pogranicza Chojnicko-Bytowskiego w formie *Olbracht* r. 1610, *Abracht* 1696, *Aubracht* 1727, *Aubrecht* 1738–1770, 1798 i następnych, *Obracht* 1790 (Przyd 15–16); w r. 1696 w starostwie człuchowskim zanotowany został smolarz Stofer (od *Christofer*, pol. *Krzysztof) Albrecht* (ISC 100). Dzisiejsze formy nazwiska ujawniają rozliczne postaci dwuczłonowych im. germ. *Adalbert*, *Albert*, *Albrecht*, które zawierają w I członie staro-wysoko-niem. podstawę *adal* 'ród, ród szlachecki', która rozwinęła się we współczesne niem. *Adel* 'szlachta' i przymiotnik *edel* 'szlachetny', (por. wezwanie Goethego: „***Edel*** sei der Mensch, hilfreich und gut" 'Niech człowiek będzie szlachetny, skory do pomocy i dobry' i współczesne nazwisko *Edel* u 192 osób, z tego 105 w woj. gdańskim), w II staro-wysoko-niem. przymiotnik *beraht* 'jasny, błyszczący', który dziś brzmi *berühmt* 'sławny'. Zapisy im. z SSNO zbiera M. Malec (Mal III 176–177), m.in. ok. 60 razy *Olbracht* od r. 1258 w Wielkopolsce, Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Albracht* z r. 1427 z Mazowsza; *Albrecht* od r. 1353 z Pomorza, Wielkopolski, Małopolski i Śląska; *Albrycht* z r. 1490 ze Śląska i Wielkopolski; *Holbracht* od r. 1390 z Wielkopolski, Mazowsza, Pomorza i z Kresów Południowo-Wschodnich; *Holbrocht* z r. 1426 z tychże kresów, *Holbrycht* z r. 1498 z Małopolski; *Jalbrecht*, *Jolbrecht* r. 1413 z kresów; *Olbrecht* ok. 20 zapisów od r. 1376 z wszystkich ziem polskich; *Olbrycht* od r. 1420 z Małopolski; *Ulbrecht* z r. 1425 ze Śląska; *Olbrych* w r. 1419 w Wielkopolsce; *Obrych* r. 1398 na Pomorzu i inne. Niektóre współczesne nazwiska, zwłaszcza z końcowym *-sz* i *-ś* ujawniają dalsze zdrobnienia i spieszczenia tego im. Wśród wyliczonych nazwisk mamy struktury patronimiczne na *-owicz*: *Albrechtowicz*, *Abrychtowicz*, *Olbrychowicz*, *Olbrychtowicz*, *Olbrechtowicz* i modelowe na *-ski*: *Olbrychski*, noszone przez wybitnego i popularnego aktora Daniela Olbrychskiego, *Olbrychcińska*, *Albrzykowski*, *Olbrychowski*.

Według SIW im. *Albert* nosi 8995 mężczyzn, formę żeńską *Alberta* 193 kobiet, a *Albertyna* 485; *Adalbert* 42 mężczyzn; 4 kobiety *Adalberta*, 1 *Adalbertyna* w woj. bialskopodlaskim; *Albrecht* 20 mężczyzn, formy żeńskiej brak, choć *Albrechta* potencjalnie istnieje. Warianty tych im. pomijam (por. AC VII 145–147).

Alwin

SNW notuje 230 osób o nazwisku *Alwin*: 77 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 53 poznańskim, 20 pilskim, 18 legnickim.

Od germ. im. dwuczłonowego *Alwin* < *Adalwin* z I członem staro-wysoko-niem. *adal* 'ród, ród szlachecki', który rozwinął się we współczesne niem. *Adel* 'szlachta' i przymiotnik *edel* 'szlachetny' (szerzej por. hasło *Adalbert* i II staro-wysoko-niem. *wini* 'przyjaciel'. Prawdopodobnie należą tu także: 27 *Alwinger*: 1 w woj. gdańskim, 9 łódzkim i 30 *Alwingier*: 25 w woj. łódzkim, 3 skierniewickim, po 1 ciechanowskim i zamojskim z niem. przyrostkiem patronimicznym *-ing(er)* i haplologią ewentualnego *Alwininger* > *Alwinger*.

Nazwiska typu Amberg, Andag

W NP II 24 przedstawiłem kilka nazwisk genetycznie niem., które pochodzą od wyrażeń przyimkowych typu *Amende*: *am Ende* 'na końcu (wsi mieszkający)'. Podałem tam nadto *Af(f)eld* i warianty, *Infeld*, *Imhof*, *Imgrunt*, *Inglot(t)*, *Inwald*. Przeglądając szczegółowo SNW, można takich nazwisk spotkać znacznie więcej. Oto wynik wertowania pod odpowiednimi przyimkami niem. Spotkamy zatem z przyimkiem:

ab, starosaksońskie i dolnoniem. *af* 'z' (Kluge 2, H-W 22):

Absztajn 14: 10 w woj. częstochowskim, 2 szczecińskim, po 1 kieleckim i wałbrzyskim: *ab Stein* 'z kamienia' : *Stein* 'kamień'; może chodziło o miejscowość *Stein*;

Afenda 6: 3 w woj. wrocławskim, po 1 jeleniogórskim, krakowskim i poznańskim: *af Ende* 'z końca' : *Ende* 'koniec', por. semantyczny odpowiednik pol. *Skonieczny* 2849 (SNW) i nazwisko *Af(f)eld* w NP II 24.

dolnoniem. ***achter*** 'za, poza':

Achtenberg, Achterberg: SNW podaje 115 osób o nazwisku *Achtenberg*: 99 w woj. poznańskim, 7 tarnobrzeskim, 5 gorzowskim, 3 gdańskim, 1 zielonogórskim; 1 *Achterberg* w woj. warszawskim.

Wśród obywateli Chojnic odnotowani zostali: w r. 1718 *Achterberg* Friedrich, szewc (*Schuster*), przybyły do miasta z Falkenburgu w Marchii; w r. 1753 *Achterberg* Friederich, również szewc, chojniczanin, w r. 1806 *Achtenberg* Joh. Karl, rymarz (*Riemer*), chojniczanin, ewangelik, liczący lat 22, zmarły w r. 1808 (BBK 52, 59, 71).

Od n.m. *Achterberg* w Dolnej Saksonii i Nadrenii takiejże n. terenowej (Zoder I 147, DF 76); te zaś od wyrażenia przyimkowego: średnio-dolno-niem. *achter* 'za, poza', *Berg* 'góra' (por. NP II 23).

an, ***am*** 'na':

Amberg: 2 osoby w woj. warszawskim: *am Berg* 'pod górą' : *Berg* 'góra'; dodać trzeba, że część wsi Kiszkowo pod Poznaniem, dziś jej część zwana *Darmoszewo* po niemiecku nazywała się *Amberg*, r. 1921 (Z. Zierhofferowa, NMP II 267); ze względu jednak na późne poświadczenie (dopiero w SG 1880 r.) trudno uznać tę wieś za podstawę omawianego nazwiska; ***Ambrust*** 5: 1 w woj. gdańskim, 4 ostrołęckim; 5 *Ambruzd*: 4 w woj. szczecińskim, 1 jeleniogórskim – *an der Brust* 'przy piersi' : *Brust* 'pierś' (w wariancie *Ambruzd*

stwierdzamy udźwięcznienie); ***Amsztejn*** 4 w woj. elbląskim – *am Stein* 'przy kamieniu' : *Stein* 'kamień', por. *Abstein*; 10 ***Amsztat***: 4 w woj. elbląskim, 6 suwalskim: *an (der) Stadt* 'pod miastem' : *Stadt* 'miasto'; ***Amsztet*** 3: 2 w woj. elbląskim, 1 suwalskim – *an (der) Stätte* 'przy miejscowości' : *Stätte* 'miejscowość'; ***Amzal*** 2 w woj. gdańskim: *an (dem) Saal* 'przy sali': *Saal* 'sala'; ***Anbek*** 0 (SNW nie notuje): *an (der) Beke* 'przy potoku, strumieniu': dolnoniem. *Beke* = górnoniem. *Bach* 'strumień, potok'; ***Anbild***: 64 w woj. katowickim, 6 bielskim, 3 kieleckim, 1 poznańskim – *an (dem) Bild* 'przy obrazie' : *Bild* 'obraz'; ***Andag*** 2 w woj. warszawskim – *an (dem) Tag* 'za dnia' : dolnoniem. *Dag* 'dzień'; ***Anderwald*** 192: 3 w woj. bydgoskim, 79 katowickim, 15 łódzkim, po 2 konińskim i legnickim : *an* (recte: *dem*, nie *der*) *Wald* : *Wald* 'las'; ***Anderweit*** 3 w woj. suwalskim; 1 *Andeerwejt* w woj. olsztyńskim: *an* (recte: *dem*, nie *der*) *Weit(e)* 'w oddali' : *Weit* 'dal'; ***Anderweld*** 0 (SNW nie notuje): albo *an der Welt* 'na świecie' : *Welt* 'świat', albo *an (dem) Feld* : *Feld* 'pole', w średnio-wysoko-niem. *velt* (Kluge 208); ***Anderwola*** 0 (SNW nie notuje): żartobliwe makaronizowanie: niem. *an der* i pol. n.m. *Wola*, a więc 'na Woli'; ***Anwand*** 6 w woj. opolskim – *an (der) Wand* 'przy ścianie' : *Wand* 'ściana'; ***Anwailer*** 15: 8 w woj. przemyskim, 7 opolskim; 30 *Anwajler*: 14 w woj. wrocławskim, 9 tarnobrzeskim, 4 skierniewickim, 2 gorzowskim; 2 *Anwaler* w woj. opolskim prawdopodobnie też tu należy – *an Weiler* 'koło przysiółka, wybudowania' : *Weiler* 'przysiółek, wybudowanie'.

aus 'z', dolnoniem. *ut* (por. ang. *out*):

Ausbach 0 (SNW nie notuje) – *aus (dem) Bach* 'z potoku' : *Bach* 'potok, strumień'; ***Ausfeld*** 65: 54 w woj. ciechanowskim, 4 łomżyńskim, po 2 legnickim i zielonogórskim – *Feld* 'pole'; Zoder I 179 odnosi niem. nazwisko *Ausfeld* do n.m. *Ausfeld* w pow. Mühlhausen-Land; 10 ***Ausbiter***: 7 w woj. radomskim, 3 wrocławskim – *aus Bitter* 'z Bitter', miejscowości pod Hitzacker w Dolnej Saksonii (DF 132); 16 ***Ausenberg***: 1 w woj. bydgoskim, 8 tarnowskim, 4 krakowskim, 3 szczecińskim; 5 ***Assenberg*** w woj. warszawskim – *aussen (des) Berges* 'poza górą' : *aussen* 'poza, na zewnątrz'; 2 ***Ausdajczer*** w woj. wałbrzyskim – *aus Deutscher* 'z Niemców' : *Deutscher* 'Niemiec'; ***Ausland*** 0; 11 *Auslender*: po 4 w woj. katowickim i wałbrzyskim, 2 wrocławskim, 1 olsztyńskim; od ap. *Ausländer* 'obcokrajowiec, cudzoziemiec' od *Ausland* 'zagranica, obczyzna';

Ut 5 w woj. wrocławskim – dolnoniem. *ut*, por. wyżej *aus*; *Utt* 0; 1 *Utter* w woj. pilskim – średnio-dolno-niem. *uter* 'zewnętrzny' Zoder II 769;

Utberg 1 w woj. wrocławskim; *Uterberber* 0 – *ut Berg* 'poza górą' : *Berg* 'góra', opracowania niem. nie ujmują; ***Utfald*** 5: 4 w woj. radomskim, 1 olsztyńskim – *ut Wald* 'poza lasem' : *Wald* 'las' z bezdźwięcznym *-f-* (por. Go 174); ***Uthof*** 6: 4 w woj. gdańskim, po 1 ostrołęckim i radomskim – *ut Hof* 'poza dworem' : *Hof* 'dwór', Zoder I 769 wywodzi niem. nazwisko *U(h)thoff* albo od tak samo brzmiącej n. t. o znaczeniu 'Aussenhof', tj. 'dwór zewnętrzny', albo od niderlandzkiego (holenderskiego) *oude hove* 'alter Hof', tj. 'stary dwór'; samo nazwisko notuje od r. 1642 Kurd *Uthhoff*, inne wyzyskiwane przeze mnie opracowania nazwiska nie ujmują; ***Utman*** 0 i pochodne patronimiczne, tworzone za pomocą przyrostka *-(cz)yk* od n.os. *Utma(ek)*: 1 *Utmanczyk* w woj. płockim; 55 *Utmańczyk*: 1 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 21 piotrkowskim, 11 bielskim, 6 wrocławskim; 1 *Uttermann* w woj. bielskim – *ut Mann* 'cudzoziemiec, obcokrajowiec', por. Zoder II 769 i nazwisko *Auslander/Auslender*. Zoder II 769 podaje jeszcze nazwiska *Utermarkt* – *ut (der) Mark* 'z (tego) regionu': *Mark* m.in. 'teren, obszar'; *Utermölen* – średnio-dolno-niem. *ut (der) molen* 'z tego młyna'/nowsze *Utermühl*; *Uthmeier*; *ut Meier*

'poza dzierżawcą' : *Meier* 'dzierżawca'; *Utwedde* – średnio-dolno-niem. *ut wedde* 'z lasu' : średnio-dolno-niem. *wedde* 'las'.

bei 'przy, obok, u', pisane niekiedy po polsku fonetycznie *Baj-*:

Bajbert 26: 17 w woj. siedleckim, 5 warszawskim, 2 szczecińskim, po 1 bialskopodlaskim i katowickim – *bei Bert* 'u Berta'; ***Bajdrek*** 1 w woj. katowickim – *bei Dreck* 'na śmieciach' : *Dreck* m.in. 'błoto, śmieci'; 21 ***Bajfus*** 21: 6 w woj. gdańskim, 15 toruńskim: według Zodera I 214 od ap. *Beifuss* 'ludowego określenia rośliny Artemisia vulgaris', wtórnie kojarzone z wyrażeniem przyimkowym *bei Fuss* 'pieszo' na 'tego, kogo nie będzie męczyć piesza droga'; ***Bajgot*** 69: 20 w woj. elbląskim, 8 bydgoskim, po 4 słupskim i koszalińskim, 11 wrocławskim, 7 legnickim – *bei Gott* 'na Boga' : *Gott* 'Bóg' i pochodne *Bajgotek* u 11 osób: 8 w woj. wałbrzyskim, 3 katowickim; jako ciekawostkę można podać, że ap. *bigot* 'przesadnie pobożny' pochodzi właśnie od tego zaklęcia; ***Bajsinger*** 1 w woj. wrocławskim – *bei Singer* 'u śpiewaka' : *Singer* 'śpiewak'; ***Beihoff*** 1 w woj. koszalińskim – *bei Hof* 'na dworze 'zamku' : *Hof* 'dwór'.

von 'z, od, o', fonetycznie ***fon***, hol. ***van***:

Fonberg 8: 6 w woj. warszawskim, po 1 siedleckim i szczecińskim – *von Berg* 'z góry' : *Berg* 'góra'; ***Foneiter*** 0 (SNW nie notuje) – *von Eiter* 'z powodu ropy' : *Eiter* 'ropa'; ***Fongrat*** 1 w woj. warszawskim – *von Grat* 'z grani, grzbietu góry' : *Grat* m.in. 'grzbiet góry, grań'; ***Fonrafa*** 1 w woj. katowickim – hybrydalne: niem. przyimek *von* i zapożyczone pol. *rafa*; ***Fonrath*** 13 w woj. pilskim – *von Rat* 'z rady' : *Rat* 'rada'; ***Fonrobert*** 62: 1 w woj. gdańskim, 37 poznańskim, 7 toruńskim, 4 warszawskim, 3 leszczyńskim – *von Robert* 'od Roberta, Robertowy'; ***Fonseca*** 2 w woj. warszawskim, też 3 osoby o formie złożonej *Fonseca-Saborit* w woj. bydgoskim – *von Sexca* (?); ***Fontara*** 1 w woj. warszawskim : *von Tara* : *Tara* 'bogini w buddyzmie' lub *Tara* 'rzeka, prawy dopływ Irtyszu'.

Z nazwisk historycznych, dziś niewystępujących w SNW opracowałem w AS 65: *Fonfelden* : *Felde* – *Napole* pod Chełmnem, *Fongleic* : *Gleissen* – *Glisno*, pow. sulęciński; *Fantonius* : *Tonius* < *Antonius*, *Fankidejski*, *Fankidej* : *van Kidey* : n.m. *Kidey*, *Fandrej* : *Drey* < *Andreas* i prezentowane tu nazwisko *Fonrobert*.

vor 'przed':

Forbach 1 w woj. bielskim – *vor (dem) Bach* 'przed potokiem' : *Bach* 'potok, strumień', Zoder I 510 podaje n.m. *Vorbach* w Badenii i Lotaryngii oraz n. t., nazwisko *Forbach* przytacza z r. 1768; ***Forbeck*** 3: 2 w woj. katowickim, 1 pilskim – *vor Becke* : *vor (der) Becke* 'przed potokiem' : dolnoniem. *Becke* = górnoniem *Bach* 'potok, strumień', Zoder I 510 podaje 2 n.m. *Vorbeck* w Meklemburgii; ***Forberg*** 11: 6 w woj. słupskim, 4 bydgoskim, 1 warszawskim – *vor (dem) Berg(e)* 'przed górą' : *Berg* 'góra'; ***Vorbrich*** 6 w woj. poznańskim – według Zodera I 510 gw. ap. *Vorbrig* jest synonimem do *Vorwerk* 'folwark'; ***Vorbrodt*** 21: 7 w woj. warszawskim, 6 katowickim, 5 zielonogórskim, 3 opolskim – *vor (dem) Brot* 'przed chlebem' : *Brot* 'chleb'; ***Vorlauf*** 4 w woj. gdańskim – *Vorlauf* 'przedbieg'; ***Vormelker*** 14 w woj. poznańskim – *vor Melker* 'przodujący dojarz' : *Melker* 'dojarz', prawdopodobnie regionalnie lub/i środowiskowo używany ap. *Vormelker* 'przedni dojarz'; ***Vorpahl*** 4: 1 w woj. gdańskim, 3 wałbrzyskim – *Vor (dem) Pfahl* 'przed słupem' : dolnoniem. *Pahl* 'słup'; ***Vorreiter*** 105: 97 w woj. katowickim, 4 wałbrzyskim, 2 wrocławskim, po 1 jeleniogórskim i opolskim – *Vorreiter* 'przedni jeździec'; ***Vorwerk*** 4 w woj. katowickim – *Vorwerk* 'folwark'.

in, ***im*** 'w':

Imberg 2: po 1 w woj. jeleniogórskim i wałbrzyskim; 7 ***Inberg***: 4 w woj. wałbrzyskim, 3 wrocławskim – *in (dem) Berg* 'na górze' : Berg 'góra'; ***Infeld*** 5: 4 w woj. warszawskim, 1 szczecińskim – *in (dem) Feld* 'na polu' : *Feld* 'pole'; ***Ingarden*** 11: 8 w woj. krakowskim, 2 toruńskim, 1 wrocławskim – *in (dem) Garden* 'w ogrodzie' : dolnoniem. *Garden* 'ogród', por. ang. *garden* 'ts.'; dialektalne 8 ***Ingert***: 7 w woj. warszawskim, 1 szczecińskim od podstawy *in Garten* 'w ogrodzie'; ***Inglot*** 1707: 2 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 22 gdańskim, 484 rzeszowskim, 217 krośnieńskim, 214 przemyskim, 135 katowickim, 89 szczecińskim, 84 wrocławskim; 7 ***Inglott***: po 3 w woj. gdańskim i poznańskim, 1 łódzkim – *in (der) Glut* 'w żarze' : *Glut* 'płomień, żar' (może przez nawiązanie do cierpień chrześcijańskich męczenników, np. św. Wawrzyńca, dręczonego na rozpalonej kracie, por. też np. *św. Jan* **w oleju**; ***Inklut*** 2 w woj. opolskim wskutek obocznej bezdźwięcznej *k*; ***Imgrunt*** 6: 3 w woj. krakowskim, 2 chełmskim, 1 lubelskim; 2 ***Imgrąt*** w woj. pilskim; 12 ***Imgrond*** w woj. lubelskim; 18 ***Imgront***: 4 w woj. gdańskim, 9 lubelskim, 5 gorzowskim; ***Imgrot*** 0; ***Imgrut*** 0; ***Ingront*** 0; ***Ingrunt*** 0 – *in (dem) Grunt* 'na roli' : *Grunt* m.in. 'rola'; jak widać, niemotywowane nazwisko, było różnie zapisywane; ***Imhof*** 4: 2 w woj. wrocławskim, po 1 częstochowskim i poznańskim od *Hof* 'dwór'; ***Intas*** 5 w woj. opolskim – *in (der) Tasse* 'w filiżance' : *Tasse* 'filiżanka'; 6 ***Inwałd***: 4 w woj. katowickim, 2 wałbrzyskim; 6 ***Inwalski***: po 3 w woj. gorzowskim i szczecińskim, pochodnych, utworzonych modelowo za pomocą przyrostka *-ski* od podstawy *in Wald* 'w lesie' : *Wald* 'las'.

zu 'do', spolszczony zapis *cu-*:

Cuban 22: 4 w woj. gdańskim 8 wałbrzyskim, po 3 katowickim, krakowskim i tarnowskim, 1 suwalskim i pochodne; ***Zuban***: po 2 w woj. jeleniogórskim i poznańskim, 1 katowickim – *zu Bahn* 'przy torze' : *Bahn* 'tor, kolej'; ***Cubar*** 0 (SNW nie notuje); ***Cuber*** 2032: 11 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 4 gdańskim, 1 słupskim, 1193 katowickim, 125 tarnobrzeskim, 81 warszawskim, 73 krakowskim, 68 częstochowskim, 66 wrocławskim, 50 rzeszowskim i pochodne; ***Zubar*** 0 (SNW nie notuje) – możliwe od niem. *zu Bär* 'do niedźwiedzia' : *Bär* 'niedźwiedź', ale możliwe także od stpol. *ząbr* – dziś *żubr*, por. *Zuber* 1409 i wiele pochodnych; ***Cubier*** 0 (SNW nie notuje) możliwe od podstawy *zu Bier* 'do piwa' : *Bier* 'piwo', ale możliwy też wariant od *Cuber/Zuber*; ***Cubernat*** 2 w woj. katowickim – *zu Bernat* 'u Bernarda' : gw. i stpol. im. *B(i)ernat* 'Bernard'; ***Cubert*** 20: 11 w woj. katowickim, 8 opolskim, 1 kieleckim; 97 ***Zubert***: 46 w woj. łódzkim, 17 warszawskim, 9 katowickim, 6 koszalińskim, po 5 częstochowskim i wrocławskim – *zu Bert* 'u Berta' : im. *Bert*; ***Zubeil*** 18 w woj. opolskim – *zu Beil* 'do topora' : *Beil* 'topór'; ***Zubeir*** 2 w woj. warszawskim – *zu Bayer* 'u Bawarczyka' : *Bayer* 'Bawarczyk', zapisane *Beir*, por. Hellfritzsch 54; ***Cubek*** 0; 1167 ***Zubek***: 24 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 28 gdańskim, 1 słupskim, 287 nowosądeckim, 155 katowickim, 92 siedleckim, 56 wrocławskim, 47 kieleckim – *zu Beck(e)* 'do potoku' : dolnoniem. *Becke* 'potok, strumień'; ***Zubok*** 7 w woj. gdańskim – *zu Bock* 'u kozła' : *Bock* 'kozioł'; ***Zubraj*** 1 w woj. koszalińskim – *zu Brei* 'do zupy' : *Brei* 'zupa, breja'; ***Zubryk*** 24: 6 w woj. gdańskim, 5 zielonogórskim, 4 legnickim, po 2 białostockim, gorzowskim, jeleniogórskim i wrocławskim – *zu (der) Brücke* 'do mostu' : *Brücke* 'most'; ***Cubuch*** 1 w woj. elbląskim – *zu Buch* 'do książki' : *Buch* 'książka'; ***Cuchor*** 1 w woj. nowosądeckim – *zu Chor* 'do chóru' : *Chor* 'chór'; ***Cugecher*** 1 w woj. poznańskim; 10 *Cugeher*: 5 w woj. gorzowskim, 3 zielonogórskim, po 1 leszczyńskim i poznańskim; 6 ***Zugeher***: 5 w woj. poznańskim, 1 leszczyńskim; 4 ***Zugehör***: 3 w woj. kaliskim, 1 poznańskim; 14 ***Zugehoer***: 13 w woj. poznańskim, 1 leszczyńskim;

Zugehor 2 w woj. poznańskim – *zu Gehör* 'do słuchu' : *Gehör* 'słuch'; ***Cumber*** 17: 7 w woj. koszalińskim, 4 krakowskim, 3 skierniewickim, 2 białostockim, 1 wrocławskim – możliwe od *zum Bär* 'do niedźwiedzia' : *Bär* 'niedźwiedź'; ***Zumann*** 5 w woj. piotrkowskim – *zu Mann* 'do człowieka, mężczyzny, męża' : *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'; ***Zumefeld*** 2 w woj. wałbrzyskim: *zum Feld* 'do pola' : *Feld* 'pole' ze wtrąconym *-e-*: ***Zurad*** 0; 2 ***Zurat***: po 1 w woj. katowickim i krośnieńskim – *zu Rat* 'do rady' : *Rat* 'rada'; ***Zuwald*** 37: 35 w woj. łódzkim, po 1 rzeszowskim i sieradzkim – *zu (dem) Wald* 'do lasu' *Wald* 'las'.

Andryk, Andrykiewicz, Andrykowski
i podobne

SNW podaje 67 osób o nazwisku *Andryk*: 17 w woj. elbląskim, 35 gdańskim, 2 słupskim, 10 zielonogórskim; 221 *Andryka*: 20 w woj. gdańskim, 35 tarnobrzeskim, 29 warszawskim, 28 katowickim, 19 radomskim; 53 *Andrykiewicz*: 18 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 14 zielonogórskim; *Andrykowicz* 0; 267 *Andrykowski*: 91 w woj. bydgoskim, 64 gdańskim, 14 słupskim, po 27 koszalińskim i toruńskim.

W r. 1773 w Borku, gm. Sulęczyno najemcami byli Paul *Andrik* i Mathias *Andrik* (Heidn 23). *Andryk* jest zdrobnieniem czy spieszczeniem od im. *Andrzej*, *Andryka* to forma dopełniaczowa: syn *Andryka*, zatem *Andryka*, *Andrykiewicz* i *Andrykowicz* to formy patronimiczne, *Andrykowski* modelowa, utworzona przy użyciu formantu *-owski*.

Andrys, Andrysek, Andryskowski
i podobne

SNW podaje 693 osoby o nazwisku *Andrys*: 35 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 19 gdańskim, 5 słupskim, 172 poznańskim, 142 zielonogórskim, 68 lubelskim; 89 *Andrysek*: 1 w woj. gdańskim, 66 katowickim, 17 opolskim; z formantami patronimicznymi: *-ewicz*: 82 *Andrysewicz*: 1 w woj. gdańskim, 62 białostockim, 6 łódzkim; 308 *Andrysiewicz*: 13 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 72 łódzkim, 44 płockim, 33 warszawskim, 25 gorzowskim; 219 *Andryszkiewicz*: 5 w woj. gdańskim, 134 piotrkowskim, 28 wrocławskim, 9 warszawskim; *-ak*: 1793 *Andrysiak*: 203 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 53 gdańskim, 6 słupskim, 316 łódzkim, 210 płockim, 144 poznańskim, 115 sieradzkim, 66 warszawskim; modelowo za pomocą przyrostka *-owski*: 235 *Andryskowski*: 2 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 150 gdańskim, 62 słupskim, 6 legnickim; 1 *Andrysowski* w woj. gdańskim; 536 *Andryszak*: 180 w woj. bydgoskim, 18 gdańskim, 104 poznańskim, 45 katowickim, 31 konińskim, 27 szczecińskim; 556 *Andryszczak*: 10 w woj. bydgoskim, 15 gdańskim, po 63 katowickim i piotrkowskim, 48 wrocławskim; 275 *Andryszewski*: 3 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 47 włocławskim, 36 warszawskim, 29 szczecińskim, 27 kaliskim, 24 poznańskim; 12 *Andryszkowski*: 2 w woj. gdańskim, 10 słupskim; 24 *Andryś*: 1 w woj. gdańskim, 17 rzeszowskim, 4 gorzowskim; 1 *Andryśkowski* w woj. gdańskim: *-yk*: 664 *Andryszczyk*: 5 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 167 suwalskim, 146 ostrołęckim, 60 warszawskim.

Sołtysem w Łapinie pod Gdańskiem był w r. 1360 *Andris*, *półgburem*, *Halbbauer* w Kamienicy Królewskiej w r. 1773 był Filip *Andriskowski* (Heidn 189, 281). W r. 1765 w Kamienicy Królewskiej, pow. kartuski mieszkał czynszownik Marcin *Andryszkowski* (F LXXXVIII 137); *Andryskowski* Anton zanotowany został w księdze chrztów par. Kościerzyna w r. 1899 i tamże w rok później *Andryskowska* Anastasia (AP XII 267, 269).

Podstawowe nazwisko *Andrys(z)* pochodzi od takiegoż im. *Andrys(z)*, będącego zdrobnieniem im. *Andrzej*; formami patronimicznymi są: *Andrysiak*, *Andryszak*; *Andrysik*, *Andryszyk*; *Andryszczyk*, *Andrysiewicz*, *Andryszewicz*, powstały one za pomocą przyrostków: *-ak*, *-ik/-yk* i *-ewicz*; modelowymi, utworzonymi przy użyciu przyrostka *-owski*: *Andrysowski*, *Andrys(z)kowski*.

Anioł, Anioła, Aniołek, Aniołkowski
i podobne

SNW podaje 4165 osób o nazwisku *Anioł*: 47 w woj. bydgoskim, 40 elbląskim, 51 gdańskim, 58 słupskim, 822 katowickim, 380 kieleckim, 320 opolskim, 261 tarnowskim, 180 poznańskim, 188 krakowskim, 178 jeleniogórskim, 177 wrocławskim, 167 częstochowskim, 154 tarnobrzeskim, 133 kaliskim, 115 warszawskim; 726 *Anioła*: 14 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 511 poznańskim, 37 szczecińskim, 28 pilskim, 19 leszczyńskim; 162 *Aniołczyk*: 10 w woj. gdańskim, 52 łódzkim, 27 wrocławskim, 20 sieradzkim, 14 skierniewickim; 519 *Aniołek*: 7 w woj. gdańskim, 92 katowickim, 89 poznańskim, 75 kieleckim, 39 siedleckim; 536 *Aniołkowski*: 4 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 64 gdańskim, 243 warszawskim, 81 toruńskim, 32 białostockim, 19 olsztyńskim, 18 skierniewickim; 257 *Aniołowski*: 37 w woj. elbląskim, 23 gdańskim, 73 toruńskim, 49 suwalskim, 35 warszawskim; 1 *Aniółkowski* w woj. gdańskim.

Jan *Anjolk* notowany w r. 1836 w księdze metrykalnej par. Kielno, pow. wejherowski (AP IX 56).

Ostatecznym źródłem pol. rzeczownika *anioł* jest gr. *ággelos* (czytaj: *ángelos*), niepoświadczony w pol. nazwiskach, przejęty do łaciny w postaci *angelus* – por. 60 osób o nazwisku *Angelus* i 7 *Angielus* poza Pomorzem Gdańskim, w formie patronimicznej (z wyrażenia typu *Joannes*, *filius Angeli*, zatem *Angeli*) 8 osób *Angeli* i 2 *Angieli*, z łaciny pochodzi wł. forma *angelo* i por. 21 osób o nazwisku *Angelo*; po niemiecku *Engel* i por. 999 osób o nazwisku *Engel*: 17 w woj. bydgoskim, 35 elbląskim, 72 gdańskim, 31 słupskim; 166 *Engiel*: 2 w woj. elbląskim, 8 gdańskim, 1 słupskim, po angielsku *Angel* i por. 253 osoby noszące nazwisko *Angel*: 186 w woj. gdańskim, 7 słupskim, 15 katowickim; przy czym w liczbie tej mogą być także osoby, które zawdzięczają swoje nazwisko niem. rzeczownikowi *Angel* 'wędka', franc. *ange* w nazwiskach pol. nie stwierdzamy, za to występuje ros. *angieł* jako nazwisko *Angieł* u 1 osoby w woj. jeleniogórskim i formy pochodne *Angiełko* i *Angiełow* po 2 w woj. przemyskim i wrocławskim.

Ankier, Ankierski, Kotwica

SNW podaje 39 osób o nazwisku *Ankier*: 3 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 13 katowickim, 6 krośnieńskim, 5 wrocławskim, po 2 warszawskim, łódzkim i nowosądeckim; 26 *Ankierski*: po 2 w woj. elbląskim i wałbrzyskim, 22 toruńskim; poza Pomorzem Gdańskim plasują się nazwiska złożone z I członem *Ankier-* i II *-Stein* 'kamień': *Ankierstain* 1, *Ankierstejn* 0; *Ankiersztajn* 17, *Ankiersztejn* 1, *Ankiersztajn* 17, *Ankiersztein* 1, *Ankiersztejn* 49. Jerzy *Ankier* wykazany został w ISC 76 z 1676 r. we wsi Koczała, miał 4 włóki roli i 2 konie.

Nazwisko pochodzi od niem. rzeczownika *Anker* 'kotwica' i por. 2824 osób o nazwisku *Kotwica*: 86 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 37 gdańskim, 19 słupskim, 842 kieleckim, 526 tarnobrzeskim, 111 jeleniogórskim; pochodne *Kotwicki* nosi 1174 obywateli: 34 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 29 gdańskim, 5 słupskim, 205 wrocławskim, 130 zielonogórskim, 112 warszawskim.

Arcab, Arcaba, Arcabowicz, Warkocz
i podobne

Student politologii na Gdańskiej Wyższej Szkole Humanistycznej w Gdańsku Tomasz Arcab zwrócił się z prośbą o objaśnienie noszonego przez siebie nazwiska, poinformował także, że rodzina według pamięci jej członków zamieszkiwała w Gdańsku, w tej chwili część mieszka w Pruszczu Gdańskim.

Najpierw trzeba zauważyć, że SNW podaje 198 osób o nazwisku *Arcab*: 17 w woj. gdańskim, 6 słupskim, 66 radomskim, 25 łódzkim, 23 gorzowskim, 18 piotrkowskim, 14 katowickim, 9 kieleckim; 78 *Arcaba*: 59 w woj. zamojskim, po 6 w katowickim i lubelskim; 24 *Arcabowicz*: 5 w woj. bydgoskim, 18 elbląskim, 1 warszawskim.

Nazwisko pochodzi od zapożyczonego z niemczyzny (od *Haarzopf* 'warkocz') rzeczownika *harcab*, *harcap*, *arcap*; rzadko też *harcopf* 'długi warkocz, jaki mężczyźni dawniej nosili, a szczególnie wojsko' SW II 16; *Trzaski*, *Everta i Michalskiego Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych*: *pochodzenie wyrazów*, *wymowa*, *objaśnienia pojęć*, *skróty*, *przysłowia*, *cytaty*, Warszawa 1939, szp. 718 dodaje „warkocz noszony 1718–1806 przez żołnierzy dla ochrony karku przed uderzeniem". Forma *Arcaba* powstała albo w wyniku derywacji fleksyjnej: *syn Arcaba*, zatem *Arcaba*, albo przez dodanie polszczącego *-a*; por. 340 osób o nazwisku *Warkocz*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 7 gdańskim, 116 katowickim, 84 kaliskim, 42 wrocławskim, 22 tarnowskim, 18 opolskim; 17 *Warkoczek*: 15 w woj. katowickim, 2 opolskim; 61 *Warkoczewski*: po 22 w woj. bydgoskim i łódzkim, 6 jeleniogórskim, 5 legnickim, 4 gorzowskim, 2 poznańskim; *Warkoczyk* 0; 77 *Warkoczyński*: po 11 w woj. bydgoskim, kieleckim i poznańskim, 14 gdańskim, 13 katowickim (por. AC VII 147–148).

Armata, Armatowski
i podobne

SNW podaje 1043 osoby o nazwisku *Armata*: 11 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 242 kieleckim, 215 rzeszowskim, 92 krośnieńskim; 8 *Armatowicz* poza Pomorzem Gdańskim; 395 *Armatowski*: 24 w woj. bydgoskim, 322 gdańskim, 18 słupskim, 20 zielonogórskim; 37 *Armatyński*: 21 w woj. gdańskim, 2 słupskim, 7 lubelskim; 1065 *Armatys*: 10 w woj. elbląskim, 4 słupskim, 505 tarnowskim, 176 krakowskim, 75 katowickim, 50 kaliskim, 46 wrocławskim; po 1 poza Pomorzem Gdańskim: *Armatysz* i *Armatyś*.

Nietrudno dostrzec, że podstawowe nazwisko *Armata* pochodzi od odpowiedniego wyrazu pospolitego *armata*; *Armatowicz* jest strukturą patronimiczną, powstałą przy użyciu przyrostka *-owicz*; *Armatowski* i *Armatyński* modelową, utworzoną za pomocą przyrostków *-owski* i *-yński*,

Historycznie potwierdzone zostało w Kościerskiem – w księgach ławniczych Kościerzyny zapisany został w r. 1765 w cel. l.poj. Kazimierzowi *Armatowskiemu* i w księdze ślubów r. 1842 *Armatowski* Andreas (AP XII 42, por. GSJ III 29).

Austen, Austin, Austyn
i pochodne

SNW podaje 24 osoby o nazwisku *Austen*: 5 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 9 katowickim, 4 warszawskim, 2 olsztyńskim, 1 toruńskim; 12 *Austyn*: 9 w woj. krakowskim, 3 katowickim; 2 *Austin*: po 1 w woj. warszawskim i krakowskim.

Austen Jerzy 1710 UPK 66 (Lica) – od n.m. *Austen* – po polsku *Uszczonów*, pow. górowski, woj. wrocławskie (R II 431), także w Dolnej Saksonii (Zoder I 179), warianty *Austyn* i *Austin* powstały w wyniku podwyższenia *e* w grupie *-eN* > *-yN/-iN*.

Bac, Baca, Bacz, Bacza, Bać, Basz, Baś, Batz, Baza
i podobne oraz pochodne

B

Ponieważ nazwisk pochodnych i pokrewnych od podanej podstawy jest bardzo dużo, podam z SNW tylko te, które zostały zaświadczone na Pomorzu Gdańskim, a więc 377 osób o nazwisku *Bac*: 2 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 8 słupskim; 1562 *Baca*: 24 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 32 gdańskim, 2 słupskim; 70 *Bacajewski*: 6 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, 34 opolskim; *Bacak* 0; 14 *Bacdorf*: po 3 w woj. gdańskim i toruńskim, 4 zielonogórskim; po 2 warszawskim i leszczyńskim; 3 *Bacejewski* w woj. elbląskim; 221 *Bacewicz*: 5 w woj. elbląskim, 8 gdańskim, 114 suwalskim, 17 krakowskim; 666 *Bacia*: 21 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 6 gdańskim, 368 katowickim, 42 tarnowskim, 33 nowosądeckim, 30 krakowskim; 103 *Baciak*: 12 w woj. bydgoskim, 45 krośnieńskim; *Bacianowska* 0; 23 *Bacieczko*: po 3 w woj. gdańskim i chełmskim, 9 gorzowskim; 332 *Baciński*: 5 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim; 294 *Bacior*: 2 w woj. bydgoskim; 16 *Bacisz*: po 3 w woj. elbląskim i ostrołęckim, 8 łomżyńskim, 2 białostockim; 2 *Baciu* w woj. bydgoskim; 92 *Bacz*: 2 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 32 krakowskim,

14 wrocławskim, po 9 katowickim i koszalińskim; 257 *Bacza*: 7 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim; 46 *Baczewicz*: 4 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 10 zielonogórskim, po 7 koszalińskim i opolskim; 2353 *Baczewski*: 41 w woj. bydgoskim, 75 elbląskim, 131 gdańskim, 10 słupskim, 727 łomżyńskim, 230 warszawskim, 162 ostrołęckim, 96 białostockim; 6 *Baczis*: 4 w woj. elbląskim, 2 warszawskim; 565 *Baczkowski*: po 12 w woj. bydgoskim i elbląskim, 59 gdańskim, 6 słupskim, 70 radomskim, 53 warszawskim, 45 szczecińskim, 41 lubelskim; 175 *Baczmański*: 3 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 66 legnickim, 22 wałbrzyskim; 8 *Baczor*: 6 w woj. bydgoskim, 2 zielonogórskim; 131 *Baczul*: 5 w woj. elbląskim, 12 gdańskim, 10 słupskim, 43 olsztyńskim, 23 szczecińskim; 39 *Baczulis*: 3 w woj. bydgoskim, 16 szczecińskim, 14 wałbrzyskim; 96 *Baczyk*: 4 w woj. bydgoskim, po 1 elbląskim i gdańskim, 13 słupskim; 21 *Baczynski*: 1 w woj. bydgoskim, 4 wrocławskim, 3 łódzkim; 4341 *Baczyński*: 287 w woj. bydgoskim, 36 elbląskim, 149 gdańskim, 41 słupskim, 401 warszawskim, po 216 łódzkim i skierniewickim, po 190 poznańskim i wrocławskim, 189 krakowskim; 174 *Bać*: 20 w woj. gdańskim, 112 rzeszowskim; 143 *Baćko*: 10 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 36 kieleckim, 21 katowickim, 20 warszawskim; 164 *Baćkowski*: 7 w woj. elbląskim, 61 kieleckim, 36 lubelskim; 41 *Basz* spoza Pomorza, 92 *Basza*: 4 w woj. elbląskim, 12 gdańskim, 24 przemyskim; 1030 *Baszak*: 16 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 11 gdańskim, 305 jeleniogórskim, 124 szczecińskim; 265 *Baszanowski*: 136 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 88 gdańskim, 7 słupskim; 90 *Baszun*: 3 w woj. gdańskim, 58 białostockim; 39 *Baszura*: 6 w woj. słupskim i toruńskim, 26 zielonogórskim; 59 *Baszuro*: 4 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 1 gdańskim, 14 szczecińskim; 686 *Baszyński*: 45 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 101 leszczyńskim, 75 poznańskim, 96 kaliskim; 572 *Baś*: 19 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 215 krakowskim, 93 kaliskim, 42 sieradzkim; 7 *Baśka*: 1 w woj. gdańskim, 3 wrocławskim; 276 *Baśkiewicz*: po 3 w woj. bydgoskim i elbląskim, 4 słupskim, 60 konińskim, 48 warszawskim, 46 kieleckim; 58 *Baśko*: 1 w woj. elbląskim, po 4 gdańskim i słupskim, 38 łódzkim, 10 jeleniogórskim; *Baśków* 0; 18 *Batz* poza Pomorzem; 1 *Batzdorf* w woj. wałbrzyskim; 38 *Baza*: 36 w woj. gdańskim; 18 *Baze*: 14 w woj. gdańskim, 4 słupskim; 37 *Bazaczek*: 3 w woj. bydgoskim, 29 gdańskim, 5 szczecińskim; 378 *Bazak*: 4 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim; 2218 *Bazan*: 18 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 48 gdańskim, 5 słupskim; 131 *Bazaniak*: 14 w woj. gdańskim.

SSNO I 76 notuje n. osobowe: *Bacz* od r. 1423 na Mazowszu, *Bacza* z r. 1399 z Wielkopolski, *Baczek* lub *Baczko* od r. 1332 z Małopolski, *Baczka* z r. 1381 z Małopolski i z Mazowsza, *Baczkowski* od r. 1479 na Kresach Południowo-Wschodnich, *Baczowski* z r. 1466 i następnego na wspomnianych kresach, *Baczyński* r. 1467 tamże, *Baczysz* od r. 1443 z Małopolski, z których te na *-ski* Z. Kaleta ze współautorkami odnosi do n.m. *Baczków* w gm. Bochnia lub *Baczki* na Kresach Południowo-Wschodnich, *Baczowski* od n.m. *Baczow*, a *Baczyński* do *Baczyn* na wymienionych Kresach (SEMot III 2), pozostałe zaś A. Cieślikowa (SEMot I 2, w C nieujęte) wywodzi (ostatecznie) od czasownika *baczyć*.

Nazwiska z omawianej grupy były notowane również na Pomorzu Gdańskim: w r. 1582 Maciek *Basz* utrwalony został w Subkowach, pow. tczewski (F XXXVII 298), *Baszka* w r. 1763 w księdze metrykalnej par. Walichnowy w pow. tczewskim, a w r. 1779 Josephus *Baszkiewicz* w Pogódkach pod Skarszewami (Damps 11), w latach 1747/1748 w Borzytuchomiu, pow. bytowski wystąpił Hans *Basow* z dworu janowickiego

(Janowice, pow. bytowski) (F XLVI 127), w r. 1910 nauczycielem w Stężycy, pow. kartuski był Albert *Batz* (Heidn 607).

Moim zdaniem podstawowe nazwiska *Bac*, *Bacz*, *Bas*, *Baś*, *Basz* łatwo wywieść jako formy zdrobniałe od tak samo brzmiących im., pochodzących od im. chrześcijańskich pełnych *Bartłomiej* lub *Sebastian*; wszystkie te spółgłoski tworzyły hipokorystyki zarówno od stpol. im. dwuczłonowych, jak i chrześcijańskich, np. *Busz*, *Rasz*, *Susz* od *Budzisław*, *Radosław*, *Sulimir*; *Dosz*, *Masz*, *Pasz* od *Doroteusz*, *Maciej*, *Paweł*; *Mac/Macz*, *Dac/Dacz*, *Kac/Kacz* od *Maciej*, *Daniel*, *Kazimierz*, o czym szerzej pisałem w związku z nazwiskiem *Necel* (Pr J III 10, przyp. 9). *Baca*, oczywiście, zwłaszcza na południu Polski może pochodzić od rzeczownika *baca* 'doświadczony pasterz owiec' u górali, który to wyraz zdaniem F. Sławskiego (Sł I 24) jest formą mazurzącą wędrownego wyrazu pasterskiego, wywodzącego się ostatecznie z serbsko-chorwackiego *baća* 'ojciec', pieszczotliwie 'brat'. Dużo jest form pochodnych: odmiejscowych, jak chcą autorki SEMot III (por. wyżej): *Baczkowski*, *Baczyński*, *Baczowski*, *Baćkowski*, mogą być modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych, jak *Bacajewski*, *Bacianowski*, *Baszyński*, *Basznowski*, *Baczmański*; to ostatnie od *Baczman* ze strukturalnym, niemczącym członem *-mann*, jak niem. modelową jest także forma *Bacdorf* i *Batzdorf* ze strukturalnym członem *-dorf* : *Dorf* 'wieś' (takiej n.m. nie podają antroponomaści niemieccy, nienotowana także w źródłach pol.). Poza tym mamy pol. formy patronimiczne, utworzone za pomocą patronimicznych przyrostków *-ak*: *Baciak*, *Baszak*, *Bazak*; *-ewicz*: *Bac(z)ewicz*; *-yk*: *Baczyk*; nadto dostrzegamy przyrostki: *-an*: *Bazan*, *-or*: *Bacior*, *Baczor*; *-isz*: *Bacisz*, *Baczysz*. Być może na podane podstawy nałożyły się także inne, jak *bazia* 'świeża gałązka krzewów', *bazia* 'owca', im. *Bazyli*, zwłaszcza w nazwiskach ze spółgłoską *z/ź*.

Bach, Bachowicz, Bachowiec, Bachowski

SNW podaje 2263 osoby o nazwisku *Bach*: 39 w woj. bydgoskim, 44 elbląskim, 1152 gdańskim, 24 słupskim, 135 białostockim, 120 olsztyńskim, 106 tarnowskim, 65 kaliskim, 62 katowickim, 56 warszawskim, 45 gorzowskim, 41 legnickim, 40 wrocławskim, 39 suwalskim, 30 poznańskim, 29 toruńskim, 25 wałbrzyskim; złożone z przydawką odmiejscową: 11 *Bach*-Gowiński w woj. gdańskim i 11 *Bach*-Żelewski: 7 w woj. gdańskim, 4 toruńskim; 36 *Bachowicz*: 1 w woj. gdańskim, 16 radomskim, 9 krakowskim, po 3 warszawskim i łódzkim; 3 *Bachowiec* w woj. jeleniogórskim; 691 *Bachowski*: 5 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 4 słupskim, 264 katowickim, 145 krakowskim, 54 bielskim, 26 wrocławskim, po 19 warszawskim i częstochowskim, 17 kieleckim; 5 *Bachów* w woj. szczecińskim.

Był to przydomek szlachecki wielu rodzin drobnoszlacheckich: *Gowińskich* z *Gowina*, *Kolkowskich* z *Kolkowa*, *Lewińskich* z *Lewina*, *Milwińskich* z *Milwina*, *Pobłockich* z *Pobłocia*, *Strzebielińskich* ze *Strzebielina*, *Wyszeckich* z *Wyszecina*, *Wyczlińskich* z *Wyczlina*, *Żelewskich* z *Żelewa* (wsi w pow. wejherowskim), *Niesiołowskich* z *Niesiołowic*, *Podjaskich* z *Podjaz* (wsie w pow. kartuskim) i *Paraskich* z *Paraszyna*, pow. lęborskim (Przyd 17–18).

SSNO I 74 notuje od r. 1376 n.os. *Bach* z Wielkopolski, Śląska i z Małopolski, które A. Cieślikowa wywodzi od prasłowiańskiego **bachati*, M. Malec od im. *Bartłomiej*, Z. Klimek od niem. rzeczownika *Bach* 'potok, strumień' (por. SEMot VIII 97). W r. 1570

w Gowinie pod Wejherowem notowanych 5 nosicieli nazwiska *Pache* (to zapewne *Bach* zniemczone przez dodanie wygłosowego *-e* i oboczną spółgłoskę bezdźwięczną *P-*), tegoż roku w Wyszecinie utrwaleni zostali Nobilis Paulus *Bach* i Nobilis Balthasar *Bach*; tegoż roku Nobilis Mauritius *Bachen* notowany w Strzebielinie, a Nobilis Waytzech *Bach* w Żelewie (wsie w pow. wejherowskim); *Bach* Greger notowany w r. 1559 w Półcznie, pow. bytowski (por. WD 218); we wspomnianych wsiach nazwisko *Bach* notowane było także w następnych wiekach, por. tę dokumentację w Przyd 17–18; Kazimierz *Bach* odnotowany został w księdze metrykalnej par. Rumia w r. 1759 (AP XIX 92); w r. 1772 w Barniewicach, gm. Żukowo żył Mathes *Bach*, tego samego roku w Czeczewie Christian *Bach*, według tegoż katastru fryderycjańskiego z r. 1773 w Kłosówku, gm. Przodkowo Martin *Bach*, a w Warzeńskiej Hucie Johann *Bach* i Paul *Bach*; w r. 1924 w Kłobuczynie pod Kościerzyną nauczycielem dzieci niemieckich został *Bach*-Domarus (Heidn 11, 60, 244, 253, 643); w r. 1582 w Subkowach, pow. tczewski notowany był niejaki *Bachowski* (bez im.) F XXXVII 284.

Podstawowe nazwisko *Bach* objaśnić możemy polonistycznie jako zdrobnione im. od im. pełnego *Bartłomiej* lub *Sebastian* albo germanistycznie od rzeczownika *Bach* 'potok, strumień' na 'tego, co mieszkał nad potokiem', por. pol. nazwisko *Potocki* (według SNW 5140 osób). Formy *Bachowicz* i *Bachowiec* są strukturami patronimicznymi, utworzonymi za pomocą przyrostków *-owicz* i *-owiec*; *Bachowski* to forma modelowa, utworzona za pomocą przyrostka *-owski* (por. AC VII 148–149).

Baer, Baehr, Bahr, Bar, Baermann
i pochodne

SNW podaje 28 osób o nazwisku *Baehr*: po 3 w woj. gdańskim i pilskim, 13 olsztyńskim, 9 poznańskim, 198 *Baer*: 7 w woj. gdańskim, 42 zielonogórskim, 34 poznańskim, 25 leszczyńskim, 20 katowickim; 10 *Baermann* w woj. gdańskim; 123 *Bahr*: 1 w woj. elbląskim, 39 gdańskim, 22 krakowskim, 21 olsztyńskim.

1676 r. we wsi Rozwory (*Rosenfelt*), starostwo człuchowskie, zapisany został ogrodnik 'zagrodnik' Stephen *Bahr*; tegoż roku w Prusinowie Jakub *Bahr* i Andres *Bahr*, a w r. 1696 w tymże Prusinowie Ertman *Bahr* i Ertman *Bahr* (ISC 17, 18, 70, 72).

Nazwisko pochodzi od niem. ap. *Bär* 'niedźwiedź', por. ang. *bear* 'niedźwiedź', wyrazu germ. o pierwotnym znaczeniu 'brązowe zwierzę', a więc o 'niedźwiedziu brązowym' (ChDE 84). Wielu z nosicieli tego nazwiska w pisowni są zapewne etymologicznie *Bär*, tylko że SNW oddaje ten znak w postaci archaicznej *ae*, a historycznie, jak widać, opuszczano niem. *Umlaut* nad *a*, tj. *ä*.

Balbus, Balbusa, Balbuza, Jąkała
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 117 osób o nazwisku *Balbus*: 9 w woj. bydgoskim, 32 leszczyńskim, 25 szczecińskim, 18 gorzowskim; 28 *Balbusa*: 25 w woj. gdańskim, 2 bydgoskim, 1 toruńskim; 10 *Balbuse*: 9 w woj. bydgoskim, 1 warszawskim; 149 *Balbuza*: 24 w woj.

elbląskim, 22 gdańskim, 21 bydgoskim, 20 toruńskim, 14 szczecińskim; 3 *Balbuża* w woj. łódzkim; 2 *Balbous* w woj. katowickim; 21 *Bajbus*: 12 w woj. gorzowskim, 5 warszawskim, 4 łódzkim.

Nazwiska pochodzą od rzymskiego przydomka (*cognomen*) *Balbus*, pochodnego od przymiotnika dźwiękonaśladowczego *balbus*, *-a*, *-um* 'bełkoczący, bełkotliwy' – por. czasownik *balbutio* 'bełkotać, jąkać się; paplać o dzieciach); ćwierkać, świegotać (o ptakach)', jako rzeczownik *balbus*, *-i* oznaczał 'jąkałę' (Plezia I 342; por. E. Wolnicz-Pawłowska, *Momot, Szepiotka, Jękacz. Przezwiska od wad wymowy* [w:] *Z zagadnień językoznawstwa słowiańskiego: tom dedykowany Profesorowi Stefanowi Warchołowi*, red. F. Czyżewski, Lublin 2011, s. 271–278). W Rzymie znane były także przydomki pochodne: *Balbinianus* z suf. *-ianus*, właściwym dla tworzenia nazw wyzwoleńców i adoptowanych; deminutywny *Balbillus* i grecyzowany *Balbio* lub z wymianą tego końcowego *b* w *Balvio* (IC 240). Przydomek *Balbus* używany był często w rodzie Korneliuszów (*gens Cornelia*) MEKSA I 140. Rozwój form można przedstawić następująco: łac. *Balbus* zniemczone przez dodanie *-e*, por. *Guse*, *Sampe* (zniemczone formy nazwisk *Guz*, *Samp*), spolszczone dalej przez wymianę końcowego *-e* na *-a*, czyli *Balbusa*, czytane *Balbuza* (*-s-* interwokaliczne czyta się po niemiecku *-z-*, por. np. *Hose*, czytane *Hōze*), przyswojone także dawniej jako *Balbuża*, por. dawne pożyczki *żagiel* z niem. *Segel*, *żegnać* z niem. *segnen*; zapisane także z francuska *Balbous* i *Bajbus* (*j* zamiast *l* w niemotywowanym nazwisku).

Kreja (KN 20) próbował wiązać z n. wsi *Białobudz*, niem. *Baldebuss*, pow. kamieński (R II 432), notowanej od r. 1321 *Baldebuzh*, w r. 1780 m.in. *Balbuss* i sprowadzonej przez E. Rzetelską-Feleszko i J. Dumę (RzD II 167) do postaci *Białobucze*. Dopowiedzieć trzeba, że w r. 1255 odnotowany został *Balbus Conradus*, wysoki urzędnik (*consul*) Kołobrzegu. Dla pisarzy miejskich, znających łacinę, odniesienie słowiańskiej nazwy wsi do łac. wyrazu *balbus* mogło być czymś naturalnym. *Propozycja* takiego objaśnienia wyżej podanych nazwisk może być bardzo prawdopodobna; w sumie więc jest to nazwisko dwuznaczne. Poświadczeń historycznych jednak tego antroponimu na Pomorzu Gdańskim nie udało mi się znaleźć w wyzyskiwanych źródłach.

Por. odpowiednik pol. łac. *Balbus*, tj. 147 osób o nazwisku *Jąkała*: po 10 w woj. bydgoskim i bielskim, 29 nowosądeckim, 15 wrocławskim, 16 krakowskim, 12 katowickim, pochodne patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ak*: *Jąkalak* u 78 osób: 14 w woj. bydgoskim, 22 konińskim, 21 koszalińskim; 404 *Jąkalski*: 30 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 17 gdańskim, 161 konińskim, 80 włocławskim; utworzone ono zostało modelowo przez dodanie przyrostka *-ski*. Po niemiecku na *jąkałę* mówi się *Stammler* i por. 5 osób o nazwisku *Stammler* w woj. zielonogórskim; 11 *Stamler*: 3 w woj. bydgoskim, 7 warszawskim, 1 konińskim; 9 *Sztamler* w woj. konińskim, od synonimu *Stotterer* w zasobie pol. nazwisk nienotowane; należy tu zapewne także nazwisko *Stammer* u 1 osoby w woj. zielonogórskim, por. ang. *stutter* i *stammer* 'jąkać się'; w jęz. romańskich występują pochodne słów łac., jednak w nazwiskach pol. nienotowane; gr. *psellós* 'jąkała' utrwalono w nazewnictwie osobowym, por. np. Konstantinosa Psellosa, XI-wiecznego filozofa i płodnego pisarza w wielu dziedzinach i innych (MEKSA II 223).

Banach, Banachowski
i podobne

SNW podaje 12 318 osób o nazwisku *Banach*: 555 w woj. bydgoskim, 127 elbląskim, 379 gdańskim, 87 w słupskim, 1051 lubelskim, 634 suwalskim, 535 kieleckim, 531 warszawskim, 530 poznańskim, 520 łomżyńskim, 517 katowickim, 513 krakowskim, 460 zamojskim, 416 olsztyńskim, 414 pilskim, 360 kaliskim, 318 wrocławskim; 205 *Banachewicz*; 1 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 91 lubelskim, 22 bialskopodlaskim; 147 *Banachiewicz*: po 1 w woj. elbląskim i słupskim, 88 chełmskim, 12 zamojskim; 1006 *Banachowicz*: 27 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 35 gdańskim, 154 warszawskim, 106 krakowskim, 87 poznańskim, 80 kaliskim, 68 płockim; 639 *Banachowski*: 68 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 45 gdańskim, 11 słupskim, 59 sieradzkim, 58 łódzkim, 48 włocławskim, 47 poznańskim; 780 *Banak*: 3 w woj. bydgoskim, po 4 elbląskim i gdańskim, 9 słupskim, 225 kieleckim, 68 katowickim, 65 zamojskim, 68 katowickim, 57 gorzowskim, 35 szczecińskim; 440 *Banacki*: 4 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 20 gdańskim.

Podstawowe nazwisko *Banach* jest zdrobnieniem od im. pełnego *Benedykt*, por. w materiale stpol. formy zdrobnień tego im. *Banasz*, *Banaszko*, *Banosz* (Mal III 197). Por. nazwiska: 286 *Banas*: 7 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 3 gdańskim, 1 słupskim, 37 katowickim, 30 poznańskim, 20 wrocławskim; 195 *Banasz* poza Pomorzem Gdańskim, 132 w woj. katowickim i wiele form pochodnych.

Baran, Baranek, Barańczak, Beranek
i pochodne

SNW podaje 38 548 osób o nazwisku *Baran*: 645 w woj. bydgoskim, 381 elbląskim, 789 gdańskim, 383 słupskim, 3295 katowickim, 3131 krakowskim, 3128 kieleckim, 2023 tarnobrzeskim, 1971 tarnowskim, 1914 rzeszowskim, 11 534 warszawskim, 1183 radomskim, 1179 przemyskim, 1114 wrocławskim, 1097 siedleckim, 631 bielskim, najmniej, bo 14 w woj. łomżyńskim, w innych liczba przekracza 200; dalej podawać będę tylko te, które poświadczono na Pomorzu Gdańskim (chyba że dały podstawę formom pochodnym), a więc: 14 *Baran-Barański*: 7 w woj. gdańskim, 4 kaliskim, 3 wrocławskim; 1 *Baranas* w woj. gdańskim; 2015 *Baranek*: 61 w woj. bydgoskim, 22 elbląskim, 19 gdańskim, 362 katowickim, 318 krakowskim, 262 kaliskim, 171 poznańskim, 109 kieleckim, 105 siedleckim; 2064 *Baraniak*: po 4 w woj. bydgoskim, elbląskim i toruńskim, 45 gdańskim, 5 słupskim, 430 poznańskim, 281 kaliskim, 184 łódzkim, 135 warszawskim, 77 katowickim, po 61 wrocławskim i zielonogórskim; 20 *Baranicz*: po 4 w woj. gdańskim i poznańskim, 7 zamojskim, 5 białostockim; 162 *Baraniec* poza Pomorzem: 1172 *Baraniecki*: 4 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 14 gdańskim, 6 słupskim, 185 wrocławskim, 107 łódzkim, 81 konińskim, 48 gorzowskim; 31 *Baranienko*: 10 w woj. bydgoskim, 18 pilskim; 161 *Baraniewicz*: 7 w woj. bydgoskim, 60 krośnieńskim, 20 katowickim, po 19 opolskim i szczecińskim; 527 *Baranik*: 3 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 41 elbląskim, 249 krakowskim, 29 olsztyńskim, 21 toruńskim; 114 *Baraniok*: 3 w woj. gdańskim, 89 katowickim, 15 bielskim; 230 *Baraniuk*: 15 w woj. gdańskim, 51 zamojskim, 36 wrocławskim, 23 bialskopodlaskim, 13 katowickim, po

10 białostockim i gorzowskim; 782 *Barankiewicz*: 21 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 14 gdańskim, 1 słupskim, 152 warszawskim, 46 bielskim, po 42 lubelskim i siedleckim, 37 koszalińskim; 87 *Baranow*: 29 w woj. elbląskim, 10 gdańskim, 13 białostockim, 8 kieleckim, po 6 bialskopodlaskim, jeleniogórskim; 1013 *Baranowicz*: 63 w woj. bydgoskim, 39 elbląskim, 70 gdańskim, 13 słupskim, 126 katowickim, 75 łódzkim, 54 gorzowskim, 51 warszawskim; 25 544 *Baranowski*: 1019 bydgoskim, 394 elbląskim, 2275 gdańskim, 446 słupskim, 2280 warszawskim, 1662 poznańskim, 1195 łódzkim, 987 płockim, 978 suwalskim, 930 katowickim, 779 olsztyńskim, 716 wrocławskim, 700 zielonogórskim, 659 lubelskim, 658 włocławskim; 11 *Baranów*: 7 w woj. elbląskim, 3 wrocławskim, 1 wałbrzyskim; 67 *Baranski*: po 1 w woj. gdańskim i słupskim, 18 katowickim, 9 kieleckim; 247 *Barańczak*: 41 w woj. bydgoskim, 30 gdańskim, 1 słupskim, 49 kaliskim, 36 pilskim, 21 poznańskim, po 18 koszalińskim i wałbrzyskim, 17 zielonogórskim; 1 *Barańczek* w woj. bydgoskim; 344 *Barańczuk*: 12 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 6 słupskim, 54 białostockim, 40 bialskopodlaskim, 33 katowickim, 32 zamojskim; 471 *Barańczyk*: 18 w woj. bydgoskim, 15 gdańskim, 1 słupskim, 147 skierniewickim, 28 łódzkim, 26 warszawskim, 22 kaliskim; 15 375 *Barański*: 326 bydgoskim, 345 elbląskim, 442 gdańskim, 225 słupskim, 1503 warszawskim, 1410 katowickim, 1264 kieleckim, 887 łódzkim, 568 toruńskim, 449 wrocławskim; 70 *Beranek*: 31 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 13 poznańskim, 9 warszawskim.

W stpol. od r. 1177 notowano n.os. *Baran* w Małopolsce, od XIII w. w Wielkopolsce i na Śląsku, w XV w. na Śląsku; *Baranek* od r. 1288 w Wielkopolsce, od XIV w. w Małopolsce, w XV w. we wszystkich dzielnicach Polski; *Baraniec* od r. 1441 w Małopolsce (C 17, SEMot I 4). Był to przydomek *Orłowskich*, h. Sas pruski z *Orłowa* w pow. wąbrzeskim, dlatego także notowane na Ziemi Chłmińsko-Dobrzyńskiej: Jakub Orłowski w Orłowie w r. 1570, Jan *Baranek* w Wąpiersku (starostwo brodnickie) r. 1664 (F XXXII 168), Krzysztof *Baranek* Orłowski 1751, Marianna *Barankowna* w r. 1703 w Pogódkach pod Skarszewami (Przyd 18). Na Kociewiu byli notowani: niejaki *Baran* w r. 1664 w Osiu (F XXXII 239) i Joannes *Baran* w r. 1687 w księdze metrykalnej par. Pogódki pod Skarszewami; Paweł *Baranek* w r. 1689 w archiwaliach pelplińskich; Marianna *Barankowska* w r. 1703 i Mathias *Barankowski* 1742 we wspomnianych Pogódkach; Jacob *Baraniecki* w r. 1789 w St. Kiszewie oraz niejaki *Baranowski* 1662 w ówczesnym pow. tczewskim, nadto D[omi]nus Simon *Baranowski* 1712 w Serocku i tamże w r. 1746 (Damps 7–8).

Od ap. *baran* 'nietrzebiony samiec owcy' (bo trzebiony to 'skop'); słowo wywodzone przez etymologów (por. Bor 21, B I 32) z prasłowiańskiego **baranъ*,**boranъ*,**beranъ*, stąd też cz. *beran* i stpol. *beranek* i pochodne nazwisko *Beranek*. Dwuznaczne są *Baranek* i *Baraniec*: albo od notowanych w staropolszczyźnie tak samo brzmiących rzeczowników pospolitych *baranek*, *baraniec*, albo są to struktury patronimiczne, utworzone od *Baran* za pomocą przyrostków *-ek*, *-ec*; na pewno patronimiczne są nazwiska *Baranicz*, *Baranik*, *Baraniewicz*; powstały one od *Baran* za pomocą przyrostków *-ik*, *-ic*, *-ewicz* albo jako formacje patronimiczne powstały *Baranienko* i *Baraniuk*, lecz nie wiadomo, czy w jęz. ukr., czy na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej; od *Baraniec* powstały za pomocą patronimicznych przyrostków: *-ak*: *Barańczak*, *-yk*: *Barańczyk*, *-uk*: *Barańczuk*; formami modelowymi, powstałymi przy użyciu *-ski* i *-owski* są *Barański* i *Baranowski*; ten ostatni mógł powstać także od n.m. *Baranów*, *Baranowo*, *Baranowice*.

Od synonimicznego ap. *tryk* SNW podaje 446 osób o nazwisku *Tryk*, z tego 43 w woj. bydgoskim, 19 gdańskim, 11 słupskim i wiele pochodnych; również wspomniany *skop* żyje w nazwisku *Skop* u 1340 osób, z tego 2 w woj. gdańskim, 5 słupskim i w wielu pochodnych. Po łacinie na barana, tryka mówi się *aries*, *arietis* (też w zodiaku *Aries*), na skopa *vervex*, *-ecis*, w pol. nazwiskach jednak niepoświadczone. Greckie *kriōs* (także konstelacja Barana i 'taran') tkwi w nazwisku *Krion* (jako biernik l.poj.) u 8 osób, z tego po 1 w woj. gdańskim, białostockim i olsztyńskim, 5 suwalskim. Niemieckie *Hammel* odnajdziemy w nazwisku *Hamel* u 1 osoby w woj. wałbrzyskim; 1 *Hamell* w woj. toruńskim; 2 *Hammel*: po 1 w woj. gdańskim i legnickim oraz wielu pochodnych; równie *Widder* (także w znaczeniu astronomicznym) „żyje" w nazwisku *Wider* u 163 osób spoza Pomorza; w nazwiskach pol. niepoświadczone *Schafbock*. Czy do ang. *ram* (także astr.) odnieść można nazwisko *Ram* u 14 osób, z tego 5 w woj. elbląskim, twierdzić nie śmiem; w *Tupa* 0 i pochodnych tkwi pol. *tupać*, nie ang. *tup* 'baran, skop' bądź eufemistycznie *dupa*.

Barbier, Balwierz, Balbierz

SNW notuje 3 osoby o nazwisku *Barbier*: 2 w woj. łódzkim, 1 warszawskim, 2 *Barbir* w woj. ciechanowskim; 58 *Balbier*: 10 w woj. gdańskim, 17 bialskopodlaskim, 11 legnickim, 9 lubelskim, 6 katowickim, 4 tarnobrzeskim; 1 *Balber* w woj. gdańskim; 126 *Balbierz*: 40 poznańskim, 24 katowickim, 20 częstochowskim, 10 gorzowskim; *Balbir* 0; 386 *Balwierz*: 14 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 168 częstochowskim, 65 katowickim, 61 krakowskim, 12 bielskim, po 8 łódzkim i wałbrzyskim; 1 *Balwirz* w woj. częstochowskim; 24 *Balwisz*: po 6 w woj. bydgoskim i lubelskim, 12 bialskopodlaskim.

Od ap. *balwierz* < niem. *Barbier* 'fryzjer', pożyczki ze stfranc. *Barbier*, a to z średniołac. *barberius* : *barba* 'broda' Kluge 60, por. łac. powiedzenie *barba non facit philosophum* 'broda mędrcem nie czyni'; wskutek dysymilacji (rozpodobnienia) dawne *barbierz* przyjmuje postać *balwierz*.

Barlak, Barlasz
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 188 osób o nazwisku *Barlak*: 3 w woj. gdańskim, 90 skierniewickim, 57 warszawskim, 11 łódzkim, 10 pilskim; 19 *Barlakowski*: 11 w woj. lubelskim, po 4 chełmskim i siedleckim; 118 *Barlasz*: 2 w woj. bydgoskim, 84 gdańskim, po 3 słupskim i wałbrzyskim, 9 warszawskim, 8 szczecińskim, 5 łódzkim, 4 konińskim; 7 *Barlasch*: 3 w woj. gdańskim, 4 szczecińskim; z wykładnikiem 0: *Barlej*, *Barlek*, *Barłon*, *Barłosiak*, *Barłosiewicz*, *Barłosik*, *Barłosz*, *Barłosik*, *Barłoszek Barłasik*, *Barłasz*; w pisowni hiperkorektywnej *Barlarz* 0; *Barłorz*; 1 *Barlas* w woj. krakowskim; 9 *Barleski* w woj. rzeszowskim; 14 *Barlewicz*: 7 w woj. gdańskim, 6 krośnieńskim, 1 zielonogórskim; 267 *Barlik*: 48 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 57 rzeszowskim, 27 katowickim, 24 wrocławskim, 21 warszawskim; 1 *Barlika* w woj. słupskim; 20 *Barlikowski*: 19 w woj. gdańskim, 1 warszawskim.

W literaturze niem. podstawowe nazwisko *Barlach* odnoszone bywa do n.m. *Barlage* w Dolnej Saksonii, Westfalii, *Barlohe* do takiejże w Szlezwigu-Holsztynie, jak DF 104–105, podobnie inne z dokumentacją od r. 1609 *Barloe*. Na Pomorzu, mimo dość wysokiej frekwencji, nie znajduję potwierdzeń historycznych.

Barnaś, Barnat, Barnet(t)
i podobne

SNW podaje 2562 osób o nazwisku *Barnaś*: 55 w woj. bydgoskim, 56 elbląskim, 20 gdańskim, 5 słupskim, 1128 tarnowskim, 156 nowosądeckim, 125 katowickim, 90 rzeszowskim; 455 *Barnat*: 13 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 10 gdańskim, 145 rzeszowskim, 42 katowickim, 34 toruńskim, 25 wrocławskim, 24 tarnobrzeskim, 23 krakowskim; 15 *Barnatowicz*: po 2 w woj. elbląskim i gdańskim, 5 pilskim, 4 szczecińskim; 35 *Barnert*: 5 w woj. gdańskim, 17 opolskim, 6 katowickim, 4 tarnowskim; 18 *Barnet* poza Pomorzem Gdańskim; 5 *Barneta* w woj. gdańskim; 40 *Barnett*: 31 w woj. gdańskim, 9 warszawskim; 109 *Barnuś*: 4 w woj. gdańskim, 25 przemyskim, 24 krośnieńskim, 21 katowickim.

Są to genetyczne zdrobnienia od im. *Bernard*, por. już stpol. zdrobnienia: *Barnast*, *Barnasz*, *Barnusz* (Mal III 199). Polegają one głównie na realizacji grupy *-er-* im. *Bernard* jako *-ar-*, por. też nazwiska z początkową sylabą *Ber-*: 48 23 *Bernat*: 77 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, 90 gdańskim, 27 słupskim, 723 lubelskim, 505 kieleckim, 311 radomskim, 237 poznańskim, 235 katowickim; 6 *Bernatas* w woj. bydgoskim; 673 *Bernatek*: 4 w woj. bydgoskim, po 13 elbląskim i gdańskim, 18 słupskim, 207 kieleckim, 89 radomskim, 64 lubelskim; 1104 *Bernatowicz*: 2 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 46 gdańskim, 28 słupskim, 359 suwalskim, 67 warszawskim, 58 białostockim, 45 olsztyńskim, 42 katowickim jako struktura patronimiczna od *Bernat*; 108 *Bernatowski*: 8 w woj. elbląskim, 15 olsztyńskim; 25 *Bernatt*: 2 w woj. gdańskim, 11 wałbrzyskim jako twór modelowy od *Bernat*, utworzony za pomocą przyrostka *-owski*.

Bartman(n), Bartmański, Bartmanowicz

SNW podaje 662 osoby o nazwisku *Bartman*: 11 w woj. bydgoskim, po 4 elbląskim i słupskim, 137 rzeszowskim, 65 przemyskim, 45 katowickim, 44 tarnobrzeskim, 41 legnickim, 37 warszawskim; 14 *Bartmann*: 1 w woj. słupskim, 4 włocławskim, po 3 nowosądeckim i toruńskim; 66 *Bartmanowicz*: 3 w woj. elbląskim, 18 opolskim, 13 katowickim; 189 *Bartmański*: 2 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 6 gdańskim, 8 słupskim, 27 lubelskim, 23 warszawskim, 12 zamojskim.

Podstawowe nazwisko *Bartman* zostało bogato poświadczone w starostwie człuchowskim: Piotr *Bartman*, Jan *Bartman* i Jakub *Bartman* oraz bezimienny sołtys *Bartman* notowani w r. 1676 w Brzeźnie (ISC 13), w r. 1696 w tymże Brzeźnie wystąpili Peter *Bartman*, drugi Peter *Bartman*, Marten *Bartman*, Hans (prawdopodobnie wcześniej wymieniony Jan) *Bartman* i Peter *Bartman* (dwaj Bartmanowie o im. Peter, prawdopodobnie podani już wyżej na s. 47, wymienieni jako koszący siano nad jeziorem), ib. 47.

Nazwisko pochodzenia niem., wywodzące się od rzeczownika *Bart* 'broda' ze strukturalnym członem *-man(n)* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż', por. DF 106, gdzie ów człon *-mann* nazywa się wprost suf.; *Bartmanowicz* to struktura patronimiczna, utworzona za pomocą przyrostka *-owicz*, *Bartmański* modelowa powstała przy użyciu *przyrostka -ski*.

Bartos, Bartosz, Bartusz
i pochodne

SNW podaje 2463 osób o nazwisku *Bartos*: 19 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 28 gdańskim, 44 słupskim, 305 radomskim, 298 katowickim, 288 łódzkim, 201 kieleckim, 127 warszawskim; 30 *Bartosch* w zapisie niem.: 12 w woj. bydgoskim, 10 płockim; 119 *Bartosek*: 13 w woj. elbląskim, 22 warszawskim, 21 olsztyńskim; 151 *Bartosewicz*: 36 w woj. elbląskim, 24 gdańskim, 11 słupskim, 34 olsztyńskim, 9 poznańskim; 3741 *Bartosiak*: 17 w woj. bydgoskim, 81 elbląskim, 90 gdańskim, 65 słupskim, 678 warszawskim, 380 radomskim, 277 łódzkim; 4688 *Bartosiewicz*: 7 w woj. elbląskim, 135 gdańskim, 55 słupskim, 768 warszawskim, 349 skierniewickim, 285 radomskim, 205 ostrołęckim, 199 katowickim, 182 ciechanowskim, 167 wrocławskim, 137 suwalskim, 134 lubelskim, 129 szczecińskim, 118 płockim, 109 łódzkim, 105 siedleckim; 8487 *Bartosik*: 85 w woj. bydgoskim, 82 elbląskim, 180 gdańskim, 99 słupskim, 837 katowickim, 773 łódzkim, 728 konińskim, 509 kieleckim, 485 krakowskim, 318 kaliskim, 297 wrocławskim, 285 szczecińskim; 1369 *Bartosiński*: 13 w woj. bydgoskim, 18 elbląskim, 61 gdańskim, 41 słupskim, 317 warszawskim, 185 kieleckim, 106 toruńskim, 100 katowickim; 42 *Bartosiuk*: 3 w woj. elbląskim, 18 białostockim, 11 bialskopodlaskim, po 5 siedleckim i zamojskim; 3144 *Bartosz*: 127 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 49 gdańskim, 33 słupskim, 549 katowickim, 306 krakowskim, 207 kieleckim, 123 tarnowskim, 115 leszczyńskim, 103 pilskim; 763 *Bartoszak*: 204 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 29 gdańskim, 11 słupskim, 269 poznańskim, 49 pilskim, 48 kaliskim; 5277 *Bartoszek*: 126 w woj. bydgoskim, 27 elbląskim, 86 gdańskim, 68 słupskim, 1050 katowickim, 509 lubelskim, 369 łódzkim, 358 zamojskim, 280 kaliskim, 260 tarnobrzeskim, 222 opolskim, 137 wrocławskim, 128 sieradzkim, 126 krakowskim, 108 warszawskim, 102 tarnowskim, 101 rzeszowskim; 3501 *Bartoszewicz*: 123 w woj. bydgoskim, 87 elbląskim, 275 gdańskim, 57 słupskim, 445 suwalskim, 353 białostockim, 227 warszawskim, 221 szczecińskim, 160 zielonogórskim, 150 wrocławskim, 133 gorzowskim, 100 jeleniogórskim; 2951 *Bartoszewski*: 101 w woj. bydgoskim, 61 elbląskim, 181 gdańskim, 2 słupskim, 259 warszawskim, 238 poznańskim, 218 łódzkim, 166 toruńskim; 124 *Bartoszkiewicz*: 29 w woj. bydgoskim, 15 słupskim, 19 poznańskim, 9 warszawskim; 251 *Bartoszko*: po 9 w woj. gdańskim i słupskim, 34 wrocławskim, 24 zielonogórskim; 1295 *Bartoszuk*: 8 elbląskim, 42 gdańskim, 12 słupskim, 325 białostockim, 285 bialskopodlaskim, 142 chełmskim, 48 lubelskim, 39 siedleckim; 501 *Bartoszyński*: 69 w woj bydgoskim, 8 elbląskim, 19 gdańskim, 15 słupskim, 248 toruńskim, 24 warszawskim; 868 *Bartoś*: 32 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 7 gdańskim, 5 słupskim, 65 kaliskim, 49 warszawskim, 43 katowickim, 35 toruńskim; 43 *Bartus*: 3 w woj. gdańskim, 16 bielskim, 10 katowickim; 41 *Bartusch*: 10 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 7 koszalińskim,

6 jeleniogórskim; 550 *Bartusiak*: 13 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 44 tarnowskim, 37 wałbrzyskim, 33 wrocławskim; 23 *Bartusiewicz*: 3 w woj. słupskim, 18 tarnowskim, 2 wałbrzyskim; 283 *Bartusik*: 2 w woj. elbląskim, 15 gdańskim, 4 słupskim, 70 katowickim, 46 tarnowskim, 43 rzeszowskim, 30 krakowskim; 179 *Bartusz*: 4 w woj. elbląskim, 27 gdańskim, 2 słupskim, po 42 katowickim i opolskim, 10 szczecińskim; 1 *Bartuszak* w woj gdańskim; 6 *Bartuszewski*: po 3 w woj. bydgoskim i katowickim; 1 *Bartuszuk* w woj. elbląskim; 15 *Bartuszyński*: 11 w woj. bydgoskim, 4 słupskim; 775 *Bartuś*: 23 w woj. gdańskim, 6 słupskim, 176 bielskim, 150 katowickim, 107 krakowskim, 57 krośnieńskim, 42 tarnowskim, 23 warszawskim.

Nazwiska *Bart(e)k*, *Bartosz*, *Bartus(z)* były przydomkami *Paraskich* z *Paraszyna* w pow. lęborskim i *Tempskich* z *Tępcza* w woj. wejherowskim, w pracy też o przydomkach szlachty pomorskiej zgromadziłem sporo poświadczeń historycznych (Przyd 19): *Barthusch* r. 1303 (Cielęta, pow. brodnicki); *Bartus* de Rossicz (Roszczyce), *Bartusch* r. 1399, *Bartussen* r. 1572, r. 1601 (Perlino, Gardkowice, Gniewinko), Sdune (*Bartcken*) r. 1605, r. 1621 (Paraszyno, wszystkie wsie w pow. lęborskim), *Bartus*, *Bartosch* r. 1607 (Jeleńcz, Róg, pow. bytowski). W r. 1356 wielki mistrz krzyżacki Winrich vel Kniprode dał przywilej „wiernemu słudze *Bartuszowi*" (*dem getreuen Diener Bartusch*) we wsi Mierzeszyn (*Meisterwalde*) (Muhl 89). Dodatkowo w r. 1577 w Krosnowie, pow. bytowski zanotowany został *Bartus* Jon (WD 55).

W staropolszczyźnie notowane były m.in. zdrobnienia od im. *Bartłomiej*: od r. 1362 w Wielkopolsce, Małopolsce, na Mazowszu, na Śląsku i, jak widzieliśmy, na Pomorzu; *Bartosz* od r. 1216 na Pomorzu, w Małopolsce, Wielkopolsce, na Śląsku, Mazowszu (dziś *Bartek* i *Bartosz* stały się samodzielnymi im.), *Bartusz* od r. 1239 na Pomorzu i w innych dzielnicach Polski (Mal III 195).

Nie muszę dodawać, że formy *Bartosz*, *Bartus*, *Bartuś*, *Bartek*, zniemczone przez odwrócenie przyrostka pol. *-(e)k* na dolnoniem. *-ke* (*Bartke*) to zdrobnienia im. *Bartłomiej*. Formami patronimicznymi, utworzonymi za pomocą przyrostka *-ewicz* to *Bartos(i)ewicz*, *Bartoszewicz*, *-ak*: *Bartosiak*, *Bartusiak*; *-ik*: *Bartusik*, *Bartosik*; *-uk*: *Bartoszuk*, *Bartuszuk*, *Bartosiuk*; modelowymi, powstałymi przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Bartosiński*, *Bartoszewski*, *Bartoszyński*; dwuznaczne jest nazwisko *Batrtoszek*: albo równe zdrobnionemu im. *Bartoszek* od *Bartłomiej*, albo powstało od nazwiska *Bartosz* za pomocą przyrostka *-ek*.

Baryła, Baryłka, Baryłowicz, Barylski
i podobne

SNW podaje 2618 osób o nazwisku *Baryła*: 46 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 61 gdańskim, 39 słupskim, 279 częstochowskim, 264 katowickim, 149 lubelskim, 145 konińskim, 116 warszawskim, 120 zamojskim, 110 szczecińskim, 103 przemyskim, 85 wrocławskim, 81 gorzowskim; 475 *Baryłka*: 4 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 179 radomskim, 14 gdańskim, 67 warszawskim, 63 lubelskim; 78 *Baryłko*: 4 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 20 wrocławskim, 14 katowickim; 203 *Baryło*: 2 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 7 słupskim, 39 bialskopodlaskim, 35 koszalińskim, po 27 gorzowskim i jeleniogórskim, 21 zielonogórskim; 1250 *Barylski*: 88 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim,

27 gdańskim, 6 słupskim, 400 łódzkim, 187 płockim, 66 zielonogórskim, 53 katowickim, 34 częstochowskim, po 30 gorzowskim i toruńskim, 28 wałbrzyskim, 22 włocławskim; 24 *Baryłowski*: 4 w woj. gdańskim, 9 legnickim, 5 chełmskim; bez wskazania liczby: *Baryłów* 0, *Baryły* 0, *Baryłyk* 0; z podwyższeniem artykulacyjnym *y* > *e*: 421 *Bareła*: 21 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 14 gdańskim, 76 częstochowskim, 73 piotrkowskim, 44 katowickim, 35 leszczyńskim, 27 wrocławskim, 21 zielonogórskim; 279 *Barełkowski*: 6 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 137 poznańskim, 65 pilskim, 14 legnickim.

SSNO I 106 odnotowuje n.os. *Baryło* w r. 1442 na Kresach Południowo-Wschodnich, którą SEMot I 5 odnosi do rzeczownika *baryła* 'beczka na wino (piwo, gorzałkę), jednostka miary trunków', notowanego w staropolszczyźnie, a A. Bańkowski (B I 35) wywodzi w polszczyźnie z ukr. *baryło*, zmienione na r.ż. *baryła* przez analogie do *beczka*. Przypomnieć warto (por. Łk 16,1–18) przypowieść o przewrotnym włodarzu: sto *barył* oliwy (ks. Wujek mówił o *baryłach oliwy*; dziś *baryłka* w BT zachowana została tylko w 1 Krl 12, 14 i 16; według B I 35 *baryła* używana w w. XV–XVIII). Człowiek mógł być przezwany *Barył(k)ą* ze względu na korpulentność, por. 9 osób o nazwisku *Beczka* poza Pomorzem Gdańskim i formy pochodne.

Formy *Baryła*, *Baryłka*, *Baryło* tłumaczą się jakością podstawy: *baryła* postać stpol., *baryłka* zdrobnienie, *baryło* forma ukr.; strukturami modelowymi, powstałymi przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych są *Barylski*, *Baryłowski*, *Barełkowski*.

Bas(s)ner

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Basner* w woj. gdańskim i 1 *Bassner* w woj. bydgoskim. W r. 1611 zapisany *Basner* Merten (GSD 61).

Niemiecka n. działacza *Basner* od średnio-dolno-niem. czasownika *basen* 'mówić i postępować niedorzecznie, absurdalnie, bezsensownie' (Bach I 1 157, Zoder I 200).

Bathis, Batis, Batke, Batkowski, Batog
i podobne

SNW podaje 49 osób o nazwisku *Bathis*: 4 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 37 gdańskim; 5 *Batich*: 3 w woj. gdańskim, po 1 wałbrzyskim i wrocławskim; 23 *Batis*: 8 w woj. gdańskim, 6 słupskim, 4 poznańskim, 3 bialskopodlaskim, 2 olsztyńskim; 100 *Batiuk* (ukr.): 5 w woj. bydgoskim, 2 słupskim, 19 przemyskim, po 10 warszawskim i zamojskim; 22 *Bata*: po 5 w woj. gdańskim i toruńskim, po 4 katowickim, krakowskim i krośnieńskim; 45 *Batka*: 27 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 9 toruńskim; 62 *Batke*: 29 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 26 opolskim; 264 *Batkiewicz*: 7 w woj. gdańskim, 167 nowosądeckim; 2765 *Batko*: 6 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 14 gdańskim, 9 słupskim, 1383 krakowskim, 603 tarnowskim; 622 *Batkowski*: 265 w woj. bydgoskim, 31 gdańskim, 30 bielskim, 29 zielonogórskim; 1 *Bates* w woj. gdańskim. Pomijam nazwiska – wcale liczne – niewystępujące na Pomorzu Gdańskim.

Nazwisko było historycznie notowane w Borach Tucholskich i na Kociewiu. Z kościelnych ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą J. Szuta wynotował m.in.:

filiam Alberti *Batha* et Agnetis 1721; Georgy *Batha* et Annae 1734; Michael *Batha* de Tuchola 1750; filius Rosaliae et Michaelis *Bathow* 1769; Concordia *Bathowa* 1722; w księdze metrykalnej par. Pogódki pod Skarszewami zanotowani zostali Sophia *Batka* 1671 i Maciej *Bat* 1662; w r. 1787 w księdze par. Miłobądz pod Tczewem figuruje Johan *Batowski* (Damps 11).

Podane nazwiska dopuszczają podwójną interpretację: 1) polonistyczną od rzeczownika *bat* lub innych rzeczowników (o czym za chwilę) i 2) germanistyczną. Interpretację polonistyczną przyjmują autorzy SSNO, gdzie w ib. I 109 notowana od r. 1379 n.os. *Batko* w Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich, które A. Cieślikowa (C 18) wyprowadza od rzeczownika *batьko* 'ojciec' lub *bajtko* 'pop'; SSNO (l.c.) notuje z r. 1399 z Łęczyckiego n.os. *Batowic*, nadto z Kresów Południowo-Wschodnich z r. 1499 *Batej*, które SEMot I 6 wywodzi od rzeczownika *bat* lub gwarowego *baty* 'pędy roślin'; notowane w SSNO nazwisko *Batog* z Mazowsza w r. 1453 odnosi A. Cieślikowa (l.c.) do rzeczownika *batog*, por. także w SNW 288 osób o nazwisku *Batog*: 15 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 11 gdańskim, 20 słupskim, 30 kieleckim. Onomaści niemieccy (Zoder I 201, DF 108, Go 176 i inni) odnoszą niem. nazwiska *Bathe*, *Bathge*, *Bathke* do germ. rdzenia *bat-/badu* o znaczeniu 'walka, bój'. W podanych nazwiskach mamy przyrostki *-is*: *Bat(h)is*, *-es*: *Bates*, *-ich*: *Batich*; patronimiczne: *-uk*: *Batiuk*, *-ewicz*: *Batkiewicz*; *-owski*, tworzący strukturę modelową *Batkowski* i *Batowski*. Formy *Bata*, *Batka* powstały przez polonizującą wymianę *-e* na *-a*; *Batko* jest postacią wschodniopolską czy wręcz wschodniosłowiańską.

Baula, Baule, Baulek

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Baula* w woj. bydgoskim; 12 *Baule* w woj. opolskim; *Baulek* 0.

Historycznie w r. 1776 w par. Jeleńcz pod Tucholą ślub brali Christianus *Baülk* adol.[escens] 'młodzieniec' de Kiełpin et Dorothea Itowna (od J. Szuty). Od średnio-dolno-niem. *buole* 'krewny, zaufany przyjaciel' (Zoder I 204).

Bauman, Baumans, Buman(n)

SNW podaje 555 osób o nazwisku *Bauman*: 33 w woj. bydgoskim, po 11 elbląskim, gdańskim, pilskim i radomskim, 91 płockim, 65 olsztyńskim, 36 poznańskim; 439 *Baumann*: 32 w woj. bydgoskim i kaliskim, 4 elbląskim, 25 gdańskim, 153 poznańskim, 35 katowickim, 28 toruńskim, 22 koszalińskim; 2 *Baumans* w woj. koszalińskim. Poza tym bez wskazania liczby: *Bouman* 0, *Boumans* 0, *Boumant*; 1 *Buman* w woj. gdańskim; 1 *Buma* w woj. bydgoskim (SNW na płycie) podaje 2 kobiety o nazwisku *Bouma*: po 1 w Łodzi i Szczecinie oraz 2 kobiety pisane *Baumans*: po 1 w Jaworznie i w Katowicach).

Był to przydomek *Zaleskich* z *Zalesia*, pow. tucholski; rodzinę wymienia Dach: Zalescy *Boumanowie*, h. *Godziemba* oraz inni heraldycy; Elias *Bauman* od r. 1805 właścicielem w Warzenku, pow. kartuski (Przyd 20–21). Młynarzem w Pruszczu Gdańskim w latach 1681–1691 był Cristian *Baumann*, w Strzyży (*Striess*, dziś połać Gdańska-Wrzeszcza)

zarządcą dworu został w r. 1734 obywatel i kupiec gdański Cristof *Baumann* (Muhl 58, 170); w r. 1560 w Wilkowie potwierdzony Peter *Buman* i tegoż roku w Łęczycach (ziemia lęborska) Greger *Bauman kruger* 'karczmarz', a w r. 1582 Karsten *Bauman* i Peter *Bauman*, również karczmarze (WD 411, 414, 547); *w* r. 1712 w Nowej Wsi Lęborskiej zanotowana została Greger *Baumans* Witwe 'wdowa po Grzegorzu Baumanie' (F XLVI, s. 60).

Nazwisko pochodzi od niem. rzeczownika *Baumann* 'rolnik' (por. DF 109, Zoder I 204 i inni z dokumentacją od r. 71), dosłownie 'człowiek uprawiający ziemię'. Wariant *Baumans* jest niem. postacią patronimiczną, powstałą z dop. l.poj. (np. *Baumans* Sohn 'syn Baumana' = *Baumans*). Forma dolnoniem. to *Buman(n)*.

Bauss, Bausz, Bauza, Bauża
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 2 osoby o nazwisku *Bauss* w woj. leszczyńskim; 1 *Bausz* w woj. gdańskim; 3 *Bausza* w woj. gdańskim; 14 *Bauszek* w woj. katowickim; 1 *Bauszew* w woj. warszawskim; 15 *Bauszewski*: 8 w woj. elbląskim, 7 płockim; *Bauszke* 0; *Bauszyńska* 0; 16 *Bautsch*: 9 w woj. katowickim, 5 częstochowskim, po 1 krakowskim i opolskim; 6 *Bautsz* w woj. katowickim; 23 *Bautz*: 9 w woj. bydgoskim, po 1 elbląskim i gorzowskim, 7 pilskim, 3 olsztyńskim, 2 katowickim; 1 *Bautzer* w woj. przemyskim; *Bauz* 0; 357 *Bauza*: 176 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 2 słupskim, 43 poznańskim, 35 szczecińskim; *Bauze* 0; 1 *Bauzmer* w woj. gdańskim; 1 *Bauzyk* w woj. słupskim; 1 *Bauża* w woj. bydgoskim; 10 *Baużyk*: 5 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 1 kieleckim.

Zapisów historycznych jest niewiele, w r. 1780 w Rabacinie, pow. bytowski zanotowany został *Bautzke* Jürgen (KB 292). Zastanawia, że nazwiska nie notuje SNS I, choć ma ono wyraźnie geografię śląską i pomorską.

Od n. wsi *Bautze* – po polsku *Budzyn* w pow. ząbkowickim (R II 435), dziś część wsi Tarnów w woj. wałbrzyskim, notowanej od r. 1221 *Budsow*; *Budsin* 1228; *Bausse* oder *Bauze*, *Ober* und *Nieder* 1785; *Bautze* 1845; pochodnej od n.os. *Budz(a)*, zgermanizowanej do postaci *Bausse*, *Bautze* (W. Makula-Kosek, NMP I 442). Możliwy także związek z n.m. *Bucze*, pow. głogowski, po niemiecku *Bautsch*, w czasach hitlerowskich *Ehrenfeld Krone* (R II 435, 471), notowanej od r. ok. 1300 *Boyzewo*, *Bawtsche* 1444, *Bautzen* 1580, *Bautsch* 1687/1688 i następne (W. Makula-Kosek, NMP I 415–416). BFN 72 dokumentuje od r. 1447 i wyprowadza od rzeczownika *Bausch* 'bufa, tampon'.

Bautembach, Bautenbach

SNW podaje 50 osób o nazwisku *Bautembach*: 12 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 16 włocławskim, 5 koszalińskim, 4 poznańskim; 27 *Bautenbach*: 11 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 6 koszalińskim, 2 płockim, 1 olsztyńskim.

Nazwiska pochodzą od niem. n. miejscowości, której jednak w R ani dostępnych mi opracowaniach niem. nie znajduję, lub n. terenowej, wywodzącej się w I członie z niem. *der Bau*, *die Bauten* 'budowla, budynek' i w II członie *Bach* 'strumień, potok'. Wariant

Bautembach pojawił się wskutek upodobnienia końcowego *-n* przednio-językowo-zębowego do dwuwargowego *-m* pod wpływem spółgłoski dwuwargowej *-b* w wyrazie *Bach*. Wspomnieć trzeba, że spośród toponomastów jedynie Go 183 podaje nazwisko *Baudenbach(er)* z n.m. w rejonach oznaczonych skrótami M.-Frk., których w objaśnieniu skrótów brak; chodzi tu najprawdopodobniej o Marchię Frankońską.

Bazyl, Bazyli, Bazylewicz, Wasyl
i pochodne oraz pokrewne

SNW podaje 29 osób o nazwisku *Bazeli*: 4 w woj. gdańskim, 9 zamojskim, po 7 lubelskim i włocławskim; 386 *Bazyl*: 24 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 2 słupskim, 113 warszawskim, 41 radomskim, 27 lubelskim; 71 *Bazyli*: 40 w woj. poznańskim, 22 opolskim; 537 *Bazylak*: 3 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 58 warszawskim, 51 zamojskim, 38 skierniewickim; 237 *Bazylczuk*: 6 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 50 warszawskim, 33 siedleckim; 150 *Bazylczyk*: 10 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 6 gdańskim, 13 słupskim, 25 koszalińskim, 23 warszawskim; 818 *Bazylewicz*: 1 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 37 gdańskim, 5 słupskim, 79 suwalskim, 73 wrocławskim, 53 łomżyńskim, 48 katowickim, 36 warszawskim; 103 *Bazylewski*: 6 w woj. gdańskim, 22 warszawskim, 20 wrocławskim; 203 *Bazyliński*: 2 w woj. bydgoskim, 67 koszalińskim, 25 bielskim; 72 *Bazylko*: 11 w woj. gdańskim, 19 kieleckim, 17 warszawskim; 763 *Bazyluk*: 4 w woj. bydgoskim i słupskim, 5 gdańskim, 65 warszawskim, 46 olsztyńskim; 9 *Bazyly*: 4 w woj. bydgoskim, 5 poznańskim; 53 *Bazel*: 12 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 13 łódzkim; 636 *Bazela*: 22 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 13 gdańskim, 88 kaliskim, 84 konińskim, 40 łódzkim, 37 krakowskim, 31 chełmskim; 235 *Bazelak*: po 26 w woj. bydgoskim i poznańskim, 2 gdańskim, 1 słupskim, 52 kaliskim, po 21 warszawskim i szczecińskim; 4 *Bazelon* w woj. gdańskim; 51 *Bazelski*: po 6 w woj. elbląskim i pilskim, 9 białostockim, 8 olsztyńskim, 7 poznańskim; 356 *Wasyl*: 24 w woj. gdańskim, 2 słupskim, 90 krakowskim, 82 tarnobrzeskim, 38 katowickim; 19 *Wasylczak*: 2 w woj. gdańskim, 16 nowosądeckim; 1 *Wasylczenko* w woj. bydgoskim; 115 *Wasylczuk*: 7 w woj. słupskim, 29 zamojskim, 18 jeleniogórskim, 15 chełmskim; 9 *Wasyleczko*: 4 w woj. elbląskim, 5 olsztyńskim; 3 *Wasylejko* w woj. gdańskim; 240 *Wasylewicz*: 30 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 69 krośnieńskim; 59 *Wasylewski*: 3 w woj. bydgoskim, 21 warszawskim; 381 *Wasylik*: 8 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 47 opolskim, 37 wrocławskim, 36 szczecińskim; 12 *Wasylk* w woj. gdańskim; 44 *Wasylka* w woj. gdańskim; 10 *Wasylke* w woj. gdańskim; 1 *Wasylkie* w woj. gdańskim; 182 *Wasylkiewicz*: 1 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 7 słupskim, 49 wrocławskim, 14 jeleniogórskim; 152 *Wasylko*: 1 w woj. gdańskim; 31 słupskim, 10 wrocławskim; *Wasylkowski*: 10 w woj. gdańskim, 52 wrocławskim, 32 jeleniogórskim, 22 leszczyńskim; 111 *Wasylków*: 9 w woj. elbląskim, 35 pilskim, 11 gorzowskim; 16 *Wasylow*: 4 w woj. elbląskim, 5 olsztyńskim; 65 *Wasylowski*: 8 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 27 katowickim, 22 przemyskim, 7 opolskim; 428 *Wasylów*: 8 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 21 słupskim, 93 koszalińskim, 82 szczecińskim, 41 wrocławskim, 34 krośnieńskim, 27 wałbrzyskim; 676 *Wasyluk*: 1 w woj. elbląskim, 19 gdańskim, 16 słupskim, 131 białostockim, 85 bialskopodlaskim, 52 zamojskim, 34 zielonogórskim, 27 szczecińskim; 18 *Wasyluszko*: 5 w woj. elbląskim, 13 zamojskim; 1 *Wasylyk* w woj.

słupskim; 60 *Wasyłeczko*: 1 w woj. gdańskim, 53 przemyskim, 3 katowickim; 2 *Wasyłejko*: po 1 w woj. gdańskim i wrocławskim; 124 *Wasyłyk*: 1 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 32 pilskim, 30 zielonogórskim; 44 *Wasyna*: 17 w woj. gdańskim, 11 zamojskim, 7 wrocławskim; 86 *Wasyńczuk*: 4 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 1 gdańskim, 4 słupskim, 62 chełmskim, 6 warszawskim (historyczne poświadczenia tych im. por. w SEMot II 20); 995 *Wasil*; 182 *Wasila*; 259 *Wasilak* i bardzo dużo form pochodnych.

Na Pomorzu Gdańskim historycznie omawiane nazwiska trafiały do dokumentów pisanych: w r. 1780 w księdze metrykalnej par. Kielno, pow. wejherowski zapisani zostali: Barbara *Bazuchowa* i w rok później Andreas *Bazuchowski* (AP VII 92, 97), może i nazwiska Jacobo *Baza* r. 1825 (AP IX 23), Catharina *Bazunka* r. 1821 (AP VIII 7) z tej par. tu należą; Anna *Wasilewska* r. 1838; Joseph *Wasilk* r. 1840, Mathias *Wasilke* r. 1837; Mathias *Wasilkowski* r. 1835 (AP IX 53, 65, 112, 119); w r. 1815 dzierżawcą Skrzeszewa, gm. Żukowo był Tadeusz *Wasilewski* (Heidn 275, 470); na Kociewiu w r. 1722 w par. Sartawice pod Świeciem zanotowany został Michael *Wasiek*; w tychże Sartawicach w r. 1789 zapisany został niejaki *Wasilewski*; nazwisko takie wystąpiło również w r. 1763 w par. Walichnowy pod Tczewem; w archiwaliach pelplińskich w r. 1784 zapisany został również niejaki *Wasielewski* (Damps 321).

Nazwiska pochodzą od im. chrześcijańskiego *Bazyli*, też *Bazyl*, a wskutek rozwoju grupy *-yl* > *-el* także *Bazel*; *Bazela* jest formą dwuznaczną: albo od żeńskiego im. *Bazela*, albo od męskiego *Bazel* wskutek derywacji fleksyjnej (syn *Bazela*, zatem *Bazela*). Wyróżnić w tym materiale możemy (a wynotowałem tylko te formy, które potwierdzone zostały na Pomorzu Gdańskim) formy patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ewicz*: *Bazylewicz*; *-ak*: *Bazylak*, *Bazelak*; *-(cz)uk*: *Bazyluk*, *Bazylczuk*; *-(cz)yk*: *Bazylczyk*; *-ko*: *Bazylko*; modelowe powstałe przy użyciu przyrostka *-(ew)ski/-(ń)ski*: *Bazelski*, *Bazylewski*, *Bazyliński*; derywaty na *-on*: *Bazylon*. Omówione nazwiska: *Bazyl*, *Bazyli*, *Bazyliusz*; żeńskie *Bazyla*, *Bazyleja* pochodzą ostatecznie od gr. rzeczownika *basiléus* 'król' (por. SIW), w wersji wschodniosłowiańskiej *Wasyl* i analogicznie od niego układają się nazwiska patronimiczne z suf. *-ewicz*: *Wasylewicz*, *Wasylkiewicz*; *-(cz)ak*: *Wasyl(cz)ak*; *-(cz)uk*: *Wasyluk*, *Wasyl(cz)uk*, *Wasyń(cz)uk*; *-ejko*: *Wasylejko*, *Wasyłejko*; *-uszko*: *Wasyluszko*; *-ik/-yk*: *Wasylik*, *Wasyłyk*; *-ow/-ów*: *Wasylów*, *Wasylków*, *Wasylow*; modelowe: *Wasylowski*, *Wasylkowski*.

Bäcker, Becker, Bekier
i podobne

SNW podaje 20 osób o nazwisku *Bäcker*: 14 w woj. bydgoskim, 3 wrocławskim, 2 toruńskim, 1 chełmskim; 1013 *Becker*: 59 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 169 gdańskim, 19 słupskim, 150 toruńskim, 127 katowickim, 68 poznańskim, 39 jeleniogórskim; 8 *Beckman*: 1 w woj. gdańskim, 7 katowickim; 5 *Beckmann*: po 1 w woj. gdańskim, krakowskim i szczecińskim, 2 katowickim; 1353 *Bekier*: 12 w woj. bydgoskim, 58 elbląskim, 31 gdańskim, 33 słupskim, 97 warszawskim, 94 kieleckim, 93 łódzkim, 90 zamojskim, 63 tarnobrzeskim, 61 lubelskim, 51 olsztyńskim, 48 szczecińskim, 47 katowickim; 5 *Bekiera*: po 1 w woj. słupskim i leszczyńskim, 3 zielonogórskim; 78 *Bekker*: 2 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 32 warszawskim, 18 konińskim, 8 pilskim; 2 *Bekkier*

w woj. warszawskim; pewno i inne znalazłyby się, które odnieść by można do niem. podstawy *Bäcker* 'piekarz', por. nazwiska o pol. podstawie *Piekarz*.

Nazwisko *Becker*, pisane też *Bekier*, było przydomkiem szlacheckim *Gockowskich* z *Gockowic* i *Objezierskich* z *Objezierza* w pow. chojnickim (Przyd 21–22): *Becker* płaci pobór z Nowego Dworu (w par. Ogorzeliny na Kosznajderii) r. 1570, Nobilis Jost *Becker*, Nobilis Joachim *Becker* (Gockowice) r. 1570, Gockowski-*Beckier* Jerzy, Gockowski-*Beckier* Joachim, Gockowski-*Beckier* r. 1610; P. *Bekier* r. 1648; Brandt *Bekier*, Andrzey *Bekier*, Michał *Bekier* (Gockowice) 1648, pan *Bekier* (Lipnica) r. 1664 (F XXXII 172); JP Piotr *Bekier* Gockowski r. 1682 (F V 147); bracia Jan Filip i Joachim Ernst vel *Becker*-Gotkowski sprzedali w r. 1741 dobra w Gockowicach; Walentyn *Bekier*--Gockowski r. 1768; r. 1573 w *Księdze obywateli Chojnic* zanotowany *Becker* Gorgen, szewc (*Schuster*); w r. 1817 *Becker* Wilhelm, przybyły z Zielonej Góry (*Grünberg i.[n] Schlesien*), złotnik (*Goldarbeiter*), ewangelik liczący lat 34, który w roku następnym wyprowadził się z miasta; r. 1828 *Becker* Jakob, szewc (*Schuhmacher*), przybyły do miasta z Elbląga, był ewangelikiem i liczył 27 lat, tego roku notowany także *Becker* Karl, młynarz (*Müller*), również ewangelik (BBK 21, 75, 78); w r. 1742 nauczycielem w Szadółkach pod Gdańskiem został Gabriel *Becker* (Muhl 162); r. 1696 w Rzeczenicy notowany Marcin *Bekier* (ISC 55).

Niemieckie nazwisko odzawodowe od rzeczownika *Bäcker* 'piekarz' w różnych zapisach spolszczonych.

BĄDZ

SNW podaje 14 osób o nazwisku *Bądz*: 13 w woj. gdańskim, 1 lubelskim. SSNO I 114 notuje z Krakowa kanonika Mikołaja *Bądza*: Nicolaus *Bancz*, *canonicus* eiusdem ecclesiae [Cracoviensis] i Nicolaus de *Banz* z lat 1325–1327 oraz archidiakona legnickiego z r. 1347. SEMot III 4 wywodzi to nazwisko od niezidentyfikowanej n.m., której na próżno szukamy również w NMP.

Pomorskie nazwisko *Bądz* objaśnić można jako skrót jednego ze stpol. im. dwuczłonowych z I członem *będzi-* lub *będo-*, jak *Będz(i)ciech*, *Będzimir*, *Będzimysł*, *Będzisław* (Mal I 64–65).

BECMER, BECMEROWICZ
I PODOBNE

SNW podaje 372 osoby o nazwisku *Becmer*: 26 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 22 gdańskim, 2 słupskim, 132 włocławskim, 64 toruńskim, 24 koszalińskim; 1 *Becmerewicz* w woj. elbląskim; 64 *Becmerowicz*: 45 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 7 olsztyńskim; 1 *Becmerewicz* w woj. elbląskim; 10 *Becmerski* w woj. płockim.

Jest to zniemczona postać stpol. im. *Będzimir*, por. też nazwisko *Bandzmer* (NP I 48); forma *Becmerowicz*/*Becmerewicz* jest strukturą patronimiczną, powstałą przy użyciu suf. *-owicz*/*-ewicz*, *Becmerski* modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-ski*.

Be(e)low, Böhlau, Bulow
i podobne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Bulow* w woj. szczecińskim, bez wskazania liczby *Bullow* i *Bulo* (SNW obu nazwisk nie notuje); 119 *Bulowski*: 69 w woj. bielskim, 17 katowickim, 7 koszalińskim, po 5 leszczyńskim, olsztyńskim i tarnowskim; 39 *Bulawa*: 11 w woj. krakowskim, 10 pilskim, 6 katowickim, 5 wrocławskim, po 3 warszawskim; tu (przynajmniej w części) należą nazwiska P. *Böhlau* i podobnie pisane, a „wyglądające" na formy niem. niespolszczone; zostały pewno wyeliminowane przez wydawcę (K. Rymuta), por. uwagę z Rym I 9.

Historycznie nazwiska o podobnym kształcie graficznym i fonetycznym często były zapisywane na Pomorzu Gdańskim: w *Rejestrze poboru podwójnego z r. 1662* z pow. tczewskiego zapisany został Christoph *Belau*, w księgach metrykalnych par. Sartawice pod Świeciem zapisani zostali Georgius *Belau* 1789 i tegoż roku Christianus *Belau* (Damps 14). KB 201, 275, 294, 296 podaje nazwiska: *Bilow* Thomas r. 1639, *Beelow* z r. 1780 w Mądrzechowie, gospodarzy pisanych *Below* w Pomysku Wielkim i w Sierznie w r. 1939, z Bytowskiego do Chojnic przeprowadzili się krawcy, odnotowani w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 81, 85): *Below* Ferdinand r. 1837 z Osieków (*Wossecken b.[ei] Bütow*) ewangelik, liczący lat 26 i *Beelow* Ernst z Katkowa (*Katkow b.[ei] Bütow*) w r. 1846, ewangelik liczący lat 31. Urzędowa księga adresowa Bytowa i pow. bytowskiego z r. 1925 odnotowała ogrodnika (*Gärtner*) w Bytówku (*Neubütow*). W r. 1800 w Kłodawie pod Gdańskiem kontrakt na kuźnię podpisał Martin *Boelau* (Muhl 124), pod koniec w. XIX niejaki *Bulau* dokupił ziemi w Sławkach, gm. Somonino, pow. kartuski (Heidn 498), wcześniej w Barniewicach pod Ręboszewem w tymże powiecie Marcin *Böhlau*. Omawiane nazwisko dało początek nazwie leśnictwa *Bylowo* pod Kartuzami (por. E. Breza, *Nazwy miejscowości gminy Kartuzy*, Kartuzy 1999, s. 10).

Przynajmniej część nosicieli omawianego nazwiska – w części bowiem może się kryć forma *Bielawa* od nazwy terenowej czy miejscowej *Bielawa*, częściej *Bielawy* lub domniemany wyraz pospolity *bielawa* 'blondyn' – zawdzięcza je zniemczonej słowiańskiej n. wsi. Jeżowa przytacza z Meklemburgii aż 6 takich miejscowości: 1) *Bulowe* r. 1229, dziś *Bülow*, pow. Schönberg; 2) *Byliewe* r. 1232, dziś *Bülow*, pow. Güstrow; 3) *Bulowe*, dziś *Bülow*, pow. Schwerin; 4) *Bulow* r. 1372, dziś *Bülow*, pow. Waren; 5) *Belowe* r. 1194, dziś *Bälau*, księstwo Lauenburg; 6) *Bellew* r. 1294, *Belowe* r. 1423, dziś *Below*, pow. Parchim (J I 47, J II 13). Zoder I 217 i 211 podaje niem. nazwiska *Belau* od odpowiedniej n.m. *Belau* pod Bergen nad rzeką Dumme, pow. Dannenberg z poświadczeniem Catharine *Belau* r. 1771 i *Behlau*, dla którego widzi podstawę w licznych n.m.: *Behla* pod Donauschingen; *Behlow* pod Bieberose w Brandenburgii (nadto 3 z podanych wyżej przez M. Jeżową dla nazwiska *Below*, też *Below*, pow. stargardzki z zapisem Caroline vel *Below* r. 1887, *Belau* pod Neumünster w Holsztynie. Pod uwagę też wziąć trzeba zaginioną osadę między Fromborkiem a Sadłukami, dla której R. Przybytek (NMP I 199) przytacza zapisy *Bylow* 1298, 1303, 1310, *Bylawe* 1318, a samą nazwę uznaje za pruską **Bilow-s* od n.os. *Bil-* (nienotowanej jednak przez Trautmanna), którą odnosi do czasownika *billit* 'mówić'.

Że nazwiska odmiejscowe mogły oddziaływać na odtopograficzne czy odapelatywne, pokazują zapisy z księgi zgonów par. Ugoszcz pod Bytowem, gdzie m.in. ze wsi

Przywóz, dziś Przewóz zapisani zostali wariantywnie rodzice zmarłych synów: Jopseph Christophori et Const. *Bielau* r. 1797 i w rok później ciż Thomas Christophori et Cons. *Belau* r. 1798 (księga w miejscowym archiwum parafialnym, s. 21, poz. 20, 22, 23), poza tym ok. 50 wpisów w księdze chrztów i w księdze ślubów oraz zgonów i w Księdze Szkaplerza Św. tejże par. w postaci *Bielawa*, także ze wsi Przewóz.

Nazwiska, które dają się sprowadzić do n. topograficznej *Bielawa* lub ap. *bielawa*, są w SNW liczne: 1167 *Bielawa*: 46 w woj. bydgoskim, 28 elbląskim, 546 gdańskim, 101 słupskim, 68 tarnowskim, 61 przemyskim, 48 szczecińskim 36 jeleniogórskim, 35 tarnobrzeskim, 24 toruńskim, 21 kieleckim, 20 katowickim, 16 opolskim, 13 zielonogórskim, po 11 krośnieńskim i pilskim; 24 *Bielau*: 17 w woj. gdańskim, 7 zielonogórskim; 56 *Belau*: 46 w woj. gdańskim, 7 poznańskim, 3 łódzkim; pochodne czy to od n.os. *Bielawa* jako struktury patronimiczne z suf. *-ak*: 47 *Bielawiak*: 11 w woj. gdańskim, 28 poznańskim, 8 pilskim i *-ec*: 247 *Bielawiec*: 2 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 195 białostockim, 9 katowickim, 7 poznańskim, czy też jako n. mieszkańców wsi *Bielawa* lub *Bielawy*; z patronimicznym suf. *-icz* od n.os. *Bielawa*, a więc 1 *Bielawicz* w woj. katowickim; z przyrostkiem *-ski* lub *-owski* od n.os. *Bielawa* lub *Bielawy*: 9187 *Bielawski*: 336 w woj. bydgoskim, 213 elbląskim, 447 gdańskim, 51 słupskim, 780 warszawskim, 487 katowickim, 417 poznańskim, 381 włocławskim, 345 suwalskim, 331 łódzkim, 316 wałbrzyskim, po 297 kieleckim i krośnieńskim, 280 częstochowskim, 228 zielonogórskim, 227 lubelskim, 225 konińskim, 221 radomskim, od n.m. czy terenowej *Bielawy* 5 w wersji *Bielawy*: 2 w woj. poznańskim, po 1 katowickim, kaliskim i wrocławskim.

Z początkowa sylabą *Bi-* (możliwa wskutek odczytania po niemiecku pol. *Bie-* jako *Bi-*): 9 *Bilau*: po 3 w woj. gdańskim i piotrkowskim, 2 katowickim, 1 słupskim; 28 *Bilawa*: 20 w woj. leszczyńskim, 6 poznańskim, 2 zielonogórskim; 68 *Bilawski*: 7 w woj. bydgoskim, 17 sieradzkim, 14 kaliskim, 13 pilskim, 6 toruńskim, 2 poznańskim; 8 *Bilow*: 4 w woj. łódzkim, po 2 gorzowskim i toruńskim; 26 *Bilowski*: 11 w woj. przemyskim, 10 szczecińskim, 3 kieleckim, 2 leszczyńskim. Na pewno należą do rozpatrywanej podstawy także inne nazwiska.

Historycznie najwcześniej notowany jest w SSNO I 142 i 144 trębacz (*tubicinator*) z Warszawy *Bielawa* r. 1478, też w wariancie *Bielewa* w r. 1479, nazwa heraldyczna *Bielawa* w latach 1470–1480 u J. Długosza, nazwiska *Bielawski* od r. 1384, też *Bielewski* od r. 1388, forma żeńska *Bielawska* od r. 1399. Nazwę heraldyczną M. Bobowska-Kowalska (SEMot VI 3) wywodzi albo od n.os. *Bielawa*, albo od n.m. *Bielow*, dziś *Bilow*, gm. Opatów; warianty z suf. *-ski* odnosi Z. Kaleta ze współautorkami (SEMot III 6) z Wielkopolski do n. wsi *Bielawy*, gm. Nakło nad Notecią, woj. bydgoskie, *Bielawy*, dziś część wsi Wszembórz, gm. Kołaczkowo, woj. poznańskie, wsi gminnej *Bielawy*, woj. skierniewickie, z Małopolski do wsi *Bielawy*, dziś *Bielowy*, gm. Pilzno, woj. tarnowskie, z Mazowsza do wsi *Bielawy*, dziś *Bielawa*, gm. Konstancin-Jeziorna, woj. warszawskie.

Z Pomorza Gdańskiego podałem w pracy o przydomkach drobnej szlachty pomorskiej (Przyd 26), ponieważ zdaniem heraldyków *Bielawa* miało funkcjonować u *Sulęckich* z *Sulęczyna* w pow. kartuskim, przytoczyłem zapis Nobilis Otto *Bielaw* z r. 1570 właśnie z Sulęczyna; potem *Below* z Siemirowic w pow. lęborskim, rodziny pisane *Below* i *Bilow* z Pomorza Szczecińskiego. Wówczas rodziny te sprowadziłem do podstawy *Bielawa*; zdaniem heraldyków pruskich rodzina *Below* znana była także w Meklemburgii i posiadała tam dobra, dlatego część tych zapisów odnosić się może

do podstawy odmiejscowej właśnie z Meklemburgii. Hans *Bielaw* w r. 1582 odnotowany został w Subkowach, pow. tczewski (F XXXVII 289), w księdze chrztów par. Kościerzyna zapisani zostali Mathias *Bielawa* w r. 1754 i Marianna *Bielawowna* r. 1757 (AP X 97, 118), w księdze metrykalnej par. Chmielno w r. 1829 zapisana została Katkarina *Bielawa* (AP I 23).

Beetz, Bec, Becz, Betz

SNW podaje w woj. bydgoskim 6 osób o nazwisku *Beetz*. Odnieść je można do dwóch n.m. *Beetz* w Brandenburgii, jak przyjmują autorzy niemieccy: Zoder I 210, dokumentujący interesujące nas nazwisko z r. 1773: Anna Catherina *Beetz* i dopuszczający od takichże nazw terenowych, w których dopatruje się słowiańskiego rzeczownika**bъzъ* 'bez', DF 114. Schlimpert (BNB III 253–254) podaje pod Poczdamem z r. 1683 n. terenowe *Beutz Bruch* 'staw, błoto'; *Beutz Winckel* 'kąt, róg', z r. 1780 *Beetz-Busch* 'zagajnik' i inne. Nazwa żyje dotąd m.in. w n. jeziora *Beetz-See* pod Brandenburgiem; wiąże ją z ap. *bez*.

Co innego nazwiska: 37 *Bec*: 13 w woj. rzeszowskim, 8 katowickim, 4 warszawskim, po 2 lubelskim, radomskim, suwalskim i wrocławskim; 53 *Beca*: po 7 w woj. słupskim i płockim, 14 koszalińskim, 8 olsztyńskim, 6 szczecińskim; 46 *Becz*: 5 elbląskim, 13 olsztyńskim, po 8 chełmskim i wrocławskim, 6 suwalskim; 42 *Betz*: 34 w woj. poznańskim, 4 radomskim, 2 szczecińskim; *Betza* 0 (pochodne pomijam). Są one zdrobnieniami od im. zaczynających się na *Be-*, jak *Benedykt*, *Bernard*, *Bertold* (o genezie przyrostków *-c*/*-cz* i *-ca*/*-cza* piszę w związku z nazwiskiem *Necel*, PrJ III 10, przyp. 8).

Be(h)ring, Be(h)ring(i)er

SNW podaje 140 osób o nazwisku *Bering*: 22 w woj. gdańskim, 79 toruńskim, 17 szczecińskim, 10 warszawskim; 23 *Behring*: 3 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 14 toruńskim, 2 warszawskim; 28 *Beringer*: 12 w woj. gdańskim, 3 bydgoskim, 13 toruńskim; 1 *Behringer* w woj. wrocławskim; *Beringier* 0; 1 *Beringiera* w woj. warszawskim.

W r. 1663 notowany *Bering* Hans (GSD 20), wcześniej w r. 1598 *Berink* Bartholomaeus (F II 398, 400, F III 506).

Jest to niem. nazwisko patronimiczne utworzone za pomocą przyrostka *-ing* od n.os. *Ber* 323 (ap. *Bär* 'niedźwiedź' lub hipokorystyk od im. *Bernard*): 16 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 85 warszawskim, 78 katowickim. Nazwisko *Behring(i)er* i *Bering(i)er* może być n. mieszkańca wsi *Behringen* w Dolnej Saksonii i Turyngii (DF 115); *Beringiera* powstało albo w wyniku derywacji fleksyjnej: syn *Beringiera*, zatem *Beringiera*, albo poprzez spolszczenie za pomocą dodanego *-a*.

Bel(l)a
I PODOBNE

SNW notuje nazwisko *Bela* u 593 osób: 183 w woj. gdańskim, 147 leszczyńskim, po 39 poznańskim i wrocławskim, 24 bydgoskim; 179 *Bella*: 48 w woj. leszczyńskim, 25 kaliskim, 24 opolskim, 20 katowickim; 6 *Belach*: 5 w woj. bydgoskim, 1 bielskim; 142 *Belak*: 3 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 43 pilskim, 26 bielskim, 12 poznańskim, 9 ostrołęckim; *Belacka* 0; 2 *Belaczyk* w woj. ostrołęckim, po 8 szczecińskim i wałbrzyskim; 1 *Belaj* w woj. wrocławskim; 7 *Bel*: 4 w woj. łódzkim, po 1 jeleniogórskim, katowickim i krakowskim; 331 *Belowski*: 4 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 122 radomskim, 20 warszawskim; 468 *Belski*: 10 w woj. bydgoskim, 16 słupskim, 136 kieleckim, 62 toruńskim, 51 katowickim; 16 *Bell*: 2 w woj. gdańskim, 5 warszawskim; 13 *Bellach*: 11 w woj. bydgoskim, 2 katowickim; 3 *Bellack*: 2 w woj. nowosądeckim, 1 szczecińskim; 8 *Bellak* w woj. kieleckim; 5 *Belle*: 4 w woj. gdańskim, 1 suwalskim; 62 *Beller*: 26 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 9 legnickim, 7 pilskim; 2 *Bellerman* w woj. łódzkim; 5 *Belman*: 4 w woj. warszawskim, 1 poznańskim.

Współcześnie na Pomorzu spotyka się nazwisko *Bel(l)a* głównie w pow. kościerskim i kartuskim, tam też notowane historycznie; w księgach metrykalnych par. Lipusz zapisani zostali: Martin *Bella* w r. 1864 w księdze chrztów, wcześniej w *Księdze Różańca Św.* Marianna *Bielowna* w r. 1725, Mathias *Bela* w r. 1831, w księdze ślubów par. Kościerzyna *Bella* Andreas w r. 1845, w r. 1860 *Bellowna* Marianna, w r. 1865 *Behla* Jacob i w r. 1878 *Bela* Johann; w księgach par. Sierakowice chrzczone było dziecko Adalberti *Bela* w r. 1819; Heidn 56, 507 podaje nazwisko *Bellack* z Buszków pod Gdańskiem z r. 1773 (z katastru fryderycjańskiego) i zaświadcza, że w księdze chrztów par. Szymbark w latach 1730–1733 notowane było nazwisko *Bela*; Albrecht *Bel* zaświadczony został na Biskupiej Górze pod Gdańskiem w F XXXVII 295, a w r. 1763 w księdze metrykalnej par. Walichnowy pod Tczewem zapisany został niejaki *Bela* (Damps 14).

Na Pomorzu Gdańskim nazwisko podstawowe *Bel(l)a* powstało od kasz. rzeczownika *biéla* 'jasny blondyn' (Sych I 102). Trudno przypuścić, by pomorscy (kaszubscy i kociewscy) Belowie rozeszli się po całej Polsce, gdzie są dziś notowani, zatem to nazwisko homonimiczne (poligenetyczne). W literaturze naukowej też różnie objaśniane. I tak M. Czaplicka-Niedbalska (*Nazwiska mieszkańców Bydgoszczy od II poł. XV w. do I poł XVIII w.*, Bydgoszcz 1996, s. 57) wywiodła „woźnego Stanisława *Bellię*" z r. 1664 (za moją sugestią) od kasz. rzeczownika *biela* 'blondyn'; prof. S. Rospond (SNS I 36) wyprowadził śląskiego XX-wiecznego *Belę* (na podstawie zapisów *Behla*, *Behle*, *Bella*, *Belle*) od rzeczownika *bela* 'belka' lub „może *Biela* : *biały*"; według autorek SHNOB I 27 „nobilis Joannes *Bela*", zapisany w r. 1662 pochodzi od „ap. *bela* 'paka towaru'; (o człowieku) kloc, kłoda, pień, sztok, por. pijany jak *bela* SW"; dla S. Gali (*Słownik nazwisk i przezwisk ludności ziemi piotrkowskiej*, Piotrków Trybunalski–Łódź 1987, s. 21) *Bela* jest zdrobnieniem od *Iza**bela***. Można dodać, że SIW notuje im. *Bela* u 13 osób (tak kobiet, jak i mężczyzn, bo za królewskim [u Węgrów] im. *Bela* nadano je także chłopcom), *Bella* tylko u 21 kobiet, a *Iza**bela*** u 129 415 kobiet, *Iza**bella*** u 14 080, nadto *Ara**bela*** u 1 w woj. zamojskim, *Ara**bella*** u 5 i w SIW nienotowane *Ama**bela*** < ostatecznie od łac. *amabilis* 'ukochana, miłowana'; może powstałe od wezwania z *Litanii loretańskiej Mater **amabilis*** 'Matko najmilsza'. Samo im. *Bel(l)a* jest także homonimiczne. Oto SI 5

(s.v. *Adalbert*) podaje odpowiednik węg. *Béla*; s.v. *Albin* (ib. 14) żeńskie im. *Béla* w cz.; s.v. *Blanka* (ib. 52) również w cz. żeńskie im. *Béla*. Żeby zatem poglądy podanych wyżej autorów bardziej uwiarygodnić, trzeba by dysponować dziejami wyliczonych podstaw, zarówno apelatywnych, jak i odimiennych.

Słowotwórstwo – pochodnych od *Bel(l)a* – nazwisk jest przejrzyste: *Bel(l)* możemy rozumieć jako dawną formę rzeczownikową przymiotnika *biały*; *Belle* jest formą zniemczoną przez wymianę końcowego *-a* na *-e*; *Beller* zniemczoną przez dodanie przyrostka *-er*; *Belman* i *Bellerman* przez dodanie niem. członu *-man* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'; za pomocą przyrostków *-ak/-ach* powstały nazwiska *Bel(l)ak* i *Bel(l)ach*; *-aj*: *Belaj*; strukturami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-(ow)ski* są *Belowski* i *Belski*: *Belacki* powstało od *Belak* za pomocą przyrostka *-ski*, a *Belaczyk* od *Belak* za pomocą przyrostka *-ik*.

Belt, Belta, Belter, Beltrowski

SNW podaje 175 osób noszących nazwisko *Belt*: 134 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 12 gdańskim, 10 słupskim, 104 pilskim, 87 włocławskim, 64 poznańskim, 20 łódzkim, 15 toruńskim, 14 warszawskim, 13 koszalińskim, 11 białostockim; 159 *Belta* poza Pomorzem Gdańskim: 95 w woj. skierniewickim, 20 warszawskim, 19 łódzkim, 11 katowickim, 8 wrocławskim, 4 jeleniogórskim, 1 krakowskim; *Beltowska* 0; 1 *Beltek* w woj. krakowskim; 545 *Belter*: 134 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 12 gdańskim, 10 słupskim, 104 pilskim, 87 włocławskim, 64 poznańskim, 15 toruńskim, po 14 warszawskim i wrocławskim; 5 *Boelter*: 3 w woj. bydgoskim, 2 katowickim; 7 *Beltner* w woj. toruńskim; 1 *Belte* w woj. opolskim; 28 *Beltrowski*: 27 w woj. bydgoskim, 1 katowickim.

Mimo tak wysokiej frekwencji podanych nazwisk, zwłaszcza w woj. bydgoskim, poświadczenia historyczne są nader skąpe; J. Szuta wynotował z księgi metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą z r. 1707 Margaretham *Belterowna*.

Nazwisko jest wieloznaczne. Istnieją już dwie próby jego objaśnienia: polonistyczna i germanistyczna. Do polonistycznej przechodząc, powiedzieć trzeba, że w Wielkopolsce w r. 1440 zapisany został Andreas *Belth*, a wcześniej, w r. 1403 forma pochodna Nicolaus *Beltek*, od r. 1452 *Bełtowic(z)* na Kresach Południowo-Wschodnich, w r. 1497 *Bełtaczka*, z r. 1499 *Strużybełt* z ziemi sądeckiej (SSNO I 120, VII 242), co redakcja odczytuje *Bełt*, *Bełtek* (dalsze poświadczenia podano już w postaci hasłowej), a A. Cieślikowa (C 18, SEMot I 7) odnosi do rzeczownika *bełt* 'strzała', też homonimicznego *bełt* 'szum, plusk' : *bełtać* 'mieszać, mącić' (o pochodzeniu wyrazów por. B I 40). W tym ujęciu nazwisko *Belta* można rozumieć jako formę pochodną, powstałą od *bełtać* wskutek tzw. konwersji (jak *Zwara* : *zwarzyć*, *Zaręba* : *zarąbać*) z niemczącym przejściem *ł* > *l*; *Belte* byłoby zniemczeniem powstałym przez wymianę *-a* na *-e*; *Belter* i *Beltner* zniemczeniem przez dodanie przyrostka *-(n)er* – jak *Myszk(i)er* od *Myszk* < *Myślibor*; *Beltowski* i *Beltrowski* strukturami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-owski* od *Bełt(a)* i *Belter*. Interpretację germanistyczną przedstawił m.in. R. Zoder (Zoder I 210, 218) w podwójnej wersji: 1) od średnio-dolno-niem. gw. westfalskiego *belter* 'okrągły kawałek drewna, cep' o pierwotnym znaczeniu 'młode drzewko', potem 'młody chłopak'; 2) od n. terenowej *Bevelte*, gw. *Beelte* pod Giesen na północ od Hildesheimu.

Samo nazwisko przytacza od r. 1215: dominus Bertoldus de *Beveltbe*. DF 117 wywodzi niem. nazwisko *Belter* od średnio-dolno-niem. n. zawodowej *belter* 'rzemieślnik od skór, garbarz, Lederarbeiter', jak to określa L V 292 (także 'handlujący skórami'). Właśnie o tym myślałem, żeby nazwisko skojarzyć z ang. *belt* 'pas', staro-wysoko-niem. *balz* 'pas'; por. 2 osoby o nazwisku *Balz*: po 1 w woj. poznańskim i szczecińskim oraz formy pochodne *Balza* 45, *Balzak* 0, *Balzakowska* 0, co wszystko od łac. (przejętego od Etrusków) wieloznacznego rzeczownika *balteus* m.in. 'pas' (ChDE 88). Dodajmy jeszcze, że Go 187, 177 wywodzi nazwisko *Belter* od niem. im. *Baldher*.

Czas na własny pogląd. Sądzę, że wyżej zgromadzono nazwiska o różnym pochodzeniu: a) *Belt* wywodzi się od homonimicznego rzeczownika *bełt* czy to 'strzała', czy 'szum, plusk', por. do tego nazwiska: 26 *Bełtacz*: 1 w woj. bydgoskim, 14 wrocławskim, 6 wałbrzyskim, 5 poznańskim; *Bełtakowska* 0; *Bełtawska* 0; 22 *Bełtek*: 16 w woj. tarnowskim, 4 katowickim, po 1 warszawskim i rzeszowskim; 26 *Bełtkiewicz*: 8 w woj. koszalińskim, 5 krośnieńskim, po 4 katowickim i wrocławskim, po 2 przemyskim i wałbrzyskim, 1 nowosądeckim; *Bełtorz* 0; 51 *Bełtowicz*: 20 w woj. kieleckim, 12 wrocławskim, 9 katowickim po 5 radomskim i zielonogórskim; 476 *Bełtowski*: 144 w woj. kieleckim, 65 katowickim, 48 częstochowskim, 42 krakowskim, 34 nowosądeckim, 20 wałbrzyskim; b) *Belte* najprościej odnieść do n. terenowej *Beelte* < *Bevelte* (Zoder), forma *Belta* zatem powstała przez polszczącą wymianę *-e* na *-a*; c) *Belt(n)er* pochodzi od dolnoniem. nazwy zawodowej *belter* 'rymarz, garbarz'; d) *Beltowski* i *Beltrowski* są formacjami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-owski* od *Belta/Bełta* i *Belter*.

Bem, Behm, Böhm, Boem, Bejm, Beym, Bim, Bym
i pochodne

SNW podaje 1390 osób o nazwisku *Bem*: 20 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 25 gdańskim, 4 słupskim, 375 katowickim, 122 rzeszowskim, 107 warszawskim, 69 łódzkim; 16 *Behm*: po 1 w woj. słupskim i olsztyńskim, po 5 kaliskim i pilskim, 4 szczecińskim; 1 *Behme* w woj. warszawskim; 308 *Böhm*: 5 w woj. bydgoskim, 26 gdańskim, 3 słupskim, 121 katowickim, po 25 kaliskim i opolskim, 23 jeleniogórskim, 12 legnickim, 11 toruńskim; 8 *Boem*: 6 krośnieńskim, 2 jeleniogórskim; 701 *Bejm*: 6 w woj. elbląskim, 34 gdańskim, 217 częstochowskim, 85 kieleckim, 59 warszawskim; 5 *Beyme* w woj. poznańskim; 93 *Behmke* w woj. gdańskim; *Behmka* 0; 689 *Bejma*: 122 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 10 gdańskim, 184 pilskim, 142 poznańskim, 58 konińskim; 101 *Beym*: 4 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 59 poznańskim; 23 *Beyma*: 18 w woj. pilskim; 108 *Bemka*: 78 w woj. gdańskim, 20 zielonogórskim, 9 leszczyńskim, 1 szczecińskim; 148 *Bemke*: 103 w woj. gdańskim, 22 bydgoskim, 10 poznańskim, 5 koszalińskim, 4 pilskim, 2 wałbrzyskim, po 1 katowickim i zielonogórskim; *Bemko* 0; 9 *Bima*: 6 w woj. katowickim, 2 bielskim, 1 krakowskim; 23 *Bime*: 9 w woj. częstochowskim, po 5 katowickim i wałbrzyskim; 19 *Bym*: po 6 w woj. ciechanowskim i katowickim, 4 olsztyńskim, 3 opolskim; *Bymek* 0; wiele form pochodnych pomijam; 1 *Bohem* w woj. katowickim.

SSNO I 121–122; 474 podaje n.os. *Bem* od r. 1375 z Małopolski, Wielkopolski i Kresów Południowo-Wschodnich; *Beem* od tegoż r. z Małopolski; *Behem* od r. 1408 z Małopolski

i Wielkopolski; *Bohem* z r. 1451 z Małopolski; *Bym* od r. 1437 z Wielkopolski, Małopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich; *Boemus* od r. 1239 z Małopolsce, Śląska i Kresów Północno-Wschodnich; *Bohemus* od r. 1315 z Pomorza, Śląska, z Małopolski, Wielkopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich; *Bemek* lub *Bemko* z r. 1358 z Małopolski; *Bemin* z r. 1489; *Bemisz* notowane od r. 1377 w Małopolsce; formę żeńską *Bemowa* przynosi zapis z r. 1456 z Wielkopolski; (po łacinie) *Dives Bohemus*, *Dives Boemus* 'bogaty Czech' od r. 1393 z Wielkopolski, które SEMot IV 2 odnosi do n. etnicznej słowiańskich Czechów, nazywanych w łacinie średniowiecznej i w jęz. niem. *Bo(h)emi* od nazwy celtyckiego plemienia Bojów (po celtycku *Boii* 'groźni'), por. także Z. Klimek, SEMot V 15. Dodać można, że po łacinie *Czechy* to *Bohemia*. Por. nazwisko *Czech* u 15 305 osób, przy czym niektórzy nosiciele tego nazwiska mogą je zawdzięczać zdrobnionemu im. *Czech* od *Czesław*.

Podane w SNW formy różnią się zapisem oryginalnym *Böhm*, transkrybowanym *Boem*, spolszczonym *Bem*, na pół spolszczonym *Behm(e)*; spolszczeniem morfologicznym przez wymianę końcowego *-e* na *-a*: *Bema*, *Bejma*, *Beyma*; wymową dyftongiczną *e*, tj. *Bejm* i *Beym*; formą morfologiczną z dolnoniem. *-ke*, polszczonym przez wymianę *-e* na *-a*: *Bemke* > *Bemka*. Bez znaku diakrytycznego (niem. *Umlaut*), a więc *Bohm* 117 osób: 14 w woj. bydgoskim, po 11 gdańskim, opolskim i słupskim, 36 katowickim; *Bohmke* 0.

Nazwisko często wchodziło do źródeł pomorskich: w r. 1754 chrzczone było w Kościerzynie dziecko Joannis *Bemka* (AP X 90), w księdze ślubów tejże par. zapisany został w r. 1840 *Bemm* Ludwig (AP XII 35); w BBK 66 zapisany został w r. 1781 *Behm* Johann, katolik, kuśnierz, zmarły w r. 1799; w r. 1698 Erdmann *Böhm* notowany w Petershagen (dziś okolice ul. Augustyńskiego w Gdańsku), w r. 1910 w Sopocie Elisabeth *Böhm*, po r. 1873 w Szadółkach pod Gdańskiem sołtysem był Richard *Böhm* (Muhl 50, 118, 165); w r. 1661 w Bytowie notowany był *Böhme* Marten (KB 290); na Kociewiu również często było notowane: w r. 1662 George *Behm* odnotowany został w pow. tczewskim, Laurentius *Behme* w r. 1753 w dekanacie nowskim i świeckim, Petrus *Bem* w r. 1598 w Maćkowach (F XXXVI 178), w r. 1754 Christophorus *Bem*; w r. 1798 Petrus *Bemel* w księgach metrykalnych par. Sartawice pod Świeciem, w tymże roku w St. Kiszewie Christianus *Bemer* (Damps 14); Jerzy *Bemk*, pisany także *Bemka* r. 1696 zanotowany został w Jęcznikach, a Krystian *Bemk* w Rozworach, starostwo człuchowskie (ISC 59, 60, 71). Znanymi nosicielami nazwiska *Bem* są: gen. Józef Bem (1794–1850), piosenkarka Ewa Bem, Antoni Gustaw Bem (1848–1902), nauczyciel Stefana Żeromskiego. Badaczom myśli i teologom znany Jakob Böhme (1575–1624), filozof niemiecki (*philosophus teutonicus*) i mistyk protestancki (W. Słomka, EK I 732).

Nazwisko odetniczne, od nazwy narodowości cz.: *Bohemus* po łacinie, *Boehme* po niemiecku.

Bender, Benderski
i podobne

SNW podaje 627 osób o nazwisku *Bender*: 1 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 39 gdańskim, 10 słupskim, 202 zamojskim, 35 jeleniogórskim, 25 suwalskim, 23 wrocławskim; poza Pomorzem Gdańskim 23 *Bendera*, 4 *Benderowicz*, *Benderowska* 0; 67 *Benderz*;

18 *Benderyszyn* w woj. wrocławskim; 29 *Benderski*: 3 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 4 gdańskim, 8 zielonogórskim, 2 opolskim.

W Łęgnowie pod Gdańskiem nauczycielem w połowie XIX w. był Borgius *Bender* (Muhl 130).

Niemieckie nazwisko odzawodowe od średnio-dolno-niem. *bender* 'bednarz', znane zwłaszcza na zachodzie i północnym zachodzie Niemiec, nosił je pisarz niemiecki z przełomu XIX i XX w. Hans *Bender* (Zoder I 218, DF 117); *Bendera* powstał albo wskutek derywacji fleksyjnej: syn *Bendera*, zatem *Bendera*, albo przez dodanie polszczącego *-a*; *Benderowicz* jest postacią patronimiczną, powstałą za pomocą przyrostka *-owicz*; *Benderski* i *Benderowski* modelową, utworzoną przy użyciu suf. *-(ow)ski*.

Benet
i pochodne

SNW podaje 119 osób o nazwisku *Benet*: 1 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 50 gdańskim, 4 słupskim, 19 lubelskim, 14 chełmskim, 8 krakowskim; *Beneta* 0; 78 *Benetkiewicz*: 31 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 13 toruńskim, 10 zielonogórskim.

Nienotowane w SSNO, niepoświadczone na Pomorzu w okresie Polski szlacheckiej, sprowadzam je do zdrobnienia *Benet* od im. *Benedykt*. Ma poświadczenie literackie, mianowicie Papkin w *Zemście* (akt II, sc. 8) Aleksandra Fredry mówi *Beatus*, *qui tenet* 'Szczęśliwy, kto ma, posiada' – rzekł pan *Benet*. Miałem ucznia o nazwisku *Benet* we wsi Kaliska pod Kościerzyną w latach 1964–1970.

Ben(n)ert

SNW podaje 92 osoby o nazwisku *Benert*: po 1 w woj. elbląskim i łódzkim, 84 gdańskim, 2 katowickim; 4 *Bennert* w woj. katowickim.

Nazwisko wielomotywacyjne: od podstawy *Ben* < *Bień* (od *Benedykt*) z niem. patronimicznym *-ert*; Zoder I 221 wywodzi od średnio-wysoko-niem. *benner* 'producent koszów' : *benne* 'wagon w postaci kosza na dwóch kołach' lub hipokorystyk od im. *Bernard*; także n.m. *Bennert* w Nadrenii. Możliwe także od nazwiska *Ben(ne)er* z analogicznym *-t*.

Benta, Bentek, Bentelman(n), Benter, Bentkowski
i podobne

SNW podaje nazwiska *Benta* 0; *Bentek* 0; 1 *Bentelmann* w woj. łódzkim; 2 *Bentelman* w woj. łódzkim; 3 *Benter* w woj. gdańskim; 1 *Bentk* w woj. warszawskim; 1 *Benth* w woj. warszawskim; 78 *Bentka*: 31 w woj. poznańskim, 30 katowickim, 16 leszczyńskim, 1 opolskim; 16 *Bentke*: 6 w woj. krakowskim, po 3 leszczyńskim i płockim, po 2 poznańskim i szczecińskim; 12 *Bentkiewicz*: po 4 w woj. konińskim i sieradzkim, 3 wałbrzyskim, 1 łódzkim; 4 *Bentko* w woj. zamojskim; 9 *Bentkofski*: 5 w woj. katowickim,

4 wrocławskim; 1426 *Bentkowski*: 62 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 29 gdańskim, 17 słupskim, 222 katowickim, 214 poznańskim, 124 pilskim, 118 kieleckim, 86 krakowskim, 67 warszawskim, 39 wrocławskim, 28 włocławskim, 26 wałbrzyskim.

W księdze metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą zapisana została Magdalena *Bentowa* de Piastoszyn (Szuta).

Od zdrobnionych czy spieszczonych im. od pełnych im. dwuczłonowych typu *Będzimir*, *Będzieciech* (Mal II 64); por. także z SNW nazwiska: 20 *Bądek*: 9 w woj. bielskim, 5 warszawskim, po 2 katowickim i krakowskim, po 1 opolskim i piotrkowskim; 305 *Bądkowski*: po 4 w woj. bydgoskim, elbląskim, sieradzkim i wałbrzyskim, 9 gdańskim, 22 słupskim, 54 włocławskim, 43 olsztyńskim, 29 koszalińskim, 26 ostrołęckim, 17 warszawskim. Najwybitniejszym nosicielem nazwiska *Bądkowski* dotychczas był Lech Bądkowski (1920–1984), pisarz, publicysta i działacz społeczny (biogram pióra T. Bolduana por. w SBPN I 77–79). W przytoczonych nazwiskach pisownia przez *-t-* jest wtórna: fonetyczna, niekiedy zniemczona; pod względem słowotwórczym *Bądkowski* i *Bentkowski* są nazwiskami dwuznacznymi: mogą pochodzić od n. wsi *Bądki*, *Bądków* lub *Bądkowo* (por. o nich NMP I 105–106); *Bentke* powstało od *Będek* przez odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*; *Bentka* wskutek polonizacji za pomocą wymiany końcowego *-e* przez *-a*; *Bentkiewicz* jest formą patronimiczną powstałą za pomocą przyrostka *-ewicz*. W objaśnieniu samego nazwiska *Benta* można by myśleć o podstawowym *Wenta* z obocznością *w* : *b*.

Bereit

SNW podaje 16 osób o nazwisku *Bereit*: 12 w woj. bydgoskim, 4 słupskim.

Nazwisko pochodzenia niem. od rzeczownika *Bereit(er)* 'parobek do koni' (Go 189, DF 119), Zoder I podaje formę średnio-dolno-niem. *bereits*, a samo nazwisko dokumentuje od r. 1596.

Berend, Behrendt, Berent, Berndt
i podobne

SNW podaje 44 osoby o nazwisku *Berend*: 28 w woj. bydgoskim, 2 słupskim, 6 koszalińskim; 705 *Behrendt*: 160 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 134 gdańskim, 12 słupskim, 72 pilskim, 95 toruńskim, 53 olsztyńskim, 30 katowickim; 31 *Behrens* poza Pomorzem w formie dop. l.poj. niem. deklinacji mocnej z końcówką *-s*, z tego aż 21 w woj. katowickim; 14 *Behrent*: 1 w woj. bydgoskim, po 2 gdańskim i pilskim, 7 wrocławskim; 1502 *Berent*: 159 w woj. bydgoskim, 94 elbląskim, 81 gdańskim, 30 słupskim, 150 łódzkim, 149 warszawskim, 118 toruńskim, 77 konińskim, 60 koszalińskim, 59 szczecińskim, 42 poznańskim; 258 *Berndt*: 72 w woj. bydgoskim, 10 gdańskim, 19 słupskim, 30 koszalińskim, 26 poznańskim; *Bernd* 0; 1 *Behrend* w woj. katowickim.

Historycznie bardzo licznie notowane było w pow. chojnickim, zwłaszcza wśród Kosznajdrów, Rink (179–180, indeks) podaje, że w r. 1637 Georg *Berendt* był karczmarzem w Ostrowitem, w wersji *Behrend* odnotowuje je 3 razy, m.in. sołtys Andreas lub

Andres *Behrend* w r. 1772 w Piastoszynie, w wersji *Behrendt* 17 razy, m.in. Paul *Behrendt* i Peter *Behrendt*, pasterz koni (*Pferdehirt*) w Ciechocinie, w wersji *Berndt* 1 raz, mianowicie Joseph *Berndt*, sołtys w I połowie XIX w. w Dąbrówce. BBK (33, 34, 37, 39, 61, 78, 76) utrwala: *Berendt* Andreas, sukiennik *(Tuchmacher)* i syn mieszczanina r. 1630, *Berendt* Andreas (inny), szewc (*Schuhmacher*) r. 1632, *Berendt* Jacob, krawiec (*Schneider*) r. 1648 z przedmieścia (*Vorstädtersohn*), *Berendt* Andreas, przybyły z Brzeźna (*Bresen)*, *Berendt* Peter, przybyły z Chełmna (*Culm*) r. 1761, *Berendt* Johann Karl, ewangelik, lat 30 rodem z Chojnic, stolarz (*Tischler*), r. 1791 i *Behrendt* Karl Gottlieb, również stolarz i chojniczanin r. 1821. Heidn (9, 617, 629) podaje: r. 1772 w Sominach Jacob *Behrendt*, na początku XVIII w. Michael *Berent* w Tokarach, Friedrich *Behrent* na początku XX w. w Julienthal (dziś Barniewice), według Muhla (18, 25) Friedrich *Bernt* był w Gdańsku w r. 1587 mierniczym (*Landmesser*). Z Kociewia M. Damps (15) podaje z r. 1662 spod gdańskiego Stolcenbergu (dziś Chełm, dzielnica Gdańska) Joannes *Berent*, ze Skarszew z tego r. Marcin *Berent*, r. 1664 Gerzy i Zofia *Berent* w starostwie gniewskim, Stanisław *Berent* r. 1713 w par. Pogódki pod Skarszewami, r. 1771 Catharina *Berentowa* w Sartawicach pod Świeciem, tamże r. 1799 Georgius *Berent*, w tychże Sartawicach w r. 1783 Joannes *Berentowski*, a więc forma modelowa, utworzona od *Berent* za pomocą przyrostka *-owski*; bardzo często notowane w starostwie człuchowskim; w Ględowie (*Lichtenhagen*) r. 1676 utrwaleni zostali: Mews *Berent*, Jan *Berent*, Marcin *Berent*, Michał *Berenti* (owo *-i* prawdopodobnie z deklinacji łac.), w r. 1696 w Pieniężnicy (Penkuli) występują: Jakub *Berent* i Jerzy *Berent* (ISC 14, 22); w r. 1696 we wsi Lichtenaga (Ględowo) notowani Meus *Bernd* i inni (ib. 48). Nazwisko *Berend* notowane w r. 1300 w księdze miejskiej Stralsundu (Brech I 93). Na północy Kaszub nazwisko nienotowane, nie rejestruje również SSNO.

Jest to niem. forma zdrobniona niem. im. *Bernhard* 'Bernard', różne warianty oddają postaci im. zdrobnionych. Nazwisko brzmi identycznie jak niem. nazwa Kościerzyny – *Berent*, historycznie także *Bern*, *Behrend*, *Berend*, bo właśnie ta niem. nazwa pochodzi od n. osobowej *Bern* czy *Berent*, nie – jak w etymologiach ludowych – od podstawy *Bär* 'niedźwiedź' i *Ende* 'koniec', co miało współbrzmieć z podstawą *rznąć kości* dla n. *Kościerzyna* (PMT I 23). Nazwisko nosił m.in. Wacław *Berent* (1873–1940), powieściopisdarz, eseista i tłumacz, rodem z Warszawy.

BERENTHAL

SNW podaje 31 osób o nazwisku *Berenthal*: 27 w woj. gdańskim, 3 katowickim, 1 toruńskim.

Joseph *Berenthal* zapisany został w księdze metrykalnej par. Lipusz pod Kościerzyną w r. 1828 (AP XV 27).

Nazwisko pochodzi od n.m. (takiej jednak w dostępnych mi źródłach nie spotkałem) lub n. terenowej *Bährenthal* z I członem *Bär* 'niedźwiedź', II *Tal* 'dół, dolina', czyli po polsku 'Dolina Niedźwiedzia'.

Berg, Berger

SNW podaje 1039 osób o nazwisku *Berg*: 96 w woj. bydgoskim, 86 elbląskim, 78 gdańskim, 27 słupskim, 82 ostrołęckim, 69 toruńskim, 51 katowickim, po 48 olsztyńskim i wrocławskim, 47 pilskim; 1924 *Berger*: 55 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 67 gdańskim, 660 katowickim, 185 poznańskim, 103 warszawskim, 85 opolskim, po 50 wrocławskim i zielonogórskim.

Berger Nicolaus notowany w r. 1434 (F XIX 423, 427); w połowie XVI w. sołtysem w Rębielczu pod Gdańskiem był Jakob *Berg* (Muhl 147); w r. 1772 w Chojnicach notowany łaziebnik (*Bader*) *Berg* Johann Samuel (do miasta przybył z Coswig[?]), ewangelik liczący lat 43, zmarły w r. 1789, w r. 1614 *Berger* Mattheus, przybyły z Świętej Siekierki (*Heiligenbeil*) w Prusach Wschodnich, krawiec (*Schneider*), w r. 1654 *Berger* Matthes, sukiennik (*Tuchmacher*), syn mieszczanina (*Bürgersohn*) (BBK 64).

Nazwisko *Berg* pochodzi od n.m. *Berg*, licznych w Polsce (por. R II 436–437, gdzie 4 takie i liczne złożone z przydawkami) i w krajach niemieckojęzycznych; *Berger* jest n. mieszkańca wsi *Berg*, por. nazwisko *Góra* u 12 328 osób oraz łac. przydomki (*cognomina*), pochodzące od łac. rzeczownika *mons*, *mont-is* 'góra': *Mons*, oraz pochodne przymiotnikowe *Montius*, *Montanus* i wiele innych (C 309). Kapłan *Montanus* z II w. w Małej Azji był twórcą herezji zwanej montanizmem; wyznawców cechował zbytni rygoryzm, zabraniali np. powtórnego małżeństwa po śmierci współmałżonka.

Berner

SNW podaje 454 osoby o nazwisku *Berner*: 16 w woj. bydgoskim, po 18 elbląskim i gdańskim, 137 łódzkim, 32 szczecińskim, 27 kieleckim.

W r. 1574 wśród obywateli Chojnic notowany *Berner* Andres, przybyły do miasta z Człuchowa (*Schluchow*), złotnik (*Goltschmit*) (BBK 21).

Nazwisko niewątpliwie pochodzenia niem.: albo n. mieszkańca miejscowości *Bern*, *Berna* (DF 122), albo przezwiskowe od średnio-dolno-niem. *berner* 'podpalacz' lub też złożenie *Bern-her*: w I członie staro-wysoko-niem. *bero* = nowo-wysoko-niem. *Bär* 'niedźwiedź', w I członie staro-wysoko-niem. *heri* 'wojsko' (Zoder I 227).

Bert, Berth, Berthold, Bertmann
i pochodne

SNW podaje 56 osób o nazwisku *Bert*: 1 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 35 krakowskim, 4 katowickim; 101 *Berta*: 67 w woj. warszawskim, 14 szczecińskim, 7 katowickim, 4 zielonogórskim; 2 *Bertak* w woj. bydgoskim; 43 *Berth* w woj. gdańskim; 1 *Berthe* w woj. gdańskim; bez wskazania liczby *Bertal* i *Bertalak*; *Berthold* 99 poza Pomorzem; *Bertholdi* 5: 3 w woj. gdańskim, 2 białostockim; 96 *Bertman*: 4 w woj. gdańskim, 25 suwalskim, 13 gorzowskim, 10 warszawskim, po 8 kieleckim i krakowskim; *Bertmańska* bez wskazania liczby. Wiele nazwisk wywodzących się (ostatecznie) od im. *Bert*, niepoświadczonych na Pomorzu, pomijam.

Jest to nazwisko patronimiczne, powstałe z łac. formy analitycznej typu *Joannes, filius Bertholdi*; podobnie jak 2 *Berti* w woj. warszawskim; 2 *Bertholdt* w woj. toruńskim i wiele pochodnych. Zbliżonych *Barth* i wiele podobnych łączyć trzeba z niem. ap. *Bart* 'broda'.

SSNO I 125 notuje im. żeńskie *Berta* od ok. r. 1265 m.in. ze Śląska i Małopolski, krawca o im. *Bertek* lub *Bertko* ze Lwowa, które to zapisy (i wiele innych) Z. Klimek (SEMot V 16–17) odnosi do staro-wysoko-niem. *berhta* 'jasny, błyszczący' (inni podają ten rdzeń w wersji staro-wysoko-niem. *beraht*) = nowo-wysoko-niem. *berühmt* 'sławny'. W r. 1773 w Cerkwicy, pow. chojnicki zapisana została Marianna *Bertin*. Tak też rzecz ujmuje Zoder I 230. Przyrostek *-in* pełni tu funkcję feminatywną, jak w wyrazach pospolitych *Lehrerin*, *Schneiderin* od męskich rzeczowników *Lehrer*, *Schneider* 'nauczyciel, krawiec'. W księdze ślubów par. Kościerzyna zapisani zostali *Bert* Jacob 1860 i *Bert* Marianna 1900 (XII 128, 271). Na Pomorzu Gdańskim odnotowany został na folwarku pod Stężycą stolarz (*Tischler*) Gottlieb *Bert* r. 1772 Heidn 601; BBK 27 utrwala w r. 1597 *Bertmanna* Gregera. Nazwisko więc notowane było historycznie na południu Kaszub, dziś również tam występuje.

Podstawowe nazwisko *Bert* najprościej wyprowadzić od skróconego im. *Bert*, które pochodzi od im. pełnych typu *Adalbert*, *Dagobert*, *Engelbert*, *Herbert*, *Hubert*, *Kunibert*, *Robert* i innych, które zawierają w II członie (niewykluczony człon I od im. typu *Bertold*) staro-wysoko-niem. przymiotnik *beraht* 'jasny, błyszczący' = nowo-wysoko-niem. *berühmt* 'sławny'. Możliwe także pochodzenie wprost od wspomnianego przymiotnika, odprzymiotnikowe n.os. występują bowiem (prawdopodobnie) we wszystkich jęz. Formą patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ak*, jest nazwisko *Bertak* i *Bertalak*, powstałe od *Bertal*: *Bert* + *-ak*; *Bertmann* powstało przez dodanie do *Bert* strukturalnego członu *-mann*, pochodnego od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'. *Bertmański* jest formą modelową, powstałą za pomocą przyrostka *-ski*. Dwuznaczne jest nazwisko *Berta*: albo od żeńskiego im. *Berta*, albo od formy *Berte* przez wymianę niem. *-e* na pol. *-a*. Według SIW im. *Bert* nosi 3 mężczyzn, *Berta* 2627 kobiet.

Bertling, Bertel
i podobne

SNW podaje 53 osoby o nazwisku *Bertling*: 15 w woj. bydgoskim, 33 gdańskim, 3 warszawskim, 2 bielskim; *Bertlińska* 0. *Bertling* był księdzem w Lublewie pod Gdańskiem (Muhl 31, niestety, nie określa bliżej czasu).

Jest to niem. forma patronimiczna od im. *Bertel*, utworzona za pomocą niem. przyrostka *-ing*, a im. *Bertel* to zdrobnienie od im. *Bertold* (por. hasło *Bert*). Od im. *Bertel* pochodzi tak samo brzmiące nazwisko *Bertel* u 30 osób: 13 w woj. olsztyńskim, 11 warszawskim; *Bertela* 0, z dodanym niem. członem *-man* (< *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż') 1 *Bertelman* w woj. warszawskim; w formie dop. l.poj. niem. deklinacji mocnej z końcówką *-s*: *Bertels* u 1 osoby w woj. gorzowskim; patronimiczne z duń. członem *-sen* 'syn' 12 *Berthelsen*: 6 w woj. koszalińskim; 3 *Bertelsen*: 2 w woj. opolskim, 1 jeleniogórskim (por. hasło *Bert*).

Bertram, Bertrand
i podobne

SNW podaje 81 osób pisanych *Bertram*: 2 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 17 opolskim, 16 toruńskim, 12 warszawskim; 127 *Bertrand*: 52 w woj. gdańskim, 31 warszawskim, 10 kaliskim, po 6 katowickim i olsztyńskim; 69 *Bertrandt*: 8 w woj. gdańskim, 19 poznańskim, 17 warszawskim, 14 konińskim, 7 pilskim, 3 ostrołęckim, 1 legnickim; 2 *Bertrant*: po 1 w woj. gdańskim i łódzkim; *Bertrum* 0.

SSNO I 126, 164 poświadcza w wariantach (literalnie latynizowane *Berteramus*) od r. 1252 z Krakowa, Wrocławia i innych dzielnic, *Bertram* od r. 1480 z Gdańska, *Betram* z Krakowa i Poznania od r. 1399, *Bertrandus* od r. 1350 z Małopolski, *Bietran* z r. 1411 z Krakowa i *Biotran* od r. 1480. Z Pomorza Gdańskiego znalazłem 1 poświadczenie, mianowicie w r. 1734 *Bertram* Johann Christian, rodem z Chojnic, igielnik (*Nadler*) odnotowany został wśród obywateli miasta (BBK 56).

Nazwisko pochodzi od niem. im. *Bertram*, wywodzącego się w I członie z przymiotnika staro-wysoko-niem. *beraht* 'jasny, błyszczący', który rozwinął się do współczesnej postaci *berühmt* 'sławny' i w II członie rzeczownika staro-wysoko-niem. *hraban* = nowo-wysoko-niem. *Rabe* 'kruk'.

Według SIW im. *Bertram* nosi 28 osób, *Bertrand* 13, jest 1 kobieta o im. *Bertrauda*. Według Zodera I 230 *Bertramus* poświadczony został już w r. 1176: jako im. *Bertram des dekens* 1360, a jako nazwisko od r. 1277: Hermanus *Bertrammi*; jego zdaniem *Bertrand* w Ostfalii powstał przez niezrozumienie im. *Bertram*, notuje to im. od r. 1440: *Bertrandus* von Benleben. Pewniejsze wydaje się tłumaczenia Z. Klimka (SEMot V 16–17), że jest to etymologiczna forma *Bertram*, tylko przekształcona fonetycznie.

Beskow, Besków

SNW podaje 16 osób o nazwisku *Beskow* w woj. gdańskim; 7 *Besków*: 6 w woj. bydgoskim, 1 katowickim.

Od n. miejscowości *Besekow* w Brandenburgii; Zoder I 231 podaje nazwiska *Besekau* i *Besekow* z dokumentacją z r. 1441 *Besekawes*. Nazwa miejscowa jest strukturą dzierżawczą od n.os. *Biesek* (< **Bьsъkъ*).

Bessel, Besseling, Bessler

SNW podaje 6 osób o nazwisku *Bessel* w woj. elbląskim; 1 *Besseling* w woj. warszawskim; 2 *Bessler* w woj. warszawskim. W r. 1801 *Bessel* Georg potwierdzony na Pomorzu.

Od n.m. *Bessel* pod Osterwieck z uproszczeniem grupy spółgłoskowej; samo nazwisko notuje Zoder I 232: Henningk *Bessel* od r. 1478. Forma *Besseling* jest niem. postacią patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ing*; *Bessler* to nazwa mieszkańca wspomnianej miejscowości *Bessel*.

Betin, Betyn, Bet(t)ina, Bet(t)yna
i podobne

SNW podaje 18 osób o nazwisku *Betin*: 8 w woj. bydgoskim, 10 warszawskim; 188 *Bettin*: 56 w woj. bydgoskim, 42 gdańskim, 31 jeleniogórskim, 20 warszawskim, 16 toruńskim; 12 *Betina*: po 3 w woj. gdańskim i pilskim, 1 słupskim, 5 szczecińskim; ze wskaźnikiem 0: *Beting* i *Betink*; 2 *Betting* w woj. leszczyńskim; 8 *Bettina*: 5 w woj. bydgoskim, 3 toruńskim; *Bettyn* 0; 14 *Betyn*: 13 w woj. bydgoskim, 1 pilskim; 126 *Betyna*: 57 w woj. bydgoskim, 22 toruńskim, 14 szczecińskim, 8 pilskim; 2 *Betig* w woj. piotrkowskim; 1 *Betik* w woj. katowickim; *Bettych* 0.

Historycznie w r. 1664 notowany *Bettin* Matyasz (F XXXII 468), a w r. 1765 *Betyn* Michał (F LXXXIX 106). Nazwisko było często notowane w starostwie człuchowskim: r. 1676 we wsi Rozwory (*Rosenfelt)* występuje Marcin *Bettin*, w r. 1696 zanotowani zostali: Martin *Bettin* w Rzeczenicy (Sztegry) i tamże gospodarstwo Dnus *Bettinowskie* oraz Paweł *Bettin* we wspomnianych Rozworach; Paul *Bettin* we wsi Cierznie (*Peterswalde*) i w tejże wsi dwaj sołtysi: Hans *Bettin* i Jerzy *Bettin* (ISC 17, 55, 71, 84, 85).

Od tak samo brzmiącej n.m. *Bettin*, *Bettig* i *Bettingen* w Westfalii, Nadreniii-Palatynacie, okręgu Saary, Badenii-Wirtembergii (DF 1225, Zoder I 234). Samo nazwisko Zoder (o.c.) notuje z r. 1759: Joh. Gottfr. *Bettien*.

Betka, Bethke, Betke
i podobne

SNW podaje 994 osoby o nazwisku *Betka*: 55 w woj. bydgoskim, 24 gdańskim, 1 słupskim, 103 kaliskim, 89 sieradzkim, 62 katowickim, 59 wrocławskim, 58 wałbrzyskim, 54 kieleckim, po 49 poznańskim i szczecińskim, 29 rzeszowskim; 17 *Bethka* w woj. bydgoskim; 271 *Bethke*: 152 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 16 gdańskim, 7 słupskim, 14 poznańskim, 11 pilskim; 172 *Betke*: 63 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 6 słupskim, 22 poznańskim, 20 toruńskim, 15 szczecińskim; *Betkie* 0; 8 *Bethge*: 1 w woj. elbląskim, 7 katowickim; 14 *Bettka*: 13 w woj. bydgoskim, 1 łódzkim; 97 *Betko*: 1 w woj. gdańskim, 28 katowickim, 26 suwalskim, 14 warszawskim, po 7 białostockim i legnickim.

Historycznie w Przyd 22 podałem zapis Brygida *Betka* Ciszewska z r. 1828, jako że był to przydomek *Cisewskich* z *Cisewia* w pow. chojnickim. Szuta wynotował z ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą następujące wpisy interesującego nas nazwiska: Michael *Bötka* 1770, Helena *Bötkowa* de Waldowo 1772, Jacobi *Bötka* opilionis 'pasterza' de Wieszczyc 1720; r. 1696 we wsi Strzeczona, starostwo człuchowskie, notowany Michał *Bedka* (ISC 64, 65). W Przyd 22 wywiodłem tę n.os. od im. *Elżbiet(k)a*, gwarowo *Bét(k)a* bądź wyrazów pospolitych *bedłka* 'niedojrzały owoc' z uproszczeniem grupy spółgłoskowej lub kasz. *bietka* 'klepka w beczce' ze stwardnieniem spółgłoski jako określenie bednarza (nazwisko pośrednio zawodowe, wskazujące wprost na atrybut zawodu, pośrednio na zawód). Wywód ten powtarzam. Zauważam tylko, że nazwisko *Bedka* 188: 47 w woj. piotrkowskim, 27 kaliskim, 25 wrocławskim, 15 sieradzkim, 11 katowickim, 9 szczecińskim występuje głównie poza Pomorzem Gdańskim, jedynie 7 w woj. słupskim, zniemczone przez wymianę *-a* na *-e*; 1 *Bedke* w woj. słupskim,

na 62 osoby z formy modelowej, utworzonej za pomocą przyrostka *-owski*, a więc *Bedkowski* tylko 6 w woj. słupskim.

Betk(i)er, Böt(t)cher

SNW notuje 139 osób o nazwisku *Betker*: 34 w woj. gdańskim, 30 toruńskim, 13 łódzkim; 257 *Betkier*: 7 w woj. bydgoskim, 25 gdańskim, 38 włocławskim, 32 toruńskim, 30 warszawskim; 14 *Bötcher*: 9 w woj. bydgoskim, 4 toruńskim, 1 wrocławskim; 129 *Böttcher*: 43 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 10 gdańskim, 23 toruńskim, 9 wrocławskim, 7 olsztyńskim.

Od niem. rzeczownika *Böttche* < średnio-dolno-niem. *bödeker/bödiker* 'bednarz', por. pol. nazwisko *Bednarz*, w wersji śląskiej *Bednorz* i formy pochodne. Wariant *Betk(i)er* jest formą spolszczoną.

Beus(z), Deus, Dreus(z), Meus(z), Teus(z) i podobne

Wobec faktu, że nie tylko w rozumieniu potocznym, ale także w literaturze fachowej im. i pochodne od nich nazwiska typu *Deus*, *Meus*, *Teus* sprowadza się do łac. podstaw apelatywnych *deus* 'bóg, bóstwo' bądź Boga chrześcijańskiego *Deus*, zaimka dzierżawczego *meus* 'mój', gr. rzeczownika *theós* 'bóg, bóstwo' lub Boga chrześcijan *Deus* – pragnę zająć się tymi nazwiskami i powiem zaraz, że pochodzą one najpewniej od imion *Deus* < *Amadeus* lub *Taddeus*, *Dreus* < *Andreas*, *Meus* < *Bartholomeus* czy *Ptolomeus* bądź innych zakończonych na *-meus*, *-teus* < *Mateus*. Nie zachodzi tu bowiem – w wypadku zakończeń *-deus*, *-them* – zjawisko apoteozy czy deifikacji znane z Japonii czy starożytnego Rzymu, gdy cesarza lub wodza uznaje się i ogłasza bogiem: *Dominus ac Deus noster* 'Pan i Bóg nasz' (por. J. Sekulski, *Apoteoza* [w:] EK I 837); analogicznie utworzone zostało nazwisko *Dreus(z)* od łac. czy raczej dolnoniem. postaci im. *Andreas* 'Andrzej'.

Poświadczenie historyczne znalazłem dla nazwisk *Dreus*, *Meus* i *Teus*, *Tews* (brak dla nazwisk *Beus* i *Deus* oraz wariantów, niepoświadczone zatem w AP, AnP i szczegółowych monografiach nazwisk).

Z nazwiskiem *Beus* spotkałem się w Koszalinie, nosiła je studentka filologii polskiej Zespołu Kolegiów Nauczycielskich, wybrana na Miss Pomorza Zachodniego (r. 2003?), jednak poważnie traktująca swoje obowiązki w uczelni. Ukończyła nie tylko licencjackie studia filologii polskiej, ale także magisterskie i pracuje w Domu Kultury w Koszalinie. Jej nazwisko było dla mnie zagadką, którą rozwiązałem na zajęciach z onomastyki i zająłem się strukturami analogicznymi.

SNW notuje 13 osób o nazwisku *Beus*: 2 w woj. gdańskim, 5 koszalińskim, 6 kaliskim; 1 *Beusz* w woj. częstochowskim; *Beuz* 0 (SNW na płycie nie notuje)

Nazwisko wpisuje się w ciąg nazwisk podanych w tytule i odnieść je można do przydomka Judy, zwanego po hebr. *Maqqaba*, gr. *Makkabaios*, łac. *Machabaeus*, z czego niem. *Machabäus* lub *Machabaeus*, pol. *Machabeusz* i objaśniane przez biblistów 'młot' BNOT 179 lub też 'młot, rębacz' PrSB 687, zawsze ze znakiem zapytania. Nosił ten

przydomek syn Matatiasza, który stanął na czele powstania Żydów i pozyskał Jerozolimę na miejsce kultu narodu żydowskiego; przydomek przeszedł na jego braci Jonatana i Szymona. Źródła pozabiblijne nazywają Machabeuszów Hasmonejczykami.

Deus
i podobne

SNW notuje 66 osób o nazwisku *Deus*: 2 w woj. słupskim, 29 gorzowskim, 9 sieradzkim, po 7 katowickim i wrocławskim, po 4 koszalińskim i pilskim; 2 *Deusch* w woj. bielskim; *Deuz* 0; *Deuza* 0 (SNW płycie nie podaje obu form).

Teoretycznie możliwe od im. *Amadeusz* z łac. formy *Amadeus*, która występuje w jęz. łac., ang., cz., duń., est., fiń., hol., niem., nor., ros., słowac., słoweń. i szw. (SI 19), a o budowie tego im. por. dalej. W źródłach pol. poświadczona tylko nazwa heraldyczna *Amadej* (SSNO 131, SEMot VI 1) z informacją, że „ród polskich Amadejów wziął nazwę od magnata węgierskiego Amadeusza z rodu Abów". Bardziej zatem prawdopodobne, że to od *Thaddaeus* lub *Thaddeus*, im. pochodzącego ostatecznie z aram. *taddaj* 'odważny' BNOT 260 (PrSB nie notuje), M. Malec za ks. prof. A. Klawkiem (Mai III 329, SEM II 125) owo aram. *taddaj* objaśnia '(człowiek) o szerokiej piersi' i podaje formy zgrecyzowane (z LXX, Septuaginty) *Thaddaios*, przejęte do łaciny jako *Thaddaeus*, dopowiedzmy zaraz: w niemczyźnie zapisywane tak samo lub *Thaddäuss*.

Meus, Meusz, Meuś, Mewes
i podobne oraz pochodne

Z kolei nazwisko *Meus* według SNW nosi 419 osób: 10 w woj. elbląskim, 6 gdańskim, 194 krakowskim, 58 bielskim, 50 katowickim; 9 *Meuss*: 5 w woj. katowickim, 4 zielonogórskim; 17 *Meusz*: 16 w woj. wrocławskim, 1 legnickim; 82 *Meuś*: 2 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 52 kieleckim, 11 warszawskim, 6 bielskim; pochodne: *Meusek* 0; 5 *Meusel* w woj. katowickim; 14 *Meusiak*: 5 w woj. łódzkim, 4 opolskim; *Meusik* 0; 3 *Meuszig* w woj. krakowskim; 53 *Meuszyński*: 34 w woj. radomskim, 11 katowickim, 5 jeleniogórskim, 3 warszawskim; *Mewes*: 15 w woj. zielonogórskim, 4 szczecińskim, 2 bydgoskim; 91 *Mews*: 48 w woj. bydgoskim, 22 skierniewickim, 8 gdańskim, po 5 łódzkim i toruńskim, 2 olsztyńskim. W r. 1629 w Grabinach Zameczku (niem. *Herrengrebin* R I 529) pod Gdańskiem zanotowany został obywatel gdański Hans *Mewes*, dzierżawca miejski *städtischer Pächter* (J. Muhl, *Damiger Bürgergeschlechter in ländlichem Besitz*, „Zeitschrift des Westpreussischen Genschichtsvereins" 1934, Heft 71, s. 106). W r. 1694 w Chojnicach utrwalony został sukiennik (*Tuchmacher*) Jacob *Mews*, a w r. 1843 w Ugoszczu (Bernsdorf) Karl *Mews*, szewc (*Schuhmacher*). Według inwentarza starostwa mirachowskiego z r. 1765 w Starej Hucie, pow. kartuski mieszkał Wojciech *Meus* (F LXXXVIII 135); w r. 1773 kataster fryderycjański w tejże Starej Hucie poświadcza: Piotr *Meus* (Heidn 385).

Nazwiska podane pochodzą nie, jakby się wydawać mogło, od łac. zaimka dzierżawczego *meus*, *mea*, *meum*, 'mój, moja, moje', lecz są to formy zdrobniałe im. biblijnego

Bartłomiej, wywodzącego się zdaniem ks. prof. A. Troniny z aram. *bar Tolmaj* 'syn Ptolomeusza' (BNOT 62), dawniej tłumaczonego 'syn Tolmaja', por. np. Mal III 194 – za biblistą ks. prof. A. Klawkiem: aram. *Bartolomai* 'syn Tolmaja, czyli oracza', transkrybowane do gr. Septuaginty *Bartholomaus* (por. Mt 10,3; 3,18; Łk 6,14; Dz 1,13), z czego łac. *Bartholomaeus* oraz – w zapisie fonetycznym – *Bartolomeus* i z końcowej części imienia zdrobnienie *Meus*, w niemczyźnie pisane także *Mewes* i *Mews*, por. Go 182, gdzie dalsze zapisy imienia, a z tych hipokorystyków odpowiednio brzmiące nazwiska, por. niżej *Teus*, *Tewes*, a co do interpretacji pełnego im. por. Go: „«Sohn des Tolmai», nicht «Ptolemaios»" 'syn Tolmaja', nie 'Ptolemeusza'. SI 45–46 podaje *Bartholomeus* w duń., hol., nor. i szw.; w niem. *Bartholomäus*. Zauważyć jednak można, że *Ptolomeusz* z gr. *Ptolemaios*, łac. *Ptolemaeus* lub *Ptolomaeus*, niem. *Ptolomäus* lub *Ptolomaeus* (SI 226) mógł stać się podstawą im. *Meus* i pochodnego od tego im. nazwiska *Meus* i jego wariantów, było ono notowane w staropolszczyźnie (nie podaje SIW ani SNW) w Wielkopolsce (por. Mal III 314) i noszone przez męczenników, wśród których byli i biskupi (KIS IV 729–731, SEMot II 113). Pochodzi od gr. rzeczownika *polemos*, u Homera *ptolemos* 'wojna, walka, bój', Abram III 573, 760.

Gdy o opracowania antroponimii przez badaczy niem. chodzi, to oprócz Go nazwisko *Mewes* i warianty omówione zostało przez Kohlheimów (DF 456) i odniesione do im. *Bartholomäus*, a *Thewes* do *Matthäus* (ib. 991); Nmn odsyła od nazwisk *Deuse(n)*, *Deuss* do *Matthäus*; od *Mewes*, *Mewis*, *Mewius*, *Mews* do *Bartholomäus*; od *Thew(e)s* do *Matthäus*; brak tylko nazwiska *Bern*; *Meus* i liczne warianty omawia Zoder II 151–156 i odnosi do: 1) n.m. *Meuschau* w Saksonii-Anhalcie; 2) przezwiskowo do słow., pol. i słoweń. *mysz*; 3) stpol. im. *Myślimir*, jedynie s.v. *Meve* (ib. 155) przywołuje im. *Bartholomaeus*. Widać z tego przeglądu, że nowsza literatura niem. zauważa te nazwiska.

Teus, Theus, Teusz, Tewes
i podobne

SNW podaje 21 osób o nazwisku *Teus*: 12 w woj. gdańskim, 5 słupskim, po 2 radomskim i toruńskim; 1 *Teusch* w woj. katowickim; 2 *Teuss* w woj. bydgoskim; 57 *Teusz*: 6 w woj. bydgoskim, 3 słupskim, 46 pilskim, 2 toruńskim; 1 *Tew* w woj. bielskim; 1 *Tewa* w woj. białostockim; 1 *Tewes* w woj. krakowskim; 174 *Tews*: 56 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 24 wałbrzyskim, 13 zielonogórskim, po 12 koszalińskim i szczecińskim; 11 *Theuhs* w woj. pilskim; 208 *Theus*: 127 w woj. bydgoskim, 52 gdańskim, 19 słupskim, 7 poznańskim; 22 *Theuss*: 17 w woj. bydgoskim, 1 słupskim, 4 poznańskim; *Theusz* 0 (SNW na płycie nie notuje); 6 *Thews*: 4 w woj. bydgoskim, po 1 gdańskim i warszawskim. Historycznych poświadczeń omawianych nazwisk znajdziemy na Pomorzu Gdańskim niewiele. Stosunkowo często notowane było omawiane nazwisko wśród Kosznajdrów: w XVIII w. Christian *Tews* był drugim mężem właścicielki młyna w Cerkwicy; w połowie XVII w. na dobrach kościelnych Ogorzelin (*Gersdorf*) mieszkał Bartholomäus *Teus* (Ring 79), w r. 1653 z tamtejszym kościołem związani byli (*Kirchenstiefväter*) Jakob *Teus* i Matthäus *Teus* (Ring 67, 79; ISC 50); w r. 1696 w Dębicy utrwalony został *Teus* Bohn (ISC 50); w r. 1772 mężem Anny Doranin, właścicielki młyna w Cerkwicy był Christian *Tews* (Rink 79, 102); nadto wspomniany Bartolomäus

Teus i Petrus *Teus* (ib. 102); w r. 1534 niejaki *Tews* zanotowany został w Hoppenbruch (nie wiem, co to dziś) pod Starogardem (AKH X 54); w r. 1851 *Theus* Franz zapisany został w księdze ślubów par. Kościerzyna (AP XII 84).

Nazwisko *T(h)eus* jest formą zdrobniałą, hipokorystykiem od im. *Mattheus* 'Mateusz', obywatele Chojnic z lat 1550–1850 często noszą im. *Tewes* i *Teus*, np. Aschebarner 'wytapiacz popiołu' *Tewes*, Bartmann *Tewes*, Borkenhagen *Tewes* i inni (BBK 20, 25, 29), które, jak widzimy wyżej (w Dębicy), przeszło także do roli nazwiska.

Wszystkie wyliczone wyżej nazwiska pochodzą od zdrobnionego im. *Mateusz*, powstałego przez opuszczenie nagłosowej sylaby *Ma-* (o tego typu im. pisałem w *Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Cieslikowa oblata*, Kraków 2006, s. 121–132). Ponieważ w SIW nie ma takiego im., należy uznać, że powstały one w jęz. niem.: *Mattheus* > *Theus(s)*, gdzie też częste *Tew(e)s*; forma *Teusz* zawdzięcza swoje końcowe *-sz* już jęz. pol. Bliskie są analogiczne nazwiska *Deus* od *Taddeus*, *Beus* (por. hasła) od *Machabeus*. Dodać trzeba, że we współczesnej niemczyźnie wspomniane im. piszą się etymologicznie (za jęz. gr., do którego przejęte w Septuagincie z Biblii hebrajskiej): *Matthaus/Matthaeus*, *Taddaus/Taddaeus*, *Machabaus/Makkabaeus*.

Pod uwagę by wziąć można imię *Tymoteusz* z gr. *Timotheos*, z czego łac. *Timotheus* o znaczeniu 'czczący, czciciel Boga' od gr. *timao* 'szanować, czcić' Abram IV 325 oraz *Theós* 'Bóg' (i przypomina się niem. maksyma: *Wer Gott ehrt, ist hoch zu halten, derm er wird nie im Schlechten walten*, w polskim poetyckim przekładzie: „Kto Boga czci, temu się szacunek należy, bo on do złego nigdy ręki nie przyłoży"). Tymoteuszowi, umiłowanemu uczniowi św. Pawła apostoła, do którego skierował dwa listy pasterskie, poświadczone w staropolszczyźnie w zapisie łac. *Timotheus* w Wielkopolsce i w Małopolsce, w postaci wschodniosłowiańskiej *Tymofij* i *Tymochwiej* na Kresach Południowo-Wschodnich oraz w postaciach zdrobniałych (Mai III 335) – teoretycznie rzecz biorąc – im. skrócone, a potem nazwisko może zawdzięczać swój początek. W formie łac. *Timotheus* występuje bowiem w jęz. cz., duń., hol., niem., bez aspirowanego [*h*], a więc *Timoteus* w fiń., nor., słowac. i szw. (SI).

Pod uwagę wziąć trzeba także im. mitologiczne *Prometeusz*, noszone przez 11 obywateli polskich (SIW): 5 w woj. katowickim, 2 wrocławskim, po 1 w woj. bydgoskim, częstochowskim, opolskim i wałbrzyskim. Znamy je z mitologii greckiej u boga, który cierpiał z miłości do ludzi, wykradł bowiem Zeusowi ogień i podarował ludziom, za co został przykuty do skały Kaukazu, gdzie codziennie orzeł wyjadał mu odrastającą wątrobę. Imię pochodzenia gr. z bogatej rodziny etymologicznej, gdzie gr. przymiotnik *prometheus* znaczy 'przezorny, ostrożny, przewidujący' (Abram III 666), niepoświadczone jednak w stpol. (SSNO), nienoszone (dotychczas) przez żadnego świętego (KIS). SI 224 notuje jako łac. *Prometeus*, tak też w ang., cz., est., fiń., hol., niem. i szw.

Mniej prawdopodobne odniesienie omawianych nazwisk do im. *Doroteusz*, które według SIW nosi 13 mężczyzn: 3 w woj. katowickim, 2 białostockim, po 1 bydgoskim, elbląskim, kaliskim, legnickim, pilskim, piotrkowskim, szczecińskim; notowane było w staropolszczyźnie jako *Dorot* na Mazowszu i w Małopolsce (Mal III 209), w SI 74 podane w formie *Dorotheus* w łacinie, ang. i nor. Jeszcze mnie prawdopodobne od *Dozyteusz* (SI 74), występującego jako *Dositheus* w łac., ang. i niem., nienoszonego przez Polaków (SIW).

Z omówionymi nazwiskami łączy się nieodparcie także nazwisko (im. takiego SIW i SI nie podają): 32 *Prodeus*: 11 w woj. zielonogórskim, 7 wrocławskim, po 3 kaliskim, katowickim i legnickim, po 2 poznańskim i słupskim, 1 warszawskim; 5 *Prodeusz* w woj. zielonogórskim, które jednoznacznie czytelne nie są. W ich objaśnieniu brać można pod uwagę im. *Protazy*, *Prot*, *Proteusz* (SIW nie notuje, podane w SI 224–225 w łac., ang., cz., niem., szw. formie *Proteus*, w nowogr. jednak *Protheos*, ale w węg. *Prótheusz*, a więc odniesione do gr. *theós* 'bóstwo', zatem wahania między gr. *theós* a gr. liczebnikiem porządkowym i przymiotnikiem *prötos* 'pierwszy' i 'przedni' (Abram III 755), por. *Prot* w słoweń i ukr., *Proto* w serb.-chorw., ewentualnie łac. wyrażenie *pro Deo* 'za Boga, w im. Boga' z nawiązaniem do im. *Amadeusz* < *Amadeus*, zamiast zgodnie ze składnią łac. *Ama Deum* 'Kochaj Boga', por. też biskupie zawołanie abp. Sławoja Leszka Głódzia *Milito* ***pro Christo*** 'wojuję w obronie Chrystusa'. W objaśnieniu tych nazwisk trzeba by mieć historyczne zapisy, których mi na razie brak. Pod uwagę też wziąć należy nazwiska z nagłosem *Prod-*: ze wskaźnikiem 0: *Prodel*, *Prodela*, *Prodło*, *Produs*; 7 *Prodlo* w woj. opolskim; 1 *Prodehl* w woj. pilskim i podobne oraz wiele pochodnych. Rozważyć także warto łac. czasownik *prodesse* 'pomagać', utrwalony w dewizie zapisanej na frontonie kościoła św. Marcina w Krakowie: *Frustra vivit, qui nemini prodest* 'na próżno żyje, kto nikomu nie przynosi pożytku', dosłownie: 'nie pomaga'; w sumie więc możliwości za wiele, by były jednocześnie prawdziwe.

Z SSNO wydobyłem n. os. zakończone na *-eus* (poza omówionymi już im. i nazwiskami), żeby pokazać, kiedy łac. suf. *-eus* pojawia się, i uporządkowałem je według podstaw, a zatem: a) pochodzące od przymiotników: *Cinereus* IV 322, VI 417, VII 55 'zrobiony z popiołu' od *cinic*, *-eris* 'popiół'; *Ferreus* II 31, VII 55 : *ferreus* 'żelazny' od *ferrum*, *-i* 'żelazo'; *Rubeus* IV 509, VII 75, 213 : *rubeus* 'czerwony'; *Suffraganeus* V 246, VII 554, 77 od *suffraganus* 'sufragan'; b) przymiotniki od nazw miejscowości: *Curosvanceus* II 207 198, VII 155 : *Kurozwęc(s)ki* SEMot III 96; *Ostrorogeus* IV 153 : *Ostrorogski* SEMot II 136; *Ritivianeus* IV 538 : *Rytwiany* SEMot III 169; *Stacheus* V 163 : *Awstach* SEMot III 16; c) rzeczowniki: *Caseus* : *caseus* 'ser'; *Culeus* : *culeus* 'wór skórzany' VII 57; *Leus* VII 65 odnosi do *laus*, *laud-is* 'uznanie, chwała, sława'; *Maleus* : *malleus*, *maleus*, *-i* 'młot' VII 66; *Pileus* IV 254 : *pileus*, *-i* 'kapelusz, czapka' VII 72' *Pygmaeus/pigmmeus*, *-i* 'karzeł' VII 202.

Powiedzieć jeszcze trzeba, że łac. *-eus* jest rodzimego pochodzenia w wielu rzeczownikach i przymiotnikach; w nazwach własnych, w tym im. i pochodnych od nich nazwiskach, kontynuuje gr. dyftong [*ai*], pisane wtedy bywa jako *ae* lub fonetycznie *e*, do niemczyzny przejmowane jest jako *ae* lub *ä*; w polszczyźnie gr. dyftong [*ai*] oddajemy przez [*e*], por. gr. *pais*, *paidós* 'dziecko' – pol. *pedagogika* 'prowadzenie, tj. wychowywanie dzieci', *gaia* 'ziemia' – *ge-*, *aitia* 'przyczyna' Abram I 58 – *etiologia*, wyjątek stanowi n. os. *Ajschylos*.

Zestawiłem te 5 podstawowych nazwisk (z wariantami) ze względu na ich podobną genezę, mianowicie pochodzą one od końcowej części im.: *Macha**baeus***; *Ama**deus*** lub *Thad**daeus***, *Thad**deus***, *Mat**thaeus*** lub też, jak chcą Niemcy (por. niżej), od *Theus*, kończącego im. *Mat**thäus***, *Mat**thaeus*** w jęz. niem. (SI 185) z oboczną dźwięczną spółgłoską [*d*], *Teusz* od pol. wersji im. *Mateusz*; *Bartholo**maeus***, *Bartolo**maeus*** w wersji łac. z zakończeniem pisanym ***-beus*** w jęz. ang., cz., dolnołuż., port., szw. i węg.; ***-deus*** w jęz ang., cz., duń., est., fin., hol., niem., nor., ros., słow., słoweń. i szw.; ***-meus*** w jęz. duń., hol., nor. i szw. (por. SI 12–13, 19, 45–46, 176, 257); zresztą fonetyczny zapis przez *e* łac. dyftongu

[*ae*] z gr. [*ai*] mógł się dokonać we wielu jęz., np. niem., z którego mogliśmy przejąć te nazwiska; owszem sami Niemcy nazwisko *Deus* wywodzą z im. *Matthäus* (Zoder I 360, DF 183), por. im. *Deusz* u 1 mężczyzny w woj. siedleckim (SIW). Co do nazwisk *Deus* i *Meus* można by naiwnie powiedzieć, że pochodzą one od łac. wyrazów *deus* 'bóg przedchrześcijański' lub *Deus* 'Bóg chrześcijan' i łac. zaimka dzierżawczego *meus* 'mój'; taką opinię w odniesieniu do nazwiska *Meus* wypowiedziała istotnie K. Skowronek (*Współczesne nazwisko polskie*, Kraków 2001, s. 117), z czym trudno się zgodzić. Do takich sądów prowadzi tylko opisowe traktowanie nazwisk, bez uwzględnienia materiału historycznego i struktur analogicznych. Warianty nazwisk *Beusz*, *Deusz*, *Meusz* możemy wywieść od w Polsce przyjętej formy tych im.: *Machabeusz*, *Amadeusz* (czy *Tadeusz*), lokalnie także *Bartolomeusz* (obok częstszego *Bartłomiej*). Szerzej o im. *Amadeusz* pisałem w artykule Nazwiska *Dej*, *Deja*, *Madej*, *Madeja i podobne* [w:] *Studia nad polszczyzną współczesną i historyczną. Prace dedykowane Profesorowi Stanisławowi Bąbie w 65-lecie urodzin*, red. J. Liberek, Poznań 2004, s. 67–72). Osobnego potraktowania wymaga nazwisko *Dreus* i historyczne zapisy typu *Drejus* i *Drywus(z)*. Są to zdrobnienia niem. od im. *Andreas* 'Andrzej'; tłumaczyłem je niegdyś (Przyd o.c.) i dziś tę interpretację podtrzymuję jako latynizację *Dreus*, co czytać można było *Drejus*, oraz *Drius*, czytane *Drywus*.

Na koniec można powiedzieć, że zapożyczyliśmy do polszczyzny zapożyczony z łaciny przyrostek *-eusz*, np. w wyrazach *słabeusz*, *chudeusz*; stwierdzamy go także w nazwiskach, np. *Błazeusz* (w SNW) od im. *Błażej* z mazurzeniem (tj. realizacją *ż* jak *z* u 18 osób: 7 w woj. ciechanowskim, po 5 białostockim i lubelskim, 1 bydgoskim), jeśli to nie jest derywat od rzeczownika *błazen*.

(*Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji*, red. I. Sarnowska-Giefing, M. Balowski, M. Graf, Poznań 2015, s. 75–85)

Bewersdorf(f), Biwer
I PODOBNE

SNW podaje 6 osób o nazwisku *Bewersdorff* w woj. słupskim, 1 *Bewersdorf* w woj. katowickim; 1 *Bewesdorff* w woj. słupskim; 21 *Biwer*: 7 w woj. warszawskim, 6 gdańskim, 4 ciechanowskim, po 2 opolskim i szczecińskim.

Nazwisko *Biwer* pochodzi od średnio-wysoko-niem. *biwer* 'bóbr' (Kluge 28); *Bewersdorf* bezpośrednio od n. wsi *Bewersdorf* – dziś *Bobrowniki*, osada, dawniej wieś, gm. Damnica, pow. słupski (R II 439), notowana od r. 1618 *Bewersdorp*, *Bewersdorf* 1789, objaśniona przez B. Czopek-Kopciuch (NMP I 236) jako n. dzierżawcza z I członem od n.os. *Bever* : średnio-dolno-niem. i dolnoniem. *bever* 'bóbr' (Go 191) z II członem strukturalnym dolnoniem. *Dorp* = górnoniem. *Dorf* 'wieś', por. także Zoder I 236. Rodzina *Bewersdorffów* była niem., jeden z jej przedstawicieli Urllich *Bewersdorff* mieszkał pod Łebą, był malarzem; jego prace prezentowało Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie (otwarcie 29 III 2006 r.).

Niektóre nazwiska z członem bez, beze (por. Amberg)

Przeglądając SNW, można spotkać tam wiele nazwisk z przedrostkiem *bez-*, który niewątpliwie pochodzi od przyimka *bez*. Oto niektóre z nich:

26 *Besuch*: 8 w woj. słupskim, 14 katowickim, 4 opolskim. Był to przydomek drobnoszlacheckiej rodziny *Główczeskich* z *Główczewic* w pow. chojnickim, notowany r. 1603 w Półcznie, pow. bytowski: *Besoch* Simon i prawdopodbnie tenże notowany w r. 1616 jako Simon *Bezoch* Głowczeski w księgach ławniczych Kościerzyny (Przyd 22).

1557 r. w Krosnowie, pow. bytowski notowany (bez im.) *Besdech* i w tejże wsi w r. 1560 Marx *Besdech* (WD 55, 161). Z SNW można wynotować: *Bezduch* 1 w woj. koszalińskim; 1 *Bezduda* w woj. pozańskim; *Bezdura* 0 i pochodne: 3 *Bezdurowicz*: 2 w woj.; 2 *Bezdziak* w woj. wrocławskim 'bez sługi': *dziak* < *diak* 'sługa' z gr. *diákonos*; 1 *Bezdzik* w woj. lubelskim i pochodne: 17 *Bezdziczek*; 15 *Bezegłów*; 7 *Bezgembluk* : *bezgębiuk* z wtórnym *-l-* 'bez gęby'; *Bezgiel* 'bez gila'; 1 *Bezgęblak* w woj. gorzowskim i synonimiczne; 25 *Bezgębluk* i w wersji wschodniosłowiańskiej 34 *Bezhubka*; 1 *Bezled* w woj. olsztyńskim; 1 *Bezład* w woj. zamojskim; 113 *Bezłada*; 13 *Beznic* 'przez nic'; 1 *Bezkada* ('bez Kada 'Kazimierza' < *Kazimierz*) w woj. nowosądeckim; 2 *Bezmaterna* 'bez Materna' (św. Matern) w woj. gdańskim; 23 *Bezmian*, por. *Bezmian* z r. 1396, obywatel Krakowa w SSNO I 129; 5 *Bezmaterny* jw. im. *Materna*; łac. *maternus*, *-a*, *-um* 'matczyny'; stpol. *B(i)eznos* z r. 1369 w Krakowie (SSNO I 163 i pochodne: 10 *Beznosenko*; *Beznosienko* 0; 65 *Beznosik*; 1 *Beznosikow* w woj. kieleckim; 8 *Beznosiński*; 7 *Beznosiuk*; 6 *Beznoski*; 2 *Beznosko* w woj. pilskim; *Beznoszczak* 0; 12 *Beznosy*; *Bezpierszcz* 0: stpol. *pierść* 'proch, pył, kurz'; 1 *Bezpietka* : *Pietek* < zdrobnienie od *Piotr*; *Bezpięta* 0; *Bezpiętka* 0; 1 *Bezraczko* w woj. katowickim; 8 *Bezrak*; 5 *Bezrączko* w woj. katowickim; 150 *Bezrąk*; *Bezruch* 0 w woj. katowickim; *Biezwiercha* 'bez wierchu', wschodniołowiańskie *Biezdieneżna* 'bez pieniędzy', *Biezubienok* 'bezzębnik', *Biezrukawa* 'bez rękawa'.

Ominąłem tu nazwiska typu 48 *Bezdzietny* od istniejącego przymiotnika *bezdzietny* 'bez dzieci'; *Bezdziecki* od stpol. im. *Bezdziad*; 23 *Bezmian*; 1 *Beznard* 'bez nardu' w woj. warszawskim.

Bielawa, Bielawski
i podobne

SNW podaje 1167 osób o nazwisku *Bielawa*: 46 w woj. bydgoskim, 28 elbląskim, 546 gdańskim, 101 słupskim, 68 tarnowskim, 61 poznańskim, 48 szczecińskim, 36 jeleniogórskim, 35 tarnobrzeskim, 24 toruńskim; 9187 *Bielawski*: 336 bydgoskim, 213 elbląskim, 447 gdańskim, 51 słupskim, 807 białostockim, 780 warszawskim, 487 katowickim, 477 poznańskim, 381 wrocławskim, 345 suwalskim, 331 łódzkim, 316 wałbrzyskim, 297 kieleckim, 280 częstochowskim, 229 krakowskim, 228 zielonogórskim, 227 lubelskim, 221 radomskim, 199 kaliskim, 185 jeleniogórskim, 165 skierniewickim; 247 *Bielawiec*: 2 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 195 białostockim. Jest jeszcze wiele pochodnych od *Bielawa*, ale wystepują poza Pomorzem Gdańskim.

Od r. 1531 sołtysem w Lublewie pod Gdańskiem był Johann *Bilavius* (Muhl 30); Hans *Bielaw* notowany w r. 1582 w Subkowach pod Tczewem (F XXXVII 289); niejaki *Bielawski* notowany w r. 1714 w archiwaliach pelplińskich, Alberto (mjsc. l.poj.) *Bielawski* 1730 w Pogódkach pod Skarszeweami, Jacobo *Bielawski* w Sartawicach pod Świeciem (Damps 19); w r. 1788 chrzczone było dziecko Georgii et Catharinae *Bielawskie* w par. Niewieścin, pow. świecki (APB 177); Bronisław *Bielawa* zapisany został w r. 1932 w księdze metrykalnej par. Garczyn (AP IV 22); w księdze chrztów par. Ugoszcz pod Bytowem (z miejscowego archiwum parafialnego) nazwisko *Bielawa* notowane było we wsi Przewóz: chrzczone tu były dzieci zrodzone *ex honesto* (oraz *laborioso*) Martino *Bielawa* r. 1770, 1774 i *ex laborioso* (też *honesto*) Joanne *Bielawa* r. 1774, 1775, 1777 kumem był tenże *laboriosus* Joannes *Bielawa* r. 1774, a *laboriosa* Catharina *Bielawina* z Przewozu w r. 1778; ze Studzienic chrzczone było dziecko, narodzone *ex laborioso* Petro *Bielawa* w r. 1780 i w r. 1781; Marianna *Bielawina* z Prądzonki zapisana została w r. 1781 i wiele innych wpisów; Ignatz *Bielawa* figuruje w księdze metrykalnej par. Lipusz w r. 1828 (AP XV 27); w księdze przechowywanej w Urzędzie Gminy spotkamy wpisy z r. 1870: Regina *Bielawa* i Mathias *Bielawa* (AP XV 61, 101); w księdze chrztów par. Kościerzyna w r. 1754 zapisany został Mathias *Bielawa* w r. 1754, a w r. 1757 Marianna *Bielawowna* (AP X 97, 118); natomiast w księdze ślubów dwukrotnie *Bielawa* Peter 1830 i w r. 1845 jako *Biellawa* Peter (AP XII 14, 53); w spisie mieszkańców Kościerzyny z r. 1846 wykazany został *Bielawa* Johann, katolik mówiący po polsku; w księdze par. Chmielno występuje w r. 1829 Katharina *Bielawa* (AP I 23); w księdze par. Kielno, w pow. wejherowskim w r. 1830 utrwalony został Martin *Bielawa* (AP IX 41). SSNO I 142 notuje n.os. *Bielawa* od r. 1366 z Małopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich, którą SEMot I 9 odnosi albo do takiejże n.m., albo ap. *bielawa* 'bielnik, blech' oraz n. h. *Bielawa*, tę z kolei SEMot VI 3 odnosi do n.os. *Bielawa* lub n.m. *Bielow*, dziś *Bilow*, gm. Słupia Nowa, pow. opatowski.

Nazwisko *Bielawa* było przydomkiem *Sulęckich* z *Sulęczyna* w pow. kartuskim, przytoczone tam jednak zapisy *Below* mogą odnosić się do innej rodziny (Przyd 26). Jest częste nazwisko *Belau*, *Below*, *Behlau* (por. NP III 42), które odczytywałem jako *Bielawa*, mogą one jednak pochodzić od n.m. *Bielawa*, zapisywanych (z niem.) tak właśnie, por. np. zaginiona wieś pod Gniewem, zapisywana m.in. *Byelow* 1505 czy *Bielawa*, miasto w woj. wałbrzyskim, zapisywane m.in. *Bielau* 1333 i inne (por. NMP I 170–171). Omówione nazwisko *Bielawa* jest zapewne homonimiczne, może wywodzić się: 1) od n.m. *Bielawa*; 2) od wyrazu pospolitego *bielawa* 'łaka, na której bielono płótno', 3) od domniemanego ap. kasz. *bielawa* 'blondyn', o czym szerzej pisałem w związku z nawiskiem *Ceynowa* : ap. *cejnowa* 'brunet' jako właśnie antonim: *cejnowa* 'brunet' : *bielawa* 'blondyn' (Rk Gd XXXIX, 1979, s. 5–24, szczeg. 15).

Bier, Birr, Piwo
i podobne

SNW podaje 62 osoby o nazwisku *Bir*: 51 w woj. gdańskim, 1 elbląskim, 5 opolskim; 93 *Bira*: 4 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 5 słupskim, 12 rzeszowskim, 10 warszawskim, 8 łódzkim, po 7 opolskim i wałbrzyskim; 44 *Bier*: 28 w woj. katowickim, 8 bielskim.

Por. 12 osób o nazwisku *Piwo*: 1 w woj. gdańskim, 11 wałbrzyskim; 301 *Piwosz*: 6 w woj. gdańskim, 137 poznańskim, 42 krakowskim, 27 pilskim; 569 *Warmbier* 'ciepłe piwo': 192 w woj. bydgoskim, 42 elbląskim 228 gdańskim, 24 słupskim, 17 koszalińskim, 14 toruńskim.

W stpol. notowane były nazwiska: *Piwko* od r. 1381 w Małopolsce, Wielkopolsce, na Mazowszu i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Piwo* od r. 1400 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Mazowszu; *Piwosz* w r. 1380 w Wielkopolsce (C 97). W r. 1875 w księdze chrztów par. Sierakowice zapisany został Johann *Birr*.

Nazwisko jest pochodzenia niem., wywodzi się od rzeczownika *Bier* 'piwo'. Przypomnieć wypada, że: 1) nazwiska od napojów i pokarmów są częstym zjawiskiem u wszystkich narodów (przynajmniej) Europy; 2) piwo u Słowian było w ogóle określeniem napoju, 'to, co się pije', zanim zaczęło oznaczać 'gatunek napoju'. Podobnie niem. *Bier* i ang. *beer* etymolodzy (ChDE 85–86) odnoszą do rdzenia indoeuropejskiego widocznego m.in. w łac. *bibere* 'pić'. Por. hasło *Warmbier*.

Niektóre nazwiska z członem (Bi)er-

Opracowując nazwiska od n. drzewa i owocu *grusz(k)ki/krusz(k)i* (NP II 154), nie dostrzegłem tych, które zaczynają się od *Ber-* czy *Bier-*, bo kojarzyłem je z niem. podstawami *Bär* 'niedźwiedź' lub *Bier* 'piwo'. A oto dzisiejszy wyraz niem. *Birne* o podstawowym znaczeniu 'grusza, drzewo i owoc' w średnio-dolno-niem. brzmiał *bēr* i dlatego autorzy niemieccy Zoder I 241, DF 128, Go 194, BFN 76, 77 nazwiska typu *Bierbaum* odnoszą do podstawy *Birne*. Z SNW chodzić może o nazwiska: 11 *Birbaum*: 1 w woj. bydgoskim, 8 warszawskim, 2 siedleckim; *Birbaun* 0, *Bierbau* 0; 2 *Bircholz* w woj. bydgoskim; ze wskaźnikiem 0 *Birholc* i *Birholz*; *Birembaum* 0; 12 *Birenbaum*: 4 w woj. słupskim, 6 gorzowskim, 2 poznańskim z II członem *Baum* 'drzewo' czy *Holz* 'drewno', a więc 'drzewo gruszy'; *Birencfaig* 0; 2 *Birencwajg* w woj. warszawskim, *Birencwaja* 1 w woj. wrocławskim przez adideację do niem. liczebnika *zwei* 'dwa', realizowanego w polszczyźnie, zwłaszcza w żargonie uczniowskim, jako *cwaja* 'dwójka'; w podstawowej wersji od niem. *Zweig* 'gałąź' i *Birenmajer* z II członem *Meier* 'dzierżawca'; 3 *Birensztajn* z II członem *Stein* 'kamień', użytym raczej strukturalnie. Należą tu najprawdopodobniej także nazwiska: 1 *Birubach* w woj. gdańskim i 3 *Birubaum*: po 1 w woj. warszawskim, białostockim i skierniewickim, gdzie człon I *Birne* 'grusza' zapisany został jako *Biru-* (pomylono litery *-n-* i *-u-*). W nazwisku *Birbał* 24: 5 w woj. elbląskim, 8 koszalińskim, 7 warszawskim, 4 konińskim człon niem. *Baum* 'drzewo' odniesiono do pol. *bał (się)*, a 59 *Birbach*: 1 w woj. gdańskim, 29 olsztyńskim, 17 lubelskim, po 4 jeleniogórskim, rzeszowskim i szczecińskim wywodzi się od pewnej n. terenowej, mówiącej o potoku, płynącym wśród grusz (niem. *Bach* to 'potok, strumień'); 3 *Beerbaum* w woj. łódzkim od dolnoniem. *Beerbohm* (BFN 77 z dokumentacja od r. 1306 *Berebom*).

Bierwald

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Bierwald*: 2 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim. Na cmentarzu w Czersku, pow. chojnicki spoczywa Lidia *Bierwald* (1921–1996).

Nazwisko jest pochodznenia niem., wywodzi się albo z nazwy terenowej *Bierwald*: z I członem rzeczownikowym *Bier* 'piwo', II *Wald* 'las', albo z wyrażenia przyimkowego *bei Wald(e)* 'pod lasem' z dodanym *-r-* (przez adideację do rzeczownika *Bier* 'piwo', por. Zoder I 243).

Bigot, Bigott, Bigocki
i podobne

SNW podaje 29 osób o nazwisku *Bigot*: po 1 w woj. bydgoskim i toruńskim, 27 gdańskim; *Bigott*: 4 w woj. bydgoskim, 164 gdańskim, 14 słupskim, 8 toruńskim, 4 szczecińskim; 16 *Bigocki*: w woj. gdańskim. Należy tu najprawdopodobniej także *Bigoda* 0, forma dop. nazwiska *Bigot*, zapisanego hiperporawnie przez *-d*.

Historycznych poświadczeń tego typowo północnopolskiego nazwiska, zgrupowanego głównie na północy Kaszub, jest niewiele. W księdze metrykalnej par. Rumia (AP XIX, k. 13, 101) zapisany został w r. 1722 i w r. 1763 *Bigott*, na cmentarzu w Gdyni-Obłużu spoczywają: Augustyn *Bigott* (1882–1939), Teodor *Bigott* (1923–1978) i Agnieszka *Bigott* (1931–1997). Też w Borach Tucholskich w r. 1742, w par. Jeleńcz pod Tucholą zanotowana została Justina *Bigothowa* (Szuta).

Nazwisko pochodzi od rzeczownika *bigot* 'człowiek przesadnie pobożny, świętoszek', o którym to wyrazie pisze A. Bańkowski (B I 51), że w II połowie XV w. dał podstawę rzeczownikowi *bigoteria*, w II połowie w. XVIII dotworzono do niego formę żeńską *bigotka*, w XI–XIV w. był obelżywym epitetem normańskich zdobywców Anglii, powstał od zaklęcia stang. *bi god* 'na Boga' (według Br 27 z niem. *bei Gott*, co potwierdza ChDE 93 ze staro-wysoko-niem. *bī got* 'na Boga'), zapożyczone do średniofr., skąd przejęli Polacy. Wiele przekształceń językowych obserwujemy w wyrazach niejasnych; por. synonimiczne nazwisko *Świętoszek* u 7 osób: 4 w woj. konińskim, po 1 bielskim, łódzkim i ostrołęckim. Pamiętamy, że *Świętoszek* to pol. tytuł komedii Moliera, wystawionej w Wersalu w r. 1664 pt. *Le Tartuffe*, potem jako *Oszust*, fr. *L'Imposteur* (w Warszawie wystawiona po raz pierwszy w r. 1783). Oryginalny jednak tytuł franc. *Tartuf(f)e* nie występuje w nazwiskach pol., brak także synonimicznego rzeczownika *dewot* oraz obraźliwych *liżyobrazek*, *liziobrazek*, *gryzipacierz*.

Nazwisku *Bigocki* sławy przydała Hildegarda Halina *Bigocka* (1910–1943), kurierka Komendy Głównej Armii Krajowej, rodem z Wiczlina, pow. wejherowski, zamordowana przez hitlerowców w Oświęcimiu. Por. Rk Gd LXIV, 2004, s. 137–138.

Binder, Bindera, Binderman(n)

SNW podaje 511 osób o nazwisku *Binder*: 30 w woj. bydgoskim, po 7 w woj. elbląskim i słupskim, 18 gdańskim, 71 łódzkim, 69 warszawskim, 38 olsztyńskim, 28 poznańskim;

Bindera 0; 8 *Bindermann*: 4 w woj. warszawskim, 3 łódzkim, 1 sieradzkim; 1 *Bindermann* w woj. warszawskim.

Historycznie w r. 1662 w Pogódkach pod Skarszewami notowani byli Michael *Binder* i Jakub *Binder* (Damps 20); w r. 1772 w Obrowie, na Kosznajdrach mieszkał Johann *Binder* (Rink 104); w r. 1660 wśród obywateli Chojnic notowany *Binder* Christian, przybyły ze wsi Gartz i.[n] Pommern (według R II 492 to Gardziec w pow. pyrzyckim), garncarz (*Töpfer*) oraz *Binder* Hans w r. 1692, przybyły z Hamersztynu (tj. Czarnego), sukiennik (*Tuchmacher*).

Nazwisko najprościej wywieść od niem. rzeczownika *Binder* 'bednarz', postać *Bindera* powstała wskutek tzw. derywacji fleksyjnej: syn *Bindera*, zatem *Bindera*; wariant *Binderman(n)* zawiera częsty w niem. nazwach zawodowych człon *-man(n)*, pochodny od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż', por. np. *Baumann* 'budowniczy', *Schuhmann* 'szewc', *Zimmermann* 'cieśla'. Polskim synonimem tego nazwiska jest *Bednarz*, niem. *Böttcher*, często pisane *Betk(i)er* (por. hasło).

Binerowski, Biener, Byner
i pokrewne

Nazwisko nosił Zbigniew Binerowski, bibliolog, długoletni dyrektor Biblioteki Gdańskiej PAN. Nazwisko nosi według SNW 67 osób: 30 w woj. gdańskim, 16 bydgoskim, 11 elbląskim, 4 szczecińskim, 3 olsztyńskim, 2 katowickim i 1 wrocławskim; 3 *Bienerowski* w woj. gdańskim; *Bienerth* 0; 26 *Biener*: 1 w woj. bydgoskim, 12 olsztyńskim, 6 katowickim, 5 opolskim, 2 toruńskim; *Bienerd* 0; 215 *Bienert*: 5 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 66 poznańskim, 41 katowickim, 34 toruńskim; 13 *Biner*: 7 w woj. warszawskim, 5 toruńskim, 1 wrocławskim; 174 *Binert*: 7 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 78 pilskim, 17 warszawskim; 47 *Byner*: 8 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 16 toruńskim, 5 gorzowskim, po 4 katowickim i szczecińskim; 1 *Bynert* w woj. toruńskim.

Dźwiękowo nazwiska kojarzą się albo z niem. rzeczownikiem *Biener* 'pszczelarz' od *Biene* 'pszczoła' albo *Bühner*; to drugie, notowane u Niemców od r. 1602: Bernd *Buener* odnosi Zoder (I 322) do n.m. *Buhne* w pow. Salwedel i pow. Wernigerode, byłoby to określenie mieszkańca tej wsi. Tenże antroponomasta niemiecki (ib. 240) notuje także niem. nazwisko *Biener* i *Bienert*. Łączenie z podstawą *Biener* jest pewniejsze, choć formy niem. *Bühner* wykluczyć nie można, tym bardziej, że w SNW odnotowano także *Buner* 0, na tę postać mogłyby wskazywać także nazwiska i *Bynert* (niem. *ü* częściej oddawane w polszczyźnie przez *y* aniżeli *i*). Za pochodzeniem od *Biener* opowiedział się zdecydowanie B. Kreja (KN 26), który jednak nie podał nazwisk z początkową sylabą *By-* i formy *Buner* (pominął nadto wiele innych wariantów omawianych nazwisk). Formy z końcowym *-t* są analogiczne do nazwisk typu *Gleinert*, *Wichert*, *Bi(e)nerowski* modelowa z suf. *-owski*; inne warianty tłumaczą się fonetyką i ortografią jęz. niem. i pol. BFN 76 podaje nazwisko *Biener(t)* od r. 1431 i odnosi je do średnio-wysoko-niem. *bin/bīn* 'pszczoła', górnoniem. *Biener* 'pszczelarz'.

Bingen, Binger, Bingier, Bynger, Bunger

SNW podaje 4 osoby o nazwisku *Bingen* w woj. wrocławskim; 47 *Binger*: 35 w woj. bydgoskim, 8 olsztyńskim, 4 katowickim; 12 *Bingier*: 5 w woj. radomskim, 4 opolskim, 3 katowickim; 1 *Bynger* w woj. toruńskim; 1 *Bunger* w woj. gdańskim. Go 215 objaśnia nazwisko *Bünger* jako nazwę zawodową od rzeczownika *Bünger* 'bębnista, producent bębnów', odsyła też do *Binger*, zdaniem Zodera I 326 pochodzi od średnio-dolno-niem. *bunger(e)* 'bębnista, kotlista'.

Kataster fryderycjański z r. 1772 utrwala wśród Kosznajdrów w Lichnowach chłopów, pisanych: Jacob *Binger* i Peter *Binger*, wcześniej w r. 1753 na folwarku w Obrowie pracował Johann *Bünger* z Lichnów (Rink 28, 107).

Nazwisko *Bingen* odniesiemy do n.m. *Bingen* w Nadrenii-Palatynacie oraz w Badenii-Wirtembergii; *Binger* jest n. mieszkańca tej miejscowości. DF 130 wiąże omawiane nazwiska także ze średnio-wysoko-niem. rzeczownikiem *binge* 'zagłębienie, rów'. Go 215 objaśnia nazwisko *Bünger* jako nazwę zawodową od rzeczownika *Bünger* 'bębnista, producent bębnów', odsyła też do *Binger*, zdaniem Zodera I 326 pochodzi od średnio-dolno-niem. *bunger(e)* 'bębnista, kotlista'. BFN 85 notuje nazwisko *Bunge* od r. 1191 i wywodzi je ze średnio-wysoko-niem. i średnio-dolno-niem. *bunge* 'bęben' oraz *Bünger* od r. 1330 i odnosi je do średnio-dolno-niem. *bunger(e)* 'bębnista, dobosz'. Podane warianty oddają zapis spolszczony w postaci *Bing(i)er*, *Bynger*; *Bunger* ujawnia niem. formę współczesną od *Bunge* 'bęben', *Bunger* 'bębnista', por. nazwisko *Bunga* 8 w woj. koszalińskim od *Bunge* z polszczącą wymianą *-e* na *-a-* por. także semantyczny odpowiednik pol. *Bęben*, *Bębenek* (NP II 52). Nałożyły się tu zatem dwa rdzenie lub tylko różne znaczenia tego samego rdzenia.

Bistram, Bistroń, Bystroń
i podobne

SNW podaje 173 osoby o nazwisku *Bistram*: 2 w woj. elbląskim, 162 gdańskim, po 1 słupskim, koszalińskim i wrocławskim; 3 *Bistran* w woj. gdańskim; 1 *Bistrom* w woj. gdańskim; 59 *Bistron*: 2 w woj. bydgoskim, 50 gdańskim; 86 *Bistroń*: 7 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 41 gdańskim; 93 *Bystram*: po 1 w woj. bydgoskim i płockim, 74 gdańskim, 6 toruńskim; 1 *Bystran* w woj. gdańskim; 5 *Bystrański* w woj. krośnieńskim; 74 *Bystron*: 1 w woj. elbląskim, 65 gdańskim, 5 kieleckim; 588 *Bystroń*: 26 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 35 gdańskim, 39 słupskim, 111 katowickim, 135 krakowskim, 23 tarnowskim, 20 wrocławskim; wiele jest formacji modelowych, utworzonych za pomocą przyrostka *-ski* i rozszerzonego *-owski*: 1 *Bystramowski* w woj. tarnobrzeskim, 113 *Bystranowski*: 5 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 2 gdańskim, 47 kieleckim, 21 katowickim, po 10 gorzowskim i krakowskim; 2 *Bystronowska* w woj. koszalińskim; 129 *Bystroński*: 3 w woj. gdańskim, 58 łódzkim, 30 piotrkowskim, 25 skierniewickim.

W latach 1698–1701 po wymarciu rodziny Przebendowskich (na tych dobrach) król przekazał w wieczystą dzierżawę Pszczółki staroście sobowidzkiemu Ludwigowi vel *Bystram*, wdowa po Bystramie wydała się za Czapskiego, a po śmierci tego przejęła w wieczystą dzierżawę starostwo sobowidzkie (Muhl 83, 85, 88, 96); nazwisko

wspominane było w księgach ławniczych Kościerzyny i w innych źródłach, był to bowiem przydomek *Kolińskich* z *Kolińcza* w pow. starogardzkim i *Zajączkowskich* z *Zajączkowa* w pow. lubawskim (Przyd 42–44): szlachetnemu panu Christofowi *Bystramowi* mieskayącemu w Wyelkym Arczimyrzu (manentis in Maiori Warczimirzu) 1561, Jego Mosci Pana Remiiana Bystrama Chorązego Chełminskiego 1690; Nobilis Gothard *Bistram* 1570 Ciecholewy, pow. starogardzki, nadto poświadczone w innych źródłach, jak: księga metrykalna par. Chmielno: Johann *Bystroń* 1827 (AP I 34), tam też Marianna *Bystronowa* 1837 (ib. 5); w księdze chrztów par. Kościerzyna w r. 1760 zapisana została niejaka *Bistronowna* (AP X 143); w księdze ślubów tejże par. odnotowani zostali w r. 1872 *Bistron* Julianna i w r. 1880 *Bystron* Johann (AP XII 166, 197), tu także w r. 1873 *Bistry* Johann 1873 (s. 172); w r. 1794 w księdze metrykalnej par. Żarnowiec zapisane zostały: Anna *Bystranowna* 1794, w dwa lata później jako Anna *Bystramowna* oraz w latach 1810–1819 Dorothea nata *Bystrong* (księga niepaginowana w AP); w r. 1781 w księdze par. Tyłowo zapisany został Mathias *Bystram* (AP XXVII).

Od przymiotnika *bystry* z suf. *-on* lub *-oń*, por. analogicznie *Cichoń*, *Luboń* z historycznymi i współczesnymi wariantami *Bystran* i *Bystram*. Tak już tłumaczyłem w Przyd 43 i to objaśnienie podtrzymuję.

Bit(t)au, Bitoff, Bitowski

SNW podaje 11 osób o nazwisku *Bitau*: 1 w woj. bydgoskim, 10 toruńskim; 1 *Bittau* w woj. katowickim; 1 *Bitoff* w woj. gdańskim; 84 *Bitowski*: 66 w woj. suwalskim, 6 katowickim, 5 warszawskim, 4 jeleniogórskim, 3 ostrołęckim.

Odnieść je możemy do n. miasta *Bytów* w woj. słupskim, notowanego m.in. *Bythow* 1474, *Bitow* 1638 lub wsi *Bytowo*, gm. Dobrzany, woj. szczecińskie, notowanej jako *Butowe* 1338, lub też zaginionej wsi *Bytowo* w pow. oleśnickim, zanotowanej w r. ok. 133 *Bethowo* (NMP I 482).

Bit(t)ner, Büttner, Butner, Byt(t)ner
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 1150 osób o nazwisku *Bitner*: 31 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 11 gdańskim, 15 słupskim, 132 katowickim, 79 kieleckim, 77 kaliskim, 73 opolskim, 72 warszawskim, 69 radomskim; 625 *Bittner*: 41 w woj. bydgoskim, 51 gdańskim, 1 słupskim, 94 poznańskim, 34 wrocławskim; 77 *Büttner*: 5 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 16 toruńskim, 15 katowickim; 20 *Buettner* poza Pomorzem Gdańskim; 10 *Butner*: 4 w woj. gdańskim, po 2 katowickim i szczecińskim; 725 *Bytner*: 74 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 20 gdańskim, 6 słupskim, 106 toruńskim, 88 warszawskim, 65 olsztyńskim, 63 płockim; 24 *Bytnerowicz*: 3 w woj. słupskim, 15 warszawskim, 6 płockim; 495 *Bytnar*: 3 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 166 rzeszowskim, 49 przemyskim; 18 *Botner* i 14 *Bottner* w woj. warszawskim plasują się poza Pomorzem Gdańskim.

W 1676 r. w Koczale, starostwo człuchowskie mieszkał *gbur* 'chłop' Jakub *Bytner*, pisany r. 1696 Jakub *Bitner* i Piotr *Bytner* (ISC 23, 24, 76). Jest to niem. nazwisko

odzawodowe *Büttner* 'bednarz' od średnio-wysoko-niem. *büt(t)e* 'beczka okrągła na wino' (DF 132, 164). Spolszczenie polega na zapisie niem. *ü* albo przez *i*, albo *y*, zapis *Buetner* polega na dawnej transkrypcji niem. przegłosu jako *ä = ae*, *ö = oe*, *ü = ue*, forma *Bytnar* polega na dawnym przejmowaniu niem. *er* jako *ar*, jak np. niem *Steiger* > pol. *sztygar*. Nazwisko *Bytnerowicz* jest strukturą patronimiczną, powstałą od *Bytner* za pomocą przyrostka *-owicz*. Notowane w stpol. formy *Betnar*, *Betner*, *Botner*, *Butner*, *Bytnar*, *Bytner* (SSNO I 128) tłumaczy Z. Klimek (SEMot V 28) po prostu jako 'bednarz'. Dodajmy, że we współczesnym jęz. niem. używane są także synonimiczne rzeczowniki *Büttner* i *Böttcher* na 'bednarza'.

Blisse

SNW notuje nazwisko *Blisse* z wykładnikiem 0, który zdaniem K. Rymuta wskazuje głównie na kobiety, które w chwili zamążpójścia zrezygnowały z nazwiska rodowego i przyjęły nazwisko męża. W 1560 r. we wsi Krępa Kaszubska, w pow. lęborskim żył *gbur Blisse*, w Łęczycach Jacob *Blisse*, Martin *Blisse* i Peter *Blisse* (WD 328, 413, 414, 415). Jest to nazwisko kasz. wywodzące się od rzeczownika *blësa* 'biała plama na czole koni lub bydła, łysina'; 'biała plama na czole zwierzęcia'; przenośnie i żartobliwie także 'łysy człowiek', zapożyczone z niem. dialektów pruskich *Bliss(e)* 'biała plamka na czole; zwierzę domowe z taką plamą' (SEK I 123–124).

Block, Bloch, Blok, Blokus, Blockhaus
i podobne

SNW podaje 687 osób o nazwisku *Block*: 55 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 456 gdańskim, 23 słupskim, 22 toruńskim, 17 katowickim; *Blocka* 0; 3887 *Bloch*: 284 w woj. bydgoskim, 129 elbląskim, 110 gdańskim, 65 słupskim, 778 ostrołęckim, 355 warszawskim, 266 katowickim, 193 olsztyńskim, 170 poznańskim, 128 bialskopodlaskim, 104 łódzkim i wiele pochodnych; 25 *Blockhaus*: 1 w woj. elbląskim, 24 gdańskim; 20 *Blockus*: po 1 w woj. elbląskim i opolskim, 18 gdańskim; 1562 *Blok*: 51 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 768 gdańskim, 72 słupskim, 53 katowickim, 43 warszawskim, 40 legnickim, 39 krakowskim, 34 wrocławskim; 3 *Blokhaus*: 1 w woj. elbląskim, 2 gdańskim; 3 *Bloks*: 1 w woj. gdańskim, 2 katowickim; 1 *Bloksza* w woj. katowickim; 71 *Blokus*: 57 w woj. bydgoskim, 2 słupskim, 11 warszawskim, 1 szczecińskim.

Block Joannes notowany w r. 1684 na Pomorzu Gdańskim (F XIX 444); w r. 1664 notowany karczmarz Krysztof *Blakus* w Lipuszu pod Kościerzyną (F XXXII 280); w r. 1678 w Piaśnicy Małej utrwalony został Woyciech *Blokuszewski*, w r. 1686 w Lipuszu występuje karczmarka *Blokusowa*, tegoż roku notowany bartnik Paweł *Blokus* z Lipusza (F XXXIX 64, 113, 127); kataster wsi Rekownica w pow. kościerskim z r. 1835 notuje nazwisko Mich. *Blok* lub *Bloch*; w r. 1822 *Księga obywateli Chojnic* (BBK 76, 77, 81) notuje szewca (*Schuhmacher*), pisanego *Block* Karl, ewangelika w wieku 28 lat; w r. 1823 notowany *Block* Christoph, rodem z Chojnic, również szewc, ewangelik, liczący lat 23; w r. 1836 *Block* Ludwik, urodzony w Chojnicach, ewangelik, lat 26; Lorenz *Blockus*

notowany w Klodawie pod Gdańskiem w r. 1821, Greger *Block* wykazany w księdze ławników z lat 1540–1623, zamieszkały w Rębielczu pod Gdańskiem, Michel *Blockus* w r. 1772 wykazany w Piekle Dolnym, a w r. 1819 Cristian *Blockus* (Muhl 124, 147, 188); Gerge *Blok gburem* w r. 1773 w Łączyńskiej Hucie; mnichem kartuskim w r. 1655 był Donatus Johann *Block*, w okresie międzywojennym lekarzem w Kartuzach był niejaki *Block*, *gburem* w r. 1773 był m.in. Michael *Blokus*, w Pomlewie tegoż roku Lorenz *Blockus*, w Tuchlinie owczarzem Martin *Blok* (Heidn 33, 210, 218, 312, 446, 582, 634); w r. 1885 w Ząbrsku mieszkał niejaki *Block* George; *Blok* notowany w r. 1662 na ziemi tczewskiej, Antoni *Blok* w r. 1798 w księdze metrykalnej par. Lalkowy, Magdalena *Blokusowna* w r. 1795 w księdze metrykalnej par. Miłobądz, Johann *Blokus* w księdze metrykalnej par. St. Kiszewa w r. 1797 (Damps 22); z nagrobków cmentarnych pow. kościerskiego spisałem nazwiska *Blokus* ze St. Kiszewy, *Blok* lub *Block* z Grabowa, *Blok* z Wysina.

Jest to nazwisko dwuznaczne czy nawet wieloznaczne: 1) nazwiska typu dolnoniem. *Blockhus*, ściągnięte *Blokus* = górnoniem. *Blockhaus* pochodzą od takichże wyrazów pospolitych o znaczeniu 'budka strażnicza' (dosłownie 'dom z kłód drzewnych'), tak użyte także we *Flisie* Sebastiana F. Klonowica, wtórnie także 'strażnik'; 2) nazwiska typu *Bloch*, *Block*, *Blok* od zapożyczonego z niem. (średnio-wysoko-niem. *bloch*, *bloc*, średnio--dolno-niem. *block* 'kłoda, kloc, pniak') rzeczownika *blok* 'kłoda, pień ściętego drzewa' o przenośnym znaczeniu 'człowiek otyły, krępy'. Kluge 93 stwierdza, że niem. *Block* to forma dolnoniem., a *Bloch* górnoniem. Niektórzy autorzy sugerują, że chodzić mogło (w wypadku *Bloch*/*Block*) o 'mężczyznę zakuwającego więźnia w dyby', a w wypadku *Bloch* (m.in. DF 136 i Rym) o zdrobnione im. *Błoch* od *Błogosław* (nienotowane jednak przez Mal I) – por. Pom 1984, nr 4, s. 36–37.

Blum, Bluma
I PODOBNE

SNW podaje 340 osób o nazwisku *Blum*: 32 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 42 gdańskim, 19 słupskim, 34 warszawskim, 28 katowickim, 19 krakowskim, 18 poznańskim, 17 wrocławskim, 16 suwalskim; 92 *Bluhm*: 7 w woj. bydgoskim, 61 gdańskim, po 1 słupskim i ciechanowskim, 12 toruńskim; *Blumm* 0; 9 *Blum* Kwiatkowski: 7 w woj. włocławskim, 2 toruńskim; 3 *Bluhm*-Kwiatkowski w woj. warszawskim; 331 *Bluma*: 41 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 89 gdańskim, 8 słupskim, 28 kieleckim, 23 radomskim; 10 *Bluhma* w woj. słupskim; 3 *Blom*: po 1 w woj. warszawskim, szczecińskim i wrocławskim; 57 *Bloma*: 6 w woj. gdańskim, 44 częstochowskim, 4 piotrkowskim, 2 olsztyńskim, 1 wrocławskim; 1 *Blome* w woj. wrocławskim; 37 *Blomka*: 13 w woj. warszawskim, 11 zamojskim, 9 szczecińskim, 4 jeleniogórskim; 47 *Blumka*: 4 w woj. gdańskim, 20 poznańskim, 8 zielonogórskim, po 5 gorzowskim i szczecińskim; 64 *Blomkowski*: 5 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 9 gdańskim, 34 toruńskim; 218 *Blumkowski*: 18 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 8 gdańskim, 128 toruńskim, 14 katowickim; 1 *Blumke* w woj. bydgoskim; 3 *Blomkwiat*: 1 w woj. warszawskim, 2 zamojskim; 1 *Blomowski* w woj. poznańskim; 39 *Blumowski*: 13 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 4 słupskim, 9 szczecińskim, 6 wrocławskim; *Blumowicz* 0.

W r. 1445 *Blome* Nikolaus odnotowany w Bytowskiem, a Albert *Blum* był tu asesorem cechu garncarzy (KB 123), w r. 1678 puszkarzami fortecy puckiej byli i im. Jana *Bloma* i Piotra *Bluma* wystąpili (F XXXIX 68, 69); w r. 1791 w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 68) zanotowany został *Bluhm* Johann Augustin, cieśla (*Zimmermann*), ewangelik liczący lat 54, zaginiony w r. 1801, przybyły do miasta z Liebenstein z Saksonii (Meiningen); w r. 1795 sołtysem w Małych Trąbkach pod Gdańskiem był Martin *Blum*, a w r. 1797 dokument własności w tejże wsi otrzymał Szwab Jakob *Blum* (Muhl 179).

Od niem. rzeczownika *Blume* 'kwiat', średnio-wysoko-niem. *bluome*, średnio-dolno-niem. *blome* 'kwiat' (Kluge 94); postaci historyczne i dialektalne tłumaczą nam zatem warianty *Blum(a)* i *Blom(a)*, gdzie końcowe *-a* w wyniku spolszczenia przez wymianę niem. *-e* na pol. *-a*. DF 136 zastanawia się nad motywami przezwania kogoś *Kwiatem*: 1) noszenie kwiatu jako ozdoby; 2) przenośnie odniesione 'do kogoś najpiękniejszego, najlepszego' (może ironicznie), por. Liwiuszowe *flos iuvenum* 'kwiat młodzieży'; 3) może oznakowanie kwiatem domu, jak w r. 1197 nazwano jeden z domów w Kolonii „Haus que flos dicitur" 'Dom, który nazywa się Kwiat"; 4) nazwanie 'ogrodnika, hodującego kwiaty'; 5) określenie handlarza przyprawami, np. orzechami muskatowymi; 6) od n. wsi *Blume*, np. w Dolnej Saksoni i Westfalii. Semantykę nazwiska wyzyskuje tłumaczona, hybrydalna struktura *Blomkwiat*; *Blomowski*, *Blumowski* oraz *Blumkowski* i *Blomkowski* to formy modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-owski*; *Blomka* i *Blumka* to postaci spolszczone za pomocą przyrostka *-ka* (lub tylko wymianę niem. *-e* na pol. *-a* w wariancie *Blumke*), jak *Kinka*, *Szmytka* z niem. *Kühn* i dolnoniem. *Schmitt*; *Blumowicz* jest formą patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-owicz*.

Błaszk, Błaszka, Błaszkiewicz, Błaszkowski
i podobne

SNW podaje 5 osób o nazwisku *Błaży* w woj. bydgoskim; 5 *Blaży*: 4 w woj. katowickim, 1 wrocławskim; 60 *Błaszk*: 6 w woj. elbląskim, 48 gdańskim, 5 słupskim, 1 warszawskim; 17 *Blaszk* w woj. gdańskim; 1 *Blażk* w woj. gdańskim; 2 *Błaszke* w woj. gdańskim; 405 *Blaszke*: 4 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 275 gdańskim, 2 słupskim, 39 katowickim, 22 bielskim; *Blaszkie* 0; 2174 *Błaszak*: 414 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 63 gdańskim, 617 poznańskim, 124 włocławskim, 117 toruńskim, 111 konińskim, 80 katowickim; 4776 *Błaszkiewicz*: 231 w woj. bydgoskim, 124 elbląskim, 96 gdańskim, 85 słupskim, 387 katowickim, 373 kieleckim, 330 włocławskim, 260 ciechanowskim, 108 krakowskim; 1 *Blaszkowiak* w woj. gdańskim; 2442 *Błaszkowski*: 233 w woj. bydgoskim, 39 elbląskim, 549 gdańskim, 244 słupskim, 202 leszczyńskim, 175 ciechanowskim, 96 poznańskim, 81 wrocławskim; 89 *Blaszkowski*: 5 w woj. bydgoskim, 56 gdańskim i wiele innych pokrewnych, które pomijam.

Wiele nazwisk z wyliczonych wyżej notowanych było historycznie na Pomorzu Gdańskim, zwłaszcza na północnych Kaszubach: w r. 1678 w Cierzni karczmarzem był Marcin *Błaszkowicz* i smolnik Krzysztow *Błaszkiewicz*, w Piaśnicy Wielkiej poddany Wawrzyniec *Błaszkowicz*, a w Piaśnicy Małej Krysztof *Błaszkowicz* (F XXXIX 59, 64); w r. 1765 w tejże Piaśnicy Wielkiej Jan *Blaszkiewicz* był sołtysem (F LXXXVIII 53), w księdze metrykalnej par. Tyłowo odnotowani zostali Marianna *Błaszkowna* 1922,

Jacobo *Błaszko* 1786, Paul *Błaszkowski* 1758, w księdze par. Strzepcz w r. 1715 Mathild *Blaszkowski* 1715, w księdze chrztów par. Żarnowiec figurują: Joanne *Blaszke* z Czymanowa 1815 i Barbara *Blaszke* 1818, Marianna uxor Martini Patoka nata *Błaszkowna* 1787 z Opalina, Michaele *Błaszk* 1788 z Kołkowa, Michael *Błaszk*, famulus 'służący' z Czymanowa, Eleonora *Błaszkowna* z tejże wsi r. 1794, Joannes *Blaszk* 1806, Joannes *Blaszk* 1806, Joannes *Blaszk* 1808 z Sobieńczyc, w księdze par. Rumia wystąpili: Michael *Blazikowski* 1725, Catharina *Blaszkowna* i Marianna *Blaskowna* w Redzie, nadto w Rumi Ivo *Błazeiovski* 1762, w par. Góra pod Wejherowem Michael *Blaszk* 1805, w par. Sierakowice fil. Adalberti *Błaszkowski* 1813, według katastru fryderycjańskiego z r. 1773 w Jamnie, gm. Parchowo mieszkał najemnik (*Instmann*) Mathes *Blaschk*, a w Sielcznie Johann *Blaskowsky* (Heidn 177, 519); w księdze urodzeń Lipusza zapisana została Magdalena *Blaszkowska* 1861, a w księdze zgonów Christoph *Blaszkowski* 1863 i Magdalena *Blażkowska* 1872, w Księdze Szkaplerza Św. par. Ugoszcz pod Bytowem z lat 1768–1841 mamy 17 wpisów w formie *Blaszkowski*, np. Bartłomin *Blaszkowski* 1768, Jakob *Błaszkowski* 1803, Woyczech *Blazkowsky* 1828; Agnes *Blozkowska* 1829, w księdze ślubów tejże par. zapisany został Joseph *Blaszkowski* 1796, a chrztów honesta Susanna uxor Josephi *Błażyński* w r. 1773 z Osława Dąbrowy, w r. 1595 w Stawiskach pod Kościerzyną zapisany został *Błaszk*-Stawicki (F II 296) i (również bez im.) *Błaszk*-Stawicki r. 1649 w archiwaliach pelplińskich i niejaki *Błażek* w r. 1763 w księdze metrykalnej par. Walichnowy (Damps 22), niejaki *gbur Błażek* w r. 1664 zapisany został w Miechucinie, pow. kartuski (F XXXII, s. 376). W niektórych wsiach nosiciele omówionych nazwisk mieszkali dziedzicznie, np. Jakub *Błaszkowicz* w Piaśnicy Małej i Lorenc *Błaszkowicz*, karczmarz na pustkowiu Kamień oraz Maciej *Błaszkowicz*, właściciel wsi Czerznia Karczma (ib. 118, 123, 347).

Wszystkie wyżej podane nazwiska pochodzą ostatecznie od im. *Błażej*, notowanego w Polsce od XIV w. w formie łac. *Blasius*, wariantywnie także *Błożej* (co może tłumaczyć wyżej podane formy historyczne), zdrobniale *Błaż*, *Błażaj*, *Błażek* (z czego forma kasz. *Błaszk*), *Błażel*, *Błażut*, wschodniopolskiej *Błażko*, *Błach*, *Błachut*, patronimicznej *Błażak* (Mal III 200). Z łac. *Blasius* powstała regularna forma pol. *Błaży*, struktury patronimiczne to *Błażak*, *Błaszak* (z *Błaż*, zapisanego fonetycznie *Błasz*), *Błażek*, *Błaszkowiak*, zniemczona przez odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*: *Blaszke*, modelowa *Błaszkowski* od *Błaszk* za pomocą przyrostka *-owski*. Herbarz Leszczyca (ib. 220) notuje *Błaszkowskich* h. *Łabędź* z Wielkopolski z r. 1632, jest bowiem miasto *Błaszki*, w woj. sieradzkim, zapisane w r. 1386 *Blascowicz*, a więc *Błażkowice* z suf. *-owice*, wtórnie *Błaszki* (E. Borysiak, NMP I 219). Zapisy przez *-l-* mogą ujawniać zniemczenie ortograficzne, a z północy Kaszub rodzimy proces bylaczenia. Również SEMot III 8 odnosi nazwisko *Błażkowski*, notowane w SSNO I 172 do n. miasta *Błaszki* w woj. sieradzkim, *Błażowski* do n.m. *Błażów* na Kresach Południowo-Wschodnich.

Imię *Błażej* wywodzi się z rzymskiego rodu (*gens*, a więc *nomen gentilicium*) *Blasia*, *Blaesia*, *Blassia*, ten zaś od przezwiska *Blasio*, *-onis* : *blaesus*, *-a*, *-um* 'sepleniący' (IC 240–241). Najbardziej znany jest św. Błażej, bp Sebasty (dziś Sivas w Turcji), patron od chorób gardła, postać, o której dyskutują hagiografowie i historycy (KIS I 465–466). Według SIW im. *Błażej* nosi 13 730 mężczyzn, formy żeńskie *Błażeja* 9, *Błażejanna* 2, *Błażejka* 2, *Błażena* 11, *Błażenia* 2, *Błażenna* 1, *Błażyna* 3.

Najwybitniejszym nosicielem nazwiska *Błaszkowski* był dotychczas Wojciech *Błaszkowski* (zmarł 27 XII 2001), etnograf, Kaszuba rodem z Gowidlina w pow. kartuskim. Por. Rk Gd LXIV, 2004, s. 138–140.

Bober, Bobrucki
i pokrewne oraz podobne

SNW podaje 145 osób o nazwisku *Bobrucki*: 103 w woj. gdańskim, 41 słupskim, 1 rzeszowskim; 323 *Bobruk*: 2 w woj. gdańskim, 185 bialskopodlaskim, 44 warszawskim, 24 lubelskim, po 11 wałbrzyskim i wrocławskim, 10 chełmskim, 9 katowickim; 71 *Bobrukiewicz*: 1 w woj. gdańskim, 26 białostockim, 23 warszawskim, 10 łódzkim, 5 szczecińskim, 4 suwalskim, 2 wałbrzyskim.

W r. 1765 w zanotowany został Jan *Bobrucki* (F LXXXVIII 148), dalszych zaświadczeń z Pomorza Gdańskiego z okresu XVI–XVIII w. brak, co dziwne przy tak wysokiej frekwencji tego nazwiska współcześnie w woj. gdańskim i słupskim, podstawowe zaś dla niego nazwisko *Bobruk* plasuje się na wschodzie ziem Rzeczypospolitej; możliwe **Bobrut* dla nazwiska *Bobrucki* w SNW nienotowane; rzadkie także inne oparte (ostatecznie) na nazwisku *Bober* 7641: 101 w woj. elbląskim, 330 gdańskim, 86 bydgoskim, 59 słupskim, 934 katowickim, 475 rzeszowskim, 396 tarnowskim, 336 lubelskim, 290 krakowskim, 284 warszawskim. Nazwisko *Bober* więc także przeważa na wschodzie Polski. W woj. gdańskim spotykam się z nim często, tu zaświadczone także historycznie: Agnieszka *Bobrówna* zanotowana została w r. 1622 w pow. świeckim; w r. 1727 niejaki *Bobrowski* w księdze chrztów par. Sartawice pod Świeciem, w r. 1790 w Miłobądzu pod Tczewem chrzczone było dziecko Pauli *Bobrowski* (Damps 23); we wsi Szklana pod Sierakowicami w r. 1773 zanotowany został Greger *Bober* (Heidn 565); w księdze chrztów par. Chmielno m.in. odnotowani zostali: Matheo *Bober* z Kiełpina, Augustine *Biber*, Martin *Bober* r. 1827. W Przyd 28 podałem m.in. z ksiąg ławniczych Kościerzyny: slachetnego Jakoba Pałubickiego alias *Bober* 1610; Ja Jakub Pałubiczky alias *Bober* 1616; Jacobi Pałubycki *Bobr* 1619; N[obi]lis Laurentius *Bober* Palubiczky de villa Palubicz 1624. Andreas *Bober*, krawiec z Lichnów winien tamtejszemu kościołowi 2 talary w r. 1817 (Rink 150, przyp. 143). Tłumaczone było na niem. *Biber*. Dalej podam z SNW tylko te nazwiska, które występują na Pomorzu Gdańskim, a więc: 333 *Boberek*: 10 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 6 słupskim; 258 *Boberski*: 5 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 2 słupskim; 360 *Bobrek*: 9 w woj. gdańskim; 1 *Bobrocki* w woj. bydgoskim; 69 *Bobrecki*: 9 w woj. gdańskim; 2 *Bobriusz* w woj. bydgoskim; 164 *Bobro*: 7 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 1 słupskim; 883 *Bobrowicz*: 6 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 27 gdańskim, 15 słupskim; 886 *Bobryk*: 18 w woj. elbląskim, 25 gdańskim, 31 słupskim; 141 *Bobrycki*: 35 w woj. gdańskim; *Bobrzek* 0; 49 *Bobrzecki*: 1 w woj. elbląskim, 2 gdańskim; 145 *Bobrzyński*: 17 w woj. gdańskim.

Zapisy historyczne *Bobr* oraz przekład na niem. *Biber* pozwalają nam na Pomorzu odnieść podstawowe nazwisko *Bober* do rzeczownika pospolitego *bóbr*, po niemiecku *Biber* i por. 387 osób o nazwisku *Biber*: 5 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 4 gdańskim, 2 słupskim, 76 poznańskim, 66 kieleckim, 59 bielskim; *Bibr* 0; 212 *Bibro*: 2 w woj. gdańskim; 40 *Bibrowicz*: 3 w woj. gdańskim; 210 *Bibrowski*: 1 w woj. gdańskim, 14 słupskim;

133 *Bibrzycki*: 6 w woj. gdańskim. Po łacinie *bóbr* to *feber* i por. 39 osób o nazwisku *Feber*: 24 w woj. katowickim, 10 bielskim lub *fiber* i por. 8 osób nazywających się *Fiber*: 5 w woj. warszawskim i pochodne *Fiberek* 0 (te jednak możliwe od niem. *Fieber* 'gorączka'); po gr. *kástōr* (przejęte także do łaciny jako *castor*, *-is*), utrwalone prawdopodobnie w nazwiskach *Kastoris* 3 w woj. tarnowskim; 1 *Kastori* w woj. krakowskim; 21 *Kastory*: 10 w woj. krakowskim, 6 tarnowskim, 5 warszawskim; *Kastur* 0; 60 *Kastura*: 35 w woj. bielskim, 13 katowickim; 2 *Kasturski* w woj. pilskim; możliwe jednak już od im. *Kastor*, jakie nosił jeden z Dioskurów, synów Zeusa. Francuskie *bièvre* i ang. *beaver* w nazwiskach obywateli pol. nie występują. Pozapomorscy (może niekiedy także pomorscy) nosiciele nazwiska *Bober* mogą je zawdzięczać rzeczownikowi *bober* 'bób'. Wśród wyliczonych nazwisk mamy struktury patronimiczne, powstałe za pomocą przyrostka *-owicz*: *Bobrowicz*; *-ewicz*: *Bobrukiewicz*; modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski*: *Bobrucki*, *Bobrycki*, *Bobrzecki*, *Boberski*; *Bobrowski* może być nazwiskiem odmiejscowym: od n. wsi *Bobrowa*, *Bobrowce*, *Bobrowice* (m.in. w gm. Sławno, notowana od r. 1273 *Beversdorpe*), *Bobrowiec* (m.in. gm. Smętowo, woj. gdańskie, notowany od r. 1648 *Bobrowiec*), por. NMP I 233–235. Do frazeologii pol. przeszły porównania: powszechnie znane: płakać jak *bóbr* i okupić się jak *bóbr* strojami 'bardzo drogo' przez nawiązanie do bajki Ezopowej.

Bochen, Bochenek, Bochniarz
i podobne

SNW podaje 1189 osób o nazwisku *Bochen*: 23 w woj. bydgoskim, po 7 elbląskim i gdańskim, 1957 katowickim, 174 kaliskim, 169 chełmskim, 146 lubelskim, 69 zamojskim, 65 opolskim; 61 tarnobrzeskim, 51 kieleckim, 8340 *Bochenek*: 51 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 117 gdańskim, 37 słupskim, 1278 krakowskim, 678 tarnowskim, 384 nowosądeckim, 306 kieleckim, 286 bielskim, 261 rzeszowskim, 219 wrocławskim, 209 opolskim, 198 jeleniogórskim, 134 krośnieńskim, 117 wałbrzyskim, 112 ciechanowskim, po 108 legnickim i szczecińskim, 106 pilskim; 404 *Bochenko*: 7 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 218 białostockim, 41 zamojskim, 21 katowickim; 32 *Bochenski*: po 3 w woj. gdańskim, krakowskim, łódzkim i sieradzkim, 1 bydgoskim, 6 legnickim; 3501 *Bocheński*: 23 w woj. bydgoskim, po 39 elbląskim i słupskim, 98 gdańskim, 345 warszawskim, 244 katowickim, 213 krakowskim, 196 łódzkim, 172 wrocławskim, 169 radomskim, 127 tarnowskim, 105 jeleniogórskim, 86 kieleckim; 497 *Bochiński*: 11 w woj. bydgoskim, 65 gdańskim, 66 łomżyńskim, 48 poznańskim, 41 włocławskim; *Bochnek* 0; 177 *Bochna*: 13 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 41 kaliskim, 36 pilskim; 350 *Bochnacki*: 1 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 5 słupskim, 137 kieleckim, 33 szczecińskim, 29 przemyskim; 564 *Bochniarz*: 4 w woj. elbląskim, 15 gdańskim, 282 lubelskim, 73 nowosądeckim, 42 legnickim, 25 opolskim; *Bochniasz* 0; 2 *Bochniek*: po 1 w woj. gdańskim i warszawskim; 1 *Bochnke* w woj. gdańskim; 66 *Bochnowski*: 1 w woj. bydgoskim, 16 krośnieńskim, 9 wałbrzyskim, po 8 katowickim i wrocławskim; 215 *Bochno*: 19 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 85 olsztyńskim, 16 jeleniogórskim, 12 koszalińskim, 10 katowickim; 58 *Bochon*: 8 w woj. elbląskim, 2 słupskim, 33 katowickim, 10 poznańskim; 128 *Bochonko*: 2 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 51 słupskim, 20 gorzowskim; 120 *Bochan*: 9 w woj.

elbląskim, po 21 gdańskim i wałbrzyskim, 13 szczecińskim, po 11 pilskim i suwalskim; 7 *Bochanowicz*: 6 w woj. bydgoskim, 1 olsztyńskim; 149 *Bochański*: 74 w woj. bydgoskim, 6 słupskim, 21 poznańskim, 10 koszalińskim.

Nazwisko *Bochen* było przydomkiem *Bożepolskich* z *Bożego Pola*, *Chmieleńskich* ze *Chmieleńca*, *Osieckich* z *Osieków* i *Paraszyńskich* (pisanych częściej *Parascy*) – wszystkie wsie w pow. lęborskim. Na tamtym terenie także notowana była część omówionych wyżej nazwisk (por. Przyd 29): *Bochan* w r. 1575 w Bożym Polu Lęb. i Osieku, w tychże miejscowościach w r. 1601 Moritz, Jürgen, Hans und Swanteß, Thomas und Michel *Bochan*; Marcin *Bochen* 1648 r. w Dąbrówce, nazwisko *Bochen* w r. 1658 w Bożym Polu, Osieku, Nawczu, Dąbrówce i Chmieleńcu, Jan *Bochen* Chmieliński 1620 r., Jakub *Bochen* Osiecki 1658; J. Anna geb. v. *Bochen* w Paraszynie r. 1804. SSNO I 179 przynosi wpisy: *Bochnek* od r. 1384 z Małopolski, z Wielkopolski, Mazowsza i Kresów Południowo-Wschodnich; *Bochenek* od r. 1389 z Małopolski i Wielkopolski; *Bochenka* z r. 1317 z Małopolski; *Bochna* z r. 1425 ze Śląska (C 21).

Podstawowe nazwiska *Bochenek*, *Bochna*, *Bochen* i *Bochnek* pochodzą od takichże rzeczowników pospolitych, notowanych *bochnek* od r. 1472, *bochenk* 1437, *bochna* (dopiero w SW), *bochenek* od XVI w., przy czym *bochen* powstał od *bochenek* (Bor 34), w formie gwarowej *bochan(ek)* (rozwój *eN* > *aN*) zapożyczenie to średniowieczne ze średnio-wysoko-niem. *vochenze/fochenze* 'rodzaj placka, biały chleb'. *Bochno* i *Bochenko* to formy wschodniopolskie; *Bochniek* i *Bochanowicz* patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ek* i *-owicz*, *Bochniarz* może zakłada regionalny wyraz pospolity *bochniarz* 'wytwórca bochnów, czyli piekarz', *Bochnacki* jest strukturą modelową powstałą od *Bochnak* za pomocą suf. *-ski*.

Pozostawiam w tym artykule nazwiska *Bocheński* oraz warianty *Bochański* i *Bochyński*, bo mogą być strukturami modelowymi od *Bochen*, choć bardziej prawdopodobne, że pochodzą albo od n. miasta *Bochnia* lub n. wsi *Bocheń* pod Łowiczem.

Bogacz, Bogaczyk, Bogaczyński, Bogacki
i niektóre pokrewne

SNW podaje 5378 osób o nazwisku *Bogacz*: 70 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 67 gdańskim, 41 słupskim, 694 katowickim, 595 tarnowskim, 410 krakowskim, 293 kieleckim; 226 *Bogaczewicz*: po 2 w woj. bydgoskim i słupskim, 1 gdańskim, 66 krośnieńskim, 22 katowickim, 19 warszawskim; 3871 *Bogacki*: 121 w woj. bydgoskim, 78 elbląskim, 133 gdańskim, 24 słupskim, 799 katowickim, 693 warszawskim, 384 nowosądeckim, 358 warszawskim, 246 poznańskim, 209 opolskim, 198 jeleniogórskim, 180 ciechanowskim, 168 krakowskim, 117 wałbrzyskim, 110 toruńskim, 106 opolskim; 841 *Bogaczyk*: 43 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 18 gdańskim, 189 poznańskim, 176 kaliskim, 62 katowickim; 132 *Bogaczyński*: 1 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 30 kaliskim.

W staropolszczyźnie notowane było nazwisko *Bogacz* od r. 1426 na Mazowszu, w Małopolsce i na Śląsku (C 21); *Bogatka* od r. 1386 w Wielkopolsce i Małopolsce (ib. 21) oraz *Bogaty* od r. 1404 r. w Małopolsce, Wielkopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich (ib. 21) i odniesione zostało przez C 21 do odpowiednich wyrazów pospolitych, notowanych już w Sł stp.; nazwisko *Bogatski* lub *Bogac(s)ki* notowane

na Mazowszu i na Kresach Południowo-Wschodnich w r. 1468 i 1497 (SSNO I 187) i odniesione przez SEMot III 10 do n.m. *Bogate* w gm. Przasnysz z informacją, że na kresach takiej n.m. brak. NMP I 248 (U. Bijak) podaje zapis *Bogathe* z lat 1414–1425 i odnoszą do przymiotnika *bogaty* 'zamożny, urodzajny'. Na Pomorzu Gdańskim w r. 1739 Joannes *Bogacz* zanotowany został w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem.

Współczesne nazwiska: *Bogacz* pochodzi niewątpliwie od wyrazu pospolitego *bogacz*; *Bogaczewicz* jest formą patronimiczną od tego nazwiska, utworzoną za pomocą przyrostka *-ewicz*; w *Bogaczyk* stwierdzamy przyrostek *-ik*; *Bogacki* wywodzi się albo od wspomnianej n.m. *Bogate*, albo powstało modelowo od nazwiska *Bogacz*; *Bogaczewski* jest również formacją dwuznaczną: albo powstało od *Bogacz* modelowo przy użyciu suf. *-(ew)ski*, albo od n.m. *Bogaczewo* w gm. Giżycko, notowanej od r. 1545 *Bogatschen*, eponimami tej nazwy zostali Szymon i Jan *Bogaczowie*, którzy otrzymali tę posiadłość w r. 1454, jak podaje R. Przybytek (NMP I 247).

Bogurski

SNW podaje 61 osób o nazwisku *Bogurski*: po 5 w woj. bydgoskim, katowickim i zielonogórskim, 14 gdańskim, 15 ostrołęckim, 12 suwalskim, 9 poznańskim, po 2 piotrkowskim i radomskim, 1 warszawskim.

SSNO I 198 notuje nazwisko *Bogurski* od r. 1471 z Mazowsza, również *Bogurzyński* od r. 1487 z Mazowsza, które SEMot III 10 odnosi do n. wsi *Bogurzyn*, gm. Wiśniewo, woj. ciechanowskie. We współczesnej polszczyźnie nazwisko *Bogurzyński* nienotowane; forma *Bogurski* nawiązuje do dawnego słowotwórstwa, gdzie m.in. przyrostki *-in*, *-ina*, *-ino*, *-iny* nie wchodziły do przymiotników od nazw miejscowości (tzw. derywacja dezintwegralna), por. *kościerski* od *Kościerzyna*, *Bogucki* od *Bogucino*, *Borucki* od *Borucino* i inne. *Bogurscy* byli szlachtą mazowiecką, pieczętującą się h. *Jasieńczyk*, notowaną od r. 1526 na Mazowszu i w Prusach (Leszczyc 132). Na Pomorzu Gdańskim np. w r. 1664 właścicielem sołectwa w Malikach, pod St. Kiszewą był Mikołaj *Bogurski* (F XXXII 267); Marianna *Bogurska* zapisana została w r. 1646 w księdze metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą (Szuta). Nazwa wsi *Bogurzyn* jest strukturą dzierżawczą od skróconego im. *Bogur(a)*, pochodnego od im. pełnego *Bogurad*, por. odpowiednio *Godur* od *Godzisław*, *Godzimir*, *Gostur* od *Gościsław*, *Gościmir* (Mal II 147), por. NMP I 255. *Bogurzyn* jest jedyną taką nazwą w Polsce.

Bogus, Bogusz, Boguś
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW notuje 1376 osób o nazwisku *Bogus*: po 1 w woj. bydgoskim i elbląskim, 11 gdańskim, 13 słupskim, 267 częstochowskim, 149 sieradzkim, 146 katowickim, 108 łódzkim, 82 warszawskim; 11 w zapisie niem. *Bogusch*: 8 bielskim, 2 krakowskim, 1 katowickim; 10 397 *Bogusz*: 146 w woj. bydgoskim, 91 elbląskim, 204 gdańskim, 73 słupskim, 1132 siedleckim, 1105 lubelskim, 1025 warszawskim, 666 katowickim, 502 tarnowskim, 354 łódzkim, 353 skierniewickim, 305 krakowskim, 301 zielonogórskim,

272 bialskopodlaskim, po 258 szczecińskim i wrocławskim, 253 kieleckim, 196 gorzowskim, 186 olsztyńskim, 150 koszalińskim; 577 *Boguś*: 2 w woj. bydgoskim, po 9 elbląskim i gdańskim, 76 kaliskim, 36 wrocławskim, 34 katowickim, 29 krakowskim, 28 pilskim, 26 łódzkim; 368 *Bogusiak*: 7 w woj. bydgoskim, 3 słupskim, 156 łódzkim, 31 kaliskim, 25 katowickim, 22 sieradzkim, 17 jeleniogórskim; 687 *Bogusiewicz*: 83 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 10 gdańskim, 19 słupskim, 85 warszawskim, 80 skierniewickim, 41 katowickim, 40 radomskim, 36 chełmskim; 965 *Boguski*: 19 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 38 gdańskim, 458 łomżyńskim, 109 warszawskim, 70 ostrołęckim, 29 suwalskim; 357 *Boguszyński*: 48 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 4 gdańskim, 69 kaliskim, 49 poznańskim; 403 *Boguszewicz*: 6 w woj. bydgoskim, 30 elbląskim, 52 gdańskim, 11 słupskim, 33 wrocławskim, 29 białostockim, 24 warszawskim; 3377 *Boguszewski*: 45 w woj. bydgoskim, 93 elbląskim, 80 gdańskim, 9 słupskim, 602 warszawskim, 367 lubelskim, 298 suwalskim, 175 płockim, 110 katowickim; 4 *Boguszka*: po 1 w woj. bydgoskim i katowickim, 2 poznańskim.

Sporo zapisów historycznych zgromadziłem w pracy o przydomkach szlachty pomorskiej (Przyd 29–30): w r. 1570 w Czartoszycach i w Polenicy, pow. człuchowski (był to bowiem przydomek *Czarnickich* z *Czarnic*, dziś *Czarnoszyce* w pow. człuchowskim i *Jeleńskich* z *Jeleńcza* w pow. bytowskim) zapisani zostali: Nobilis ac honesta D-na Katharina Petri *Bogosch* relicta vidua, Nobilis Georgius *Bogosch* i w Polenicy w r. 1648 P. *Bogusz*, Jacob *Bogusch* 1658 w Jeleńczu, pow. bytowski.

Podstawowe nazwiska *Bogosz*/*Bogusz*/*Bogus*/*Boguś* to zdrobnienia od stpol. i staropomorskich im. dwuczłonowych z I członem *Bog-*, jak *Bogusław*, *Bogumił* i inne (por. Mal I 66–67); patronimiczne to *Bogusiewicz*, *Boguszewicz*, utworzone za pomocą przyrostka *-ewicz*; modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-ski* (i jego pochodnych) jest *Boguski*, *Boguszyński*, *Boguszewski*.

BOHM

SNW podaje 117 osób o nazwisku *Bohm*: 14 w woj. bydgoskim, po 11 gdańskim, słupskim i opolskim, 36 katowickim, po 5 leszczyńskim, poznańskim i szczecińskim.

W Rozworach, starostwo człuchowskie, w r. 1676 ogrodnik *Bohm* (ISC 17). Od dolnoniem. *bōm* i *Bohm* 'drzewo', por. północnokasz. *bóma* 'drzewo' H-W 50, Go 184, także DF 140; por. w SNW nazwisko *Baum* w formie górnoniem. u 608 osób, z tego 23 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 151 w woj. poznańskim, 67 warszawskim i spolszczone przez dodanie końcowego *-a*: *Bauma* w woj. poznańskim (por. *Bem*).

BOLDUAN

SNW notuje 39 osób o nazwisku *Bolduan*: 2 w woj. elbląskim, 31 gdańskim, 5 słupskim, 1 opolskim. Jest to rodzina redaktora Tadeusza Bolduana, urodzonego w r. 1930 w Kościerzynie, zmarłego tragicznie w Sopocie w 12 VI 2005 r., który gromadził materiały do dziejów swojej rodziny i wyznał mi prywatnie, że w rodzinie nie ma sugestii co do pochodzenia nazwiska. Jego zdaniem nazwisko to było notowane na Pomorzu

Zachodnim od XVI w., nosił je np. Jan *Bolduan*, kanonik katedralny w Kamieniu; rodzina miała przybyć na Pomorze Zachodnie z Francji; w archiwaliach szczecińskich spotkał je m.in. w wersji *Boldewan*, Paweł *Bolduan* miał być autorem *Bibliografii dzieł teologicznych, historycznych i filozoficznych*, wydawanych w 3 tomach od r. 1622. Tyle na odpowiedzialność redaktora *Bolduana*. Ogólnie sprawdzalny zapis nazwiska spotkać możemy w *Rejestrze rządztwa lęborskiego* z r. 1712, wydanego przez prof. G. Labudę; w dokumencie tym spotykamy zapis: „2 Bürger najmens Mix und Bolduan haben den Aalfang im Lebischen Fluss dieses Jahr arrhendiret und geben 250 fl..." 'Dwaj mieszczanie: Miks [zdrobnienie od im. *Mikołaj*, po niemiecku *Nicolaus*] i *Bolduan* wydzierżawili tego roku prawo połowu węgorzy w rzece Łebie i (dzierżawcy) dają (za to) 250 florenów...' (F XLVI 79). Z tego zapisu można by wnosić (tak też ib. 94: „Leba: Mix und *Bolduan*"), iż to im., jednak wcześniejszy zapis z lat 1710–1711, dotyczący podatników, podaje „Paul *Bolduan* und Friderich Mix" (ib. 91), a więc wyraźnie wskazuje na współczesne nazwisko *Bolduan*. Jak wiele rodzin zachodniopomorskich, i Bolduanowie przeprowadzili się na Pomorze Gdańskie, gdzie w Kościerzynie r. 1902 urodził się Teodor *Bolduan*, ojciec redaktora Tadeusza, burmistrz Wejherowa, zamordowany przez hitlerowców we wrześniu 1939 r. (biogram J. Borzyszkowskiego por. w SBPN I 134–135).

Nazwisko *Bolduan* rozwinęło się ze wcześniejszej formy nazwiska franc. *Baudouin*, które nosił m.in. słynny językoznawca Jan *Baudouin* de Courtenay (1845–1929). Zdaniem F. Sowy w Polsce w XVIII w. znane było nazwisko *Baudouin*. SNW notuje w Warszawie 1 osobę o nazwisku *Baudouin* i 7 *Baudouin* de Courtenay. Nazwisko *Baudouin* pochodzi od dwuczłonowego germ. im. *Baldwin*, notowanego w stpol. w postaciach *Baldwin* od r. 1393 w Małopolsce, od r. 1206 na Śląsku i Kujawach; *Baldewin* od r. 1226 na Śląsku, r. 1378 w Małopolsce; *Balwin*, notowanego znowu w r. 1271 na Śląsku, w r. 1385 w Małopolsce; *Beldwin* w r. 1376 w Małopolsce; w postaci latynizowanej *Balduwinus* w r. 1235 w Wielkopolsce, w r. ok. 1265 na Śląsku i *Bauduinus* (SSNO I 80–81). Imię to zawiera w I członie staro-wysoko-niem. przymiotnik *bald* 'dzielny, odważny' z wariantem *bold*, a w II staro-wysoko-niem. rzeczownik *wini* 'przyjaciel', por. SEMot II 17 i SEMot V 10–11. Imię nosili m.in. królowie jerozolimscy Baldwin I, II i III z okresu wojen krzyżowych (XII w.), rozpowszechnione ono było głównie we Frankonii i Flandrii. Imię stało się znane dzięki św. Baldwinowi, opatowi cysterskiemu z Rieti (we Włoszech) i innym świętym lub błogosławionym Balwinom cysterskim (KIS I 339–340). Imię *Baldwin* nosił także bp krakowski, zmarły w r. 1109.

Tak objaśniłem nazwisko *Bolduan* już w r. 1978 (por. Pom. 1978, nr 3, s. 41); dziś podtrzymuję tę etymologię, przywołując takie samo objaśnienie onomastów niemieckich. Oto Zoder (I 268) przytacza poświadczenia nazwiska z lat 1368–1381 Albertus et Gunter *Baldewan*, *Boldewens* van Wenden 1391, Hermannus *Boldewan* 1428 i sprowadza je niepewnie (znak zapytania) do im. *Baldwin*; wątpliwości tej już nie ma DF 141, pisząc *Boldewin* 'dolnoniem. forma od *Baldwin*', a s.v. *Bolduan* 'forma powstała z im. *Baldwin* wskutek ściągnięcia' (*verschliffene Form*).

Bollman(n)

SNW notuje 7 osób o nazwisku *Bollman*: 2 w woj. elbląskim, 4 warszawskim, 1 wrocławskim; 17 *Bollmann*: 7 w woj. elbląskim, 10 gdańskim; *Bolmanska* 0.

W F XVII 235 Z. Lica przytacza z r. 1658 *Bolman Philippus* i prawdopodobnie tenże zapisany w r. 1662 *Bolman* Filypus. Samo nazwisko zaś jest strukturą złożoną i pochodzi w I członie od n.m. lub n. terenowej *Bole* : średnio-dolno-niem. *bolle* 'teren o okrągłym, kolistym kształcie' (Lbn I 381) ze strukturalnym członem *-man* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

Bon, Bona, Bone, Bonifacy
i podobne

SNW podaje 113 osób o nazwisku *Bon*: 38 w woj. bydgoskim, 40 katowickim, 11 włocławskim, 8 zielonogórskim, 7 łódzkim, 5 wałbrzyskim, 3 gorzowskim, 1 toruńskim; 672 *Bona*: 210 w woj. bydgoskim, 58 elbląskim, 147 gdańskim, 29 słupskim, 41 tarnobrzeskim, 39 toruńskim, 24 katowickim, 23 kaliskim, 13 szczecińskim, 12 wrocławskim, 11 łódzkim; 12 *Bone*: 6 w woj. gdańskim, po 2 krośnieńskim i poznańskim, po 1 krakowskim i leszczyńskim; 136 *Boniec*: 4 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 57 włocławskim, 37 poznańskim, 14 kaliskim, po 5 warszawskim i zielonogórskim; pochodne *Boniecki* u 3180 osób: 171 w woj. bydgoskim, 194 elbląskim, 119 gdańskim, 38 słupskim, 821 warszawskim, 483 toruńskim, 251 włocławskim, 210 radomskim, 101 łódzkim, 85 katowickim; 4 *Bonic* w woj. warszawskim; 51 *Bonich*: 5 w woj. słupskim, 11 tarnowskim, 10 krakowskim, 8 opolskim; 4 *Bonicz* w woj. warszawskim; 5 *Boniczewski* w woj. gdańskim; 299 *Bonik*: 42 w woj. bydgoskim, 53 gdańskim, 6 słupskim, 77 bialskopodlaskim, 31 lubelskim, 14 zielonogórskim, 13 kołobrzeskim; 421 *Bonin*: 151 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 117 gdańskim, 18 słupskim, 33 pilskim, 27 toruńskim, 16 wałbrzyskim, 12 poznańskim; 59 *Boni*: 22 w woj. krakowskim, 10 warszawskim, 7 katowickim, po 5 opolskim, tarnowskim i wrocławskim; 104 *Bonia*: 1 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, po 36 kieleckim i poznańskim, 10 łomżyńskim; 83 *Boniak*: 9 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 29 poznańskim, 12 pilskim, po 6 gorzowskim i leszczyńskim; 46 *Bonifacy*: po 5 w woj. bydgoskim i legnickim, 16 rzeszowskim, 9 szczecińskim, po 3 warszawskim, poznańskim i wrocławskim, 2 pilskim; 1 *Bonifacio* w woj. wałbrzyskim; 46 *Bonifaciuk*: 19 w woj. warszawskim, 10 białostockim, 56 gorzowskim, 5 ostrołęckim, po 3 katowickim i siedleckim; 40 *Bonifaczuk*: 29 w woj. legnickim, 4 zielonogórskim, 3 warszawskim; 4 *Bonifatiew* w woj. zielonogórskim; 38 *Bonifatiuk* w woj. białostockim. Liczne formy pochodne pomijam, nie wydobyłem także wszystkich postaci hipokorystycznych od im. *Bonifacy*, do której to podstawy sprowadzam podane wyżej nazwiska; 193 *Bohn*: po 2 w woj. bydgoskim i elbląskim, 35 gdańskim, 62 katowickim, 22 pilskim, 15 poznańskim.

Forma *Bon* notowana była w r. 1664 aż sześciokrotnie we wsi Wiewiórki, ówczesne starostwo pokrzywnickie: Andrzeja *Bona* (dop. l.poj.), sołtysa, Jadwiga *Bon*, Katarzyna *Bon*, Zofia *Bon*, jego córki; Jan *Bon*, Piotr *Bon*, jego synowie (F XXXII 24); Johann Lorentz *Bohn* zapisany został w katastrze fryderycjańskim z r. 1772 wśród Kosznajdrów

we wsi Silno (*Frankenhagen)* Rink 105; w r. 1766 Paulus *Bona* notowany był w Bysławiu, pow. świecki, a w r. 1772 Catharina *Bonowa* w księdze metrykalnej par. Sartawice pod Świeciem (Damps 25); Barbara *Boniewicz* w r. 1723 w Starogardzie (Gdańskim); George *Bonik* w r. 1792 w księdze metrykalnej par. St. Kiszewa; *Bonikowski* w r. 1662 w Grucznie, pow. świecki (ib.). W księdze metrykalnej par. Drzycim zanotowani zostali Jacobus *Bona* r. 1782 i Justina *Bonowa* r. 1797; szczególnie często trafiało nazwisko *Bona* do ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą: w r. 1662 Jacobus *Bona*, tegoż roku Zophia *Bonka*, w r. 1669 Anna *Bonowa*, w r. 1769 Mariana *Bonowna*, w r. 1737 Franciscus *Bona* de Bysław, w r. 1759 zostało zawarte małżeństwo inter 'między' Laurentium *Bona* de villa Silno, a w r. 1778 inter Jacobum *Bona*, w r. 1781 chrzczony był syn Petri *Bona* et Annae Szmytka; tegoż roku zmarła 32-letnia żona Petro *Bona*; w r. 1784 chrzczony był syn Jacobi *Boni*; w r. 1757 zapisane zostało dziecko Michaelis *Bonin*; Franciscus *Bonca* zapisany został w r. 1770 (Szuta). Pod r. 1788 w księdze metrykalnej par. Reda figuruje Christina *Bonke*; Jakub *Bohnke* wpisany został do księgi metrykalnej par. Kielno w r. 1837; jest to zniemczona (przez odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*) postać nazwiska *Boniek*; w r. 1811 do księgi metrykalnej par. Góra pod Wejherowem wpisany został Josephus *Bonett*; Clara *Bonik* zanotowana została w r. 1903 w księdze metrykalnej par. Garczyn pod Liniewem, pow. kościerski; r. 1676 we wsi Dębnica, starostwo człuchowskie zapisany został *gbur* Jakub *Bohn* (ISC14), a w r. 1696 w tejże wsi Teus *Bohn* i Zimon *Bohn* (ib. 50).

Jako przydomki drobnoszlacheckie funkcjonowały *Bonik*-Poczernicki rodziny *Poczernickich* z *Poczernina*, pow. pucki, h. Prawdzic, poza tym księgi ławnicze Kościerzyny utrwaliły burmistrza tego miasta *Brożka* (tj. Ambrożego) *Bunika* r. 1570 i następne, Łukasz *Bonicki* zapisany został tam w r. 1616; *Bonin*, notowany od r. 1299 i bogato poświadczony w Przyd 31–32 u *Cisewskich*, h. własnego z *Cisewia*, pow. chojnicki; *Sławianowskich*, h. *Kownia* ze *Sławianowa*, pow. złotowski i *Sulickich*, h. Mora i Kownia z *Sulicic*, pow. pucki.

Wszystkie podane wyżej nazwiska pochodzą od im. *Bonifacy*, przejętego z łac. *Bonifacius* i będącego w starożytnym Rzymie przydomkiem (*cognomen*), stanowiącym pod względem słowotwórczym strukturę złożoną z I członem *bonus*, *-a*, *-um* 'dobry, -a, -e' lub *bonum* 'dobro' i II *fatum* 'los, przeznaczenie', dosłownie 'to, co bogowie wyrzekli o naszej przyszłości' lub *facere* 'robić, postępować'. Imię *Bonifacy* zatem interpretować możemy jako 'człowiek dobrego losu, dobrej wróżby' lub 'czyniący dobrze, dobroczyńca'. Imię zyskało popularność dzięki św. Bonifacemu, mnichowi anglosaskiemu, apostołowi Niemiec, zmarłemu ok. 753 r. i innym świętym, było ulubionym im. papieży (aż 9 nosiło to im.). Zdrobnień dokonywano przez przyjęcie początkowej formy im.: *Bon*, *Boni*, za pomocą przyrostków patronimicznych: *-ec*: *Boniec*, *-ic(z)*: *Bonic(z)*, *-ik*: *Bonik*, *-ek*: *Boniek*; innych przyrostków: *-in*: *Bonin*, *-ich*: *Bonich*, *-cza*: *Bończa*; od form tych tworzono struktury modelowe za pomocą przyrostka *-(ew)ski*: *Boniecki* (nazwisko znane poprzez autora *Herbarza polskiego*, Adama Bonieckiego (1842–1909), *Boniczewski*; od pełnej postaci im. utworzono również struktury patronimiczne ze wschodniopolskim przyrostkiem *-uk*: *Bonifaczuk*, *Bonifatiuk*. Forma *Bona* powstać mogła analogicznie do im. męskich na *-a* typu *Bonawentura*, *Dyzma*, *Kosma* lub zdrobnień typu *Eda*, *Jaca*; *Bone* można interpretować jako zniemczenie przez wymianę *-a* na *-e* (może także przez

nawiązanie do niem. *Bohne* 1) 'fasola'; 2) 'bób'; 3) 'ziarnko kawy' czy ang. *bone* 'kość' (por. NP III 122, AC VII 149–151).

Bonin

SNW notuje 421 osób o nazwisku *Bonin*: 151 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 117 gdańskim, 18 słupskim, 33 pilskim, 27 toruńskim, 16 wałbrzyskim, 12 poznańskim, 11 jeleniogórskim; 62 *Boniński*: 23 w woj. łódzkim, 22 warszawskim, 15 płockim, po 1 elbląskim i ostrołęckim.

Historyczne zaświadczenia tego nazwiska przytoczyłem w Przyd 31–32: Tesmarus de *Bonin* 1299; Tesslaff von *Bonyn* (Kęsówko, pow. tucholski) 1388; Chrzysztof *Bonin* Sulicki 1282 (Poczernino, pow. pucki); P. *Bonin* Sulicki (Rybno, pow. pucki) 1682; *Bonin* 1658; *Bonin* alias Culicki (Salino) 1658; Philip Bogislaw von *Bonin* (Bąsewice) 1776; von *Bonin* Friedrich (Maszewo) 1773; Friedrich Wilhelm Boguslaw von *Bonin* w Borkowie, pow. lęborski; w r. 1897 Oskar von *Bonin* w Mierzynku i w innych wsiach, w pow. lęborskim; G(e)n(er)osus Franciscus *Bonin* Sulicki Assessor Iudicii Terrestris Mirachoviensis 1721; od r. 1786 Otto Wilhelm Ernst vel *Bonin* właścicielem w W. Klińczu pod Kościerzyną; od r. 1744 Andreas vel *Bonin* posiada włości w Uniechowie, pow. człuchowski; w r. 1712 na inwentarzu starostwa lęborskiego widnieje podpis *Ge. Bonin* (F XLVI XXV); nazwisko poświadczają na Pomorzu Zachodnim herbarze pruskie; r. 1676 w Debnicy, w starostwie człuchowskim zanotowani zostali: Tews *Bonin* i Andres *Bonin* i niejaki *gbur* 'chłop' *Bonin*, niejaki *Bonin* i Michał *Bonin* w Bukowie; w Barkowie Jakub Bonin, w Krępsku Tews *Bonin*; w r. 1696 w Dębnicy znani nam już Tews *Bonin* i Andres *Bonin*, nadto Jakub *Bonin*, w Bukowie Jerzy *Bonin* i Michał *Bonin*, w Jęcznikach Jerzy *Bonin* (wymieniony dwukrotnie) i sołtys *Bonin*, w Wierzchowie Paweł *Bonin*, w Barkowie znany nam już Jakub *Bonin*, w Cierzniu Krysztofer *Bonin* i Młyn Wierzchowski „trzymał" Paweł *Bonin* (ISC 14, 15, 19, 20, 50, 51, 58, 59, 60, 68, 84, 106).

Nazwisko będące przydomkiem rodzin drobnej szlachty kasz.: *Cisewskich* z *Cisewia*, pow. chojnicki i *Sulickich* z *Sulicic*, pow. pucki; nadto *Słowianowskich* z *Słowianowa* w pow. złotowskim, wywiodłem w Przyd (l.c.) od im. *Bonifacy*. Tłumaczenie to można podtrzymać, zważywszy na nazwiska typu *Bonio* 264, z tego 15 w woj. słupskim; *Bonis* 3; 3 *Bonisch* w woj. katowickim; 1 *Bonisz* w woj. warszawskim; 1 *Boniś* w woj. gorzowskim i pochodne od nich, które najprościej wywieść można od im. *Bonifacy*.

Trzeba jednak dopuścić także interpretację odmiejscową, mianowicie na Pomorzu Zachodnim jest wieś *Bonin*, gm. Łobez, woj. szczecińskie, notowana od r. 1386, w dawnym woj. koszalińskim spotykamy dwie wsie o nazwie *Bonin*: 1) w gm. Manowo, notowaną od r. 1294 *Bonin* i 2) w gm. Wierzchowo, notowaną od r. 1618: *Bonin* (B. Czopek-Kopciuch, NMP I 276); nie wspomnę o wsiach *Bonin*, gm. Sarnaki, w woj. bialskim, notowanej od r. 1580 i wsi *Bonin*, włączonej do Poznania i notowanej od r. 1403: *Bonino* (ib.), jako że zdaniem historyka, prof. J. Borzyszkowskiego u Boninów istnieje przekonanie o pochodzeniu z Pomorza Zachodniego, nadto nazwisko to było notowane głównie w pow. lęborskim. Dodać tylko trzeba, że n.m. *Bonin(o)* autorzy NMP wywodzą

od n.os. *Bona* lub *Bonia* z suf. *-in(o)*. *Boniński* może być strukturą od wymienionych n.m. *Bonin* lub powstało modelowo od n.os. *Bonin* przy użyciu przyrostka *-ski*.

Bonisława, Bonisławski

SNW podaje nazwisko *Bonisława* 0 (SNW nie notuje) i *Bonisławski* 1127: 8 w woj. bydgoskim, 22 elbląskim, 30 gdańskim, 20 słupskim, 254 w woj. ciechanowskim, 193 warszawskim, 136 olsztyńskim, 105 ostrołęckim, 89 toruńskim, 46 płockim.

Nazwisko pochodzi od n. wsi *Bonisław* pod Mławą na północnym Mazowszu, notowanej od r. 1405 de *Bandzisław*, potem *Benisław* r. 1578 i wreszcie *Bonisław* r. 1827 lub też wsi *Bonisław*, gm. Gozdowo, pow. płocki, notowanej od ok. r. 1240 *Bandzysław*, potem *Benisław* r. 1573 i również *Bonisław* r. 1784, pochodnych od im. *Będzisław*, udokumentowanego właśnie tymi nazwami wsi (dziś nosi to im. 1 osoba w woj. bydgoskim, por. SIW). W n. miejscowości przejście formy *Będzisław* od im. *Będzisław* z suf. **-jь* w *Benisław* tłumaczy U. Wójcik (NMP I 276) rozpodobnieniem grupy *-ńdź-* w *-ń-*, K. Zierhoffer (109) zaś nawiązaniem do im. *Bieniesław* (< *Bieniedykt* lub *Bieniamin*); oboje adideacją do im. *Bonin*, *Bonifacy* rozwój postaci *Benisław* w *Bonisław*.

SIW podaje 2 mężczyzn o im. *Bonisław*: po 1 w woj. bydgoskim i częstochowskim; 4 kobiety noszące im. *Bonisława*: po 1 w woj. jeleniogórskim, konińskim, lubelskim i zamojskim.

Borau, Borowa, Borow

SNW podaje 9 osób o nazwisku *Borau*: 8 w woj. bydgoskim, 1 poznańskim; bez wskazania liczby *Boraw* 0; *Borów* 0 (w SNW obie formy nienotowane); 2 *Borow*: po 1 w woj. gdańskim i katowickim; 37 *Borawa* poza Pomorzem Gdańskim, a więc po 11 w woj. tarnobrzeskim i wrocławskim, 7 rzeszowskim, 3 warszawskim, 2 bielskim, po 1 katowickim, łomżyńskim i przemyskim.

SSNO I 220 notuje n.os. *Borow* z lat 1312, 1314, 1315 z Warmii, dla której SEMot III 12 przytacza niezidentyfikowaną n. wsi *Borow* oraz n. herbową *Borowa* z r. 1452. W księdze metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą zapisany został w r. 1605 Gregorius *Borowa* filius Georgii *Borowa*. M. Bobowska-Kowalska, SEMot VI 5, powołując się na opinię W. Semkowicza, wiąże n. herbową *Borowa* ze wsią *Borowa*, pow. oleśnicki na Śląsku, pisaną m.in. *Borow*, *Bohrau* (NMP I 83). Współczesne nazwiska *Borowa* i *Borow* wiązać można także z innymi wsiami *Borowa*, *Borowe* (NMP I 293–296) oraz *Borowo* (ib. 299–300), rozmieszczonymi po całej Polsce.

Borchard, Borhard, Burghardt, Burhardt
i podobne

SNW podaje 44 osoby o nazwisku *Borchard*: 4 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 18 gdańskim, 1 słupskim, 13 poznańskim; 215 *Borchardt*: 47 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim,

65 gdańskim, 48 słupskim, 11 toruńskim, 9 poznańskim; 4 *Borchart* w woj. słupskim; 1 *Borchartd* w woj. gdańskim; 1 *Borcharot* w woj. toruńskim; 2 *Borcharott* w woj. gdańskim; *Borcherdt* w woj. elbląskim; 173 *Borchert*: po 6 w woj. elbląskim i słupskim, po 22 gdańskim, białostockim i łomżyńskim, 20 olsztyńskim; 4 *Borhard*: po 2 w woj. gdańskim i radomskim; 9 *Borhardt*: 8 w woj. gdańskim, 1 toruńskim; 65 *Burghard*: 10 w woj. katowickim, 7 włocławskim, 6 jeleniogórskim, po 5 warszawskim, częstochowskim i poznańskim; 504 *Burghardt*: 6 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 2 słupskim, 127 tarnobrzeskim, 42 katowickim, 36 rzeszowskim, 35 zielonogórskim; 19 *Burghart*: po 2 w woj. gdańskim, radomskim i zielonogórskim, 9 tarnobrzeskim, 3 szczecińskim, 1 ostrołęckim; 12 *Burhard*: 5 w woj. lubelskim, 3 wrocławskim; 30 *Burhardt*: po 2 w woj. gdańskim, lubelskim i toruńskim, 7 warszawskim; 6 *Burhart*: 5 w woj. wrocławskim, 1 gorzowskim.

W r. 1686 *gburem* w Raduniu, starostwa kościerskiego był niejaki *Burhard* (F XXXIX 110); inny *Burghard* wymieniony w Kłącznie, pow. bytowski w r. 1622 (F XLVI 28), Jakob *Burchardt* w połowie w. XVIII posiadał karczmę w Oruni (Muhl 42); według *Księgi obywateli Chojnic* (BBK 82) w r. 1840 ślusarzem (*Schlösser*) w tym mieście był *Borchard* Karl, ewangelik liczący 45 lat.

Nazwisko nosił Karol Olgierd Borchardt (1905–1986), kapitan żeglugi wielkiej, pisarz (m.in. wspomnienia *Znaczy kapitan*) (K. Turo, SBPN I 41–142).

Nazwisko *Borchard(t)* i podobnie pisane jest dolnoniem. formą im. *Burghard*, por. DF 143. Por. hasło *Burhard*.

Borchman(n)

SNW podaje 12 osób o nazwisku *Borchman*: 10 w woj. gdańskim, po 1 słupskim i katowickim; 103 *Borchmann*: 83 w woj. gdańskim, 9 słupskim, 8 katowickim.

Historycznie nazwisko było bardzo często zapisywane na północy Kaszub: w najstarszej księdze metrykalnej par. Żarnowiec w dziale chrztów wystąpili: w r. 1646 chrzczone było dziecko Zophiae *Borchmans*; taż pisana wcześniej, bo w r. 1640 jako *Borchmanisa* z grecko-łacińskim przyrostkiem żeńskim *-isa*, Gertrudem *Borchmanovnam* w r. 1653 i taż Gertruda *Borchmanowna* w r. 1654 w dziale ślubów; w dziale chrztów zapisana także została Annam *Borchmanouam* 1657, a r. 1644 chrzczony był Joannes *Borchman*, syn *Piscatoris* 'rybaka' de Lubkouo, wreszcie w dziale zgonów zapisany został Woyczech *Borchman* ex Swiecino w r. 1661 r.; nazwisko notowane było także pośród zakonnic żarnowskich; w księdze mesznego par. Żarnowiec nazwisko *Borchman* (tak zawsze pisane) w latach 1730–1781 pojawiło się aż 30 razy, przy czym 4 razy u kobiet zapisanych *Borchmanka*, np. Susanna *Borchmanka* i w późniejszej księdze tej par. z lat 1786–1819, przechowywanej w AP nazwisko pojawia się 117 razy, w tym *Borchman* 18 razy, późniejsze poświadczenia z XIX w. we wsiach Karlikowo, Warzewo, Nadole, Kartoszyno, Wierzchucino, Żarnowiec, Lubkowo, Nowy Dwór (pisany niekiedy po łacinie *Novum Praedium*), Sławoszyno, Jeldzino, Opalino; często podawany zawód czy raczej zajęcie: *ancilla* lub *famula* 'służąca', *colonus* 'rolnik', *incola* 'mieszkaniec', *villicus monasterii* 'zarządca, ekonom klasztorny', raz *iuvenis* 'młodzieniec'; raz trafiło omawiane nazwisko do księgi par. Góra pod Wejherowem, gdzie chrzczone było dziecko Joannis

Borchman 1738; także raz zapisany został Wojtechus *Borchmann* w r. 1934 w par. Św. Krzyża w Rumi, poświadczone także: Catharina *Borchmanowa* w r. 1793, Anna *Borchman* w r. 1895 i Maryanna *Borchmann* w r. 1904 w par. Tyłowo, pow. pucki; w I połowie XVII w. radny Gdańska Johann *Borkmann* i Andreas *Borckmann* mieszkali w Lublewie; Constantin Gabriel *Borckmann* nabył włości w Żukczynie pod Gdańskiem (Muhl 29, 134, 174).

Nazwisko pochodzenia niem., od średnio-dolno-niem. *Borchmann* 'kasztelan, zarządca lub właściciel zamku', por. DF 143, por. nowo-wysoko-niem. *Burgmann* i 2 osoby o nazwisku *Burgman* w woj. suwalskim.

Born, Borna
i podobne

SNW podaje 173 osoby o nazwisku *Born*: 35 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 18 gdańskim, 9 słupskim, 43 katowickim, 22 opolskim; 104 *Borna*: 35 w woj. bydgoskim, 8 słupskim, 12 poznańskim; *Bornak* 0; 8 *Bornas* w woj. koszalińskim; *Bornaś* 0; 2 *Bornat* w woj. warszawskim; 8 *Borne*: po 1 w woj. gdańskim i warszawskim, 6 poznańskim; *Bornek* 0; *Borneka* 0; 44 *Borner*: 29 w woj. katowickim, 14 warszawskim, 1 leszczyńskim; *Bornett* 0; 18 *Bornik*: 3 w woj. słupskim, 14 łódzkim, 1 zamojskim.

Zapisy historyczne nazwiska zgromadziłem w pracy o pochodzeniu przydomków szlachty pomorskiej: w r. 1570 notowani: Nobilis Petrus et Marcus *Borna* oraz Nobilis Thomas *Borna* w Sierpowie, pow. człuchowski, nadto Nobilis Paulus *Borne* w Strzebielinie, pow. wejherowski, w r. 1609 i następnych *Born* we wsi Przymiarki, pow. białogardzki; Michael *Born*, scabinus terrester Schlochoviensis, P. *Born*, też *Borne* w Raciniewie, pow. człuchowski w r. 1652; *Borna* w r. 648 w Raciniewie i Szczytnie; JP. Wojciech *Borna* z Rychwałdu 1682; JP. Jan Jerzy *Borna* w Raciniewie i Pawłówku, pow. człuchowski w r. 1682; tegoż roku Wojciech *Borna* w Ostrze, pow. człuchowski, JP. Jan Jerzy *Borna* w Sierpowie, JP. Jerzy *Borna* w Elzanowie, pow. człuchowski; Zofia *Bornianka* częstkowska 1693; wśród chłopów notowani: Marianna et Jacobo *Borna* w Opalinie w r. 1784, od *Borny* w Nakli, pow. bytowski 1721. Był to przydomek *Częstkowskich* z *Częstkowa* i *Strzebielińskich* ze *Strzebielina* (obie wsie w pow. wejherowskim) (Przyd 32–33); *w Księdze obywateli Chojnic* (BBK 33, 81, 85) zanotowani zostali: w r. 1626 *Born* Hans, robotnik (*Arbeitsmann*), przybyły ze Słupska (*Stolp*); w r. 1838 *Born* Karl, kołodziej (*Radmacher*), przybyły z Nieżychowic (*Schönfeld*) pod Chojnicami, ewangelik w wieku 27 lat i w r. 1847 *Born* David, kołodziej (*Stellmacher*), ewangelik liczący lat 26, przybyły do miasta z Rocławek (*Rakelwitz*) w pow. chojnickim; r. 1696 w Dębicy, starostwo człuchowskie IMC P. *Borna* płacił „od morgów wymierzonych" i tegoż roku w Gwieździnie tenże Imć P. *Borna*, a w Charzykowie Mac *Born* (ISC 51, 81, 96).

Nazwisko wywiodłem od zdrobnienia *Bor*, pochodnego od pełnego im. *Blizbor*, *Bolebor*, *Dalebor* lub im. z I członem *borzy-* typu *Borzysław* z przyrostkiem *-na* lub *-n* (< **ьnъ*). Za tą etymologią przemawiają współczesne nazwiska *Bornas*, *Bornaś*, *Bornek*, *Bornik* i inne.

Borsk, Borskowicz, Borski, Borsik
i podobne

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Borschke* w woj. gdańskim; 13 *Borsich*: 5 w woj. bydgoskim, 8 pilskim; 16 *Borsig*: 5 w woj. gdańskim, 7 pilskim, 4 koszalińskim; 32 *Borsig*: 23 w woj. gdańskim, 9 warszawskim; 27 *Borskowicz*: 17 w woj. koszalińskim, 9 szczecińskim, 1 katowickim; 658 *Borski*: 231 w woj. gdańskim, 4 bydgoskim, 1 elbląskim, 123 poznańskim, 91 katowickim; 1 *Borsyk* w woj. gdańskim.

Wszystkie te formy wywieść możemy od n. wsi *Borsk*, w gm. Karsin, pow. (dawniej) chojnicki, obecnie (od r. 1992) kościerski, notowanej od r. 1383 *Borsk* i pochodzącej od rzeczownika *bór* z przyrostkiem *-sk* (NMP I 305); forma *Borskowicz* jest patronimiczna, utworzona za pomocą przyrostka *-owicz*; *Borski* regularna, powstała od *Borsk* przez tzw. konwersję, jak *Czerwiński* od *Czerwińsk*, *Dulski* od *Dulsk*, *Gdański* od *Gdańsk*; *Borschke* to wynik zniemczenia za pomocą wymiany końcowego *-i*: *Borski* w *-e*, jak *Bruske* < *Bruski*; warianty zakończone na *-ig*, *-ik*, *-ich* to wynik zniemczenia przyrostka *-sk* n.m. *Borsk* w *-ig* jak *Danzig* < *Gdańsk*, *Putzig* < *Puck*.

Bort, Borta
i podobne

SNW podaje 218 osób o nazwisku *Bort*: 3 w woj. bydgoskim, 48 opolskim, 38 katowickim, 29 lubelskim, 20 łódzkim; 59 *Borth*: 27 w woj. katowickim, 13 kaliskim, 11 bielskim; 65 *Borta*: 41 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 19 szczecińskim; 1 *Bortha* w woj. bydgoskim; 1 *Bortherd* w woj. gdańskim; 651 *Bortkiewicz*: 33 w woj. bydgoskim, 30 elbląskim, 56 gdańskim, 58 wrocławskim, 56 zielonogórskim 48 warszawskim, 40 olsztyńskim, 39 suwalskim, 36 wałbrzyskim; 104 *Bortko*: 4 w woj. bydgoskim, po 1 gdańskim i słupskim, 17 zielonogórskim, po 10 warszawskim i szczecińskim; 36 *Bortkun*: 19 w woj. gdańskim, 6 warszawskim, 5 wrocławskim, 4 szczecińskim; 532 *Bortnik*: 15 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 8 gdańskim, 1 słupskim, 51 koszalińskim, po 40 szczecińskim i wałbrzyskim, 34 opolskim; 165 *Borto*: 8 w woj. słupskim, 88 kieleckim, 17 wrocławskim, 14 szczecińskim; w *Bortherd* stwierdzamy niem. formant patronimiczny *-ert*, zapisany przez *-d*; w kilku nazwiskach mamy zapisy niem. z *h* przydechowym.

Poświadczenie historyczne znalazłem tylko jedno, mianowicie M. Czaplicka, *Nazwiska mieszkańców Bydgoszczy: od II poł. XV w. do I poł. XVIII w.*, Bydgoszcz 1996, s. 66 przytacza zapis: Jan zwany *Borta* z r. 1615.

Nazwisko odnieść możemy do rzeczownika *bort* 'przód munduru galowego', zapożyczone z niem. *Borte* lub homonimiczne *bort* 'część pokładu okrętu, statku wzdłuż jego brzegów, burta' bądź też *borta* 'taśma ozdobna' z niem. *Borte*, por. SW I 192; *Bortnik* od takiegoż rzeczownika pospolitego na 'tego, co te taśmy wykonuje'; *Borto* to forma wschodniosłowiańska, *Bortek* i *Bortko* to formy pochodne, utworzone za pomocą przyrostka *-ek*, na wschodzie Polski *-ko* w funkcji patronimicznej lub deminutywnej; *Bortkiewicz* utworzona za pomocą suf. *-ewicz* od *Bortek* w funkcji patronimicznej.

Borut, Boruta
i podobne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Borut* w woj. bydgoskim; 2377 *Boruta*: 119 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 17 gdańskim, 12 słupskim, 320 katowickim, 247 warszawskim, 192 bielskim, 168 siedleckim, 161 białostockim, 97 bialskopodlaskim, 90 wrocławskim, 82 krakowskim, 70 pilskim, 59 tarnowskim, 56 krośnieńskim, 50 łódzkim, 49 przemyskim, 47 legnickim, 44 szczecińskim, 39 opolskim, 38 gorzowskim, 35 poznańskim; *Borutek* 0; 24 *Borutha*: 11 w woj. bydgoskim, 7 pilskim, 6 siedleckim; 43 *Borutka*: 28 w woj. bielskim, 14 katowickim, 1 krakowskim; 28 *Borutko*: 25 w woj. bielskim, 3 katowickim; 1 *Boruto* w woj. gorzowskim; *Borutowicz* 0; 13 *Borutyński*: 8 w woj. szczecińskim, 5 koszalińskim.

Podstawowe nazwiska *Borut* i *Boruta* pochodzą od takichże stpol. i staropomorskich im. *Borut* i *Boruta*, będących skrótami pełnych im. z członem *borzy-* lub *-bor*, jak np. (im. pełne) *Borzygniew*, *Borzymir*, *Borzysław*, *Blizbor*, *Dalebor*, *Racibor*; (im. zdrobnione i spieszczone): *Borasz*, *Boruch*, *Borusz*, *Borzuj*, *Borzun*, w tym także *Borut* i *Boruta*. Ostatecznym rdzeniem wszystkich tych im., nazwisk od nich pochodnych i nazw miejscowości powstałych od wymienionych n.os. jest prasłowiańskie **boriti* 'walczyć', które w polszczyźnie nie są kontynuowane w zasobie wyrazów pospolitych **borzyć* 'walczyć', **borzba* 'walka' (ale jest np. ros. *borba* 'walka'). W opowiadaniach ludowych i w baśniach *Boruta* jest im. diabła. Szerzej nazwiskami pochodzącymi wprost lub pośrednio od im. opartych na bazie *borzy-* lub *-bor* zająłem się w *Onomastyka, historia języka, dialektologia: księga pamiątkowa ku czci prof. dr. Henryka Borka (1929–1986)*, red. S. Gajda, Opole 1991, s. 101–108, przytaczając tam nazwiska *Boruta* z r. 1622 z Powiśla Gdańskiego i Martino *Boruta* z r. 1810 z Lalków, pow. świecki; teraz z księgi metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą przytoczyć mogę zapis z r. 1804 Joannis *Boruta* (Szuta). Z podanych za SNW nazwisk *Boruto* jest formą wschodniopolską, *Borutek*, *Borutko* i *Borutka* postaciami pochodnymi (najprawdopodobniej patronimicznymi), utworzonymi za pomocą przyrostka *-k-*; *Borutowicz* patronimiczną, powstałą za pomocą przyrostka *-owicz*, *Borutyński* modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-yński*.

Bożedaj, Bożedajek, Bożydaj

SNW podaje 11 osób o nazwisku *Bożedaj*: po 2 w woj. elbląskim i gdańskim, 6 siedleckim, 1 warszawskim; 54 *Bożedajek*: 32 w woj. bialskopodlaskim, 7 siedleckim, 9 radomskim, 5 lubelskim, 4 szczecińskim; 11 *Bożydaj*: 6 w woj. wałbrzyskim, 5 łomżyńskim.

Może to być przykład nazwiska zdaniowego, jak mówią Niemcy, *Satznamen* od życzenia *Boże*, *daj*. U Kaszubów mówi się: *Boże*, *daj zdrowie*, gdy ktoś kichnie. Formę *Bożydaj* można interpretować podwójnie: albo jako zwężenie *-e-* do *-y-* w *Bożedaj*, albo jako wymowę końcowego *-r* w n.os. *Bożydar* jako *-j* w wymowie dzieci, co podchwycili także dorośli. *Bożedajek* jest oczywiście formą pochodną, prawdopodobnie patronimiczną, utworzoną od *Bożedaj* za pomocą przyrostka *-ek*.

Bób, Bobek, Bobecki, Bobkowski
i podobne

SNW podaje 34 osoby o nazwisku *Bób*: po 4 w woj. gdańskim i legnickim, po 10 warszawskim i wałbrzyskim, 3 katowickim; 1 *Bóbkowska* w woj. bydgoskim; 10 *Bóbski*: 5 w woj. lubelskim, 3 krośnieńskim; 37 *Bobbe*: 13 w woj. bydgoskim, 11 katowickim, 4 łódzkim, 3 jeleniogórskim; 1820 *Bobek*: 23 w woj. bydgoskim, 22 elbląskim, 60 gdańskim, 8 słupskim, 652 krakowskim, 175 katowickim, 121 nowosądeckim, 110 bielskim; 127 *Bobecki*: 15 w woj. bydgoskim, 17 słupskim, 16 katowickim, po 10 szczecińskim i wałbrzyskim; 17 *Bobke*: po 2 w woj. gdańskim i lubelskim, 9 warszawskim, 4 kaliskim; 455 *Bobkiewicz*: 18 w woj. gdańskim, 98 poznańskim, 49 kieleckim; 761 *Bobko*: 4 w woj. bydgoskim, 39 elbląskim, 50 słupskim, 214 przemyskim, 59 zamojskim; 18 *Bobkowicz*: 3 w woj. gdańskim, po 5 legnickim i szczecińskim; 1012 *Bobkowski*: 104 w woj. bydgoskim, 49 elbląskim, 536 gdańskim, 42 słupskim, 59 poznańskim, 38 suwalskim, 37 toruńskim, 24 koszalińskim, 19 olsztyńskim.

Podstawowe nazwisko *Bób* pochodzi od wyrazu pospolitego *bób* i mogło być odniesione do hodowcy tego warzywa (*bobu*), amatora konsumpcyjnego *bobu* bądź powstało w innych okolicznościach związanych z *bobem*. Formą zniemczoną przez dodanie końcowego *-e* jest *Bobbe*, do czego por. *Guse*, *Sampe* nazwisk *Guz* i *Samp*. Nazwisko *Bobek* możemy zinterpretować podwójnie: 1) jako pochodne od *Bób* za pomocą przyrostka *-ek* lub 2) od kasz. rzeczownika *bobek*, notowanego przez Sych I 46 jako *bobk*: 1) 'smarkacz, młokos'; 2) 'człowiek małego wzrostu'; 3) 'bobrek trójlistny' o łac. botanicznej nazwie *Menyanthes trifoliata*, chronionej roślinie leczniczej. Ta postać z kolei mogła być zniemczona przez odwrócenie pol. przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*: *Bobke*. Patronimicznymi strukturami, utworzonymi za pomocą przyrostków *-owicz/-ewicz* są *Bobkowicz* i *Bobkiewicz*; modelowymi, powstałymi przy użyciu przyrostków *-ski* oraz *-owski*: *Bóbski*, *Bobowski*, *Bobecki*, *Bobkowski*. Postać wschodniopolską reprezentuje nazwisko *Bobko*, powstałe wskutek tzw. konwersji.

Do podstawy *bobrek* 'trójliść, wieloletnia roślina błotna strefy umiarkowanej o botanicznej nazwie Menyanthes', zwana inaczej *bobownik* (por. SJP I 583) nawiązują nazwiska *Bobrek* 360: 9 w woj. gdańskim, 67 krakowskim, 34 bielskim, 28 legnickim, 25 piotrkowskim; 69 *Bobrecki*: 5 w woj. gdańskim, 13 krośnieńskim, 11 tarnowskim i inne, notowane poza Pomorzem Gdańskim.

Bracha, Braka, Brache
i podobne

SNW podaje 758 osób o nazwisku *Bracha*: 1 w woj. elbląskim, 19 gdańskim, 3 słupskim, 321 kieleckim, 54 łódzkim, po 46 lubelskim i zamojskim, 39 krakowskim, 38 radomskim, 31 warszawskim, 21 chełmskim, 20 tarnowskim; 6 *Brache*: 5 w woj. zamojskim, 1 lubelskim; 14 *Braka*: po 4 w woj. bydgoskim, słupskim i bielskim, 2 krakowskim.

Nazwisko *Braka* było często notowane w księdze par. Jeleńcz pod Tucholą: w r. 1709 zapisana została filia Andreae *Braka* et Hedwigis [...] Margaritha; w r. 1711 ksiądz ochrzcił filium Andreae *Braka* et Mariannae [...] Joannem; tenże Andreas *Braka*

odnotowany został także w r. 1710 i 1712; Catharina *Braka* w r. 1720 (Szuta). Są to niem. nazwiska odtopograficzne: górnoniem. *Brache* i dolnoniem. *Bracke* to 'ugór', przejęte do gwar pomorskich jako *braka*, por. Sych VII 20 *braka* 'ugór'; stąd forma *Braka* może być rozumiana jako nazwisko rodzime od zapożyczonego z niemczyzny rzeczownika. Znamienne, że *Bracha* występuje głównie na południu i wschodzie Polski; forma *Brach(a)* (w SNW 1102 osób o nazwisku *Brach*) może być rozumiana także jako zdrobnione im. od dwuczłonowego im. *Bratumił* czy wprost rzeczownika *brat*.

Brad(t)ke, Bratek, Bratke, Bratka
i podobne

SNW podaje 9 osób o nazwisku *Bradke*: 4 w woj. gdańskim, 3 wrocławskim, po 1 warszawskim i ostrołęckim; *Bradkie* 0; *Bradek* 0; *Bradtke* 253: 220 w woj. gdańskim, 8 słupskim, 10 katowickim, po 5 opolskim i toruńskim; 1 *Bradtkie* w woj. gdańskim; *Bradka* 0; 1548 *Bratek*: po 10 w woj. bydgoskim i słupskim, 9 elbląskim, 390 katowickim, 181 kieleckim, 167 bielskim, 141 tarnowskim, 83 krakowskim, 69 łódzkim; 20 *Bratka*: 18 w woj. poznańskim, po 1 olsztyńskim i zamojskim; 37 *Bratke*: 31 w woj. gdańskim, 6 włocławskim; 1 *Bratkie* w woj. łomżyńskim; 405 *Bratko*: 4 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 169 tarnowskim, 27 katowickim, 23 zamojskim, 20 szczecińskim, 15 toruńskim.

SSNO I 243 notuje *Bratek* z r. 1385 z Małopolski i z XV w. z Mazowsza, formę *Bratke* z r. 1310 z Krakowa (por. C 22, SEMot I 17), Rink (74, 79, 85, 161) wymienia z II połowy XIX w. Konrada *Bratke*, kolejno dyrektora domu w Zamartem, proboszcza w Ogorzelinach i Ostowitem; w księdze chrztów par. Żarnowiec w r. 1805 chrzczona była Catharina, nata ex Agnete *Bratkowna* z Karlikowa; Ałbrecht *Bratk* w r. 1837 zapisany został w księdze metrykalnej par. Kielno (IX 109), Mathias *Bratkowski* utrwalony został w r. 1807 w par. Reda.

Nazwisko *Bratek* najprościej wywieść od im. zdrobnionego *Bratek* (por. wyżej i Mal II 63, 66, 108, 120), pochodnego od stpol. im. dwuczłonowych *Bratomił*, *Bratumił*, *Bratomir* (Mal I 70), forma *Brad(t)k(i)e* powstała wskutek niemczącego odwrócenia przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*, por. odpowiednio *Bieschke*, *Maschke*, *Paschke* od *Bieszek*, *Maszek*, *Paszek* (a te pochodzą od im. *Benedykt*, *Maciej*, *Paweł*), *Bratka* z kolei rozwinął się z polszczącej wymiany końcowego *-e* na *-a*, jak *Bieszka*, *Maszka*, *Paszka* z podanych tylko co *Bieschke*, *Maschke*, *Paschke*; *Bratko* jest formą wschodniopolską. Nie można także wykluczyć jako podstawy omawianego nazwiska *Bratek* rzeczownika pospolitego *bratek Viola tricolor*, czyli 'fiołek trójlistny', pięciopłatkowego różnokolorowego kwiatka, nazywanego rodzinnie *brat z siostrą*, a więc jakby dwoje w jednym, po niemiecku *Stiefmütterchen*, tj. *macoszka*, z czego kasz. m*acoszczi* lub *maceszczi* Sych III 33. Niemieckie *Stiefmütterchen* poszło z wł. *viola con viso di matrigna* 'fiołek z twarzą macochy', jak informuje Kluge 702, używane od XVII w. Możliwe także od zdrobnienia *bratek* 'miły, mały brat', używanego w okresie XV–XVII w., dziś tylko wołacz *bratku*, po kaszubsku *të bratku* (por. B I 73). Nazwisko *Bratkowski*: 1288, z tego 55 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 37 gdańskim pochodzi albo od n.m. *Bratkowice*, *Bratków*, o których por. NMP I 332, albo jest strukturą modelową, utworzoną od *Bratek* za

pomocą przyrostka *-owski*. Inne nazwiska, pochodzące (ostatecznie) od rzeczownika *brat*, pomijam.

Braman, Bramański

Nazwisko *Braman* było historycznie notowane w par. Jeleńcz pod Tucholą: filia Jacobi *Braman* et Mariannae con.[iugum] leg.[itimorum] luth.[eranororum] 'prawowitych małżonków [wyznania] ewangelickiego' Anna; ciż z Minichowa, pisani jednak *Bramann* chrzcili córkę Rozalię w r. 1728 (Szuta); współcześnie SNW notuje 28 osób o nazwisku *Bramański* w woj. bydgoskim.

Jest to niewątpliwie nazwisko modelowe od wcześniejszej formy *Braman(n)*, utworzone za pomocą przyrostka *-ski*. Podstawowa forma *Braman(n)* pochodzi od średnio-dolno-niem. ap. *brāde* 'pieczeń' z członem *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż' o kucharzu lub amatorze pieczeni (Zoder I 287, DF 148); por. w SNW 21 osób o nazwisku *Brade*: 11 w woj. legnickim, po 4 katowickim i łódzkim; *Brad* 0; *Brada* 0; 80 *Bradel*: 20 w woj. gdańskim, 34 katowickim, 10 opolskim, 9 wałbrzyskim i podobne.

Brandenburg, Brandenburger, Branderburg, Brambor i podobne

SNW podaje 1122 osób pisanych *Brandenburg*: po 1 w woj. bydgoskim, elbląskim i gdańskim, 33 kieleckim, 25 opolskim, 24 łódzkim, 9 katowickim, 5 wałbrzyskim, 2 jeleniogórskim; 31 *Brandenburger*: 20 w woj. bydgoskim, 6 słupskim, 3 toruńskim, 2 jeleniogórskim; *Brandenburgier* 0; 9 *Brandenburski*: 5 w woj. warszawskim, 2 wrocławskim, po 1 katowickim i pilskim; *Bramdemburg* 0; 3 *Branderburg*: 2 w woj. łódzkim, 1 bielskim; 7 *Branderburger*: 1 w woj. słupskim, 6 jeleniogórskim; 25 *Bramdenbura*: 1 w woj. bydgoskim, 6 łódzkim, 5 wrocławskim, 3 wałbrzyskim, po 2 ciechanowskim i gorzowskim; 2 *Brandenburer* w woj. bydgoskim; 2 *Branderbura*: po 1 w woj. warszawskim i łódzkim; 8 *Brandebur*: 4 w woj. kieleckim, po 2 koszalińskim i łódzkim; 174 *Brandebura*: 4 w woj. bydgoskim, 1 słupskim, 37 warszawskim, 25 łódzkim, 20 zielonogórskim, 14 sieradzkim, po 11 gorzowskim i legnickim; 161 *Brandeburg*: 71 w woj. łódzkim, 38 kieleckim, 13 warszawskim, 8 kaliskim; 14 *Brandenburski* w woj. warszawskim; 323 *Brambor*: 7 w woj. gdańskim, 94 zielonogórskim, 85 poznańskim, 54 leszczyńskim, 23 pilskim, 19 wałbrzyskim, 9 szczecińskim, 8 legnickim; 8 *Bramber*: 4 w woj. leszczyńskim, 2 suwalskim, po 1 jeleniogórskim i poznańskim; 1 *Brandeburg* w woj. białostockim; *Brambora* 0; 19 *Bramborski*; 11 w woj. toruńskim, 7 olsztyńskim, 1 warszawskim.

Administratorem par. Lichnowy, w pow. chojnickim na tzw. Kosznajdrach był w r. 1872 *Brandenburg* (Rink 78).

Podstawowe nazwisko *Brandenburg* odnieść trzeba do n. miasta powiatowego *Brandenburg* w okręgu Poczdam w pobliżu rzeki Haweli, dawnego grodu i stolicy Brandenburgii, którego zapisy historyczne podają E. Eichler i W. Walther (EW 60–61): *Brennaburg* i *Brinnaburg* 939, *Brendanburg* 948, *Brandenburg* 965, 991, od r. 1000 formy

Brande(n)burg lub *Brande(n)burch* i opowiadają się za etymologią połabską **Brenna*: od prasłowiańskiego **brъna*, **brъnьje* 'rozmiękła ziemia, błoto, glina' SP I 396–397, por. także Br 40, wyraz często występuje w n. topograficznych całej Słowiańszczyzny. Poważnie pod uwagę biorą także dolnoniem. odpowiednik górnoniem. czasownika *brennen* 'palić', widzą słaby związek z wczesnośredniowiecznym im. św. Brandana lub Brendana czy w ogóle n.os. *Brando*. Podają analogiczne n. grodów, jak *Brandenberg*, *Brandenfels*, które przeszły do nazwisk niem., omówionych przez Zodera I 288–289, w SNW tylko *Brandhoff* 2 w woj. bydgoskim; 4 *Brandhofer* w woj. częstochowskim, które zdaniem Zodera (l.c.) od takiejże n.m. ze Śląska i południowych Niemiec lub od n. terenowych, powstałych w wyniku wypalania lasów lub zarośli. Zdaniem Zodera na *Brandenburg* w gw. Meklemburgii mówi się *Brambor*, stąd i takie nazwisko pol., wariant *Bramber* może powstał przez nawiązanie (adideację) do niem. ap. *Brombeere* 'jeżyna'.

Nazwiska typu *Brandenburg(i)er*, *Brandhofer* pochodzą od nazwy mieszkańca tych miejscowości, *Brandenburski*, *Bramborski* to struktury pol., powstałe albo od n. miejscowych, albo modelowo od wcześniejszych nazwisk równych tym miejscowościom. Formy *Brandeburg* mogą nawiązywać do dawnych zapisów stolicy *Brandenburgii*, *Brandemburg* powstał w wyniku upodobnienia *n* do dwuwargowej spółgłoski *b*, jak *Brandeburg* przez asymilację do wygłosowego *-g*, inne po prostu wskutek różnych deformacji niezrozumiałego nazwiska; często obserwujemy zanik *-g* (typ *Brandenbur* polszczone potem przez dodanie *-a*). Część to możliwe formy gwarowe różnie realizowanej n.m. i nazwiska na terenie Niemiec. Zoder dokumentuje interesujące nas nazwisko od r. 1265 Hencen van *Brandenburch*.

Brauer, Bruer

SNW podaje 510 osób o nazwisku *Brauer*: 73 w woj. bydgoskim, 140 gdańskim, 34 słupskim, 68 włocławskim, 25 katowickim.

Historycznie nazwisko *Brauer* notowane było w latach 1702–1705 w Moszczenicy, gdzie mieszkali: Thomas *Brauer* i w tejże wsi w r. 1850 Joseph *Brauer*, w r. 1772 w Silnie najemnik (*Instmann*) Paul *Brauer* (Rink 41, 110); w r. 1787 na 1788 w Osowie pod Borczem dzierżawcą był Michael *Brauer*, w r. 1773 w Szklanej Górze (*Glasberg*) pod Przywidzem mieszkał Michael *Bruer*, w okresie międzywojennym na pustkowiu Zielony Dwór (*Grünhof*) pod Gołubiem ziemię sprzedał niejaki *Brauer*, starszy leśniczy (*Hegemeister*), w r. 1773 w Michalinie (*Michelshütte*) mieszkał Michel *Brauer*, w latach 1780–1840 w Przyjaźni pod Żukowem mieszkał również niejaki *Brauer* (Heidn 38, 123, 133, 135, 228, 309, 396, 473); w r. 1779 Fridericus *Brauer* został zapisany w księdze metrykalnej par. Sartawice pod Świeciem.

Nazwisko pochodzi od górnoniem. rzeczownika *Brauer* 'piwowar', brzmiącego w dolnoniem. *Bruer* i jest synonimem pol. nazwiska *Piwowar* 3457: 17 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 51 gdańskim, 16 słupskim, częstszego jeszcze *Piwowarczyk* 8193: 60 w woj. bydgoskim, 70 elbląskim, 180 gdańskim, 55 słupskim, pochodzącego od rzeczownika *piwowarczyk* 'pomocnik piwowara'.

Braun, Brun, Brunat
i podobne

SNW podaje 1853 osób o nazwisku *Braun*: 140 w woj. bydgoskim, 28 elbląskim, 180 gdańskim, 18 słupskim, 179 poznańskim, 153 warszawskim, 115 łódzkim, 104 włocławskim, 80 kaliskim, po 78 pilskim i piotrkowskim, 50 toruńskim, po 48 wrocławskim i zielonogórskim; podwójne 5 *Braun*-Walicki: 3 w woj. warszawskim, 2 skierniewickim; 42 *Braune*: 2 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 19 zamojskim, 13 katowickim, 3 lubelskim; 11 *Braunek*: 5 w woj. bydgoskim, 4 warszawskim, po 1 krakowskim i łódzkim; 173 *Brauner*: 1 w woj. gdańskim, 114 katowickim, 23 opolskim, 7 nowosądeckim, 5 wałbrzyskim, 4 szczecińskim, po 3 warszawskim, częstochowskim, krakowskim, legnickim i zielonogórskim; z wykładnikiem 0: *Braunka*, *Braunn*; 1 *Brauns* w woj. opolskim; 1 *Brauń* w woj. płockim; 102 *Brun*: 19 w woj. gdańskim, 26 ciechanowskim, 17 warszawskim, 16 olsztyńskim; 45 *Bruna*: 37 w woj. gdańskim, 5 legnickim, 3 warszawskim; 16 *Brunat* w woj. gdańskim; 50 *Brunath*: 2 w woj. elbląskim, 41 gdańskim, 6 toruńskim; 1 *Brune* w woj. olsztyńskim; *Brunek* 0; 40 *Brunecki*: 17 w woj. gdańskim, 6 warszawskim, 5 katowickim, po 4 lubelskim i rzeszowskim; 36 *Bruner*: 1 w woj. elbląskim, 6 słupskim, 12 katowickim; 6 *Bruniec*: 2 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 1 krakowskim; 154 *Bruniecki*: 6 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 127 gdańskim; 18 *Bruniewski*: 16 w woj. bydgoskim, 2 katowickim; 298 *Brunka*: 120 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 130 gdańskim, 14 słupskim; 19 *Brunkalla*: 4 w woj. bydgoskim, 15 pilskim; *Brunkau* 0; 148 *Brunke*: 48 w woj. bydgoskim, 64 gdańskim, 18 słupskim, 9 szczecińskim; 1 *Brunkeil* w woj. gdańskim; *Brunken* 0; 3 *Brunkiel*: 2 w woj. gdańskim, 1 ciechanowskim; 9 *Brunkowski*: 7 w woj. gdańskim, po 1 katowickim i toruńskim; 11 *Brunn*: 3 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 2 słupskim, 1 wrocławskim; 25 *Brunne*: po 3 w woj. gdańskim, zielonogórskim, po 9 warszawskim i katowickim; 37 *Brunner*: 1 w woj. gdańskim, 10 warszawskim, 6 katowickim; z wykładnikiem 0: *Brunnert*, *Brunny*; *Brunon*, *Brunoth*; 7 *Bruno*: po 3 w woj. bydgoskim i gdańskim, 1 jeleniogórskim; 2 *Brunos* w woj. elbląskim; 25 *Brunow*: 11 w woj. elbląskim, 2 słupskim, 5 łódzkim; 17 *Brunowicz*: po 3 w woj. elbląskim i szczecińskim, 2 gdańskim, 5 zamojskim; 25 *Bruns*: 1 w woj. elbląskim, 8 białostockim, po 5 warszawskim i szczecińskim; 10 *Brunsch*: 6 w woj. bydgoskim; 35 *Brunsz*: po 4 w woj. gdańskim i wałbrzyskim, po 7 warszawskim, częstochowskim i kaliskim; z wykładnikiem 0: *Bruń*, *Bruńko*, *Brońska*.

W r. 1638 w Nowej Wsi pod Lęborkiem zanotowany został trzeci sołtys wsi Joannes *Braun* z prawem przejścia urzędu na „synów swoich Michała, Marcina i Jana *Braunow*" (F XLVI 49).

Form bardzo dużo, a podałem zasadniczo tylko te, które poświadczono na Pomorzu Gdańskim, podstawowe są tu *Brun*/*Braun* i obocznie w niem. *Bruner*/*Brauner* oraz *Brune*/*Braune*, jak *Klug*/*Kluge*/*Kluger*; systemem niemczyzny tłumaczą się także oboczniki *Bruns*/*Brauns* z końcowym *-s*, ujawniającym nazwisko patronimiczne, utworzone za pomocą końcówki *-s* dop. l.poj. niem. deklinacji mocnej; formy spolszczone przez wymianę końcowego *-e* na *-a*: *Bruna*/*Brauna* i przyrostki *-ek*: *Brunek*/*Braunek* oraz *-ka*: *Brunka*/*Braunka*; też tylko fonetycznie przez zmiękczenie końcowego *-n* > *ń*: *Bruń*/*Brauń*; w wariancie *Brunny* możemy widzieć bezfunkcyjny przyrostek *-ny* (por. *akuratny*). Polskie formy patronimiczne to: *Bruniec*, powstała przez dodanie przyrostka *-ec* i *Brunowicz*

przy użyciu przyrostka *-owicz*; postaci modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych, to: *Brun(i)ecki*, *Bruniewski*, *Brunkowski*. Niektóre formy pochodzą od im. *Brun(on)*. Postaci *Brunat* i z archaiczną pisownią *Brunath*, dokumentująca niem. wymowę przydechową spółgłoski *t* pochodzą od stpol. wieloznacznego rzeczownika *brunat* a) 'kolor brązowy, brunatny'; b) 'sukno koloru brązowego, brunatnego'; c) stpol. 'roślina Celosta cristata'. Rzeczownik *brunat* przejęliśmy ze średnio-wysoko-niem. *brūnāt*, ciemna tkanina' (Bor 41). W nowo-wysoko-niem. dawne niem. *ū* rozwinęło się w *au*, jak *crūs* w *krause* 'kędzierzawy'.

Bregiel, Wrögel
i podobne

Podam nazwisko historycznie dość bogato zaświadczone na południowych Kaszubach, w obecnym pow. chojnickim, a dziś występujące tylko śladowo. Otóż SNW podaje tylko 1 osobę o nazwisku *Bregiel* z woj. poznańskiego i pochodne, utworzone modelowo za pomocą przyrostka *-ski*: 1 *Bregielski* w woj. konińskim.

Rink 97 notuje w r. 1637 radnego (*Ratman)* z Ostowitego, nazywającego się Georg *Wrögel*; w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 17, 24, 26, 31) zapisani zostali: w r. 1550 radny *Breuel* Caspar, sukiennicy (*Tuchmacher)*: *Wrowell* Tomas r. 1579, *Wreyell* Caspar r. 1596, syn wcześniej w r. 1550 wymienionego Kaspra; *Wroiell* Bartel r. 1617, syn mieszczanina (*Bürgersohn)*.

Jest to nazwisko odtopograficzne, wywodzące się z niem. gwarowego terminu topograficznego *Brögel*, synonimicznego wobec *Brühl* 'kałuża, mokra łąka, torfowisko', por. n. dzielnicy Lipska *Brühl*. Wskutek oboczności dźwięczna : bezdźwięczna w dolnoniem. wyraz *Brühl* przechodził w *Prühl*. Por. w związku z tym nazwiska *Bryl(owski)* i *Prill* w NP I 71, 342–343. W niemczyźnie i właściwie wszystkich jęz. indoeuropejskich znana jest wymiana spółgłosek wargowych *b* i *v*, stąd też warianty omawianego nazwiska z początkowym *B-* lub *W-*, jak to plastycznie widać u chojnickich Kasprów: ojciec *Breuel*, a syn *Wreyell*. Przedstawione objaśnienie spotkamy u Zodera I 308, DF 154 (pod hasłem *Brögeler*); Go 209 – pod hasłem *Brogl(e)* – jest skłonny łączyć z średnio-wysoko-niem. *brogen* 'chełpić się czymś, występować okazale'.

Breitenfeld, Breitenbach, Breitstein
i podobne

SNW podaje nazwisko *Breitenfeld* 0; 2 *Brajtfeld* w woj. olsztyńskim; *Breifeld* 0; *Brejfeld* 0.

Odnieść można do n. wsi *Dobropole*, gm. Dobra, woj. szczecińskie, notowanej od r. 1618 *Bredinfelde*, *Breitenfelde* r. 1789 i następne, też R II 448 (w pow. nowogardzkim); jest to germ. n. złożona: w I członie występuje starosaksoński przymiotnik *brēd* = nowo-wysoko-niem. *breit* 'szeroki', w II rzeczownik *Feld* 'pole'. Nazwa pol. *Dobropole* pochodzi od pobliskiej n. rzeki *Dobropolnicy* (dziś Okra), ta zaś od zaginionej wsi *Dobropole* (B. Czopek-Kopciuch na podstawie opracowań J. Dumy, NMP II 377). Z członem *breit* pochodzi wiele n. topograficznych, a od nich wiele nazwisk. W grę wchodzić

też mogą miejscowości *Breitenfeld* w Niemczech, np. w Bawarii z potwierdzonym nazwiskiem *Bredevelt* w r. 1450 (Zoder I 297, DF 151).

SNW notuje 2 osoby o nazwisku *Breintenbach* w woj. pilskim, 2 *Breitanbach* w woj. toruńskim, 113 *Breitenbach*: 16 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 42 pilskim, 28 toruńskim, po 5 wałbrzyskim i wrocławskim; 1 *Brejtenbach* w woj. toruńskim; 19 *Brajtenbach*: 8 w woj. elbląskim, 6 warszawskim, 3 łódzkim, 2 pilskim. Od licznych nazw miejscowości, np. *Breitbach* w Bawarii, *Breitenbach* rozsianych po całych Niemczech, samo nazwisko Johannes von *Breitenbach* nosił m.in. doktor praw obojga (*doctor utriusque iuris*, niem. *beider Rechte*) w Lipsku w r. 1497 (Zoder I 297). Człon II nazw topograficznych (podstawą nazwiska mogą być także n. terenowe, zwłaszcza potoki) pochodzi od rzeczownika *Bach* 'strumień, potok'. Z archaiczną postacią I przymiotnikowego członu notuje Zoder I 297 nazwisko *Breidenbach* od takichże miejscowości w Westfalii, Nadrenii i Hesji, a samo nazwisko Johanne *Bredenbach* poświadcza z r. 1419. W woj. katowickim 4 osoby noszą nazwisko *Breitbeck*, a więc z synonimicznym wobec *Bach* rzeczownikiem dolnoniem. *Beck(e)* 'potok'. Takie nazwisko, a więc Thomas *Breitenbeck aus Gittel* notuje z r. 1673 Zoder I 297 (s.v. *Breitenbach*).

Nazwisko *Brajdsztajn* podano z symbolem 0. Pochodzi ono od n.m. *Breitenstein*, licznych w całych Niemczech, m.in. Szlezwigu-Holsztynie, Meklemburgii, Dolnej Saksonii, Saksonii-Anhalcie, Bawarii, Badenii-Wirtemberdze, Palatynacie, w Prusach Wschodnich i w Polsce (Zoder 297, DF 152). R II 448 podaje *Breitenstein* – po polsku *Bobrówko*, pow. strzelecko-drezdenecki i *Breitenstein – Dobino Wałeckie*, notowane od r. 1251 ad campum *Bretestenensem*, *Braxtin* 1570, *Braksztyny*, niem. *Breitenstein* 1880 (SG, Z. Zierhofferowa, NMP II 367) z II członem *Stein* 'kamień, skała'.

U 8 osób SNW notuje nazwisko *Breitenwald*: 6 w woj. warszawskim, po 1 katowickim i kieleckim. Pochodzi ono od n. terenowej *Breitwald* (R II ani monografie niem. takiej n.m. nie notują) z II członem *Wald* 'las'.

Forma *Brejtus* u 4 osób w woj. wałbrzyskim pochodzi od II członu dolnoniem. *Hus* = górnoniem. *Haus* 'dom', zredukowana została do (jakby) końcówki *-us*, jak w nazwisku *Blokus* z *Blockhus* 'budka strażnicza', wyrazach pospolitych typu *brantus* 'gorzelnia' (z *Brandhus*), pomorskiego *szitus* 'ubikacja' (z wulg. *Schithus* : dolnoniem. *schitten* = górnoniem. *scheissen* 'srać'), dawne *zamtus* 'dom publiczny' z *Schandhus* 'dom hańby' i wielu innych.

Następne nazwiska z I członem *breit* 'szeroki' pochodzą już od cech fizycznych człowieka. Chodzić tu będzie o:

Breitbard 0 z II członem *Bart* 'broda'; Zoder I 297 podaje zbliżony zapis łac.: Arnoldus de Dorstadt qui cognominatur *Barba varia* 'różnobrody' od *barba* 'broda' i przymiotnika *varius*, *-a*, *-um* 'różny, różnorodny'.

1 osobę o nazwisku *Brajtfus* w woj. łódzkim; *Breitfus* 0; 55 *Brejtfus*: po 19 w woj. warszawskim i łomżyńskim, 7 zielonogórskim, 5 szczecińskim, 3 katowickim, 2 wałbrzyskim na człowieka o 'szerokich stopach' od niem. *Fuss* 'stopa'; Zoder I 297 podaje, że niekiedy chodzić mogło o nawiązanie do gęsi.

27 osób, nazywających się *Brajtkopf*: 11 w woj. katowickim, 10 opolskim, 5 radomskim, 1 warszawskim; 1 *Brajtokopf* w woj. radomskim; 1 *Breikopf* z uproszczoną grupą spółgłoskową w woj. opolskim; 10 *Brejtkop* z zanikiem wygłosowego *-f* w woj.

radomskim; 18 *Breitkopf*: 8 w woj. łódzkim, 6 warszawskim, 2 radomskim, po 1 opolskim i wrocławskim.

Breithopf 0, przekształconą (może przez nawiązanie do *Haupt*); odkształconymi czy wręcz zniekształconymi są formy *Breitkop* 0; 1 *Breitkopa* w woj. opolskim; *Breitkope* 0; *Breitkopp* 0; *Breitkopt* 0 z adideacją do etnonimu *Kopt*. Synonimiczne jest nazwisko *Breitenhaupt*, w SNW nienotowane, znane szerzej w Niemczech, notowane tam od r. 1368 *Bredehovede* (Zoder I 297). Nazwisko pochodzi od przezwiska *Breitkopf* lub *Breithaupt* z II członami: starszym *Haupt* i nowszym *Kopf* 'głowa', należącymi do tej samej indoeuropejskiej podstawy co łac. *caput*, *capit-is* 'głowa', ang. *head*. Medycyna zna pojęcie szerokogłowego, po łacinie *eurycephalus*, *-i* (z gr. przymiotnika *eurýs*, *euréia*, *eurý* 'szeroki' i rzeczownika *kephalē* 'głowa', por. *megalocefalia* 'wielkogłowie' i *hydrocefalia* 'wodogłowie'). Również jako synonim można potraktować nazwisko *Brajtszedel* u 15 osób w woj. katowickim; 1 *Breitszedel* w woj. katowickim; 3 *Breitszeidel* w woj. opolskim; *Breitschadel* 0; 6 *Breitschedel* w woj. katowickim; 9 *Breitscheidel*: 6 w woj. opolskim, 2 katowickim, 1 poznańskim z II członem *Schädel* 'czaszka'.

2 osoby *Brajtkrajc*: po 1 w woj. łódzkim i opolskim; 9 *Brajtkrojc* w woj. piotrkowskim; *Breitkreutz* 0; 5 *Breitkreuz*: 4 w woj. wrocławskim, 1 katowickim z II członem *Kreuz* 'krzyż'. Chodzić tu mogło, jak Zoder zaznacza, o tylną dolną część tułowia, czyli eufemistyczne określenie 'zadu, *derrière*', por. podobnie w polszczyźnie: *krzyż* 'część kręgosłupa powyżej miednicy', stąd boleć *w krzyżu* (poprzez łac. medyczne *os sacrum* 'kość krzyżowa'). Synonimicznym nazwiskiem było *Breitrück* od *Rücken* 'plecy, tył, krzyż' Zoder I 298.

Breitkrenz 0, *Breitkrentz* 0 z II członem *Krenz* 'wieniec'. Myślę, że można tu także wymienić nazwisko *Breitkrauz* u 1 osoby w woj. leszczyńskim z II członem *Kranz* 'wieniec', zapisanym błędnie *Krauz*.

Brajting 6 w woj. szczecińskim, 4 *Breitling*: po 2 w woj. warszawskim i częstochowskim; 2 *Brejtling* w woj. warszawskim odniesiemy za Zoderem (I 298) do a) gatunku karpiowatych lub śledziowatych ryb; dziś *Breitling* to 'szprot'; b) gatunku jabłek; c) gatunku gąbczastych grzybów (*Schwammpilz*).

Brajtmajer 7: 5 w woj. wrocławskim, 2 nowosądeckim; 3 *Breitmajer*: 2 w woj. przemyskim, 1 katowickim; 5 *Breitmayer*: 3 w woj. jeleniogórskim, 2 krakowskim; 6 *Breimeier*: 5 w woj. krakowskim, 1 wrocławskim; 1 *Brejtmajer* w woj. szczecińskim z II członem *Meier* 'dzierżawca'; chodziło prawdopodobnie o 'szeroko zakrojone dzierżawy'. Zoder I 298 podaje przykłady historycznych poświadczeń w formie dolnoniem. od r. 1638: Johan *Bredemeyer*.

Brajtman 2 w woj. skierniewickim i pochodne, modelowo utworzone *Brajtmanowska* 0; *Brejtman* 0; po 1 *Breitman* w woj. konińskim i *Breitmann* w tymże woj. z II członem *Man* 'człowiek, mężczyzna, mąż'. Chodziło zapewne o człowieka z szeroką piersią, jak gr. *Plátōn* od *platýs* 'szeroki'.

Zoder 297–298 z I członem *breit* 'szeroki' wymienia jeszcze i omawia niem. nazwiska: *Breitenherd*, które odnosi do n.m. *Breitenheerda* w pow. Rudolstadt, w Turyngii, prawdopodobnie z II członem *Herde* 'trzoda'; *Breitenpöhler*, którą objaśnia podwójnie: a) albo od podstawy *breiter Pfuhl* 'szeroka kałuża'; b) albo od gw. *Pöhl* 'tyłek, zadek' z łac. *podex*, *podic-is* 'ts.'; *Breitenwischer* od podstawy *breite Wiese* 'szeroka łąka' z przyrostkiem *-er* i wskazaniem wielu n. terenowych o nazwie *Breitenwisch* i podobnych;

Breitholz jako przezwisko człowieka (nazwisko Harmen *Breitholz* podaje z r. 1618), który przy ociosywaniu drzewa pozostawia je bardziej szerokie niż długie (człon II *Holz* pochodzi od rzeczownika *Holz* 'drzewo'); *Breithut* z II członem *Hut* 'kapelusz' jako symbol zdradzanego męża (rogacza); *Breitländer* na zamieszkującego obok 'szerokiego pola', po niemiecku *Breitland* z przyrostkiem *-er*; *Breitschuh* z II członem *Schuh* 'but' na kogoś, kto 'w szerokich butach chodził'; *Breitschwerdt* z II członem *Schwert* 'miecz' na tego, co 'miał szeroki miecz'; *Breitsprecher* z II członem *Sprecher* 'mówca, gadacz', prawdopodobnie na tego, co 'miał szerokie usta'. Ciekawe mogłoby się okazać zebranie antroponimów pochodnych od innych cech i porównanie tych nazwisk w kilku jęz.

Brewus, Brewuz

SNW podaje 43 osoby o nazwisku *Brewus*: 8 w woj. gdańskim, 18 opolskim, 12 zielonogórskim, 3 katowickim; 3 *Brewuz* w woj. gdańskim.

Zważywszy na okoliczność, że samogłoska *i* często wymiania się z samogłoską *u*, por. np. kasz. *paralusz* < *paraliż*, przysiółek *Witalusowa* pod Wąglikowicami w pow. kościerskim od im. *Witalis* (PMT I 126), można omawiane nazwisko odnieść do łac. przymiotnika *brevis*, *-is*, *-e* 'krótki', por. werset z hymnu akademickiego: *Vita nostra* ***brevis*** *est* 'Życie nasze jest krótkie'. Dodać można, że starożytni Rzymianie mieli przydomek *Brevis* (IC 243). Zapis *Brewuz* jest hiperpoprawny z końcową spółgłoską dźwięczną *z*. Są nazwiska *Beus*, *Deus* i *Deusch*; *Meus*, *Theus* (por.), które odniosłem (kolejno) do im. *Macha**beus***, *Tad**deus***, *Bartholo**meus*** i *Mat**theus***, jednak zakończenia *-brewus* w żadnym im. nie stwierdzam, by można od niego wywieść omawiane nazwisko.

Broc, Broca, Brotz
i podobne

SNW podaje 35 osób o nazwisku *Broc*: 1 w woj. bydgoskim, po 5 gdańskim i suwalskim, 24 słupskim; 50 *Broca*: po 16 w woj. gdańskim i słupskim, 17 koszalińskim, 1 katowickim; pochodne bez wskazania liczby *Brocakiewicz* 0 i *Brocewicz* 0; 3 *Brociak*: po 1 w woj. warszawskim, poznańskim i radomskim; 404 *Brociek*: 4 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 9 gdańskim, 197 kieleckim, 58 warszawskim, 48 radomskim, 33 wrocławskim; 15 *Brocik*: 10 w woj. łódzkim, 4 katowickim, 1 opolskim; *Broć* 0; *Broćkowska* 0; 48 *Brotz*: 23 w woj. gdańskim, 25 słupskim; 4 *Brotza* w woj. gdańskim; 6 *Broz*: po 2 w woj. białostockim i chełmskim, po 1 katowickim i krakowskim; 3 *Broza*: po 1 w woj. elbląskim, przemyskim i toruńskim.

W księdze ślubów par. Kościerzyna zanotowani zostali w r. 1856 *Brotz* Carl i w r. 1893 *Broca* Josephus (AP XII 103, 249); w księdze chrztów par. Lipusz pod Kościerzyną notowani byli w r. 1872 Julianna *Brotz*, rok wcześniej Carl *Brotz* i w r. 1868 może tenże Carl *Broca*; nazwisko *Broca* notowałem we wsi Szenajda pod Kościerzyną; w summariuszu par. Wiele w r. 1771 zanotowany został Christian *Broć* (z miejscowego archiwum parafialnego). Czy nazwisko *Broca* dokumentują następujące poświadczenia: Sophia *Brozowa* z r. 1803 z księgi metrykalnej par. Niewieścin, pow. świecki i z XX w.

(czas nie został określony bliżej) nauczyciel w Gowidlinie, potem w Węsiorach *Broza* (bez im.) Heidn 163, 652, trudno z całą pewnością twierdzić: może to być niem. zapis nazwiska *Broca*, a może to forma hipokorystyczna od im. *Ambroży*. I w SSNO I 246 występuje dwukrotne poświadczenie tej samej osoby z lat 1444 i 1446 z Kresów Południowo-Wschodnich: Iwan *Brocz* oraz Iwan *Brodcze*, które redakcja odczytuje niepewnie (znak zapytania) *Brocz*, a SEMot I 18 odnosi niepewnie (znowu znak zapytania) do rzeczownika *broda*.

Nazwiska niewątpliwie pochodzą od zdrobnionego im. *Broc(a)* lub *Brocz(a)*, a więc skrócone zostały za pomocą przyrostka *-c(a)* lub *-cz(a)*, o którego genezie pisałem obszerniej w PrJ III 10, przyp. 8 (w związku z nazwiskiem *Necel*). Imieniem pełnym, od którego to zdrobnienie powstało, mógł być *Brodzisław* lub *Bronisław* bądź też – biorąc pod uwagę znaną w dolnoniem. oboczność dźwięczna : bezdźwięczna – *Prokop*, ale wtedy przyjąć by należało, że im. powstało w jęz. niem.

Brocki, Brodzki
i podobne

SNW podaje 1097 osób o nazwisku *Brocki*: 59 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 41 gdańskim, 2 słupskim, 122 skierniewickim, 99 wrocławskim, 94 łódzkim, 85 sieradzkim, 67 poznańskim, 65 szczecińskim, 55 katowickim, 42 warszawskim, 36 opolskim, 23 kieleckim, 22 olsztyńskim, po 20 gorzowskim i leszczyńskim; 1 *Brocke* w woj. katowickim; 447 *Brodzki*: 26 w woj, bydgoskim, 2 elbląskim, 13 gdańskim, 5 słupskim, 111 warszawskim, 39 bialskopodlaskim, 32 katowickim, 29 łódzkim, 24 wrocławskim, 21 wałbrzyskim.

SSNO I 249 podaje nazwisko *Brodski* od r. 1384 z Wielkopolski i *Brodzki* od r. 1491 z Kresów Południowo-Wschodnich, które SEMot III 14 odnosi do wsi *Brody*, gm. Lwówek, woj. poznańskie i n.m. *Brod*, bliżej niezlokalizowanej na wspomnianych kresach. Herbarz Z. Leszczyca (s. 224) notuje *Brockich*, h. *Łodzia*, pisanych także *Brodzki* w r. 1547 w woj. kaliskim; ze wspomnianych *Brodów* wywodzi *Brodzkich* także Bon II 129, jedną gałąź łączy ze wsią *Brody* w woj. płockim. Na Pomorzu Gdańskim w r. 1664 urzędnikiem starostwa gniewskiego był niejaki *Brodzki* (F XXXII 44); w r. 1745 w księdze par. Jeleńcz pod Tucholą chrzczony był filius Edmundi *Brocki* et Annae [...] Josephus; w zapisie z księgi metrykalnej par. Kielno, pow. wejherowski Catharina *Broczke* 1830. Można by również widzieć nazwisko *Brocki* z niemczącym przejściem końcowego *-i* w *-e*, jak *Bruske*, *Kowalske* 'Bruski, Kowalski', por. wyżej *Brocke* u 1 osoby.

Redaktor Zygmunt Brocki (6 I 1922–11 V 1982) irytował się zawsze, gdy ktoś pisał jego nazwisko przez *-dz-*, tłumacząc, że jego protoplasta pochodził z mazowieckiej wsi *Brok*. Istotnie, wieś *Brok* leży w gm. Wysokie Mazowieckie, woj. łomżyńskie; wieś notowana była od r. 1494 *Brok* i zawdzięcza swoją nazwę rzece *Brok*, nad którą leży (E. Borysiak, NMP I 346). Mamy zatem nazwisko homonimiczne (właściwie homofoniczne): *Brodzki* od wsi *Brody* w Wielkopolsce lub na Mazowszu i *Brocki* od wsi *Brok*, które w pol. fonetycznym zapisie można było mieszać. Do tego dochodzi także forma modelowa, utworzona za pomocą przyrostka *-ski* od wcześniejszej postaci

Broda, noszonej przez 6919 osób: 112 w woj. bydgoskim, 68 elbląskim, 121 gdańskim, 59 słupskim, 1102 katowickim, 482 bielskim 349 krakowskim, 348 przemyskim, 279 tarnobrzeskim, 277 tarnowskim, 269 lubelskim, 259 wrocławskim, 254 kaliskim, 238 poznańskim, 232 radomskim, 226 kieleckim, 209 warszawskim.

Nazwisko *Brocki* – przynajmniej teoretycznie – możliwe jest także od wcześniejszej formy *Brok* 51: po 1 w woj. gdańskim i kaliskim, po 10 gorzowskim, legnickim i poznańskim, po 5 bielskim i radomskim; 87 *Broka*: 11 w woj. gdańskim, 34 gorzowskim, 27 pilskim, 9 chełmskim. Dodać wypada, że *Brok* poświadczony został w r. 1769 w księdze par. Sartawice pod Gniewem, a pochodne *Brokowski* w r. 1783 w archiwaliach pelplińskich, a Walentin *Brokowski* w r. 1798 w księdze metrykalnej par. Miłobądz pod Tczewem. Formę *Brok* najprościej wywieść od wspomnianej n. wsi *Brok* lub od n. miasta *Brok*, woj. ostrołęckie, notowanego od r. ok. 1240 i zawdzięczającego także swoją nazwę wspomnianej rzece *Brok* (U. Bijak, NMP I 346). Wariant *Broka* objaśnić można jako wynik derywacji fleksyjnej: *z Broka*, zatem *Broka*; obie formy, tj. *Brok* i *Broka* pochodzić mogą od czasownika *broczyć* wskutek derywacji fleksyjnej (*Brok*) i konwersji (*Broka*).

Bromisz, Bromir
i podobne

SNW podaje 5 osób o nazwisku *Bromisz*: 2 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim; 4 *Bromisch* w woj. katowickim; 19 *Bromis*: 17 w woj. katowickim, po 1 gorzowskim i szczecińskim; *Bromiś* 0; 1 *Bromiszewski* w woj. nowosądeckim; 1 *Bromir* w woj. gdańskim; 396 *Bromirski*: 21 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 37 gdańskim, 5 słupskim, 86 włocławskim, po 43 łódzkim i warszawskim, 34 wrocławskim.

W starostwie puckim w r. 1678, w folwarku pieleszewskim zapisany został Grzegorz *Bronisz*, pisany jako poddany w Karwi *Bromisz* i później dopisany jako Grzegorz *Bromisz*, który złożył przysięgę strądowego 'strażnika brzegowego' (F XXXIX 39, 40, 51, 95). Księga metrykalna par. Kielno utrwaliła Catharinam *Bromer* w r. 1738 (AP VII 10), co można czytać *Brom(i)er*.

Nazwisko *Bromir* pochodzi od stpol. im. *Bromir*, wydobytego przez M. Malec (Mal I 70) z n. wsi *Bromierz*, dziś *Bromierz* i Nowy *Bromierz*, gm. Staroźreby, woj. płockie, notowanej od r. 1405 *Bromirz*, *Bromierz Magna*, *Bromierz Maior* 1578, 1784, *Bromirz* 1827 i objaśnionej przez U. Wójcik (NMP I 346) jako struktura dzierżawcza od im. *Bromir*, które powstało z *Bro(ni)mir*, jak *Brosław* z *Bronisław* – por. hasło *Bros(s)e*. Formę *Bromisz* rozumiem jako zdrobnienie od *Bronimir*; *Bromis* i *Bromiś* są fonetycznymi wariantami formy *Bromisz*; *Bromiszewski* formą modelową powstałą za pomocą przyrostka *-ewski*; *Bromirski* najpewniej od podanej wyżej n.m. *Bromi(e)rz*. Herbarz Leszczyca (s. 137) podaje *Bromierskich*, inaczej *Bromirskich* lub *Brumirskich*, h. *Jastrzębiec* z Mazowsza z r. 1500 i z woj. bielskiego z r. 1750.

Sądzę, że do podanego im. *Bro(ni)mir* odnieść też trzeba nazwiska *Brom* 263, *Broma* 314, z tego 1 w woj. elbląskim, 7 gdańskim; 50 *Bromm* poza Pomorzem i wiele innych; nazwa pierwiastka chemicznego *brom*, jak podaje A. Bańkowski (B I 78), pochodzi dopiero od r. 1827, nie mogła więc dać im początku; por. Rk Gd LXIV, 2004, s. 141.

Bromond, Bromund
i podobne

SNW podaje 44 osoby o nazwisku *Bromont*: 29 w woj. włocławskim, 11 toruńskim, 3 warszawskim, 1 jeleniogórskim; 1 *Bromontt* w woj. włocławskim; 6 *Bromund* w woj. bydgoskim; 9 *Brumund* w woj. bydgoskim; 7 *Brummund* w woj. bydgoskim; *Bromot* 0; *Bromondt* 0.

W księdze metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą zanotowani zostali: w r. 1743 Jacobus *Bromond* i wcześniej w r. 1719 filia Jacobi *Bromunt* et Mariannae con.[iugum] leg.[itimorum] luth.[eranorum]... Catharina; w r. 1786 w par. Niewieścin, pow. świecki chrzczone było dziecko Petri et Elisabethae *Brumend*, w r. 1814 w księdze tejże par. zapisani zostali Joannes *Bromundt* i Ewa *Brumentowna*.

Jest to niem. nazwisko dwuczłonowe: w I członie występuje dolnoniem. gwarowy, używany w St. Marchii czasownik *brodern* 'mówić cicho, mruczeć, mówić niezrozumiale' lub średnio-dolno-niem. *brummen* 'nucić niezrozumiale, na niskim tonie; paplać'. Zoder I 309, 314 sprowadza te nazwiska do postaci **Bro(der)mund*, *Brummunt*. W członie II omówionych nazwisk występuje staro-wysoko-niem. rzeczownik *munt* 'opieka, troska', obecny także m.in. w im. *Edmund*, *Rajmund*, *Zygmunt*.

Bros(s)e, Brosz, Brosch, Brosloff

SNW podaje 28 osób pisanych *Bros*: 9 w woj. bydgoskim, 6 krakowskim; 67 *Brose*: 5 w woj. bydgoskim, po 8 gdańskim i gorzowskim, 30 pilskim; 1 *Brosse* w woj. gdańskim; 102 *Bross*: 81 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 8 katowickim; 237 *Brosz*: 2 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 6 słupskim, 94 katowickim, 24 opolskim, 21 olsztyńskim; 34 *Brosch*: 2 w woj. gdańskim, 13 olsztyńskim, 10 krakowskim; 16 *Brosze*: 10 w woj. gdańskim, 6 olsztyńskim; 2 *Broszek* w woj. gdańskim; 3 *Broschk*: 1 w woj. olsztyńskim, 2 szczecińskim; *Broschke* 0; 1 *Brosek* w woj. warszawskim; 7 *Brosk* w woj. olsztyńskim; 2 *Brosza* w woj. zielonogórskim; 1 *Brosław* w woj. warszawskim; 1 *Brosloff* w woj. nowosądeckim; *Brosławic* 0; 39 *Brosławski*: 1 w woj. gdańskim, 16 zielonogórskim, 15 opolskim; 36 *Brosowski*: 15 w woj. gdańskim, 14 toruńskim, 5 radomskim, 2 warszawskim; 5 *Brosiński*: 4 w woj. gdańskim, 1 legnickim.

Nazwisko było stosunkowo często notowane wśród Kosznajdrów, zwłaszcza w Cerkwicy: w r. 1772 starszym wsi (*Dorfältester*) był *Bross*, wystąpili nadto Johannes *Bros*, Michael *Bros* i Johann *Brosse*, w r. 1836 nadsołtysem (*Oberschulze*) w tej wsi był niejaki *Bross*, w r. 1772 Paul *Bros* był sołtysem w Ostrowitem (Rink 31, 32, 102, 107, 109). Nazwisko notowane było także na północy Kaszub, np. w księdze metrykalnej par. Kielno w pow. wejherowskim wystąpili: w r. 1742 Joannes *Brosz* i w r. 1755 Regina *Broszowa*; w r. 1773 w Gostomiu, pow. kartuski żył najemnik (*Instmann*) Jacob *Broska*, w r. 1562 w Kiełpinie niejaki (bez im.) *Brosien* (Heidn 151, 223), choć to ostatnie nazwisko można odnieść do im. *Ambroży*.

Podstawowe nazwiska *Brosz* i *Bros* to historyczne zdrobnienia od im. dwuczłonowych *Brosław* lub *Bromir*. Malec (Mal I 70) dla członu *bro-* podaje aż 4 podstawy: 1) *zbro-*, por. *Zbrosław* (od podstawy *borjo*, *brati* 'walczyć'); 2) *broni-*, por. np. *Bronisław*;

3) *brodzi-*, por. *Brodzisław* i 4) *wro-* jako wynik przekształcenia, por. *Wrocisław*. Jest to więc podstawa wtórna, por. hasło *Bromisz*. Forma *Brosz* notowana była w staropolszczyźnie (por. Mal II 23, 32). Formy *Brosze* i *Brose* zniemczone zostały przez dodanie *-e*, jak *Guse*, *Kope* od *Guz* i *Kop* (z *Jakub*, dawniej *Jakób*), *Brosza* i *Brosa* to z kolei wynik polszczenia przez wymianę końcowego *-e* na *-a*, jak *Kope* na *Kopa*, *Zielke* na *Cylka*, ostatecznie od *Sułek* : *Sulisław*; *Brosław* oddaje wiernie takie staropolskie im., *Brosloff* to wynik fonetyczno-ortograficznego zniemczenia, *Brosławski*, *Brosowski* i *Brosiński* to formy modelowe, utworzone za pomocą przyrostków *-owski* i *-iński*: *Brosławic* patronimiczna powstała od n.os. *Brosław*. Niewykluczone, że niektóre z podanych nazwisk mają za podstawę zdrobnione im. *Bros* czy *Brosch*, pochodne od im. *Ambroży*, a to od gr. przymiotnika *ambrósios* 'nieśmiertelny', por. częste pol. nazwisko *Brożek* (według SNW nosi je 4935 osób, z tego 68 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 132 gdańskim 31 słupskim) i napój nieśmiertelności bogów gr. – *ambrozję*; por. Rk Gd LXIV, 2004, s. 141–142.

Brot, Brotkiewicz
i podobne

SNW podaje 195 osób o nazwisku *Brot*: 3 w woj. bydgoskim: po 7 gdańskim i gorzowskim, 68 kieleckim, 20 warszawskim, 18 łódzkim; 20 *Brotaj*: po 4 w woj. gdańskim i toruńskim, 11 tarnowskim; ze wskaźnikiem 0: *Brotejko*, *Brotna*, *Brotos* i *Brotek*; 5 *Broth*: 1 w woj. gdańskim, 4 kieleckim; 17 *Brotkiewicz*: 9 w woj. bydgoskim, 4 poznańskim, 3 kieleckim; 15 *Brotko* poza Pomorzem Gdańskim, po 1 *Brotkowska* w woj. zamojskim, *Brotnitzka* w woj. zielonogórskim, *Brotto* w woj. jeleniogórskim, *Brotyn* w woj. szczecińskim i *Brotman* w woj. opolskim; 11 *Brotoj* w woj. nowosądeckim; 2 *Broton* w woj. tarnowskim; 155 *Brotoń*; 4 *Brotój*: 3 w woj. nowosądeckim, 1 wałbrzyskim; 2 *Brott*: po 1 w woj. warszawskim i łódzkim; 1 *Broudt* w woj. poznańskim.

W r. 1560 Woike *Brodt* odnotowany został w Struszewie, a Simon *Brott* w Krosnowie, pow. bytowski; ten ostatni w brulionie miał być zapisany *Broth* (przyp. 622) (WD 152, 228); w r. 1638 w tymże Krosnowie młynarzem był Simon *Brott*; *gbur* Jurgen *Brodt* odnotowany został w tej wsi r. 1747/1748 (F XLVI 17, 133, 158).

Od niem. rzeczownika *Brot* 'chleb'; *Brotko* jest formą wschodniopolską, za pomocą przyrostka *-aj* powstała postać *Brotaj*; *-oj*: *Brotoj*, *-ek*: *Brotek*, *-os*: *Brotos*. *-ejko*: *Brotejko*; *-on*: *Broton*, *-oń*: *Brotoń*, *-ewicz*: *Brotkiewicz*; por. pol. nazwiska *Chleb* 0; 34 *Chlebba*: 27 w woj. gdańskim, 7 zielonogórskim od kasz. *chlëb* (Sych II 34), 390 *Chlebowicz*: 22 w woj. elbląskim, 48 gdańskim, 3 słupskim; 3271 *Chlebowski*: 118 w woj. bydgoskim, 65 elbląskim, 80 gdańskim, 28 słupskim; 274 *Chlebuś* poza Pomorzem Gdańskim i przezwisko *Krzesichleb*, zgrecyzowane na *Arto(to)miusz*, autora kancjonału toruńskiego z XVI w., którego analizę językową przeprowadziła dr J. Kamper-Warejko od gr. *ártos* 'chleb (pszenny)'; por. NP I 120.

Bruch, Bruk, Bruchman(n)
I PODOBNE

SNW podaje 428 osób o nazwisku *Bruch*: 21 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 22 gdańskim, 114 poznańskim, 93 konińskim, 30 katowickim; 115 *Bruk*: 18 w woj. bydgoskim, 19 toruńskim, 12 poznańskim, 10 koszalińskim, 9 białostockim, po 8 olsztyńskim i opolskim; 4 *Bruck*: 3 w woj. sieradzkim, 1 bielskim; 20 *Bruchman*: po 1 w woj. elbląskim i katowickim, 18 gdańskim; 87 *Bruchmann*: 9 w woj. elbląskim, 78 gdańskim; *Bruchmańska* 0.

W *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 43, 59) odnotowani zostali: *Brokk* Hans przybyły do miasta w r. 1680 z Bartstein w Prusach (nie wiadomo, o jaką miejscowość chodzi) i *Brocker* Johann 1750, siodlarz (*Sattler)*, przybyły ze Świecia, zmarły 12 I 179; w r. 1769 w księdze metrykalnej par. Sartawice pod Świeciem zanotowany został Christianus *Brok* (Damps 30).

Zoder I 310–311 łączy nazwiska *Bruck*, *Bruch*, *Bro(o)ck* i odnosi je do średnio-dolno-niem. *brok* 'bagno, trzęsawisko'; *Bruch* jednak można wiązać także z niem. rzeczownikiem *Bruch* 'przepuklina'. Nazwiska bliskie są formom od ap. *Brücke* 'most' – por. hasło *Brug(g)emann*; od średnio-wysoko-niem. *brucker* 'poborca cła na moście' wywieść można nazwisko chojniczanina *Brocker*; wariant *Bruchman(n)* powstał za pomocą strukturalnego niem. członu *-man(n)*, pochodzącego od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'; *Bruchmański* jest formą modelową powstałą za pomocą przyrostka *-ski*.

Bruessau, Brussow

SNW podaje 2 osoby o nazwisku *Bruessau* w woj. gdańskim; 1 *Bruessan* w tymże województwie; *Brussow* 0. Zapis *Bruessan* jest błędny, winno być *Bruessau*, jak podaje SNW (na płycie); 3 osoby *Bruessau*: po 1 mężczyźnie w pow. wejherowskim i w Gdańsku oraz 1 kobieta w Gdańsku. Zoder I 316 podaje dla niem. nazwiska *Brüssow* n.m. *Brüssow* w Brandenburgii i na Pomorzu Zachodnim (jednak brak w R II) oraz *Brusow* w Meklemburgii. J II 19 wymienia wieś *Brusow* pod Rostokiem, notowaną w r. 1231 *Brusowe*.

Brug(g)emann, Bruckner, Brykman, Brikner
I PODOBNE

SNW podaje 3 osoby pisane *Brugemann* w woj. gdańskim; 1 *Bruggeman* w woj. opolskim; 9 *Bruggemann*: po 2 w woj. bydgoskim i opolskim, 5 gdańskim; 2 *Bruggermann* w woj. krakowskim; *Brugmann* 0; 10 *Bruckner*: po 1 w woj. bydgoskim, warszawskim, katowickim, 4 opolskim, 2 poznańskim; 92 *Brykner*: 13 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 2 gdańskim, 16 łódzkim, 9 ostrołęckim, 8 kieleckim, 7 włocławskim, 6 wałbrzyskim; 46 *Brykman*: po 6 w woj. bydgoskim i szczecińskim, 10 wrocławskim, 9 wałbrzyskim, 3 szczecińskim; 16 *Brikman* w woj. katowickim; *Brikmann* 0; 25 *Brikner*: po 1 w woj.

bydgoskim i zielonogórskim, 13 opolskim, po 4 gorzowskim i sieradzkim, 2 katowickim; 2 *Brigman* w woj. katowickim.

SSNO I 260 odnotowuje w r. 1486 studenta Akademii Krakowskiej z Gorlic o nazwisku *Bryknar*, na Pomorzu Gdańskim nazwisko występowało stosunkowo często u Kosznajdrów: w r. 1772 w Moszczenicy najemnikiem (*Instmann*) był Michel *Brigmann*, w Ciechocinie odnotowani zostali w tymże roku: Andreas *Brügmann* jako karczmarz, nadto Paul *Brügmann* i Stentzel *Brügmann* (Rink 105); w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 25) w r. 1592 zapisany został *Brückentreter* Casper, przybyły do miasta z Riwalde (może chodzi o Rywałd w pow. chełmińskim), kowal (*Nagelschmitt*).

Nazwisko *Brüggemann* pochodzi od odpowiedniego rzeczownika pospolitego *Brüggemann* = górnoniem. *Brückmann* 'mostnik', tj. poborca cła przy moście, por. pastora ze Smołdzina Michała Pontanusa (1583–1654), pochodzącego z dolnoniem. rodziny *Brüggemanów* ze Słupska, który zlatynizował swoje nazwisko na *Pontanus* od łac. przymiotnika *pontanus* od *pons*, *pontis* 'most', przez Słowian określanego *Mostnik*, a przez kolegów pastorów w epitalamium na ślub z córką pastora z Cecenowa *Gephyrander* (od gr. *géphyra* 'most' i *anér*, w dop. *andrós* 'mąż, mężczyzna'); wariant *Brückner* jest przymiotnikiem od *die Brücke* 'most'; poza tym podane nazwiska różnią się zapisem przez niem. etymologiczne *ü*, spolszczone *i* oraz *y* i bez zaznaczenia przegłosu (*Umlaut*) w jęz. niem. w postaci *u*; historyczny *Brückentreter* zawiera w II członie rzeczownik górnoniem. *Treter* 'ten, co chodzi, przechodzień' od *treten* 'chodzić, stąpać', zapis *Brückner* z SSNO Z. Klimek (SEMot V 24) łączy z niem. *Brückner* 'ktoś zamieszkały przy (obok) moście'. Dodać przy okazji można, że szkolny wyraz *bryk* 'ściągawka, ściąga' pochodzi z omawianego niem. rzeczownika *Brücke* 'most', a to z kolei przekład łac. wyrażenia *pons asinorum* 'most osłów, ośli most'. Nazwisku *Brückner* chwały przydał Aleksander Brückner (1856–1939), pol. filolog, historyk jęz. i kultury pol., profesor filologii słowiańskiej Uniwersytetu w Berlinie.

Brug(g)er, Brugier
i podobne

SNW podaje 14 osób o nazwisku *Bruger*: 1 w woj. gdańskim, 9 skierniewickim, 4 szczecińskim; 27 *Brugger*: 15 w woj. kaliskim, 9 skierniewickim, 2 szczecińskim, 1 warszawskim; 66 *Brugier*: 40 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 6 słupskim, po 7 koszalińskim i warszawskim, 2 katowickim.

Historycznie omawiane nazwisko notowane było na południu Kaszub wśród Kosznajdrów: w r. 1772 Jacob *Brugger* mieszkał w Lichnowach, tegoż roku tamże Michel *Brugger*, w r. 1769 Thomas *Brugier* notowany jako sołtys w Moszczenicy (Rink 25, 98, 107, 110).

Nazwisko pochodzi od średnio-dolno-niem. *brugger* 'brukarz' DF 155, por. średnio-dolno-niem. *bruggen* 'układać na drodze kamienie i kłody drzewne' oraz średnio-dolno-niem. *brug* 'most', który to wyraz prowadzi nas do nazwiska *Bruggmann* i jego wariantów.

Brun, Brunn, Brunat, Brunka, Bruner
i podobne

SNW podaje 102 osoby o nazwisku *Brun*, z tego 19 w woj. gdańskim; 11 *Brunn*: 3 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 2 słupskim, 1 wrocławskim; 36 *Bruner*, z tego 1 w woj. elbląskim; 37 *Brunner*, z tego 1 w woj. gdańskim, 10 warszawskim, 6 katowickim.

Nazwisko odnieść możemy do n. niem. wsi *Brunn*, po polsku *Bezrzecze*, dziś osada, dawniej wieś w gm. Dobra, woj. szczecińskie, notowanej od r. 1269 *Brunne*, tak też w r. 1277, *Brunn* r. 1539, *Brunne* r. 1618, *Brunn* r. 1789 i następne, *Brunn*, po polsku *Bezrzecze* r. 1951. Nazwa miejscowości pochodzi od średnio-wysoko-niem. rzeczownika *brunne* 'studnia, źródło' (B. Czopek-Kopciuch, NMP I 127). Forma *Bruner* może być nazwą mieszkańca wsi *Brunn*.

W SNW są także nazwiska: 45 *Bruna*: 37 w woj. gdańskim, 5 legnickim, 3 warszawskim; 1 *Brune* w woj. olsztyńskim; 25 *Brunne*, z tego 3 w woj. gdańskim; 25 *Bruns*, z tego 1 w woj. elbląskim; 3 *Bruni* w woj. warszawskim; 1 *Brunert* w woj. warszawskim, które można wywieść od kasz. przymiotnika *bruny* 'brązowy', 'śniady' o cerze (por. w SNW nazwiska *Bruny* 0 i *Brunny* 0), w których końcowe *-i* lub *-y* przechodzi w *-e*, jak z *Gruby*, *Młody* powstały *Grube*, *Młode*, w których z kolei końcowe niem. *-e* Polacy i Kaszubi wymienili na *-a*: *Grub(b)a*, *Bruna*; *Brunert* zawiera analogiczny do *Gleinert*, *Wichert* przyrostek *-ert*; *Bruns* jest niem. formą dop. l.poj. deklinacji mocnej z końcówką *-s*; w formie górnoniem. *Braun* notowanych jest 1653 osób, z tego 140 w woj. bydgoskim, 28 elbląskim, 180 gdańskim, 18 słupskim, 179 poznańskim, 153 warszawskim; złożone *Braun*-Walicki 5 poza Pomorzem; 42 *Braune*, z tego 2 w woj. bydgoskim; 173 *Brauner*, z tego 1 w woj. gdańskim; 6 *Braunert*; *Braunn* 0; 1 *Brauns* w woj. opolskim; 4 *Brałn* w woj. toruńskim; formy pochodne pomijam. Bliskie fonetycznie i morfologicznie jest im. *Bruno(n)*, wywodzące się ze staro-wysoko-niem. *brun* 'lśniąco brązowy', przejętego do kaszubszczyzny jako *bruny* (por. wyżej).

Historycznie na Pomorzu Gdańskim notowane były m.in. w księdze metrykalnej par. Żarnowiec, w dziale chrztów nazwiska: *Brun* Albertus w r. 1594 i *Brun* Nicolaus w r. 1620; w *Księdze obywateli Chojnic*: w r. 1644 *Brune* Lux, bednarz (*Bötticher*), przybyły do miasta z miejscowości Bergen na Rugii; w r. 1680 *Braun* Georg, sukiennik z Człuchowa, *Braun Ludwig* r. 1764, niegdyś mieszkaniec i mistrz w (miejscowości) Krossen (według R II 580 to Krosno w pow. pasłęckim i braniewskim), postrzygacz sukna (*Tuchscherer*), potem zbiegły z miasta (*ist entlaufen*), *Braun* Johann Wilhelm z Jaromierza (*Germen*), pow. kwidzyński, szewc, ewangelik liczący lat 25, w r. 1797 stolarz *Braun* Joh(ann) Christian, rodem z Chojnic, ewangelik, lat 35, *Braun* Christian, wywodzący się z dóbr pod Miłakowem (*Liebstadt*), pow. morągowski, stolarz, zmarły r. 1800, w rok później *Braun* Friedrich Wilhelm, stolarz rodem z Chojnic, ewangelik, lat 44, który przeprowadził się do Człuchowa, *Braun* Friedrich Wilhelm w r. 1801, stolarz, ewangelik, lat 30, zmarły w r. 1808 i w r. 1832 *Braun* Michel, stolarz, rodem z Chojnic, ewangelik, lat 26 (BBK 37, 43, 62, 67, 69, 70, 71, 79); w Nowej Wsi Lęborskiej w r. 1638 notowani byli sołtys uprzywilejowany 'mający przywilej' [na siebie i trzech synów] Joannes *Braun* [na] Michała, Marcina i Jana (F XLVI 49); w summariuszu par. Wiele zapisani zostali: Franz *Brun* w r. 1781, czterokrotnie Johann *Brunn* w latach 1773–1775, prawdopodobnie tenże Johann *Brunn* z kwalifikacją *Luth*.

[*eranus*] i Justine *Brunn* w r. 1775; także [prawdopodobnie wcześniej wspomniany] dwukrotnie Johann *Bruna* 1778, 1800, kwalifikowany również w r. 1778 jako *Luth.* [*eranus*] w r. 1780 Johann *Bruno*; w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem zanotowany został dwukrotnie Joannes *Braun* w r. 1818 i 1819; w księdze par. Kielno z kolei utrwaleni zostali: Anna *Brunowa* 1746, Anna *Brunina* 1821, Paul *Brune* w r. 1832, Christian *Braun* 1835 i Franciscus *Brunn* w r. 1836, w r. 1835 w księdze metrykalnej par. Kielno zanotowany został *Brunka*, w księdze metrykalnej par. Wiele (APB) utrwaleni zostali: Rozalia *Brunkowa* 1842, pisana w r. 1846 Rozalia *Brunke*, nadto Ewa *Bronka* w r 1844 i Anton *Brona* w r. 1846.

Nazwisko *Brun(n)* może pochodzić od kasz. przymiotnika *bruny* 'brązowy', 'śniady' o cerze lub od im. *Bruno(n)*, notowanego w stpol. w postaci *Bruno* od r. 1236 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Śląsku; *Brun* od r. 1375 na Kresach Południowo-Wschodnich, w Małopolsce, Wielkopolsce i na Mazowszu, w postaci zdrobnionej *Brunik* w r. 1403 w Małopolsce, *Brunosz* w r. 1383 w Małopolsce i w tejże krainie w r. 1393 jako *Brunusz*, nadto w latach 1460–1475 *Bruchnik* (Mal III 201–202). Podane i niewymienione nazwiska mogą zatem mieć 3 podstawy: 1) n.m. *Brunn*; 2) kasz. przymiotnik *bruny*; 3) im. chrześcijańskie *Bruno(n)*, upowszechnione w chrześcijańskiej Europie dzięki św. Brunonowi, abp. Kolonii w II połowie X w. i św. Brunonowi, bp. misyjnemu z Querfurtu, zmarłemu w r. 1009.

Jest także 16 osób o nazwisku *Brunat* w woj. gdańskim, SNW 17 w pow. wejherowskim, w tym 8 mężczyzn, 9 kobiet i 50 *Brunath*: 2 w woj. elbląskim, 41 gdańskim, 6 toruńskim, 1 katowickim; w SNW 53; *Brunatowicz* 0; 10 *Brunatowski* w woj. toruńskim; 15 *Brunatny*: 10 w woj. jeleniogórskim, 3 katowickim, 2 opolskim. Nazwisko to wywieść można od im. *Bruno*, zdrobnionemu do postaci *Brunat* przy użyciu przyrostka *-at*, potwierdzonego z n. miejscowości *Trzebiatowo* w formie *Trzebiat* od typu *Trzebiesław* i *Wielatów* w postaci *Wielat* od typu *Wielisław* (Mal II 150); w zdrobnieniach od im. chrześcijańskich występuje *-ast*: *Biernast* od *Biernat* 'Bernard' (Mal III 149). Możliwe także od *brunatny* (por. takie nazwisko) z derywacją dezintegralną (z pominięciem *-n-*) i odmianą przymiotnikową prostą.

Od im. *Bruno(n)* pochodzą na pewno nazwiska: 7 *Bruno*: po 3 w woj. bydgoskim i gdańskim, 1 jeleniogórskim, złożone *Bruno*-Kamiński 7 w woj. krakowskim; od zdrobnienia *Bronek* nazwisko *Bronek* u 58 osób na Śląsku: 41 w woj. opolskim, 15 katowickim, 2 wałbrzyskim; *Brunis* 0; 1 *Bruniś* w woj. częstochowskim; *Brunk* 0; 148 *Brunke*: 48 w woj. bydgoskim, 64 gdańskim, 18 słupskim, 9 szczecińskim, będące zniemczoną (przez wymianę pol. przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*) formą postaci *Brunek* i 298 *Brunka*: 120 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 130 gdańskim, 14 słupskim, powstałe przez wymianę *-e* w postaci *Brunke* na *-a*. Niektóre mogą pochodzić od zdrobnienia *Bronek* (por. nazwisko *Bronk* w NP I 46) od *Bronisław*; por. AC VI 244–247.

Budda, Budek, Budka, Budkiewicz

Analizując nazwisko *Buda* i pokrewne, nie dostrzegłem w SNW (NP III 69–70) wariantów *Budda* u 64 osób: 4 w woj. elbląskim, 59 gdańskim, 1 ciechanowskim i *Budde* u 2 osób: po 1 w woj. bydgoskim i toruńskim; nadto 2157 pochodne *Budek*: 14 w woj.

bydgoskim, 56 elbląskim, po 25 gdańskim i słupskim, 608 warszawskim, 388 krakowskim, 230 płockim, 90 katowickim, 58 tarnowskim, 55 siedleckim; *Budka*: 73 w woj. bydgoskim, 36 elbląskim, 40 gdańskim, 14 słupskim, 95 krakowskim, 88 katowickim, 70 płockim, 57 kaliskim, 42 włocławskim; 975 *Budkiewicz*: 35 w woj. bydgoskim, 28 elbląskim, 52 gdańskim, 1 słupskim, 177 warszawskim, 144 konińskim, 47 białostockim, 45 szczecińskim; 47 *Budko*: 3 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 10 suwalskim, 8 krakowskim; 725 *Budkowski*: 10 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 4 gdańskim, 16 słupskim, 149 tarnobrzeskim 66 konińskim, 59 warszawskim, 28 lubelskim.

W r. 1772 rybacy Hans *Budda*, Michael *Budda* i Matheus *Budda* odnotowani w Jastarni (por. A. Groth, *Mieszkańcy wsi Półwyspu Helskiego w drugiej połowie XVIII w.* [w:] *Dzieje wsi pomorskiej. VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, red. A. Chludziński, R. Gaziński, Dygowo–Szczecin–Pruszcz Gdański 2007, s. 87–88). Kaszubscy rybacy i mieszkańcy z Półwyspu Helskiego mają świadomość swojej historycznej ciągłości od XVIII w., dawali temu wyraz w proteście przeciwko wprowadzonym jesienią 2007 r. zakazom połowu dorsza (por. „Nasz Dziennik" 28 XI 2005, nr 228, s. 7).

Nazwisko podstawowe pochodzi od im. zdrobnionego *Buda*, pochodnego od im. typu *Budzisław* (por. Mal II 66, 117), *Budek* i *Budka* albo również od odpowiednich im. zdrobnionych, wywodzących się od wspomnianego im. *Budzisław* (por. Mal II 61, 66, 108, 115, 120), albo od nazwiska *Buda* za pomocą przyrostka *-ek* i *-ka*; *Budkiewicz* to struktura patronimiczna, utworzona za pomocą przyrostka *-ewicz* od *Budek*; *Budkowski* może być formą modelową od *Budek*, powstałą za pomocą przyrostka *-owski*, albo odmiejscową od n. wsi *Budki*, *Budków*, *Budkowice* (por. NMP I 422).

Budner, Budnar, Budnarowski, Budnerski, Büttner, Bitner, Bytner
i podobne

SNW podaje 1028 osób o nazwisku *Budner*: 54 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 27 gdańskim, 9 słupskim, 127 konińskim, 107 łódzkim, 97 płockim, 61 warszawskim; 9 *Budnerski* w woj. koszalińskim; 1 *Budnar* w woj. wrocławskim, 3 *Budnarowicz* w woj. poznańskim; 50 *Budnarowski*: 5 w woj. bydgoskim, 36 gdańskim, 7 katowickim, po 1 poznańskim i siedleckim; 3 *Budnarski* w woj. szczecińskim.

Opracowując nazwiska *Budnik*, *Kosater* i *Kosycarz* (NP I 72–73), pominąłem *Budner*, które niewątpliwie wywodzi się od niem. rzeczownika *Büdner* 'chałupnik', dosłownie 'mieszkający w budzie', które jest synonimem nazwisk *Budnik* i *Kosater*. Określenie *Büdner* na chałupnika pojawiało się często w źródłach pomorskich, np. w r. 1747/1748. W F XLVI 148 wyliczeni zostali w Borzytuchomiu (obok) *Käthner* 'chałupnicy' osobno *Büdner*, również chałupnicy, ale pewno jeszcze ubożsi. Wariant *Budnar* powstał wskutek rozwoju przyrostka niem. *-er* w *-ar*, co częste w wyrazach pospolitych i w nazwach osobowych, por. np. *sztygar*, *zegar* z *Steiger*, *Zeiger* i nazwiska *Fleszar*, *Pelczar* z *Fleischer*, *Pelzer*. Formy *Budnerski*, *Budnarski*, *Budnarowski* są modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *(-ow)ski* od *Budner*, *Budnar*. Historycznych jego poświadczeń na Pomorzu Gdańskim nie znajduję, spotykam tu jedynie nazwisko *Buda*, np. w r. 1789 we wsi Jastarnia, na Półwyspie Helskim mieszkał „Grzegorz *Buda*, poddany, z żoną, ma

dzieci 5" (F XXXIX 53), a w r. 1773 w Goręczynie, pow. kartuski mieszkał Adam *Buda* (Heidn 143). Można by to nazwisko wywieść od rzeczownika *buda* na 'tego, co *w budzie* mieszkał', por. 384 osoby o nazwisku *Chałupa*: 15 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 1 gdańskim, 34 słupskim, jednak bardziej systemowa będzie interpretacja odimienna: jest to zdrobnienie im. dwuczłonowego *Budzisław*. Tak interpretuje im. *Buda* również M. Malec (Mal II 66, 163). Synonimiczne pol. nazwisko *Chałupnik* nosi 388 osób: 6 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 3 słupskim, 73 bielskim, 62 łódzkim.

Bliskie pod względem fonetycznym, ale semantycznie różne jest nazwisko *Bittner* 625: 41 w woj. bydgoskim, 51 gdańskim, 94 poznańskim, 41 opolskim, 38 warszawskim, 34 wrocławskim; *Bitnar* 0 z przejściem *-er* w *-ar*; 725 *Bytner*: 74 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 20 gdańskim, 6 słupskim, 106 toruńskim, 88 warszawskim, 63 płockim, 57 włocławskim; 495 *Bytnar*: 3 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 166 rzeszowskim, 49 przemyskim; pochodne pomijam. Etymologiczną postacią jest tu nazwisko *Büttner* 77: 5 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 16 toruńskim, 15 katowickim; także złożone *Büthner-Zawadzki* 4 w woj. warszawskim; także z pominięciem diakrytyku (niem. *Umlaut*) 10 *Butner*: 4 w woj. gdańskim, po 2 katowickim i szczecińskim, po 1 łódzkim i toruńskim. Dokumentację historyczną tych nazwisk zgromadziłem w Przyd 40–41, był to bowiem przydomek *Przechlewskich* z *Przechlewa* i *Zawadzkich* z *Zawady* (obie wsie w pow. chojnickim), zapisany w r. 1570 w Przechlewie jako Nobilis Urbanus *Butner*, potem w księgach miejskich Chojnic jako Zawadzki-*Butner* Baltazar i inni w r. 1605, Marcin *Bytner* Zawacki zapisany został także w Przechlewie w r. 1682 (F V 149). To nazwisko pochodzi od niem. rzeczownika *Büttner* 'bednarz'. Warianty *Bit(t)ner*, *Byt(t)ner* są pol. fonetyczną adaptacją formy etymologicznej *Büttner*. Dodać trzeba, że omawiane nazwisko zostało bogato udokumentowane w SSNO I 128 w wariantach *Betnar* od r. 1398 w Krakowie; *Betner* od r. 1398 tamże; *Botner* od r. 1392 również w Małopolsce i w Wielkopolsce; *Butner* z lat 1470–1480 przez J. Długosza; *Bytnar* w r. 1399 w Małopolsce i *Bytner* r. 1472 na Kresach Południowo-Wschodnich i sprowadzone przez Z. Klimka (SEMot V 28) do niem. ap. *Bütner* 'bednarz'; por. AC VI 243–244.

Bukowiec, Bukowiecki, Bukowski
i podobne

SNW podaje 858 osób o nazwisku *Bukowiec*: 181 w woj. tarnowskim, 143 nowosądeckim, 117 krakowskim, 96 katowickim, 45 sieradzkim, 30 szczecińskim, 29 jeleniogórskim, po 26 gorzowskim i wałbrzyskim; 1161 *Bukowiecki*: 200 konińskim, 103 łódzkim, 97 bydgoskim, 81 warszawskim, 70 toruńskim, 64 szczecińskim, 57 jeleniogórskim, 50 kaliskim; 15 146 *Bukowski*: 1153 w woj. gdańskim, 987 warszawskim, 953 poznańskim, 727 katowickim, 692 toruńskim, 657 bydgoskim, 556 pilskim, 546 olsztyńskim, 477 nowosądeckim, 461 łódzkim, 372 słupskim, 367 wrocławskim, po 356 krakowskim i lubelskim, 339 kieleckim, 338 szczecińskim, 335 wałbrzyskim, 323 elbląskim; 4 *Bukoski*: 3 w woj. słupskim, 1 wałbrzyskim w zapisie fonetycznym z uproszczeniem grupy *-wsk-* > *-sk-*; 84 *Bukowicki*: 22 w woj. siedleckim, 19 warszawskim, 8 pilskim, po 7 szczecińskim i toruńskim.

Notowane w SSNO I 279–280 nazwiska *Bukowiec(s)ki* od r. 1399; *Bukowski* od r. 1408; *Bukowic(s)ki* z r. 1415 (VII 23) SEMot III 18 wiąże z n. wsi *Bukówiec* (dawniej *Bukowie*, *Bukowiec*) w gm. Włoszakowice, woj. leszczyńskie *Bukowi(e)c(s)ki* i *Buków* (dawniej *Bukowa*, *Bukowo)*, gm. Ujazd, woj. piotrkowskie; *Bukowie*, gm. Drużbice, woj. piotrkowskie; *Bukówno*, gm. Radzanów, woj. radomskie; *Bukowo*, gm. Rajgród, woj. łomżyńskie i *Bukowo* na Kresach Południowo-Wschodnich. Wyliczone na początku nazwiska *Bukowiec*, *Bukowski*, *Bukowi(e)cki* i *Bukoski* mogą wywodzić się także z innych wsi, zwanych *Bukowie* (w NMP I 449–450 wsi 4), *Bukowiec* (ib. 450–452 wsi 24), *Bukowa* (6 wsi), *Bukowo* (13). *Bukowscy* z Pomorza Gdańskiego wywodzą się ze wsi szlacheckiej *St. Bukowiec*, gm. St. Kiszewa, pow. kościerski. Herbarz Leszczyca notuje *Bukowskich*, h. *Bończa* (s. 35) w woj. łęczyckim w r. 1632, w Sieradzu r. 1691, Smoleńsku w r. 1700, na Podolu w r. 1727, ziemi łomżyńskiej w r. 1764, w Poznańskiem udowodnili pochodzenie szlacheckie w r. 1825; *Bukowskich*, h. *Grzymała* (s. 113) w pow. szubińskim w r. 1854; *Bukowskich*, h. *Jastrzębiec* (s. 136–137) z r. 1650 z pow. pińskiego, którzy udowodnili pochodzenie szlacheckie w Królestwie Polskim w r. 1825; *Bukowskich*, h. *Orla* (s. 249); *Bukowskich*, h. *Osoryja* (s. 249); *Bukowskich*, h. *Ostoja* (s. 250); *Bukowskich*, h. *Poraj* (s. 263). Nadto *Bukowieckich*, h. *Drogosław* (s. 83) z woj. sandomierskiego z r. 1576, z Poznania z r. 1697, z Litwy z r. 1590, którzy udowodnili szlachectwo w Królestwie Polskim w r. 1825; *Bukowieckich*, h. *Ogończyk* w Poznańskiem (s. 244); *Bukowieckich*, h. Wukry (s. 329).

W źródłach pomorskich często notowane było nazwisko *Bukowski* i to na całym Pomorzu: począwszy od Kociewia, a skończywszy na północnych Kaszubach; także na ziemi malborskiej, gdzie w r. 1664 notowany był Maciej *Bukowski*, „posesor wsi Liwaldt" (F XXXII 434); Jan *Bukowski* zanotowany został w r. 1712 w archiwaliach pelplińskich, tamże w r. 1762 również niejaki *Bukowski* (bez im.); w r. 1763 w księgach metrykalnych par. Walichnowy, pow. tczewski również bez im. *Bukowski*, w księdze par. St. Kiszewa Matheus *Bukowski* w r. 1790, a w sąsiedniej par. Pogódki pod Skarszewami Hedwiga *Bukowska* w r. 1706 (Damps 35); na ziemi bytowskiej w r. 1711/1712 w Niedarzynie mieszkał zagronik (chałupnik, *Kossäter*) Christian *Bukowscky* (F XLVI 135); Adalbert *Bukowski* w r. 1846 w księdze metrykalnej par. Wiele, pow. chojnicki; w księdze chrztów par. Kościerzyna zanotowani zostali w r. 1748 Bartholomeus *Bukowski*, a w r. 1761 Hanna *Bukowska* (AP X 31, 158); w r. 1750 w księdze par. Rumia (AP XIX 74) Jacobus *Bukowski*. Rzadziej notowane było nazwisko *Bukowiecki*: w r. 1664 urzędnikiem starostwa gniewskiego był niejaki *Bukowiecki* (F XXXII 44).

Do SBPN weszli: Andrzej Bukowski (1911–1997), historyk kultury i literatury Pomorza, prof. Uniwersytetu Gdańskiego, rodem ze St. Polaszek, pow. kościerski (J. Borzyszkowski, SBPN supl. I 47–49); Bronisław Bukowski (1893–1965), prof. Politechniki Gdańskiej, rodem z Pręgowa pod Gdańskiem (M. Andrzejewski, I 178–179); Piotr Bukowski (1874–1941), organista i działacz ludowy, rodem z Osieka zamęczony przez hitlerowców w obozie Stutthof (ks. J. Walkusz, I 179); z Mierzeszyna znany jest Zygmunt Bukowski, poeta i rzeźbiarz ludowy (zmarły w r. 2008).

Zbliżone fonetycznie są nazwiska: 93 *Buchowiec*: 65 w woj. białostockim, 6 szczecińskim, 5 warszawskim, po 4 katowickim i wałbrzyskim, po 3 elbląskim, opolskim i suwalskim; 576 *Buchowski*: 110 w woj. suwalskim, 82 leszczyńskim, po 43 przemyskim i wałbrzyskim, 34 olsztyńskim, 33 poznańskim, 32 jeleniogórskim, 30 legnickim,

28 zielonogórskim, 23 katowickim; 462 *Buchowiecki*: po 56 w woj. koszalińskim i suwalskim, 37 gdańskim, 36 szczecińskim, 35 katowickim, 28 warszawskim, 25 jeleniogórskim, 18 olsztyńskim; 11 *Buchoski*: 9 w woj. bialskopodlaskim, 3 gorzowskim. Nazwy wsi *Buchowiec*, *Buchowo* na terenie Polski (NMP, WU I 173 tylko część wsi i osadę) brak; w niektórych wypadkach spółgłoska *-k-* mogła być realizowana jako *-ch-*, zatem nazwiska z *-ch-* mogą być wariantami fonetycznymi nazwisk z etymologicznym *-k-*, por. uwagę Leszczyca (s. 83) w związku z nazwiskiem *Bukowski*: „Są rzekomo jednego pochodzenia z Buchowieckimi". Jednak *Buchowiec* i pochodne mogą pochodzić od zdrobnienia *Buch* od im. typu *Budzisław*, *Budziwoj*, *Budziwuj* (Mal I 71–72, Mal II 23, 32), pod uwagę też wziąć trzeba niem. *Buche* 'buk'; *Buchowiec* byłoby formą patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-owiec* (jest też nazwisko *Buchowicz* u 248 osób), *Buchowski* (*Buchoski* z uproszczeniem grupy spółgłoskowej *-wsk-* > *-sk-)*, *Buchowiecki* modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* od formy *Buchowiec*. Herbarz Leszczyca notuje rodziny szlacheckie *Buchowskich*, h. *Jastrzębiec* (s. 136) w Wielkim Księstwie Poznańskim w r. 1760; *Buchowskich*, h. *Sas* (s. 290, 292) w Wielkopolsce i w Przemyślu w r. 1540; *Buchowieckich*, h. Drogosław (s. 83) z r. 1576 z woj. sandomierskiego, Poznania z r. 1697 i Litwy z r. 1590; *Buchowieckich*, h. *Giejsztor* (s. 91), notowanych na Litwie w r. 1580; *Bukowieckich*, h. *Ślepowron* (s. 295). SSNO I 270 notuje nazwisko *Buchowski* od r. 1444 na Kresach Południowo-Wschodnich i formę żeńską *Buchowska* z r. 1499, odniesione przez SEMot III 17 do n. wsi *Buchowice* na Kresach Południowo-Wschodnich.

BULGRIN, BURGLIN, MURGLIN

W SNW występuje 5 osób o nazwisku *Bulgrin* w woj. koszalińskim, tak też w SNW (na płycie); 2 mężczyzn, 3 kobiety w Koszalinie.

Historycznie w *Księdze Różańca Św. par. Lipusz* pod Kościerzyną zapisani zostali: Podzciwy Piotr *Bulgrin* w r. 1735 i Barbara *Bulgrinowa* w r. 1752.

Nazwisko wiązać możemy z n.m. *Białogórzyno*, zniemczonej *Bulgrin* R I 9, R II 454 w pow. białogardzkim, notowanej m.in. *Balgurino* r. 1276, *Bulgarin* r. 1286, *Bulgeryn* r. 1309, *Bulgherin* r. 1439, *Bulgrien* r. 1590, *Bulgrin* r. 1431 i odniesionej przez E. Rzetelską-Feleszko i J. Dumę (RzD I 110) do n.os. **Bolegor* z suf. *-ino*; B. Czopek-Kopciuch (NMP I 153) zaznacza, że nazwa wcześnie zgermanizowana i dlatego trudna do zrekonstruowania; pod uwagę wziąć też trzeba n.m. *Bolegorzyn* pod Czaplinkiem, w pow. szczecineckim R I 17, R II 454, zniemczonej również do postaci *Bulgrin* i notowanej m.in. *Bulgorin* 1251, *Bulgerin* 1251, *Bulgrin* w II połowie XVI w. i zdaniem E. Rzetelskiej-Feleszko i J. Dumy (ib. 111) przeniesionej z poprzedniej miejscowości; B. Czopek-Kopciuch (NMP I 268) wywodzi od n.os. **Bolegor* z suf. *-in*.

Nadto SNW notuje 44 osoby o nazwisku *Burglin*: 17 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 24 słupskim i 204 *Murglin*: 174 w woj. gdańskim, po 8 słupskim i tarnobrzeskim, po 3 koszalińskim, olsztyńskim, toruńskim i wrocławskim, 1 zielonogórskim. Nazwisko *Murglin*, dla którego znalazłem poświadczenia historyczne tylko w księgach metrykalnych par. Kościerzyna ze wsi Łubiana pod Kościerzyną (wieś ta do lipca 1983 r., kiedy powstała w Łubianie osobna par., należała do par. Kościerzyna), wywiodłem

(Por J 1981, s. 104–109) od formy *Burlin* (a to od *Burla* za pomocą przyrostka *-in*) wskutek wymian fonetycznych typu *B* : *M*, notowanej także w księgach par. Kościerzyna. Teraz widzę, że wariant *Burglin* może pochodzić od omówionego nazwiska *Bulgrin* wskutek metatezy (przestawienia) spółgłosek półotwartych *-l-* i *-r-*, choć można by w nim widzieć formę pochodną, utworzoną za pomocą przyrostka *-in* od nazwisk typu *Burgiel* 273: 2 w woj. bydgoskim, 4 słupskim; 42 *Burgieł* poza Pomorzem, które można by interpretować jako zdrobnienia od im. *Burghard*.

Bul(l)er, Bulera, Bulerski, Bul(l)man(n)

SNW notuje 244 osoby o nazwisku *Buler*: 9 w woj. elbląskim, 13 gdańskim, 4 słupskim, 99 toruńskim, 53 włocławskim; 228 *Buller*: 19 w woj. bydgoskim, 18 gdańskim, 3 słupskim, 130 toruńskim; 101 *Bulera*: 31 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 6 słupskim, 16 toruńskim; 22 *Bulerski*: 2 w woj. bydgoskim; 16 *Bullman*: 3 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 1 słupskim, 2 wrocławskim; 142 *Bullmann*: 2 w woj. elbląskim, 124 gdańskim, 13 słupskim; 229 *Bulman*: 23 w woj. bydgoskim, 85 gdańskim, 64 słupskim, 11 katowickim, po 9 skierniewickim i tarnowskim; 8 *Bulmann*: po 3 w woj. bydgoskim i gdańskim, 2 gorzowskim; 39 *Bulmański*, ale poza Pomorzem Gdańskim.

Nazwisko *Bul* notowane w St. Sączu r. 1430, sołtys *Bule* r. 1359 w Wielkopolsce, malarz *Bule* r. 1380 w Małopolsce i rzeźnik *Bule* r. 1385 na Śląsku SSNO I 281 i odniesiony przez SEMot I 23 do ap. *bul* 'narośl na ciele' lub średnio-wysoko-niem. *buole* 'bliski krewny, zalotnik' SEMot V 26, do czego przywołać można niem. powiedzenie: *Ein blödes Herz* ***bult*** *keine schoene Frau* 'Trwożliwe serce nie pozyska żadnej pięknej kobiety'.

Burchard
i podobne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Burchad* w woj. piotrkowskim; 1 *Burhadt* w woj. gdańskim; 703 *Burchard*: 70 w woj. bydgoskim, 27 gdańskim, 12 słupskim, 157 warszawskim, 102 łódzkim, 81 kaliskim; 1073 *Burchardt*: 232 w woj. bydgoskim, 34 elbląskim, 136 gdańskim, 24 słupskim, 116 warszawskim, 98 poznańskim; 400 *Burchart*: 30 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 24 gdańskim, 8 słupskim, 62 warszawskim, 35 skierniewickim; 30 *Burchat*: 1 w woj. bydgoskim, 20 gdańskim; 5 *Burchatz* w woj. gdańskim; 107 *Burchacz* w woj. gdańskim; 2 *Burcharcka* w woj. gdańskim; 1 *Burghardt* w woj. szczecińskim; 1 *Burgard* w woj. poznańskim; 2 *Burgardt*: po 1 w woj. katowickim i ostrołęckim; 2 *Burgart*: po 1 w woj. lubelskim i tarnowskim; 28 *Burgat*: 2 w woj. słupskim, 8 olsztyńskim; 1 *Burgchard* w woj. warszawskim; 17 *Burgchardt*: 2 w woj. słupskim, 14 warszawskim; *Burghadt* 0; 65 *Burghard*: 10 w woj. katowickim, 7 włocławskim, 6 jeleniogórskim, po 5 warszawskim, częstochowskim i poznańskim; 504 *Burghardt*: 6 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 2 słupskim, 127 tarnobrzeskim, 41 opolskim, 36 rzeszowskim, 35 zielonogórskim; 19 *Burghart*: 2 w woj. gdańskim, 9 tarnobrzeskim; *Burgherdt* 0; 19 *Borchacz*: 18 w woj. bydgoskim, 1 warszawskim; 44 *Borchardt*: 4 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 18 gdańskim, 1 słupskim, 13 poznańskim; 215 *Borchardt*: 47 w woj. bydgoskim,

5 elbląskim, 65 gdańskim, 48 słupskim, 11 toruńskim, 9 poznańskim; 1 *Borcharot* w woj. toruńskim; 2 *Borcharott* w woj. gdańskim; 4 *Borchart* w woj. słupskim; 1 *Borchartd* w woj. gdańskim; *Borched* 0; 3 *Borchelt*: 2 w woj. katowickim, 1 łomżyńskim; 1 *Borcherdt* w woj. elbląskim; 173 *Borchert*: 6 w woj. elbląskim, 22 gdańskim, 6 słupskim; 23 *Borchet*: 12 w woj. suwalskim, 6 łomżyńskim, 5 katowickim; 506 *Burkat*: 277 w woj. krakowskim, 53 katowickim; 13 *Burkard* w woj. katowickim. SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Burchad* w woj. piotrkowskim; 1 *Burhadt* w woj. gdańskim; 703 *Burchard*: 70 w woj. bydgoskim, 27 gdańskim, 12 słupskim, 157 warszawskim, 102 łódzkim, 81 kaliskim; 1073 *Burchardt*: 232 w woj. bydgoskim, 34 elbląskim, 136 gdańskim, 24 słupskim, 116 warszawskim, 98 poznańskim; 400 *Burchart*: 30 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 24 gdańskim, 8 słupskim, 62 warszawskim, 35 skierniewickim; 30 *Burchat*: 1 w woj. bydgoskim, 20 gdańskim; 5 *Burchatz* w woj. gdańskim; 107 *Burchacz* w woj. gdańskim; 2 *Burcharcka* w woj. gdańskim; 1 *Burghardt* w woj. szczecińskim; 1 *Burgard* w woj. poznańskim; 2 *Burgardt*: po 1 w woj. katowickim i ostrołęckim; 2 *Burgart*: po 1 w woj. lubelskim i tarnowskim; 28 *Burgat*: 2 w woj. słupskim, 8 olsztyńskim; 1 *Burgchard* w woj. warszawskim; 17 *Burgchardt*: 2 w woj. słupskim, 14 warszawskim; *Burghadt* 0; 65 *Burghard*: 10 w woj. katowickim, 7 włocławskim, 6 jeleniogórskim, po 5 warszawskim, częstochowskim i poznańskim; 504 *Burghardt*: 6 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 2 słupskim, 127 tarnobrzeskim, 41 opolskim, 36 rzeszowskim, 35 zielonogórskim; 19 *Burghart*: 2 w woj. gdańskim, 9 tarnobrzeskim; *Burgherdt* 0; 19 *Borchacz*: 18 w woj. bydgoskim, 1 warszawskim; 44 *Borchardt*: 4 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 18 gdańskim, 1 słupskim, 13 poznańskim; 215 *Borchardt*: 47 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 65 gdańskim, 48 słupskim, 11 toruńskim, 9 poznańskim; 1 *Borcharot* w woj. toruńskim; 2 *Borcharott* w woj. gdańskim; 4 *Borchart* w woj. słupskim; 1 *Borchartd* w woj. gdańskim; *Borched* 0; 3 *Borchelt*: 2 w woj. katowickim, 1 łomżyńskim; 1 *Borcherdt* w woj. elbląskim; 173 *Borchert*: 6 w woj. elbląskim, 22 gdańskim, 6 słupskim; 23 *Borchet*: 12 w woj. suwalskim, 6 łomżyńskim, 5 katowickim; 13 *Burkard* w woj. katowickim; 1 *Burkart* w woj. poznańskim. Nazwisko nosił Karol Olgierd Borchardt (1905–1986), kapitan żeglugi wielkiej, pisarz i wykładowca w szkołach morskich (K. Turo, SBPN I 141–142).

W stpol. im. wystąpiło jako im. w postaci *Burkart* od r. 1381 w Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Burkardus* od r. 1218 na Mazowszu, Pomorzu, Śląsku i w Małopolsce; *Borkart* w r. 1400 w Małopolsce; *Burkat* od r. 1431 na Mazowszu i w Małopolsce; *Burkadus* w r. 1441 na Mazowszu; *Borghart* w r. 1488 w Małopolsce; *Borghardus* od r. 1253 w Wielkopolsce; *Borhard* w r. 1442 na Mazowszu; *Borhardus* w r. 1253 w Wielkopolsce; *Burkhart* w r. 1496 w Wielkopolsce; *Burkhardus*, *Burghardus* od r. 1216 w Wielkopolsce, Małopolsce, na Śląsku i na Mazowszu; *Burhardus* od r. 1402 w Małopolsce i na Mazowszu; w formach zdrobnionych: *Buchel* od r. 1369 w Małopolsce; *Bucho* w r. 1454 na Kresach Południowo-Wschodnich; *Busz* od r. 1398 w Wielkopolsce; *Buszak* w r. 1477 w Małopolsce; *Buszek* w r. 1404 w Małopolsce (Mal III 202).

Na Pomorzu Gdańskim nazwisko trafiało do źródeł pisanych stosunkowo często: w r. 1747 karczmę w Oruni posiadał Jakob *Burchardt* (Muhl 42); w r. 1751 w archiwaliach pelplińskich zanotowany został niejaki *Burchard* (Damps 36); w r. 1686 w Raduniu, pow. kościerski mieszkał *gbur Burhard* (F XXXIX 110), tam także pozostało po nim (już lemanie) lemaństwo *Burchałtowskie* opustoszałe r. 1714 (ib. 193), por. też PMT I 29. Nazwa os. *Burchart* (i warianty) stawała się często podstawą nazw miejscowości,

w NMP I 460–462 omówiono: *Burchaty*, gm. Brańsk, woj. białostockie; *Burkarty*, gm. Bartoszyce; *Burkat*, gm. Działdowo, woj. ciechanowskie; *Burkaty*, gm. Świdnica, woj. wałbrzyskie; *Burkaty*, gm. Sońsk, woj. ciechanowskie. Na Pomorzu Gdańskim pod Kartuzami znajduje się osada *Burchardztwo*, dzisiejsze Kłobuczyno pod Kościerzyną nazywało się w czasach krzyżackich *Burchardsdorf*; nazwa ta stała się przydomkiem drobnoszlacheckim *Rembowskich* z *Rębowa* w pow. kartuskim (Przyd 40).

Burkwicz

SNW podaje 42 osoby o nazwisku *Burkwicz*: 1 w woj. elbląskim, 8 gdańskim, 18 włocławskim, 7 toruńskim, 8 ciechanowskim.

Nazwisko pochodzi od śląskiej n. wsi *Borkowice*: 1) Borkowice, gm. Kluczbork, woj. opolskie, notowanej *Bürkwitz* r. 1743, *Borckwitz*, *Burkwitz* r. 1783, *Borkowitz* r. 1812 i następne i potraktowanej przez W. Makula-Kosek (NMP I 289) jako struktura patronimiczna od n.os. *Borek*; 2) Borkowice, gm. Oborniki Śląskie, woj. wrocławskie, notowanej od r. 1218: ville *Borkonis*, *Borcouici* 1245 (ib.). Rospond, SNS I 75 nazwisko zapisywane *Borkowitzen* XVII w., *Burgwitz* XIX w., *Borkowitz* i *Burgwitz* XIX i XX w. odczytuje jako *Korkowic* i odnosi do n.m. *Borkowice*.

Burzan, Bużan
i pochodne

Nazwiska z pisownią przez *-rz-* plasują się głównie na Śląsku. SNW podaje 129 osób o nazwisku *Burzan*: 72 w woj. opolskim, 53 katowickim, 3 bielskim, 1 warszawskim; 1 *Burzana* w woj. katowickim; 32 *Burzanowski*: 10 w woj. warszawskim, 8 zamojskim, 6 katowickim; 1 *Burzańczuk* w woj. opolskim; 10 *Burzańczyk*: 7 w woj. bielskim, 3 opolskim; 61 *Burzański*: 17 w woj. katowickim, 13 tarnobrzeskim, 9 poznańskim, 8 przemyskim, 7 częstochowskim.

Nazwisko homonimiczne *Bużan* z formantem *-an*; *Burzan* od kasz. *burzón* (złośnik) Sych I 94.

SNW podaje 134 osoby o nazwisku *Bużan*: 1 w woj. bydgoskim, 129 gdańskim, po 2 katowickim i toruńskim; *Bużanowicz* 0; *Bużanowski* 2 w woj. krośnieńskim; *Bużańczyk* 10: 6 w woj. bielskim, 4 przemyskim; *Bużański* 4 w woj. warszawskim; *Bużniok* 0; *Bużon* 0.

Butow, Butowski
i podobne

SNW podaje 5 osób o nazwisku *Butow* w woj. szczecińskim; *Butów* 0; 722 *Butowski*: 30 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 461 gdańskim, 114 słupskim, 26 koszalińskim, po 17 warszawskim i poznańskim.

Muhl 29 podaje, że w r. 1636, 1637, 1641 mieszczanin gdański Johann *Butowski* dzierżawił pewne urządzenia (*Werke*) w Lublewie pod Gdańskiem; prof. H. Górnowicz (SNMPG 38) notuje nazwisko *Butowski* na Powiślu Gdańskim w XVIII w.; Heidn 133 podaje, że w r. 1920 na pustkowiu Emilienhof pod Gołubiem, pow. kartuski mieszkał niejaki *Butowski*; współcześnie nazwisko *Butowski* często spotykałem we wielu wsiach pow. kościerskiego, np. w Kaliskach i w Skorzewie oraz pow. kartuskiego, np. w Węsiorach.

W różnych pracach magisterskich wykonanych na polonistyce gdańskiej spotyka się twierdzenia, że to nazwisko od rzeczownika pospolitego albo już od przezwiska *but* bądź *But*, niekiedy wyprowadza się je od rzeczownika *buta* 'pycha' albo już przezwiska czy nazwiska *Buta*, pochodnego od wspomnianego rzeczownika *buta*; w księdze par. Pogódki pod Skarszewami zapisany został w r. 1735 Georgius *Buta*. Nie negując w szczegółowych wypadkach tych propozycji (ponieważ SSNO I 287 notuje n.os. *But* od r. 1443 na Kresach Południowo-Wschodnich i na Mazowszu, nadto *Buto* tamże oraz *Buta* od 1425 w tych samych regionach), generalnie powiedzieć trzeba za H. Górnowiczem (l.c.), że to nazwisko od wsi *Butowo*, gm. Kisielice, woj. elbląskie, blisko (ok. 18 km) Susza, notowana od r. 1285 m.in. *Buthowe*, *Buthow* r. 1326 i następne; *Bauten* 1513 i następne. Jej nazwę R. Przybytek (NMP I 468) wywodzi od n. Prusa *Bute*; tę zaś odnosi do pruskiego *buton* 'być' lub *buttan* 'dom'. Była to wieś szlachecka, jak podaje SG I 484. Butowscy nosili przydomek *Weide*, pochodzący od n. wsi *Wierzbowo*, niem. *Weide* pod Chełmnem (Przyd 225). PES IV 314, XII 100 datuje ich od r. 1620 w pow. kwidzyńskim (w Butowie). Do historycznych zapisów wsi *Butow* odnieść trzeba także podane na początku nazwiska *Butow* i *Butów*.

BYK, BYCZEK, BYCZKOWSKI
I PODOBNE ORAZ POKREWNE

SNW podaje 459 osób o nazwisku *Byk*: 3 w woj. bydgoskim, 70 elbląskim, 85 zamojskim, 54 radomskim, po 25 wrocławskim i zielonogórskim; 197 *Bykowicz*: 1 w woj. elbląskim, 32 gdańskim, 87 poznańskim, 20 warszawskim, 19 łódzkim; 47 *Bykiewicz*: po 4 w woj. gdańskim i olsztyńskim, 6 krakowskim, 30 tarnowskim; 2778 *Bykowski*: 138 w woj. bydgoskim, 29 elbląskim, 107 gdańskim, 35 słupskim, 197 włocławskim, 181 łódzkim, 163 białostockim, 153 piotrkowskim, 121 wrocławskim, 110 zielonogórskim; 1970 *Byczek*: 18 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 5 gdańskim, 9 słupskim, 502 katowickim, 174 tarnobrzeskim, 134 krakowskim, 118 lubelskim, 102 kieleckim, 80 gorzowskim; 61 *Byczk* w woj. gdańskim; 10 *Byczke*: 9 w woj. gdańskim, 1 słupskim; 172 *Byczko*: po 6 w woj. elbląskim, gdańskim i gorzowskim, 26 legnickim, 24 wałbrzyskim, 17 jeleniogórskim; 2401 *Byczkowski*: 49 w woj. bydgoskim, 52 elbląskim, 592 gdańskim, 76 słupskim, 244 łódzkim, 154 warszawskim, 107 gorzowskim; 185 *Byczuk*: 3 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 16 gdańskim, 5 słupskim, 43 bialskopodlaskim, 31 warszawskim; 317 *Byczyk*: 1 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, 158 poznańskim, 55 bialskopodlaskim; 14 *Bieck*: 9 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 4 katowickim; 27 *Biecke*: 23 w woj. gdańskim, 4 łódzkim; może także (w części, bo zasadniczo należy je odnieść do n. miasta *Biecz* w woj. krośnieńskim lub wsi *Biecz*, gm. Brody, woj. zielonogórskie,

NMP I 163) 142 *Biecki*: 26 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 79 katowickim, 24 pilskim; 47 *Biczek*: 1 w woj. elbląskim, 28 katowickim, 9 przemyskim; 1 *Biczk* w woj. gdańskim; 216 *Biczkowski*: po 41 w woj. bydgoskim i gdańskim, 4 słupskim; 1 *Bitschkowski* woj. gdańskim.

W stpol. notowane n.os.: *Byk* od r. 1347 na Mazowszu, w Wielkopolsce, Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Byczek* od r. 1136 (z *Bulli gnieźnieńskiej*) w Wielkopolsce, Małopolsce, na Mazowszu i na Kresach Południowo-Wschodnich (C 25, SEMot I 24–25), nadto SSNO I 288–289 notuje *Byczko* od r. 1324 z Małopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich, formę żeńską *Byczkowa* z Małopolski z r. 1448; postać patronimiczną *Byczewicz* z r. 1469 ze wspomnianych kresów, nadto złożenia przezwiskowe *Smolibyk*, *Ostrobyczek*, poza tym *Bykowski* od r. 1454 ze wskazaniem na podstawową dla nazwiska wieś *Byki* „in terra Siradiensi", tj. *Byki* w gm. Piotrków Trybunalski (por. SEMot III 19), notowane od r. 1412; nadto NMP I 472 podaje wieś *Byki* w gm. Kiernozia, woj. płockie, notowane od r. 1465; poza tym *Byków*, zaginiona wieś pod Ołobokiem i *Byków*, gm. *Długołęka*, woj. wrocławskie; *Bykowice*, gm. Pakosławice, woj. opolskie. Pomorscy i kasz. *Bykowscy* są zapewne tworem modelowym powstałym od przezwiska *Byk* za pomocą przyrostka *-owski*. Na Pomorzu Gdańskim spotkać można m.in. poświadczenia: w r. 1595 ksiądz ochrzcił Barbaram filiam D[omi]ni *Bykowski* w kościele w Żarnowcu; niejaki *Byczek* utrwalony w r. 1598 w Bobowie na Kociewiu (F III 436); Joseph *Byczkowski* i Magdalena gb. Gaborem 'urodona z domu' *Bitzkowska* notowani w r. 1825 w księdze metrykalnej par. Chmielno i tamże w r. 1827 Johann *Bytzkowski*, a w r. 1835 Veronica *Biczkowska* (AP I 8, 30, 31, 42); w r. 1844 w księdze ślubów par. Kościerzyna zapisany został *Biczkowski* Martin (AP XII 52); Joseph *Bikowski* zapisany został w r. 1871 w księdze metrykalnej par. Lipusz (AP XIII 14); Gertruda *Byczkowska* zapisana została w r. 1714 w księdze metrykalnej par. Strzepcz (AP XXIV 13).

Nazwisko *Byk* pochodzi od takiegoż rzeczownika pospolitego *byk*, notowanego w polszczyźnie od r. 1391; *Byczek* od rzeczownika *byczek*, notowanego od r. 1446, na Pomorzu – wskutek zaniku *e* ruchomego – *Byczk*; formami patronimicznymi, powstałymi za pomocą formantów, są: *Bykiewicz* i *Bykowicz -ewicz/-owicz*; *-yk*: *Byczyk*; *-uk*: *Byczuk*; *Byczko* jest formą wschodniopolską, typowo pomorską *Bieck*, powstałą przez zapis wymowy *Bik* na sposób niem. przez *-ie- k* przez *-ck-*; w wariancie *Biecke* wystąpiło końcowe niemczące *-e*, jak w *Guse*, *Sampe* z *Guz*, *Samp*; zapis *Bi-* w początkowej sylabie oddaje pomorską wymowę gwarową (*y* = *i*), choć zastanawiają takie formy na południu Polski.

Byzdra, Bystra, Bystrek

SNW podaje 662 osoby o nazwisku *Byzdra*: 21 w woj. bydgoskim, 38 elbląskim, 32 gdańskim, 5 słupskim, 288 radomskim, 92 lubelskim, 35 koszalińskim; 294 *Bystra*: 18 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 23 gdańskim, 33 kaliskim, 23 poznańskim, 16 łódzkim, 15 zielonogórskim, 13 gorzowskim, 12 suwalskim, po 10 ciechanowskim, legnickim i pilskim; 836 *Bystrek*: 4 w woj. bydgoskim, po 7 elbląskim i słupskim, 21 gdańskim, 193 ciechanowskim, 75 warszawskim, 69 tarnowskim, 61 lubelskim, 30 koszalińskim.

Etymologiczny jest w tym zestawieniu wariant *Bystra*; *Byzdra* powstał wskutek udźwięcznienia grupy *-str-*, takie oboczności spotyka się w polszczyźnie często, np. *trzaska/drazga*, *pluskać/bluzgać*. *Bystrek* powstał od przymiotnika *bystry* za pomocą przyrostka *-ek*, jak *Miłek* od *miły*, *Dobrek* od *dobry*.

Cap, Koza, Kozieł, Kozioł
i podobne

SNW podaje 1344 osób o nazwisku *Cap*: 12 w woj. bydgoskim, 21 elbląskim, 17 gdańskim, 2 słupskim, 248 rzeszowskim, 102 katowickim, 85 krośnieńskim, 84 zamojskim, 63 siedleckim, 55 wrocławskim, 54 opolskim, 31 warszawskim, 30 pilskim; 1 *Capa* w woj. warszawskim; 8088 *Koza*: 51 w woj. bydgoskim, 29 elbląskim, 90 gdańskim, 29 słupskim, 1145 częstochowskim, 703 katowickim, 529 kieleckim, 481 poznańskim, 457 tarnowskim, 363 zamojskim, 346 krakowskim, 339 pilskim, 266 warszawskim, 255 lubelskim, 196 zielonogórskim; 14 683 *Kozieł*: 128 w woj. bydgoskim, 184 gdańskim, 146 słupskim, 111 elbląskim, 2619 kieleckim, 2008 katowickim, 1494 lubelskim, 1137 bielskim, 1029 radomskim, 728 tarnobrzeskim, 582 częstochowskim, 472 warszawskim, 367 wrocławskim, 366 krakowskim, 313 łódzkim, 240 szczecińskim; *Kozieł Kozłowski* 1 w woj. wałbrzyskim; 5 *Koziel* vel *Kozłowski*: 3 w woj. gorzowskim, 2 rzeszowskim; 14 *Kozieła*: 4 w woj. gdańskim, 9 olsztyńskim, 1 warszawskim; 27 *Koziełł*: po 6 w woj. gdańskim i warszawskim, 1 słupskim, 4 wrocławskim, 3 toruńskim, po 2 katowickim, radomskim i zielonogórskim; 12 *Koziełł-Poklewski*: 7 w woj. warszawskim, 5 opolskim; 167 *Koziełło*: 2 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 19 gdańskim, 71 olsztyńskim; 8 *Koziełło-Poklewski*: 5 w woj. katowickim, 2 olsztyńskim, 1 kieleckim; 8 *Kozieło*: 1 w woj. gdańskim, 6 szczecińskim; 116 *Koziol*: 62 w woj. opolskim, 48 katowickim; 22 040 *Kozioł*: 3311 w woj. tarnowskim, 125 bydgoskim, 227 elbląskim, 212 gdańskim, 245 słupskim, 2555 katowickim, 1509 krakowskim, 972 tarnobrzeskim, 927 lubelskim, 820 kieleckim, 720 wrocławskim, 634 bielskim, 608 opolskim, 562 warszawskim, 505 częstochowskim, 378 wałbrzyskim, 306 zamojskim, 298 szczecińskim, 288 skierniewickim, *Kozioł* vel *Koziołowska* 1 w woj. wałbrzyskim; *Kozioł* vel *Kozłowski* 3 w woj. wałbrzyskim; 36 *Kozioła*: 10 w woj. chełmskim, po 4 gorzowskim, koszalińskim i lubelskim. Dużo form pochodnych pomijam.

SSNO I 300 notuje n.os. *Cap* od r. 1402 z Poznania, pisane jednak zawsze *Czap*, co A. Bańkowski (B I 108) czyta *Czap* i wywodzi od rzeczownika *czap* 'bocian', szkoła krakowska natomiast (C 25, SEMot I 26) czyta *Cap* i odnosi do rzeczownika *cap* 'kozioł', notowanego w polszczyźnie od XV w.; SSNO III 116–117 podaje od r. 1390 zapisy *Kosa* i *Koza* z Małopolski, Wielkopolski, Mazowsza i Kresów Południowo-Wschodnich, które czytać można *Koza* od nazwy zwierzęcia *koza* lub *Kosa* od rzeczownika *kosa*, nadto formy złożone *Łupikoza*, *Pieczykoza*, *Połukoza* (por. h. *Półkozic* Horeszków z *Pana Tadeusza* A. Mickiewicza), SSNO III 120 przynosi poświadczenia *Kozieł* i *Kozioł* od r. 1146 z Wielkopolski, Małopolski, Mazowsza i Kresów Południowo-Wschodnich, formy pochodne *Koziołek* i złożone *Kozieł Biały*, *Kozie Mięso*, *Kozi Mistrz*, *Kozinoga*, *Kozi Ogonek*, *Kozipas*, *Kozi Piekarz*, *Kozi Rog*, *Koziszyja* i wiele innych, które A. Cieślikowa (C 64, SEMot

I 162–163) odnosi do rzeczowników *kozieł*, *koziełek*, *kozłek*, *koziełk*, notowanych już w okresie stpol.

Na Pomorzu Gdańskim mamy niewiele zaświadczeń: w r. 1700 Szymon *Kozioł* zapisany został w archiwaliach pelplińskich, odnoszących się do Kociewia (Damps 157), Mikołaj *Kozielec* otrzymał od dzierżawcy starostwa kościerskiego Jakuba Teodora Trembeckiego półwysep *Kozłowiec* na jeziorze Wdzydze w r. 1694 (F XXXIX 174).

Nazwiska wyżej podane poświadczone zostały w wielu regionach Polski, np. z Nowotarskiego J. Bubak podaje *Cap* z r. 1628, *Koza* z r. 1843, *Kozieł* i *Kozioł* od r. 1617, ze Śląska notują nazwiska *Koza* i *Kozioł* od XVII w. S. Rospond i H. Borek; formę *Koza* z Białegostoku z r. 1662 L. Dacewicz i współautorki; *Kozieł* z w. XVI L. Citko z Podlasia, *Koza* z r. 1493 M. Czaplicka-Niedbalska z Bydgoszczy.

Zestawiłem razem nazwiska, by tak powiedzieć, „z koziego rodu": *cap* 'kozioł, zwłaszcza dziki', kwalifikowany jako regionalizm południowomałopolski i pożyczka z jęz. bałkańskich (B I 108); wyrazy *koza* i *kozioł* rozumiemy; dawniej w użyciu była forma *kozieł* (por. bajkę A. Mickiewicza *Lis i kozieł*). *Koza* i *kozioł* są wyrazami wieloznacznymi: 1) *koza* to przede wszystkim: a) 'zwierzę', b) 'konstelacja gwiazd', c) 'więzienie', d) 'jakaś roślina' (L I 470); 2) *kozioł* to: a) 'samiec kozy', b) 'zmarszczka', c) 'podstawa drewniana do piłowania drewna', d) 'gajdy, dudy do grania', e) *kozły* 'krokwie', f) 'siedzenie dla woźnicy', g) *kozłem* nazywa się także 'samiec sarny'. W konkretnym wypadku trudno powiedzieć, do jakiego znaczenia nawiązano w przezwisku. W symbolice i folklorze koza i kozioł wyrażają raczej cechy ujemne człowieka – upór: „uparty jak kozioł", jurność, wybujałość seksualną, głupotę: „Wysoki jak brzoza, głupi jak koza"; w obrazach biblijnych kozły wyobrażają złych i potępionych (Mt 25,31), por. dalszą symbolikę w SS 166–168. Formy *Capa* i *Kozieła* powstała wskutek tzw. derywacji fleksyjnej: *syn Capa*, *Kozieła*, zatem *Capa*, *Kozieła*.

Po gr. koza to *aiks*, *aigós*, tarcza powleczona kozią skórą to *trágos*, znany Polakom i narodom Europy z pojęcia *tragedii*, tj. etymologicznie 'śpiewu kozła' (w II członie wyrazu występuje gr. rzeczownik *ōdē* 'śpiew, oda') oraz *ériphos* (tak w Nowym Testamencie); po łacinie kozioł nazywał się synonimicznie *haedus* i *hircus* oraz *caper* i od tego forma żeńska *capra* 'koza'; do przydomków łac. (*cognomina*) przeszły *Caper*, *Capra*, zdrobniale *Capellus*, *Capella*, *Capellio*, *Capellinus*, *Capellianus* oraz *hircus*, a więc *Hircus* i *Hircinus* (IC 326, 327). Z łacińskiego *capra* pochodzi wł. *capra* i por. 1 osobę o nazwisku *Capra* w woj. wałbrzyskim w SNW oraz *capro* 'kozioł' z łac. *caper*; w ang. jest *goat* z rozdziałem *he-goat* na 'kozła' i *she-goat* na 'kozę', wyraz spokrewniony z niem. *Geiss* 'koza' i por. 1 osobę *Geis* z woj. poznańskiego. Po niem. koza to *Ziege*, wyraz tkwiący w nazwisku *Ziegert*: od *Ziege* z patronimicznym przyrostkiem *ert*, pisanym także *Cyg(i)ert* i podobnie, a kozioł *Ziegenbock*, z czego i fr. *bouc* 'kozioł'. Samiec sarny po niem. nazywa się *Rehbock* (AC VI 247–248).

Caspari

SNW podaje 15 osób o nazwisku *Caspari*: 6 w woj. słupskim, 5 gdańskim, 4 elbląskim; 5 *Caspaeri* w woj. warszawskim; 1 *Caspary* w woj. krakowskim; *Caspario* 0; 4 *Caspar*: po 2 w woj. gdańskim i szczecińskim; 16 *Kaspari*: 12 w woj. słupskim, 3 koszalińskim,

1 łomżyńskim. Forma dop. l.poj. deklinacji łac. typu *Joannes*, *filius Caspari* 'Jan, syn Kaspra', która przeszła do formy mian., jak np. nazwiska *Conradi*, *Jacobi*, też *Jacoby*, *Wilhelmi* i stanowi łac. typ nazwisk patronimicznych, co do pochodzenia im. por. nazwisko *Kasprzak* (NP III 58).

CERBEL

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Cerbel* w woj. elbląskim. Historycznie Krystian *Cerbel* notowany w r. 1611 w Szymbarku jako sołtys: „żem utciwego Krystyana *Cerbla* za szołtysa w Szymbarku przyjął", stwierdza Dymitr Wejher, starosta kościerski (F XXXIX 141). Od średnio-wysoko-niem. *zirbel* 'rodzaj sieci' (Lexer 337).

CHABOWSKI
I NIEKTÓRE POKREWNE

SNW podaje 2430 osób o nazwisku *Chabowski*: 574 w woj. bydgoskim, 197 elbląskim, 598 gdańskim, 138 słupskim, 203 płockim, 89 toruńskim, 85 warszawskim, 65 koszalińskim, 52 ciechanowskim, 51 szczecińskim, 43 gorzowskim, 41 olsztyńskim.

SSNO I 306 notuje nazwisko *Chabowski* od r. 1393 z Wielkopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich, które SEMot III 21 odnosi do zaginionej wsi *Chaby*, która prawdopodobnie leżała w pow. kościańskim. Na Pomorzu Gdańskim w r. 1758 zostało zawarte małżeństwo między (łac. *inter*) Petrum *Chabowski* viduum 'wdowcem' [...] et Constantiam Bukolt w par. Jeleńcz pod Tucholą (Szuta). Dzisiejsze nazwisko *Chabowski* najprościej odnieść do wsi *St. Chabowo* i *Chabowo-Świniary*, gm. Zawidz, woj. płockie, notowane od r. 1240 *Chabowo* i objaśnione przez U. Wójcik (NMP II 17) jako struktura dzierżawcza od n.os. *Chab*. Herbarze notują *Chabowskich*, h. *Junosza* właśnie w woj. płockim (Leszczyc 164).

SNW notuje wiele nazwisk opartych na rdzeniu *Chab-*, podam tu te, które notowane są na Pomorzu Gdańskim: 614 *Chaba*: po 3 w woj. gdańskim i słupskim, 307 kieleckim, 33 wrocławskim; 45 *Chabaj*: 9 w woj. gdańskim, 18 koszalińskim; 12 *Chabalewski*: 5 w woj. gdańskim, 6 warszawskim; 65 *Chabałowski*: 5 w woj. gdańskim, 12 opolskim; 2 *Chabałyk* w woj. gdańskim; 52 *Chabas*: 4 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 11 włocławskim; 453 *Chabasiński*: 33 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 30 szczecińskim, po 29 konińskim i płockim; najprawdopodobniej i inne tu należą, ale rezygnuję z ich podawania, bo mogą mieć inną podstawę. Nazwa os. *Chab* (w SNW ze wskaźnikiem 0) i *Chaba* wyprowadza wspomniana U. Wójcik (NMP II 17 s.v. *Chabowo*) od prasłowiańskiego **chabъ* 'zły, nędzny, słaby' lub gwarowego *chab* 'żebro'. Oba wyrazy bardzo odpowiednie do przezwisk, a potem urzędowych nazwisk. Jednak notowaną w SSNO n.os. *Chabaj* SEMot I 27 objaśnia na różne sposoby: 1) od *chaba* 'białe sukno', też 'bieda, ubóstwo', 'szkapa'; 2) prasłowiańskiego **xaba* 'chwyt', choć można wywieść od *Chab(a)* z przyrostkiem *-aj*, jak *Chabas* z przyrostkiem *-as*; *Chabasiński* byłoby formą modelową od *Chabas*, utworzoną za pomocą przyrostka *-iński*; w *Chabałyk* wyróżnimy podstawę

Chabała i przyrostek *-yk*; od wspomnianego *Chabała* modelowo za pomocą przyrostka *-owski* powstało nazwisko *Chabałowski*; *Chabalewski* zakłada nazwisko *Chabal(a)*.

Chamier, Chamer, Szam(i)er
i podobne

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Chamier*: 2 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 1 poznańskim; złożone: *Chamier-Ciemiński* u 162 osób: 35 w woj. bydgoskim, 18 gdańskim, 73 słupskim, 17 pilskim, 11 koszalińskim, 7 szczecińskim, 1 toruńskim; 362 *Chamier--Gliszczyński*: 35 w woj. bydgoskim, 21 gdańskim, 228 słupskim, 26 jeleniogórskim, 20 koszalińskim; 22 *Chamer*: po 1 w woj. słupskim i toruńskim, po 6 jeleniogórskim, legnickim i przemyskim, 2 pilskim; 1168 *Chamera*: 10 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 56 gdańskim, 8 słupskim, 246 kieleckim, 143 lubelskim, 51 olsztyńskim, 50 zielonogórskim, 47 katowickim, 45 warszawskim; 21 *Chamerek* w woj. gdańskim; 4 *Chamerka* w woj. gdańskim; 24 *Chamerke*: 19 w woj. gdańskim, 3 lubelskim, 2 katowickim; 3 *Szamjer*: 2 w woj. wrocławskim, 1 warszawskim; 10 *Szamier*: 1 w woj. elbląskim, 7 warszawskim, 2 radomskim; 57 *Szamer*: 2 w woj. bydgoskim, 33 poznańskim, 8 wrocławskim, 7 kaliskim.

Historycznie nazwisko notowane było w pow. bytowskim i chojnickim, zapisy te zgromadziłem w pracy o pochodzeniu przydomków szlachty pomorskiej (Przyd 112–113): w r. 1515 i 1637 w Trzebiatkowej zanotowany został Greger *Chammer*; *Chamyr* w Gliśnie; w r. 1553 *Chamir* Hans, *Chamir* Lorentz, *Chamir* Paul, *Chamir* Steffan w Ciemnie, por. także WD 216; r. 1570 Nobilis Nicolaus *Chamiers*, Nobilis Joannes *Chamiersz* w Gliśnie; r. 1576 *Chammer* niezlokalizowane; *Chammir* Balthasar, *Chammir* Habs r. 1603 w Ciemnie; tegoż roku Greger *Chammer* w Trzebiatkowej; w r. 1658 *Chammer* Thomas und Matthias w Ciemnie, Simon und Michel w Trzebiatkowej; w księgach ławniczych Kościerzyny spotykamy zapisy: utciwemu panu Simonowy *chamerowy*, panu simonowy *chamerowy* Gliszczinskiemu 1592; sl.[achetny] Jan Gliszczynski alias *Chamir* 1604; Matthias *Chamier*, Paul *Chamier* z Bytowskiego w r. 1688 na przysiędze w Lęborku; *Chamier-Cieminski* w r. 1752 notowany w Gliśnie i tamże tego roku *Chamierowie-Gliszczyńscy*; *Chamier* w r. 1780 w Chotkowie; *Chamir* Ludwig tego roku w Małych Masłowicach, *Chamier* Johann tegoż roku w Nowej Hucie; tych wpisów jest więcej.

Różne wersje tego nazwiska i przydomka drobnoszlacheckiego *Ciemińskich* z *Ciemna*, *Gliszczyńskich* z *Gliśna*, *Trzebiatowskich* z *Trzebiatkowej*, nadto według heraldyków także *Borzyszkowskich* z *Borzyszków* i *Kamińskich* z *Kamionki* w pow. kartuskim jest stpol. i staropomorskie dwuczłonowe im. *Kanimir* z I członem prasłowiańskim *kaniti* i znaczeniem 'gościć, zapraszać' (jak jeszcze dziś u Serbów), por. kasz. *kanąc* 'biec, uciekać' – por. Mal I 90 i omówione w SEMot I 100 i notowane w SSNO II im. *Kanimi(e)r* – dziś w SIW nienotowane. Imię to – wskutek starej oboczności *k* : *ch*, por. *chrząstka* : *krząstka*, *chrzan* : *krzan* przeszła *Chamir*, czemu towarzyszył zanik środkowej sylaby *-ni-*: *Kanimir* > *Chamir*/*Kamir*. Ta druga postać im. występuje w n.m. *Kamirowo* pod Skarszewami i pochodnej *Kamirowskie Piece* (PMT I 66). Malec (Mal II 69) notuje stpol. zdrobnienia im. *Kanimir*, tj. *Kanica*, *Kanisz*, *Kanka*/*Kańka*, *Kanko*/

Kańko; wiele z nich żyje we współczesnych nazwiskach. Wskutek skojarzenia z niem. ap. *Hammer* 'młot' i zapisom przydomka *Malutki* jako *Malotke* i *Mlotk* r. 1515 zaczęto wywodzić od niem. *Hammer*, czemu uległo nawet kilku badaczy: ks. P. Panske, i J.S. Bystroń, który pisał m.in.: „Młotk-Trzebiatowscy, których jedna gałąź używała zniemczonego przydomka o nieortograficznej pisowni *Chamer*; z czasem powstało z tego *Chamier* z legendą o francuskim pochodzeniu" (Przyd 146 s.v. *Malutki*). Wielu nosicieli zwiodła pisownia *Chamier*, którą to postać czytano na wzór franc. *Szamie(r)*. Dziś SNW nie notuje złożonego nazwiska *Młotk-Trzebiatowski*, niepoświadczone także *Młotk*, natomiast *Młot* u 898 osób, z tego po 11 w woj. elbląskim i gdańskim, 4 bydgoskim, 1 słupskim; 722 *Młotek*, z tego 22 w woj. gdańskim, 11 elbląskim, 5 słupskim. Wskutek zrównania wymowy *h* dźwięcznego z *ch* bezdźwięcznym mamy także zapisy *Hamier* u 1 osoby w woj. gdańskim i 5 *Hamier Ciemiński* w tymże woj. gdańskim.

Chechła, Chechłacz, Chechłowski
i podobne

SNW podaje 12 osób pisanych *Chechla* w woj. bydgoskim; 2 *Chechlewski*: po 1 w woj. łódzkim i poznańskim; 109 *Chechliński*: 4 w woj. gdańskim, 41 lubelskim, 16 warszawskim, po 9 katowickim i krakowskim; 191 *Chechła*: 132 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 5 słupskim, 13 pilskim, 12 szczecińskim; 336 *Chechłacz*: 3 w woj. gdańskim, 220 warszawskim, 64 skierniewickim, 9 pilskim; 321 *Chechłowski*: 23 w woj. elbląskim, 32 gdańskim, 1 słupskim, 72 olsztyńskim, 70 ciechanowskim, 45 toruńskim, 31 warszawskim.

SSNO I 313 notuje z r. 1447 n.os. *Checheł* z Małopolski; *Chechłek* z r. 1400, również z Małopolski oraz *Chechłowski* od r. 1451 z Małopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich; nadto *Chechelski* od r. 1389, *Chachelski* z r. 1442, które SEMot III 21 odnosi do n. wsi *Chechło*, gm. Rudzieniec, woj. katowickie bądź *Chechły*, gm. Ropczyce, woj. rzeszowskie, których nazwy R. Rymut (NMP II 26) wiąże z gwarowym rzeczownikiem *chechło* 'mokradło, mokre łąki'; SEMot I 29 odnosi wspomniane n.os. *Checheł*, *Chechłek i Chechło* (notowana n.os. w SSNO VII 28 w r. 1426 w Małopolsce) albo do czasownika *chechłać* 'rżnąć tępym nożem', albo do onomatopeicznego *chech* 'chichot'. Na Pomorzu Gdańskim nazwisko często trafiało do ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą: Nicolaus *Chechło* zapisany został w r. 1600 i w tymże roku filius Nicolai *Chechła* et Agnetis [...] Jacobus, w 4 lata później filius Nicolai *Chechla* et Dorotheae [...] Albertus, w tymże r. 1604 filius Gaspari *Chechla* et Annae [...] Andreas; w r. 1601 notowana Anna filia Nicolai *Chechło*, w r. 1718 filia Alberty et Ewae *Chechła* [...] Marianna Agata, w r. 1745 zostało zawarte małżeństwo między (*inter*) Josephum *Chechła* [...] et Margaritham Walzykowna, w r. 1752 takież małżeństwo między Mathiam *Chechla* [...] et Catharinam Kuszowna; w r. 1762 zapisany został Joannes *Chechła*, w r. 1769 chrzczony był filius Joannis et Elisabethae *Chechłow* [...] Paulus, tegoż roku zmarła filia Casimiro et Mariannae *Chechłow* [...] Agnetha; w r. 1684 zapisana została Anna *Chechlanka*, a w r. 1701 Helena *Chechlanka*, w r. 1772 Elisabeth *Chechlina*, w r. 1777 Marianna *Chechłówna* (liczne przykłady od J. Szuty).

Szkoła krakowska, widzimy, objaśnia n. własne zarówno antroponimiczne, jak i toponimiczne w potrójny sposób: 1) gw. *chechło* 'mokradło, mokre łąki'; 2) czasownik

chechłać 'rżnąć tępym nożem'; 3) onomatopeiczny rzeczownik *chech* 'chichot'. Notowane w SSNO nazwy własne wydobywa A. Bańkowski (B I 127) i na ich podstawie odtwarza rzeczownik *che(l)cheł* 'coś pochyłego, wklęsłego' od czasownika *chylić*; rzeczownik zdrobniony od *checheł* to *chechlec* i *chechłek*; przytacza gwarowe rzeczowniki *chełchy* 'mokradła, łąki podmokłe', *chechło* 'mokradło, bagno'. SW I 274 notuje gw. czasownik *chechłać* 1) 'rżnąć tępym narzędziem, ocierać o coś'; 2) 'moczyć, prać bieliznę, płukać, prać byle jak', nadto gw. *chechłacz*, obocznie *chechłak* 'tępy nóż, tępa siekiera itp.' (wszędzie możliwe *-l-* obok *-ł-*). Nazwiska odtopograficzne są częste, por. np. *Łąka*, niem. *Wiese*, łac. *Pratensis* od *pratum*, *-i* 'łąka'; *Las*, niem. *Wald*, ang. *Wood*, łac. *Silvestris* od silva, -ae 'las'. Równie możliwe przezwiskowe na 'tego, co mozolił się wyżynaniem tępym nożem' bądź 'byle jak prał'. Forma *Chechłacz* może wprost nawiązuje do rzeczownika *chechłacz* 'tępy nóż', osobowo 'marny rzemieślnik'.

Cherek, Chirek, Chirkowski, Herek
i podobne

SNW podaje 866 osób noszących nazwisko *Cherek*: 154 w woj. bydgoskim, 56 elbląskim, 507 gdańskim, 55 słupskim, 14 koszalińskim, 11 suwalskim, po 10 warszawskim i toruńskim; w SNW (na płycie) jest 886, przybyło zatem 20 osób; 122 *Chirek*: 35 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 43 gdańskim, 5 słupskim, 14 toruńskim, 7 wrocławskim; 14 *Chirk* w woj. słupskim; 16 *Chirko*: 8 w woj. białostockim, 6 szczecińskim; 76 *Chirkowski*: 4 w woj. bydgoskim, 21 olsztyńskim, 11 wrocławskim; *Herek* 0 (SNW na płycie nie notuje); 1 *Hereke* w woj. toruńskim; 1 *Herck* w woj. katowickim; 9 *Hercke*: 6 w woj. gdańskim, 3 toruńskim; 153 *Hercki*: 2 w woj. bydgoskim, 61 poznańskim, 44 pilskim, 19 katowickim, 11 toruńskim, 9 gorzowskim, 6 koszalińskim. Formy *Chirk*, *Herck* powstały wskutek zaniku *e* ruchomego, *Hereke* przez niemczące dodanie *-e*, jak *Guse*, *Sampe* od *Guz*, *Samp*; *Hercke* przez niemczące odwrócenie pol. przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*.

Poświadczenia historyczne tego nazwiska podałem w *Księdze pamiątkowej prof. L. Wierzbowskiego* (Pr J XVI 86–87): w r. 1583 w par. Chmielno odnotowany został kasjer kościelny (*vitricus ecclesiae*) Bartholomaeus *Chira* (F I 29), w par. Niewieścin, pow. świecki, na Kociewiu chrzczone było dziecko Christiani et Mariannae *Herków* w r. 1787 (APB 63), w St. Kiszewie, pow. kościerski zapisana została Catharina *Cherek* 1789 (AP XXII 3), w księdze ślubów par. Kościerzyna w r. 1835 *Hereg* Peter (AP XII 215) i wariant zniemczony nazwiska wskutek odwrócenia suf. *-ek* na dolnoniem. *-ke*: *Herke* Johann 1874 (ib. 179); w księgach metrykalnych par. Lipusz pod Kościerzyną mamy wpisy: Antonina *Chirek* 1865, Marianna *Herk* (księga w USC w Lipuszu, k. 31, 47); Marianna *Cherkowska* 1869 (AP 13); w Księdze Szkaplerza Św. w par. Ugoszcz pod Bytowem utrwaleni zostali: Joannes *Chirkowski* w r. 1773 z Prądzonki, pow. chojnicki, Michał *Chirkowski* z Łąkiego r. 1786, zapisy niezlokalizowane: Joanna *Chirkowska* 1769, Wiktorya *Chyrkowska* 1823, Paulus *Cherkowsky* 1828, Christina *Cherkowska* 1829 i inne. Dużo wpisów spotykamy w tzw. summariuszach par. Wiele i w księdze przechowywanej w APB, oto wybrane zapisy: Martin *Cherek* 1772 I 14, Michael *Cherek* 1773 I 19, Johann *Herek* 1800 II 48, Ignaz *Herk* 1791 II 11, Michael *Chirk* 1783 I 52, Thomas *Cherk*

1775 I 26 i dalsze 4 zapisy typu *Cherek*, poza tym w formie *Cherkowski*: Ignatz *Cherkowski* 1774 I 21, Franciszka *Cherkowska* 1775 I 26 i 7 innych tego typu, Ignatz *Chirkowski* 1778 I 34; 1780 I 43, Johann *Hyrkowski* 1800 II 49; z księgi w APB: Math. und Therezia *Hyrrek* 1837, s. 3; Stanis. und Elizabeth *Hyrek* 1837, s. 4; Marianna *Herek* 1844, s. 115, 147, Walentin *Chyrek* 1837, s. 12, Anton *Chirek* 1841, s. 78, Mathias *Cherkowski* 1839, s. 41. Charakterystyczne, że w przytoczonych poświadczeniach historycznych zapisy z początkowym *Ch-* i *H-* prawie się równoważą – w SNWPU i w SNW (na płycie) poświadczeń z *H-* brak (nosicieli formy *Cherek* jest 886), a nazwisko jest wyraźnie „gdańskie", tj. południowokasz. i kociewskie; w SNW najwięcej w pow. starogardzkim: 146 mężczyzn, 132 kobiet; miasto Gdańsk: 35 mężczyzn, 38 kobiet i Kościerzyna: 32 mężczyzn, 34 kobiety.

Etymologia nazwiska nie jest jednoznaczna, rysują się dwie możliwości objaśnienia przy założeniu, że wywodzi się ono od jednej podstawy. Tylko wskutek zrównania na Pomorzu wymowy *ch* bezdźwięcznego i *h* dźwięcznego doszło do różnych zapisów, jak w wielu innych nazwiskach, np. 3853 nosicieli nazwiska *Hałas*, 1242 *Hałasa* i pochodne: 348 *Chałas*, 11 *Chałasa* i pochodne; 1835 *Huk* i pochodne: 55 *Chuk* i pochodne; 1649 *Hebel*, 1 *Hebell* w woj. gdańskim i pochodne: 20 *Chebel*. Podstawą tą mogły być im. *Hieronim* lub *Ireneusz*, zdrobnione do postaci *Herek* lub *Hirek*, jak dziś zdrabnia się to im., np. Hieronim Wrona to *Hirek* Wrona; *Ireneusz* > *Irek* z nagłosowym wtórnym *H-*: *Hirek*. Bardziej prawdopodobne jest tu im. *Hieronim*, notowane w okresie stpol. (por. SSNO), mniej *Ireneusz*, nieznane w staropolszczyźnie (ib.). Drugą podstawą mógł być gwarowy czasownik *cherać*, obocznie *cherlać* 'chorować, niedomagać' i przymiotnik *cherlawy*. Dawne więc przezwisko, a dzisiejsze nazwisko w tym ujęciu wskazywałoby na człowieka chorowitego. Możliwe też, że mamy tu do czynienia z nazwiskami (genetycznie) homonimicznymi, tj. wywodzącymi się od tych dwóch różnych podstaw, tj. im. *Hieronim* lub *Ireneusz* oraz czasownik *cherać*, które na siebie potem oddziaływały.

Chmara, Chmarzyński, Chmura, Smura
i pokrewne

SNW podaje 1142 osoby o nazwisku *Chmara*: 445 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 118 gdańskim, 50 słupskim, 99 szczecińskim, 37 toruńskim, 30 białostockim, 29 wrocławskim; 9 *Chmarra* w woj. warszawskim; 6 *Chmarny*: po 1 w woj. słupskim, warszawskim i szczecińskim, 3 wałbrzyskim; 25 *Chmarowski*: po 1 w woj. elbląskim i przemyskim, 8 krośnieńskim, 6 olsztyńskim, 5 suwalskim, 4 warszawskim; 11 *Chmarzewski*: 7 w woj. bydgoskim, 4 włocławskim; 380 *Chmarzyński*: 158 w woj. bydgoskim, 15 gdańskim, 10 słupskim, 85 toruńskim, 26 zamojskim, 16 poznańskim, 13 warszawskim; wiele pokrewnych na Pomorzu Gdańskim niewystępujących pomijam.

SSNO I 318 notuje z r. 1439 n. heraldyczną *Chmara* z Kresów Południowo-Wschodnich, którą M. Bobowska-Kowalska (SEMot VI 9) wywodzi od n.os. *Chmara*, niepoświadczonej w SSNO. Na Pomorzu Gdańskim bardzo często trafiało do ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą: w r. 1734 zapisany został: filius Petri et Annae *Chmarow* [...] Paulus, tenże Petrus *Chmara* figuruje także pod r. 1754; pod r. 1768 Paulus

Chmara; wcześniej pod r. 1760 Adalbertus *Chmara*; w r. 1771 zapisana została filia Pauli et Sophiae *Chmarow* [...] Dorothea, w r. 1784 filia Pauli *Chmary* et Sophiae Ligmanowna [...] Catharina; w r. 1785 kumem był Michael *Chmara* (wybrane przykłady od J. Szuty).

Podstawowe nazwisko *Chmara* pochodzi niewątpliwie od rzeczownika pospolitego *chmara*, dialektalnej odmiany rzeczownika *chmura*, znanego w polszczyźnie od XV w. w postaci *chmura*; *chmara* jest dialektalną pożyczką wschodniosłowiańską (z jęz. ukr.), używana nie tylko w znaczeniu 'obłok', ale także 'ćma, gęsta liczba, wielkie stado, zwłaszcza ptaków w locie, tłum, mnóstwo' Sł I 71–72, B I 137–138; także (w ros.) 'ponury człowiek'.

W postaci *Chmura* nosi omawiane nazwisko 6483 obywateli pol., z tego 90 w woj. bydgoskim, 53 elbląskim, 124 gdańskim, 62 słupskim, 914 tarnowskim, 538 katowickim, 501 tarnobrzeskim, 461 krakowskim, 326 rzeszowskim, 222 kieleckim, 214 lubelskim, 205 bielskim, 198 warszawskim; z form pochodnych wymienię tylko te, które notowane były na Pomorzu Gdańskim: 80 *Chmurczyk*: 4 w woj. słupskim, 70 katowickim; 39 *Chmurkowski*: 5 w woj. gdańskim; 36 *Chmurowicz*: 2 w woj. gdańskim; 676 *Chmurski*: 6 w woj. gdańskim; 124 *Chmurzewski*: 1 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim; 1210 *Chmurzyński*: 116 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 68 gdańskim, 3 słupskim. SSNO I 319 notuje n.os. *Chmura* od r. 1438 na Kresach Południowo-Wschodnich (C 26); na Pomorzu Gdańskim w r. 1797, np. w par. Drzycim chrzczone było dziecko Josephi *Chmurzeński* (z APB). Wariant *Chmarna* utworzony został za pomocą przyrostka *-na*; *Chmur(cz)yk* jest patronimiczną postacią od nazwiska *Chmur(ek)*, *Chmurowicz* takąż formą powstałą za pomocą formantu *-owicz*: *Chmarowski*, *Chmurowski*, *Chmarzyński*, *Chmurzyński*, *Chmarzewski* są strukturami modelowymi, ukształtowanymi za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych.

Notowany przez słowniki kasz. i inne źródła (najpełniejszy wykaz w SEK IV 332) rzeczownik *smura* 'chmura mgielna, deszczowa', też 'mgła' stał się podstawą nazwisk: 292 *Smura*: 10 w woj. bydgoskim, 19 gdańskim, 108 poznańskim, 64 konińskim, 24 kaliskim; z formacji pochodnych podam tylko te, które występują na Pomorzu Gdańskim, a więc: 98 *Smurawa*: 3 w woj. gdańskim, 57 poznańskim, 14 konińskim; *Smurawski*: 2 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 23 pilskim; 16 *Smurawiński*: 9 w woj. gdańskim, 7 jeleniogórskim; 1 *Smurło* w woj. gdańskim; 341 *Smurzyński*: 4 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 14 gdańskim, 8 słupskim, 81 kieleckim, 52 bielskim, 32 poznańskim; por. AC VII 151–152.

Cholch, Cholcha
i podobne

SNW podaje 29 osób o nazwisku *Cholch* w woj. gdańskim; 112 *Cholcha*: 1 w woj. bydgoskim, 71 gdańskim, po 10 słupskim i koszalińskim, po 6 katowickim i pilskim; 3 *Holchan*: 2 w woj. legnickim, 1 katowickim; 1 *Holchman* w woj. legnickim; 1 *Holcher* w woj. gdańskim.

Nazwisko trudne do zinterpretowania, historycznych poświadczeń na Pomorzu Gdańskim nie znajduję, nie notują na Śląsku H. Borek z U. Szumską w Bytomskiem (*Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740*, Warszawa–Wrocław

1976) ani S. Rospond (SNS). Można zaproponować jako formę wyjściową nazwisko *Olcha* z 301 osobami w SNW, skupione jednak głównie w woj. lubelskim (78), potem 64 w zamojskim, 53 wrocławskim; 1 *Olch* w woj. lubelskim; 3 złożone *Olcha-Osiński* w woj. nowosądeckim, które wymawiano z protetycznym *H-*: *Holcha*, a potem (po zrównaniu wymowy *h* dźwięcznego i bezdźwięcznego, której to różnicy *de facto* na Pomorzu Gdańskim nie było) pisano przez *Ch*. Forma *Holcher* polega na zniemczeniu za pomocą przyrostka *-er*; również *-man* pełni funkcję niemczącą; *Holchan* jest formą pochodną, utworzoną za pomocą przyrostka *-an*.

Choma, Homa
i podobne

SNW podaje 1929 osób o nazwisku *Choma*: 5 w woj. bydgoskim, 45 elbląskim, 55 gdańskim, 78 słupskim, 253 przemyskim, 232 zamojskim, 164 lubelskim, 158 chełmskim, 99 wrocławskim; 52 *Chom*: 24 w woj. rzeszowskim, 16 koszalińskim; 1338 *Homa*: 83 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 66 gdańskim, 23 słupskim, 184 bielskim, 153 rzeszowskim, 109 nowosądeckim, 95 przemyskim; 63 *Hom*: 32 w woj. częstochowskim, 9 zielonogórskim, 7 katowickim, 6 szczecińskim, 5 krakowskim; występują także liczne formy pochodne, które pomijam.

Z tego wyliczenia widać, że omawiane nazwiska plasują się głównie na południowo-wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej, na Pomorzu to na pewno powojenni przesiedleńcy, w okresie XVI–XVIII w. tu nienotowani. Nazwisko nosił także Edward Homa, prof. językoznawstwa polonistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego, wcześniej WSP w Słupsku. Nazwiska najprościej wywieść jako zdrobnienia od im. *Pachomiusz*. SI 210 notuje *Homă* w jęz. rumuńskim. Imię przez *h* pisane jest także wariantywnie w jęz. mac., nowogr., u Serbów, tylko jako *Pahomij*, *Pahom* w słoweń. SIW notuje po 1 osobie im. w formie *Chom* u jednego mężczyzny w woj. legnickim, u kobiet *Choma* w woj. legnickim i *Homka* w woj. katowickim. Malec (SEMot II 128, Mal III 332) wywodzi ze wschodniosłowiańskiego *Choma*, pochodnego jako im. zdrobniałe od pełnego im. *Tomasz*; rozumiem poprzez wcześniejsze *Foma* na zasadzie opozycji ekwipolentnej *f* : *ch*.

Chomica, Chomik, Chomicki
i podobne

SNW notuje 5 osób o nazwisku *Chomica* w woj. bydgoskim; 1305 *Chomicki*: 12 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 40 gdańskim, 17 słupskim, 308 białostockim, 145 lubelskim, 106 warszawskim, 84 bialskopodlaskim, 60 wrocławskim, 56 zamojskim; 2017 *Chomicz*: 35 w woj. bydgoskim, 49 elbląskim, 100 gdańskim, 42 słupskim, 179 suwalskim, 175 bialskopodlaskim, 121 warszawskim, 107 gorzowskim, 97 zielonogórskim, 81 koszalińskim i wrocławskim; 456 *Chomiczewski*: 1 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 14 słupskim; 946 *Chomik*: 26 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 30 gdańskim, 14 słupskim, 100 zamojskim, 74 chełmskim, 75 białostockim, 52 lubelskim, 39 wrocławskim; nazwiska pokrewne na Pomorzu Gdańskim nienotowane pomijam.

W księdze metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą w r. 1746 zapisani zostali Joannes *Chomicki* et Dorothea *Chomicka* de Zalesie (Szuta).

Nazwiska *Chomica*, *Chomicz* są strukturami pochodnymi od nazwiska *Choma*, utworzonym za pomocą przyrostka *-ica*, *-icz*; *Chomicki* to forma modelowa, powstała modelowo za pomocą przyrostka *-ski* od *Chomica* lub *Chomik*; *Chomik* albo od ap. *chomik* 'kret', notowanego w polszczyźnie od XV w. (Bor 65), albo zdrobnienie od im. *Tomasz* (SEMot II 128, Mal III 332).

Chyła, Chyla, Chyliński
i pochodne oraz pokrewne

SNW notuje 2839 osób o nazwisku *Chyła*: 429 w woj. bydgoskim, 84 elbląskim, 846 gdańskim, 36 słupskim, 276 lubelskim, 235 tarnobrzeskim, 58 katowickim, 55 koszalińskim, 54 rzeszowskim; 26 *Chyłła*: 7 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 4 szczecińskim, po 1 przemyskim i toruńskim; 481 *Chyłek*: 8 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 14 słupskim, 100 rzeszowskim, 129 warszawskim, 39 katowickim; 109 *Chyłka*: 23 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim; 561 *Chyla*: 2 w woj. elbląskim, 105 kieleckim, 89 katowickim, 73 tarnobrzeskim, 67 krakowskim, 46 opolskim; 733 *Chylak*: 4 w woj. bydgoskim, 30 gdańskim, 15 słupskim, 252 radomskim, 110 warszawskim, 55 skierniewickim, 342 koszalińskim; 18 *Chylik*: 4 w woj. gdańskim, 11 siedleckim, 3 warszawskim; 368 *Chylicki*: 1 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 22 gdańskim, 4 słupskim, 155 radomskim, 49 białostockim, 33 kieleckim; 4165 *Chyliński*: 110 w woj. bydgoskim, 132 elbląskim, 269 gdańskim, 14 słupskim, 421 ciechanowskim, 416 warszawskim, 338 toruńskim, 267 lubelskim, 250 włocławskim, 239 płockim, 226 łódzkim, 152 katowickim; 2 *Chyliski* w woj. elbląskim; 14 *Chyll*: 1 w woj. słupskim, 13 ciechanowskim; 1 *Chylla* w woj. bydgoskim; 11 *Chylo*: 1 w woj. elbląskim, 10 olsztyńskim; 1 *Chylyńska* w woj. gdańskim; *Chył* 0; 66 *Chyłkowski*: 2 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 9 gdańskim, 2 słupskim; 123 *Chilla*: 22 w woj. bydgoskim, 58 gdańskim, 25 koszalińskim, 8 szczecińskim; 1524 *Chiliński*: 7 w woj. bydgoskim, 27 elbląskim, 53 gdańskim, 41 słupskim, 206 łódzkim, 104 warszawskim, 193 suwalskim; 239 *Chilkiewicz*: 8 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 65 białostockim, 56 szczecińskim; 16 *Chiłła*: 6 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim; 40 *Chełek*: 4 w woj. bydgoskim, 25 toruńskim; 444 *Chełkowski*: 22 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 49 gdańskim, 4 słupskim, 88 poznańskim, 64 toruńskim, 41 warszawskim; 97 *Chełczyński*: 13 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 38 katowickim, 16 pilskim; należeć tu może także nazwisko *Chielecki* w woj. gdańskim wskutek zapisu *i* na sposób niem. przez *-ie-*.

SSNO I 358–359 notuje n.os. *Chył* od r. 1381 z Małopolski; *Chyła* od r. 1380 z Małopolski, od r. 1405 z Wielkopolski i z r. 1453 z Kresów Południowo-Wschodnich; *Chyłek* z r. 1445 ze wspomnianych kresów; *Chyłowic* z r. 1388 z Małopolski; *Chylec* od r. 1485 z Kresów Północno-Wschodnich (por. także SEMot I 35). Na Pomorzu Gdańskim w r. 1751 i w 3 lata później w par. Kościerzyna chrzczone było dziecko Michaelis *Chila*, r. 1754 pisane *Chyla* (AP X 66, 906).

Podstawowe nazwiska *Chył* i *Chyła* powstały wskutek tzw. derywacji wstecznej (*Chył*) od *chylić* się, tzn. podobnie jak *Potrac* od *potracić* lub tzw. konwersji, a więc jak np. *Czuba* od *czubić*, *Zwara* od *zwarzyć*; tak też *Chyła* od *chylić* się. Wśród form

pochodnych mamy najwięcej formacji patronimicznych, utworzonych za pomocą przyrostków: *-ec*: *Chylec*, *-owic*: *Chyłowic*, *-ek*: *Chyłek* (wśród derywatów historycznych, *Chyłek* także wśród współczesnych), *-ak*: *Chylak*, *-ek: Chełek*, *-ik*: *Chylik*, *-ewicz*: *Chilkiewicz*, modelowych wśród utworzonych za pomocą przyrostka *-iński*: *Chyliński*, *Chełczyński* od *Chełka*. Skład głoskowy *-eł* wskutek przejścia grupy *ył/ił* > *-eł*.

Dopowiedzmy, że podstawowa forma *Chyła* i ewentualnie *Chył*, postać wydedukowana z zapisów *Chilo* i dop. l.poj. łac. deklinacji III: *Chilonis* notowane były od r. 1380 w Małopolsce, tylko ta pierwsza od r. 1405 w Wielkopolsce, a w r. 1453 na Kresach Południowo-Wschodnich; *Chylina* w r. 1461 na Mazowszu; *Chylino* od r. 1460 tamże; *Chylec* w r. 1485 na Kresach Północno-Wschodnich; *Chyłek* z r. 1445 z Kresów Południowo-Wschodnich, *Chyłowic* z r. 1388 z Małopolski (SSNO I 358–359), utworzone od *Chyła* za pomocą przyrostków *-in(a, o)*, *-ec*, *-ek*, *-owic* (por. SEMot I 35); także odmiejscowe.

Cichosz, Cechosz, Cychosz
i podobne

SNW notuje 5407 osób o nazwisku *Cichosz*: 87 w woj. bydgoskim, 40 elbląskim, 713 gdańskim, 492 słupskim, 364 zamojskim, 269 kaliskim, 268 łódzkim, 257 lubelskim, 252 wrocławskim, 207 chełmskim, 203 sieradzkim, 182 płockim, 164 katowickim, 145 piotrkowskim, 137 warszawskim, 132 siedleckim, 123 jeleniogórskim, 90 szczecińskim; *Cichoszek* 0; 1 *Cichosch* w woj. słupskim; 27 *Cichus*: 3 w woj. bydgoskim, 10 zamojskim, 8 katowickim; *Cichuska* 0; *Cichusz* 0; 6772 *Cichy*: 172 w woj. bydgoskim, 68 elbląskim, 95 gdańskim, 25 słupskim, 1783 katowickim, 531 krakowskim, 471 poznańskim, 250 tarnowskim, 228 kieleckim, 165 konińskim; 50 *Cechosz*: 22 w woj. gdańskim, 2 słupskim, 17 warszawskim, 6 krakowskim, 3 zielonogórskim; 25 *Cychosz*: 2 w woj. gdańskim, 20 słupskim, 3 gorzowskim.

SSNO I 361 notuje n.os. *Cichy* od r. 1454 w Małopolsce od 1458 w Wielkopolsce, *Cichosz* od r. 1441 na Mazowszu, od 1480 w Wielkopolsce. Na Pomorzu Gdańskim było to nazwisko częste; w r. 1773 niejaki *Cichosz* notowany we wsi Borek, gm. Sierakowice, w Bielawkach, w tejże gm. Nicolaus *Czychos*; najemnik Woyciech *Czychos* na Bukowej Górze pod Sulęczynem; w Rzece pod Chośnicą najemnik Woytek *Czichoz*; w Mściszewicach Woytek *Czychos* posiadał dział ziemi; najemnik Michel *Czychos* w Nakli pod Lipuszem (Heidn 25, 50, 53, 74, 351, 359); na Kociewiu notowane było nazwisko *Cichy*: Adam *Cychi* w r. 1662 w ówczesnym powiecie tczewskim, Joannes *Cichi* w 1746 w tymże powiecie; Ewa *Czychowna* w r. 1793 w księdze metrykalnej par. Miłobądz pod Tczewem, Jacobus *Cichi* w r. 1708 w księdze metrykalnej par. Pogódki pod Skarszewami (Damps 45).

Podstawowe nazwisko *Cichosz* pochodzi od przymiotnika *cichy* z suf. *-osz*, jak *Dobrosz* od *dobry*, *Miłosz* od *miły*; na Kaszubach notowany rzeczownik *cëchosz* 'człowiek małomówny, milczek' (Sych I 121), mogło więc powstać drogą przeniesienia wyrazu pospolitego do kategorii nazwy własnej, w zapisie *Cechosz* utrwala właśnie postać kasz., figuruje także w zapisie niem. *Cichosch*. Co do formy *Cichus* por. *nagus*, *chytrus*.

Ciskowski, Ciszkowski, Czyszkowski, Cischke, Cyszke, Cyszka i podobne

SNW podaje 773 osoby o nazwisku *Ciskowski*: po 11 w woj. bydgoskim i elbląskim, 326 gdańskim, 2 słupskim, 228 ostrołęckim, 27 warszawskim; 822 *Ciszkowski*: 31 w woj. elbląskim, 26 gdańskim, 12 słupskim, 282 warszawskim, 189 ostrołęckim, 95 siedleckim; 95 *Czyszkowski*: 1 w woj. gdańskim, 23 wrocławskim, 17 radomskim, 12 warszawskim, 11 pilskim; 6 *Cischke* w woj. słupskim, 1 w woj. bydgoskim i *Czyszke* 1 w woj. gdańskim, 2 *Cziska* w woj. opolskim, 16 *Czyszka* w woj. toruńskim; 272 *Czyszek*: 5 w woj. elbląskim, 13 gdańskim; 10 *Cyszka* w woj. gdańskim; 20 *Cyszke* w woj. gdańskim; 1 *Cyszkie* w woj. gdańskim, *Cyszkiewicz* 0; 11 *Cyszek*: po 4 w woj. gdańskim i opolskim, 2 jeleniogórskim, 1 radomskim; 6 *Cyske* w woj. olsztyńskim; 420 *Ciski*: po 4 w woj. bydgoskim i elbląskim, 28 gdańskim, 3 słupskim, 129 ciechanowskim, 107 płockim, 29 warszawskim; 3 *Cyski*: 1 w woj. olsztyńskim, 2 skierniewickim.

Historycznie wyliczone nazwiska potwierdzone zostały na północnych i południowych Kaszubach: w *Księdze mesznego* par. Żarnowiec odnotowani zostali Joannes *Cisk* 1780 i Michael *Ciska* 1782; Jan *Ceszka* zapisany został w r. 1900 w księdze metrykalnej par. Tyłowo, pow. pucki; w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem utrwaleni zostali: Joanis [Joannis] *Ciska* 1788 i Jacobus *Cyska* 1818; w księdze chrztów par. Kościerzyna figuruje Christianus *Ciszke* 1753, pisany także *Ciszka* 1754; wcześniej we wsi Kalisz, pow. kościerski, tj. w r. 1687 mieszkali *gburzy* Hans *Czyszke* i Jochym *Czyszka* (F XXXIX 121).

Podane nazwiska są na pewno homonimiczne, mają kilka źródeł pochodzenia, potem pod wpływem kasz. (kaszubienie) i niem. wzajemnie na siebie oddziaływały, także dziś trudno niekiedy wskazać na ich pierwotną postać. Najpierw osoby noszące nazwisko *Ciskowski* skupione w dawnym woj. ostrołęckim zawdzięczają je n.m. *Cisk*, gm. Goworowo, notowanej jako *Czyszek* 1449, *Cziski* 1578, *Cisk* 1827 i objaśnionej przez U. Bijak (NMP II 152) jako n. dzierżawcza od n.os. *Ciszek* z późniejszym nawiązaniem do rzeczownika *cis*, lub też n.m. *Ciski*, gm. Zatory w tymże woj. ostrołęckim, notowanej jako *Cyssek* 1428, *Czyskowo* 1440, *Czysky* 1476 i objaśnionej przez wspomnianą U. Bijak (ib.) jako n. przeniesiona ze wsi *Cisek* w dawnej ziemi warszawskiej. Przemiany, które dokonały się we wspomnianych nazwach wsi mazowieckich, wskazują na możliwe podstawy wyliczonych nazwisk; mogą nimi (ostatecznie) być *cis* w formie *Cisek* lub *cichy* w formie *Ciszek*. Do substytucyjnych procesów niem. i kaszubienia dochodził także proces mazurzenia. *Cisek* lub *Ciszek* mogą być formami patronimicznymi od *Cis* lub *Cichy*, utworzonymi za pomocą przyrostka *-ek*; *Ciszek* nadto może pochodzić od czasownika *ciszyć*. *Ciskowski*, *Ciszkowski* i *Czyszkowski* na Pomorzu są formami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-owski* od wcześniejszej postaci nazwiska *Cisek* lub *Ciszek*. Te nazwiska zniemczono przez odwrócenie pol. przyrostka *-ek*, kasz. *-k* na dolnoniem. *-ke*: *Cischke*, *Czischke*, *Czyszke*, *Cyszke*; te z kolei polszczono przez wymianę końcowego *-e* na *-a*: *Czyszka*, *Cyszka*; postać *Ciski* jest modelowa od nazwiska *Cis* lub *Cisz*. Notowane w SSNO I 443 nazwiska *Czyszkowski* lub *Czyżkowski* z Mazowsza SEMot III 33 odnosi do n.m. *Czyrzkowo*, dziś *Czyszków* w woj. siedleckim, gm. Garwolin, a z Kresów Południowo-Wschodnich do n.m. *Czyszki*.

Dodać trzeba, że nazwisko *Cis* według SNW nosi 823 obywateli pol.: po 2 w woj. bydgoskim i elbląskim, 4 gdańskim, 235 radomskim, 92 katowickim, 48 zamojskim, 43 koszalińskim, 40 wrocławskim, 32 kieleckim, po 30 warszawskim i olsztyńskim; *Cisek* 3401: 42 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 39 gdańskim, 37 słupskim, 1011 rzeszowskim, 315 zamojskim, 288 katowickim, 161 wałbrzyskim, 149 wrocławskim, 109 tarnobrzeskim. Nazwisko *Cis* było często notowane w tzw. summariuszu ksiąg kościelnych par. Wiele, np. Simon *Cis* r. 1800, wcześniej w par. Strzepcz, pow. wejherowski, gdzie chrzczone było dziecko Jacoby *Cis* 1736, też na Kociewiu w księdze metrykalnej par. St. Kiszewa, pow. kościerski: Mathias *Cys* 1799; por. AC VI 249–250.

CIUPA
I POCHODNE

W NP II 85–86 omówiłem nazwiska typu *Cupa*, *Czupa* i *Zuppa*, przeoczyłem ciąg alfabetyczny *Ciu-* (nie ulega bowiem wątpliwości, że mamy tu do czynienia z obocznymi formami fonetycznymi *Cu-*/*Czu-*, w części także *Zu-*, przy czym nazwiska z ciągu *Ciu-* występują raczej poza Pomorzem Gdańskim). SNW podaje więc: 2905 *Ciupa*: 30 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 55 gdańskim, 43 słupskim, 274 piotrkowskim, 263 sieradzkim, 255 katowickim, 245 częstochowskim, 217 łódzkim, 185 lubelskim, 149 warszawskim, 108 radomskim; *Ciupajło* 0; 1692 *Ciupak*: 43 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 21 gdańskim, 15 słupskim, 499 tarnobrzeskim, 275 rzeszowskim, 114 lubelskim, 99 radomskim, 76 toruńskim, 69 zamojskim, 67 wrocławskim, 44 jeleniogórskim; 12 *Ciupaka*: 11 w woj. bielskim, 1 wałbrzyskim; *Ciupala* 0; 69 *Ciupalski*: 3 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 38 włocławskim, po 10 warszawskim i poznańskim; 7 *Ciupał*: po 1 w woj. warszawskim, częstochowskim, katowickim, krakowskim, wałbrzyskim, wrocławskim i zielonogórskim; 16 *Ciupała*: 9 w woj. katowickim, 4 warszawskim, 2 ostrołęckim, 1 rzeszowskim; *Ciupało* 0; 7 *Ciupan*: 6 w woj. opolskim, 1 katowickim; 1 *Ciupata* w woj. zamojskim; 2 *Ciupczak*: po 1 w woj. kaliskim i wrocławskim; 35 *Ciupczyk*: 23 w woj. krakowskim, 8 katowickim, 3 koszalińskim, 1 suwalskim; 1 *Ciupecka* w woj. białostockim; 1650 *Ciupek*: 3 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 591 katowickim, 310 krakowskim, 167 kaliskim, 101 tarnowskim, 88 bielskim; 3 *Ciupek*-Ciechociński w woj. opolskim; 23 *Ciuper*: 18 w woj. bydgoskim, 5 konińskim; 34 *Ciupera*: 21 w woj. zamojskim, 8 poznańskim, 4 lubelskim; 6 *Ciuperny* w woj. przemyskim; 9 *Ciuperski* w woj. płockim; 1 *Ciupia* w woj. sieradzkim; 61 *Ciupiak*: 13 w woj. jeleniogórskim, 12 kaliskim, 9 legnickim, po 6 poznańskim i szczecińskim, po 5 łódzkim i wałbrzyskim; 6 *Ciupiał*: 3 w woj. olsztyńskim, po 1 krakowskim, wrocławskim i zielonogórskim; 43 *Ciupidro*: 16 w woj. kieleckim, 13 katowickim, 8 krakowskim, 4 wrocławskim, 2 legnickim; *Ciupiera* 0; 113 *Ciupik*: 4 w woj. gdańskim, 36 zamojskim, 14 wrocławskim, 21 wałbrzyskim, 9 opolskim, 8 katowickim; 6 *Ciupin*: 4 w woj. wałbrzyskim, 2 poznańskim; 35 *Ciupina*: 18 w woj. szczecińskim, 8 zielonogórskim, 6 chełmskim; *Ciupińska* vel *Ciupa* 0; 1383 *Ciupiński*: 25 w woj. bydgoskim, 50 gdańskim, 34 słupskim, 268 piotrkowskim, 242 łódzkim, 99 częstochowskim, 97 radomskim, 96 katowickim, 69 warszawskim, 46 rzeszowskim; *Ciupioł* 0; *Ciupiór* 0; 33 *Ciupis*: 29 w woj. częstochowskim, 3 katowickim, 1 kieleckim; *Ciupiś* 0; 1364 *Ciupka*: 8 w woj.

bydgoskim, po 7 gdańskim i słupskim, 458 katowickim, 263 bielskim, 107 opolskim, 39 szczecińskim; 147 *Ciupke*: 116 w woj. katowickim, 27 opolskim, 3 częstochowskim, 1 konińskim; 50 *Ciupko*: 21 w woj. jeleniogórskim, 13 zielonogórskim, 8 szczecińskim, 5 gorzowskim; *Ciupkowska* 0; 5 *Ciupliński* w woj. częstochowskim; *Ciuplok* 0; *Ciupra* 0; 62 *Ciupryk*: 35 w woj. wrocławskim, 16 tarnowskim, 5 szczecińskim, po 2 jeleniogórskim, katowickim i krośnieńskim; *Ciupska* 0; *Ciupura* 0; 2 *Ciupyk* w woj. tarnowskim; 9 *Ciupyna*: 4 w woj. szczecińskim, 3 koszalińskim, 2 zielonogórskim; *Ciupyra* 0.

Rodzina etymologiczna jest tu bogata: obok podstawowego nazwiska *Ciupa*, powstałego od czasownika *ciupać* wskutek tzw. konwersji (jak *Zwara* od *zwarzyć*; *Czuba* od *czubić*), występują formacje patronimiczne: z suf. *-ak*: *Ciupak* i *Ciupczak* (od *Ciupek*) oraz w wersji „śląskiej" *Ciuplok* od podstawy *Ciupel* (w SNW nienotowanej), *-aka*; *-ek*: *Ciupek*; *-ik*: *Ciupik* i *-yk*: *Ciupyk* oraz pochodny *-czyk*: *Ciupczyk* (lub od *Ciupek* z suf. *-ik*); *-ko*: *Ciupko*; derywaty z przyrostkami bez specjalnie sprecyzowanej funkcji, jak: *-ajło*: *Ciupajło*; *-ala*: *Ciupala*; *-ał*: *Ciupał*, w wersji „śląskiej: *Ciupioł*; *-er*: *Ciuper*; *-era*: *Ciup(i)era*; *-ider*: *Ciupider*; *-yra*: *Ciupyra*, *-ór*: *Ciupiór*; *-ina*: *Ciupina*; *-is*: *Ciupis*; *-iś*: *Ciupiś*; modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i jego wariantów pochodnych: *Ciupecki*, *Ciupalski*, *Ciupiński*; forma *Ciupke* powstała od *Ciupek* przez niemczące odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*.

SSNO I 382 notuje n.os. *Ciupa* lub *Czupa* z r. 1490 z Kresów Południowo-Wschodnich; pochodne: *Ciupka* lub *Czupka* z r. 1440 z Kresów Południowo-Wschodnich, z lat 1438–1448 z Małopolski i z r. 1448 z Wielkopolski; *Ciupczyc* lub *Czupczyc* od r. 1499 z Mazowsza, odniesione przez SEMot I 38 do ap. *ciupa* 'izdebka, nora, dziura'; *Ciupka* i *Ciupczyc* rozumieć można jako formy pochodne, patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ka* i *-ic* od *Ciupka*.

Cybula, Cybulski
i podobne

SNW podaje 892 osoby o nazwisku *Cybul*: 13 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 10 gdańskim, 419 lubelskim, 69 olsztyńskim, 41 siedleckim, po 33 warszawskim i koszalińskim; 2960 *Cybula*: 64 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, 547 gdańskim, 248 słupskim, 436 lubelskim, 163 warszawskim, 139 łomżyńskim, 126 tarnobrzeskim, 106 suwalskim; 316 *Cybulak*: 1 w woj. bydgoskim, 18 elbląskim, 9 gdańskim, 84 lubelskim, po 45 warszawskim i wrocławskim; 1 *Cybulewski* w woj. gdańskim; 40 *Cybulin*: 1 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 5 gdańskim, po 7 białostockim i katowickim; 26 *Cybuliński*: po 4 w woj. gdańskim i warszawskim, 17 białostockim, 1 olsztyńskim; 313 *Cybulko*: 7 w woj. gdańskim, 211 białostockim, 27 suwalskim; 65 *Cybulla*: 3 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 33 gdańskim, 8 słupskim, 7 toruńskim; 13 627 *Cybulski*: 427 w woj. bydgoskim, 349 elbląskim, 905 gdańskim, 220 słupskim, 682 łódzkim, 506 katowickim, 500 wrocławskim, 499 płockim, 453 ciechanowskim, 436 toruńskim, 417 radomskim, 401 olsztyńskim, 379 jeleniogórskim, 360 pilskim, 324 szczecińskim, 315 gorzowskim, 290 koszalińskim, 286 poznańskim, 280 włocławskim, 261 skierniewickim, 248 zielonogórskim, 246 lubelskim, 244 suwalskim, 240 wałbrzyskim, 233 zamojskim, 205 legnickim; 317 *Cybułka*: 9 w woj. gdańskim, 106 sieradzkim, 27 łódzkim,

26 wrocławskim, 23 katowickim; 9868 *Cybula*: po 108 w woj. bydgoskim i elbląskim, 107 gdańskim, 36 słupskim, 2027 katowickim, 1352 opolskim, 941 tarnobrzeskim, 635 krakowskim, 533 nowosądeckim, 526 rzeszowskim, 468 tarnowskim, 244 częstochowskim, 232 wałbrzyskim, 205 radomskim, 202 wrocławskim, 149 bielskim, 142 warszawskim, 137 jeleniogórskim, 126 krośnieńskim, 119 lubelskim; 683 *Cebulak*: 3 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 23 gdańskim, 193 rzeszowskim, 106 przemyskim, 63 tarnowskim, po 25 krakowskim i wałbrzyskim; *Cebular* 0; 155 *Cerbularz*: 1 w woj. gdańskim, 83 krakowskim, 50 katowickim; 88 *Cebulla*: 7 w woj. gdańskim, 64 katowickim, 15 opolskim; 2243 *Cebulski*: 26 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 38 gdańskim, 4 słupskim, 269 katowickim, 264 poznańskim, 207 kaliskim, 125 wałbrzyskim, 109 szczecińskim; *Ziebell* 0; 4 *Zibell* w woj. bydgoskim.

W r. 1560 w Ugoszczu, pow. bytowski zanotowany został *gbur* Stentzel *Sibulski* (WD 115). W r. 1664 w Sielcznie, ówczesne starostwo mirachowskie, dziś pow. bytowski zanotowany został Adam *Cybula* (F XXXII 271). W księdze ślubów par. Kościerzyna odnotowani zostali *Cibula* Thomas r. 1829 i *Cybula* Paulina r. 1874 (AP XII 12, 177); w Sumariuszu metrykalnych ksiąg kościelnych par. Wiele utrwaleni zostali: dwukrotnie Paul *Cybula* r. 1768, 1774 i trzykrotnie Josef *Cybula*, 1792, 1794, 1797; Josef *Cybulka* r. 1799 i Paul *Cybulski* 1780 (ks. I 1, 14, 21, 32, 41, 46); w księdze urodzeń par. Lipusz figurują: Peter *Cibulski* 1861 i tenże r. 1864 oraz Franz *Cibulski* 1862, a w księdze zmarłych Barbara *Cibulska* r. 1861; w księdze chrztów par. Chmielno figurują pod r. 1829 Lorenz *Cibula*, a pod r. 1839 Valentin *Cybula* (AP I 60, 66), w takiejże księdze chrztów par. Sierakowice (z tamtejszego archiwum parafialnego) występuje Marianna *Cybula* pod r. 1874 (s. 11). W staropolszczyźnie notowana była n.os. *Cebula* od r. 1408 na Mazowszu i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Cybula* od r. 1383 na wspomnianym Mazowszu i w Wielkopolsce; od r. 1349 *Cebulka* w Wielkopolsce, w Małopolsce i na Śląsku; *Cybulka* od r. 1357 w Wielkopolsce i Małopolsce (C 25); też *Cebulek* lub *Cebulko* w r. 1478 i forma żeńska *Cebulczyna* w r. 1401 w Małopolsce *Cebulski* z r. 1448 z Mazowsza i *Cybulski* od r. 1439 na Kresach Południowo-Wschodnich i na Mazowszu (SSNO I 301–302).

Nazwisko pochodzi od rzeczownika *cebula* notowanego w polszczyźnie od r. 1440 i *cybula*, poświadczonego od r. 1435 (por. SEMot I 28) i zapożyczonego ze średnio-wysoko-niem. *zibolle/zebülle/zwibole* = nowo-wysoko-niem. *Zwiebel*, co ostatecznie z łac. *caepula*, forma zdrobniała od *caepa*, *-ae* (por. Bor 52); SEM III 20 wywodzi n.os. *Cebula* od n.m. *Cebula*, dziś *Chlebowice*, gm. Głowno, woj. łódzkie; nazwisko *Cebulski*, *Cybulski* od n.m. *Cybulice*, gm. Czosnów, woj. warszawskie i *Cybulin*, gm. Bodzanów, woj. płockie. Jednak współcześnie nazwisko *Cebulski* i *Cybulski* to w większości wypadków struktury modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *-ski* od n.os. *Cybula*.

CYCHNER, CYCHNERSKI, ZÜCHNER

SNW podaje 80 osób o nazwisku *Cychner*: 3 w woj. gdańskim, 27 radomskim, 19 łódzkim, 15 warszawskim, 10 piotrkowskim; 93 *Cychnerski*: 7 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim,

po 4 gdańskim, gorzowskim i kaliskim, 2 słupskim, 63 poznańskim, 3 szczecińskim; 5 *Züchner*: po 1 w woj. elbląskim, łódzkim i ostrołęckim, 2 olsztyńskim.

Jest to nazwisko niem., wywodzące się od niem. regionalnego (używanego w Styrii) rzeczownika *Züchner* 'rocznie zmieniany goniec', pisanego także *Ziechner* (Zoder II 897). Rzeczownik używany był także na Pomorzu. Oto w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 77) zapisany został w r. 1824 *Patzel* Karl *Züchner*, rodem z Chojnic; ogólne słowniki jęz. niem. takiego wyrazu nie notują, nie podaje także K.C. Mrongowiusz w swoim słowniku niemiecko-polskim z r. 1835. *Cychnerski* jest oczywiście formą pochodną, modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-ski*.

Cyls, Zielsdorf, Cilsdorf, Cylsdorf
i podobne

SNW podaje 28 osób o nazwisku *Cyls* w woj. bydgoskim; 1 *Cylsdorf* w woj. kaliskim; *Cylś* 0; *Cils* 0; 16 *Cilsdorf*: 8 w woj. pilskim, 5 szczecińskim, 3 poznańskim; 10 *Zülsdorff*: 2 w woj. bydgoskim, 7 poznańskim, 1 wrocławskim; 44 *Zielsdorf*: 25 w woj. pilskim, 17 poznańskim, 2 bydgoskim; 3 *Zielzdorf* w woj. pilskim; 16 *Cilsdorf*: 8 w woj. pilskim, 5 szczecińskim, 3 poznańskim; 1 *Cylsdorf* w woj. kaliskim; 2 *Zuchlzdorf* w woj. pilskim.

Od n. wsi *Zilsdorf* w Nadrenii; *Zühlsdorf* – po polsku *Suliszewo*, pow. choszczeński R II 760 (nieujęta przez RzD II); też takie miejscowości w Brandenburgii; *Züllsdorf* w Saksonii-Anhalcie (Zoder II 888). Niemcy regularnie oddawali im. *Sulisz* < od typu *Sulimir*, *Sulisław* przez *Zühl*, np. *Zühlshagen* – *Suliszewo*, pow. drawski R II 760 i inne tamże (por. też SNH 147). Nazwiska *Cyls* 28 w woj. bydgoskim, *Cils* 0 (brak w wersji na płycie) to zniemczone formy im. *Sulisz*, por. analogiczny proces w nazwisku *Zielke*, które wywodzi się ostatecznie z formy *Sułek*; szerzej por. NP I 444–445 i NP II 64 (s.v. *Makiłła*).

Cyrklaf(f)
i podobne

SNW notuje 59 osób o nazwisku *Cyrklaf*: 3 w woj. bydgoskim, 1 słupskim, 40 toruńskim, po 5 krakowskim i pilskim, 4 szczecińskim; 175 *Cyrklaff*: 9 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 30 gdańskim, 1 słupskim, 103 toruńskim, 5 szczecińskim, po 4 olsztyńskim i wrocławskim, po 3 legnickim i suwalskim; 1 *Cyrklaw* w woj. toruńskim; 1 *Cyrklog* w woj. toruńskim; *Cyrkloff* 0.

Kreja (*Zniemczone formy nazwisk polskich na Pomorzu*, „Pomorze Gdańskie" 4, s. 175, 181) wynotował je z *Ksiąg adresowych Gdańska* z r. 1817 i 1914, do KN nie wprowadził, bo nazwisko ma najwyższą frekwencję w woj. toruńskim, nie gdańskim (tu znalazł 13 osób w Wejherowie). Dzwonił do mnie dr Cyrklaff z Heidelbergu, rodem z Wejherowa, pytając o omawiane nazwisko i informując, że przedstawiciel rodziny z Bydgoszczy opracował na użytek rodziny genealogię i znalazł najwcześniejsze poświadczenie nazwiska z XVII w.

Po telefonie dr. Cyrklaffa zajrzałem do ewentualnej dokumentacji omawianego nazwiska na Pomorzu Gdańskim i rozczarowałem się: w okresie XVI–XVIII w. nie znalazłem żadnych poświadczeń historycznych. Wychodzi więc na to, że to nazwisko mieszczańskie, znane wśród mieszczan Gdańska i zapewne Torunia, słow. pochodzenia, ale mocno zniemczone. Na tle innych form zniemczonych da się wywieść, jak to zrobił już B. Kreja (por. wyżej), od słowiańskich im. dwuczłonowych: *Sirosław*, notowanego już w *Bulli gnieźnieńskiej* z r. 1136, *Żyrosław*, również poświadczonego w okresie stpol. bądź też *Dzirżysław*, notowanego od w. XIII (por. Mal I 85, 112, 131). Człon *-sław* Niemcy regularnie oddawali przez *-la(f)f*, np. *Butzlaff* od im. *Budzisław*, *Mintzlaff* od im. *Męcisław*; *Mudlaf(f)* od im. *Modlisław*; *Patzlaff* od im. *Pacław* < *Pakosław*; *Tetzlaff* od im. *Cieszysław* i wiele innych (część z nich, m.in. *Cyrklaff* przedstawiłem na „XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej" (dalej OKO) w Pieczyskach pod Bydgoszczą (druk por. *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze*, red. M. Czachorowska i Ł.M. Szewczyk, Bydgoszcz 2000, s. 323–333). Etapy zniemczenia można przedstawić następująco: *Zirslaff* > *Zirzlaf* > *Zirclaff* > *Zirklaf(f)* > *Cyrklaf(f)*. Niekiedy końcowe *-w* zachowywano, stąd forma *Cyrklaw*, por. analogicznie z cytowanego materiału z referatu na XI OKO: *Buclaw* z r. 1798, *Myclaw* < *Mysław*, *Reclaw* < *Radosław*/*Redosław*. Niekiedy spotykamy w tego typu nazwiskach końcowe *-lof(f)*, które oddaje gwarową wymowę ó w członie *-sław*, dlatego formy typu *Cyrkloff*, *Radlof(f)*, *Zeckloff* < *Sieciesław*. Ciekawa w tym materiale forma *Cyrklog*, która oddaje fryzyjską realizację *-au* jako *-og* w nazwiskach typu *Dorog* < *Dorau*, *Flatog* < *Flatau* i wiele innych, zauważonych przeze mnie na południu Kaszub, L. Sudakiewicz na Krajnie, J. Szutę w Borach Tucholskich (por. ich prace doktorskie, wykonane pod moim kierunkiem i wydane).

Czarny, Czarniak, Czarnek, Czarnik
i podobne

W SNW spotkamy 2787 osób o nazwisku *Czarny*: 31 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 39 gdańskim, 13 słupskim, 297 katowickim, 224 wrocławskim, 171 bielskim, 152 przemyskim, 146 krakowskim, 139 zielonogórskim, 137 nowosądeckim, 120 opolskim, 115 kieleckim, 113 legnickim, 108 poznańskim, 93 tarnowskim, 92 jeleniogórskim, 87 warszawskim, 85 zamojskim; *Czarnyj* 0; formy złożone: 11 *Czarny*-Marszałek; 2 *Czarnyjan* w woj. sieradzkim; 2 *Czarnylas* w woj. częstochowskim; 288 *Czarnynoga*: 17 w woj. bydgoskim, 254 katowickim, 6 szczecińskim; 59 *Czarnywojtek*: 27 w woj. gorzowskim, 16 poznańskim, 9 wrocławskim; *Czarnowojtek* 0; *Czarnys* 0; 9 *Czarnysz* w woj. zielonogórskim; 1633 *Czarna*: 8 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 21 gdańskim, 9 słupskim, 138 wrocławskim, 132 zielonogórskim, 102 nowosądeckim, 100 przemyskim, 89 legnickim, 80 bielskim, 74 katowickim; 695 *Czarnacki*: 4 w woj. elbląskim, 15 gdańskim, 8 słupskim, 358 bialskopodlaskim, 49 siedleckim, 42 lubelskim, 22 katowickim, 18 szczecińskim; 217 *Czarnak*: 14 w woj. elbląskim, 4 słupskim, 80 warszawskim, 50 siedleckim, 28 gorzowskim; 159 *Czarnas*: 14 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 58 lubelskim, 14 koszalińskim; 99 *Czarnata*: 4 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 29 lubelskim, po 10 katowickim i olsztyńskim; *Czarnot* 0; 5583 *Czarnota*: 64 w woj. bydgoskim, 93 elbląskim, 81 gdańskim, 19 słupskim, 866 katowickim, 625 lubelskim, 543 rzeszowskim,

368 radomskim, 219 krakowskim, 198 bielskim, 177 kieleckim, 168 skierniewickim, 149 olsztyńskim, 136 warszawskim, 133 szczecińskim, 111 legnickim, 105 łódzkim, 104 jeleniogórskim; *Czarnatowicz* 0; 206 *Czarnek*: 5 w woj. gdańskim, 79 sieradzkim, 41 rzeszowskim; 22 złożone *Czarnota*-Bojarski: 1 w woj. gdańskim, 15 warszawskim; 164 *Czarnotta*: 11 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 58 gdańskim, 1 słupskim, 42 pilskim, 8 olsztyńskim, 7 toruńskim; 95 *Czarnowicz*: 1 w woj. gdańskim, 82 białostockim, 5 olsztyńskim, 4 krakowskim; 451 *Czarnuch*: 1 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 11 gdańskim, 49 słupskim, 97 sieradzkim, 78 katowickim, 39 wrocławskim; 59 *Czarnucha*: 2 w woj. gdańskim, 23 lubelskim, 20 piotrkowskim; 252 *Czarnul*: 4 w woj. elbląskim, 32 gdańskim, 6 słupskim, 120 katowickim, 42 krakowskim, 11 opolskim; 107 *Czarnuszewicz*: po 8 w woj. gdańskim i słupskim, 55 zielonogórskim, 12 warszawskim; 72 *Czarnewicz*: 2 w woj. gdańskim, 54 ciechanowskim, 11 warszawskim; 1246 *Czarniak*: 151 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 31 gdańskim, 62 słupskim, 240 włocławskim, 116 bielskim, 109 nowosądeckim, 68 katowickim; 43 *Czarniakowski*: 3 w woj. elbląskim, 14 olsztyńskim, 9 warszawskim; 287 *Czarniawski*: 3 w woj. bydgoskim, 69 białostockim, 43 suwalskim, 42 warszawskim; 1 *Czarniej* w woj. katowickim; 30 *Czarniejewski*: 3 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 1 gdańskim, 12 szczecińskim; 36 *Czarniewicz*: 1 w woj. gdańskim, 11 słupskim, 190 suwalskim, 19 szczecińskim, 12 koszalińskim; 6 *Czarniga* w woj. tarnowskim; 11 *Czarnigowski*: 6 w woj. elbląskim, 4 olsztyńskim; 3186 *Czarnik*: 49 w woj. bydgoskim, 57 elbląskim, 28 gdańskim, 14 słupskim, 681 tarnowskim, 585 rzeszowskim, 412 bielskim, 364 krakowskim, 312 katowickim, 92 wałbrzyskim, 55 wrocławskim; 15 *Czarnikowski*: 9 w woj. bydgoskim, 4 łomżyńskim.

W r. 1560 w Krosnowie zanotowany został Caspar *Zarne*, w Osiekach Peter *Zurni*, a w Osławej Dąbrowie, pow. bytowski Michel *Zarne* i Hans *Zarne* (WD 162, 174, 217, 262), dodać wypada, że wieś *Czarna Dąbrówka* zapisana również została tego roku jako *Zarne Damerow* (WD 217).

Wśród wypisanych nazwisk znalazły się formy równe wyrazom pospolitym, jak *Czarna*, *Czarny*, *Czarnuch*, może także *Czarnul*, pochodne patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ak*: *Czarnak*/*Czarniak*; *-ek*: *Czarnek*; *-ik*: *Czarnik*; *-ewicz*/*-owicz*: *Czarnewicz*, *Czarnuszewicz*, *Czarnatowicz*; ogólnie pochodne, powstałe przy użyciu przyrostków: *-as*: *Czarnas*; *-ej*: *Czarniej*; *-ata*: *Czarnata*; *-ota*: *Czarnot(t)a*; struktury modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Czarnacki*, *Czarnawski*, *Czarniakowskim*, *Czarniejewski*, *Czarnigowski*/*Czarnikowski*; są struktury złożone, przezwiskowe: *Czarnyjan*, *Czarnywojtek*, *Czarnynoga*; *Czarnylas*/*Czarnolas* pochodzą na pewno od n. wsi *Czarnolas* i *Czarny Las*, o których szerzej w NMP II 188, 195–196. Podobnie odmiejscowe są *Czarnowski* : *Czarnowo*, *Czarniecki* : *Czarnisz*, dziś *Czarnyż*, pow. chojnicki (od tej wsi może pochodzić nazwisko *Czarnisz*, z mazurzeniem *Czarnis*).

Czerniec

W SNW spotkamy 682 osoby o nazwisku *Czerniec*: 12 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 17 słupskim, 259 lubelskim, 50 wałbrzyskim, 36 zielonogórskim, 29 koszalińskim, 28 zamojskim, 26 szczecińskim.

Nazwisko odnieść można do stpol. rzeczownika *czerniec*, *czyrniec* 'mnich w Cerkwi Prawosławnej'; jest to forma utworzona od przymiotnika *czarny* z suf. *-ec* (od podstawy *czarny* [mnich] przez nawiązanie do czarnego habitu), por. też 4 osoby *Czarniec*: 3 w woj. białostockim, 1 szczecińskim. Geografia nazwiska: Lubelskie i Zamojszczyzna oraz tzw. Ziemie Odzyskane potwierdzają zaproponowaną etymologię.

Czyż, Czyżak, Czyżewicz, Czyżewski, Czyżyk i podobne

SNW podaje 14 311 osób o nazwisku *Czyż*: 311 w woj. bydgoskim, 181 elbląskim, 249 gdańskim, 106 słupskim, 2172 katowickim, 1443 bielskim, 747 częstochowskim, 696 radomskim, 694 poznańskim, 633 warszawskim, 531 krakowskim, 449 rzeszowskim, 387 wrocławskim, 383 ostrołęckim, 346 tarnowskim, 331 sieradzkim, 268 pilskim, 248 kieleckim, 197 olsztyńskim, 192 wałbrzyskim, 191 zamojskim, 187 łódzkim, 171 zielonogórskim; 1420 *Czyżak*: 92 w woj. bydgoskim, po 47 elbląskim i gdańskim, 4 słupskim, 218 sieradzkim, 79 szczecińskim, 76 bialskopodlaskim, 72 szczecińskim, po 62 katowickim i toruńskim, 58 pilskim; *Czyżakowska* 0; 1 *Czyżan* w woj. słupskim; 10 *Czyżanowski* w woj. gdańskim; 5 *Czyżek*: 1 w woj. słupskim, 4 sieradzkim; 221 *Czyżewicz*: 5 w woj. słupskim, po 41 warszawskim i zielonogórskim; 10 543 *Czyżewski*: 419 w woj. bydgoskim, 212 elbląskim, 512 gdańskim, 153 słupskim, 970 warszawskim, 638 białostockim, 583 radomskim, 454 łódzkim, 447 katowickim, 379 siedleckim, 361 włocławskim, 338 ciechanowskim, 328 poznańskim, 318 wrocławskim, 301 lubelskim, 280 suwalskim, 271 szczecińskim, 267 łomżyńskim, 260 wałbrzyskim, 245 olsztyńskim, 198 płockim; *Czyżk* 0; 374 *Czyżkowski*: 5 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 7 słupskim, 167 siedleckim, 112 warszawskim; 1511 *Czyżyk*: 22 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 30 gdańskim, 49 słupskim, 93 ciechanowskim, 91 lubelskim, 85 suwalskim, 79 katowickim, 60 chełmskim; wiele jeszcze nazwisk, które należą do (ostatecznej) podstawy *czyż*, jednak ich wyliczanie pomijam.

W księdze metrykalnej par. Jeleńcz pod Tucholą zapisany został w r. 1643 Valentinus *Czisz* (Szuta). Przezwisko *Czyż* notowane było od r. 1136 w Wielkopolsce (*Bulla gnieźnieńska*), Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Czyżyk* od r. 1266 na Pomorzu i na Kresach Południowo-Wschodnich, pochodzi od nazw ptaków (C 32), znanych od staropolszczyzny (*czyż*) i w. XVI (*czyżyk*). Nazwiska *Czyżewicz*/*Czyżowicz*, *Czyżek*, *Czyżak* są strukturami patronimicznymi, utworzonymi za pomocą przyrostków *-ewicz*/*-owicz*, *-ek*, *-ak*; w formacji *Czyżan* stwierdzamy suf. *-an*; formami modelowymi, powstałymi przy użyciu suf. *-ski* i jego pochodnych są: *Czyżkowski*, *Czyżakowski*, *Czyżowski*, *Czyżanowski*.

D

Dambek, Dąb(e)k, Dembek, Dębek, Dombek, Dompke
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 102 osoby o nazwisku *Dambek*: 17 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 50 gdańskim, 1 słupskim, 9 kaliskim, 7 warszawskim, 5 wrocławskim; 1 *Dambeck* w woj. bydgoskim; 1 *Dambe* w woj. bydgoskim; 20 *Dambecki* w woj. bydgoskim; 1 *Dambetcka* w woj. bydgoskim; *Dambke* 0; 5 *Dambski*: 2 w woj. gdańskim, 3 warszawskim; 9920 *Dąbek*: 169 w woj. bydgoskim, 66 elbląskim, 238 gdańskim, 106 słupskim, 1797 katowickim, 1098 tarnobrzeskim, 692 kieleckim, 538 rzeszowskim, 403 krakowskim, 374 wrocławskim, 349 warszawskim, 332 lubelskim, 297 łódzkim, 257 częstochowskim, 229 szczecińskim, 198 poznańskim, 157 jeleniogórskim, 150 ostrołęckim, 136 opolskim; 24 *Dąbk* w woj. gdańskim; 22 *Dąbka*: 17 w woj. bydgoskim, 2 legnickim; 593 *Dąbkiewicz*: 10 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 1 słupskim, 139 poznańskim, 80 kaliskim, 41 łódzkim; 6952 *Dąbkowski*: 109 w woj. bydgoskim, 90 elbląskim, 302 gdańskim, 28 słupskim, 1013 ostrołęckim, 878 warszawskim, 600 olsztyńskim, 319 ciechanowskim, 304 płockim, 289 katowickim, po 244 szczecińskim i toruńskim, 275 suwalskim; *Dąbków* 0; 17 *Dembeck*: 4 w woj. bydgoskim, po 5 elbląskim i gdańskim, 3 katowickim; 141 *Dembecki*: 1 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 69 katowickim, 16 poznańskim; 1979 *Dembek*: 427 w woj. bydgoskim, 73 elbląskim, 336 gdańskim, 45 słupskim, 421 toruńskim, po 67 warszawskim, katowickim i siedleckim, 58 olsztyńskim; 40 *Dembik*: 2 w woj. bydgoskim, po 6 słupskim i poznańskim, 21 koszalińskim; 724 *Dembicki*: 17 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 194 gdańskim, 1 słupskim, 40 warszawskim, 39 opolskim, po 27 legnickim i szczecińskim, 26 katowickim; 4742 *Dębicki*: 102 w woj. bydgoskim, 91 elbląskim, 202 gdańskim, 73 słupskim, 325 poznańskim, 295 wrocławskim, 269 warszawskim, 195 katowickim, 191 lubelskim, 182 legnickim, 171 opolskim; 8 *Dombeck*: 1 w woj. bydgoskim, 5 łódzkim, 2 rzeszowskim; 1275 *Dombek*: 271 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 39 gdańskim, 375 katowickim, 93 opolskim, 52 toruńskim, 49 poznańskim; 1 *Dombk* w woj. gdańskim; 20 *Dombke*: 17 w woj. gdańskim, 2 bielskim, 1 konińskim; 56 *Dombka*: 2 w woj. elbląskim, 27 pilskim, 14 poznańskim; 103 *Dombkowski*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 29 gdańskim, po 13 bielskim i ciechanowskim, 11 toruńskim, 10 poznańskim; *Dompk* 0; 45 *Dompke* w woj. gdańskim.

W staropolszczyźnie notowane były n. osobowe: *Dąb* od r. 1366 w Małopolsce i na Mazowszu; *Dąbek* od r. 1206 na Śląsku, w Wielkopolsce, Małopolsce, na Mazowszu i na Kresach Południowo-Wschodnich.

Podstawowe nazwisko *Dąb* pochodzi od wyrazu pospolitego *dąb*, odnotowanego w źródłach od r. 1359, zapisane zostało (jak wiele innych z początkową sylabą *Dam-*, *Dem-*, *Dom-*) fonetycznie *Damp*, *Domp*, *Demp*, po niemiecku *Dambe* z dodanym *-e*, jak np. *Guse*, *Sampe*, tj. *Guz* i *Samp*; formy *Dambek*, *Dambeck*, *Dembeck*, *Dembek*, *Domek* (a wskutek zaniku *e* ruchomego *Dąbk*, *Dembk*, *Dombk*) są dwumotywacyjne: albo prymarne, utworzone od notowanych rzeczowników pospolitych: *dąbek* (w SW) lub *dębek* (u Lindego), albo patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ek*, na pewno patronimiczną strukturą jest *Dembik* – powstała ona od *Dąb* za pomocą przyrostka *-ik*; formacją patronimiczną, utworzoną przy użyciu przyrostka *-ewicz* jest także *Dąbkiewicz*; modelowymi postaciami są *Dambski*, *Dambecki*, *Dąb(e)k*, *Dembecki*, *Dombkowski*; powstały one za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych. Nazwiska *Dambke*, *Dombke*,

Dompke powstały wskutek niemczącego odwrócenie pol. przyrostka *-ek* (kasz. *-k*) na dolnoniem. *-ke*; *Dąbka* i *Dombka* można interpretować podwójnie: albo jako wynik polszczenia przez wymianę końcowego *-e* na *-a*, albo dodania przyrostka *-ka* do nazwiska *Dąb*, pisanego także *Domp*, por. odpowiednio *Kalembka* od *Kalemba*. Widać, że w rodzinie etymologicznej nazwisk pochodnych ostatecznie od wyrazu *dąb* nastąpiły różne możliwe procesy fonetyczne i większość morfologicznych, a dodać trzeba, że pominąłem tu nazwiska utworzone za pomocą suf. *-ec*, realizowane na Pomorzu jako *Dampc*, *Damps*, *Doms* (por. NP II 88–89 i Sl Oc 56, 1999, s. 15–25) i podobnie oraz te, które nie występują na Pomorzu Gdańskim.

Dąbrowa, Dąbrówka, Dąbrowiak, Dąbrowski i podobne

SNW podaje 4 osoby o nazwisku *Dąbrow* w woj. wrocławskim; 2535 *Dąbrowa*: 24 w woj. bydgoskim, 58 elbląskim, 50 gdańskim, 39 słupskim; złożone *Dąbrowa*-Januszewski 11: 3 w woj. słupskim, 6 toruńskim, 2 szczecińskim; 11 *Dąbrowa*-Karasiński: 8 w woj. lubelskim, 3 szczecińskim; 10 *Dąbrowa*-Kostka w woj. krakowskim; 791 *Dąbrówka*: 18 w woj. elbląskim, 30 gdańskim, 4 słupskim, 142 warszawskim, 110 piotrkowskim, 103 radomskim, 71 łódzkim; 5 *Dąbrowo*: 3 suwalskim, po 1 białostockim i toruńskim; 92 945 *Dąbrowski*: 2535 w woj. bydgoskim, 1709 elbląskim, 3607 gdańskim, 1091 słupskim, 13 152 warszawskim, 4070 łomżyńskim, 4009 katowickim, 3308 toruńskim, 3207 białostockim, 2742 wrocławskim, 2267 suwalskim, 2096 ostrołęckim, 2010 ciechanowskim; 1 *Dąbrowka* w woj. radomskim; 3 *Dąbrowko* w woj. białostockim; 32 *Dąbro* w woj. szczecińskim; 46 *Dąbrowiak*: 16 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 11 katowickim, 8 krośnieńskim, po 3 konińskim i wałbrzyskim.

SSNO I 463–464 notuje nazwisko *Dabrowa* od r. 1392 z Małopolski, Wielkopolski, Mazowsza i Śląska, *Dąbrowka* od tegoż roku 1392 z tych samych regionów Polski (C 33, SEMot I 51). Na Pomorzu Gdańskim nazwisko *Dąbrówka* i *Dabrowa* zapisywane było najczęściej w formie zniemczonej *Damerkau* lub *Dam(m)erkaw*, *Dam(m)erau*, por. takie hasło w Przyd 54–55. W formie etymologicznie pol. Elisabetha *Dąbrowa* spotkałem tylko raz w księdze metrykalnej par. Reda w r. 1751.

Nazwiska *Dąbrówka* i *Dąbrowa* podlegają podwójnej interpretacji: 1) albo od pospolitych wyrazów topograficznych *dąbrowa*, *dąbrówka*, notowanych już w dobie staropolskiej w znaczeniu ‘zarośla dębowe, las dębowy’ od r. 1220; 2) albo od licznych w Polsce nazw miejscowości *Dąbrowa* i *Dabrówka*, NMP II 277–286 ujmują 124 wsie o nazwie *Dąbrowa*, nie licząc nazw złożonych (z różnymi przydawkami) i 96 *Dąbrówka* (ib. 296–304), również bez członów przydawkowych. Jako podstawy tych nazwisk możliwe oczywiście także nazwy terenowe *Dąbrowa* i *Dąbrówka*. Z miejscowości *Dąbrowa* i *Dąbrówka* wywodzą się liczni (różnych h. i przydomków) *Dąbrowscy*; forma *Dąbrowiak* jest albo n. mieszkańca *Dąbrowy*, albo strukturą patronimiczną, utworzoną od nazwiska *Dąbrowa* za pomocą przyrostka *-ak*; *Dąbrowo* i *Dąbrowko* powstały wskutek strukturalizacji nazw na *-owo* na Pomorzu; *Dąbro* wskutek dolnoniem. zredukowanej wymowy *-ow* jako *-o*.

Dec, Deca, Dietz, Tec, Teca, Tietz, Tyc
i podobne

SNW podaje 7500 osób o nazwisku *Dec*: 173 w woj. bydgoskim, 57 elbląskim, 161 gdańskim, 7 słupskim, 1343 rzeszowskim, 553 lubelskim, 529 tarnobrzeskim, 422 białostockim, 394 przemyskim, 384 katowickim, 307 zamojskim, 273 wałbrzyskim, 245 opolskim; 12 *Deca* w woj. lubelskim; 299 *Deć*: 15 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 137 nowosądeckim, 60 warszawskim; 2 *Dietsch*: po 1 w woj. jeleniogórskim i łódzkim; 33 *Dietz*: po 11 w woj. warszawskim i gdańskim, 4 łódzkim, 3 katowickim; 23 *Dietze*: 15 w woj. katowickim, po 2 krakowskim i wrocławskim; 1 *Dietzig* w woj. bydgoskim; 411 *Dyc*: 2 w woj. bydgoskim, po 1 elbląskim i słupskim, 11 gdańskim, 66 kaliskim, 56 poznańskim, 49 konińskim; *Dyca* 0 (SNW na płycie nie notuje); 13 *Tec*: 6 w woj. bydgoskim, 7 olsztyńskim; 70 *Teca*: 20 w woj. bydgoskim, po 1 elbląskim i słupskim, 37 gdańskim, 5 koszalińskim, 4 krakowskim, 2 katowickim; 22 *Dic*: po 10 w woj. słupskim i warszawskim, 2 katowickim; 247 *Tic*: 4 w woj. elbląskim, 2 gdańskim, 103 katowickim, 79 opolskim, 45 poznańskim; 3 *Tiece* w woj. koszalińskim; 363 *Tietz*: 25 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 5 gdańskim, 100 poznańskim, 40 zielonogórskim, 34 opolskim; 37 *Tietze*: 19 w woj. bydgoskim, 9 koszalińskim; po 1 *Tiez* w woj. poznańskim i *Tieze* w koszalińskim; 1983 *Tyc*: 18 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 25 gdańskim, 8 słupskim, 339 bielskim, 304 kaliskim, 182 olsztyńskim, 165 katowickim; 58 *Tyca*: 15 w woj. gdańskim, 27 leszczyńskim, po 5 katowickim i wrocławskim; 21 *Tyce*: 19 sieradzkim, po 1 kaliskim i łódzkim; liczne formy pochodne pomijam.

Na Pomorzu Gdańskim znajdujemy następujące poświadczenia: na Kociewiu w par. Pogódki pod Skarszewami poświadczony został Daniel *Titz* w r. 1685 (księga w miejscowym archiwum parafialnym), w r. 1790 w par. St. Kiszewa Michael *Tetz* (AP XX 7), na południowych Kaszubach wśród obywateli Chojnic w r. 1722 odnotowany został *Tietz* Jacob, przybyły do miasta z Wielkopolski (Jastrowa), sukiennik (*Tuchmacher*), ławnik i przewodniczący rady kościelnej, w r. 1785 *Tietz* Joseph, przybyły do miasta z Czech, kupiec galanteryjny, katolik liczący lat 35, zmarły w r. 1803; w r. 1755 *Tytz* Christian, przybyły również z Jastrowa w Wielkopolsce, handlarz suknem (BBK 53, 60, 67). Wspomina się na s. 10 także o profesorze *Titiusie*, chojniczaninie w Witemberdze (r. 1763), ale to nazwisko od im. *Tytus*. W r. 1559 w Półcznie zapisany został *Tetz* Bartholomeus (WD 218 notuje w r. 1560 jako Barthelmeus *Tetze*), a w r. 1780 w Chotkowie *Tetz* Paul (KB 284, 293). W księdze chrztów par. Kościerzyna w r. 1748 zanotowany został David *Tec* (AP X 31), a w księdze ślubów w r. 1859 *Teetz* Nicolaus, a w r. 1894 *Tetz* Franciscus (AP XII 119, 254).

Wyżej wyliczone nazwiska są genetycznymi zdrobnieniami (hipokorystykami) od niem. dwuczłonowych im., zawierających w I członie średnio-wysoko-niem. rdzeń *diet*, dolnoniem. *thēd* 'lud', np. *Dietrich*, *Dietmann*; oboczność tego rdzenia tłumaczy nam nazwiska z początkowym *D-* i *T-*. Jako Weiland *Tetzen* zapisany został w r. 1560 starosta lęborski (WD 296, przyp. 778), pisany regularnie *Tessen*, por. Przyd 47–48, por. także hasło *Tes*, *Tessen*, *Tesmar* i podobne.

Dej, Deja, Madej, Madeja
i podobne

SNW podaje 577 osób o nazwisku *Dej*: 5 w woj. gdańskim, 8 słupskim, 130 katowickim, 124 krakowskim, 83 warszawskim, 29 zamojskim, 27 częstochowskim, 25 olsztyńskim; 1 *Dei* w woj. płockim; 90 *Dey*: 1 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 345 gdańskim, 4 szczecińskim, 2 suwalskim; 3178 *Deja*: 500 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, 345 gdańskim, 57 słupskim, 619 radomskim, 455 katowickim, 127 pilskim, 123 opolskim, 106 częstochowskim, po 84 warszawskim i bielskim, 75 kieleckim, 50 poznańskim; 7 *Deya* w woj. gdańskim; 893 *Dejewski*: 86 w woj. bydgoskim, 52 elbląskim, 112 gdańskim, 321 toruńskim, 50 szczecińskim, 34 wrocławskim, po 29 ciechanowskim i katowickim; 7 *Dejewski* vel *Dej*: 5 w woj. warszawskim, 2 zielonogórskim.

Historycznie interesujące nas nazwiska notowane były głównie pod Gdańskiem, w okolicy Przywidza, częściowo także na północnych oraz południowych Kaszubach i na Kociewiu. Muhl (93, 144, 192) podaje, że w r. 1752 Johann *Dey* nabył puste dwory od Johanna v. Brochowitz w Mierzeszynie, w r. 1789 Christian *Dey* i Johann *Dey* otrzymali zapisy dziedziczne na dobra w Pręgowie, w r. 1811 Gottfried *Dey* notowany w Gromadzinie (*Scharshütte)*, W. Heidn (123, 228, 446, 500, 582) podaje z kolei za katastrem fryderycjańskim z r. 1773: w St. Hucie Johan *Dey*, w Szklanej Górze (*Glasberg*) Christian *Deja* (*Dey*), w Pomlewie Christian *Dey*, w Miłowie (*Schönbeck*) Michel *Dey*, nadto niejaki *Dey* pozostał w Górnym Ząbrsku po II wojnie światowej. Z południowych Kaszub podać można: w księdze urodzeń Lipusza (w Urzędzie Gminy) zapisana została Anna *Deja* w r. 1862, w księdze ślubów par. Kościerzyna w r. 1865 został zapisany *Deja* Johann (AP XII 149), w księdze metrykalnej par. Wiele utrwalone zostało nazwisko wtórne *Dejewski*: Andreas *Dejewski* 1848 (z APB); w księdze metrykalnej St. Kiszewy zapisany został w r. 1790 Mathias *Deja* i tenże w rok później jako Mathias *Dejewski* (AP XXII 7). Na północnych Kaszubach w r. 1822 w księdze metrykalnej par. Kielno zapisana została Dorothea *Dey* (AP VIII 38).

Nazwiskiem *Dej* lub *Deja* zajmowali się już badacze: S. Rospond (SNS I 185) uznał *Dej* albo *Deja* za niejasne, przywołując jednak z SW rzeczownik *deja* 'człowiek ociężały', podobnie jak wielu badaczy, np. J. Bubak (*Słownik nazw osobowych i elementów identyfikacyjnych Sądecczyzny XV–XVII wieku*, cz. I, Kraków 1992, s. 136 w całości za SW *deja* 'człowiek ociężały i niezdarny'), do czego przejdę. Według H. Górnowicz (SNMPG 51) *Deja* notowane od r. 1808 od niem. n.os. *Dei* od *Theo* (od *Theodor*) spolszczona formantem *-a*; B. Kreja (*Słowotwórstwo polskich nazwisk*, Kraków 2001, s. 66–67) łączy z czasownikiem *dać* i ze znanym mu z Kociewia *dejać* 'szybko iść'; osobiście interpretowałem jako zdrobnienie od im. *Dionizy* (Onom XXVI, 1981, s. 189, też niem. *Dey-*) lub *Dietrich*.

Dziś jako najbardziej przekonujące przyjmuję tłumaczenie od im. zdrobnionego *Madej* lub *Madeja*, które z kolei pochodzą od pełnego im. chrześcijańskiego *Mateusz*. Malec (Mal III 56, 73, 275) wypisała z SSNO poświadczenia od r. 1416: 7 *Madej* z Wielkopolski i z Kresów Południowo-Wschodnich oraz 5 *Matej* od r. 1397 z Wielkopolski, Małopolski i z Mazowsza, niekiedy wprost z poświadczeniami filologicznymi *mathie Madey* 1444, Cum [...] *Mathia Madey* 1464, *Mathias* alias *Mathey* 1447. Spółgłoska *-d-* w *Madej* i *Madeja* jest oczywiście wtórna wobec pierwotnego *-t-*. Oboczność dźwięczna :

bezdźwięczna znana jest przede wszystkim w dolnoniem. (tzw. prawo usilnienia, czyli fortyfikacji, wskutek którego dźwięczne realizowane są jako bezdźwięczne), ale też, posługując się SI 258, 261, 265, możemy wskazać na formę *Dankrad* im. *Tankred* w jęz. hol. i niem., *Děpold* cz., *Diebald* hol., *Diebald* niem. im. *Teobald*, *Didrik* duń., *Diederik* hol., *Dietrich* niem. im. *Teodoryk*, *Topi* i *Topias* fiń. im. *Tobiasz*.

Nazw osobowych powstałych przez pominięcie początkowej sylaby czy sylab jest bardzo dużo. Z nazwisk tytułem przykładu podać można *Bastian* 290 od *Sebastian* (NP I 45) 230, *Sebastjan* 18, *Dem* 43 od *Nikodem* 1316 (NP II 95), *Firyn* od *Zefiryn* (NP II 121), *Lenz* 276, *Lenc* 607 od dziecięcego *Lolenz* z *Lorenz* 'Wawrzyniec', por. 1146 osób o nazwisku *Lorenz*, 37 *Loręc*, 112 *Lorentz* (por. NP I 256), 12 *Lol*, 106 *Loll* od dziecięcego *Kalol*, por. 598 osób o nazwisku *Karol*, *Sidor* 5607, *Sydor* 718, *Zydor* 187, *Sidora* 11 od *Izydor* 152; 12 *Lex* w woj. katowickim, 1001 *Leks* od *Aleks* 204, *Lexa* 0 od *Aleksa* 753; 12 *Alex*, 2 *Alexa* w woj. katowickim; 5 *Lexy*: 4 w woj. katowickim, 1 zielonogórskim od *Aleksy* 295, 1 *Alexy* w woj. suwalskim; 121 *Leksander*, *Leksender* 0 od *Aleksander* 873, *Alexander* 19; 1 *Ksendor* w woj. tarnowskim od nienotowanej w SNW formy *Aleksendor*; 333 *Tor* od *Wiktor* 2705 (takie pochodzenie dopuszcza już Mal III 333, 343 w płaszczyźnie im.). Znacznie więcej mamy im., zwłaszcza żeńskich, funkcjonujących dziś jako formy oficjalne (o czym szerzej napisałem w artykule *Imiona typu Dam < Adam*, *Bina < Sabina* [w:] *Munuscula linguistica in honorem Alexandreae Cieślikowa oblata*, Kraków 2006, s. 121–132).

Według SNW nazwiska *Madej* i *Madeja* są bardzo częste, formę *Madej* nosi 16 799 osób: 226 w woj. bydgoskim, 215 elbląskim, 308 gdańskim, 162 słupskim, 1534 krakowskim, 1446 katowickim, 1325 tarnobrzeskim, 1123 kieleckim, 959 lubelskim, 941 radomskim, 837 tarnowskim, 469 częstochowskim, 457 wrocławskim; 2225 *Madeja*: 13 w woj. bydgoskim, 200 krakowskim, 68 warszawskim, 62 zamojskim; 15 *Madea*: 4 w woj. gdańskim, 9 toruńskim, 2 opolskim.

Wiązanie im. *Madej* oraz *Madeja* oraz pochodnych od tych im. nazwisk *Madej* i *Madeja* z im. pełnym *Mateusz* bardziej przekonuje, niż z *Amadeusz*, jak postępowali m.in. J.S. Bystroń, H. Borek (por. Mal II 56), H. Górnowicz (SNMPG 141). Na możliwość taką wskazał J. Bubak (*Słownik nazw osobowych*..., s. 376). Jak podają F. Sowa i ks. H. Fros (KIS I 128–131) im. *Amadeusz* pochodzi od łac. *Ama Deum* 'kochaj Boga', por. wezwanie św. Augustyna *Ama et fac*, *quod vis* 'Kochaj i rób, co chcesz', stąd dziwna forma mianownikowa *Amadeus*, może przez analogię do im. łac. na *-us*, jak *Benedictus*, *Marcus* powstało w średniowiecznych klasztorach, nie było nadawane w Polsce, według SIW nosi im. *Amadeusz* 1137 osób; 1 *Amadeuss*, 2 *Amadeus*, w formie wł. *Amadeo* 3; 4 kobiety noszą im. *Amadea*; 2 osoby noszą nazwisko *Amadei* w woj. tarnowskim. Istotnie, starożytny chrześcijański Rzym nie znał im. *Amadeus* czy *Amadeum*, choć chrześcijanie stworzyli wiele im. mających odniesienie do Boga, szczególnie w Afryce. Za Finem I. Cajanto podałem w JP (79, 1999, s. 71): *Deusdedit* : *Deus dedit* 'Bóg dał', może za Hiobem: *Bóg dał*, *Bóg wziął*; *jak się Bogu podobało*, *tak się stało*, po łac.: *Dominus dedit*, *Dominus abstulit*, *Sicut Domino placuit*, *ita fatum est* (Hi 1,21); *Vincetdeus* : *Vincet Deus* 'Bóg zwycięży', por. słowa Konstantyna Wielkiego: *In hoc signo vinces* 'W tym znaku [krzyża] zwyciężysz'; *Quodvultdeus* : *Quod vult Deus* 'Czego Bóg chce', por. hymn do Boga Jana Kochanowskiego: *Czego chcesz od nas*, *Panie*; *Cumquodeus* : *Cum quo Deus* 'z kim Bóg', por. Pawłowe: *Si Deus pro nobis*, *quis contra nos* 'Jeśli Bóg z nami, któż

przeciwko nam? (Rzym 8, 31); *Deumhabet* : *Deum habet* 'Ma Boga'; *Quodiubet* : *Quod iubet* (Deus) 'Co nakazuje Bóg'; także późniejszy św. Augustyn (354–430) dał swemu synowi, którego mu urodziła Bezimienna, im. *Adeodatus* : *a Deo datus* 'dany przez Boga'. Zważmy zatem: im. *Amadeusz* nieznane w starożytności chrześcijańskiej, stworzone w klasztorach średniowiecza, a rzekomo od niego im. *Madej* miałoby w XV-wiecznej Polsce aż 7 poświadczeń, a dziś aż 16 799 nosicieli nazwiska *Madej*! Nieprawdopodobne. Zatem niewątpliwie od im. *Mateusz*.

Powiedzieć trzeba i to, że obok nazwiska *Madej* oraz *Madeja* i licznych form pochodnych SNW podaje także 1220 osób o nazwisku *Madaj*, z tego 64 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 63 gdańskim, 3 słupskim, 269 poznańskim, 181 łódzkim, 115 pilskim, oraz liczne formy pochodne, które tu pomijam. Ale i w r. 1453 w Małopolsce wystąpił *Madaj*: Stanislai *Maday* (Mal III 275) ze zmianą *-ej* > *-aj* analogiczną do typu *Mikołaj* (może hiperpoprawnie wobec form potocznych *dzisiej*, *wczorej*).

Przypomnieć także można, że folklor zna opowiadania o zbóju *Madeju*, który kładł swoje ofiary na łożu Prokrustowym.

Nazwiskiem *Dey*, *Deye* zajmował się także Zoder (I 361), odesłał od tych haseł do *Dech*, które łączy niepewnie (znak zapytania) ze średnio-dolno-niem. *dé*, *déch* i *dee* 'udo, polędwica', 'biodro, biodrówka', zaś *Madai* (II 106) niepewnie (znów znak zapytania): 1) albo z n.m. *Maddau*, pow. Lüchow w Dolnej Saksonii; 2) albo z im. *Mateusz*; tylko do im. *Mateusz* lub *Maciej* odniósł niem. nazwisko *Madeia* M. Gottschald (Go 416, 424), gdzie też hipokorystyk *Modes*. Imię *Mateusz*, noszone przez pierwszego ewangelistę, i *Maciej* u apostoła Chrystusa, nadawane było bardzo często w całej chrześcijańskiej Europie i od każdej jego sylaby tworzono im. zdrobniałe, które potem przechodziły do roli urzędowych nazwisk, por. choćby ciąg nazwisk *Mach*, *Masz*, *Maszota*, *Maszuta*, *Mateja*, *Matyka*, *Tewes*, *Tybus* i podobne.

Pragnę jeszcze odnieść się do podawanych objaśnień nazwiska *Deja*: rzeczownika *deja* 'człowiek ociężały i niezgrabny', podanego przez ks. G. Pobłockiego jako prowincjonalizm chełmiński (*Słownik kaszubski z dodatkiem idiotyzmów chełmińskich i kociewskich*, Chełmno 1887, s. 130) i nazwiska *Deja*. Stąd zaczerpnął wyraz J. Karłowicz i do SW, i do SGP I 316, a z SW przytaczany bywa przez antroponomastów. Nowy SGP pod red. J. Reichana (V, z. 3, s. 426–427) odsyła tu do kasz. *doja*, który u Sych I 227 zapisany z Kępy Żarnowieckiej jako *dója* o znaczeniu 'leń', H. Popowska-Taborska (SEK II 44) łączy etymologicznie z *doje* 'mocz' : *dojic* 'oddawać mocz' z kwalifikatorem rubaszne; *deja* zaś, o którym wyżej, uznaje za niejasny pod względem etymologicznym, homonimiczne natomiast *deja* 'idea', używane w kaszubszczyźnie literackiej, słusznie odnosi do pol. *idea*. Tenże nowy SGP (jw.) z F. Lorentzem (Pom Wrtb I 128) stworzył homonimiczne hasło *deja* 'godność, wartość wewnętrzna, odwaga, chęć, zdatność', które jednak, jak wynika z cytatów od A. Budzisza i mniej znanego autora Kanieckiego z Gryfa, jest tym ogólnopolskim *deja* 'idea', czwarte homonimiczne *deja* pochodzi od Mrongowiusza i oznacza 'szablę' (obocznie *dega*) z niem. *Degen* 'miecz'. Dodać jeszcze można, że nazwiska *Dej* wiązać niepodobna z wykrzyknikiem *dej* w przyśpiewie, często łączonym z okrzykiem *dydy* (SGP nowy jw.), notowanym w Krakowskiem.

I na koniec: H. Popowska-Taborska (SEK II 22) uznała *deja* Pobłockiego za niejasne, wyraziła jednak sugestię, że może wiązać je można ze stpol. n.os. *Dejak*, *Dyjak*, łączoną przez A. Cieślikową (C 35) z rzeczownikiem *dyjak* 'sekretarz' lub – prawdopodobnie

za moją sugestią z „Onomasticów" 26 (jw.) – z im. *Dionizy*; taż autorka w SEMot I 61 podaje jako podstawę nazwiska *Dyjak* rzeczownik pospolity *dyjak* 'pisarz kancelaryjny na Rusi', co współczesne słowniki wyrazów obcych podają jako *diák* (też w językach wschodniosłowiańskich), przejęte z późnogr. *diak*, skrótu od gr. *diákonos* 'sługa', co przejęliśmy jako wyraz kościelny *diakon* 'godność duchowna poprzedzająca kapłaństwo'. Sugestia to zatem mało prawdopodobna czy wręcz nieprawdopodobna. Stawiam zatem tezę, że rzeczownik *deja* 'człowiek ociężały i niezgrabny' powstał wskutek tzw. apelatywizacji nazwiska *Deja*, po prostu któryś z *Dejów* w Ziemi Chełmińskiej odznaczał się właśnie takimi cechami. Takich wyrazów mamy dużo we wszystkich językach cywilizowanych narodów. Z Kaszub podać mogę nazwisko *Bandzmer* i warianty oraz rzeczownik *bādzmëra* 'flegmatyk' (NP I 48), *Marzejon* od *Marian* (NP II 284) : *marzejón* 'marzyciel' (Sych III 54) i wiele innych. Zagadnienia apelatywizacji nazw własnych w kaszubszczyźnie dotyczą różne opracowania, np. H. Popowskiej-Taborskiej (*Kaszubskie appellativa utworzone od nazw własnych* [w:] *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, red. H. Popowska-Taborska, Warszawa 1997, s. 201–208).

W związku z nazwą osobową *Dyjak* warto zauważyć, że może ona pochodzić od stpol. *dyjak*, dziś *diak* na Rusi od XV w. 'pisarz kancelarii książęcej', ale może także być formacją powstałą od n.os. *Dyj(a)* za pomocą patronimicznego formantu *-ak*; por. 695 osób pisanych *Dyja*: 11 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 208 częstochowskim, 108 katowickim, 62 sieradzkim, 35 poznańskim; też 606 *Dyjach* z obocznym przyrostkiem *-ach* (por. *Polak* i kasz. *Polôch*): 14 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 8 gdańskim, 295 tarnobrzeskim, a 1593 *Dyjak*: 17 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 3 gdańskim, 5 słupskim, 232 zamojskim, 179 tarnobrzeskim, 152 przemyskim, 140 tarnowskim, 108 rzeszowskim, 100 lubelskim. Nazwisko *Dyja* może pochodzić od formy *Madyja*, jak *Deja* od *Madeja*, por. SNW 3805 osób o nazwisku *Matyja*: 51 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 43 gdańskim, 5 słupskim, 1355 częstochowskim, 618 katowickim, 312 bielskim, 137 leszczyńskim, 116 wrocławskim, 108 poznańskim; 11 *Madyj*: 7 w woj. chełmskim, 4 lubelskim; 16 pochodne *Madyjak*: 13 w woj. warszawskim, 2 siedleckim, 1 katowickim.

Tak więc z wielu propozycji objaśnienia nazwiska *Dej* i *Deja*, przedstawionych w tym artykule, najbardziej przekonuje teza, że jest to skrócona forma n.os. *Madej* i *Madeja*, zaświadczonych w polszczyźnie od XV w. Te zaś to hipokorystyki od im. *Mateusz*. Proces skracania poświadczony w wielu im. i nazwiskach przebiegał w omawianym wypadku następująco: *Mateusz* dało postać *Matej(a)*, obocznie *Madej(a)*, z czego powstały formy *Dej* i *Deja*. Wskutek zwężenia *-ej(a)* do *-yj(a)* też *Madyj* i *Madyja*. Podany najpierw przez ks. G. Pobłockiego z Ziemi Chełmińskiej wyraz pospolity *deja* 'człowiek ociężały i niezgrabny', potem powtarzany przez słowniki i opracowania nazwisk pol. powstał w wyniku apelatywizacji nazwiska *Deja*. Homonimiczne wyrazy gwarowe *dej* i *deja*, zgrupowane w SGP pod red. J. Reichana, też nie mogły dać początku nazwisku *Dej* czy *Deja*. Przedstawiona etymologia ujmuje pochodzenie nazwisk *Dej* i *Deja* systemowo, dlatego najbardziej trafia według mnie do przekonania; por. *Studia nad polszczyzną współczesną i historyczną. Prace dedykowane Profesorowi Stanisławowi Bąbie w 65-lecie urodzin*, red. J. Liberek, Poznań 2004, s. 67–72.

Del(l), Del(l)a, Delert, Deling, Del(l)inger
i podobne

SNW podaje 19 nosicieli nazwiska *Del*: 7 w woj. kieleckim, 6 katowickim, 2 wałbrzyskim, po 1 warszawskim, krakowskim, radomskim i włocławskim; *Dell* 0; 831 *Dela*: 17 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 313 katowickim, 90 kieleckim, 82 piotrkowskim, 37 opolskim, 33 wałbrzyskim, 17 olsztyńskim, 13 zielonogórskim; 5 *Della*: po 2 w woj. gorzowskim i kaliskim, 1 warszawskim; 54 *Delert*: 11 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 25 warszawskim, 6 radomskim, 3 krakowskim; *Delerta* 0; 38 *Deller*: 33 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, po 2 łódzkim i wrocławskim; 70 *Deling*: 10 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 46 gdańskim, po 1 słupskim i warszawskim, 4 toruńskim; 6 *Delinga*: 3 w woj. piotrkowskim, 2 sieradzkim, 1 zielonogórskim; 36 *Delinger*: 13 w woj. kaliskim, 9 wrocławskim, 6 wałbrzyskim, 4 nowosądeckim, 2 bielskim, po 1 leszczyńskim i rzeszowskim; *Delingier* 0; 13 *Dellinger*: w woj. olsztyńskim; 3 *Dellman*: 2 w woj. opolskim, 1 krakowskim.

SSNO I 467 odnotował z Pomorza: Henricus *Delen* 1311, co SEMot V 32 sprowadził do dolnoniem. n. terenowej *Delle* = górnoniem. *Telle* od takichże ap. o znaczeniu 'zagłębienie, mała dolina'; Go 228 notuje dolnoniem. *Delle* 'flache Bodenvertiefung, tj. 'płaskie wgłębienie terenowe', pokrewne etymologicznie z dolnoniem. ap. *Dal* = górnoniem. *Tal* 'dolina, dół', a formę *Delen* tłumaczy wyrażeniem przyimkowym *von der Dellen*. Tu należałyby nazwiska *Del(l)e* w wyniku polszczącej wymiany *-e* na *-a* *Della*; *Deller* jako n. mieszkańca lub n. patronimiczna od *Delle*; tak samo *Dellman*; *Del* może pochodzić od n.os. *Thilo*, opartej na staro-wysoko-niem. bazie *diet* 'naród, lud', natomiast dla nazwiska *Delling* Go 228 znajduje podstawę w n.m. *Delling* nad jeziorem Starnberg na Wyżynie Szwabsko-Bawarskiej i inne, choć można by w nim widzieć strukturę z niem. suf. patronimicznym *-ing* od n.os. *Del(l)e*, jednak *Del(l)inger* wskazuje na n.m., od której za pomocą *-er* utworzono to nazwisko. *Delinga* może być formą spolszczoną od *Deling* za pomocą *-a*; *Delert* patronimiczną, powstałą przy użyciu patronimicznego przyrostka *-ert* od n.os. *Del(a)*.

Wiele jest tu postaci zbliżonych: *Delan* u 1 osoby w woj. włocławskim, prawdopodobnie od górnołuż. *delan* 'mieszkaniec dolin, nizin', tak też Go s.v. *Deland(er)* – 1 *Delau* w woj. włocławskim z dodanym niem. *-au* od *Aue* 'łąka, błonie'; *Deleń* to albo forma zdefektowana, albo hiperpoprawna *Delan*; 4 *Delner* w woj. pilskim; 5 *Delnitz* możemy łączyć z pol. *dzielić*, a 28 *Delnicki* jest formą pochodną, jak 29 *Delowicz* w woj. katowickim i 67 *Delowski*.

Dempc, Demps, Dems, Demski
i podobne

SNW podaje 197 osób o nazwisku *Dempc*: 1 w woj. elbląskim, 178 gdańskim, 11 szczecińskim, 4 piotrkowskim, 3 opolskim; 1 w woj. elbląskim, 90 gdańskim; *Dempz* 0; 12 *Dems*: 3 w woj. gdańskim, 9 łódzkim; 2342 *Demski*: 292 w woj. bydgoskim, 72 elbląskim, 288 gdańskim, 25 słupskim, 230 wrocławskim, 138 toruńskim, 120 katowickim, 109 poznańskim; 18 *Dempski*: 16 w woj. olsztyńskim, 2 łomżyńskim.

W r. 1773 według katastru fryderycjańskiego w Nowej Hucie, pow. kartuski, mieszkali Tomas *Demtz*, Nicoley *Demtz*, Michael *Demtz* i Paul *Demtz* (Heidn 384).

Nazwisko pochodne od postaci *Dębiec*: *Dąb* + *-ec*, por. analogicznie powstałe nazwisko *Doms*: 18 w woj. gdańskim, po 1 białostockim i ciechanowskim z etymologicznej postaci *Dąbiec* i pochodne *Domski* 439: 5 w woj. elbląskim, 151 gdańskim, 19 słupskim, 32 zielonogórskim, po 29 katowickim i wrocławskim. Dodam, że w księgach metrykalnych par. Góra, pow. wejherowski zanotowani zostali: Nicolaus *Dąmb* 1774; Martinus *Dąmbek* r. 1821, Adam *Dempski* r. 1810 i Michał *Dępski* 1768.

Denhoff, Donhef(f)ner, Donhoeffner
i podobne

SNW podaje 6 osób pisanych *Denhoff* w woj. warszawskim; 1 *Denhof* w woj. poznańskim; 1 *Donheffner* w woj. wałbrzyskim; 48 *Donhefner*: 11 w woj. legnickim, po 8 chełmskim i jeleniogórskim, 7 tarnowskim, 4 krakowskim, 3 opolskim, po 2 nowosądeckim, piotrkowskim i wrocławskim, 1 wałbrzyskim; 22 *Donhöffner*: po 2 w woj. bydgoskim, gdańskim i warszawskim, 7 wrocławskim, 5 krakowskim, 4 koszalińskim; 6 *Donhoeffner*: po 2 w woj. gdańskim i bielskim, po 1 katowickim i krakowskim; 2 *Donhoffner*: po 1 w woj. słupskim i wrocławskim, bez wskazania liczby, a więc z symbolem 0: *Donhof*, *Donhoffner*, *Donhofer*, *Donhoffer*.

Jest to nazwisko zasłużonej dla Pomorza rodziny Denhoffów, z których do encyklopedii i słowników biograficznych weszli m.in. Ernest Denhoff (ok. 1630–1693), wojewoda malborski, Gerard Denhoff (1589–1648), wojewoda pomorski, Kasper Denhoff (1588–1645), dygnitarz koronny, Stanisław Ernest Denhoff (1673–1728), starosta kościerski i Władysław Denhoff (1639–1683), wojewoda pomorski (por. biogramy S. Achremczyka i A. Grotha w SBPN I 315–318). Według źródeł niem. ta westfalska rodzina szlachecka została po raz pierwszy wspomniana w r. 1282, w XIV w. część rodziny przeniosła się do Inflant, podobnie piszą pol. heraldycy.

Nazwisko pochodzi od n.m. *Dönhoff* w hrabstwie Mark, w Westfalii, na ziemiach pol. zostało spolszczone fonetycznie i ortograficznie: *ö* albo zapisano przez *e*, albo pominięto znak diakrytyczny (niem. *Umlaut*). Nazwiska z przyrostkiem *-er* (typ *Donhofer*) lub pochodnym *-ner* (typ *Donhöffner*) są niem. przymiotnikami (nazwami mieszkańców) od tej n. miejscowości. Sama n. miejscowości jest strukturą złożoną: w I członie występuje przymiotnik *dünn* o podstawowym znaczeniu 'cienki', dalsze m.in. 'smukły, wysoki', dialektalnie *dönn*, w członie II rzeczownik *Hof* 'dwór'.

Denz, Denziński, Dens, Denc
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 40 osób o nazwisku *Denz*: 33 w woj. gdańskim, po 1 słupskim, gorzowskim, legnickim i łódzkim, 3 katowickim; 2 *Denza*: po 1 w woj. jeleniogórskim i włocławskim; 1 *Denzer* w woj. szczecińskim; *Denzin* 0; 7 *Denziński*: 6 w woj. szczecińskim, 1 włocławskim; 106 *Denc*: 6 w woj. elbląskim, 81 gdańskim, 10 legnickim; 1 *Denc* vel *Danc* w woj.

łódzkim; 7 *Denca*: 2 w woj. katowickim, 5 kieleckim; *Dencel* 0; 12 *Dencer*: 2 w woj. elbląskim, 5 konińskim, 4 toruńskim; *Dencewicz* 0; 46 *Dencikowski*: 1 w woj. gdańskim, 27 rzeszowskim, 12 katowickim, po 3 kieleckim i krakowskim; 1 *Denciukowska* w woj. katowickim; 1 *Dencka* w woj. wrocławskim; 12 *Dencław*: 8 w woj. włocławskim, po 2 gorzowskim i katowickim; *Denzak* 0; 40 *Dens*: 23 w woj. skierniewickim, 8 łódzkim, 7 konińskim; 1 *Dens* vel *Dace*; 1 *Dens* vel *Denc*; 1 *Densen* w woj. katowickim; *Densiewicz* 0; 3 *Denski*: 2 w woj. katowickim, 1 siedleckim; 11 *Densław* w woj. włocławskim; *Densoł* 0; 199 *Deńca*: 3 w woj. gdańskim, 114 kieleckim, 68 katowickim; pochodne: 66 *Deńczyk*: 8 w woj. gdańskim, 24 słupskim, 34 katowickim.

Podstawowe nazwiska *Denz*, pisane także w sposób spolszczony *Denc* i *Dens* to genetyczne zdrobnienia (hipokorystyki) od dwuczłonowego im. germ. *Degenhard* (DF 181): z I członem od staro-wysoko-niem. *degan* = nowo-wysoko-niem. *Degen* 'bohater, wojak, dzielny wojownik' i II *hart* 'silny, mocny'; SIW notuje 1 mężczyznę o im. *Degenhart* w woj. opolskim. Wskutek rozwoju grupy *eN* > *aN* powstało nazwisko *Danc*; dalsze zdrobnienia im. tworzono za pomocą przyrostka *-el*: *Dencel* i *-er*: *Dencer*; końcowe *-a*, jak wiadomo, polszczy nazwiska i stąd forma *Denca*; formacje patronimiczne utworzono za pomocą przyrostka *-ewicz*: *Dencewicz/Densiewicz*; *-yk*: *Deńczyk*; formację modelową *Denziński* utworzono za pomocą przyrostka *-iński*. Mieszkaniec miasteczka Redy, woj. gdańskie, Leon Denc, urodzony tu w r. 1925 napisał *Redzkie wspomnienia*, wydane w Redzie w r. 2013, gdzie autor wspomnień (s. 13) twierdzi, że Dencowie pojawili się na Kaszubach od r. 1812: „Pierwszy Denc był napoleońskim żołnierzem, który ożenił się z Kaszubką i osiedlił się w Pierwoszynie na Kępie Oksywskiej". Przodek rodu miał być Francuzem z Lotaryngii (s. 13).

Depka, Depke, Depkowski, Depa
i podobne

SNW podaje 419 osób o nazwisku *Depka*: 79 w woj. bydgoskim, 39 elbląskim, 120 gdańskim, 34 rzeszowskim, 26 wrocławskim, po 21 jeleniogórskim i toruńskim, 16 zamojskim, 12 wałbrzyskim; 12 *Depke*: 9 w woj. elbląskim, 3 gdańskim; złożone: 95 *Depka*-Prądziński: 65 w woj. słupskim, 23 bydgoskim, 5 gdańskim, po 1 elbląskim i toruńskim; 105 *Depka*-Prądzyński: 44 w woj. słupskim, 26 bydgoskim, 6 elbląskim, po 5 koszalińskim i pilskim, 4 poznańskim, 1 toruńskim; 15 *Depka*-Prondzyński: 12 w woj. bydgoskim, 3 krakowskim; 31 *Depkowski* poza Pomorzem, również poza Pomorzem 12 *Depkiewicz*; 88 *Depko*; 17 *Depkun* w woj. suwalskim.

W Przyd 55 podałem m.in. zapisy: Prądziński-*Depa* Kryspin 1609 z ksiąg sądowych chojnickich, *Depka*-Prądzyński 1752 z Zapcenia, Jan *Depka* Prądzyński 1764; Grzegorz *Depka* Prądziński 1768 z Brzeźna Szlacheckiego; z r. 1773 w Brzeźnie Szlacheckim Wojciech *Depka*-Prądzyński; w r. 1812 Fryderyk *Depka* Lipiński; ks. B. Sychta (Sych I 198) notuje w formie *Dépka* jako przydomek Prądzyńskich, dlatego też Niemcy pisali *Doepke* [a więc podciągali pod niem. o z przegłosem], np. Jakob v. *Doepke* w r. 1775 w Prądzonie; w r. 1780 w księdze metrykalnej par. Sartawice pod Świeciem zapisany został Mathias *Depka* (Damps 58), a w r. 1788 Jacobus *Depka* scultetus 'sołtys' de Kęsowo notowany w księgach metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą (Szuta); Michał

Depke zapisany r. 1676 we wsi Bukowo (Buchholc), starostwo człuchowskie i tamże bez im. *Depke*; w r. 1696 w tejże wsi Michał *Depka* (ISC 15, 16, 57). Był to przydomek drobnoszlacheckich rodzin *Prądzyńskich* z *Prądzony* i *Lipińskich* z *Lipienic*, dziś *Lipnicy* na tzw. Gôchach (obecnie w pow. bytowskim, historycznie chojnickim).

W dzisiejszym nazwisku *Depka* mogły się zlać dwa różne nazwiska: 1) pochodne od rzeczownika *dupa*, zdrobnionego *dupka*, po kaszubsku wymawianych także *dëpa*, *dëpka*, notowanych historycznie na Kaszubach, np. w r. 1650 w par. Żarnowiec chrzczone było dziecko Jacobi *Dupka* de Opalin, a w r. 1847 małżonkowie Józef i Elżbieta *Dupikowie* z Dąbrówki w pow. człuchowskim utworzyli fundację przy kościele w Przechlewie; 2) od kasz. rzeczownika *dépa* 'zarośla, kępa kwiatów', *dépka* 'mielizna w morzu' i przenośnie 'żołądek' Sych I 198, pochodnych od dolnoniem. *diep* = górnoniem. *tief* 'głęboki', por. ang. *deep* 'głęboki', do czego przywołać warto werset w pieśni żeglarskiej: *Our home is the ocean*, *our home is the* ***deep*** 'Naszym mieszkaniem ocean, naszym mieszkaniem głębia'. Nazwisko *Depa* noszą 1174 osoby: 5 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 18 gdańskim, 1 słupskim, 384 rzeszowskim, 136 poznańskim, 104 lubelskim, 58 szczecińskim; pochodne *Depak* 53, z tego 5 w woj. gdańskim, 2 słupskim; 127 *Depczyk*, z tego 1 w woj. gdańskim, 60 łódzkim; 1310 *Depczyński*: 59 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 20 gdańskim; 55 *Depiński*, z tego 5 w woj. gdańskim (form na Pomorzu Gdańskim niepoświadczonych nie podaję).

SSNO I 469 notuje nazwisko *Depa* z Wielkopolski z r. 1495, które Z. Klimek (SEMot V 34) wywodzi od germ. zdrobnionych im., opartych na rdzeniu *diet* 'lud'. Notowane na Kresach Południowo-Wschodnich od r. 1441 nazwisko *Depc(z)yk* odnosi redakcja SSNO (l.c.) do podstawy *deptać*; por. AC VII 152–153.

Dicker, Dickmann, Dyck, Dycker, Dyckert, Dyk, Dyka, Dyk(i)er, Dyk(i)ert, Dykmann
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Dicker* w woj. słupskim; 31 *Dickert*: 11 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 7 poznańskim; 14 *Dickmann*: po 3 w woj. bydgoskim, gdańskim i katowickim, 4 słupskim, 1 suwalskim; 34 *Dyck*: 23 w woj. elbląskim, 2 gdańskim, 8 olsztyńskim, 1 suwalskim; 1 *Dycker* w woj. słupskim; 2 *Dyckert* w woj. bydgoskim; 1191 *Dyk*: 13 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 49 gdańskim, 44 słupskim, 413 kieleckim, 70 wrocławskim, 64 zamojskim, 50 legnickim; 857 *Dyka*: 13 w woj. bydgoskim, po 16 elbląskim i gdańskim, 267 katowickim, 114 tarnobrzeskim, 69 rzeszowskim; 67 *Dykalski*: 1 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 31 toruńskim, 16 włocławskim, 10 sieradzkim; 884 *Dykas*: 17 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 4 słupskim, 269 tarnowskim, 147 krośnieńskim, 52 katowickim; 24 *Dyker*: 10 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 1 słupskim, 6 pilskim; 27 *Dykert*: 9 w woj. bydgoskim, 5 poznańskim; 412 *Dykier*: 36 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 4 gdańskim, 119 słupskim, 50 poznańskim, 33 wrocławskim; 207 *Dykiert*: 19 w woj. bydgoskim, 40 poznańskim; 34 *Dykman*: 3 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 16 częstochowskim; 176 *Dyko*: 5 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 55 włocławskim, 22 łomżyńskim.

Nazwiska pochodzenia niem., wywodzące się od przymiotnika *dick* 'gruby, tłusty', w formie dłuższej *dicker*. Pisane bywają w sposób spolszczony *Dyk* i *Dyk(i)er*, forma patronimiczna utworzona niem. przyrostkiem *-ert*: *Dickert*, pisana także po polsku *Dyk(i)ert*, także z członem *-mann* pochodnym od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż': *Dickmann*, spolszczone *Dykman*. Cecha otyłości łatwo spostrzegalna i przenoszona na człowieka, zatem por. łac. przydomek (*cognomen*) *Crassus* : ap. *crassus* 'gruby, gęsty, tłusty' (Plezia I 785), ros. nazwisko *Tołstoj*, pol. nazwisko *Gruby*, zniemczone na *Grub(b)e* i ta postać spolszczona *Grub(b)a* (NP I 166).

DIESING, DIESMANN
I PODOBNE

SNW podaje 50 osób o nazwisku *Diesing*: 4 w woj. elbląskim, 35 gdańskim, 1 olsztyńskim i 10 toruńskim; 1 *Diersing* w woj. katowickim; 7 *Diesmann*: 5 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim; 1 *Diessmann* w woj. bydgoskim; 62 *Diesner*: po 6 w woj. gdańskim i sieradzkim, 19 łódzkim, 14 wrocławskim, 5 jeleniogórskim; 1 *Diessner* w woj. wałbrzyskim; 5 *Diesendorf*: 4 w woj. warszawskim, 1 poznańskim; 2 *Dysing* w woj. gdańskim; 1 *Dyszendorf* w woj. chełmskim; 12 *Dising*: 6 w woj. elbląskim, 4 katowickim, po 1 jeleniogórskim i koszalińskim; 1 *Disz* w woj. katowickim; *Diszke* 0; *Disner* 0; 65 *Dys*: 2 w woj. bydgoskim, 22 słupskim, 14 koszalińskim, po 7 krakowskim i lubelskim; 2 *Diss* w woj. włocławskim; *Dissan* 0; 5 *Dissel*: 3 w woj. wrocławskim, 2 zielonogórskim; 1 *Tysa* w woj. opolskim; pochodne od *Dys* bez wskazania liczby, a więc *Dysek* 0; *Dysik* 0; *Dysiów* 0; ze wskazaniem liczby: 2 *Dysiak* w woj. zamojskim; 17 *Dysiek*: 10 w woj. sieradzkim, 4 krakowskim, 2 opolskim; 139 *Dysiewicz*: 51 w woj. zielonogórskim, 24 opolskim, po 16 jeleniogórskim i wałbrzyskim; 29 *Dysiński*: 26 w woj. warszawskim, 3 bielskim; 2 *Dysiuk* w woj. lubelskim; 1 *Dyssa* w woj. kaliskim; 46 *Dyssy*: 30 w woj. katowickim, 11 częstochowskim, 5 kaliskim; 77 *Dysy*: 3 w woj. gdańskim, 36 częstochowskim, 34 katowickim; 6 *Dysz* w woj. częstochowskim; 9 *Dysza*: 8 w woj. katowickim, 1 przemyskim; 40 *Dyszak*: po 8 w woj. bydgoskim, katowickim i konińskim; *Dyszek* 0; 1 *Dyszendorf* w woj. chełmskim; 109 *Dyszer*: 91 w woj. gdańskim, 9 słupskim, 5 warszawskim, po 2 koszalińskim i zielonogórskim; 296 *Dyszewski*: po 10 w woj. elbląskim i koszalińskim, 3 gdańskim, 13 słupskim, 61 lubelskim, 15 szczecińskim, 14 krakowskim, 13 katowickim; 45 *Dyszka*: 42 w woj. katowickim, 2 bielskim, 1 łódzkim; 707 *Dyszkiewicz*: 32 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 10 gdańskim, 170 białostockim, 100 płockim, 88 warszawskim; 51 *Dyszko*: 12 w woj. łódzkim, 11 warszawskim, 9 kaliskim; 1 *Dyszuk* w woj. wałbrzyskim; 826 *Dyszy*: 4 w woj. słupskim, 683 katowickim, 29 warszawskim; 1 *Dyszyca* w woj. gdańskim; 117 *Dyszyński*: po 1 w woj. bydgoskim i elbląskim, 4 słupskim, 28 piotrkowskim, 20 łódzkim; 1003 *Dyś*: 9 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 29 słupskim, 503 lubelskim, 58 przemyskim, 55 warszawskim, 51 wrocławskim, 42 tarnobrzeskim; 2 *Dyśka*: po 1 w woj. krakowskim i skierniewickim; 39 *Dyśkiewicz*: 18 w woj. płockim, 26 łódzkim; 450 *Dyśko*: 1 w woj. gdańskim, 12 słupskim, 200 skierniewickim, 60 białostockim; 45 *Dyśkowski*: 1 w woj. elbląskim, 31 skierniewickim, 11 koszalińskim.

Zapisów historycznych jest niewiele, kataster fryderycjański z r. 1773 zawiera wpis z Wysina pod Skarszewami *Einlieger* 'najemca' M. *Dieschay*, gdzie mielibyśmy strukturę z suf. *-aj* od podstawowego nazwiska *Dysz*.

Podstawowe nazwisko *Dies*, pisane także *Dis*, *Disz*, *Dys*, *Dysz*, *Dyś* jest zdrobnieniem im. *Maciej*, niem. *Matthias* (też *Mateusz*, niem. *Matthäus*) lub im. germ. opartych na bazie *theudo/diet* 'lud, naród' DF 185, por. też Zoder I 365, por. u Go 233 (s.v. *diet*) *Diss*, *Dissen*, *Deiss*. Co do realizacji im. *Maciej* lub *Mateusz* z dźwięcznym *-d-* por. artykuł o nazwiskach *Dej*, *Deja*, *Madej*, *Madeja* (*Studia nad polszczyzną współczesną i historyczną. Prace dedykowane Prof. S. Bąbie*, red. J. Liberek, Poznań 2004, s. 67–72), które wywodzę od tych właśnie im. Autorzy ci nie wykluczają także n.m. *Dies* w Nadrenii-Palatynacie; forma *Diesing*, spolszczona *Dysing* jest niem. strukturą patronimiczną utworzoną za pomocą przyrostka *-ing*. Nazwiska *Dies(s)ner*, spolszczone *Disner* to n. mieszkańca wsi *Dies*; *Dies(s)man(n)* utworzony został za pomocą niem. strukturalnego *-mann* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'. Podobnie nazwiska *Diesendorf* i *Dyszendorf* wskazują na mieszkańca wsi *Dies*. Od formy podstawowej powstawały już w Polsce struktury patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ak*: *Dysiak*, *Dyszak*; *-ek*: *Dysek*, *Dysiek*, *Dyszek*; *-ik*: *Dysik*; *-uk*: *Dyszuk*; *-ewicz*: *Dysiewicz*, *Dyszkiewicz*: *-ów*: *Dysiów*; modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-iński*: *Dysiński*, *Dyszyński*, *Dysa*, obocznie *Tysa* to formy spolszczone za pomocą *-a*. Przyrostek *-ka/-ko* wystąpił także w funkcji polszczącej lub deminutywnej bądź patronimicznej w formacjach *Dyśka*, *Dysko*. Formę *Dys(s)y* najłatwiej objaśnić jako dop. l.poj. od *Dysa* (syn *Dysy*, zatem *Dysy*).

Dingler

SNW podaje 11 osób o nazwisku *Dingler*: po 3 w woj. gdańskim i katowickim, 4 warszawskim, 1 wrocławskim.

W r. 1896 Gottlieb *Dingler* nabył karczmę w Kłodawie (Muhl 124). Od dolnoniem. *tengeln/tingeln* 'tłuc, kuć, klepać' (Lexer 225) z obocznym dźwięcznym *d* i przyrostkiem *-er*, tworzącym w niemczyźnie głównie nazwy zawodowe, tzw. *Nomina auctoris*.

Doberszyc
i podobne

SNW podaje 8 osób o nazwisku *Doberszyc* w woj. bydgoskim; 1 *Doberszuec* w woj. poznańskim; *Doberszütz* 0.

Nazwisko odniesiemy do n. wsi gminnej *Dobroszyce* pod Oleśnicą w woj. wrocławskim, notowanej od r. 1267 *Dobreschiczi* (P 55, NMP II 380 tego zapisu nie podają), prawdopodobnie Niemcy pisali także (jeśli nie wieś, to nazwisko) *Doberschütz*, jak *Małoszyce* pod Lęborkiem *Malchzitz* lub *Malschütz* (NMP VI 493), SNW takiego nazwiska jednak nie podaje. Nie notuje takiego nazwiska także S. Rospond (SNS). Obie n. wsi są strukturami patronimicznymi, utworzonymi od zdrobnionych im. *Dobrosz(a)* i *Małosz(a)* za pomocą przyrostka *-ice*.

DOBIES, DOBIESZ, DOBIŚ
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 1232 osoby o nazwisku *Dobies*: 20 w woj. bydgoskim, 92 elbląskim, 29 gdańskim, 53 słupskim, 313 ciechanowskim, 150 olsztyńskim, 149 pilskim, 59 szczecińskim, 58 toruńskim; 521 *Dobiesz*: 32 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 14 gdańskim, 9 słupskim, 189 ciechanowskim, 51 olsztyńskim, 42 płockim, 38 łódzkim; 1 *Dobjesz* w woj. bydgoskim; 6 *Dobieś*: po 1 w woj. bydgoskim, elbląskim, ciechanowskim, płockim, toruńskim i włocławskim; 162 *Dobis*: po 8 w woj. elbląskim i wrocławskim, 99 opolskim, 23 katowickim; *Dobisch* 0; 86 *Dobiszewski*: 6 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 1 słupskim, 13 kaliskim; 66 *Dobjasz*: 4 w woj. bydgoskim, 33 warszawskim, 10 radomskim, 8 toruńskim.

Liczne poświadczenia tych im. z SSNO I 479–480 zbiera SEMot I 52.

Nazwiska tu podane i pominięte (bo nienotowane lub tylko śladowo poświadczone na Pomorzu Gdańskim) wywodzą się jako formy zdrobniałe stpol. i staropomorskich dwuczłonowych im. złożonych z I członem *dobie-*, pochodnym od scsowskiego przymiotnika **doblj*ь 'dzielny', a więc *Dobiegniew*, *Dobielut*, *Dobiemiest*, *Dobiemir*, *Dobiesław* (Mal I 79–80), por. także NP III 87, gdzie omówiono nazwiska *Dobek*, *Dobke* i podobne.

DOLNY, DOLLNY, DULNY
I POCHODNE

SNW podaje 4 osoby o nazwisku *Dollna*: 2 w woj. bydgoskim, po 1 gdańskim i toruńskim; 1 *Dollner* w woj. szczecińskim; 1 *Dollni* w woj. gdańskim; *Dollnik* 0; 6 *Dollny*: 2 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim; 1253 *Dolna*: 176 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 190 gdańskim, 46 słupskim, po 93 kaliskim i pilskim, 54 wrocławskim, 44 ciechanowskim, 40 łódzkim, 30 warszawskim; 8 *Dolner*: 5 w woj. białostockim, 2 suwalskim, 1 szczecińskim; 439 *Dolniak*: 20 w woj. gdańskim, 125 poznańskim, 71 częstochowskim, 38 katowickim, 27 warszawskim; 1335 *Dolny*: 172 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 203 gdańskim, 61 słupskim, 68 katowickim, 121 pilskim, 95 poznańskim, 93 kaliskim, 88 płockim, 68 katowickim; 189 *Dulna*: 18 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 34 gdańskim, 1 słupskim, 46 tarnobrzeskim, 21 kieleckim; 218 *Dulniak*: 4 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 5 słupskim, 112 lubelskim, 20 zamojskim. Form niepoświadczonych na Pomorzu Gdańskim nie podaję.

Nazwisko *Dolny* było przydomkiem *Czarnowskich* z *Czarnowa* pod Brusami i *Główczewskich* z *Główczewic* – obie wsie w pow. chojnickim. W r. 1611 utrwalono „Pana Andrzeia Głowczewskiego alias *Dolnego*", w r. 1648 w tymże Czarnowie notowany P. *Dolny*; *Dolni* Czarnowscy według J. Karnowskiego notowani od r. 1700; Eva Julia *Dolny* Czarnowska notowana w r. 1747 w Kaszubie, pow. chojnicki, Marianna Julia *Dolny*-Czarnowska w r. 1754 w Olszynce w tymże powiecie (Przyd 57).

Od przymiotnika *dolny* 'mieszkający na *dole* (we wsi)' w opozycji do *Górny* : ap. *górny* 'mieszkający na *górze* (we wsi)'. Gwarowo nazwisko wymawiane było *Dólny* i zapisane *Dulny*. Podwójne *-ll-* pojawiło się pod wpływem niem.; niemczone za pomocą

morfemu *-er*: *Dol(l)ner*. Forma patronimiczna, powstała przy użyciu przyrostka *-ak*, to *Dolniak*.

Domsta, Mstowski, Pomsta, Zemsta

SNW podaje 11 osób o nazwisku *Domsta*: 1 w woj. elbląskim, 10 gdańskim; 383 *Mstowski*: 5 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 128 częstochowskim, 102 katowickim, 31 kieleckim; 52 *Pomsta*: 2 w woj. gdańskim, 13 szczecińskim, 8 wrocławskim, 7 legnickim, po 5 kaliskim, krakowskim i pilskim; 455 *Zemsta*: 6 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 256 kieleckim, 21 wrocławskim, po 17 katowickim i legnickim.

W r. 1821 Valentin *Domsta* kupił część folwarku w Kłodawie (Muhl 1214).

Mstowski jest formacją modelową od n.os. *Msta*, notowanej według J. Długosza 1455–1480 od r. 1084 (SSNO III 572, C 83) i pochodne od rzeczownika *msta* 'zemsta, pomsta', znanego także starym Kaszubom (Sych III 131 †); w kaszubszczyźnie znany także archaiczny czasownik *wëmscëc sã* 'zemścić się', którego jednak w zasobie pol. nazwisk nie stwierdzamy. L III 175–176 notuje jedynie czasowniki *mścić się* i pochodne *pomścić*, *zemścić* i powstałe od nich przez konwersję rzeczowniki *msta*, *pomsta*, *zemsta*. Podane więc wyżej nazwiska pochodzą od odpowiednich rzeczowników: *msta*, *pomsta*, *zemsta*. Słowniki nie notują czasownika *domścić* i pochodnego rzeczownika *domsta*, ale regionalnie ich istnienia wykluczyć nie można. Stały się one podstawą nazwiska *Domsta*. Z podanych przysłów warto przypomnieć: „pies kamień gryzie, którym go uderzono", „niż się masz mścić, trzeba pomyslić", „kto się mści, dwakroć będzie bitym".

Don(n)er, Donorowicz, Donarski
i podobne

SNW podaje 182 osoby o nazwisku *Donner*: 8 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 88 katowickim, 28 warszawskim, 12 olsztyńskim, 10 suwalskim, po 9 opolskim i siedleckim; 74 *Doner*: 4 w woj. gdańskim, 25 warszawskim, 12 wrocławskim, 8 częstochowskim, 6 katowickim; 69 *Donorowicz*: 49 w woj. bydgoskim, po 8 gdańskim i koszalińskim, 3 kaliskim, 1 toruńskim; 599 *Donarski*: 229 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 98 gdańskim, 8 słupskim, 91 toruńskim, 27 warszawskim, 26 poznańskim; 1 *Donnar* w woj. katowickim; 1 *Donnerowicz* w woj. pilskim.

W księgach metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą zapisani zostali Franciscus *Donarski* de Bysławek 1734 i inter Stanislaum *Donorowicz* de Bralewnica 1739 (Szuta); w Jeżewie, pow. świecki zanotowany został w r. 1720 Jacobus *Donarski* (F XVI–XIX 200).

Nazwisko podstawowe *Donner* pochodzi od niem. rzeczownika *Donner* 'grzmot, piorun', wyrazu dźwiękonaśladowczego, u Germanów upostaciowanego jako 'bóg piorunów', któremu poświęcono czwartek, zwany *Donnerstag*, por. ang. *thunder*, dolnoniem. i hol. *Donder*, z czego kasz. *dónder* (por. także potoczne *Niech cię jasny* ***dónder*** *świśnie* i 235 nosicieli nazwiska *Donder*, z których tylko 1 osoba w woj. słupskim oraz 40 *Donderski*, z których 2 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim; 105 *Donderowicz*: 10 w woj. bydgoskim, po 1 elbląskim i gdańskim; 20 *Donderewicz*: 3 w woj. gdańskim), wyrazu

indoeuropejskiego, widocznego m.in. w łac. *tonare* 'dźwięczeć, huczeć'. Forma *Donnar* powstała albo w polszczyźnie wskutek rozwoju *-er* w *-ar*, jak w *sztygar* z *Steiger*, *Pelczar* z *Pelzer* (więcej przykładów por. NP II 312), albo kontynuuje staro-wysoko-niem. *donar* (Kluge 151); formami patronimicznymi, utworzonymi za pomocą przyrostka *-owicz/-ewicz* są: *Donderewicz*, *Donderowicz*, *Donnerowicz* i *Donorowicz*; ta ostatnia budzi zdziwienie poprzez sylabę *-nor-* (wobec regularnych *Donarski* i *Donderski*); modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-ski*: *Donarski* i *Donderski*. Co do semantyki por. nazwiska *Piorun* u 1435 obywateli, z tego 5 w woj. bydgoskim, 24 gdańskim, 20 słupskim; 440 *Pieron*, z tego 17 w woj. bydgoskim oraz pochodne.

Jest także nazwisko *Donnersberg* u 3 osób: po 1 w woj. warszawskim, katowickim i tarnowskim, pochodne od nazwy pewnej góry (niem. *Berg* to 'góra'), w okolicy której nosiciel nazwiska mieszkał.

Dorau, Dorawa, Durawa, Durau
i podobne

SNW podaje 445 osób o nazwisku *Dorau*: 92 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 134 gdańskim, 34 słupskim, 130 toruńskim, 18 pilskim, 11 koszalińskim; 875 *Dorawa*: 194 w woj. bydgoskim, 30 elbląskim, 123 gdańskim, 387 słupskim, 28 koszalińskim, po 21 szczecińskim i toruńskim, po 13 katowickim i opolskim; 271 *Durawa*: 10 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 39 gdańskim 57 słupskim, 82 warszawskim, 24 wrocławskim, 15 jeleniogórskim; *Duraw* 0; 116 *Durau*: 22 w woj. bydgoskim, 52 elbląskim, 23 gdańskim, po 3 słupskim, warszawskim, katowickim i olsztyńskim.

Historycznie na Pomorzu Gdańskim nazwisko związane było i jest z pow. chojnickim i człuchowskim: r. 1624 notowany wśród obywateli Chojnic *Dorow* Urban, tkacz (*Tuchmacher*), przybyły do miasta z Rzeczenicy (Stegers) BBK 32; od r. 1813 komendatariuszem), czyli 'tymczasowym zwierzchnikiem parafii' w Lichnowach, pow. chojnicki był niejaki *Dorau*, wcześniej Michał *Dorau*, pisany (chyba omyłkowo) *Doran* (Rink 78–79, który łac. *commendarius loci* oddaje przez 'Prediger des Orts', tj. 'miejscowy kaznodzieja'); w starostwie człuchowskim nazwisko pisane było na 3 sposoby: 1) r. 1676 w Słupi (Steinborn) ogrodnik Jakub *Doro*; w Rzeczenicy (Stegers) notowany *gbur* 'chłop' Jakub *Doro* i ogrodnik *Doro*; 2) w r. 1696 w Rzeczenicy (Sztegry) ogrodnik Michel *Dorow* i w tejże Rzeczenicy *gbur* Adam *Dorow* i Jerzy *Dorow*, nadto Franciszek *Dorow w* Wojsku; 3) r. 1696 Ertman *Dorog* w Rzeczenicy, Jakub *Dorog* w Wojsku, tegoż roku w Strzeczonie ogrodnik Jerzy *Doroga* i Jerzy *Dorog* w sumarycznym zestawieniu (ISC 17, 21, 22, 51, 55, 56, 65, 91, 100).

Przystępując do objaśnienia nazwiska, trzeba powiedzieć, że mamy tu struktury homonimiczne (dwumotywacyjne): 1) od kasz. rzeczownika rodz. męskiego *durawa* 'obdartus', a więc o ostatecznej podstawie *dura* 'dziura', jaki odnotował w F. Lorentz w Gram pom II 718 (brak w Pom Wrtb I); 2) n.m. *Dorowo* pod Reskiem, pow. stargardzki, notowaną od r. 1460 zawsze jako *Dorow*, od r. 1945 *Dorowo* i mającą za podstawę skrócone im. *Dor* od pełnego im. *Teodor* (RzD II 32; B. Czopek-Kopciuch, NMP II 411). Niemiecki zapis wsi jako *Dorow* jest nieco odosobniony, spodziewalibyśmy się *Dorau*, Niemcy bowiem systemowo pomorskie i pol. *-ow-* oddawali przez *-au*,

które w dolnoniem. redukowane było do *-o*, a pod wpływem fryzyjskim przechodziło w *-og*, o czym szerzej mówiłem na konferencji w Olsztynie. To lakoniczne stwierdzenie tłumaczy nam nazwiska typu *Durawa* i *Dorau*, natomiast *Dorawa* jest wynikiem kontaminacji (skrzyżowania) tych dwóch wspomnianych postaci; to samo da się powiedzieć o formie *Durau*, tym bardziej, że występowały one na tym samym obszarze chojnicko-człuchowskim. W opracowaniach niem.: Zoder I 380 podaje tylko nazwisko *Dorau*, które odnosi do znanego nam już *Dorowa* pod Reskiem (Regenswalde) lub do *Dorowa* w pow. Grimmen na Pomorzu Zachodnim (*Pommern*); nie wiadomo, o jaką miejscowość w tym drugim wypadku chodzi, nienotowana w R II, DF nazwisko *Dorow* od takiejże n.m. *Dorow* w Meklemburgii i na Pomorzu Zachodnim. Dorawowie mieszkają pod Kościerzyną nad jeziorem Gałęźno, z których Edmund, nauczyciel polonista był moim kolegą z LO w Kościerzynie; informował, że przybyli tu z pow. chojnickiego.

Dorn, Dorna, Dornowski
i pochodne oraz podobne

SNW podaje 173 osoby o nazwisku *Dorn*: 19 w woj. bydgoskim, 21 gdańskim, 45 opolskim, 28 katowickim, 22 piotrkowskim; 588 *Dorna*: 32 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 290 poznańskim, 110 katowickim, 47 pilskim, 36 szczecińskim; 3 *Dornowicz* w woj. gdańskim; 169 *Dornowski*: 101 w woj. bydgoskim, 34 gdańskim, 15 warszawskim, 11 poznańskim; 1 *Dorny* w woj. bydgoskim

Otylia *Dorn* utrwalona została w księdze metrykalnej par. Tyłowo w r. 1899 (AP XXIX, niepaginowana).

Nazwisko genetycznie niem., pochodzi od rzeczownika *Dorn* 'kolec, cierń'; forma *Dorna* dopuszcza podwójną interpretację – albo spolszczone za pomocą *-a*, albo powstałe wskutek derywacji fleksyjnej: syn *Dorna*, zatem *Dorna*; *Dornowicz* to postać patronimiczna, powstała za pomocą przyrostka *-owicz*; *Dornowski* jest strukturą modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-owski*.

Dorobek
i pokrewne

SNW podaje 703 osoby o nazwisku *Dorobek*: 11 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 23 gdańskim, 2 słupskim, 234 płockim, 72 kieleckim, 63 tarnobrzeskim, 52 warszawskim.

Nazwisko notowane było historycznie w księgach metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą: filius Michaelis *Dorobek* et Hedvigis [...] Gregorius 1643; filia Michaelis *Dorobek* et Zophiae [...] Hedviga 1650 (Szuta).

Wywiedziemy podane nazwisko od czasownika *dorobić (się)*, wielokrotnego *dorabiać (się)*, który według słownika Lindego (L I 496–497) znaczy 1) 'roboty dokończyć, do końca doprowadzić'; 2) 'więcej do już zrobionego przyczynić'; 3) 'doniszczyć, dobić'; 4) *dorabiać się czegoś* 'pracą dochodzić do czegoś, nabywać pracą czegoś'. Rzeczownik *dorobek* notowany dopiero przez Swil w znaczeniu: 1) 'nabywanie pracą'; 2) 'nabytek'.

Ostatecznie na czasowniku *dorobić (się)* oparte są nazwiska *Dorobisz* 809, *Dorobis* 25, *Dorobysz* 5, *Dorobiś* 0, o których szerzej w NP III 92–93; nadto *Dorob* 0, powstałe jak *Potrac* od *potracić*, 610 *Doroba*, z tego 9 w woj. gdańskim, utworzone jak *Zwara* od *zwarzyć* (a więc wskutek tzw. konwersji), *Dorobajło* 4 w woj. zielonogórskim; 89 *Dorobczyński*, z tego 7 w woj. gdańskim, utworzone modelowo za pomocą przyrostka *-iński* od *Dorobek*; 1 *Dorobialska* w woj. konińskim, będące strukturą modelową od nazwiska *Dorobiała* 92, z tego 39 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim lub 1 *Dorobiało* w woj. wrocławskim; 1 *Dorobij* w woj. chełmskim, 37 *Dorobiński* poza Pomorzem, powstałe jak *wścibski*, *guzdralski*; 3 *Dorobkiewicz*, utworzone za pomocą patronimicznego przyrostka *-ewicz* od formy *Dorobek* i inne. SSNO VII 46 notuje z r. 1494 z Kujaw formę imiesłowową *Dorobiony*.

Dorsz, Dorszyński
i pochodne oraz podobne

SNW podaje 1539 osób o nazwisku *Dorsz* 133 w woj. bydgoskim, 30 elbląskim, 193 gdańskim, 18 słupskim, 241 włocławskim, 184 pilskim, 136 leszczyńskim, 135 poznańskim, 74 kaliskim; złożone *Dorsz* vel *Drożdż* 5 w woj. leszczyńskim; 6 *Dorsz – Drożdż*: 3 w woj. katowickim, 2 warszawskim, 1 leszczyńskim; w niem. zapisie *Dorsch* 75: 27 w woj. bydgoskim, 25 gdańskim, 2 słupskim, 17 pilskim, 2 wrocławskim, po 1 łódzkim i szczecińskim; 18 *Dorszewicz*: 15 w woj. sieradzkim, 2 łódzkim, 1 katowickim; 274 *Dorszewski*: 69 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 8 gdańskim, 60 toruńskim, 26 suwalskim, 18 katowickim; 47 *Dorszyk*: 30 w woj. poznańskim, 13 katowickim, 4 kaliskim; 218 *Dorszyński*: 50 w woj. bydgoskim, 28 gdańskim, 115 słupskim, 17 koszalińskim; może i *Dors* 267, z tego 3 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 59 katowickim, 25 lubelskim; 1 *Dorss* w woj. olsztyńskim; 33 *Dorski*: po 4 w woj. gdańskim, toruńskim i wrocławskim, 7 rzeszowskim, 6 warszawskim.

Nazwisko *Dorsz* historycznie notowane było głównie na południu Kaszub, rzadziej na środkowych i północnych Kaszubach. Najwcześniejsze poświadczenia pochodzą z ziemi bytowskiej, mianowicie w r. 1560 w Trzebiatkowej zapisany został *gbur* Greger *Dorse*, forma pochodna, patronimiczna *Dorszyk* zaświadczona została parokrotnie jako Jurgen *Dorsick* w Ciemnie, w Rekowie jako Matzu *Dorsigk* oraz Peter *Dorsich* (WD 216). W r. 1834 w *Księdze obywateli Chojnic* zapisany został *Dorsch* Ernst, stolarz (*Tischler*), przybyły do miasta z Grietta pod Grudziądzem, ewangelik, liczący lat 25 (BBK 80); Josephus *Dorss*, parobek (*Knecht*) zanotowany został w r. 1772 w Zamartem (Rink 107); w księdze metrykalnej par. Leśno odnotowana została w r. 1648 Maryanna *Dorż* (APB 194), w par. Drzycim w r. 1778 utrwalona została Anna *Dorsowna* w r. 1778 (APB 127); w latach 1740–1790 wśród gospodarzy w Niegowie (*Nobel*) pod Gdańskiem był m.in. *Dorsch*, nazwisko *Dorsch* pojawiało się także wśród miejscowych smolarzy (Muhl 36, 37). Notowaną w r. 1400 n.os. *Dorsz* u karczmarza w Małopolsce i w r. 1446 na Kresach Południowo-Wschodnich (SSNO I 515) wiążą autorki zespołu SEMot z ap. *dorsz* ‘gatunek ryby o ichtiologicznej nazwie *Gadus* lub *Morrhua*, notowanym w polszczyźnie dopiero od XVI w. (r. 1532) lub im. *Doroteusz*, na wschodzie *Dorofiej* (por. C 34, SEMot I 55, SEMot II 30) – od rzeczownika *dorsz* ‘gatunek ryby’. Wyraz

dorsz przejęliśmy z niem. *Dorsch*, to zaś semantycznie znaczy 'ryba przeznaczona do suszenia' (por. *sztokfisz* Kluge 152), po ang. *cod*. Nazwisko nosił m.in. ks. Jan Dorszyński (1875–1931), rodem z Zarzecza w pow. chojnickim, działacz społeczny i organizator życia szkolnego w pow. wejherowskim, proboszcz w Lipuszu (od r. 1921), gdzie do dziś żyje o nim pamięć jako kapłanie wymagającym wiele od siebie, swoich wikariuszy i od wiernych (ks. H. Mross, SBPN I 346–347, Pelp 393). S. Rospond (SNS I 202 s.v. *Dorsz* podaje średniołac. *Thyrsus* 'człowiek chudy').

Drajs, Drajski, Dreis, Drejs, Drejski, Drejza
i podobne

SNW podaje 2 osoby o nazwisku *Drajs* w woj. zielonogórskim; 13 *Drajski*: 8 w woj. gdańskim, 5 słupskim; 4 *Dreis*: 2 w woj. włocławskim, po 1 opolskim i zielonogórskim; 25 *Drejs*: 10 w woj. bydgoskim, 5 zamojskim, 4 włocławskim, po 3 olsztyńskim i suwalskim; 3 *Drejsa* w woj. katowickim; 58 *Drejski*: 7 w woj. elbląskim, 24 gdańskim, 5 słupskim, 12 koszalińskim, 7 poznańskim, po 1 katowickim, olsztyńskim i szczecińskim; *Drejś* 0; 45 *Drejza*: 29 w woj. poznańskim, 10 warszawskim, 3 częstochowskim, 2 kieleckim, 1 olsztyńskim; *Drejzin* 0; 2 *Drejzyń* w woj. łódzkim.

Nazwisko stosunkowo często trafiało do ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą: w r. 1738 chrzczona była Anna Elisabeth, filia Gaspari et Mariannae *Dreisow* luth[eranorum], w r. 1739 ksiądz pobłogosławił związek *inter* Samuelem *Dreys* de Kensowo Minor i tegoż roku chrzcił syna Samuelis et Dorotheae *Dreisow* luth. Ertmanna, w r. 1740 chrzczona była Ewa, filia Samuelis et Mariannae *Dreysow*, w r. 1746 chrzczony był Jan, syn Samuelis *Dreys* et Mariannae; w r. 1778 zapisany został David *Dreyss* adolesc.[ens] 'młodzieniec' de Zalesie; z kobiet (oprócz żon Samuela) notowane były Marianna *Dreysowa* de Zalno 1742; cum Christina *Drejsowa* de Tucholka 1747, Theressa *Drejsowa* de Słupy 1755; w r. 1761 Ewa *Dreyssowna* de Klunia Wielga (Szuta).

Nazwisko można objaśnić na dwa sposoby: 1) jako zdrobnione im. od *Andreas* 'Andrzej'; 2) jako formę równą n. wsi *Dreis* w Nadrenii-Palatynacie, *Treis* w Hesji, *Trais* w Hesji, Badenii DF 197, Zoder I 390. Dodać można, że Karl *Drais* uchodzi za wynalazcę koła kolejowego i konstruktora *drezyny*, która też od jego nazwiska otrzymała nazwę.

Drechsler, Dreksler, Dresler, Dreszler
i podobne

SNW podaje 190 osób o nazwisku *Drechsler*: 4 w woj. gdańskim, 68 katowickim, 37 opolskim, 21 krakowskim; 217 *Dreksler*: 1 w woj elbląskim, 77 częstochowskim, 55 warszawskim; 1 *Dreksel* w woj. częstochowskim; 27 *Dreschler*: 1 w woj. bydgoskim, 12 olsztyńskim, 5 wałbrzyskim; 445 *Dresler*: 2 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 9 słupskim, 141 łódzkim, 99 opolskim; 81 *Dreslerski*: 4 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, po 11 gdańskim i warszawskim, 32 konińskim, 10 koszalińskim; 548 *Dreszler*: 10 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 23 gdańskim, 7 słupskim, 165 olsztyńskim, 159 toruńskim, 35 ciechanowskim.

W ziemi chełmińskiej notowany w r. 1723 *Dreszler* Michał i w r. 1737 *Dresler* Michał (F XLII 175, 177).

Od niem. nazwy zawodowej *Drechsler* 'tokarz', pisana także z polska *Dreksler*; forma *Dres(z)ler* nawiązuje do średnio-wysoko-niem. *dreseln* (Kluge 154), por. także dolnoniem. *Dressler* (H-W 71); por. także odpowiednik pol. *Tokarz* u 5309 osób i wariant *Tokar* od ros. *tokar* u 378, nadto liczne formy pochodne. Po łacinie *tokarz* to *tornator*, w nazwiskach pol. niepoświadczone, żyjące jednak w ang. *turner* i por. 7 osób o nazwisku *Turner*, fr. *tourneur*, wł. *tornitore*, hiszp. *tornero*, w pol. nazwiskach jednak niepoświadczone; por. hasło *Dreher*.

DREHER, DRAJER, DREJER, DREIER
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 185 osób o nazwisku *Dreher*: 2 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, 4 słupskim, 37 gorzowskim, 23 toruńskim, po 15 olsztyńskim, szczecińskim i wrocławskim; 236 *Drajer*: 43 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 68 poznańskim, 88 pilskim; 15 *Drajerski* w woj. zielonogórskim; 65 *Dreier*: 13 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 9 olsztyńskim, po 8 opolskim, toruńskim i zielonogórskim; 330 *Drejer*: 1 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 26 gdańskim, 3 słupskim, 167 suwalskim, 24 olsztyńskim, po 16 wałbrzyskim i zielonogórskim, 15 katowickim; 30 *Drejerski*: 2 w woj. gdańskim, 13 ostrołęckim, 10 ciechanowskim; 22 *Drejerczak*: 16 w woj. poznańskim, 6 koszalińskim; 1 *Dreijer* w woj. wałbrzyskim; 1 *Dreer* w woj. gdańskim; 546 *Dreger*: 25 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 3 słupskim, 139 pilskim, po 54 warszawskim i gorzowskim; 151 *Dregier*: 2 w woj. gdańskim, 60 sieradzkim, 34 łódzkim, 12 płockim, po 6 chełmskim, piotrkowskim i wałbrzyskim; 2 *Drejger* w woj. radomskim; 18 *Drejgier*: 11 w woj. radomskim, 5 skierniewickim, 2 warszawskim; 54 *Drejarz*: 36 w woj. bydgoskim, 15 słupskim, 3 łódzkim; 35 *Drejasz*: 17 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 1 słupskim; 13 *Drejarski*: 3 w woj. bydgoskim, 5 wałbrzyskim, 4 warszawskim, 1 ostrołęckim; może i inne należą do tej bazy.

SSNO VII 267 podaje z r. 1433 zapis *Treyger* z Krakowa, który Z. Klimek (SEMot V 36) tłumaczy podobnie jak wyżej, a początkowe *T-* objaśnia nawiązaniem do rzeczownika *tragarz*. Na Pomorzu Gdańskim w r. 1534 w Szkotach pod Gdańskiem zanotowany został Hans *Dreier* (AKH X 55), a w Subkowach w r. 1582 Bern *Dreyer* (F XXXVII 293), w r. 1603 w Kłobuczynie pod Kościerzyną żył Heinrich *Dreher* (Heidn 232); Reginolda *Dreyera* w r. 1678 wymienia w Komisji starostwa puckiego (F XXXIX 38); Michel *Dreier* wymieniony w r. 1682 w Lęborku (F XLVI 79); w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 74, 76, 77) zapisani zostali *Dreyer* Johann, urodzony w Pasłęku 1816, inwalida, skazany za kradzież na 4 lata więzienia, wytwórca cierlic i muzyk (*Hechelmacher*, *Musikus*), ewangelik, lat 46; w r. 1822 *Dreyer* Ernst, bednarz, ewangelik, lat 22 i w r. 1825 *Dreyer* Karl, powroźnik (*Seiler*), ewangelik, lat 26; wśród Kosznajdrów w r. 1772 zapisany został *Dreer* Bonaventura, mnich bernardyn w Zamartem (Rink 106).

Nazwisko pochodzi od dolnoniem. rzeczownika *Dreier* 'tokarz', co nazwą zawodową od dolnoniem. *dreien* = górnoniem. *drehen* 'obracać, toczyć'; forma *Dreger* ujawnia zapis dolnoniem. z obocznym *g* wobec *j*; *Drejarz*, pisany fonetycznie *Drejasz* to albo regionalny

rzeczownik pospolity *drejarz* 'tokarz', albo spolszczenie niem. formy *Dreier*; *Drajerski*, *Drejerski*, *Dregerski* są formami modelowymi, utworzonymi za pomocą przyrostka *-ski*; *Drejerczak* patronimiczną od *Drejer(ek)* za pomocą przyrostka *-(cz)ak*. Synonimicznym nazwiskiem niem. jest *Drechsler* i warianty pol. *Tokarz* 5309: 126 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 68 gdańskim, 49 słupskim; 378 *Tokar* i ich pochodne i *Drechsler* (por. hasło); por. AC VI 250–251.

Drewa, Drewing, Driwa, Drywa, Drews
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 693 osoby o nazwisku *Drewa*: 15 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 612 gdańskim, 22 słupskim, po 4 katowickim, legnickim, skierniewickim i toruńskim; 329 *Drewing*: 309 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 7 koszalińskim, 5 szczecińskim, 4 poznańskim, 3 toruńskim; 2 *Drewc* w woj. gdańskim; 16 *Drewczynski* w woj. bydgoskim; 419 *Drewczyński*: 151 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 82 gdańskim, 43 słupskim, 41 warszawskim, 22 wrocławskim; 565 *Drewek*: 240 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 154 gdańskim, 12 słupskim, 42 toruńskim, 14 włocławskim, 12 poznańskim; 178 *Drewka*: 107 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 16 gdańskim, 2 słupskim, 28 zielonogórskim; 98 *Drewko*: 6 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 50 tarnowskim, 9 katowickim, 8 koszalińskim; 69 *Drewkowski*: 36 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 10 koszalińskim, 9 toruńskim; 54 *Driwa*: 50 w woj. gdańskim, po 2 słupskim i krakowskim; 1125 *Drywa*: 52 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 731 gdańskim, 206 słupskim, 24 szczecińskim, 21 katowickim; 11 *Drywień*: 7 w woj. elbląskim, po 2 łódzkim i pilskim; 4 *Drywka* w woj. gdańskim; 2 *Dreus*: po 1 w woj. gdańskim i wałbrzyskim; 2 *Dreuss*: po 1 w woj. elbląskim i poznańskim; 6 *Drew*: po 3 w woj. gdańskim i wrocławskim; 1 *Drewes* w woj. koszalińskim; 552 *Drews*: 54 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 100 gdańskim, 9 słupskim, 97 poznańskim, 70 pilskim, 40 toruńskim; 19 *Drewski*: 5 w woj. gdańskim, 12 katowickim, po 1 warszawskim i lubelskim (liczne formy zbliżone, prawdopodobnie należące do omawianej rodziny etymologicznej, pomijam).

W staropolszczyźnie notowane były im. pochodne w jęz. niem. od pełnego im. *Andreas* 'Andrzej': *Drewas* i *Drewel* w r. 1414, *Drewes* w r. 1412, które M. Malec (Mal III 185) wywodzi (za literaturą niem.) od dolnoniem. formy *Dreves* i *Drewes* od *Andreas* 'Andrzej'.

Na Pomorzu Gdańskim nazwiska wyżej podane były często notowane, zwłaszcza jako przydomek drobnoszlacheckich kaszubskich rodzin: *Boruckich* z *Borucina* w pow. kartuskim, *Ciemińskich* z *Ciemna* w pow. bytowskim, *Gliszczyńskich* z *Gliśna* w pow. chojnickim, *Węsierskich* z *Węsior* w pow. kartuskim, a zwłaszcza *Zakrzewskich* z *Zakrzewa* w pow. wejherowskim (Przyd 60). W pracy o pomorskich przydomkach szlacheckich (Przyd 59–60) podałem m.in.: z r. 1570: Nobilis Joannes *Drewa* w Borucinie, pow. kartuski, Nobilis Georgius *Drewa* w Węsiorach w tymże powiecie; Nobilis Laurentius *Drewa*, Nobilis Christophorus *Drewa*, Nobilis Matthias *Drewa*, Nobilis Albertus *Drewa* – wszyscy w Zakrzewie, pow. wejherowski; z ksiąg ławniczych Kościerzyny: Nobilis Albertus Borucki *Driwa* haeres 'dziedzic' in Zakrzewo 1619, z szlachetnym Benedyctem Zakrzewskim alias *Drywa* 1608, od szlachetnego Benedycta Zakrzewskiego

alias *Drywy* 1610, Resignatio Zakrzyewski *Driwa* […] olim Nobilis Christophori *Driwa* 1619; szlachetnego Pana Wawrzyńca *Drywy* Zakrzewskiego […] po szlachatnym Pietrze *Drywie* Zakrzewskim 1676, per olim Gnosum Stanislaum *Drywa* Zakrzewski, olim Gnosi Valentini *Drywa* Zakrzewski […] Filium 1762; z innych źródeł: Michał *Drywa* Zakrzewski (Zakrzewo) 1682; Paweł *Drywa* poddany z Połczyna, Michał *Drywa* poddany z Rakowa 1678 (obie wsie w pow. puckim); W. Kętrzyński notował w formie *Drewa*, *Drywa*, *Dreusz*, *Dryusz*, *Drywusz*. Bogata jest także dokumentacja niepodana w Przyd. Oto z Kociewia Damps 66–67 przynosi: Franciszek *Drewa* 1780 z archiwaliów pelplińskich; Ertman *Drews* 1702 z księgi metrykalnej par. Pogódki pod Skarszewami; Anna *Drefs* 1793 z księgi metrykalnej St. Kiszewy, pow. kościerski; Catharina *Drewinska* 1795 z księgi metrykalnej par. Miłobądz pod Tczewem; w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 51) zanotowany został w r. 1712 *Dröfke* Erdmann, przybyły do miasta z Bobolic (*Bublitz*), stolarz (*Tischler*) z uwagą „zog weg von hier" 'wyprowadził się stąd'; w r. 1773 w Mierzeszynie (*Meisterwalde*) mieszkał niejaki *Drewes*; w r. 1756 pierwszym sołtysem Borowiny *(Barenhütte*) pod Gdańskiem był David *Drews*, w r. 1772 w Borowinie mieszkał m.in. Johann *Drews*; w r. 1819 w Kierzkowie (*Strauchhütte*) mieszkali m.in. Christian *Drews*, bracia Georg i Gottlieb *Drews*; w r. 1772 w Suchej Hucie (*Trockenhütte*) mieszkali: sołtys Christian *Drews*, gospodarze Paul *Drews*, George *Drews* (Muhl 93, 185, 193, 194); administratorem dóbr w r. 1909 w Sławkach, pow. kartuski był Albrecht *Drewa*; w r. 1773 w St. Hucie pod Klonowem, gm. Przywidz żył m.in. najemnik *Drewing*, w Górnej Karczmie pod Przyjaźnią karczmarzem był *Drews*; w samej Przyjaźni mieszkał także niejaki *Drews*; w Mrozach pod Sierakowicami mieszkał chałupnik Mathes *Driwa* (Heidn 228, 471, 473, 474, 497, 557). SSNO I 519 notuje n.os. *Drewas* z Pomorza z r. 1414 i *Drewes* z r. 1412, które M. Malec (SEMot II 11) wywodzi od im. *Andrzej*, po łacinie i niemiecku *Andreas*.

Wszystkie podane warianty nazwisk pochodzą ostatecznie od chrześcijańskiego im. *Andrzej*, po niemiecku *Andreas*, od II sylaby *Dreas*, różnie realizowanej w dialektach niem., a więc w dolnoniem. *Drewes*, z czego np. forma *Drews*, por. ang. *Andrew*, wł. m.in. *Drea* (SI 24); postać *Drewe* spolonizowana została jako *Drewa* (pisane także *Drywa*, *Driwa*) przez wymianę *-e* na *-a*; *Drewing* jest niem. formą patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ing*; *Dreus(s)* powstało w wyniku latynizacji za pomocą końcówki *-us* (por. nazwisko *Beus*); *Drewek* jest już pol. derywatem, powstałym za pomocą przyrostka *-ek*, zniemczone do postaci *Drewke*; ta zaś postać spolonizowana została przez wymianę owego *-e* na *-a* (*Drewka*); *Drewko* jest formą wschodniopolską czy wprost wschodniosłowiańską; derywatami pol. są także: *Drewc* z suf. *-ec*; *Drywień* za pomocą przyrostka *-eń*; formami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych, są: *Drewski* od *Drewa*, *Drewczyński* od *Drewka* lub *Drewek*, *Drewkowski* od *Drewka*, *Drewiński* od *Drewa*.

Durka, Durkiewicz
i pokrewne

SNW podaje 2780 osób o nazwisku *Durka*: 8 w woj. bydgoskim, 36 elbląskim, 30 gdańskim, 39 słupskim, 427 warszawskim, 283 łódzkim, 247 siedleckim, 169 płockim, 148 ostrołęckim, 109 radomskim; 279 *Durko:* 13 w woj. bydgoskim, 22 elbląskim, 6 gdańskim, 116 chełmskim, 21 łódzkim; 497 *Durkiewicz*: 5 w woj. bydgoskim, 22 elbląskim, 20 gdańskim, 4 słupskim, 178 konińskim, 44 kaliskim; 282 *Durkowski*: 1 w woj. gdańskim, 31 słupskim, 69 łódzkim, 59 szczecińskim, 25 poznańskim.

Podstawowe nazwisko *Durka* bierze swój początek od wyrazu pospolitego *durka* 'dziurka', prawdopodobnie na tego, co chodził w podartym odzieniu; *Durko* jest formą wschodniopolską; *Durkiewicz* patronimiczną od *Durka*, utworzoną za pomocą przyrostka *-ewicz*, *Durkowski* modelową, powstałą przy pomocy przyrostka *-owski*. Niektóre historyczne i współczesne nazwiska z członem *dziura/dziurka*; *dura*, *durka* mogą być podbarwione wulgarnie z odniesieniem podanych rzeczowników do znaczenia *vagina*, por. np. 8 nosicieli nazwiska *Chybidziura*; *Doleżydura* SSNO I 498; *Dura* (ib. 539), *Durka* (ib. 540) i inne. Kaszubki chłopki mawiają dumnie: Chòc w fartuchù *dzurka/durka* – jednak jem *gbùrka*.

Dust

SNW podaje 9 osób nazywających się *Dust*: 1 w woj. bydgoskim, 8 słupskim.

W r. 1690 w Charzykowach, pisanych w źródle *Charzykowo*, wystąpił: Hans *Dust*, Andrys *Dust* (ISC 95); w r. 1813 w Chojnicach notowany *Dust* Johann, handlarz masłem (*Butterhändler*), przybyły do miasta z Gdańska (BBK 72).

Nazwisko pochodzi od niem. rzeczownika *Dust* 'proch, pył', por. też ang. *dust* 'ts.' spokrewnione z niem. *Dunst* 'fetor' (CHDE 307–308).

Dyks, Diks
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 260 osób o nazwisku *Dyks*: 120 w woj. bydgoskim, 39 gdańskim, 21 słupskim, 42 pilskim, 27 toruńskim; 199 *Dyksa*: 14 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 2 gdańskim, 7 słupskim, 50 łódzkim, 27 toruńskim, 16 katowickim; 50 *Dyksik*: 2 w woj. słupskim, 20 częstochowskim, 15 pilskim; 113 *Dyksy*: 3 w woj. bydgoskim, 60 katowickim, 29 częstochowskim; 1 *Dikc* w woj. słupskim; 99 *Diks*: 17 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 25 słupskim, 30 pilskim; 22 *Diksa*: poza Pomorzem Gdańskim, w tym 16 w woj. toruńskim; 41 *Dix*: 18 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 11 słupskim; 26 *Dixa*: 8 w woj. gdańskim, 1 elbląskim, po 6 kaliskim i szczecińskim.

Jest to genetycznie niem. zdrobnienie od im. *Benedictus* 'Benedykt', nawiązujące we wspomnianym im. do sylaby *-di-*, por. analogiczne zdrobnienia *Mix*, *Kux*, *Rux* od im. *Michael*, dawnego niem. *Cuonrath*, *Rudolf*, spolszczone *Miks*, *Kuks*, *Ruks* itd.

Dyszak, Dyszek, Dyszer, Dyszewski
i podobne

SNW podaje 40 osób o nazwisku *Dyszak*: po 8 w woj. bydgoskim, katowickim i konińskim, 5 bielskim, 4 zielonogórskim; *Dyszek* 0; 14 *Dyszelewski*: 4 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 1 włocławskim; *Dyszel* 38 poza Pomorzem Gdańskim); 109 *Dyszer*: 91 w woj. gdańskim, 9 słupskim, 5 warszawskim; 296 *Dyszewski*: 10 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 13 słupskim, 88 chełmskim, 61 lubelskim, 15 szczecińskim, 14 krakowskim; 707 *Dyszkiewicz*: 32 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 10 gdańskim, 100 pilskim, 88 warszawskim, 58 wałbrzyskim, 27 łódzkim; 145 *Dyszkowski*: 8 w woj. elbląskim, 34 skierniewickim, 27 warszawskim, 22 katowickim; 22 *Dyszlewicz*: po 4 gdańskim i opolskim, 9 wrocławskim, 3 warszawskim, 2 radomskim; 239 *Dyszlewski*: 6 w woj. bydgoskim, 49 kaliskim, po 23 katowickim i tarnobrzeskim, 14 bielskim, 12 warszawskim; 1 *Dyszyca* w woj. gdańskim; 117 *Dyszyński*: po 1 w woj. bydgoskim i elbląskim, 4 słupskim, 28 piotrkowskim, 20 łódzkim, 16 warszawskim, 9 przemyskim; 1003 *Dyś*: 9 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 503 lubelskim, 29 słupskim, 58 przemyskim, 55 warszawskim, 51 wrocławskim, 46 zamojskim, 42 tarnobrzeskim; 450 *Dyśko*: 1 w woj. gdańskim, 12 słupskim, 200 skierniewickim, 60 białostockim, 37 łódzkim; 45 *Dyśkowski*: 1 w woj. elbląskim, 31 skierniewickim, 11 koszalińskim.

W r. 1560 w Kaczkowie, ziemi lęborskiej zanotowany został Greger *Diske*, a w r. 1582 Andres *Dißke* (WD 455, 550).

W objaśnieniu nazwisk (a podałem tylko te, które występują na Pomorzu Gdańskim) można się wahać między interpretacją odapelatywną i odimienną: formami podstawowymi są tu *Dysz* lub *Dyś*; ta pierwsza pozwala myśleć o podstawie *dyszeć*, od której za pomocą tzw. derywacji wstecznej (jak *Potrac* od *potracić*, *Wypych* od *wypychać*) powstała forma *Dysz*, od której już za pomocą przyrostków patronimicznych *-ak*, *-ek*, *-uk* (1 osoba w woj. wałbrzyskim) utworzono nazwiska *Dyszak*, *Dyszek*, *Dyszuk*; przyrostkowe ogólnopochodnych *-er*, *el*: *Dyszer*, *Dyszel* i od nich formy pochodne. Nazwiska typu *Dyś* i pochodne *Dysko*, *Dyska* pozwalają myśleć o podstawowym im. *Dietrich*, od którego formy pochodne zbiera SEMot V 33–34, gdzie wprost *Dysz* i *Dyś* niepotwierdzone, ale systemowo możliwe.

Nazwisko *Dyszak* nosi prof. Andrzej Dyszak na UKW w Bydgoszczy, uczeń prof. A. Otfinowskiego, z którymi długie lata współpracowałem w tej uczelni i jej poprzedniczce WSP i starałem się o rozwój kadry językoznawczej, za co m.in. w r. 2006 otrzymałem tytuł dr. h.c. *Almae Matris Bidgostiensis*.

Dzik, Dzikow, Dzikowski

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Dzikow* w woj. jeleniogórskim; 5900 *Dzikowski*: 513 w woj. bydgoskim, 152 gdańskim, 384 warszawskim, 381 lubelskim, 370 konińskim, 253 poznańskim, 289 kaliskim, 264 łódzkim, 223 szczecińskim, 200 katowickim, 187 wrocławskim, 163 olsztyńskim, 162 toruńskim, 139 zielonogórskim, 133 krakowskim, 143 pilskim, 129 jeleniogórskim, 110 pilskim, 102 opolskim.

W r. 1560 w Nowej Wsi Lęborskiej zanotowany został *gbur* Frantz *Dickow* (WD 396).

Od n. wsi *Dzikowo*, których według NMP II 511–512 6 lub *Dzików*, których według tego źródła 4; dla nazwiska *Dzikowski* podstawą mogły być podane wsie, nadto *Dzikowiec* i n.os. *Dzik* 4110: 51 w woj. bydgoskim, 116 elbląskim, 45 gdańskim, 31 słupskim, pochodna od wyrazu pospolitego *dzik*.

E

Ebel, Ebelewicz, Ebeling

SNW notuje 208 osób o nazwisku *Ebel*: 7 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 66 gdańskim, 5 słupskim, po 18 warszawskim, i poznańskim, 13 łódzkim, 12 opolskim; 74 *Ebelewicz*: 56 w woj. poznańskim, 5 kaliskim, 4 leszczyńskim; 13 *Ebeling*: 1 w woj. gdańskim, 12 opolskim.

Pierwszym źródłowo potwierdzonym pastorem w Szymbarku, pow. kartuski był w r. 1610 Christianus *Ebel* (Heidn 509), nadto r. 1676 we wsi Bukowo (*Buchholc*), starostwie człuchowskim notowany *Ebell* (ISC 30, 79, 90).

Jest to genetycznie zdrobnione im. niem. *Ebel* < *Abel* (homonimiczne wskutek przegłosu wobec biblijnego *Abel*), pochodzące od pełnego im. *Eberhard* lub *Adalbert* bądź *Albrecht* (Zoder I 408, DF 204), *Ebelewicz* to pol. forma patronimiczna powstała za pomocą przyrostka *-ewicz* od *Ebel*; *Ebeling* niem., pochodząca od tejże podstawy i utworzona za pomocą patronimicznego przyrostka *-ing*. Zoder (l.c.) dokumentuje n.os. *Ebel(l)* od r. 1273 Nicolaus filius *Ebellonis*, a *Ebeling* od r. 1292. Niektórzy nosiciele nazwiska *Ebel* mogą je zawdzięczać nazwisku *Hebel* z pominięciem początkowego *H-*.

Edel

SNW notuje 192 osoby o nazwisku *Edel*: 1 w woj. bydgoskim, po 4 elbląskim i kaliskim, 105 gdańskim, 43 słupskim, 17 zamojskim, 9 lubelskim, 6 koszalińskim.

SSNO I 15 podaje n.os. *Edele* z r. 1329 z Małopolski i *Adele* z r. 1321 ze Śląska. Na Pomorzu, choć tu głównie notowane, nie ma historycznych zaświadczeń. Publikacja *Kreis Bütow* (98, 265) wykazuje, że przed r. 1939 w Studzienicach mieszkał niejaki *Edel*.

Nazwisko jest pochodzenia niem., można je wywieść od niem. przymiotnika *edel* 'szlachetny' i przywołać wezwanie J. Goethego: „*Edel* sei der Mensch, hilfreich und gut": „Niech człowiek będzie szlachetny, skory do pomocy i dobry". W staro-wysoko-niem. *adal* oznaczało 'szlachetny ród', a *adel* 'ród szlachecki, stan szlachecki', por. współczesne *Adel* 'szlachta'. Może więc genetycznie chodziło w tym nazwisku o 'szlachcica' w odróżnieniu od innych stanów, jak sugeruje Z. Klimek (SEMot V 1), opracowując n.os. *Edel*, poświadczoną r. 1329 w Małopolsce (SSNO I 15). Wiele jest im. i nazwisk złożonych z I członem *Edel-*, których tu wymieniać nie będę.

Eg(g)ert, Egiert
i podobne

SNW notuje 105 osób o nazwisku *Egert*: 6 w woj. elbląskim, 19 gdańskim, 27 warszawskim, 12 toruńskim; 191 *Eggert*: 9 w woj. elbląskim, 95 gdańskim, 1 słupskim, 15 warszawskim, 12 toruńskim; 1 *Eggertsen* w woj. słupskim; 214 *Egiert*: 3 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, 1 słupskim, 46 poznańskim, 41 konińskim, 40 chełmskim, 9 poza Pomorzem Gdańskim; 2 *Egger* w Wielkopolsce, 3 *Eggers*, a więc formacja patronimiczna, powstała przy użyciu niem. końcówki *-s* dop. l.poj. deklinacji męskiej.

Nazwisko stosunkowo często wchodziło do źródeł pomorskich: w r. 1490 notowany *Eggerde* Jan (F XLIII 14); w r. 1621 *Eggert* Georg (GSD 15); w r. 1696 młynarzem w Pruszczu był Melchior *Eggert* (Muhl 58); w r. 1773 owczarzem w Kameli Martin *Eggert* (Heidn 184); w r. 1765 *Egert* Krystian (F LXXXVIII 53); w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 21, 29, 34, 37) odnotowani zostali: w r. 1571 *Eggert* Gorgen, tkacz (*Tuchmacher*), w r. 1607 *Eggert* Tewes, w r. 1635 *Eggertt* Marten, kowal (*Grobschmiedt*), przybyły do miasta z Jertsdorf (?) i w r. 1648 *Eggert* Marten; *gburami* 'chłopami' w starostwie człuchowskim byli: r. 1676 Jan *Eggert* w Uniechowie, w r. 1696, Hans *Egiert*, Paul *Egiert* Gregier *Egierskie*, który to zapis rozumieć możemy jako przymiotnik: (włóki) *Egier[t]skie* (ISC 11, 66, 67). Nazwisko tkwi w n.m. *Egiertowo*, pow. kartuski, dawniej *Egiertowa Huta*, której początek dał (był jej eponimem) *Eggert* (PMT II 44, NMP III 6).

Jest to nazwisko niem., dające się objaśnić na dwa sposoby: 1) jako zdrobnienie od im. dwuczłonowych typu *Echhard* (Zoder I 416, DF 207); 2) jako nazwisko odtopograficzne od średnio-dolno-niem. *egerte*, *egerde* 'odłóg, ugór' (Lexer 35). Nazwisko *Egger* można rozumieć jako n. zawodową od czasownika *eggen* 'bronować'.

Ehlert, El(l)ert, Ehlers
i podobne

SNW notuje 273 osoby o nazwisku *Ehlert*: 13 w woj. bydgoskim i olsztyńskim, po 1 elbląskim i słupskim, 88 gdańskim, 91 toruńskim, 23 kaliskim; 7 *Elers*: 1 w woj. gdańskim, 6 słupskim; 716 *Elert*: 23 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 100 gdańskim, 17 słupskim, 80 lubelskim, 76 ostrołęckim, 48 olsztyńskim, 33 łódzkim, 27 toruńskim; 305 *Ellert*: po 34 w woj. bydgoskim i warszawskim, 4 elbląskim, 159 gdańskim, 9 słupskim, 15 leszczyńskim, 13 koszalińskim, 10 toruńskim; 13 *Eller*: 12 w woj. ostrołęckim, 1 zielonogórskim.

SSNO II 5 notuje n.os. *Eler* w formie łac. *Elerus* i w cel. l.poj. *Elero* z r. 1337 i 1340 z Reszla na Warmii, odniesioną przez Z. Klimka (SEMot V 3) do staro-wysoko-niem. bazy *adal* 'szlachetny ród', widocznej m.in. w im. *Adalbert*; możliwe także od im. *Agilhart* z I członem staro-wysoko-niem. *agīl* 'strach, przestrach, okropność'. Na Pomorzu Gdańskim nazwisko to stosunkowo często wchodziło do źródeł pisanych: *Elert Jacobus* notowany w r. 1534 (AKH X 53), *Elert* 1614 (F XV 824); *Ehlert* Georg w r. 1640 otrzymał przywilej na sołectwo w Skowarczu pod Gdańskiem (Muhl 156).

Ejnik

SNW notuje 128 osób o nazwisku *Ejnik*: 70 w woj. ciechanowskim, 13 olsztyńskim, 11 toruńskim, po 6 elbląskim, jeleniogórskim, płockim i rzeszowskim, 4 warszawskim, po 2 chełmskim i suwalskim.

Z zapisów historycznych, zgromadzonych przez dr L. Sudakiewicz w pracy *Nazwiska mieszkańców Krajny* widać, że nazwisko pochodzi ostatecznie od formy *Janik* : *Jan*; wskutek północnopolskiego przejścia *ja-* > *je-*: *Jenik*, potem po zaniku początkowego *J-*: *Enik* i wreszcie wskutek dyftongicznej wymowy *e* > *ej*: *Ejnik*. Rodzina, widać, przeniosła się z Krajny na Mazowsze, w Mławie miałem studentkę o tym nazwisku.

Ejsmond, Ejsmont(t)
i podobne

SNW notuje 120 osób o nazwisku *Ejsmond*: 7 w woj. gdańskim, 36 warszawskim, 12 olsztyńskim, 11 łódzkim, 10 kieleckim; 1691 *Ejsmont*: 37 w woj. bydgoskim, 49 elbląskim, 131 gdańskim, 59 słupskim, 422 białostockim, 208 suwalskim, 105 warszawskim, 104 olsztyńskim; 7 *Ejsmontt*: po 3 w woj. elbląskim i gdańskim, 1 wrocławskim; 43 *Ejsmund*: 16 w woj. łódzkim, 8 wrocławskim, 7 warszawskim; 7 *Ejsmundt* w woj. zielonogórskim; 25 *Ejsmunt*: 1 w woj. elbląskim, 8 gorzowskim, 5 łódzkim; 1 *Ejsmuntt* w woj. szczecińskim; 3 *Ejsmuntowicz* w woj. słupskim; 1 *Ejssmont* w woj. warszawskim; 13 *Ejssymont* w woj. warszawskim; 6 *Ejsymont*: 5 warszawskim, 1 katowickim; 252 *Ejsymont*: 13 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 19 gdańskim, 49 olsztyńskim, 28 warszawskim; 3 *Ejsymontt*: 2 w woj. łódzkim, 1 wałbrzyskim; 8 *Eismont*: 1 w woj. gdańskim, 2 gorzowskim; 1 *Eisymont* w woj. słupskim i pojedyncze podobnie pisane z początkowym *Ei-* poza Pomorzem Gdańskim. Jest także nazwisko *Eis* u 26 osób: 10 w woj. bydgoskim, 9 słupskim, 7 katowickim.

Z współczesnego jęz. niem. wychodząc, można powiedzieć, że to struktura złożona z I członem *Eis* 'lód' i II *Mund* 'usta', a więc niejako 'lodowate usta'. Tymczasem onomaści niemieccy: Zoder I 426–428, DF 214, Go 248 widzą w *Eis(en)* człon imienny *isān*, widoczny w wielu im., np. *Eisenbrand*, *Eisenhart*, *Eisenmann* i właśnie *Eisenmund*, pochodny z średnio-wysoko-niem. *īsen* = nowo-wysoko-niem. *Eisen* 'żelazo'. W omawianych nazwiskach człon II pochodzi ze staro-wysoko-niem. *mund* 'straż, opieka', występującym w dolnoniem. postaci *Mond/Mont*. Ciekawe, że człon ten słabo zaświadczony w innych nazwiskach odimiennych z omawianym członem *mund*, a więc 1 osoba o nazwisku *Edmondson* w woj. warszawskim; *Rajmont* 0 i pochodne: 3 *Rajmontowicz* w woj. łomżyńskim; 7 *Rajmontowski* w woj. suwalskim.

Elend, Elendt, Elent
i podobne

SNW notuje 81 osób o nazwisku *Elend*: 71 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 6 koszalińskim, 1 wrocławskim; 172 *Elendt*: 101 w woj. gdańskim, 43 słupskim, 19 koszalińskim,

3 katowickim, po 2 warszawskim i włocławskim, 1 toruńskim; 2 *Elent* w woj. słupskim; 4 *Elentd* w woj. gdańskim; 1 *Ellendt* w woj. leszczyńskim.

Historycznie na Kaszubach odnotowano w r. 1810 nazwisko *Elent* w niem. formie żeńskiej: Helena *Elentin* w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem (AP VI 145), w par. Sierakowice w r. 1815 chrzczone było dziecko Christiani *Elenta*, a Carolina *Elendt* została zapisana w r. 1875, Tomass *Elend* w Subkowach w r. 1582 (F XXXVII 292), Christian *Elend* w r. 1800 w księdze metrykalnej par. Miłobądz (Damps 76).

Jest wiele nazwisk z samogłoską *-a-* po *-l-*, a więc: 28 *Eland*: 12 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 10 olsztyńskim, 2 koszalińskim, 1 sieradzkim; 97 *Elandt*: 62 w woj. gdańskim, 12 słupskim, 9 warszawskim, 3 zielonogórskim, po 2 jeleniogórskim, olsztyńskim, poznańskim i włocławskim; 17 *Elant*: 12 w woj. suwalskim, 3 łomżyńskim, 2 olsztyńskim; 47 *Elantkowski*: 21 w woj. konińskim, 17 poznańskim, 6 nowosądeckim, 3 katowickim.

Postaci te zostały historycznie poświadczone na Pomorzu Gdańskim: we wspomnianej księdze par. Góra znajdziemy wpisy: Franciscus *Elandt* w r. 1808, Marianna *Elantowa* 1803; Ewa *Elandtowna* 1814 (AP VI 105, 109, 114), w księdze metrykalnej wsi Kielno w pow. wejherowskim: Ewa *Eland* 1841, Marianna *Elantowa* 1823, Dorothea *Elantka* 1789 (AP VII 21, IX 13, 157); Martin *Eland* zapisany został w księdze chrztów par. Chmielno w r. 1833 (AP I 107).

Nazwiska typu *Elend* pochodzą od takiegoż rzeczownika niem. *Elend* 'bieda, nędza, ubóstwo', typu *Eland* mogą też tu należeć: samogłoska *-a-* w drugiej sylabie mogła powstać z *-e-* w wyniku rozwoju *eN* > *aN* (i po spółgłosce półotwartej *l*); por. pol. nazwiska *Bieda* 2078: 25 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 11 gdańskim, 3 słupskim, 290 rzeszowskim, 277 katowickim; 447 *Biedka*: 37 w woj. gdańskim, 58 kaliskim, 55 ostrołęckim. Omawiane nazwiska typu *Eland* mogły jednak także rozwinąć się z formy etymologicznej *Heiland* 'Zbawiciel', por. 106 osób o nazwisku *Heland*: 74 w woj. gdańskim, 18 słupskim, 9 koszalińskim, 3 bielskim, 2 kieleckim; 9 *Helandt*: 3 w woj. gdańskim, 6 słupskim oraz bez wskazania liczby *Helant* i *Helend* (por. NP III 138–139).

El(l)wardt, El(l)wart, Elwert, Elwartowski
i podobne oraz pochodne

SNW notuje 151 osób o nazwisku *Ellwardt*: 5 w woj. elbląskim, 130 gdańskim, 14 słupskim, po 1 koszalińskim i szczecińskim; 31 *Ellward*: 29 w woj. gdańskim, 2 toruńskim; 783 *Ellwart*: 6 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 693 gdańskim, 42 słupskim, 10 radomskim, 9 katowickim; 9 *Ellwarth*: 8 w woj. gdańskim, 1 słupskim; 1 *Ellwari* w woj. gdańskim, 1 *Ellewart* w woj. radomskim; *Elwar* 0; 94 *Elward*: 1 w woj. bydgoskim, 22 słupskim, 51 ostrołęckim; 13 *Elwardt*: 1 w woj. elbląskim, 12 gdańskim; 681 *Elwart*: 16 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 482 gdańskim, 95 słupskim, 39 toruńskim, 18 katowickim; 147 *Elwartowski*: 25 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 5 bydgoskim, 28 włocławskim, 16 wrocławskim, 14 toruńskim, 12 legnickim, po 8 warszawskim, katowickim i olsztyńskim; po 1 w woj. gdańskim: *Elwat* i *Elwatr*; 26 *Elwert*: 7 w woj. słupskim, 10 toruńskim, 9 olsztyńskim; 306 *Elwertowski*: 14 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 27 gdańskim, 100 włocławskim, 64 toruńskim.

W r. 1678 w Warszkowie, pow. pucki, sołtysem był Szymon *Elwart* (F XXXIX 65); tegoż roku poddanymi starosty puckiego w Rekowie (zapisanym *Rakowo*) byli: Marcin *Elwar*, Jan *Elwar* i Adam *Elwar* (ib. 81, 82); Josephina *Elwarth* zapisana została w r. 1875 w księdze metrykalnej par. Sierakowice (z miejscowego archiwum parafialnego); Anna *Elwart* figuruje w księdze chrztów par. Chmielno (AP I 17); Anna *Elwart* w r. 1745 w księdze par. Kielno zapisana Marianna *Elwartowa*, w 10 lat później Constantia *Elwardowna*, w r. 1836 Anna *Elwart* i taż w r. 1840 (AP VII 25, 47; IX 99, 136).

Od im. germańskiego *Agilwart* z I członem staro-wysoko-niem. *agīl* 'strach, przestrach, okropność' (por. hasło *Ehlert*), przekształconego w *El-* i II staro-wysoko-niem. *wart* 'stróż, opiekun'. Końcowe *-t* niekiedy pominięto (może przez analogię do par typu *Klein* : *Kleinert*, *Richer* : *Richert*) i tak powstała postać *Elwar*. Nazwiska *Elwartowski*, *Elwertowski* są modelowe, powstałe przez dodanie przyrostka *-owski*; warianty z II członem *-wert* powstały prawdopodobnie przez nawiązanie do *wert* 'wart, godzien' lub rzeczownika *Wert* 'wartość'.

Empel, Hempel, Hampel
i podobne

SNW notuje 181 osób o nazwisku *Empel*: 16 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 1 słupskim, 97 olsztyńskim, 25 toruńskim, 13 łomżyńskim, 11 katowickim; 244 *Hempel*: 4 w woj. bydgoskim, 49 gdańskim, 26 warszawskim, 25 legnickim, 19 lubelskim; 1 *Hempelski* w woj. leszczyńskim; 1042 *Hampel*: 4 w woj. elbląskim, 24 gdańskim, 1 słupskim, 273 katowickim, 100 opolskim, 67 częstochowskim, 47 wrocławskim; *Hampol* 0; 9 *Ampel*: 7 w woj. rzeszowskim, po 1 katowickim i zamojskim.

W r. 1787 w księdze metrykalnej par. Miłobądz pod Tczewem zapisana została Ewa *Emplewska*, a w księdze metrykalnej par. Reda zapisany został w r. 1805 Antonius *Empel* (AP XVIII, niepaginowana).

Wyliczone nazwiska są niewątpliwie pochodzenia niem., a pominąłem tu wiele na Pomorzu Gdańskim niepoświadczonych. Onomaści niemieccy widzą w nich dwa źródła, które się potem zlały, genetycznie więc nazwiska homonimiczne: 1) wywodzą od im. zdrobnionych (hipokorystyków) typu *Hempe*, a te od im. pełnych *Heimbrecht*, jak Zoder I 715, podający nazwisko *Hempel* od r. 1413: Peter *Hempel*; 2) od rzeczownika pospolitego *Hampel* lub *Hempel* 'dureń', jak znowu Zoder (l.c.), a Go 314 pisze wprost *Hampel* 'ungeschickter Mensch', tj. 'człowiek niezgrabny, niezdarny', do czego por. *Hampelmann*, dolnoniem. *Hempelmann* 'pajac, tj. figura pociągana za sznurki' od *hempeln* 'posuwać tam i tu' (Kluge 290), u Kaszubów też używane *hampelman* 'człowiek niepoważny, komik, błazen'; por. także DF 301, 318, Hellfritzsch 103. Z. Klimek (SEMot V 88) odnosi n.os. *Ampe*, notowaną od r. 1464, *Hampel* 1391, *Hempel* od 1448 i *Hempil* od 1360 do staro-wysoko-niem. podstawy *hagan* 'ogrodzenie, żywopłot', którą upatrują również onomaści niemieccy w im. pełnych typu *Helmbrecht*. Wariant *Ampel* powstał wskutek zaniku nagłosowego *H-*, oboczność *Hempel* : *Hampel* występowała już w niemczyźnie.

Współcześnie nazwisko *Ampel* kojarzy się nam z rzeczownikiem *Ampel* 'lampa nad skrzyżowaniem dróg', w średniowieczu 'lampa przed Sanctissimum',

średnio-wysoko-niem. *ampulla* od takiegoż łac. deminutivum z gr. *amphora* 'dzbanek o dwóch uchwytach' (Kluge 26).

Eng(i)el, Engler, Englert
i podobne

SNW podaje 999 osób o nazwisku *Engel*: 17 w woj. bydgoskim, 33 elbląskim, 72 gdańskim, 31 słupskim, 149 katowickim, 59 wałbrzyskim, 55 warszawskim, 29 zielonogórskim; 166 w zapisie spolszczonym *Engiel*: 2 w woj. elbląskim, 8 gdańskim, 1 słupskim, 19 opolskim, po 18 warszawskim i piotrkowskim; 1015 *Engler*: 26 w woj. bydgoskim, 45 elbląskim, 579 gdańskim, 4 słupskim, 57 katowickim, 42 poznańskim, 36 warszawskim, 31 wałbrzyskim; 363 *Englert*: 10 w woj. elbląskim, 16 gdańskim, 2 słupskim, 82 bielskim, 52 katowickim, 41 warszawskim, 23 poznańskim; 4 *Englerth* w woj. katowickim.

W r. 1714 starosta kościerski Jakub Teodor Trembecki wydzierżawił Jerzemu *Englerowi* „puste gburstwo" w Fiszerowej Hucie (dziś Rybaki) (F XXXIX 198); liczne są poświadczenia omawianego nazwiska na ziemi kościerskiej w katastrze fryderycjańskim z r. 1773: najemnik (*Instmann*) Johann *Engler* na wybudowaniu *Krebsberg* (dziś Krabusin) pod Skarszewami, inny Johann *Engler* w Nowym Barkoczynie, Jacob *Engler* w Głodowie; inny Jacob *Engler* w Kaliskach, Adam *Engler*, Christian *Engler* i Mich[ael] *Engler* w Przerębskiej Hucie pod Skarszewami, która nazywała się przejściowo *Englerską Hutą* od tego nazwiska, podobnie jak Przerębska Huta pod Piechowicami, ta pod Skarszewami zapisana została także w formie nazwy rodzinnej: *Englery* Colonia nova ze względu na trzech właścicieli o tym nazwisku oraz obie *Huty Englershütte* na mapie Schröttera z końca XVIII w. (PMT I 42); George *Engler* w Bączku pod Skarszewami, Christian *Engler* w Przerębskiej Hucie pod Piechowicami, w Nowym Wiecu: Frantz *Engler* i Simon *Engler*; *Engler* (bez im.) w Dębogórach, Christian *Engler* w Dąbrówce pod Kościerzyną, Mich[ael] *Ingler* w Pucu, Mart.[in] *Ingler* w Rekownicy; na mapie katastralnej Nowych Polaszek z r. 1830 figuruje Martin *Engler*, na takiejże mapie Rekownicy z r. 1835 Michael *Engler*, Christian *Engler*, Adam *Engler*; w tymże katastrze w St. Polaszkach notowany Jac.[ob] *Engel*; nazwisko często notowane w Sumariuszu par. Wiele: w r. 1778 utrwalony Georg *Engler*, lutheranus (I 34), w następnym Anton *Engler*, tenże Anton *Engler* w r. 1792, 1795, 1799, a rok wcześniej jako Anton *Engeller*; w r. 1744 w księdze metrykalnej par. Reda (AP XVIII, niepaginowana) zapisany Michael *Engel*; w r. 1604 mieszczanin gdański Adrian *Engelke* junior toczył spór o staw wiejski w Kowalach pod Gdańskiem, który to staw sołtys i jego sąsiedzi we wspomnianej wsi sprzedali w r. 1622 wdowie po Adrianie *Engelkem* (Muhl 24), w r. 1773 w Mierzeszynie mieszkał m.in. rolnik *Engler* (ib. 93), a w Drzewinie (*Wiesental*) Jakob *Engler* (ib. 103); w r. 1826 w Piekle Dolnym sołtysem był Jakob *Engler* (ib. 188); w r. 1807 Barbara Elisabeth *Engel* była właścicielką młyna w Juszkowie pod Gdańskiem (ib. 15); w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 28, 32, 34, 36, 42, 49, 57) ujawnieni zostali: w r. 1604 *Engel* Mathis, *Engell* Elias, złotnik (*Goldschmidt*) r. 1626, *Engel* Davidt, kuśnierz (*Kürschner*), *Engell* Hans 1641, tenże notowany także w r. 1669, inny *Engel* David, rymarz (*Riemer*) w r. 1706 i 1740.

Nazwisko *Engel* jest skrótem dwuczłonowych im. germańskich (zarówno męskich, jak i żeńskich) z I członem *Engel*, np. *Engelbert*, *Engelbrecht*, *Engelfried*, *Engelhard*, *Engelburg*, *Engelheid*. Onomaści niemieccy wywodzą ten człon od staro-wysoko-niem. rdzenia *angul* > średnio-wysoko-niem. *angel* 'ostrze, rodzaj broni, zakątek', też 'zatoka morska'; wskutek przegłosu przeszedł on w *Engel*, nieprzegłoszony dał współczesne niem. *Angel* 'wędka'; rdzeń indoeuropejski, widoczny m.in. w łac. *ancus* 'krzywy' (Go 168, Kluge 29). *Engler* jest niem. formą patronimiczną od *Engel* (niekiedy n. mieszkańca w okolicy n. terenowych od *Engel* 'zakątek'); *Engelke* to forma dolnoniem., powstała od wyżej wymienionych im. złożonych typu *Engelhard*. Niektórzy nosiciele nazwiska *Engel* zawdzięczają je homonimicznemu rzeczownikowi niem. *Engel* 'anioł' (z łac. *angelus*, co z gr. *ággelos* 'posłaniec') ze względu na zamieszkanie w domu *Pod Aniołem* (tak w Moguncji w r. 1437 DF 220) lub *anielskiemu* charakterowi.

Erazm, Razmus, Rasmus, Rozmus, Asmus
i podobne

SNW notuje 1 osobę o nazwisku *Erazm* w woj. gdańskim; 3 *Erazim* w woj. wrocławskim; 84 *Razmus*: 6 w woj. gdańskim, 22 jeleniogórskim, 20 katowickim; 1 *Razmuz* w woj. poznańskim; 247 *Rasmus*: 108 w woj. gdańskim, 44 bydgoskim, 15 elbląskim, 3 słupskim, 48 toruńskim, 9 przemyskim, 6 szczecińskim; 15 *Rasmussen*: 5 w woj. szczecińskim, po 2 opolskim, poznańskim i toruńskim; 2 *Rasmusson*: po 1 w woj. gdańskim i krakowskim; 16 *Rassmus*: 12 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim; 1 *Rassmusen* w woj. gdańskim; 3262 *Rozmus*: 56 w woj. gdańskim, 28 bydgoskim, 897 katowickim, 341 tarnobrzeskim, 338 bielskim, 231 krakowskim, 139 legnickim i wiele podobnych; 10 *Rozmuski*: po 5 w woj. poznańskim i wałbrzyskim; 8 *Rozmusz* w woj. legnickim; 12 *Rozmuś*: 8 w woj. tarnowskim; 20 *Rozmys* w woj. zielonogórskim; 8 *Rozmis*: 5 w woj. częstochowskim, 3 wałbrzyskim; 56 *Asmus*: 42 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 4 ciechanowskim; 1 *Asmuss* w woj. olsztyńskim. Od tej postaci im., będącego skrótem im. *Erazm* w jęz. niem. (KVNB 50) i popularnego w Turyngii, Saksonii, także na Śląsku i na Pomorzu, pochodzi n. dawnej wsi pod Brusami w pow. chojnickim *Asmus*, notowanej od r. 1686 *Asmys* (NMP I 39).

W r. 1570 w Wyszecinie, pow. wejherowski zanotowani zostali szlachcice (*Nobiles*): *Erasmus* Wiszieczki, Matthias *Erasmus*, Albertus *Erasmus*; w Pobłociu w tymże powiecie i roku został potwierdzony Nobilis Matthias *Horsanius* alias Wiesziczki; *Harsmys* (*Harsmers*) Maciej Wyczechowski wyliczony został przez W. Kętrzyńskiego z r. 1616 (por. Przyd 66); BBK 82 notuje w r. 1839 w Chojnicach garncarza (*Töpfer*), nazywającego się *Assmus* Johann, ewangelika, lat 26, przybyłego z Pomorza Zachodniego (wieś nazwana *Jesewitz*, której jednak R II nie podaje). SSNO II 14, VII 55 bogato poświadcza im. *Erazm* ze Śląska, Małopolski, Wielkopolski od XIV w.

Nazwiska podane wyżej pochodzą od gr. genetycznie im. *Erazm*, skróconego do postaci *Rasmus* lub *Razmus* w jęz. duń., fiń., hol., niem., nor., szw., węg., u Niemców także *Asmus* (SI 87). Imię jest pochodzenia gr., brzmiało w grece *Erasmós* lub *Erásmios*, pochodzi od przymiotnika *erásmios* 'miły, wdzięczny, przyjemny, upragniony', rdzenia opartego na czasowniku *eráō* 'kochać, pragnąć, pożądać czegoś' i rzeczowniku *éros*

lub (poetycko) *érōs* ‘miłość’; do łac. przejęte zostało jako *Erasmus* (częściej) i *Erasmius* (rzadziej, choć to wierniejsze przejęcie gr. *Erásmios*). Z łac. *Erasmus* zapożyczone zostało do wielu jęz. europejskich. Forma *Erazim* jest postacią cz. omawianego im.; *Rasmussen* i podobne germ. patronimiczną; *Rozmuski* modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-ski*.

FALANDYS(Z), FALAND, FOLAND
I PODOBNE

W Telefonicznej Poradni Językowej Uniwersytetu Gdańskiego padło pytanie o pochodzenie nazwiska *Foland*. Podejmując problem, przyjrzałem się także nazwiskom zbliżonym fonetycznie i morfologicznie. Najpierw podajmy ich zasób. SNW notuje nazwiska z wykładnikiem 0: *Faland*, *Falant*, *Falanda*; 1 *Falander* w woj. wrocławskim; 19 *Falant*: 6 w woj. łódzkim, 5 kaliskim, po 5 warszawskim i wrocławskim, 2 bydgoskim; 41 *Foland*: 23 w woj. warszawskim, 10 skierniewickim, 4 koszalińskim, 3 łódzkim, 1 jeleniogórskim; 8 *Falandes*: 3 w woj. opolskim, 2 chełmskim, po 1 katowickim, krakowskim i zielonogórskim; *Falandis* 0; 149 *Falandys*: 83 w woj. rzeszowskim, 16 jeleniogórskim, 15 wałbrzyskim, 9 tarnobrzeskim, po 4 katowickim, opolskim, przemyskim, po 3 warszawskim i legnickim, po 2 kaliskim i szczecińskim; 369 *Falandysz*: 93 w woj. rzeszowskim, 51 zamojskim, 35 warszawskim, 30 gdańskim, 26 szczecińskim, 18 katowickim, 12 zielonogórskim, 11 wrocławskim, 10 lubelskim, 8 legnickim, z Pomorza Gdańskiego: 3 w woj. elbląskim, 2 bydgoskim.

Nazwiska pochodzą (ostatecznie) od średnio-dolno-niem. i średnio-wysoko-niem. *valant* ‘diabeł, szatan’ (Zoder I 504 s.v. *Fahland*). Formy *Falandes*, *Falandis*, *Falandys(z)* zawierają w II członie rzeczownik *Eis* ‘lód, zimno’ bądź *Eisen* ‘żelazo’ i całość oznacza ‘zimnego, lodowatego diabła’ bądź ‘żelaznego diabła’, por. analogiczne im., potem nazwisko *Brandys* (por. NP I 62–63). Formy typu *Foland* nawiązują do niem. *voll* ‘pełen’.

FALISZ
I POCHODNE

SNW podaje 107 osób o nazwisku *Falisz*, ale poza Pomorzem Gdańskim: 28 w woj. krośnieńskim, 16 nowosądeckim, 12 katowickim, 10 krakowskim; 2 *Faliszak*: po 1 w woj. krośnieńskim i tarnowskim; 298 *Faliszek*: 1 w woj. elbląskim, 21 gdańskim, 81 tarnowskim, 78 krośnieńskim, 46 krakowskim, 25 katowickim; 677 *Faliszewski*: 1 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 13 gdańskim, 118 kieleckim, 117 warszawskim, 36 szczecińskim, 33 katowickim, 30 krakowskim; 23 *Falinski*: 1 w woj. gdańskim, 5 katowickim, 4 poznańskim, 3 bielskim; 1629 *Faliński*: 22 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 94 gdańskim, 21 słupskim, 374 warszawskim, 188 radomskim, 133 opolskim, 105 katowickim, 92 wrocławskim, 71 koszalińskim, 39 gorzowskim, 32 zielonogórskim.

W r. 1560 w Czarnej Dąbrówce, pow. bytowski zanotowany został *gbur* Peter *Fallys* (DW 218). SSNO I 352 notuje przymiotnik dzierżawczy *Falisławow* od r. 1406 z Płońskiego, Łęczyckiego i Warszawskiego.

Jest to zdrobnienie im. *Chwalisław*; *Faliszek* jest albo formą zdrobniałą, albo patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ek* od *Falisz*; *Faliszewski* albo modelową od n.os. *Falisz*, utworzoną przy użyciu przyrostka *-ewski*, albo pochodzi od n.m. *Faliszewo*, *Faliszów* czy *Faliszowice*, o których por. w NMP III 23; forma *Faliński* od n.os. *Falin*.

Fal(l)entin, Fal(l)entyn, Foltin, Foltyn, Walentyn
i pochodne oraz pokrewne

SNW notuje u 2 osób nazwisko *Fallentin* w woj. gdańskim; 1 *Fallentyn* w woj. gdańskim; 15 *Falentin*: 6 w woj. kaliskim, 5 wrocławskim, 4 pilskim; 495 *Falenta*: 22 w woj. elbląskim, 14 gdańskim, 106 lubelskim, 50 ciechanowskim, 43 zielonogórskim, 38 wrocławskim; *Falento* 0; 10 *Falenty*: po 1 w woj. gdańskim, warszawskim i lubelskim, 7 tarnowskim; 1 *Falentyn* w woj. gdańskim; 1 *Faleńczik* w woj. bydgoskim; 215 *Faleńczyk*: 159 w woj. bydgoskim, po 12 gdańskim i katowickim, 18 szczecińskim; 224 *Faleński*: 24 w woj. gdańskim, 7 elbląskim, 3 bydgoskim, 8 słupskim, 81 toruńskim; 42 *Falęcikowski*: 11 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 22 toruńskim; 656 *Falęcki*: po 5 w woj. elbląskim i gdańskim, 6 słupskim, 292 ciechanowskim, 126 warszawskim, 78 chełmskim, 38 olsztyńskim; 70 *Falęta*: po 4 elbląskim i gdańskim, 28 ciechanowskim, po 9 warszawskim i wrocławskim; 138 *Faltin* poza Pomorzem; 4 *Faltinowski*: 3 w woj. elbląskim, 1 jeleniogórskim; 606 *Faltyn* poza Pomorzem; 308 *Faltynowski*: 6 w woj. bydgoskim, 31 elbląskim, 4 gdańskim, 86 toruńskim, 34 olsztyńskim, 32 ciechanowskim, 29 koszalińskim; 208 *Faltyński*: 62 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 29 kaliskim; *Falęta* 0; 44 *Faltyn* poza Pomorzem; 66 *Faltynowicz*: 9 w woj. gdańskim, 41 suwalskim; 1 *Faltyńska* w woj. elbląskim; 80 *Foltin* poza Pomorzem; 2653 *Foltyn*: 13 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 53 gdańskim, 22 słupskim, 949 katowickim, 511 bielskim, 113 warszawskim; 144 *Foltyniak* poza Pomorzem; 387 *Foltynowicz*: 9 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 129 leszczyńskim, 96 poznańskim, 46 kaliskim; 951 *Foltyński*: 5 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 47 gdańskim, 23 słupskim, 132 łomżyńskim, 130 częstochowskim, 60 katowickim; 334 *Fołtyn*: 1 w woj. bydgoskim, po 2 gdańskim i słupskim, 74 warszawskim; wiele spoza Pomorza Gdańskiego pomijam; 15 *Walentin*: 6 w woj. gdańskim, 5 szczecińskim, 4 katowickim; 2 *Walentinowa* w woj. łomżyńskim; 158 *Walentyn*: 31 w woj. bydgoskim, 69 pilskim, po 9 lubelskim i opolskim; 994 *Walentynowicz*: 23 w woj. bydgoskim, 92 elbląskim, 71 gdańskim, 28 słupskim, 52 zielonogórskim; 86 *Walentyński*: po 11 w woj. bydgoskim i gorzowskim, 24 katowickim, 15 bielskim. Dużo od im. *Walenty*, które pomijam.

W r. 1824 w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem zapisany został Henricus *Falentin* (AP VI 136).

Wszystkie podane wyżej nazwiska mają jako (ostateczną) podstawę im. chrzestne *Walenty* < łac. *Valentius* : *Valens* : *valeo*, *-ere*, *valui* 'jestem zdrów' lub pochodne *Walentyn* < łac. *Valentinus*, utworzone od *Valentius* za pomocą patronimicznego przyrostka *-inus*, *-a*, *-um*. W wyniku prawa usilnienia (fortyfikacji, szerzej por. s.v. Freza). Wśród wypisanych nazwisk są struktury modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski*: *Faltyński*, *Falęcki* (możliwe od n.m. *Falęta*) i *-owski*: *Foltynowski*, patronimiczne: *Faleńczyk*, *Foltyniak*, a więc przy użyciu przyrostków *-(cz)yk*: *Faleńczyk* i *-ak*: *Foltyniak*. Nazwiska

z nagłosowym *Fol-* kontynuują formę zniemczoną, por. zapisy im. *Walentyn* jako *Fołtyn* od r. 1458 w Małopolsce, i na Kresach Południowo-Wschodnich (Mal III 339).

Fed(d)e, Fed(d)ek, Wedde
i podobne

SNW podaje 117 osób pisanych *Fedde*: 67 w woj. bydgoskim, 27 gdańskim, 20 lubelskim, 3 wrocławskim; 40 *Fede*: 3 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 11 włocławskim, 9 toruńskim; 79 *Fedek*: 63 w woj. bydgoskim, 7 tarnowskim; 40 *Feddek*: 27 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 3 gdańskim, 8 pilskim; 5 *Feddeck*: 1 w woj. bydgoskim, 4 koszalińskim; 6 *Feda* w woj. gdańskim; 865 *Fedak*: 10 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 33 gdańskim, 2 słupskim, 157 krośnieńskim, 93 szczecińskim, 66 przemyskim, 60 katowickim; 79 *Fedek*: 63 w woj. bydgoskim, 7 tarnowskim, 4 bielskim, po 2 pilskim i toruńskim; 5 *Wedde* w woj. słupskim; 10 *Wedda*: 8 w woj. koszalińskim, 2 pilskim oraz wiele pochodnych i podobnych.

BBK 25, 82 podaje: *Feide* Greger z r. 1591 przybyły do miasta z Brzeźna (Szlacheckiego), niem. *Brisen* oraz z r. 1840 *Feed* Johann Gottfried, cukiernik (*Konditor*), przybyły do miasta ze wsi Ciemnik w pow. stargardzkim (R II 665), ewangelik liczący lat 27; Adam *Foed* w r. 1772 został zanotowany w Doręgowicach pod Chojnicami jako *półgbur* (*Halbbauer*) (R 109). W postaci *Wedde* bogato poświadczone w r. 1747/1748 na ziemi bytowskiej: Jacob *Wedde gburem* w Dąbrówce; Hans *Wedde* tegoż roku chałupnikiem w Niedarzynie; Michel *Wedde gburem* w Struszewie (F XLVI 128, 135, 138, 150, 162, 168); Paul *Feddeck* w latach 1907–1919 był proboszczem w Silnie (*Frankenhagen*) Rink 76.

Nazwisko *Fedde* jest pochodzenia fryzyjskiego, pochodzi od gw. fryzyjskiego *vedde*, obocznie *fedde* 'siostra ojca', jak podaje Zoder I 465; DF 233 dopuszcza znaczenie średnio-dolno-niem. *vedder(e)*, *veder(e)* 'kuzyn', 'bratanek, bratanica', 'brat ojca, siostra ojca' (znaczenia wyrazów oznaczających pokrewieństwo i powinowactwo często zmieniają się, jak np. niem. *Base* 'siostra ojca' > 'ciotka' > 'bratanica, siostrzenica' > 'kuzynka' Kluge 62; *Vetter* 'brat ojca' > 'wujek' > 'kuzyn' (ib. 765, por. też ang. *aunt* 'ciocia' ChDE 65). Obaj badacze dopuszczają także zdrobnienie od im. opartych na germ. *fridu* 'pokój', zatem np. hipokorystyk od im. *Fryderyk*. S. Rospond (SNS I 245) notuje nazwisko *Feda* z XVIII w. na Śląsku i odnosi je do niem. *Fehde*, *Friede* z możliwością derywacji od im. *Teodor*. Dopowiedzieć trzeba, że w nazwiskach pomorskich dostrzega się ślady fryzyjskie. Chodzi tu o samo nazwisko *Friese*, spolszczone na *Freza*, potem *Wreza* w Strzebielinie, pow. wejherowski; stało się ono przydomkiem *Strzebielińskich* ze *Strzebielina*, dalej w miejsce niem. *-au*, pochodnego z *Aue* (dziś 'niwa, błonie', historycznie 'podmokła łąka') występuje fryzyjskie *-og*, np. w nazwiskach *Dorau*, *Flatau*, zapisywanych jako *Dorog*, *Flatog*. Nazwiska zatem *Fed(d)e*, *Wed(d)e* pochodzą od odpowiedniego wyrazu germ. o podstawowym znaczeniu 'brat ojca', potem 'różne stopnie pokrewieństwa i powinowactwa' i są bazą dla pochodnych: *Feda*, powstałego przez polszczącą wymianę *-e* na *-a*; patronimicznych *Fedak*, *Fedek* (pisanego także na wzór niem. *Fed[d]eck*); por. AC VII 153–154.

Fed(d)er
i pochodne

SNW notuje 132 osoby o nazwisku *Fedder*: 58 w woj. bydgoskim, 1 słupskim, 37 poznańskim, 15 katowickim; 482 *Feder*: 17 bydgoskim, 16 gdańskim, 8 słupskim, 115 skierniewickim, 74 poznańskim, 64 warszawskim, 48 łódzkim; 108 *Federak*: 6 w woj. gdańskim, 24 warszawskim, po 14 łódzkim i siedleckim, 12 kieleckim, po 1 częstochowskim i krakowskim; 185 *Federczyk*: 5 w woj. gdańskim, 73 warszawskim, 44 siedleckim; 74 *Federewicz*: po 2 bydgoskim i gdańskim, 3 elbląskim, 26 ciechanowskim, 19 toruńskim; *Federek* 0; 264 *Federkiewicz*: 7 w woj. bydgoskim, 111 rzeszowskim, 24 pilskim, 1396 *Federowicz*: 62 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 27 gdańskim, 4 słupskim, 289 warszawskim, 104 katowickim, 98 skierniewickim, 63 krakowskim, 51 toruńskim, 43 kieleckim; 49 *Federowski*: 1 w woj. gdańskim, 11 katowickim, 7 warszawskim, 6 toruńskim; 38 *Federski*: 7 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 9 gdańskim, 17 toruńskim.

W r. 1676 zapisany w Pieniężnicy (Penkuli) Jerzy *Fedder* i Michał *Federke*, a więc forma pochodna od *Feder*, powstała przy użyciu dolnoniem. przyrostka *-ke*, a w r. 1696 w Ekwirze (Brzeziu) notowane (włóki) Jerzy *Federowskie* (ISC 22, 87).

SEMot II 127 odnosi notowane od r. 1471 na Kresach Południowo-Wschodnich (SSNO II 36) nazwisko *Feder* do im. *Teodor*; tu jednak będzie chodzić raczej o niem. rzeczownik *Feder* 'pióro' (także do pisania, więc najprawdopodobniej chodziło o 'pisarza'), por. polskie nazwisko *Pióro* u 2667 osób i liczne formy pochodne.

Feister, Feistner
i podobne

SNW podaje 77 osób o nazwisku *Feister*: 2 w woj. elbląskim, 74 gdańskim, 1 szczecińskim; 23 *Feistner*: 2 w woj. bydgoskim, 20 gdańskim, 1 toruńskim; 129 *Feist*: 1 w woj. gdańskim, 49 katowickim, 18 szczecińskim, 16 koszalińskim; 13 *Fejst*: po 4 w woj. warszawskim i katowickim, 3 szczecińskim, po 1 koszalińskim i ostrołęckim; 4 *Fejster*: 3 w woj. gdańskim, 1 szczecińskim; 2 *Fejszter* w woj. wrocławskim; 9 *Fejsterowicz*: 8 w woj. koszalińskim, 1 katowickim; 137 *Fajst*: 1 w woj. gdańskim, 52 łódzkim, 31 warszawskim, 16 ostrołęckim, 15 białostockim; 1 złożone *Fajst* Święcicki w woj. łódzkim.

W r. 1690 w dokumencie kupna w Jezioranach zapisany został Andres *Feister* (Mat 160).

Nazwiska podstawowe *Feist* i *Feister* pochodzą od takichże niem. przymiotników *feist*, *feister* 'tłusty, opasły', wyrazów spokrewnionych z niem. *fett* 'ts.' (Kluge 208), por. także rzeczownik *Feist* 'tłuszcz dzikich zwierząt' (Go 260, DF 235, gdzie informacja, że nazwisko *Faist* zostało poświadczone źródłowo w r. 1340 w Ratysbonie [Regensburgu]). Warianty *Fajst* i *Fejst* oddają wymowę niem. (*Fajst*) i polską literalną (*Fejst*). Co do semantyki por. łac. przydomek (*cognomen*) *Crassus* od przymiotnika *crassus*, *-a*, *-um* 'gruby, tłusty' (o przydomku w rodzie plebejskim Licinii por. w MEKSA I 538–540), ros. nazwisko *Tołstoj*, polskie *Tłusty* u 161 osób, w tym 11 w woj. bydgoskim, o których szerzej w NP I 166–167 (s.v. *Gruba*). Otyłość jest na ogół postrzegana negatywnie; por. hasło *Feta*.

Felchner, Felkner, Folkner, Felchnerowski
i podobne

SNW podaje 187 osób o nazwisku *Felchner*: 28 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 107 gdańskim, 10 w woj. krośnieńskim, 7 wrocławskim, 6 łódzkim; 40 *Felchnerowski*: 13 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 10 gdańskim, 7 wrocławskim, po 6 kaliskim i łódzkim; z wtórnym *m*: 1 *Felchmer* w woj. gdańskim; 1 *Felchmerowska* w woj. bydgoskim; 269 *Felkner*: 11 w woj. elbląskim, 199 gdańskim, 6 słupskim, 37 suwalskim, 5 warszawskim; 2 *Folkner*: po 1 w woj. gdańskim i katowickim.

Nazwiska w staropolszczyźnie nienotowane (SSNO). Na Pomorzu Gdańskim nazwisko często trafiało do księgi metrykalnej par. Żarnowiec z czterech miejscowości: 1) w r. 1786 ewangelicy Karwieńskich Błot: Marianna filia Joannis *Felcknar* Luth. (poz. 9), w r. 1788 Elisabeth *Felknarowna* ancilla 'służąca' (poz. 1) i tegoż roku Joachimy *Felkner* (poz. 1); 2) z domu nad Morzem: Christiani *Felckner* [...] ex Casa in Littore Maris 'z chałupy nad brzegiem morza' i tenże w r. 1789 (poz. 15); 3) Anna *Felknarowna* Lutherana Fide de Villa Holendry 1796; 4) Constantia nata *Felknarowna* 1798, Elisabetha *Felknarowna* oraz Dorothea *Felknarowna* r. 1800 de Villa Opalina. Wariant *Felknar* wskutek przejścia *-er* > *-ar*, por. nazwisko *Pelczar* (NP II 312); nadto utrwalone zostało w księgach par. Tyłowo: Dorothea *Felknerowa* 1801 (AP XXVII 77), Maria *Volknerówna* 1824, Paweł *Foelkner* 1925 (AP XXIX, niepaginowana).

Nazwiska podstawowe *Felchner* i *Felkner* są niewątpliwie pochodzenia niem. Wśród samych autorów niem. zarysowały się dwa stanowiska w ich objaśnieniu: R. i V. Kohlheimowie (DF 220, 236) wyprowadzają je od postaci *Falkner* 'ten, co puszcza sokoły' od rzeczownika *Falken* 'sokół' z obocznościami głoskowymi: 1) *a* : *e* oraz *k* : *ch*, por. 6 osób o nazwisku *Falkner*: 2 w woj. katowickim, 4 opolskim. Zoder I 506 od podstawy *Volk* 'lud' z suf. *-ner*, przy czym część form *Volk* może być zdrobnieniem germ. im. dwuczłonowego *Volkmar* z II członem staro-wysoko-niem. *mari* sławny'. *Felchnerowski* jest oczywiście postacią modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-owski*. Warianty *Felchmer* i *Felchmerowski* zawierają wtórne *-m-*.

Feldheim

SNW podaje 35 osób o nazwisku *Feldheim*: 21 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim. Od n.m. *Feldheim*, m.in. w pow. Wittenberg, w pow. Braunschweig, w pow. Wernigerode, pow. Minden i inne, nazwisko notuje Zoder I 471 od r. 1151 *de Veltheim*; polska n.m. *Ogonów* w pow. grodkowskim nazywała się *Feldheim* dopiero od r. 1936; nie dała więc początku omawianemu nazwisku (NGS IX 61).

Ferenc, Ferenz, Feręc, Ferens
i podobne

SNW podaje 1 osobę pisaną *Ferec* w woj. elbląskim; 1 *Fereczkowski* w woj. łódzkim; 5466 *Ferenc*: 61 w woj. bydgoskim, 63 elbląskim, 81 gdańskim, 50 słupskim,

281 częstochowskim, 278 warszawskim, 275 zamojskim, 265 katowickim, 260 przemyskim, 223 tarnowskim; 1 *Ferencewicz* w woj. wrocławskim, *Ferenciuk* 0; 1 *Ferencka* w woj. rzeszowskim; 27 *Ferencowicz*: po 6 w woj. krakowskim i włocławskim, 5 katowickim; 3 *Ferencowycz* w woj. koszalińskim; 5 *Ferency* w woj. warszawskim; 51 *Ferencz*: 11 w woj. kieleckim, po 9 przemyskim i zielonogórskim, 8 rzeszowskim; 21 *Ferenczak*: 1 w woj. gdańskim, 20 nowosądeckim; *Ferenczok* 0; 11 *Ferenczuk*: 7 w woj. wałbrzyskim, 3 legnickim, 1 opolskim; 1 *Ferenczy* w woj. katowickim; 1 *Ferenć* w woj. kaliskim; 8 *Ferendz*: 7 w woj. gorzowskim, 1 katowickim; *Ferendzia* 0; 309 *Fereniec*: po 8 w woj. bydgoskim i częstochowskim, 4 elbląskim, 9 gdańskim, 158 radomskim; 1674 *Ferens*: 17 w woj. bydgoskim, 18 elbląskim, 52 gdańskim, 27 słupskim, 334 kieleckim, 208 zamojskim, 141 warszawskim, 114 katowickim; 1 *Ferensewicz* w woj. wrocławskim; 1 *Ferensiewicz* w woj. opolskim; 86 *Ferensowicz*: 1 w woj. bydgoskim, 30 jeleniogórskim; 1 *Ferenś* w woj. gdańskim; 3 *Ferent*: po 1 w woj. legnickim, lubelskim i rzeszowskim; 1 *Ferentezi* w woj. legnickim; 1 *Ferentiuk* w woj. krośnieńskim; 7 *Ferentz*: 5 w woj. łódzkim, 2 leszczyńskim; 239 *Ferenz*: 17 w woj. bydgoskim, 27 katowickim, 26 wałbrzyskim, 18 kaliskim; 2 *Feręć* w woj. katowickim; 1 *Ferenzy* w woj. zielonogórskim; 1 *Fereńczak* w woj. gdańskim; 2 *Ferępc* w woj. zamojskim; 29 *Feręs*: 19 w woj. chełmskim, 8 tarnobrzeskim, 2 lubelskim; 32 *Feręszkiewicz* w woj. zamojskim; 41 *Fereńczuk*: 12 w woj. jeleniogórskim, 6 katowickim, po 5 legnickim, nowosądeckim i wałbrzyskim; *Fereńczyk* 0; 14 *Fereński*: 2 w woj. gdańskim, 5 nowosądeckim, 4 wrocławskim, 3 kieleckim; 119 *Feręc*: 7 w woj. elbląskim, po 5 gdańskim i słupskim, 30 łódzkim; 44 *Feręczkowski*: 20 w woj. warszawskim, po 12 łódzkim i skierniewickim.

Nazwiska pochodzą (ostatecznie) od węg. wersji im. *Franciszek*, tj. *Ferenc* i są świadectwem, jak Polacy radzili sobie z zapisem końcowego *-c* przez c i na wzór niem. *Ferenz*, *Ferentz*, *Ferencz*, też *Ferens* i hiperpoprawnie *Feręć*, *Ferendz*; grupę *-en-* oddawano także przez *-ę-*: *Feręc* bądź (pleonastycznie) *Ferępc*, bądź z zanikiem nosowości: *Ferec*, także z wtórnym *-e- ruchomym*: *Fereniec*. Pod względem słowotwórczym wykształtowały się formy patronimiczne, tworzone przez użycie przyrostków: *-ewicz*: *Ferencewicz*, *Ferensewicz*, *-owicz*: *Ferensowicz*; *-ak*: *Ferenczak* („po śląsku" *Ferenczok*); *-yk*: *Fereńczyk*; wschodniopolskiego (czy może wprost wschodniosłowiańskiego) *-uk*: *Fereńczuk*, *Ferentiuk*; formy *Ferenzy*, *Ferency*, *Ferenczy* interpretowałbym jako analogię do im. typu *Maurycy*, *Wincenty*, *Antoni*; zagadkową dla mnie jest postać *Ferentezi*; pojawiły się także formy modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-(ow)ski*: *Fereński*, *Fereczkowski*.

Powiedzmy na koniec, że im. *Franciszek* zdaniem F. Sowy (KIS II 357–358) pochodzi z wł. *Francesco* 'Francuz, Francuzik'; tak kupiec wł. Piotr Bernardone nazwał swego syna Jana, gdy wrócił z Francji. W Asyżu *francesco* stało się określeniem chłopca. Imię spopularyzowali franciszkanie, propagując św. Franciszka z Asyżu, i jezuici, szerząc kult św. Franciszka Ksawerego. Ostatecznie rdzeń zawarty w imieniu *Franciszek* pochodzi z germ. podstawy *frank* (*franco*) 'wolny, wolno urodzony' (KNI 113), do polszczyzny przejęte zostało z łac. *Franciscus*, por. analogiczne formy *bazyliszek*, *Dantyszek* z łac. *Basiliscus*, *Dantiscus*; por. AC VI 251–252.

Feta, Fetta
i podobne

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Fetha*: 3 w woj. gdańskim, po 2 słupskim i kieleckim; 67 *Fetta*: 48 w woj. gdańskim, 8 słupskim, 11 chełmskim.

Nazwisko *Feta* historycznie notowane było dość często na północy Kaszub: w dziale ślubów metrykalnej księgi par. Żarnowiec został zapisany w r. 1645 Valentinus *Feta*, w księdze par. Swarzewo występują: Jacobi *Fett* 1725, Joannis *Fetta*; par. Strzelno: Joanne *Fetha*, Casparo *Fette* 1671, Marianna *Fetowa* 1730, w r. 1765 w Celbowie zapisany został ogrodnik Michał *Feta* i Mateusz *Fetha*, *gbur* szarwarkowy z Połchowa (F LXXXVIII 34, 46).

Nazwiska pochodzenia niem., od przymiotnika *fett* 'tłusty, gruby', spolszczone przy użyciu *-a*; por. hasło *Feister*.

Fetzka, Fetzki
i podobne

SNW podaje 12 osób o nazwisku *Fetzka*: 7 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 3 zielonogórskim; 12 *Fetzki*: 6 w woj. bydgoskim, 5 zielonogórskim, 1 olsztyńskim; 8 *Fecke* w woj. pilskim; 19 *Fecki* plasują się poza Pomorzem Gdańskim, podobnie jak 8 *Feckiw* (ukr.) w woj. koszalińskim, 6 *Feckowicz*, 19 *Fecycz*, 41 *Fecyk*, 47 *Feczan*; symbolem 0 opatrzone: *Feculek*, *Feczka*, *Feczyc*, *Fećka*; w niewielkiej liczbie czy wręcz śladowo na Pomorzu Gdańskim występują: 365 *Fecko*: po 1 w woj. elbląskim i gdańskim, 22 słupskim, 146 nowosądeckim, 42 legnickim, 30 jeleniogórskim, 27 wałbrzyskim; 18 *Fecowycz*: 17 w woj. elbląskim, 1 olsztyńskim; 109 *Fecucka*: 26 w woj. słupskim, 33 koszalińskim, 30 krościeńskim; 5 *Feczyk*: 1 w woj. gdańskim, 4 szczecińskim; 154 *Feć*: 13 w woj. bydgoskim, 52 nowosądeckim, 28 katowickim; 1 *Fećkiw* w woj. słupskim; 46 *Fećko*: 9 w woj. elbląskim, 1 słupskim, 20 krakowskim.

W r. 1560 w Niezabyszewie, pow. bytowski zanotowany chłop Peter *Fetzke*; w Tągowiu Niclaus *Fetzke*, a w Dąbrówce Bytowskiej Peter *Fertzke* (WD 130).

Autorzy niemieccy: Zoder I 480, DF 237 objaśniają nazwisko *Fetz* jako zdrobnienie od im. *Bonifacius* 'Bonifacy' poprzez stadium *Fatz*. W formie *Fecke* występuje dolnoniem. suf. *-ke*; *Fetzka* polega na spolszczeniu przez wymianę końcowego *-e* na *-a*; *Fetzki* to wynik spolszczenia za pomocą przyrostka *-ski*.

Fibik, Fibak, Fibiger
i podobne

SNW podaje 104 osoby o nazwisku *Fibig*: 11 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 44 kaliskim, 18 leszczyńskim, 15 poznańskim, 13 katowickim, 1 piotrkowskim; *Fibiek* 0; 5 *Viebig* w woj. łódzkim; 14 *Wibig*: 13 w woj. łódzkim, 1 sieradzkim; 51 *Fibigaer*: 14 w woj. poznańskim, 11 łódzkim, 8 katowickim, 7 warszawskim, 6 kaliskim, 2 rzeszowskim, po 1 krakowskim, leszczyńskim i wrocławskim; 11 *Fibigier*: 8 w woj. kaliskim,

2 warszawskim, 1 poznańskim; 96 *Fibik*: 3 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 23 białostockim, 18 kaliskim, 10 katowickim, 9 wrocławskim, 7 legnickim, 5 wałbrzyskim; 43 *Fibikowski*: 11 w woj. bydgoskim, po 2 gdańskim i olsztyńskim, 18 poznańskim, 10 konińskim; 6 *Fibach* w woj. łódzkim; 105 *Fibak*: 6 w woj. gdańskim, 60 łódzkim, 12 płockim, 11 warszawskim, 7 poznańskim i wiele form pochodnych; 2 *Fibiak* w woj. łódzkim; 14 *Fibek*: 10 w woj. gdańskim, po 2 łódzkim i sieradzkim; *Fiberg* 0; 3 *Fiberger* w woj. wrocławskim; 559 *Fibich*: 2 w woj. bydgoskim, 23 gdańskim, 86 łódzkim, 85 poznańskim, 69 kaliskim. Z początkowym *Fie-* SNW podaje: 24 *Fieberg*: 4 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 8 toruńskim; 3 *Fiebach*: 1 w woj. katowickim, 2 wałbrzyskim; *Fiebag* 0; 1 *Fiebek* w woj. łódzkim; 1 *Fiebic* w woj. bydgoskim; 208 *Fiebich*: 87 w woj. leszczyńskim, 60 poznańskim, 36 opolskim, 7 wałbrzyskim, 5 katowickim; 4 *Fiebieg*: po 2 w woj. wałbrzyskim i wrocławskim; 535 *Fiebig*: 13 w woj. bydgoskim, 29 gdańskim, 147 leszczyńskim, 117 poznańskim, 42 katowickim, 36 pilskim, 35 opolskim, 28 wrocławskim; 31 *Fiebiger*: 10 w woj. kaliskim, 8 poznańskim, 5 koszalińskim; 1 *Fiebiger* w woj. koszalińskim; 1 *Fiebitz* w woj. katowickim; 1 *Fiebuch* w woj. wałbrzyskim, 9 *Fieguth* w woj. gdańskim; 33 *Fiehweger*: 31 w woj. opolskim, 2 katowickim; 19 *Fielauf* w woj. katowickim; 4 *Fieweg*: po 2 w woj. katowickim i suwalskim; 55 *Fieweger*: 40 w woj. opolskim, 12 szczecińskim, 3 gorzowskim; *Fiewek* 0; 18 *Fiweg*: 13 w woj. częstochowskim, po 2 katowickim i poznańskim, 1 opolskim; 1 *Fiweger* w woj. warszawskim; 1 *Fiwegier* w woj. radomskim; 56 *Fiwek*: 2 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 21 łódzkim, 15 sieradzkim, 5 konińskim, 3 katowickim, 2 jeleniogórskim, 1 częstochowskim; 4 *Vieweg*: 3 w woj. katowickim, 1 opolskim; 14 *Vieweger*: 10 w woj. warszawskim, 4 poznańskim; 3 *Wiberg*: po 1 w woj. słupskim, warszawskim i poznańskim; 14 *Wibig*: 13 w woj. łódzkim, 1 sieradzkim; 1 *Wiebik* w woj. leszczyńskim.

SSNO II 32 podaje *Fibek* z r. 1431 i *Fiwik* z r. 1430 z Poznania, co do których SEMot V 56 (s.v. *Frid*) podaje *Fib-* i odsyła do hasła *Frid*, tam jednakże formacji nie omawia.

Choć zgromadziłem wyżej wiele nazwisk, nie mam pewności, czy wszystkie z tej rodziny etymologicznej wydobyłem (świadomie nie wypisałem wielu pochodnych). Wszystkie z podanych wyżej nazwisk mają to do siebie, że zawierają w I członie niem. rzeczownik *Vieh* 'bydło', tj. 'owce, krowy, woły', też (najpierw przenośnie) 'grubiańskich ludzi, określanych: bydlak, bydlę', człon II mieści rzeczowniki *Weg* 'droga' w formach *Fieweg*, *Vieweg*, *Fi(e)big*, *Wibik*, *Fibik*, całe *Viehweg* w niemczyźnie oznacza 'wygon', przeniesione zostało na 'tego człowieka, co nad wygonem mieszkał'; w formie *Fi(e)bich* mamy końcowe oboczne *-ch*. Nazwisko *Fieberg* zawiera w II członie rzeczownik *Berg* 'góra', odniesione zostało do 'tego, co pod Owczą Górą mieszkał' lub pochodził z miejscowości *Viehberg*; *Fibach* i *Fiebak* zawierają w II członie górnoniem. rzeczownik *Bach* 'potok', a *Fi(e)bek* dolnoniem. *Beck(e)* 'też potok'. Nazwisko *Fielauf* mieści w II członie rzeczownik *Lauf* 'bieg' i odniesione zostało do 'kogoś o charakterystycznym chodzie', a *Fieguth* – *Guth* 'dobra, majątek ziemski'. Wariant *Fibak* powstał wskutek wymiany *-ch* na *-k* (por. *dach* i *dak*, *Polach* i *Polak*). Pochodnymi formami są *Fibic* i *Fiebitz* oraz *Fiebuch* od *Fiba* za pomocą przyrostków *-ic* i *-uch*; *Fibikowski* jest formą modelową, powstałą za pomocą przyrostka *-owski* od *Fibik*.

Nazwa m. *Viehbeck* znajduje się w Bawarii, R II 481 podaje *Fiebig* – dziś *Leśniki*, pow. kłodzki i *Fiebig* – dziś *Krajkowice*, pow. bolesławiecki, nazwisko *Viebig* nosiła Clara *Viebig*, pisarka niem. z przełomu XIX i XX w.

Zaprezentowane objaśnienie nazwiska *Fibik* i niektórych innych przyjmują antroponomaści niemieccy: Go 586, Zoder II 481, DF 683, też S. Rospond (SNS I 247), podający z XVI w. zapis *Fybig*, z XIX w. *Fiebig* i *Fiebich*. Objaśnienie to zakłada wymianę *V* na *B* w nazwiskach typu *Fibik* (a może w II członie tkwi dolnoniem. rzeczownik *Beck(e)* 'potok, strumień'). Teoretycznie bowiem można by przyjąć jako formę wyjściową nazwisko *Fiba* i od niego wywieść za pomocą przyrostka *-ek*: *Fi(e)bek*, *-ik*: *Fi(e)bik*, *Wibik*; *-ak*: *Fibak*; *-ach*: *Fibach*. Jednak *Fiba* jako ewentualna forma wyjściowa jest niejasna. Rozumiem ją jako postać z zanikłym *-k* lub *-ch* w nazwisku *Fibak* lub *Fibach*. *Fibigg(i)er* i *Fi(e)hweger* to n. mieszkańców miejscowości *Fibig* i *Viehweg*. Dodać można, że w r. 1651 Cristof *Fiebing* nabył młyn w Kłodawie pod Gdańskiem (Muhl 123), nazwisko było więc rozumiane jako struktura z obocznym patronimicznym formantem *-ing/-ig*; por. Rk Gd LXIV, 2004, s. 144–146.

FIDER, FIEDER, FIDERA, FIEDERER, FIDEROWICZ I PODOBNE

SNW podaje 2 osoby o nazwisku *Fider*: po 1 w woj. kieleckim i wrocławskim; 151 *Fidera*: 1 w woj. gdańskim, 64 kieleckim, 23 częstochowskim, 18 katowickim; 10 *Fiderczak*: po 2 w woj. bydgoskim i wrocławskim, 6 gdańskim; 2 *Fiderczuk* w woj. bydgoskim; *Fiderczyk* 0; 109 *Fiderek*: 6 w woj. bydgoskim, 91 piotrkowskim, 4 pilskim, po 3 łódzkim i szczecińskim; 42 *Fiderer*: 16 w woj. słupskim, po 9 warszawskim i pilskim; 51 *Fiderewicz*: 9 w woj. bydgoskim, 36 toruńskim, 5 olsztyńskim; *Fiderkie* 0; 56 *Fiderkiewicz*: 2 w woj. gdańskim, 17 warszawskim, 14 katowickim, po 5 konińskim, legnickim i szczecińskim; 6 *Fiderowicz*: po 1 w woj. bydgoskim i toruńskim, 4 poznańskim; 1 *Fieder* w woj. warszawskim, *Fiederak* 0; 1 *Fiederek* w woj. wrocławskim; 5 *Fiederer*: 4 w woj. krakowskim, 1 wrocławskim; 1 *Fiederkiewicz* w woj. konińskim; 1 *Fiederonek* w woj. wrocławskim; 17 *Fiederowicz*: 6 w woj. olsztyńskim, 3 toruńskim, po 2 elbląskim, jeleniogórskim i szczecińskim, po 1 katowickim i kieleckim.

W źródłowym zapisie *Fyderowa* z r. 1791 zanotował w Nowotarskiem J. Bubak, *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotarskiego*, cz. 1, Wrocław 1970, s. 99 i odniósł do niem. *Fider* z przywołaniem Go. Jeśli się przegląda opracowania niem. autorów, to wygląda na to, że rdzeń *Fieder* odnoszą do *Feder* 'pióro', np. s.v. *Fiederer* mamy informację 'nazwa zawodowa od średnio-wysoko-niem. *videren* – zaopatrzyć w pióra, opierzyć' na tego robotnika, który zaopatruje w pióra, strzały i pociski, zatem *Fieder*, w spolszczonym zapisie *Fider* to właśnie taki robotnik; *Fidera* to spolszczenie za pomocą końcówki *-a*, następnie mamy formacje słowotwórcze: patronimiczne na *-(cz)ak*: *Fiederak*, *Fiderczak*, wschodniopolskie *-(cz)uk*: *Fiderczuk*; *-ek*: *Fiderek/Fiederek*, *-(cz)yk*: *Fiderczyk*, *-ewicz*: *Fiderewicz*, *Fiderkiewicz* itd.

FIEDLER, FIDLER

SNW podaje 1025 osób o nazwisku *Fiedler*: 64 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 68 gdańskim, 18 słupskim, 245 poznańskim, 137 opolskim, 96 katowickim, 49 wrocławskim,

44 toruńskim; 891 *Fidler*: po 14 w woj. bydgoskim i elbląskim, 13 gdańskim, 7 słupskim, 111 łódzkim, 92 warszawskim, 80 sieradzkim, 54 wrocławskim; 6 złożone *Fidler*-Wieruszewski: 5 w woj. łódzkim, 1 warszawskim.

W r. 1657 notowane nazwisko *Fidler* w dekanacie kamieńskim (F XIII 487); *Fiedler* Joannes w r. 1735 na Pomorzu Gdańskim (F XIX 485); w r. 1820 w księgach metrykalnych Przyjaźni zapisany został jako świadek chrztu inspicjent leśny (*Waldinspizient*) Friedrich Wilhelm *Fiedler* (Heidn 261).

Nazwisko niem., pochodzące od rzeczownika *Fiedler* 'skrzypek' : *Fiedel* 'skrzypce'. Wariant *Fidler* zapisany po polsku; por. nazwisko *Skrzypek* u 8887 osób i liczne formy pokrewne.

Fifelski, Fifielski, Fifieł, Fifowski
i podobne

SNW podaje 4 osoby o nazwisku *Fifelski* w woj. bydgoskim; 265 *Fifielski*: 142 w woj. bydgoskim, 28 gdańskim, 4 słupskim, 43 pilskim, po 14 katowickim i toruńskim; *Fifieł* 0; 35 *Fifowski*: 21 w woj. lubelskim, 6 kaliskim, po 3 jeleniogórskim i legnickim.

Historycznie nazwisko notowano na południu Kaszub, mianowicie w Sumariuszu ksiąg kościelnych par. Wiele (w miejscowym archiwum parafialnym) zostali zanotowani: Jacobus *Fifelski* 1858 i Valentinus *Fifielski* 1855 (s. 115, 128); tenże Valentinus także jako *Fichelski* 1844 (s. 54). Dodać można, że SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Fichel* w woj. ostrołęckim i *Fichler* ze wskaźnikiem 0.

Nazwiska pochodzą od kasz. wyrazów: rzeczownika: *fif* 'żart, dowcip', 'fortel, wybieg', znanego mi z południa Kaszub częściej w l.mn. *fifë* 'dowcipy, żarty, psoty', przymiotnika i przysłówka *fifich* 'przebiegły, przebiegle', 'wykrętny, wykrętnie', używanych przez H. Derdowskiego w humorystycznym opowiadaniu *O panu Czorlińscim co do Pucka po sece jachoł*; Sych VII 70 notuje *fifikus* 'lubiący dowcipkować, żartować, kawalarz', *Fifa* 'nazwa psa' (z Kościerskiego), na pewno synonimiczna wobec częstego zawołania *psota* : *psocić* się. Więcej wyrazów z tej rodziny etymologicznej zanotował F. Lorentz (Pm Wrtb I 187); wywodzą się one z górnoniem. *Pfiff* 'gwizd, świst', przenośnie 'fortel, sztuczka, figiel, psota, żart'; wymawiane są *Fif*, *fifich* itd. Nazwiska pomorskie pochodzą z zapożyczonych już do kaszubszczyzny wyrazów; te same formy spoza Pomorza mogą nawiązywać wprost do podstaw niemieckich (na Pomorzu pochodzą one pośrednio z niem., wprost z jęz. kasz.). Wariant *Fichel* powstał wskutek opozycji ekwipolentnej (równorzędnej w niemotywowanym już nazwisku). Nazwiska zakończone przyrostkiem *-ski* są strukturami modelowymi.

Filip(p), Philip(h), Filipiak, Filipowicz
i podobne

SNW podaje 5846 osób o nazwisku *Filip*: 57 w woj. bydgoskim, 86 elbląskim, 178 gdańskim, 33 słupskim, 768 rzeszowskim, 631 katowickim, 361 krośnieńskim, 341 nowosądeckim, 249 łódzkim, 232 krakowskim, 221 siedleckim, 220 tarnow-

skim, 211 bielskim, po 197 wałbrzyskim i wrocławskim, 190 opolskim, 165 lubelskim, 138 ciechanowskim, 121 warszawskim; 201 *Filipak*: 6 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 28 krośnieńskim, 24 katowickim; 21 *Filipcewicz*: 1 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 5 katowickim, 4 szczecińskim; 5280 *Filipczak*: 139 w woj. bydgoskim, 44 elbląskim, 82 gdańskim, 64 słupskim, ze wskaźnikiem 0: *Filipczek* i *Filipczenko*; 1795 *Filipczuk*: 3 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 60 gdańskim, 11 słupskim, 467 białostockim, 115 siedleckim, 83 lubelskim, 72 zamojskim, 64 suwalskim; 1795 *Filipczuk*: 3 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 60 gdańskim, 11 słupskim, 155 siedleckim, 110 warszawskim, 83 lubelskim, 72 zamojskim, 71 katowickim; 2141 *Filipczyk*: 8 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 31 słupskim, 865 katowickim, 203 krakowskim, 116 opolskim, 48 tarnowskim; 9292 *Filipek*: 169 w woj. bydgoskim, po 108 elbląskim i gdańskim, 29 słupskim, 1618 lubelskim, 1066 katowickim, 655 siedleckim, 614 krakowskim, 514 warszawskim, 284 tarnowskim, 283 nowosądeckim, 210 skierniewickim; 12 207 *Filipiak*: 564 bydgoskim, 44 elbląskim, 273 gdańskim, 83 słupskim, 1695 poznańskim, 957 kaliskim, 908 warszawskim, 810 łódzkim, 385 szczecińskim, 351 wrocławskim, po 316 lubelskim i zielonogórskim, 295 włocławskim; 334 *Filipiec*: 4 w woj. słupskim, 111 krakowskim, 77 nowosądeckim, 44 katowickim; 3 *Filipiek*: 2 w woj. bydgoskim, 1 bialskopodlaskim; 37 *Filipik*: 4 w woj. gdańskim, 32 białostockim, 1 lubelskim; 438 *Filipiński*: 2 w woj. elbląskim, 106 łódzkim, 68 skierniewickim, 38 warszawskim; 29 szczecińskim; 62 *Filipionek*: 1 w woj. elbląskim, 18 gdańskim, 6 słupskim, 10 jeleniogórskim; 2067 *Filipiuk*: 5 w woj. bydgoskim, 43 elbląskim, 28 gdańskim, 11 słupskim, 942 bialskopodlaskim, 389 białostockim, 83 warszawskim, 68 katowickim, 54 olsztyńskim; 259 *Filipkiewicz*: 2 w woj. elbląskim, po 10 gdańskim, gorzowskim, jeleniogórskim i wałbrzyskim, 44 częstochowskim, po 38 kieleckim i krakowskim; 2656 *Filipkowski*: 26 w woj. bydgoskim, 41 elbląskim, 165 gdańskim, 11 słupskim, 819 łomżyńskim, 478 suwalskim, 193 olsztyńskim, 128 warszawskim, 109 katowickim, 104 białostockim; 207 *Filipow*: 8 w woj. gdańskim, 54 suwalskim, 30 warszawskim, 19 białostockim; 194 *Filipowiak*: 3 w woj. słupskim, 53 leszczyńskim, 46 poznańskim, 43 wrocławskim; 8183 *Filipowicz*: 1088 warszawskim, 401 białostockim, 390 katowickim, 285 poznańskim, 280 olsztyńskim, 278 krakowskim, 257 szczecińskim, 246 siedleckim, 235 zielonogórskim, 218 nowosądeckim, 200 łódzkim, 192 kaliskim; 4138 *Filipowski*: 66 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 63 gdańskim, 43 słupskim, 680 krakowskim, 524 katowickim, 285 poznańskim, 209 łódzkim, 165 warszawskim; 145 *Filipów*: 2 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 10 słupskim, 24 warszawskim, 20 katowickim; 64 *Filipp*: 4 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 24 warszawskim, 13 opolskim; 12 *Filippi*: po 3 w woj. gdańskim i wrocławskim, 4 legnickim, 2 krakowskim; 13 *Filippow*: 1 w woj. słupskim, 8 białostockim, 4 warszawskim; 8 *Filippowicz*: po 1 w woj elbląskim i wałbrzyskim, 6 warszawskim; 1453 *Filipski*: 42 w woj. bydgoskim, 43 elbląskim, 168 gdańskim, 236 toruńskim, 133 włocławskim, 119 ciechanowskim, 86 katowickim, 59 olsztyńskim; w pisowni niem.: 6 *Philip*: 5 w woj. gdańskim, 1 bielskim; 1 *Philipowski* w woj. gdańskim; 121 *Philipp* 1 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 44 gdańskim, 11 słupskim; 11 *Philippski* w woj. gdańskim; wiele występuje poza Pomorzem Gdańskim: 12 *Philipczyk*; po 6 w woj. katowickim i opolskim; 2 *Philipiak* w woj. jeleniogórskim; 8 *Philippczyk*: 5 w woj. katowickim, 3 opolskim; 9 *Philipps*: 12 *Philips*: 10 w woj. poznańskim; 1 *Philipzyk* w woj. katowickim; 7 *Phillips*.

W staropolszczyźnie notowane jako *Filip* od r. 1381 we wszystkich dzielnicach Polski z wyjątkiem Pomorza; *Felip* od r. 1425 w Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Chwilip* w r. 1408 w Wielkopolsce; *Filip* lub *Pyłyp* w r. 1441 na Kresach Południowo-Wschodnich; w postaci łac. *Philippus* od r. 1153 we wszystkich dzielnicach Polski; *Pilippus* w r. 1337 w Małopolsce; *Filipek* lub *Filipko* w r. w r. 1388 w Wielkopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Filipowiec* w r. 1489 na Kresach Północno-Wschodnich; *Pilipek* lub *Pilipko* w r. 1445 na Kresach Południowo-Wschodnich; *Pilipko* lub *Pyłypko* w r. 1440 na tychże kresach; *Chwil* w r. 1442 na Kresach Południowo-Wschodnich; *Fielek* w r. 1483 w Małopolsce; *Fil* w latach 1402–1407 na Kresach Południowo-Wschodnich; *Filczyc* w r. 1413 na Mazowszu; *Filek* lub *Filko* w r. 1425 na Kresach Południowo-Wschodnich; *Filiszewic* w r. 1408 w Wielkopolsce i tamże w r. 1408 forma żeńska *Filiszkowa*; w r. 1425 *Filko* na Kresach Południowo-Wschodnich; *Filusz* w r. 1456 na Śląsku (Mal III 216). W r. 1793 w Kowalach pod Gdańskiem mieszkał chłop Johann *Philipfen*; w latach 1740–1790 w Niegowie (*Nobel*) mieszkał chłop Gert *Philipfen* (Muhl 26, 36, 184); w księdze chrztów par. Chmielno w r. 1826 zapisany został Anton *Philipp*, a w r. 1835 Jacob *Filipp* (AP I 11, 40).

Podstawowe nazwisko *Filip* pochodzi od dwuczłonowego imienia gr. *Filip* < gr. *Phílippos*: w I członie występuje rzeczownik *phílos* 'miłośnik, przyjaciel', w II *híppos* 'koń'; całe im. oznacza więc 'miłośnik koni'; łacina przejęła je regularnie w postaci *Philippus*, z czego po odrzuceniu łac. końcówki *-us Filip*. W wariantach pochodnych spotykamy formy patronimiczne: *Filipak*, *Filipiak*, *Philipiak*, *Filipczak*, *Filipowiak*, utworzone za pomocą przyrostka *-ak*; *Filipek*, *Filipczek* z przyrostkiem *-ek*; wschodniopolski *-uk*: *Filipiuk*; *Filipik*, *Filipcyk*, *Philipzyk*, powstałe przy użyciu przyrostka *-ik/-yk*; *Filipowicz*, *Filipkiewicz*, *Philip(p)czyk*, *Filipcewicz*, w których stwierdzamy suf. *-owicz/-ewicz*; zdrobnioną postać *Filipionek*; struktury modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-owski*: *Filipowski*, *Filipkowski*. Osobne miejsce zajmują tu postaci patronimiczne z niem. końcówką *-s* dop. l.poj. *Philip(p)s*. Dodać trzeba, że *Prądzyńscy* z *Prądzony* w pow. chojnickim używali przydomka *Flilip*, por. zapis z r. 1619 Michał Prądzyński dictus *Philip* (Przyd 70).

Fiszka por. *Wyszk*

Fischer, Fiszer, Fyszer
i podobne

SNW podaje 1473 osoby o nazwisku *Fischer*: 115 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 97 gdańskim, 30 słupskim, 220 katowickim, 167 poznańskim, 118 toruńskim, 80 wrocławskim, 62 kaliskim, 55 leszczyńskim, 52 warszawskim, 42 olsztyńskim, 40 jeleniogórskim, 36 opolskim, po 27 gorzowskim i koszalińskim, 25 zielonogórskim, po 24 wałbrzyskim i włocławskim; złożone *Fischer de Fischering* 12 w woj. wrocławskim; 4 *Fischer-Fischerring*: po 2 w woj. jeleniogórskim i wrocławskim; 1 *Fischman* w woj. tarnowskim; 1 *Fischner* w woj. krakowskim; 1 w formie mazurzącej *Fiser* w woj. lubelskim; 5 w zapisie ang. *Fisher*: po 1 w woj. gdańskim, kaliskim, koszalińskim, poznańskim i szczecińskim; w zapisie spolszczonym *Fiszer* 3460: 79 w woj. bydgoskim, 94 elbląskim, 116 gdańskim, 65 słupskim, 489 katowickim, 229 toruńskim, 211 poznańskim,

183 katowickim, 177 łódzkim, 114 kaliskim, 105 szczecińskim, 82 wałbrzyskim, 75 leszczyńskim, 70 suwalskim; 2 *Fiszerman* w woj. łódzkim; 69 form pochodnych patronimicznych *Fiszerowicz*: 22 w woj. łódzkim, 19 poznańskim, po 6 warszawskim, lubelskim i wrocławskim; 12 *Fyszer*: 6 w woj. ciechanowskim, 4 ostrołęckim, po 1 częstochowskim i olsztyńskim.

Na Pomorzu Gdańskim nazwisko często wchodziło do źródeł pisanych: w r. 1598 w Chwaszczynie zanotowany został Joannes *Fischer* (F XXXVI 182), w księgach metrykalnych par. Garc figuruje pod r. 1735 Johan *Fischer*, a w r. 1748 par. Rudno (obie wsie w pow. tczewskim) Paul *Fischer* (Damps 78); w BBK 38, 42, 70 zostali odnotowani: *Fischer* Quirinus w r. 1648, przybyły do miasta z Vogelsburgk w Turyngii; *Fischer* Salomon, stolarz (*Tischler*) w r. 1669 i *Fischer* Johann Ernst w r. 1801, kuśnierz, ewangelik, liczący lat 25; w księdze chrztów par. Kościerzyna zapisani zostali: chrzczone dzieci Joannis *Feszer* r. 1747 i Joannis *Fyszer* r. 1754, a w r. 1749 została zapisana Eva *Feszerka* (AP X 18, 40, 92), w księdze ślubów tejże par. Kościerzyna w r. 1827 została zanotowana *Fischer* Maria (AP XII 9); David *Fischer* był w r. 1725 w Petershagen (dziś okolice ul. Augustyńskiego w Gdańsku), w r. 1692 Georg *Fischer* sprzedał włości w Żukczynie pod Gdańskiem (Muhl 51, 174). W r. 1842 w Kartuzach pierwsze nabożeństwo ewangelickie odprawił pastor Heinrich Julius *Fischer* z Przyjaźni, pełniący tu obowiązki duszpasterskie w latach 1844–1852, w r. 1875 w Kłobuczynie pod Kościerzyną mieszkał niejaki *Fischer*, Richard *v. Fischer* w r. 1903 był właścicielem leśniczówki pod Kłosówkiem, gm. Przodkowo, pow. kartuski, Richard *v. Fischer* był również właścicielem włości pod Parchowem w r. 1903, w r. 1909 przejęła je wdowa Anna *v. Fischer* (Heidn 219, 241, 256, 412, 475). Księga metrykalna par. Rumia zawiera wpisy: Daniel *Fischer* 1749, Andreas *Fischer* 1754 (AP XIX 72, 91), Andreas Joannes *Fiszer* 1758 odnotowany został w księdze metrykalnej par. Reda (AP XVIII, niepaginowana); Chrystianus *Fischer* zanotowany został w księdze metrykalnej par. Strzepcz w r. 1735, a w rok później jako *Fyszer* (AP XXIV 169, 171); w księdze chrztów par. Sierakowice utrwalony został filius Joannis *Fyszer* (AP XX 33); Franciscus *Fischer* zapisany został w r. 1753 w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem (AP V 30).

Nazwisko pochodzi od niem. nazwy zawodowej *Fischer* 'rybak', synonimiczne jest określenie *Fischerman(n)* i *Fischner*; nazwisko polonizowane było graficznie do postaci *Fiszer*, pisane także *Fyszer*, por. odpowiednik polski *Rybak* u 14 194 obywateli, z tego 378 w woj. bydgoskim, 193 elbląskim, 386 gdańskim, 234 słupskim.

Fleischman(n), Flejssman(n), Flajszman, Sarkander i podobne

Przyznam się, że do zajęcia się tymi nazwiskami skłoniła mnie myśl o zgrecyzowanej formie *Sarkander*, dla której szukałem podstawy niem. w postaci (najpewniej) *Fleischman(n)*. Nazwiskami tego typu zajmowałem się, gdy przyglądałem się latynizacji, grecyzacji i częściowo nawet hebraizacji nazwisk wybitnych Pomorzan, a z drugiej strony przyglądałem się nazwiskom niektórych świętych z *Hagiografii Polskiej*. Nurtowało mnie wtedy nazwisko świętego kapłana i męczennika za zachowanie tajemnicy spowiedzi (*sigillum sacramenti*), św. Jana Sarkandra, pochodzącego z Krzeszowa i pracującego

na Morawach, gdzie poniósł śmierć męczeńską. Pytałem pisemnie i ustnie (wówczas dr., dziś prof.) Roberta Mrózka, znawcę nazewnictwa osobowego i geograficznego Śląska Cieszyńskiego, czy nie spotkał w źródłach historycznych nazwiska *Fleischmann* bądź podobnego. Obecnie – po przeczytaniu biogramu tego świętego – wracam ponownie do nazwiska w szerszym kontekście, ale zaraz na początku powiedzieć muszę, że Go 265 (s.v. *Fleisch* i 502) zaznacza *Fleischmann – gräzisiert Sarkander*, a więc moje przypuszczenie uzyskało potwierdzenie w literaturze. Zostawmy jednak na razie to stwierdzenie, a przyjrzymy się nazwiskom pol. (ściślej: odnotowanym w SNW), nawiązującym do pojęcia 'rzeźnik, masarz'.

W **łacinie** był to *lanio*, ale choć w dokumentach, zwłaszcza metrykalnych księgach kościelnych często pojawia się to określenie zawodowe i nazwisko jako przekład pol. *Rzeźnik* czy *Kiełbasnik*, to do dziś nie przetrwało w nazwiskach (nie notuje przynajmniej SNW). Pojawił się jednak jako przydomek w starożytnym Rzymie (IC 164, 324). Podobnie w nazwiskach pol. nie zachowały się *lanius* i *laniarius*, nieujawnione także w przydomkach łac. To samo dotyczy wyrazu *macellarius*. Może od łac. *botularius* 'rzeźnik', co derywatem od *botulus* 1) 'kiełbasa'; 2) 'trzewia' w łac. kościelnej (Plezia I 377), pochodzą nazwiska: 54 *Botul*: 47 w woj. skierniewickim, 4 warszawskim, 2 piotrkowskim, 1 łódzkim i pochodne 93 *Botuliński*: po 13 w woj. białostockim, łódzkim i zielonogórskim, 11 warszawskim, 10 gorzowskim i szczecińskim, 8 olsztyńskim, 7 wrocławskim, po 5 katowickim, i nowosądeckim, 4 gdańskim; *Botol* 0; *Botoła* 0.

W jęz. **ang.** na rzeźnika mówi się *butcher* lub *slaughterer*; pierwszy rzeczownik może występuje w nazwisku *Butchard* u 1 osoby w woj. gdańskim; drugi niepoświadczony w nazwiskach obywateli pol.

W **niemczyźnie** w zakresie ap. są to: *Fleischhacker*, *Fleischhauer* (i *Beinhauer*, *Knochenhauer*), *Fleischmann*, *Fleischhacker*, *Fleischner*, *Fleissner*, *Kuttler*, *Metzger*, *Schlächter*, *Sulzer*, *Wurster*, może i inne (por. Go 265). W SNW odnotowane zostały:

Flaischer 0; 8 *Flaiszer*: 5 w woj. wrocławskim, 3 katowickim; 11 *Flaiszerowicz* w woj. katowickim; 1 *Flajsierowicz* w woj. zielonogórskim; 16 *Flajszak*: 14 w woj. bielskim, 2 katowickim; 11 *Flajszok* w woj. katowickim; 1 osoba nosząca nazwisko *Flajszar* w woj. opolskim; 318 *Flajszer*: 93 w woj. katowickim, 58 kaliskim, 34 gorzowskim, 32 opolskim, po 19 poznańskim i wrocławskim; pochodne *Flajszerowicz* 14 w woj. szczecińskim; 2 *Flejscher* w woj. katowickim; 39 *Flejsierowicz*: 9 w woj. zielonogórskim, 7 gdańskim, po 5 konińskim i poznańskim; 4 *Fleysierowicz* w woj. gorzowskim; *Flejsiorowicz* 0; 11 *Fleiszar*: 10 w woj. poznańskim, 1 wrocławskim; 125 *Fleiszer*: 43 w woj. opolskim, 16 katowickim, 9 warszawskim, po 6 kaliskim i toruńskim, po 5 białostockim, gdańskim, kieleckim i poznańskim; 1 *Fleischel* w woj. gdańskim wskutek obocznego *-l* w wygłosie; 76 *Fleiszerowicz*: 30 w woj. zielonogórskim, 14 wrocławskim, 8 gdańskim, po 6 koszalińskim, leszczyńskim i poznańskim; 8 *Fleiszor* w woj. koszalińskim; 160 *Fleszer*: 35 w woj. zielonogórskim, 26 wrocławskim, 24 opolskim, 14 gorzowskim, po 9 legnickim i wałbrzyskim, 7 piotrkowskim, po 6 gdańskim, i toruńskim; 1 *Fleszerowicz* w woj. wrocławskim; 1 *Fleszor* w woj. przemyskim; 906 *Fleszar*: 280 w woj. rzeszowskim, 105 przemyskim, 85 wałbrzyskim, 62 katowickim, 37 zielonogórskim, 29 krakowskim, 26 gdańskim, 24 gorzowskim; 224 *Flejszer*: 32 w woj. warszawskim, 30 ostrołęckim, 29 gdańskim, 27 legnickim; 45 *Flejszerowicz*: 16 w woj. pilskim, 9 wrocławskim, 6 jeleniogórskim, 4 zielonogórskim, po 3 gorzowskim i poznańskim, 2 gdańskim.

SSNO II 48, VII 59 utrwala nazwisko *Fleszar* z r. 1412 z Wielkopolski, z. r. 1424 z Mazowsza i *Flejszer* z r. 1429, również z Mazowsza oraz z r. 1425 z Kresów Południowo-Wschodnich; *Flejszar* z r. 1413 z Małopolski. Zoder I 495 notuje *Fleisch* jako równoznaczne z rzeczownikiem *Fleischer* 'rzeźnik' (bo wprost *Fleisch* to 'ciało, mięso'), a samo nazwisko przytacza od r. 1571 Paweł *Fleisch*; *Fleischer* 'rzeźnik', także 'kat' od r. 1631: Caspars *Fleischers* Witbe.

2 *Flajszhaker* w woj. katowickim; 1 *Flajszhakier* w woj. opolskim; *Flajszaker* 0; 3 *Fleischhacker*: 2 w woj. katowickim, 1 gdańskim; 2 *Fleischhakier* w woj. opolskim; 1 *Fleiszhaker* w woj. opolskim; 1 *Flejschhacker* w woj. katowickim; 1 *Flejszakier* w woj. wałbrzyskim; Zoder I 495 datuje to nazwisko od r. 1652 Thomas *Fleischacker*, wymienne z *Fleischhauer*, notowane od r. 1694, w postaci średnio-wysoko-niem. *vleshowere* z r. 1266.

1 *Fleischhauer* w woj. wałbrzyskim; 2 *Knockenhauer* (zamiast *Knochenhauer*) w woj. kaliskim; 11 osób o nazwisku *Fleischman*: 5 w woj. słupskim, 4 legnickim, po 1 piotrkowskim i wałbrzyskim; 16 *Fleischmann*: 10 w woj. katowickim, 4 warszawskim, po 1 krakowskim i legnickim; 10 *Flajszman*: 9 w woj. łódzkim, 1 konińskim; 1 *Flajszman* vel *Flejszman* w woj. łódzkim; 1 *Flejsman* w woj. łódzkim; *Fleyszman* 0; 17 *Fleszman*: 8 w woj. leszczyńskim, 7 gdańskim, po 1 łódzkim i wrocławskim; 3 *Flesman*: 2 w woj. konińskim, 1 szczecińskim; 47 *Fleśman*: 43 w woj. konińskim, 3 szczecińskim, 1 gdańskim; *Flejśman* 0; *Sarkander* 0 (SNW nie notuje). Od niem. *Fleischmann* 'rzeźnik, masarz', jak np. *Ackermann* 'rolnik, chłop' od *Acker* 'rola' *Baumann* 'budowniczy' od *bauen* 'budować' *Schuhmann* 'szewc' od *Schuh* 'but', *Zimmermann* 'cieśla' – wszystkie z członem *-man(n)* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'. Zoder I 495 podaje nazwisko *Fleischmann* od r. 1599 i objaśnia jako 'Fleischer', tj. 'rzeźnik'. DF 245–246 podaje synonimy i ich geografię na 'rzeźnika', utrwalone w nazwiskach, a więc *Fleischer* potwierdzone od XIV w. w Legnicy (SNS I nie notuje). Zdaniem tych badaczy jest to skrót określenia *Fleischhauer*, które odnoszono głównie do 'tego, co łamał kości zwierząt'; wyraz używany głównie na wschodzie i północy Niemiec. Pierwotnie odnoszone do 'zabijającego zwierzęta, tj. *Schlachter*'; dziś *Schlachter* to ludowe określenie w północnych Niemczech na 'domowego rzeźnika'. *Fleischhauer* w okresie kształtowania się nazwisk (w. XII–XV) był szeroko rozpowszechnionym określeniem rzeźnika: od Renu po Śląsk, od Morza Północnego po Dunaj. Synonimem jego były *Beinhauer* 'łamacz nóg' i *Knochenhauer* 'łamacz kości'. Rzeczownik *Fleischhauer* został poświadczony od r. 1358: *Vochk der fleichhocher* i z r. 1360 *der Voch fleigschhawer* i tegoż roku *Fleischmann*: *der flaischman* (ib. s.v. *Fleischhauer*); *Fleischner*, obocznie także *Fleissner* i *Fleißner* oraz *Fleißer*, *Fleisser* uznaje za późniejszą formę od *Fleischer*. Umocnienie się nazwiska *Fleischhack(er)* na południowym wschodzie poświadcza występowanie określenia *Fleischhack(er)* od średniowiecza. To samo dotyczy nazwiska i ap. *Fleischmann* w Bawarii, okolicach Eger *(Egerland)* i Frankonii. Z kolei nazwisko *Metzger* występuje na południowym zachodzie Niemiec; wyraz pospolity *Metzger* od XV w. rozpowszechnił się także na północ i wschód, początkowo znany był nad Mozelą, nad środkowym Renem i w Hesji; dziś występuje tam także tak samo brzmiące nazwisko; Zoder I 495 notuje od r. 1599: Joachim *Fleischman*; 7 *Flejsner*: 5 w woj. łódzkim, 2 warszawskim; 2 *Flesner* w woj. bielskim; 1 *Fleschner* w woj. toruńskim; 4 *Fleszner*: 3 w woj. warszawskim, 1 legnickim; Zoder I 495 wywodzi nazwisko *Fleischner* od n.m. *Fleissen* w Sudetach, na północ od Eger; 7 *Kutlarz* w woj. łódzkim; 125 *Metzger*: 20 w woj. kieleckim, po 16 wrocławskim i zamojskim,

15 gdańskim; 60 *Metzgier*: 35 w woj. zamojskim, po 5 opolskim i zielonogórskim, po 4 poznańskim i wałbrzyskim, 3 szczecińskim; 13 *Mecger*: 6 w woj. pilskim, 3 kieleckim, po 2 lubelskim i przemyskim; 5 *Mecgier* w woj. katowickim; 1 *Metzegier* w woj. zamojskim; 12 *Metzker*: 6 w woj. legnickim, 3 pilskim, 2 jeleniogórskim, 1 wrocławskim; 13 *Mezger*: 7 w woj. słupskim, 3 katowickim, 2 wałbrzyskim, 1 przemyskim; 38 *Mezgier*: 13 w woj. słupskim, 10 przemyskim, 8 koszalińskim, 7 katowickim; 1 *Meżgier* w woj. przemyskim; 1 *Metzigier* w woj. poznańskim; 81 *Metzler*: 20 poznańskim, 14 bielskim, 13 krakowskim, 12 konińskim, po 5 bydgoskim i leszczyńskim, po 4 szczecińskim i wałbrzyskim, 3 gdańskim, 1 pilskim; 109 *Metler*: 34 w woj. poznańskim, 26 konińskim, 9 zielonogórskim, 6 gdańskim, 5 warszawskim; 78 *Metlerski*: 42 w woj. radomskim, 12 warszawskim, 7 suwalskim, 6 katowickim.

Schlachter 12: 8 w woj. wrocławskim, 4 jeleniogórskim; 22 *Szlachter*: 12 w woj. jeleniogórskim, 7 legnickim, 2 wrocławskim, 1 włocławskim; Zoder II 515 – obok wywodu *nomen agentis* 'nazwa działacza' od *schlachten* 'zabijać' – odnosi także do n.m. *Schlacht* w Westfalii i Bawarii i *Schlachta* w Poznańskiem; samo nazwisko dokumentuje od r. 1345: *Bruneke* filius Brunes *Slechteres*.

Wurster 38: 24 w woj. poznańskim, 8 elbląskim, 5 konińskim, 1 toruńskim; od nazwy kiełbasy, po niemiecku *Wurst*, mamy nazwiska 138 *Wurst*: 43 w woj. opolskim, 24 poznańskim, 19 leszczyńskim, 14 katowickim, 10 włocławskim, po 5 warszawskim, łódzkim i zielonogórskim, po 4 krakowskim i toruńskim; w wymowie *-št-*, a więc *Wurszt* 107 osób: 39 w woj. zamojskim, 20 częstochowskim, 12 szczecińskim, po 7 koszalińskim i piotrkowskim. Zoder II 873 tłumaczy niem. nazwisko *Wurster* jako: 1) mieszkańca ziemi *Würsten* 'Land Wursten'; 2) odzawodowo: *Wurster* 'kiełbaśnik', tj. 'wytwórca kiełbas' lub 'handlarz kiełbasami'.

W jęz. **ros.** to *kołbasnik* lub *miasnik*; wprost w nazwiskach pol. niepotwierdzone; jednak do fonetyki wschodniosłowiańskiej nawiązują nazwiska: 12 *Kołbasa*: 8 w woj. bielskim, po 2 warszawskim i opolskim; *Kołbasenko* 0; 3 *Kołbasicz*: 2 w woj. olsztyńskim, 1 łódzkim; *Kołbasiewicz* 0; 33 *Kołbasiuk*: 8 w woj. białostockim, 6 opolskim, 7 tarnowskim, po 4 chełmskim i wrocławskim; 2 *Kołbasko* w woj. kieleckim; 1 *Kołbasowska* w woj. białostockim. Odnotowano także nazwisko *Miasnikow* 0. Nazwiska te plasują się na wschodnich terenach Rzeczpospolitej i na tzw. Ziemiach Odzyskanych.

W **polszczyźnie** na 'tego, co zabija zwierzęta rzeźne' mówi się *masarz*, jednak późne, zaświadczone dopiero przez SW, zapożyczone z cz. (najpierw jako regionalizm galicyjski i cieszyński B II 149) *masarź* < **męsarь* (< prasłowiańskie **męso* 'mięso') Bor 316 i *rzeźnik*. W nazwiskach obywateli pol. rzeczownik *masarz* poświadczony został jednak dość bogato:

Masar 0; pochodne patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ak*, nie zawsze miękczącego poprzedzającą spółgłoskę, a więc *Masarak* 0; 468 *Masarczyk*: 452 w woj. katowickim, 7 szczecińskim, 3 jeleniogórskim, po 2 gorzowskim i olsztyńskim, po 1 bielskim i wałbrzyskim, które możemy zinterpretować podwójnie: albo od ap. *masarczyk* 'pomocnik masarza', albo patronimiczne od n.os. *Masarz* z suf. *-czyk* bądź *Masarek* z suf. *-yk*; 5 *Masarek* w woj. katowickim, które możemy objaśnić jako strukturę patronimiczną z suf. *-ek* od n.os. *Masar(z)*; patronimicznymi formacjami są także: *Masarewicz* 0 i *Masarowicz* 0; prawdopodobnie także (może to bowiem być formacja deminutywna) *Masaryk* u 1 osoby w woj. konińskim; modelowe, utworzone przy

użyciu przyrostka *-(ew)ski* to: 29 *Masarski* w woj. katowickim i 1 *Masarzewska* w woj. nowosądeckim.

Bardzo rozbudowana jest rodzina etymologiczna nazwisk opartych na podstawie *rzeźnik*: 3436 *Rzeźnik*: 308 w woj. lubelskim, 269 radomskim, 236 rzeszowskim, 217 tarnowskim, 168 tarnobrzeskim, 150 łódzkim, 149 wrocławskim, 146 leszczyńskim, 133 zamojskim, 120 poznańskim, 110 bydgoskim, 104 katowickim, 98 warszawskim; 131 z formą gwarową powstałą wskutek upodobnienia *rz* (fonetycznie *ž*, zatem proces stosunkowo późny) 131 *Rzeżnik*: 32 w woj. sieradzkim, 22 radomskim, po 7 wrocławskim i zamojskim, 6 toruńskim, po 4 gdańskim, koszalińskim, lubelskim, rzeszowskim, szczecińskim i tarnowskim; formy patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka *-ewicz*: 161 *Rzeźnikiewicz*: 47 w woj. rzeszowskim, 18 krośnieńskim, 14 katowickim, 13 warszawskim, 12 wałbrzyskim, 11 toruńskim, 8 legnickim, 7 jeleniogórskim, po 5 elbląskim, krakowskim, tarnobrzeskim i tarnowskim; po 4 olsztyńskim i wrocławskim, 2 nowosądeckim, 1 poznańskim; *-owicz*: *Rzeźnikowicz* 0; 4 *Rzeznikiewicz*: 3 w woj. lubelskim, 1 rzeszowskim; modelowa powstała przy użyciu przyrostka *-owski*: *Rzeżnikowski* 206; patronimiczne z suf. *-ak*: 946 *Rzeźniczak*: 288 w woj. łódzkim, 109 sieradzkim, 60 kaliskim, 49 bielskim, 47 katowickim, 42 częstochowskim, 40 zielonogórskim; *Rzezniczok* 0 i 17 *Żeźniczok* w woj. częstochowskim; w „wersji śląskiej"; 7 *Rzezniczak*: 3 w woj. sieradzkim, 2 wrocławskim, po 1 w woj. gdańskim i łódzkim; są także formacje: 38 *Rzeźniak*: 10 w woj. zamojskim, 9 elbląskim 4 olsztyńskim, 3 toruńskim, po 2 warszawskim, katowickim, krakowskim i wrocławskim; 4 *Rzeżniak*: po 1 w woj. warszawskim, olsztyńskim, skierniewickim i zamojskim; 3 *Rzezniak* w woj. bydgoskim i pochodne modelowe 1 *Rzezniacka* w tymże województwie, dla których podstawą może być nazwisko *Rzeźna* 1 w woj. konińskim i pochodne: 1 *Rzeźniaczak* w woj. nowosądeckim oraz od tegoż modelowe 10 *Rzeźniacki*: 4 w woj. bydgoskim, po 3 łódzkim i poznańskim, nadto 1 *Rzeżniacki* w woj. bydgoskim; od podstawy *Rzeźna* wywiedziemy także nazwisko *Rzeżnicz* 0; modelowe 1 *Rzeźniakowski* w woj. siedleckim; 31 *Rzeźniewski*: 16 w woj. tarnowskim, 9 zielonogórskim, 6 gorzowskim; 1 *Rzeźniecki* w woj. poznańskim od *Rzeźnik* z analogią do nazwisk typu *Bielecki*; z suf. *-ek*: 605 *Rzeźniczek*: 296 w woj. katowickim, 66 częstochowskim, 39 opolskim, 29 skierniewickim, 27 opolskim; 11 *Rzezniczek*: 7 w woj. katowickim, 2 skierniewickim, po 1 warszawskim i opolskim; z suf. *-uk*: 57 *Rzeźniczuk*: 40 w woj. chełmskim, 6 lubelskim, po 4 bialskopodlaskim i tarnowskim; 5 *Rzezniczuk*: 4 w woj. chełmskim, 1 tarnowskim; z suf. *-ka*: 2 *Rzeźniczka* w woj. szczecińskim; wspomniany wyżej *Rzeźnikowski* u 206 osób: 55 w woj. toruńskim, 47 bydgoskim, 42 skierniewickim, 27 gdańskim, 15 szczecińskim; z kaszubieniem 1 *Rzeznikowski* w woj. gdańskim; 6 *Rzeźnikowski*: 5 w woj. skierniewickim, 1 toruńskim; 1030 *Rzeźnicki*: 199 w woj. warszawskim, 156 skierniewickim, 100 łódzkim, 65 szczecińskim, 64 płockim, 50 kieleckim, 43 katowickim, 32 sieradzkim, 29 radomskim, 24 słupskim, 19 gdańskim; 11 *Rzeznicki* z kaszubieniem: 4 w woj. skierniewickim, 2 warszawskim; 51 *Rzeżnicki*: 15 w woj. łódzkim, 12 warszawskim, 10 skierniewickim.

Od podstawy *rzezać*, *rzeź* znalazłoby się jeszcze wiele nazwisk, ale semantycznie nie muszą (czy raczej nie pochodzą) od *rzeźnika*. SSNO IV 545; VII 217 notuje nazwisko *Rzeźnik* od r. 1310 na Śląsku i pochodne patronimiczne *Rzeźnikowic* z Małopolski oraz

z r. 1494 z ziemi wizneńskiej. Sł stp VIII notuje rzeczownik *rzeźnik* 'rzemieślnik, który zarzyna bydło i trudni się sprzedażą mięsa'.

Na 'tego, co wyrabia kiełbasy', mówimy *kiełbaśnik* (por. L II 349 'który kiełbasy robi, sprzedaje'), niekiedy metonimicznie nazwany może być także *kielbasą*. I oto SNW notuje nazwiska: 13 *Kełbaśnik*: 4 w woj. szczecińskim, po 3 elbląskim i katowickim, 2 kieleckim, 1 gorzowskim; 118 *Kiełbas*: 77 w woj. bielskim, po 11 katowickim i wrocławskim, 10 opolskim; 6893 *Kiełbasa*: 484 w woj. nowosądeckim, 454 katowickim, 285 rzeszowskim, 191 kaliskim, 186 tarnobrzeskim, 137 koszalińskim; *Kiełbasza* 0; patronimiczne: 7 *Kiełbasiak*: 5 w woj. sieradzkim, 2 łódzkim; 3 *Kiełbasicz* w woj. łódzkim; 255 *Kiełbasiewicz*: 55 w woj. pilskim, 51 poznańskim, 49 toruńskim; *Kiełbasiuk* 0; 5 *Kiełbasowicz*: 4 w woj. wrocławskim, 1 przemyskim; *Kiełbaszak* 0; *Kiełbaszewicz* 0; *Kiełbaszak* 0; modelowe, powstałe od *Kiełbasa* za pomocą przyrostka *-iński* od *Kiełbasa* lub *-ski* od *Kiełbasin* 0 i *Kiełbasowska* od *Kiełbasa* za pomocą przyrostka *-owski*; 48 *Kiełbaszewski*: 43 w woj. białostockim, 4 łódzkim, 1 warszawskim przy użyciu przyrostka *-ewski*; typy wschodniopolskie: w formie przymiotników dzierżawczych: *Kiełbasin* 0 i *Kiełbasów* 0; dwuznaczna jest formacja *Kiełbaska*: albo od rzeczownika zdrobniałego *kiełbaska*, albo od n.os. *Kiełbasa* z suf. *-ka*.

Z przeprowadzonych rozważań zdają się wynikać pewne wnioski: 1) dużo określeń na *masarza*, *rzeźnika* mają Niemcy, nieomal wszystkie one zostały utrwalone w nazwiskach obywateli pol.; 2) w Polsce określenia niem. na przedstawiciela omawianego zawodu przeważają na Pomorzu, Warmii, Mazurach i na Śląsku, a więc tam, gdzie od wieków obok ludności pol. występowali Niemcy, z kolei nazwiska od podstaw *masarz*, *rzeźnik* przeważają na centralnych ziemiach Polski; 3) warto by przeanalizować nazwiska od innych synonimicznych nazw zawodów i to tych najbardziej potrzebnych i najliczniej reprezentowanych przez rzemieślników, jak cieśla, młynarz, kowal; por. też hasło *Miąsko*.

Flem(m)ing

SNW podaje 238 osób o nazwisku *Fleming*: 34 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 108 gdańskim, 3 słupskim, 16 poznańskim, po 11 koszalińskim i wałbrzyskim, 10 płockim, po 9 katowickim i szczecińskim; 156 *Flemming*: 30 w woj. bydgoskim, po 7 elbląskim, łódzkim, olsztyńskim i toruńskim, 87 gdańskim, po 4 warszawskim i poznańskim.

Historycznie na Pomorzu Gdańskim mamy nieliczne zaświadczenia tego nazwiska: w księgach metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą wystąpili: zmarli Stephanus *Fleming* inquil.[inus] 'chałupnik' an[norum] 'lat' 16 et Petrus *Fleming* inq. an. 53 de Krajanka 1715, Martinus *Fleming* luth.[eranus] 'ewangelik' de Siciny 1753, inter Martinum *Flemik* fam.[ulum] 'sługą' de Dwierzno 1754, Michael *Flemik* de Kensowo Minor 1755, Martinus *Fleming* scultetus 'sołtys' Kesowiensis 1770, Martinus *Flemink* senior 'Starszy' scultetus de Kęsowo Maior 1773, inter Petrum *Fleming* juv.[enem] 'młodzieńcem' de Kensowo Wielkie 1776, Michael *Fleming* hort.[ulanum] 'ogrodnikiem' an. 40 de Brzuchowo 1774, mort.[uus] 'zmarły' Martinus *Fleming* senior de villa Kensowo Małe 1775, Martinus *Fleming* fam.[ulus] de Kensowo Maior 1776, filius Petri *Fleming* et Gertrudis Wrölkowna [...] Stephanus Petrus de Pieńkowo, patrini fuerunt 'rodzicami chrzestnymi byli'

Martinus *Fleming* 1777, filius Petri *Flemik* et Gertrudis […] Andreas 1779, filius Petri *Flemik* et Gertrudis […] Andreas de Krajanki 1780, filius Petri *Fleming* inquil.[ini] et Gertrudis wrelkowna […] Josephus Petrus de Bralewnica 1783, Marianna *Flemingowa* de Kensowo Maior w r. 1759; taż w r. 1764 zapisana Mariannna *Fleminkowa*, mortua 'zmarła' Regina *Fleminkowa* vidua 'wdowa' an. 75 de Siciny 1788; Rozalia *Fleminkowna* de Kensowo Maior (Szuta). Lica przytacza *Fleming* z r. 1558 (F XIII 523), *Flemming* Jakob 1622 (GSD 100) i *Flemming* Luise z 1827 (Bar 170). W r. 1773 zarządcą majątku w Kamienicy Królewskiej, pow. kartuski był *Fleming*, a w Ciechomiu pod tą wsią *gburem* był Ernst *Flemming*, luteranin z Pomorza Gdańskiego (Heidn 188, 189).

SSNO II 47–48 notuje n.os. *Fleming* od r. 1272 ze Śląska i z Pomorza oraz *Flaming* z r. 1357 ze Śląska. Klimek (SEMot V 53) za literaturą niem. odnosi do średnio-wysoko-niem. nazwy etnicznej *vlæminc* 'Flamandczyk', wtórnie także 'człowiek o bardziej wykwintnych obyczajach i dobrym wychowaniu'. DF 246 informuje, że w XI–XII w. wyraz oznaczał przede wszystkim 'flamandzko-niderlandzkich kolonistów w północnych Niemczech', potem także 'handlarzy suknem i farbiarzy tego sukna'; niewykluczone, że w pojedynczych wypadkach nazwisko *Fleming* pochodzić może od n. wsi *Flemmingen* w Nadrenii-Palatynacie, Turyngii, Saksonii-Anhalcie, Prusach Wschodnich lub choronimu 'nazwy krainy' *Fläming* w Brandenburgii. Różnorodność zapisów z Tucholskiego pokazuje, że nazwisko nie było rozumiane. Nosiło je wielu uczonych, polityków i wojskowych, o których informują encyklopedie i słowniki biograficzne; por. AC VII 154–155.

Focht, Fochtman(n), Fogt, Fogtman(n) i podobne

SNW podaje 239 osób o nazwisku *Focht*: 4 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 60 sieradzkim, 29 warszawskim, 22 poznańskim, 20 wrocławskim, 10 katowickim; 47 *Fochtman*: 26 w woj. katowickim, 8 łódzkim; 683 *Fogt*: 51 w woj. bydgoskim, 40 gdańskim, 15 słupskim, 128 poznańskim, 113 katowickim, 103 leszczyńskim, 49 opolskim, 32 wrocławskim, 30 szczecińskim; *Fogta* 0; 68 *Fogtman* poza Pomorzem; 2 *Fogtmann*: po 1 w woj. katowickim i opolskim; 4 *Fogtt*: po 1 w woj. gdańskim i poznańskim, 2 warszawskim; 1 *Foigt* w woj. wrocławskim; *Foikt* 0; 87 *Foigt*: 2 w woj. bydgoskim, 56 gdańskim, 16 toruńskim; 12 *Fojgt*: 8 w woj. toruńskim, 4 poznańskim; 2 *Foight* w woj. warszawskim.

Podane nazwiska są pochodzenia germ., pochodzą od średnioholenderskiego *voocht*, średnio-wysoko-niem. *vog(e)t*, nowo-wysoko-niem. *Vogt* 'doradca sądowy, opiekun', 'reprezentujący stronę w sądzie' z łac. *vocatus* 'wezwany' (Kluge 767), przejęte do polszczyzny jako *wójt*. O wielu z tych nazwisk mówiłem w związku z nazwiskami *Fajtek* i *Fojut* (NP I 129), por. także rozważania Z. Klimka (SEMot V 275) dotyczące nazwisk *Vojt* i *Fojt*, notowanymi w SSNO V 180. Warianty wyliczone za SNW uwarunkowane są historyczną niemczyzną, jej odmianami dialektalnymi i ich pol. adaptacjami oraz sposobem zapisywania. *Fochtman* i *Fogtman(n)* rozszerzone zostały niem. członem strukturalnym *-man(n)*, pochodnym od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

Niektóre z tych nazwisk zostały zapisane historycznie na Pomorzu Gdańskim, zwłaszcza na północnych Kaszubach: w r. 1765 *gburem* szarwarkowym w Rekowie, pow. pucki był Michał *Focht* (F LXXXVIII 22), w księdze metrykalnej par. Św. Trójcy w Wejherowie w r. 1898 zapisany został niejaki *Foit* (im. nieczytelne); w r. 1664 w Zajączkowie, pow. świecki karczmarzem był Adrian *Focht* (F XXXII 92); w r. 1710 odnotowany wśród obywateli Chojnic (BBK 50, 84) *Voigt Joann Andreas*, przybyły do miasta z Monachium (*München-Stein*, *Franken*), określony jako *Theologiae Cultor* 'miłośnik teologii', nauczyciel szkoły miejskiej (*Rector bei der Stadtschule*), który był ławnikiem, zaprzyjaźnionym z radą miasta, skarbnikiem, scholarchą, w końcu burmistrzem i prezydentem '*Schöppe*, *Ratsverwandter*, *Cämmerer* u. *Scholarch*, *zuletzt Burgermstr. u. Praesident*', a w r. 1845 *Voigt Karl Heinrich*, przybyły do miasta z Annaburg, weterynarz '*Thierarzt*', ewangelik liczący lat 45; w r. 1655 karczmarzem w Ostróżku (*Scharfenort*) był Merten *Vogt*; w drugiej połowie XVII w. nauczycielem w Rębielczu był niejaki *Vogt* (Muhl 64, 149).

W oryginalnym zapisie niem. przez *V-* mamy: 500 *Vogt*: 40 w woj. bydgoskim, 22 gdańskim, 2 słupskim, 112 katowickim, 109 poznańskim, 27 wrocławskim; 6 *Vogtt*: 4 w woj. łódzkim, 2 warszawskim; 53 *Vogtman* poza Pomorzem Gdańskim; 61 *Vogtmann* poza Pomorzem Gdańskim, w tym 48 w woj. katowickim; 114 *Voigt*: 5 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 40 gdańskim, 22 katowickim; 1 *Voigta* w woj. toruńskim; 1 *Voigth* w woj. wrocławskim; 1 *Woigt* w woj. olsztyńskim; *Wogt* 0.

Folleher, Follehr

SNW podaje 60 osób o nazwisku *Folleher*: 45 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, po 4 w warszawskim i szczecińskim, 3 koszalińskim, po 1 toruńskim i wrocławskim; 27 *Follehr*: 17 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 8 słupskim.

Historycznie nazwisko nosili księża: Adam *Folleher*, kaznodzieja niem., proboszcz z Silna, potem w latach 1795–1805 w Ostrowitem (Rink 43, 44, 74, 100) i August *Folleher*, proboszcz w Pręgowie pod Gdańskiem do r. 1881 (nie podano od kiedy Muhl 146, por. też Rink 162).

Nazwisko jest bez wątpienia pochodzenia niem., interpretować je można podwójnie: albo od podstawy *voll-leer* 'pełno próżny', do czego por. pol. obiegowe *głupio mądry* i gr. tytuł dzieła *Morosophus* (gr. *mōrósophos* od *mōrós* 'głupi' i *sophós* 'mądry') Wilhelma Gnapheusa (1493–1568), humanisty i rektora Gimnazjum Elbląskiego, albo od *voll Ehrer* 'całkowity, pełny czciciel'. Dostępne mi opracowania niem. takiego nazwiska nie notują.

Forman por. *Fu(h)rman*

Freimund(t), Freimunth, Freimut(h) i podobne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Freimund* w woj. koszalińskim; 2 *Freimundt* w tymże woj.; 1 *Freimunth* w woj. wałbrzyskim; 10 *Freimut*: 8 w woj. pilskim, po 1 ostrołęckim i włocławskim; 12 *Freimuth*: 8 w woj. gdańskim, 3 wrocławskim, 1 rzeszowskim; 15 *Frajmut*: po 2 w woj. słupskim i koszalińskim, 6 piotrkowskim, 4 pilskim, 1 katowickim; 10 *Frejmut*: 9 w woj. pilskim, 1 koszalińskim.

Nazwisko było często notowane w księdze metrykalnej par. Żarnowiec w latach 1596–1654 w formie *Frimuldt* 1596, *Frimult* 1598, *Frimulth* 1607, *Frimuntowa* 1630, *Frimuntowna* 1633; *Frimund* 1636; *Wrymunt* 1615, *Wremount* 1648, *Wremunt* 1653, *Wremuntowa* 1654 (por GSJ IV 92). W r. 1813 w księdze chrztów tejże par. wystąpiła Marianna *Flemunt* (AP, 942/203, niepaginowana).

Nazwisko jest strukturą złożoną: w I jego członie występuje staro-wysoko-niem. przymiotnik *frī-*, dolnoniem. *vri-*, będący odpowiednikiem nowo-wysoko-niem. *frei* 'wolny, niepodległy, niepodległościowy, niepoddany'. Można jednak w omawianych nazwiskach widzieć także staro-wysoko-niem. rzeczownik *fridu* = nowo-wysoko-niem. *Frieden* 'pokój' i całą strukturę traktować jako im. stgerm. *Fridumunt*, dzisiejsze *Fried(e)mund* (KVNB 54), por. w SIW 1 mężczyznę o imieniu *Freimunt* w woj. olsztyńskim. Tak interpretuje niem. nazwisko *Friedemund*, zapisywane: Andres *Fridemunt* (1550–1551), pisane także *Frimund* (I. Neumann, *Die Familiennamen der Stadtbewohner in den Kreisen Oschatz, Riesa und Grossenhain bis 1600*, Berlin 1981, s. 47); Zoder I 521 notuje osoby: Hans *Frimoit* z lat 1547/1548, Lucas *Friemuth* von Bielfedt 1644 i inne. Człon II *-mund* pochodzi od staro-wysoko-niem. i średnio-wysoko-niem. rzeczownika *munt* 'opieka' Go 439, który jako samodzielny wyraz zanikł, a pozostał jako człon w im. złożonych, jak używanych w Polsce *Edmund*, *Rajmund*, *Zygmunt* (Niemcy mają ich więcej). Go 268 podaje, że n.os. *Frimunt* znana była już w staro-wysoko-niem. i jako całość znaczyłaby 'stróż pokoju', nawiązuje to do tekstu proroka Izajasza (9,5) o 'władcy pokoju' '*princeps pacis*', a takim był Chrystus.

Można by sądzić, że pierwotną formą podstawową był *Wrimunt*, który wskutek prawa usilnienia (fortyfikacji) w jęz. dolnoniem. przeszło w *Frimunt* (spółgłoski bezdźwięczne, a taką jest *f* są donośniejsze od dźwięcznych, którą jest *w*, dlatego przejście dźwięcznej w bezdźwięczną językoznawcy nazwali wzmocnieniem, z łac. fortyfikacją). Bywają jednak w nazwiskach pomorskich i odwrotne sytuacje: spółgłoski bezdźwięczne przechodzą w dźwięczne, np. *Friese* 'Fryz', potem północnokasz. nazwisko *Freza* przechodzi w formę *Wreza* (NP II 132), *Fritz(e)* w *Wrycza* (Przyd 72), *Feintuch* w *Wantoch* (Przyd 223) i inne. Zapisy historyczne typu *Frimult* można interpretować jako rozpodobnienie dwóch spółgłosek nosowych: *m .. n* na *m .. l*.

Frelich, Frelichowski, Fröhlich, Froehlich i podobne

SNW podaje 798 osób o nazwisku *Frelich*: 62 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 16 gdańskim, 5 słupskim, 335 katowickim, 70 poznańskim, 43 pilskim, 28 warszawskim;

256 *Frelichowski*: 165 w woj. bydgoskim, po 12 gdańskim, szczecińskim i toruńskim, 9 słupskim; 473 *Frelik*: 3 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 10 słupskim, 187 siedleckim, 103 warszawskim, 41 toruńskim; 26 *Frelikowski*: 16 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 5 toruńskim; 320 *Fröhlich*: 15 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 174 katowickim, po 16 poznańskim i rzeszowskim; 11 *Frölich*: po 4 w woj. bydgoskim i rzeszowskim; 268 *Froehlich*: 7 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 5 gdańskim, 159 katowickim, 48 opolskim; 145 *Froelich*: 28 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 49 katowickim; 2 *Froelichowski* w woj. bydgoskim; 1 *Frolikow* w woj. gdańskim; 8 *Frolików* w woj. gdańskim.

Nazwisko notowane głównie w woj. bydgoskim i katowickim (tu i inne ze względu na wysoką gęstość zaludnienia), na Pomorzu Gdańskim historycznie słabo poświadczone. Wśród Kosznajdrów w Sławęcinie (*Schlagenthin*) w r. 1772 notowano chłopów czynszowych (*Zinsbauer*): Adam *Frölich* i Joseph *Frölich* (Ring 108). Nazwisko nosił m.in. sługa Boży ks. Stefan Wincenty Frelichowski, obozowy ks. *Wicek*, syn piekarza z Chełmży (22 I 1913 – 23 II 1945), męczennik za polskość i wiarę w hitlerowskich obozach zagłady Stutthof, Oranienburg-Sachsenhausen, Dachau (szerzej por. E. Piszcz, *Polscy święci*, t. XII, Warszawa 1987, s. 199–222). Nazwiska tu zgromadzone różnią się głównie postacią fonetyczno-graficzną: od oryginalnie niem. *Fröhlich*, poprzez niem. transkrypcję *Froelich* i spolszczenie *Frelich* i obocznie *Frelik*; nadto z pominiętymi znakami przegłosowymi (niem. *Umlaut*) *Frolich*. Notowane nadto 18 osób o formie *Freliszek* poza Pomorzem; 60 *Freliszka*, z tego 9 w woj. słupskim, jako formy pochodne od *Frelich* (wiele postaci, na Pomorzu Gdańskim niepoświadczonych, pomijam). Przy okazji warto wspomnieć, że bliska omówionym nazwiskom forma 6 *Fröhling* w woj. słupskim i 1 *Frohling* w woj. słupskim oddają dolnoniem. nazwę wiosny *Fröhling* = górnoniem. *Frühling* (por. DF 257), bez trudu zauważamy, że proste nazwiska *Frölich*, *Froehlich*, *Frelich* i *Frelik* rozbudowane zostały w postaci modelowej za pomocą przyrostka *-owski*: *Frelichowski*, *Frelikowski* itp. Powiedzmy na końcu, że ostateczną podstawą omówionych nazwisk jest niem. przymiotnik *fröhlich* 'radosny, wesoły'.

Frest, Freist

SNW podaje nazwisko *Frest* z kwalifikatorem 0 oraz *Freister* z takimże oznakowaniem, *Freist* noszą 4 osoby w woj. opolskim. Od n. wsi *Wrzeście* w pow. lęborskim lub słupskim, z których wieś z pow. słupskiego notowana od r. 1285 *Wressou* i odczytana przez RzD 90 jako *Wrzeście* od rzeczownika *wrzos* z suf. **-ьje*; *Wrzeście* w pow. lęborskim (nie uwzględniają RzD) notowane od r. ok. 1400 m.in. jako *Vrsetz*, r. 1437 *Vrzest* i podane jako *Freest* (SNH 29), w wydawnictwie źródłowym r. 1560 także pisane *Freest* (np. WD 487, przyp. 1303), natomiast R I 369 i R II 485 podaje jako *Freist*. W r. 1712 w Kaczkowie, ziemi lęborskiej notowano *gbur* Christian *Freest* (F XLVI 74).

Freza, Wresa, Wreza
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 54 osoby o nazwisku *Freza*: 35 w woj. gdańskim, 6 słupskim, po 3 elbląskim, ciechanowskim i siedleckim, 1 suwalskim; 2 *Friess*: po 1 w woj. gdańskim i zamojskim; 10 *Frieze*: 4 w woj. łódzkim, po 3 sieradzkim i toruńskim; *Frise* 0; 2 *Friser*: po 1 w woj. gdańskim i katowickim; 4 *Friss*: 3 w woj. przemyskim, 1 gorzowskim; 14 *Fris*: 9 w woj. krakowskim, 3 przemyskim, 2 katowickim; 257 *Frys*: 1 w woj. bydgoskim, 97 nowosądeckim, 39 tarnowskim, 31 krakowskim; 6 *Frysa* w woj. krakowskim; 382 *Fryz*: 10 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 136 tarnowskim, 118 rzeszowskim, 24 tarnobrzeskim, 18 krakowskim; 329 *Fryza*: 38 w woj. bydgoskim, 31 gdańskim, 7 słupskim, po 25 gorzowskim i włocławskim; 191 *Fryze*: 17 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 54 sieradzkim, 29 warszawskim; 59 *Fryzik*: 6 w woj. elbląskim, 34 tarnobrzeskim, 9 kieleckim; 9 *Fryziński*: 6 w woj. sieradzkim, po 1 gorzowskim, konińskim i wałbrzyskim; 1 *Fryzka* w woj. legnickim; 22 *Fryzka*: 1 w woj. bydgoskim, 9 konińskim, 6 kaliskim; 1 *Fryzke* w woj. sieradzkim; 233 *Fryzowicz*: 1 w woj. słupskim, 101 nowosądeckim, 17 katowickim, 12 wałbrzyskim; 198 *Fryzowski*: 20 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 43 gdańskim, 7 słupskim, 24 ciechanowskim, 21 włocławskim; 1 *Fryż* w woj. rzeszowskim; *Fryża* 0; 12 *Fryże*: 11 w woj. krakowskim, 1 warszawskim; 72 *Fryżewski*: 60 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 8 katowickim, 3 włocławskim; pewno i niektóre inne należą do omawianej rodziny etymologicznej; 4 *Wresa* w woj. gdańskim; 23 *Wrese* w woj. gdańskim; 28 *Wreza*: 27 w woj. gdańskim, 1 słupskim; 1 *Wreze* w woj. gdańskim.

Dokumentację tego nazwiska z Pomorza Gdańskiego przedstawiłem w pracy o pomorskich przydomkach szlacheckich (Przyd 71–72), był to bowiem przydomek *Strzebielińskich* ze *Strzebielina*: szlachetni Jan i Symon Trzebielińscy alias *Fresowie* 1609; Jąn *Friza* Strzebielinski [...] in bonis Strzebielino haeres 1680 (z ksiąg ławniczych Kościerzyny); Jan *Fryza* Strzebieliński (Strzebielino) 1682; Nobilis *Freza* (Strzebielino) 1749, Michał *Freza* (Strzebielino) 1772; nazwisko notowane było także wśród chłopów, np. *Friese* Caspar 1560 (Tągowie, pow. bytowski) i mieszczan, np. Katarzynie *Fryzownie* (Kościerzyna) 1764. Dziś w Strzebielinie mieszkają *Wrezowie*. Dopowiem, że niegdyś ks. B. Sychta napisał do mnie prywatnie: „Pana nazwisko to pewnie Wreza, jakich znam ze Strzebielina". Oczywiście to nazwiska różne (por. NP I 64–66).

Nazwisko pochodzi od n. etnicznej, mianowicie od mniejszości narodowej w północnej Holandii – *Fryzów*, notowanych już przez historyków starożytnych: Pliniusza i Tacyta w formie *Frisii* lub *Frisones*; nazwa ich może pochodzi z franc. *friser* 'czesać' (MS 144). Wyliczone formy różnią się stopniem przyswojenia do jęz. pol. w wymowie i w pisowni oraz w morfologii: spotykamy postaci modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Fryziński*, *Fryzowski*, *Fryżewski*; postać patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ik*: *Fryzik* i *-ek*, odwróconego na dolnoniem. *-ke*: *Fryzke*. Na dwa sposoby tłumaczyć można nazwisko *Fryzka*: albo jako spolszczenie za pomocą *-ka*, jak w rzeczownikach *mycka*, kasz. *taska* z niem. *Mütze* 'czapka', *Tasse* 'filiżanka', albo spolszczenie niem. formy *Frieske* przez wymianę *-e* na *-a*. Pod względem fonetycznym uwagę warto zwrócić na przejście pod wpływem dolnoniem. początkowej spółgłoski *F-* w *W-*, jaki to proces obserwujemy w wielu nazwiskach kasz., np. z niem. zdrobnienia *Fritz* od im. *Friedrich* powstało nazwisko *Wrycz(a)*, od wyrazu *Feintuch*

(dosłownie 'piękna chusta') 'pas ozdobny, którym się przepasywała szlachta' rzeczownik *wantoch* 'opasły brzuch, maciek', a z tego nazwisko i przydomek szlachecki *Wantoch*. Drugie zjawisko to przejęcie germ. *s* przez *ż*, wskazujące na jego stosunkowo wczesne przejęcie, kiedy zjawisko to występowało, por. np. niem. wyrazy *segnen*, *Segel* przejęte do polszczyzny jako *żegnać*, *żagiel*; por. Pom 1991, nr 6, s. 44.

Froberg

SNW podaje 11 osób o nazwisku *Froberg* w woj. elbląskim. Zoder I 528–529 notuje nazwisko *Frohberg* z dokumentacją od r. 1582 Voltin *Frobergk* i odsyła do formy *Froborg*, którą odnosi do kobiecego im. *Vroburg*, potwierdzonego w Hamburgu w r. 1262 i 1275; nazwisko przytacza z Brunszwiku z r. 1694 Cord *Froborg*. Moim zdaniem można by także myśleć o pewnej n. terenowej (górze) nazwanej na cześć kobiety, czyli *Frauenberg* z I członem *Frau* 'kobieta, pani, żona' z średnioniem. *vrouwe*, *vrowe* (Kluge 230) i z II członem *Berg* 'góra'. Iść mogło o Matkę Bożą, por. zapisy Fromborka, czyli 'grodu naszej Pani', po łacinie *castrum domine nostre* (R. Przybytek, NMP III 49–50). Nazwa terenowa w tym wypadku byłaby n. kultową. Zoder (l.c.) i R II odpowiedniej n.m. nie podają, by można do niej nawiązać.

From(m), Fromholc
i podobne

SNW podaje 146 osób o nazwisku *From*: 5 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 6 gdańskim, 27 pilskim, 20 płockim, 18 warszawskim, 17 olsztyńskim; *Froma* 0; *Fromek* 0; 5 *Fromiński*: 1 w woj. słupskim, 4 lubelskim; *Fromk* 0; 2 *Fromke* w woj. gdańskim; 149 *Fromm*: po 13 w woj. bydgoskim i gdańskim, 3 słupskim, po 39 olsztyńskim i poznańskim, 15 katowickim; 5 *Frommann*: 4 w woj. gdańskim, 1 poznańskim.

Osobne nazwiska to: 1 *Fromholc* w woj. bydgoskim; 19 *Frommholz*: 8 w woj. bydgoskim, 6 toruńskim, po 2 katowickim i wałbrzyskim; 25 *Fromholc*: 7 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 5 toruńskim; *Fromholtz* 0; 16 *Fromholz* w woj. bydgoskim; *Fromcholc* 0; *Fromcholz* 0; 19 *Fromelc*: 2 w woj. gdańskim, po 7 łomżyńskim i suwalskim.

W r. 1560 w Sierznie, pow. bytowski zanotowany został Crisen *Fromme* (WD 127).

Podstawowe nazwiska *From* i *Fromm* pochodzą od takiegoż przymiotnika niem. *fromm* o współczesnym religijnym znaczeniu 'pobożny', tj. 'po Bogu, czyli według Boga postępujący', w znaczeniu przedreligijnym 'dzielny', 'poważny', 'szanowany' (Go 272, Zoder I 531); forma *Froma* spolszczona została za pomocą *-a*, najprawdopodobniej z postaci *Fromme*; w *Fromek* i *Fromk* stwierdzamy polszczący przyrostek *-(e)k*; *Fromiński* rozbudowany modelowo za pomocą przyrostka *-iński*; *Fromke* jest wersją dolnoniem. z suf. *-ke*; *Frommann* rozszerzony został za pomocą członu *-man(n)*, pochodzącego od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mąż, mężczyzna' i oznacza 'człowieka prawego, uczciwego, prostodusznego'. Nazwiska z II członem *-holz* (i warianty graficzne), w dolnoniem. *holt* < *Holz/Holt* 'drzewo, drewno' wskazują na 'tego, co mieszkał pod lasem'; postać *Fromel(e)c* to fonetyczne przekształcenie nazwiska typu *Frommholz* z ruchomym *e*.

Wskutek oboczności *f* : *w* w jęz. dolnoniem. spotykamy warianty omówionych nazwisk z początkowym *W-*, tj. *Wrom*, *Wroma*, *Wromak*, *Wromisz*, *Wromkowska* poza Pomorzem Gdańskim i to niewiele.

FRO(S)S, FROSIK, FRUS, FROSIN, FROSINA, FRUZYNA, ZIN(N) I PODOBNE

SNW podaje 209 osób noszących nazwisko *Fros*: 187 w woj. katowickim (stąd też pochodził ks. prof. Henryk Fros (18 I 1922 w Rybniku – 24 IV 1998 w Krakowie, wybitny pol. hagiograf i wydawca), 11 opolskim, 5 krakowskim, po 2 łódzkim i wałbrzyskim, po 1 bielskim i wrocławskim; 18 *Fross*: 16 w woj. katowickim, 2 krakowskim; 175 *Frosik*: 9 bydgoskim, 83 krakowskim, 37 katowickim, 28 szczecińskim, 6 poznańskim, po 4 olsztyńskim i wałbrzyskim; 6 *Frosin* w woj. bydgoskim; 28 *Frosina*: 19 w woj. bydgoskim, po 4 gdańskim i pilskim, 1 gorzowskim; *Frosińska* 0; 1 *Froska* w woj. wałbrzyskim z suf. *-ka* – w funkcji patronimicznej od *Fros(s)* lub polszczącej; 3 *Frus*: 2 w woj. pilskim, 1 szczecińskim; *Frusewicz* 0; 1 *Frusińska* w woj. radomskim; *Fruske* 0; *Fruss* 0; 2 *Frusz* w woj. warszawskim; *Fruszcz* 0; *Fruszczyńska* 0; 1 *Fruszke* w woj. gdańskim; *Fruszkiewicz* 0; 6 *Fruszkim* w woj. wrocławskim; 2 *Fruszkowski*: po 1 w woj. katowickim i radomskim; 2 *Fruś* w woj. krakowskim; 1 *Fruścicka* w woj. suwalskim; 1 *Fruzel* w woj. lubelskim; *Fruziak* 0; *Fruziewicz* 0; 123 *Fruziński*: 1 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim; po 19 warszawskim, białostockim, 19 łódzkim, 11 lubelskim; 1 *Fruzyna* w woj. warszawskim; 295 *Frużyński*: 97 w woj. krośnieńskim, 28 katowickim, 25 rzeszowskim, 24 wrocławskim, 23 przemyskim, 18 warszawskim; 1 *Sin* w woj. lubelskim; 124 *Zin*: 3 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 50 białostockim, 13 wałbrzyskim, 10 tarnobrzeskim, po 7 krakowskim i lubelskim; 45 *Zin*: 4 w woj. bydgoskim, 15 chełmskim, 10 zamojskim; 20 *Zinn*: 17 w woj. opolskim, 3 pilskim.

Nazwisko nosił prof. Wiktor Zinn, słynny rysownik prowadzący przez lata program „Piórkiem i Węglem" w krakowskim regionalnym oddziale Telewizji Polskiej.

Są to nazwiska od zdrobnionych im., pochodnych od im. pełnego *Eufrozyna*, gdzie spotykamy m.in. *Frosina*, *Frozyna*, *Fruzyna*, z końcowej części imienia *Sin(a)* i *Zin(n)*; por. AC VI 252–253.

FROZYNA, FROSINA, SINITA I PODOBNE

SIW podaje 1 kobietę o nazwisku *Frozyna* w woj. bydgoskim; 2 *Fruzyna*: po 1 w woj. gdańskim i pilskim; 1 *Frosina* w woj. gorzowskim; 1 *Frusina* w woj. gorzowskim; 1 *Frosinia* w woj. gdańskim; 2 *Fronia*: po 1 w woj. opolskim i wałbrzyskim; 3 *Sina*: po 1 w woj. jeleniogórskim, szczecińskim i toruńskim; 6 *Synita*: 2 w woj. katowickim, po 1 bydgoskim, gorzowskim, jeleniogórskim i pilskim; 2 *Zynia*: po 1 w woj. katowickim i wałbrzyskim; 1 *Sine* w woj. katowickim; 4 *Sinita*: 2 w woj. katowickim, po 1 w woj. koszalińskim i poznańskim; 4 *Sinitta*: po 1 w woj. poznańskim, rzeszowskim, sieradzkim

i toruńskim; 160 *Zina*; 1 *Prosina* w woj. wałbrzyskim; 1 mężczyznę noszącego im. *Frosini* w woj. wrocławskim; 1 *Froso* w woj. jeleniogórskim; 1 *Zin* w woj. krakowskim.

Są to formy zdrobniałe od im. pełnych *Eufrozyn*, *Eufrozyna*. Męska postać *Frosini* wywodzi się najprawdopodobniej z nowogr. *Effrosini* (SI 90) z pominięciem początkowego *E-*; *Zin* z końcowej sylaby im. *Efra**sin***, np. z jęz. bułg., odczytanej na wzór niem. (jako *z*). Imię *Zina* może przejęte wprost z słow. (por. ib.); podobnie *Frozyna* z *Eu**frozyna***, *Fruzyna* może z węg. *Fruzsina*; *Zina*, z słow. *Eufro**zina***; podobnie *Sina* od zakończeń *Eufro**sina***, jak w hiszp., *Euphro**sina*** niem.; *Zine* od zakończeń *-sine* czytanych z niemiecka *zine*; *Fronia* to forma zdrobniała, jak *Frania* od *Franciszka*; *Frosinia* to analogia do zakończeń typu *Stenia*, *Stefania*, podobnie *Zynia*; *Sine* od zakończeń typu mac. *Efra**sine***; *Sinita* utworzona za pomocą hiszp. przyrostka *-ita* od *Sina*, jak *Anita*, *Ewita*, *Julita* i inne od *Anna*, *Ewa*, *Julia*. Godne przejęcia i upowszechnienia w Polsce są *Frozyna*, *Zyna*, *Sinita* z imieninami 1 i 11 I (Eufrozyny). Imiona stały się podstawą nazwisk *Fros(s)*, *Frosik*, *Frosina*, *Zin(n)* (por. hasło).

Frö(h)lke, Froelke, Frelke, Frelka
i podobne

SNW podaje 3 osoby o nazwisku *Frölke* w woj. bydgoskim; 48 *Fröhlke*: 42 w woj. bydgoskim, 3 zielonogórskim, 2 katowickim, 1 włocławskim; 16 *Froelke*: 6 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 2 poznańskim; *Frohlke* 0; 86 *Frelke*: 36 w woj. bydgoskim, 28 gdańskim, po 5 słupskim i suwalskim, 6 włocławskim, 3 poznańskim, 2 pilskim; 60 *Frelka*: 7 w woj. bydgoskim, 16 poznańskim, 12 zielonogórskim, 8 jeleniogórskim, 7 włocławskim, po 4 gorzowskim i pilskim, 2 szczecińskim; *Frelkie* 0.

Historycznie na Pomorzu Gdańskim notowani byli: Anna *Frelkowna* de Słupy 1764, cum Anna *Frölkowna* de Słupy 1764; Katarzyna *Frelkowna* żona Jasski de Pinkowo Pustki 1782; mort.[uus] 'zmarły' D Jacobus filius Mariannae *Frelkin* viduae 'wdowy' z Bralewnicy 1803; wskutek dolnoniem. prawa usilnienia (fortyfikacji), polegającego na wymianie spółgłoski dźwięcznej w bezdźwięczną (tu akurat odwrotnie) zapisywane także przez początkowe *W-*: Gertrudis *Wrölkowna* 1777, Gertrudis *wrelkowna* 1783 – wszystko z ksiąg metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą (Szuta).

Jest to dolnoniem. forma zdrobniała, powstała od podstawy *Fröhl* lub *Frohl* za pomocą dolnoniem. formantu *-ke* (przejętego z pol. *-ek*). Imię podstawowe *Fröhl/Frohl* pochodzi od staro-wysoko-niem. rdzenia *fruot* 'rozumny, mądry', spokrewnionego z przymiotnikiem *froh* i *fröhlich* 'rad, wesoły' Go 271, DF 257. Zoder I 529–530 odnosi niepewnie (znak zapytania) niem. nazwisko *Fröhle* do średnio-dolno-niem. podstawy *wredel* 'patyk służący do wiązania pakunków', potem dialektalnie (w Brunszwiku) 'kij do pakowania', przenośnie 'człowiek ociężały'. Nazwisko więc charakteryzowało człowieka: albo dodatnio 'mądry', 'wesoły', albo (pośrednio) ujemnie 'ociężały w chodzie i umysłowo'.

Fryc, Frycz, Wrycz, Wrycza
i podobne

SNW podaje 35 osób noszących nazwisko *Fric*: po 2 w woj. bydgoskim, warszawskim, nowosądeckim i wałbrzyskim, 16 opolskim, 5 legnickim; 10 *Frica* w woj. elbląskim; 5 *Frice* w woj. łódzkim; 83 *Fricz* poza Pomorzem Gdańskiem: 40 w woj. katowickim, 29 poznańskim; 23 *Fricze* poza Pomorzem Gdańskim: 11 w woj. zielonogórskim, 6 krakowskim; 22 *Friczka* w woj. legnickim; 1 *Friczkowski* w woj. lubelskim; 2994 *Fryc*: 81 w woj. bydgoskim, 59 elbląskim, 84 gdańskim, 3 słupskim, 400 krakowskim, 367 katowickim, 233 rzeszowskim, 191 bielskim, 149 lubelskim, 108 warszawskim, 103 siedleckim, 93 tarnobrzeskim; 453 *Fryca*: 235 w woj. bydgoskim, 29 elbląskim, 88 gdańskim, 11 słupskim, 25 pilskim; bez wskazania liczby *Frycak*, *Fryce*, *Frycier*, *Frycińska*, *Frycio*, *Fryckiewicz*, *Fryczko*; 54 *Frycia*: 3 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 13 kaliskim, 11 tarnobrzeskim; 31 *Frycie* poza Pomorzem Gdańskim: 19 sieradzkim, 5 warszawskim; 32 *Frycki*: 8 w woj. elbląskim, 13 legnickim; 145 *Fryckowski*: 97 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 25 gdańskim, po 4 słupskim, pilskim i toruńskim; 60 *Frycowski* poza Pomorzem Gdańskim: 44 w woj. katowickim, 10 opolskim; 954 *Frycz*: 2 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 5 słupskim, 309 katowickim, 96 bielskim, 72 krakowskim, 36 szczecińskim, po 32 leszczyńskim i lubelskim; 29 *Fryczak* w woj. łódzkim; 77 *Frycze*: 5 w woj. elbląskim, 28 sieradzkim, 15 warszawskim, 14 opolskim; 81 *Fryczek*: 6 w woj. gdańskim, 33 nowosądeckim, 22 tarnowskim, po 7 katowickim i opolskim; 25 *Fryczewski*: 24 w woj. nowosądeckim, 1 kaliskim; 114 *Fryczka*: 80 w woj. łódzkim, 19 piotrkowskim; 9 *Fryczke* w woj. elbląskim; 30 *Fryczkie*: 3 w woj. elbląskim, 17 włocławskim, po 5 płockim i skierniewickim; 224 *Fryczkowski*: po 26 w woj. radomskim i wrocławskim, 22 lubelskim; 9 *Fryczowski*: 8 w woj. katowickim, 1 bielskim; 171 *Fryczyński*: 24 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 9 gdańskim, 3 słupskim, 21 gorzowskim, 15 poznańskim, po 14 radomskim i siedleckim; 4 *Fryć* poza Pomorzem Gdańskim; 18 *Wrycz*: 4 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 13 słupskim; 131 *Wrycz*-Rekowski: 35 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 24 gdańskim, 39 słupskim, 7 koszalińskim, 4 olsztyńskim; 408 *Wrycza*: 37 w woj. bydgoskim, 278 gdańskim, 66 słupskim, 11 koszalińskim; 14 *Wrycza*-Rekowski: 4 w woj. bydgoskim, 10 gdańskim. W woj. katowickim notowane nazwiska: 12 *Wrycol*; 1 *Wrycoll*; 1 *Wrycoł*, pochodne raczej od *wryczeć*.

Nazwisku *Wrycza* poświęciłem osobny artykuł u początku swoich studiów nad nazwiskami pomorskimi (Rk Gd XXXVI, 1976, s. 195–200), był to także przydomek, jak widać zresztą z przytoczonych zapisów historycznych, głównie *Rekowskich* z *Rekowa* w pow. bytowskim, nadto *Gorczyńskich* z *Gorczeniczki* w pow. brodnickim, *Kożyczkowskich* z *Kożyczkowa* w pow. kartuskim oraz *Trzebiatowskich* z *Trzebiatkowej* w pow. bytowskim, wielką część dokumentacji historycznej zamieściłem zatem w pracy o pochodzeniu przydomków szlachty pomorskiej (Przyd 72–73). Wyliczyłem tam m.in.: *Fritze* Baltzar i *Fritze* Matz r. 1603 w Rekowie, w r. 1607 we wspomnianym Rekowie notowany bezimienny *Fritz* (*Wrycz*), a w r. 1658 *Writzen* (*Fritzen*): Christopher, Peter und Paul; r. 1661 *Fritz* Hans w Rogu; *Wricze* Jacob 1780 w Borzytuchomiu; tegoż roku *Writzcke* w Niezabyszewie, a w Rabacinie *Wricze* Mathias. Bogatą dokumentację przytoczyłem z ksiąg ławniczych Kościerzyny, byli to bowiem mieszcznie kościerscy, z których Daniel *Frycza* był radnym miejskim, a potem wójtem kościerskim r. 1679, 1681, pisani także

z wtórnym, zda się analogicznym do im. *Franc -n- Vryncza* i pochodnym *Vrynczyk* 1558, Mathias *Feicza* 1623–1625; Catarzynę *Wrycząnkę* Rekowską, s katarzyną Rekowską alias *Wryczewną* 1610; Gnosi *Wrycza* Rekowski ad Bona Piechowice 1752 i wiele innych poświadczeń, które cytuję w Rk Gd. Podam dalsze zapisy: w r. 1638 sołtysem w Nowym Kłącznie, pow. bytowski był Nikolaus *Fritrz*; w r. 1747/1748 w Borzytuchomiu mieszkali *gburzy księży*: Hans *Fritzsche*, Martin *Fritzsche* i Jacob *Fritzsche*; tegoż roku w Dąbrówce w tymże pow. bytowskim *księży chałupnik* (*Priester-Cossäthe*) Martin *Fritsche* i *księży gbur* (*Priester-Bauer*) *Fritsch*; tegoż r. 1747/1748 we wspomnianym Kłącznie Martin *Fritzsche* (F XLVI 14, 127, 128, 132); r. 1676 we wsi Penkula (Pieniężnica) zapisany został Łopatnie (?) *Fric*.

Przypomnijmy zatem: forma *Fryc* to zdrobnienie germ. im. *Friedrich*, dokonana przy użyciu staro-wysoko-niem. przyrostka *-izo*, który rozwinął się w nowo-wysoko-niem. *-itz(e)/-itsch(e)*, z czego pol. *-ic(a)/-icz(a)*, po spółgłoskach twardych lub stwardniałych *-yc(a)/-ycz(a)*, o czym pisałem w artykule o pochodzeniu nazwiska *Necel* (PrJ III 7–15, szczeg. przyp. 9). Przejście formy *Fryc(a)* w *Wrycz(a)* dokonało się pod wpływem dolnoniem. prawa usilnienia (fortyfikacji), wskutek którego spółgłoski dźwięczne przechodzą w bezdźwięczne; tu akurat odwrotnie: bezdźwięczne *f* w dźwięczne *w* przeświadczeniu, że w tym zakresie dokonują się zmiany, por. także przydomek Strzebielińskich *Freza* i nazwisko *Wreza* (por. hasło *Freza*).

Fu(h)rman(n), Forman
i pochodne

SNW podaje 46 osób noszących nazwisko *Fuhrman*: 1 w woj. bydgoskim, 17 katowickim, 13 przemyskim, 6 pilskim; 314 *Fuhrmann*: 21 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 61 gdańskim, 5 słupskim, 113 katowickim, 27 pilskim, 13 toruńskim, 10 radomskim; 15 *Forman*: 1 w woj. elbląskim, 6 włocławskim; 77 *Formanek*: 1 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 22 poznańskim, 20 katowickim, 8 opolskim, 7 wrocławskim; 44 *Formaniak*: 11 w woj. bydgoskim, 18 poznańskim, po 4 kaliskim i szczecińskim; 17 *Formaniewicz*: po 3 w woj. gdańskim i opolskim, 11 toruńskim; 79 *Formanowicz*: 3 w woj. gdańskim, 24 poznańskim, 8 leszczyńskim; 141 *Formanowski*: 1 w woj. bydgoskim, 43 leszczyńskim, 16 katowickim, 14 poznańskim; ze wskaźnikiem 0: *Formańczak* i *Formańczyk*; 169 *Formański*: 3 w woj. gdańskim, 30 poznańskim, 21 kaliskim, 19 ciechanowskim, 16 łódzkim, 13 olsztyńskim; 6575 *Furman*: 78 w woj. bydgoskim, 77 elbląskim, 243 gdańskim, 91 słupskim, 738 katowickim, 409 rzeszowskim, 382 tarnobrzeskim, 301 opolskim, po 275 bialskopodlaskim i tarnowskim, 274 pilskim, 194 wrocławskim, 182 szczecińskim; 195 *Furmann*: 11 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 19 gdańskim, 5 słupskim; 6 *Furmanczuk*: 1 w woj. gdańskim, 2 zamojskim; 19 *Furmanczyk*: 1 w woj. bydgoskim, 9 sieradzkim, po 4 kieleckim i piotrkowskim; 2989 *Furmanek*: 34 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 45 gdańskim, 25 słupskim, 306 kieleckim, 197 łódzkim, 173 kaliskim, 170 katowickim, 169 krośnieńskim, 167 poznańskim, 110 warszawskim; 2224 *Furmaniak*: 130 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 46 gdańskim, 22 słupskim, 350 poznańskim, 244 kaliskim, 223 łódzkim, 135 leszczyńskim, 78 zamojskim, 77 lubelskim; 11 *Furmaniec*: 7 w woj. bydgoskim, po 2 słupskim i opolskim; 452 *Furmanik*: 14 w woj. elbląskim, 6 gdańskim,

85 krakowskim, 64 warszawskim, 50 skierniewickim; 324 *Furmaniuk*: 10 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 7 gdańskim, 51 chełmskim, 36 bialskopodlaskim, 29 warszawskim.

Historycznie omawiane nazwisko zapisane zostało w księdze ślubów par. Kościerzyna: *Formann* Paul 1856 i *Fuhrmann* Simon (AP XII 105, 133); także w księdze chrztów par. Chmielno: Jacob *Furman* w r. 1860, Magdalena gb. (= *geboren* 'z domu') *Fuhrman* 1825 i tegoż roku Mar. *Fuhrmann* (AP I 25, 42, 73); w par. Sierakowice r. 1800 chrzczone było dziecko Josephi *Furmann*; tenże Josephus *Furman* zapisany w r. 1818, a w r. 1807 Magdalena *Furmanowa* (AP XX 2, 29, 47) i Julia *Fuhrmann* r. 1874 (z miejscowego biura parafialnego); w dawnym pow. kartuskim utrwalił interesujące nas nazwisko Heidn (232–234, 312, 458, 582): Paul *Fuhrmann* w Kłobuczynie r. 1749, ale nowo osiedli, bo w r. 1625 wskutek zarazy cała rodzina *Fuhrmannów* wymarła, w r. 1773 w Puzdrowie mieszkał najemnik Johann *Fohrmann*, a młynarzem był Christian *Fohrmann*; w Ząbrsku Górnym w r. 1910 mieszkał robotnik leśny *Fuhrmann*; wcześniej w r. 1560 w Nowej Wsi Łęborskiej drugim sołtysem był Thewes *Forman* (WD 394). W staropolszczyźnie notowane były *Furman* od r. 1391 w Wielkopolsce, Małopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Furmanek* w r. 1434 w Małopolsce oraz *Furmanik* w Małopolsce w r. 1440 (SSNO II 70, VII 61).

Podstawowe nazwiska *Forman* i *Furman* pochodzą od odpowiednich wyrazów pospolitych *furman* i rzadziej *forman*, notowanych w polszczyźnie od r. 1370 i zapożyczonych ze średnio-górno-niem. *vuorman* = nowo-wysoko-niem. *Fuhrmann*; jak zaznacza B I 394 najpierw tak nazywano 'zawodowego przewoźnika towarów (także drogami wodnymi)', dodajmy: potem w ogóle 'woźnicę'; por. C 37, SEMot I 69.

Wśród form pochodnych mamy struktury patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostków: *-ak*: *Formaniak/Furmaniak* i *Formańczak*; *-(cz)yk*: *Furmanik*, *Furmańczyk*; *-ec*: *Furmaniec*; *-ewicz/-owicz*: *Formaniewicz/Furmanowicz/Formanowicz*, *Furmankiewicz*; *-(cz)uk*: *Furmaniuk*, *Furmanczuk*; formy modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-(ow)ski*: *Formanski*, *Formanowski*, *Furmański*, *Furmankowski*; dwuznaczna jest formacja *Formanek*: albo deminutywna od *forman*, albo patronimiczna od *Forman*.

GABIEC, GABIECKI
I PODOBNE

G

SNW podaje 74 osoby o nazwisku *Gabiec*: 11 w woj. gdańskim, 1 elbląskim, 24 białostockim, 18 olsztyńskim, 6 legnickim, po 5 suwalskim i toruńskim; 1 *Gabiecki* w woj. gdańskim.

Najprościej objaśnić nazwisko *Gabiec* jako strukturę patronimiczną od nazwiska *Gab* u 16 osób: 9 w woj. opolskim, 6 białostockim, 1 tarnobrzeskim lub *Gaba* u 93 osób: 40 w woj. lubelskim, 11 gorzowskim, 10 warszawskim, utworzoną za pomocą przyrostka *-ec*, jak *Adamiec*, *Marciniec*, *Pawelec* od n.os. *Adam*, *Marcin*, *Paweł*. Nazwiska *Gab* i *Gaba* z kolei powstały od czasownika *gabać* 'atakować, napastować kogoś czynnie lub słownie' (także o agresji seksualnej; B I 397) wskutek tzw. derywacji wstecznej (*Gab* jak *Potrac* od *potracić*) lub konwersji (*Gaba* jak *Zwara* od *zwarzyć*). Od tej bazy częste są nazwiska: 1 *Gabacz* w woj. włocławskim: rzeczownik *gabacz* 'napastnik, natręt', znany w polszczyźnie od XVI w.; 4 *Gabaj*: 2 w woj. słupskim, po 1 bydgoskim i elbląskim;

22 *Gabaja* w woj. krakowskim; *Gabal* 0; 1 *Gabala* w woj. radomskim; 276 *Gabała*: 11 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 119 poznańskim, po 24 kieleckim i zielonogórskim, po 20 katowickim i łódzkim; 2 *Gaban*: po 1 katowickim i szczecińskim; *Gabań* 0; *Gabar* 0; 825 *Gabara*: 10 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 505 łódzkim, 79 skierniewickim, 59 warszawskim; 13 *Gabik*: po 6 w woj. tarnowskim i toruńskim, 1 katowickim; 30 *Gabig*: 28 w woj. gdańskim, 2 toruńskim; 36 *Gabin*: 14 w woj. zielonogórskim, 9 konińskim, 7 poznańskim, powstałe (kolejno) za pomocą przyrostków: *-aj(a)*, *-al(a)*, *-ała*, *-an*, *-ań*, *-ar(a)*, *-ik* (hiperpoprawnie *-ig* w formie *Gabig*), *-in* (formy pochodne pomijam). Nazwisko *Gaba* u niektórych nosicieli może pochodzić od niem. rzeczownika *Gabe* 'dar, podarunek' z polszczącą wymianą *-e* na *-a*. Hieronim Derdowski wprowadził do humorystycznego poematu *O panu Czorlińscim co do Pucka po sece jachoł* Żyda *Gabę*. Kataster fryderycjański z r. 1773 dla kosznajderskiej wsi Cerkwica pod Chojnicami ujawnia wpis Casimirus *Gaba* (Rink 109).

SNW notuje także nazwisko *Gabicer* ze wskaźnikiem 0, można je odnieść do n. dawnej wsi *Gajowice*, dziś części Wrocławia, notowanej jako *Gabitz* od r. ok. 1630 (Z. Zierhofferowa, NMP III 68); forma *Gabitzer*, zapisana po polsku *Gabicer* może wskazywać na mieszkańca wsi *Gabitz*; por. AC VII 155.

Gabriel, Gabryel, Gabryl
i podobne

SNW podaje 1165 osób pisanych *Gabriel*: 34 w woj. bydgoskim, 64 elbląskim, 60 gdańskim, 17 słupskim, 298 katowickim, 220 opolskim, 94 toruńskim; złożone *Gabriel-Węglowski* 7 w woj. gdańskim; 922 *Gabryel*: 18 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 4 gdańskim, 98 częstochowskim, 86 tarnowskim, 78 poznańskim, po 50 leszczyńskim i lubelskim; *Gabryiel* 0; *Gabryjel* 10: 5 w woj. częstochowskim, po 2 opolskim i suwalskim, 1 rzeszowskim; *Gabryl* 91 poza Pomorzem: 32 w woj. bielskim, 14 krakowskim, 12 opolskim, 9 wrocławskim; *Gabrył* 0.

Historycznie nazwisko było częste wśród Kosznajdrów, w r. 1772 w Zamartem zanotowani zostali: Michel *Gabriel*, Gerge *Gabriel*, Jacob *Gabriel*, Johann *Gabriel* (Rink 36, 106). W księgach metrykalnych par. Walichnowy, pow. tczewski w r. 1763 zanotowany został niejaki *Gabriel* (bez imienia), w Sartawicach pod Świeciem w r. 1795 Stanislaus et Marianna *Gabrielowna*. Formy pochodne, zarówno historyczne, jak i współczesne (z SNW) pomijam, część z nich przedstawiłem w pracy o przydomkach szlachty pomorskiej (Przyd 73), był to bowiem przydomek *Borzyszkowskich* z *Borzyszków* w pow. chojnickim.

Nazwisko pochodzi od chrześcijańskiego im. *Gabriel*, w dawnej polszczyźnie *Gabryjel*. Te archaiczne formy tłumaczą nam niektóre współczesne nazwiska. Imię *Gabriel* nosi według SIW 9466 obywateli polskich, w archaicznej pisowni *Gabryel* 237, *Gabryjel* 13, formę żeńską *Gabriela* 64 668, *Gabryela* 1071, *Gabryella* 3, w postaci obcojęzycznej *Gabriele* 6, *Gabrielle* 1. Imię znane z Biblii: ze Starego Testamentu z Księgi Daniela (8,16; 9,21), gdzie objaśnia Danielowi wizje i pismo, i Nowego Testamentu (Łk 1,19,26): „Ja jestem Gabriel" (do Zachariasza) i „posłał Bóg anioła Gabriela" (do Maryi w scenie zwiastowania). Jest sthebr. im. teoforycznym, tj. zawierającym im. Boga

-el w II członie, a w I rzeczownik *geber* 'mąż', w całości więc znaczy 'mąż Boży'. Tak je też zawsze rozumiała tradycja chrześcijańska, np. niemieccy pietyści (łac. *pietas* znaczy 'pobożność') przełożyli je w XVII w. na *Gottesmann* od *Gott* 'Bóg' i *Mann* 'mężczyzna, mąż', a więc 'mąż Boży'; por. AC VI 253.

GARSTKA, GARSTECKI, GARSTKOWIAK
I PODOBNE

SNW podaje 2411 osób o nazwisku *Garstka*: 59 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 71 gdańskim, 7 słupskim, 387 płockim, 225 poznańskim, 219 łódzkim, 206 pilskim, 182 warszawskim, 146 tarnowskim, 115 kaliskim, 87 szczecińskim; 25 *Garst*: po 10 w woj. gorzowskim i słupskim, 2 jeleniogórskim; 18 *Garsta*: 4 w woj. elbląskim, 13 gdańskim, 1 pilskim; 600 *Garstecki*: 94 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 21 gdańskim, 30 słupskim, 133 poznańskim, 94 pilskim, 36 szczecińskim, 35 toruńskim, po 20 katowickim i leszczyńskim; 680 *Garski*: 8 w woj. elbląskim, 340 gdańskim, 128 słupskim, 387 płockim, 225 poznańskim, 219 łódzkim, 206 pilskim, 182 warszawskim, 146 tarnowskim, 115 kaliskim, 100 częstochowskim, 87 szczecińskim; 114 *Garstkiewicz*: po 3 w woj. bydgoskim, gorzowskim, kaliskim, opolskim i pilskim, 89 poznańskim, 8 wałbrzyskim; 63 *Garstkowiak*: 35 w woj. bydgoskim, 15 kaliskim, 7 poznańskim, po 3 katowickim i olsztyńskim; 493 *Garsztka*: 40 w woj. bydgoskim, 31 gdańskim, 4 słupskim, 176 kaliskim, 94 poznańskim. 27 pilskim, 26 konińskim.

W r. 1830 w księdze metrykalnej par. Chmielno utrwalona została Magd. *Gaszka* (AP I 16).

Od rzeczownika *garstka* : zdrobnienie do *garść* 1) 'złożona dłoń'; 2) 'zawartość takiej dłoni'; 3) 'ilość zżętego zboża, wchodząca w skład snopka'; też 'leżąca na polu' (Bor 156). W nazwisku mogło chodzić o 'małą garść' lub 'człowieka powtarzającego wyraz *garstka* lub źle ten wyraz wymawiającego'.

Gaspar por. *Kasper*

GASZTA
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 28 osób o nazwisku *Gaszta* w woj. gdańskim; 1 *Gaszto* w tymże województwie; w woj. gdańskim notowane jeszcze 6 i w woj. słupskim 7 na 301 osób w Polsce o nazwisku *Gasztych*, najwięcej, bo 107 w woj. kaliskim, 30 wrocławskim, 27 katowickim; poza Pomorzem Gdańskim występuje 37 *Gasztecki*: 14 w woj. poznańskim, 12 wałbrzyskim; 1 *Gasztelan* w woj. poznańskim, 1 *Gaszten* w woj. kaliskim; 34 *Gasztka*: po 9 w woj. konińskim i wałbrzyskim, 8 szczecińskim, po 4 gorzowskim i kaliskim; 4 *Gasztkowiak* w woj. łódzkim; 51 *Gasztkowski*: 28 w woj. konińskim, 15 zielonogórskim, 4 piotrkowskim, po 2 gorzowskim i szczecińskim; 68 *Gasztold*: 15 w woj. koszalińskim, po 7 w woj. gorzowskim i pilskim, 6 lubelskim, po 5 białostockim, olsztyńskim i toruńskim; 10 *Gasztoł* w woj. zielonogórskim; 5 *Gasztołd* w woj. białostockim; 2 *Gasztołek*: po 1 w woj. szczecińskim i włocławskim; 1 *Gasztoło* w woj. białostockim; 1 *Gasztowicz*

w woj. warszawskim; *Gasztowt* 0; 1 *Gasztowtt* w woj. szczecińskim; 45 *Gasztyk*: 20 w woj. wrocławskim, 9 zielonogórskim, 7 kaliskim, 5 sieradzkim, 4 katowickim; 3 *Gasztyn* w woj. włocławskim.

Nazwisko *Gaszta* jest zdrobnioną formą im. *Gasztołd*, pochodzącego od im. niem. *Gastold*, a to od germ. im. *Gasto*, opartego na rdzeniu *Gast* 'gość' (Go 279). Można by ewentualnie pominąć wszystkie te ogniwa i powiedzieć wprost *Gaszta* od niem. rzeczownika *Gast* 'gość' z wymową *-st-* jako *-szt-* i dodaniem polszczącego *-a*, jak np. *Kreft* i *Krefta*. Magistrantka zanotowała w Redzie nazwisko wymawiane *Garszta* z nawiązaniem do pol. *garść*, *garstka*. W księdze metrykalnej chrztów par. Sierakowice (z miejscowego archiwum parafialnego) w r. 1875 zanotowany Joannes *Gast* (252); wcześniej, w r. 1557 w Krosnowie w r. 1557 zanotowani zostali Lorentz *Gast* i Jurg *Gast*, Martin *Gast* w Tuchomku i w Dąbrówce Bytowskiej; Jurge *Gast* w Tuchomiu, Tewess *Gast* w Struszewie, Thewes *Gast* w Chotkowie, Hans *Gast* w Dąbrówce Bytowskiej (WD 55, 144, 148, 151, 167, 231). SNW podaje 99 osób o nazwisku *Gast*: 4 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 27 gdańskim, 2 słupskim, 21 pilskim, 11 opolskim; 7 *Gasta* w woj. gdańskim. Interpretacja odimienna zyskuje jednak wiele analogii w zasobie nazwisk polskich i europejskich, tym bardziej że wybrał ją także zespół SEMot, por. VII 24.

SSNO II 86 notuje n.os. *Gasztołt* w r. 1466 w Wielkopolsce u szlachcica (*Nobilis*), pana Przyborowic, w r. 1478 w Małopolsce, u Litwina, J. Długosz przywołuje Marcina *Gasztołda*, starostę kijowskiego; w postaci zlatynizowanej *Gastoldus*, starostę krewskiego z r. 1401, w r. 1430 marszałka księcia Jana, zwanego *Gastoldus* Witolda; w r. 1445 Jana, zwanego inaczej *Gastoldus*, wojewodę wileńskiego; tenże Długosz podaje z r. 1452 barona litewskiego *Gastowdus*, a w r. 1471 wymieniony *Gastawdus* zarządca Litwy w imieniu króla Kazimierza Jagiellończyka; notowane także formy patronimiczne: *Gasztołtowic(z)* m.in. u starosty kijowskiego w r. 1474 przez J. Długosza i *Gas(z)towic* w r. 1452, starosta niemodliński. Notowane są także formy zdrobniałe: *Gastek/Gasztek* w r. 1346 w Małopolsce; *Gas(z)tel* od r. 1474.

Gąska, Gęga, Gąsior, Gęsikowski
i podobne

SNW podaje 4185 osób o nazwisku *Gąska*: 21 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, 69 gdańskim, 38 słupskim, 490 ostrołęckim, 483 lubelskim, 322 katowickim, 231 warszawskim; 199 *Gęga*: 8 w woj. gdańskim, 120 bielskim, 20 częstochowskim, 18 szczecińskim; 9804 *Gąsior*: 160 w woj. bydgoskim, 104 elbląskim, 117 gdańskim, 87 słupskim, 1233 katowickim, 760 tarnowskim, 587 kieleckim, 522 lubelskim, 411 warszawskim, 389 wrocławskim, 336 opolskim, 288 częstochowskim; 208 *Gęsior*: 3 w woj. elbląskim, 6 gdańskim, 43 wrocławskim; 4741 *Gąsiorek*: 119 w woj. bydgoskim, 63 elbląskim, 67 gdańskim, 31 słupskim, 7979 bielskim, 460 krakowskim, 398 kaliskim, 349 poznańskim, 332 katowickim, 179 tarnowskim; 289 *Gąsiorkiewicz*: po 6 w woj. bydgoskim i gdańskim, 100 łódzkim, 38 konińskim; 8391 *Gąsiorowski*: 405 w woj. bydgoskim, 180 elbląskim, 332 gdańskim, 68 słupskim, 1107 warszawskim, 386 toruńskim, 361 poznańskim, 355 płockim, 325 katowickim, 296 krakowskim, 220 szczecińskim, 210 wrocławskim, 208 włocławskim; *Gąsiorski*: 7 w woj. gdańskim, 6 słupskim;

34 *Gęsik* poza Pomorzem Gdańskim; 182 *Gęsikiewicz*: 4 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 109 konińskim, 40 poznańskim; 657 *Gęsikowski*: 98 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 234 częstochowskim, 19 legnickim; 1094 *Gęsicki*: 120 w woj. bydgoskim, 30 elbląskim, 31 gdańskim, 12 słupskim, 177 toruńskim, 174 włocławskim, 104 warszawskim. Nazwisk na Pomorzu Gdańskim niepoświadczonych nie podaję.

Wiele zapisów historycznych omawianej „gęsiej rodziny" zgromadziłem w pracy o pochodzeniu przydomków szlachty pomorskiej, był to bowiem przydomek *Chośnickich* z *Chośnicy*, *Niesiołowskich* z *Niesiołowic* i *Podjaskich* z *Podjaz* (wszystkie wsie w pow. kartuskim). Oto one w wyborze, głównie z ksiąg ławniczych Kościerzyny: slachetny Jakub Podiaski alias *Gęsk* 1607, slachetny Woiciech Podiaski alias *Gęsk* 1609, Nobilis Jacobus podiaski gensk 1616, Alberto *Gęsk* Podiaski [...] in villa Podiazy 1697, N[obi]lis Joannes *Gęsk* Kosnicki [...] in bonis villae Kosnica 1680 (Przyd 75–76). Nadto w WD 104 figuruje parobek leśny (*Holtzknecht*) Caspar *Gonssken* w Małym Pomysku z r. 1560.

Nie trzeba właściwie podawać etymologii, każdy bowiem odniesie podane nazwiska do podstawy *gęś*, *gąska*, *gęga* 'gęś', *gąsior*, obocznie *gęsior*, *gęsik*; strukturami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych są: *Gęsicki*, *Gąsiorski*, *Gąsiorowski*, *Gęsikowski*. Przydomek *Gęsk*, niekontynuowany w dzisiejszych nazwiskach wskazuje na rodz. męski, w którym wyraz także występował np. u M. Reja (B I 420), por. także *półgęsk*.

Po łacinie *gęś* to *anser* i por. nazwisko *Anser* 0; 30 obywateli noszących nazwisko *Gans* może je zawdzięczać nazwie niem. *gęsi* – *Gans*, w części zaś mogą może utrwalać kasz. szeroką wymowę *gans*; postać *Goos* u 7 osób poza Pomorzem może oddaje ang. nazwę *gęsi* – *goose*.

Gelau, G(i)el(l)o
i podobne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Gelau* w woj. katowickim, 112 *Gelo* poza Pomorzem: 58 w woj. warszawskim, 22 siedleckim, 7 krakowskim, 6 radomskim, 5 olsztyńskim, po 3 lubelskim, łódzkim i ostrołęckim; *Giello* 0; *Gielo* 213: 4 w woj. elbląskim, 18 gdańskim, 74 warszawskim, 64 siedleckim, 17 skierniewickim, 9 olsztyńskim, 8 szczecińskim, 6 pilskim.

Nazwisko najprościej odnieść do n.m. *Gilów*, gm. Goraj, woj. zamojskie, pisanej *Gylow* w w. XIII–XV, *Gilów* 1827 i n. z rozwojem *-i-* > *-el*, też *Gilów*, gm. Niemcza, woj. wałbrzyskie (NMP III 133–134). Forma *Gelau* nawiązuje do wielu innych na *-au* typu *Subkau*, *Prokau* 'Subkowy, Prokowo'; *G(i)el(l)o* powstało wskutek zredukowanej dolnoniem. wymowy *-au* jako *-o*. Klimek (SEMot V 65) zapisy SSNO II 108–109 *Giela* od r. ok. 1265 i podobne odnosi do staro-wysoko-niem. *geil* 'rozkoszny, pożądliwy' = współczesnemu *geil* m.in. 'lubieżny'. Niektóre z podanych nazwisk można by też wiązać z ap. *gil* 'gatunek ptaka', jak sugeruje S. Rospond (SNS II 37–38).

G(I)ENIUSZ
I PODOBNE

SNW podaje 167 osób o nazwisku *Geniusz*: 5 w woj. elbląskim, 17 gdańskim, 9 słupskim, 46 białostockim, 21 szczecińskim, 19 suwalskim; 8 *Genjusz*: 5 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 2 warszawskim; 533 *Gieniusz*: 16 w woj. elbląskim, 11 gdańskim, 7 słupskim: *Gienjusz* 0.

Od im. *Geniusz* u 4 osób: 2 w woj. bydgoskim, po 1 kaliskim i poznańskim. Imię *Geniusz* zaś pochodzi od im. *Eugeniusz* przez opuszczenie początkowej sylaby *Eu**geniusz*** i por. nazwisko *Eugeniusz* z wykładnikiem 0. W niektórych wypadkach nie można wykluczyć pochodzenia od rzeczownika *geniusz* w formie stwierdzenia u niego wybitnych zdolności lub też z przekąsem o „niegrzeszącym inteligencją" albo jak się humorystycznie określa: Pan Bóg go stworzył, Syn Boży odkupił, ale Duch Św. zapomniał go oświecić.

GIEREK
I PODOBNE

SNW podaje 965 osób o nazwisku *Gierek*: 7 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 10 słupskim, 157 bielskim, 125 katowickim, 101 bialskopodlaskim, 93 tarnowskim, 34 wrocławskim; 5 *Gerhke*: 3 w woj. bydgoskim, po 1 poznańskim i toruńskim; 188 *Gerka*: 72 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 19 gdańskim, 30 toruńskim, 16 wałbrzyskim; 397 *Gerke*: 70 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 20 gdańskim, 97 toruńskim, 45 poznańskim; 125 *Gerczak*: 4 w woj. bydgoskim, 10 słupskim; 18 *Gerczyński*: 4 w woj. bydgoskim, 9 toruńskim.

W r. 1560 w Jutrzence, pow. bytowski odnotowany został *gbur* Greger *Gercke* (WD 154); r. 1696 we wsi Krępsk został zanotowany Jerzy *Gerk*; Jakub *Gerk* w Gwieździnie (Ferstnowo); w Pieniężnicy Martin *Gerk* i Michał *Gerk*, Hans *Gerk*, młynarz w Rzeczenicy, Jakub *Gerka*, młynarz i (ISC 53, 81, 86, 105).

Podane nazwiska (a odnotowywałem tylko te, które występują na Pomorzu Gdańskim) są formami skrótowymi germ. dwuczłonowego imienia *Gerard* < niem. *Gerhard* z I członem staro-wysoko-niem. *ger* 'oszczep, dzida' i II przymiotnikiem *hart* 'silny, mocny', por. 69 osób o nazwisku *Gerhard*: 1 w woj. gdańskim, 29 katowickim, 17 lubelskim; 63 *Gerhardt*: 2 w woj. elbląskim, 27 krakowskim; por. stpol. m.in. skróty tego imienia: *G(i)erek* czy *Gierko*, *G(i)erka*, *G(i)erke* (Mal III 224).

G(I)ERLACH

SNW podaje 782 osoby o nazwisku *Gerlach*: 20 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 19 gdańskim, 94 krośnieńskim, 66 warszawskim, 64 katowickim, 57 wrocławskim, 34 wałbrzyskim: pochodne *Gerlachowski* 8: 6 w woj. kaliskim, 2 warszawskim, utworzone modelowo za pomocą przyrostka *-owski* od nazwiska *Gerlach*; 115 *Gerlak*: 5 w woj. elbląskim, 16 legnickim, 11 rzeszowskim, po 10 gorzowskim i poznańskim; 165 *Gierlach* poza Pomorzem: 87 w woj. tarnobrzeskim, 36 opolskim; *Gierłachowicz* 0; *Gierłachowski*

102: po 4 w woj. elbląskim i gdańskim, 43 łomżyńskim, 19 białostockim; *Garlach* 3: po 1 w woj. gdańskim, gorzowskim i katowickim.

Nazwisko *Gerlach* pochodzi od dawnego niem. imienia *Gerlach*, używanego jeszcze w XVIII w., jak zaświadcza Zoder I 564, będącego strukturą złożoną: w I członie staro-wysoko-niem. *ger* 'dzida, oszczep', w członie II średnio-dolno-niem. *lach* 'uczta, biesiada, uroczystość', niektórzy podają także znaczenie 'taniec' (Zoder II 6). *Gierłachowicz* jest strukturą patronimiczną, *Gierłachowski* modelową, utworzoną za pomocą przyrostka *-owski*.

G(I)ERTYCH
I PODOBNE

Zapytali mnie studenci politologii GWSH w Gdańsku o pochodzenie nazwiska przewodniczącego LPR (Ligi Polskich Rodzin) i wicepremiera w rządzie Jarosława Kaczyńskiego (w r. 2006–2007) Romana Giertycha. Odpowiedziałem, że nazwisko kojarzy mi się z dwoma rdzeniami germ.: *gēr* 'oszczep, dzida' i górnoniem. *Teich*, pochodnym z średnio-górno-niem. *tīch* 'staw'; wprost jednak od jakiejś n.m. lub n. terenowej *Gerteich* < *Gertīch*.

Takiej n.m. w dostępnych mi źródłach i opracowaniach nie znalazłem, została zatem n. terenowa, w której I członie nie występuje wyżej podany rdzeń *gēr*, lecz zdrobnione imię niem. *Ger*, powstałe od imion germ. z tym I członem, np. *Gerhard*, *Gerfried*, *Gerberd* i inne. Nazwa terenowa wskazywałaby zatem na 'staw owego Gera < np. Gerarda'.

A oto zasób zapowiedzianych w tytule nazwisk: 150 *Gertych*: 12 w woj. bydgoskim, 71 leszczyńskim, 26 zielonogórskim, 15 legnickim, po 8 poznańskim i włocławskim; zapewne 1 *Gertrych* w woj. konińskim oraz *Giertrych* 0 też mają taką genezę, widzimy tu wstawne *-r-*; 73 *Giertych*: 37 w woj. poznańskim, 18 kaliskim, po 4 legnickim, wrocławskim i zielonogórskim; 3 *Giertig* w woj. gdańskim; 114 *Gertig*: 2 w woj. elbląskim, 5 słupskim, 43 leszczyńskim, 41 poznańskim, 9 kaliskim; 19 *Gertich*: 16 w woj. leszczyńskim, 3 katowickim; samo wspomniane imię *Gert* stwierdzamy w nazwiskach: 57 *Gerth*: 32 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim; 15 *Gerts*: 9 w woj. bydgoskim, 4 wrocławskim, 2 poznańskim; 1 *Giert* w woj. krakowskim; *Gierth* 0. Formy zakończone na *-ig* lub *-ich* odniesiono do częstych zakończeń przymiotników w jęz. niem., np. *fertig* 'gotowy' czy *amtlich* 'urzędowy'; w formie *Gerting* u 1 osoby w woj. poznańskim widać analogię do nazwisk zakończonych na patronimiczny suf. *-ing* (typ *Kaiserling* : *Kaiser* < ap. *Kaiser* 'cesarz'). Z frekwencji nazwiska widać, że jest ono częste w Wielkopolsce.

GIZA, GIŻA
I POKREWNE

SNW podaje 4192 osób noszących nazwisko *Giza*: 150 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, 61 gdańskim, 17 słupskim, 621 lubelskim, 499 katowickim, 278 krakowskim, 267 tarnowskim, 224 warszawskim, 139 nowosądeckim, 127 zielonogórskim; 1 *Giza*

vel *Gizińska* w woj. siedleckim; wiele jest struktur pochodnych – podam z nich tylko występujące na Pomorzu Gdańskim, a więc: 76 *Gizara*: 1 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 19 krośnieńskim, 13 wrocławskim; 39 *Gize*: 25 w woj. bydgoskim, 7 warszawskim, 5 olsztyńskim; 8 *Gizek*: 1 w woj. gdańskim, 5 radomskim; 106 *Gizela*: 55 w woj. gdańskim, 27 włocławskim; 19 *Gizella*: 7 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 9 krakowskim; 78 *Gizelski*: 3 w woj. elbląskim, 36 poznańskim; 14 *Gizeński*: po 4 w woj. bydgoskim, słupskim i katowickim, 2 toruńskim; 2 *Giziak* w woj. bydgoskim; 395 *Gizicki*: po 3 w woj. bydgoskim i gdańskim, 89 radomskim, 65 bielskim; *Gizielski* 9 w woj. elbląskim; 1764 *Giziński*: 54 w woj. bydgoskim, 40 elbląskim, 39 gdańskim, 10 słupskim, 386 warszawskim, 100 siedleckim; 198 *Gizowski*: 2 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 12 gdańskim, 1 słupskim, 38 kieleckim, 29 warszawskim; 3 *Gizyńska*: 1 w woj. gdańskim; 667 *Giża*: 89 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 4 gdańskim; 29 *Giżeński*: 1 w woj. bydgoskim, po 6 elbląskim i gdańskim; 386 *Giżewski*: 4 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 26 gdańskim, 55 białostockim, 48 poznańskim; 125 *Giżka*: 12 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 69 tarnobrzeskim; 42 *Gizowski*: 15 w woj. słupskim, 10 krakowskim; 747 *Giżycki*: 24 w woj. bydgoskim, 14 elbląskim, 8 gdańskim, 6 słupskim, 92 poznańskim, 78 warszawskim; 836 *Giżyński*: 37 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 40 gdańskim, 121 płockim, 102 warszawskim; 14 *Gissel*: 5 w woj. gdańskim, 9 warszawskim, dalsze z zapisem *Giss-* poza Pomorzem Gdańskim, podobnie zapisane z pojedynczym *-s-* z wyjątkiem 53 *Gis*: 9 w woj. gdańskim, po 13 w woj. warszawskim i zamojskim; 158 *Giese*: 13 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 5 gdańskim, 61 płockim, 23 toruńskim; 2 *Giesielska*: po 1 w woj. gdańskim i leszczyńskim, pochodne poza Pomorzem.

SSNO II 121 notuje n.os. *Giża* lub *Giza*, nieprecyzyjna bowiem ortografia stpol. pozwala na obydwie lekcje od r. 1400 w Wielkopolsce, Małopolsce, na Kresach Południowo-Wschodnich; od r. 1420 *Giżka* na wspomnianych kresach; od r. 1429 *Giżyc(s)ki*, które SEMot III 48 odnosi do wsi *Giżyce*, w gm. Iłów, woj. płockie; w r. odnotowuje nazwisko *Giżyński* albo *Giziński*, które wspomniany SEMot III 48 wiąże z n. wsi *Giżyno*, gm. Bielsk, woj. płockie; nadto formy przymiotnikowe *Giżyn* lub *Gizin* z r. 1426 z Sandomierskiego.

Według herbarza Bonieckiego (VI 58–59) Gissowie pochodzą z rodziny frankońskiej: Baltazar Gisse przybył do Polski z królową Elżbietą, żoną Kazimierza III. Tideman Gise, gdańszczanin otrzymał w r. 1519 szlachectwo dla siebie i rodzeństwa od Zygmunta I. Była to rodzina warszawskich kupców, rajców i wójtów starej Warszawy, por. biogramy w PSB VI 14–16. Tydeman Gize był w latach 1538–1549 bp. chełmińskim, pochodził z rodziny gdańskiej. Na początku XVII w. Salomon *Giese* nabył dobra klasztorne cystersów oliwskich Nowiec (*Nawitz*) (Muhl 117); Giesowie mieszkali także w Chojnicach (BBK 25, 33, 41, 49): w r. 1591 notowany *Gyse* Andres, bednarz przybyły do miasta z *Czitten* (nie potrafię zlokalizować), w r. 1628 *Giese* Simon, malarz, przybyły z Krapkowic pod Opolem (*Crapitz b.[ei] Oppeln*), w r. 1664 notowany *Giese* Salomon, malarz, już jako syn mieszczanina (*Bürgersohn*), w latach 1704–1706 *Giese* Daniel, rzeźnik, przybyły ze Szkotów pod Gdańskiem i w r. 1708 *Giese* Gottfried, fryzjer (*Barbier*) i ławnik (*Schöppe*), przybyły z Kłajpedy (*Memel*); w r. 1773 w Zamartem (*Jakobsdorf* na Kosznajdrach) notowany Gottlieb *Gies* (Rink 106); w r. 1662 niejaki *Giza* utrwalony w byłym pow. tczewskim (Damps 89). Ze wsi *Giżyce*, gm. Iłów, woj. płockie (por. wyżej) wywodził swoje nazwisko Gustaw Herman Marcin Gizewiusz (Gisevius), 1810–1848,

etnograf, tłumacz i redaktor, czołowy działacz społeczno-narodowy i obrońca polskości na Mazurach, urodzony w Piszu. Rodzina pieczętowała się h. *Gozdawa*. Wspomniana wieś *Giżyce* notowana była od r. 1239 w formie *Gyszycze*, *Gizicze* 1405, *Gizyce* 1579, *Giżyce* 1827 i objaśniona została przez W. Taszyckiego (NMP III 138) jako struktura patronimiczna z przyrostkiem *-ice* od n.os. *Giża* lub *Giza*. Na cześć *Gizewiusza* w r. 1945 dotychczasowe miasto *Lec* (od n.os. *Letz*) na Mazurach nazwano *Giżycko* (ib.). Szerzej por. E. Breza, *Zlatynizowane i zgrecyzowane nazwiska Pomorzan*, Onomastica XXX, 1986; przedruk, E. Breza, *Florilegium linguisticum*, red. J. Treder i A. Lewińska, Gdańsk 2002, s. 275.

Nazwisko *Giża* lub *Giza* pochodzi od zdrobnionego niem. imienia *Gis(s)e*. To zaś bierze początek od dwuczłonowych imion germ. z I członem, zawierającym staronordycki rdzeń *gisli/geisl(i)* 'strzała, kij' (KVNB 57), uproszczony do *Gil-*, pojawiający się także w imionach *Gilbert*, *Gisbert*, *Giselher* (por. 1 mężczyznę o tym imieniu w woj. katowickim z II staro-wysoko-niem. członem *heri* = nowo-wysoko-niem. *Heer* 'wojsko'), *Giselmar*; to ostatnie uproszczone także do postaci *Gismar*, jak w staropolszczyźnie *Gismar* i *Gisemar* (SSNO II 119), por. także niem. imię *Gisberta* z *Giselberta*. Sowa (KIS II 487) podaje ten rdzeń w kształcie *gisil*, a samo imię objaśnia jako 'przesławny, wspaniały łucznik'. Podobnie M. Malec (Mal III 226) za autorami niemieckimi, ale objaśnia je jako 'potomek', potem 'kij, drążek', następnie 'bat'; rdzeń ten widoczny także w imieniu *Gizela*, *Gisulf*; niektórzy autorzy (właśnie w związku z omawianymi nazwiskami) objaśniają rdzeń *gisil* jako 'bicz flagelantów', tj. 'biczowników'. Morfologicznie zatem badacze wskazują na ten sam wieloznaczny rdzeń, którego znaczenia można by uszeregować następująco: 1) 'drewniany pręt, patyk'; 2) 'strzała', która przecież jest patykiem; 3) 'rózga', która służyła także do smagania ciała, por. miotełki z witek krzewów w dawnych łaźniach; 4) 'rózgi i rzemienie flagelantów, służące za bicze'; 5) 'potomek', por. „różdżka Jessego" z proroctwa Izajasza (Iz 11,1), czyli 'potomek Jessego, tj. Dawid, a potomkiem Dawida jest Chrystus'. O „przedziwnej różdżce Jessego" śpiewają katolicy w *Godzinkach o niepokalanym poczęciu NMP*. Ze strzałą wiąże ten rdzeń także Majtán 53, Kupis 108, Kupisz 80; Bubak (KNI 120) uznaje za niejasny, podobnie Knap 92, wysuwając sugestię, że może oznaczać 'uroczyste życzenie'; por. także rozważania Z. Klimka (SEMot V 70). Dodać można, że w filmie R. Bera i A. Krauzego *Kaszëbë* z r. 1971 kobiecą rolę gra aktorka *Giza*.

I na koniec parę słów o słowotwórstwie wyliczonych za SNW nazwisk: *Giżycki* i *Giżyński* wywodzą się od wyżej (za SEMot III) podanych nazw wsi, choć niektórzy nosiciele mogli je utworzyć modelowo za pomocą przyrostków *-icki*, *-iński* od nazwiska *Giża*; modelową strukturą, powstałą za pomocą przyrostka *-(ow)ski*, jest zapewne *Gizowski* i *Gizelski*; w formie *Gizara* dostrzegamy przyrostek *-ara*; *Gizel(l)a* pochodzi albo od im. żeńskiego *Gizela*, albo od nazwiska *Giza* za pomocą przyrostka *-ela*; formami patronimicznymi, powstałymi za pomocą przyrostków *-ek* i *-ak*, jawią się *Gizek* i *Giziak*.

Glaber, Glaba, Głaba, Glabas
i podobne

Otrzymałem pytanie o pochodzenie nazwiska odrodzeniowego pisarza, tłumacza, wydawcy i astrologa, Andrzeja Glabera (ok. 1500–po 1572) z Kobylina w Wielkopolsce. Nazwisko jest jednym z dalszych przykładów odrodzeniowych latynizacji, grecyzacji i niekiedy hebraizacji nazwisk, o których pisałem w Onomastica XXX, 1985, s. 213–239, gdzie podałem m.in. latynizacje przez tłumaczenie *Jeleń* lub *Jelonek* na *Cervus* : rzeczownik *cervus* 'jeleń'; *Niezgoda* na *Discordia* : łac. *discordia* 'niezgoda' i inne.

Nazwisko to o rodowej formie *Łysy* lub *Łysoń* (por. H. Barycz, *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. I, Warszawa 1984, s. 303) wtedy przeoczyłem. Wywodzi się bowiem z łac. przymiotnika *glaber*, *-bra*, *brum* 'łysy, wygolony, bez włosów, bez zarostu'; przenośnie 'bezlistny, pozbawiony kłosów, nieokryty roślinnością' (Plezia II 656). Nazwisko nie jest notowane współcześnie w SNW ani na płycie SNW.

Zwróćmy jeszcze uwagę na to, że kiedy usłyszymy nazwisko zakończone przyrostkiem *-er*, myśl nasza biegnie do jęz. niem. lub ang. Tam bowiem rzeczowniki nazywające tych, co coś robią, wykonują, kończą się na *-er*, np. niem. *Bauer* 'rolnik, wieśniak, chłop' : *(be)bauen* 'uprawiać ziemię', *Maler* 'malarz' : *malen* 'malować', *Singer* 'śpiewak' : *singen* 'śpiewać', *Springer* 'skoczek' : *springen* 'skakać' czy ang. *teacher* 'nauczyciel' : *to teach* 'nauczać', *speaker* 'mówca' : *to speak* 'mówić' itd. W niemczyźnie za pomocą przyrostka *-er* tworzy się także przymiotniki od nazw miejscowości, jak *Berliner*, *Leipziger* 'berliński, lipski' od *Berlin*, *Leipzig*. Podobnie nazwiska odmiejscowe, co pokazać można także na przykładzie nazwisk Polaków: *Gloger* 'z Głogowa', *Winawer* 'z Wieniawy', *Kolberger* 'z Kołobrzegu', *Kałacer* 'z Kałacza' (miasteczko na dawnych krańcach Rzeczypospolitej). Dodajmy, że SNW notuje także nazwiska tej struktury od zniemczonych nazw metropolii polskich, jak *Danziger* 1 osoba w woj. katowickim, w zapisie spolszczonym *Danciger* 1 osoba w woj. legnickim, *Dancigier* 2 osoby w woj. łódzkim, *Krakauer* 1 osoba w woj. katowickim od *Danzig* 'Gdańsk' i *Krakau* 'Kraków'; nadto 3 osoby o nazwisku *Warszawer* w woj. warszawskim od postaci rodzimej stolicy Polski.

Zdarzało mi się zatem słyszeć, że *Glaber* to nazwisko niem., właśnie ze względu na końcowe *-er*. Jednak niemczyzna nie zna czasownika ani miejscowości, od których można by wywieść omawiane nazwisko. Tymczasem trzeba zauważyć, że Andrzej Glaber (ok. 1500–prawdopodobnie 1572) był człowiekiem renesansu, zapatrzonym w kulturę starożytną. Piśmienni i uczeni ludzie renesansu pragnęli też nazywać się na wzór starożytny, latynizowali i grecyzowali zatem swoje nazwiska, niekiedy nawet hebraizowali, a więc wyrażali w tzw. językach Ducha Świętego. I tu tkwi źródło nazwiska *Glaber*. Łacina ma bowiem także pokaźną liczbę przymiotników zakończonych w r.m. na *-er* (obok częstszych na *-us* typu *bonus* 'dobry'), jak np. *pulcher* 'piękny', *niger* 'czarny', *pauper* 'ubogi', *piger* 'gnuśny, leniwy' i antonimiczny *impiger* 'ochoczy, chętny', w tym także *glaber*, *-bra*, *-brum* 'łysy, wygolony, bez włosów, bez zarostu', przenośnie 'bezlistny, pozbawiony kłosów, nieokryty roślinnością'. Synonimicznym i bardziej znanym w łacinie był przymiotnik *calvus*, *-a*, *-um* 'łysy, bez włosów' o ludziach, 'gładki' o rzeczach (zauważmy, że podstawa nazwiska tkwi także w nazwie *Kalwaria* tłumaczonej przez biblistów jako 'Miejsce *Trupiej Czaszki*', która

to czaszka też jest goła, łac. odpowiednika hebrajskiej nazwy *Golgota* i w nazwisku franc.-szwajc. reformatora religijnego Jana Kalwina (1509–1564) z łac. przyrostkiem *-inus*, wskazującym na syna, a więc 'syn *Łysego*'). Biografowie A. Glabera słusznie zatem sądzą (por. wyżej cytowanego H. Barycza), że nazwisko to występowało w rodowej formie *Łysy* lub *Łysoń*. Za tezą tą przemawia także okoliczność, że wspomniany wyżej SNW nie notuje wśród dzisiejszych Polaków nazwiska *Glaber*, wraz z ks. Andrzejem skończyło żywot także jego nazwisko, nie miał bowiem kto go dziedziczyć. Można domniemywać, że Andrzej z Kobylina zlatynizował nazwisko na rzadszy w łacinie odpowiednik *Łysego*, pochodnego od przymiotnika *łysy*, tj. *glaber* – w nazwisku *Glaber*, by jako ksiądz katowicki oderwać się od związku etymologicznego ze współcześnie żyjącym reformatorem religijnym Janem Kalwinem, o którym jako profesor Akademii Krakowskiej na pewno wiedział, a którego nazwisko nawiązywało do (ostatecznie) łac. przymiotnika *calvus* 'łysy'.

Przy okazji zajrzałem właśnie do SNW i odnajduję tam nazwiska: 146 *Glaba*: 71 w woj. kieleckim, 45 katowickim, po 10 w krakowskim i łódzkim; 107 *Glabas*: 38 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 12 poznańskim, 11 wrocławskim, 9 opolskim, 7 olsztyńskim, 6 suwalskim, po 4 ostrołęckim i pilskim, po 3 szczecińskim i zielonogórskim; 3 *Glabas Gruszka* w woj. poznańskim; 2 *Glabaś* w woj. bydgoskim; 5 *Glabaśnia* w woj. katowickim; 2 *Glabaznia* w woj. katowickim; 13 *Glabaźnia* w woj. katowickim; 1 *Glabażnia* w woj. katowickim; 51 *Glabian*: 22 w woj. kaliskim, 12 krakowskim, 7 wrocławskim, po 5 jeleniogórskim i katowickim; *Glabiasz* 0; 10 *Glabik* w woj. wrocławskim; 1 *Glabion* w woj. katowickim; 1 *Glabirz* w woj. poznańskim; *Glabisch* 0; 93 *Glabisz*: 23 w woj. warszawskim, 20 katowickim, 15 poznańskim, 8 koszalińskim, 6 olsztyńskim; 76 *Gabiszewski*: 11 w woj. gdańskim, 3 elbląskim, 25 poznańskim, 17 toruńskim, 9 wałbrzyskim; 11 *Glabiś* w woj. leszczyńskim; *Glabka* 0; *Glabos* 0; 6 *Glabs*: 5 w woj. leszczyńskim, 1 szczecińskim; 6 *Glabsch* w woj. wałbrzyskim; 2 *Glabski* w woj. łódzkim; 34 *Glabś*: 23 w woj. leszczyńskim, 6 pilskim, 4 poznańskim, 1 wałbrzyskim; 136 *Glabus*: 3 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 112 poznańskim, 6 kaliskim, po 5 warszawskim i koszalińskim; 6 *Glabuś*: 4 w woj. legnickim, 2 katowickim; 44 *Głab*: 1 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 14 chełmskim, 7 częstochowskim; 33 *Głaba*: 11 w woj. legnickim, 7 gorzowskim, 4 opolskim; 4 *Głabała*: 2 w woj. piotrkowskim, po 1 łódzkim i suwalskim; 4 *Głabicki*: po 1 w woj. białostockim, kaliskim i katowickim; 23 *Głabik*: 12 w woj. katowickim, 7 gorzowskim, 3 przemyskim, 1 wałbrzyskim; 7 *Głabiński*: po 3 warszawskim i katowickim, 1 nowosądeckim; 1 *Głabiszewska* w woj. legnickim; 5 *Głabowska*: 3 w woj. konińskim, po 1 łódzkim i olsztyńskim; 6 *Głabski*: 3 w woj. warszawskim, 2 płockim, 1 łódzkim; 2 *Głabus* w woj. płockim; 30 *Głabuś*: 9 w woj. opolskim, 6 nowosądeckim, po 4 jeleniogórskim i płockim; *Głabyś* 0.

Nazwiska te pochodzą od gwarowego (śląskiego) czasownika *głobić*, wielokrotne *głabać* 'ściskać' (SNS I 43), SGP II 84, 86 podaje *głobić* 'klinować, klin wbijać'; *głobik* 'klin'; *głabać* 'obejmować', 'zabierać sobie, drapać, przywłaszczać'; też *głobis* 'łobuz'. Pod względem słowotwórczym formy pochodne są jasne: *Glaba* powstał wskutek konwersji, *Głab* pod wpływem derywacji wstecznej, za pomocą przyrostka *-ała*: *Głabała*; *-as*: *Glabas*; *-aś*: *Glabaś*; *-asz*: *Glabiasz*; *Glabas/Glabaś*; *-aśnia/-aźnia*: *Glabaśnia*, *Glabaźnia*; *-ik*: *Glabik*; *-os*: *Glabos*; *-us*: *Glabus*; *-uś*: *Glabuś*; *-s/-ś/-sz*: *Glabs/Glabś/Glabsz* w niem. zapisie *Glabsch*); od podstawy *Glab*; *-isz* (pisane hiperpoprawnie *–rz*): *Glabisz*; *-ka*: *Glabka* od

podstawy *głabać* lub *Glab*; formami modelowymi, powstałymi za pomocą przyrostków: *-ski*, *-ewski*, *-iński*, *-owski* są *Glabski*, *Glabiszewski*, *Głabiński*, *Głabowski*. S. Rospond (SNS I 43) notuje ze Śląska (SNW ujawnia również głównie na Śląsku) nazwiska *Głabacz*, *Głabaśnia*, *Głabisz*, *Głaboszka*; por. Forum Kobylińskie XII, 2006, nr 1 (39), s. 20–21.

Glan(n), Glaner, Glanert
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje nazwisko *Glana* 0 (SNW na płycie nie notuje); 1 *Glane* w woj. katowickim; 207 *Glaner*: 109 w woj. bydgoskim, po 10 elbląskim i szczecińskim, 46 gdańskim, 17 słupskim; 137 *Glanert*: 79 w woj. gdańskim, 8 bydgoskim, 16 szczecińskim, 10 kaliskim; 1 *Glann* w woj. włocławskim; 1 *Glanner* w woj. gdańskim; 975 *Glanowski*: 32 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 3 słupskim, 264 krakowskim, 203 bielskim.

Podstawowe nazwisko *Glan(n)* i *Glanner* są pochodzenia niem., wywodzą się według autorów niemieckich: Zoder I 576, Go 290, DF 274 albo od n.m. *Glahn* w Dolnej Saksonii pod Iburg (pisana *Glane*), pod Wildeshausen, pod Oldenburgiem i pod Gronau w Westfalii, także *Glan*-Münchweiler w Nadrenii-Palatynacie; też n. rzeki *Glan*, dopływu Nahe, albo od średnio-wysoko-niem. przymiotnika *glan* 'leniwy, gnuśny'. Forma *Glana* polega na spolszczeniu przez dodanie pol. *-a* albo wymianę końcowego *-e* na *-a*; *Glanert* to forma analogiczna do nazwisk typu *Wichert*, *Gleinert*; gdzie suf. *-ert* pełni funkcję dzierżawczą, zatem 'syn Glan(n)a'; *Glanowski* modelowa przez dodanie przyrostka *-owski* do *Glan(n)*. Historycznych poświadczeń podanych wyżej nazwisk na Pomorzu Gdańskim nie spotkałem.

Glas(s), Glaser, Glazer, Glaeser, Glasner
I PODOBNE

SNW podaje 99 osób o nazwisku *Glas*: 1 w woj. bydgoskim, 22 zamojskim, 18 sieradzkim, 14 szczecińskim; 74 *Glass*: 2 w woj. elbląskim, 21 gdańskim, 13 szczecińskim; 11 *Glass*-Brudziński: 1 w woj. bydgoskim, 6 poznańskim, 4 warszawskim; 23 *Glasa*: 10 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim; 186 *Glaser*: 25 w woj. bydgoskim, 23 gdańskim, 8 słupskim, 26 wrocławskim, 19 zielonogórskim, 16 katowickim; 878 *Glazer*: 125 w woj. bydgoskim, 27 elbląskim, 67 gdańskim, 19 słupskim, 69 krośnieńskim, 61 warszawskim, 45 kaliskim, 30 wałbrzyskim, 27 wrocławskim, 23 koszalińskim; 15 *Glasser* w woj. warszawskim; 62 *Glasner*: 11 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 21 katowickim; 2 *Glaszner* w woj. katowickim; 6 *Glassmann* w woj. katowickim; 2 *Glassner* w woj. rzeszowskim; 12 *Glaszke*: 1 w woj. bydgoskim, 10 szczecińskim, 1 wrocławskim; 3 *Gläsel* w woj. katowickim; 14 *Gläser*: 8 w woj. katowickim, 3 warszawskim, po 1 szczecińskim, wałbrzyskim i zielonogórskim; 1 *Gläsman* w woj. łódzkim; 3 *Gläsmann* w woj. łódzkim; 7 *Gläsner* w woj. wałbrzyskim; 1 *Gläss* w woj. jeleniogórskim; 6 *Glässner*: 4 w woj. rzeszowskim, 2 kieleckim; 1 *Gles* w woj. opolskim; 6 *Glesel*: 3 w woj. łódzkim, 2 opolskim, 1 katowickim; 3 *Gleser*: 1 w woj. katowickim, 2 krakowskim; *Glesińska* 0; 38 *Gleska*: 4 w woj. bydgoskim, po 3 gdańskim i opolskim, 21 toruńskim, 7 jeleniogórskim;

41 *Gleske*: 19 w woj. gdańskim, 17 słupskim, 5 warszawskim; 35 *Glesman*: po 16 w woj. warszawskim i przemyskim, 3 konińskim; 42 *Glesmann*: 26 w woj. poznańskim, 9 warszawskim, 4 leszczyńkim, 2 jeleniogórskim, 1 poznańskim, 9 warszawskim, 4 leszczyńskim, 2 jeleniogórskim, 1 przemyskim; 32 *Glesmer*: 19 w woj. bydgoskim, 5 rzeszowskim, po 4 olsztyńskim i toruńskim z wtórnym *-m-*; 36 *Glesner*: po 3 w woj. bydgoskim i szczecińskim, 5 gdańskim, 12 opolskim, 9 leszczyńskim; 7 *Glessman*: 6 w woj. łódzkim, 1 warszawskim; 1 *Glessmann* w woj. gdańskim; 1 *Glessner* w woj. gdańskim; bez wskazania liczby: *Gleszman*, *Gleśman*, *Gleśmian*, *Gleszyńska*; 70 *Glezman*: 9 w woj. bydgoskim, 24 ciechanowskim, 11 zielonogórskim, 8 olsztyńskim, po 6 lubelskim i toruńskim; 1 *Glezmann* w woj. toruńskim; 6 *Glezmer* z wtórnym *-m-*: 2 w woj. bydgoskim, 4 szczecińskim; 68 *Glezner*: 3 w woj. słupskim, 23 warszawskim, 19 opolskim, 16 koszalińskim; 63 *Glaeser*: 8 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 20 katowickim, po 13 opolskim i poznańskim, 5 toruńskim; 11 *Glaesmann* w woj. elbląskim; 9 *Glaeske*: 3 w woj. elbląskim, 6 gdańskim; *Glaessner* 0; 19 *Glasman*: 18 w woj. katowickim, 1 łódzkim; 2 *Glasmann*: po 1 w woj. katowickim i łódzkim; bez wskazania liczby *Glaske* i *Glaskowska*; 99 *Glas* 74: 1 w woj. bydgoskim, 22 zamojskim, 18 sieradzkim, 14 szczecińskim; 1 *Glasek* w woj. warszawskim; *Glass*: 2 w woj. elbląskim, 21 gdańskim, 13 szczecińskim, 11 łódzkim; złożone *Glass*-Brudziński 11: 1 w woj. bydgoskim, 6 poznańskim, 4 warszawskim.

Historycznie nazwisko *Gläser* było notowane u Kosznajdrów: w r. 1558 proboszczem w Sławęcinie był Andreas *Gleser*, tamże także Peter *Gleser*, w r. 1772 w Lichnowach żyła Anna *Glaeserin*, gdzie *-in* jest formantem feminatywnym (tworzącym nazwę żeńską) Rink 107, 150; BBK 17, 20, 22, 27, 31, 76 notuje: w r. 1555 *Gleser* Georg; w r. 1568 *Gleser* Peter, rzeźnik (*Fleischawer*); w r. 1576 *Gleser* Gorgen, kołodziej (*Rademacher*); w r. 1602 *Gleser* Tomes; w r. 1617 *Gleser* Simon, rzeźnik (*Fleischer*), syn mieszczanina chojnickiego, najprawdopodobniej syn Piotra z r. 1568; w r. 1826 *Glaser* Nathan, przybyły z Człopy, pow. wałecki, pasmanternik (*Pasamentierer*), żyd, lat 26; w r. 1920 żandarmen w Sulęczynie, pow. kartuski był niejaki *Glass* (Heidn 616); nazwisko *Glass* notowane było na ziemi bytowskiej: w r. 1560 w Borzytuchomiu zapisany został *Glass* Urban i w r. 1661 w tejże wsi *Glass* Simon oraz inny *Glass* Urban w Piasznie (KB 285, 288, 289); w formie kasz. z przejściem *-a-* w *-o-* notowane było omawiane nazwisko także w F XLVI 127, 137, 148, 166: w r. 1747/1748 Hans *Gloss* w Borzytuchomiu, Christian *Glesch*, *Glosch* w Piasznie, budnik Jürgen *Glesch* w Borzytuchomiu; w r. 1644 Maciej *Glas* odnotowany został w Śliwiczkach (F XXXII 242); także na Kaszubach notowano omawiane nazwiska, mianowicie w r. 1740 w księdze par. Strzepcz, pow. wejherowski zapisano chrzczone dziecko honesti Jacobi *Glas* i Elizabeth *Glaszana*, która to forma żeńska utworzona została za pomocą rzadkiego w tej funkcji przyrostka *-ana* od nazwiska *Glas(s)*. Zaświadczeń znalazłoby się więcej.

Podstawowe nazwisko *Glas(s)* pochodzi od niem. rzeczownika *Glas* 'szkło' i reprezentuje tzw. nazwisko pośrednio zawodowe: wprost wskazuje na materiał, a pośrednio na wykonawcę zawodu, zaś warianty *Gläser*, *Glaser*, *Glazer*, *Glezer*, *Glaeser* wskazują bezpośrednio na wykonawcę czynności, zawód 'szklarza' od niem. rzeczownika *Gläser* 'szklarz', por. pol. nazwiska *Szkiel* 48: 2 w woj. bydgoskim, po 4 elbląskim i słupskim, 11 gdańskim i wiele pochodnych, w tym 57 *Szkiełko*: 4 w woj. gdańskim, 42 warszawskim i 1682 *Szklarz*: 23 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 19 gdańskim, 14 słupskim, po

136 katowickim i legnickim, 103 zielonogórskim, 100 lubelskim i w wersji „śląskiej" *Szklorz*: 2 w woj. gdańskim, 119 bielskim, 88 katowickim oraz wiele pochodnych. Nazwisko pochodzi od rzeczownika *Glass* 'szkło', *Gläser* to 'szklarz', a więc, jak podaje Z. Klimek (SEMot V 71) 'wytapiacz szkła', 'rzemieślnik wyrabiający przedmioty ze szkła', również 'handlarz szkłem'. Wariant *Glasek* jest formą pochodną, powstałą od *Glass* za pomocą przyrostka *-ek* czy to w funkcji patronimicznej, czy polszczącej; formy typu *Gleske* mogą być dolnoniem. lub hybrydalne, powstałe od *Glasek* przez odwrócenie pol. przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*; w wariantach typu *Glas(s)man(n)* człon *-man(n)*, pochodny od niem. rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż' wskazuje jednoznacznie na wykonywany zawód szklarza, por. niem. *Baumann* 'budowniczy', *Schuhmann* 'szewc', *Zimmermann* 'cieśla', podobnie jak *-ner* w formach typu *Glas(s)ner*. Zważywszy na fakt, że Niemcy często dodawali do wygłosu spółgłoskowego nazwisk samogłoskę *-e*: typ *Guse*, *Sampe* od *Guz*, *Samp*, nazwisko *Glaza* 928: 302 w woj. bydgoskim, 42 elbląskim, 373 gdańskim, 26 słupskim można wywieść od niem. *Glase* z polszczącą wymianą *-e* na *-a* (część nosicieli zawdzięcza je rzeczownikowi *glaca*). Wśród wyliczonych nazwisk są więc formacje przymiotnikowe od *Glass*, a więc *Glas(s)ner*, struktury z członem *-man(n)*, formy pisane przez *-s-* i fonetycznie *-z-*, transkrybowane na dawny sposób *-ä-* przez *-ae-* z wymową dwugłoskową (dyftongiczną *-aj-*): *Glajzer*, które odnieść by można do podstawy *Gleis* 'tor, szyny kolejowe', formacje modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i inne.

Biorąc pod uwagę, że niem. przyrostek *-er* często w polszczyźnie przechodził w *-ar*, por. np. *sztygar*, *zegar* z niem. *Steiger*, *Zeiger* i nazwiska *Fleszar*, *Pelczar* z niem. *Fleischer*, *Pelzer*, do podanych nazwisk możemy także włączyć 107 osób o nazwisku *Glazar*: 51 w woj. krośnieńskim, 11 rzeszowskim, 6 katowickim, po 5 koszalińskim i zielonogórskim. SSNO II 122 notuje *Glazar* od r. 1451 z Krakowskiego, Kresów Południowo-Wschodnich i z Mazowsza; *Glazer* od r. 1388 z Krakowskiego i z Mazowsza, *Glazyr* z r. 1432 z Kresów Południowo-Wschodnich, *Glezer* od r. 1397 z Krakowskiego i z Mazowsza.

Po łacinie *szkło* to *vitrum*, *-i*, a *vitricus* w łacinie klasycznej oznaczał 'ojczyma', w łacinie kościelnej *vitricus ecclesiae* to 'kasjer kościelny' (prawdopodobnie skrzynka na pieniądze była szklana) i por. 3 osoby o nazwisku *Witrych* w woj. gdańskim (możliwe także od rzeczownika *wytrych* lub imienia *Dietrich*); 15 *Witryk*: po 1 w woj. elbląskim, gorzowskim i koszalińskim, po 6 legnickim i zielonogórskim oraz 63 *Witrykus* poza Pomorzem: 25 w woj. zielonogórskim, 13 wałbrzyskim. Na Pomorzu Gdańskim w okresie XVI–XVIII w. bardzo licznie powstawały huty szkła, o ich istnieniu świadczą dzisiejsze nazwy wsi, przede wszystkim *Szklana Huta*, jak pod Lipuszem, pow. kościerski, *Szklana* pod Sierakowicami, pow. kartuski, *Glazica* z dawnego niem. *Glasshütte* pod Szemudem, pow. wejherowski; nadto przemianowane, jak dzisiejsza *Sycowa Huta* z dawnego *Szklana Huta* (PMT I 133), też zanikła *Szklana Huta* pod Dziemianami w pow. kościerskim. W. Heidn (passim) w ogóle o miejscowościach z członem *Huta* stwierdzał, że wyrabiano tam *szkło*, co było nieprawdą, bo często wytapiano tam smołę, produkowano popiół drzewny i węgiel drzewny, który potem sprzedawano na *Targu Węglowym* w Gdańsku; por. AC VI 253–256.

GLAW, GLAWER
I PODOBNE

SNW podaje 15 osób o nazwisku *Glaw*: 9 w woj. olsztyńskim, 6 toruńskim; 11 *Glawer*: 3 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 6 koszalińskim, 1 wrocławskim; 1 *Glawr* w woj. koszalińskim.

Nazwisko nosił ojciec bernardyn w Zamartem (*Jakobsdorf*) pod Chojnicami Laurentius 'Wawrzyniec' *Glaw* (Rink 106).

Zoder I 578 łączy niem. nazwiska *Glaw* i *Glawe* z n.m. *Glaw* pod Nielebock, pow. Jerichow.

GLINA, GLINIEWICZ, GLIENKE, GLINKE, GLINKA, GLIŃSKI
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 478 osób o nazwisku *Glina*: 22 w woj. gdańskim, 11 słupskim, 157 kieleckim, 37 chełmskim, po 30 jeleniogórskim i szczecińskim, 60 zamojskim, 21 poznańskim; 26 *Glinczewski*: 7 w woj. gdańskim, 8 gorzowskim, 5 wrocławskim, po 2 katowickim i koszalińskim; 13 *Glinecki*: 1 w woj. gdańskim, po 5 warszawskim i gorzowskim; 402 *Gliniak*: 11 w woj. elbląskim, 86 przemyskim, 68 lubelskim, 31 wrocławskim; 37 *Gliniana*: 3 w woj. gdańskim, 9 bielskim, 6 leszczyńskim; 45 *Glinianowicz*: 10 w woj. gdańskim, 12 zamojskim, 7 przemyskim; 68 *Gliniany*: 3 w woj. gdańskim, 29 przemyskim, 11 katowickim; 22 *Gliniański*: 4 w woj. gdańskim, 9 wrocławskim, 5 warszawskim; 289 *Glinicki*: po 1 w woj. bydgoskim i gdańskim, 7 słupskim, 165 warszawskim, 15 łomżyńskim, 14 olsztyńskim; 1378 *Gliniecki*: 304 w woj. bydgoskim, 76 elbląskim, 363 gdańskim, 129 słupskim, 140 suwalskim, 75 toruńskim, 30 koszalińskim; 256 *Gliniewicz*: 16 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 14 gdańskim, 6 słupskim, 25 lubelskim, 23 suwalskim, 21 olsztyńskim; z wykładnikiem 0: *Glinak*, *Glinik*, *Glinikiewicz*, *Gliniska*, *Glinitzka*; 3 *Glinikowski* w woj. gdańskim; 3675 *Glinka*: 10 w woj. bydgoskim, 42 elbląskim, 114 gdańskim, 20 słupskim, 630 warszawskim, 475 ostrołęckim, 321 katowickim, 220 opolskim, 73 *Glienke*: 62 w woj. gdańskim, 1 elbląskim, 4 słupskim, 5 szczecińskim, 1 leszczyńskim; 18 *Glinke*: 2 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 8 pilskim, 1 katowickim; 18 *Glink*: 17 w woj. gdańskim, 1 włocławskim; 100 *Glinko*: 3 w woj. elbląskim, 52 białostockim, 11 częstochowskim, 9 łomżyńskim; 1650 *Glinkowski*: 34 w woj. bydgoskim, 26 elbląskim, 118 gdańskim, 297 kaliskim, 185 poznańskim, 183 sieradzkim, 140 łódzkim; 78 *Glinski*: 7 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 6 gdańskim, 1 słupskim; 5101 *Gliński*: 114 w woj. bydgoskim, 126 elbląskim, 338 gdańskim, 89 słupskim, 646 częstochowskim, 285 białostockim, 271 katowickim, 256 łódzkim, 188 suwalskim; 145 *Glinowiecki*: 43 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 47 toruńskim, 15 opolskim, 13 łomżyńskim; 20 *Glinowski*: 1 w woj. gdańskim.

SSNO II 124 notuje n.os. *Glina* z r. 1317 u brata zakonnego (*frater*) na Pomorzu; *Glinarz* od r. 1417 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich; *Glinek* w r. 1419 w Wielkopolsce; *Gliniany* od r. 1420 w Małopolsce i na Mazowszu; *Glinka* od r. 1375 w Małopolsce, Wielkopolsce, na Mazowszu i Śląsku, odniesione przez C 40 do n.m. lub n. terenowej: *Glina*, *Glinka*, rzeczowników *glinarz* i *glinek* 'koń

żółtej maści' oraz przymiotnika *gliniany* – notowanych w staropolszczyźnie, por. także SEMot I 75.

Nazwisko *Glienke*, *Glinke* odnieść możemy do n.m. *Glienke* pod Bobolicami (dziś bezimienny przysiółek), notowanej od r. 1495 *Glienke*, *Glineke* 1518 i objaśnionej przez RzD I 14 jako twór topograficzny od ap. *glinka*. Formacje *Glinski* i *Gliński* najprościej sprowadzić do n. wsi *Glińcz* pod Żukowem, pow. kartuski, jak *Kliński* do (*Wielki*, *Mały*, *Nowy*) *Klińcz* pod Kościerzyną.

Głowienka, Głowienkowski, Glowienke
i podobne

SNW podaje 572 osób o nazwisku *Głowienka*: 15 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 171 gdańskim, 118 siedleckim, 69 lubelskim, 41 warszawskim, 37 olsztyńskim; 45 *Głowienke*: 34 w woj. gdańskim, 6 słupskim, 5 jeleniogórskim; 121 *Głowienko*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, po 8 gdańskim i słupskim, 23 olsztyńskim, 21 warszawskim; 129 *Głowienkowski*: 15 w woj. gdańskim, 32 sieradzkim, 22 wrocławskim; 20 *Głowieńkowski*: 1 w woj. gdańskim, po 5 kaliskim i wrocławskim, 4 sieradzkim, 3 warszawskim; 4 *Głowieńka*: po 1 w woj. gdańskim i bialskopodlaskim, 2 warszawskim; 23 *Glowienka*: 16 w woj. katowickim, 6 suwalskim, 1 bielskim; 30 *Glowienke*: 27 w woj. gdańskim, 3 szczecińskim; 3 *Glowienko* w woj. wrocławskim; *Glowinke* 0. SNW (na płycie) podaje nazwisko *Głowienka* z woj. gdańskiego głównie w pow. puckim: 64 mężczyzn, 55 kobiet, w Swarzewie notowany *Głowienko*.

SSNO II 131–132 *Głowienka* notowany od r. 1400 w Wielkopolsce i na Kresach Południowo-Wschodnich (C 40). W r. 1678 we wsi Połchowo, w starostwie puckim karczmarzem był Szymon *Głowienka* (F XXXIX 58). W kościelnych księgach metrykalnych par. Reda zapisani zostali Thomas *Głowienko* r. 1772 i Rosalia *Głowienczyna* r. 1811 (AP XVIII, niepaginowana); w takiejże księdze par. Góra pod Wejherowem utrwalona została *Głowienkowska* r. 1823 (AP V 134).

Nazwisko pochodzi od rzeczownika pospolitego *głowienka* 'rodzaj świeczek' i 'gatunek rośliny', notowanego od r. 1498. Zostało zniemczone przez wymianę pol. *ł* na niem. *l* oraz końcowego *-a* na *-e*: *Glowienke/Głowienke*; formą modelową, powstałą przy użyciu przyrostka *-owski*, jest *Głowienkowski/Glowienkowski*.

Głódź, Głuc
i podobne

W związku z nominacją abp. Sławoja Leszka Głódzia na metropolitę archidiecezji gdańskiej i uroczystym ingresem w sobotę 26 IV 2008 r. pojawiły się pytania o pochodzenie imion i nazwiska oraz o odmianę nazwiska tego hierarchy kościelnego. Nazwiskiem zajmę się niebawem.

Najpierw zasób nosicieli nazwiska i jemu podobnych oraz rozmieszczenie nazwisk. SNW podaje 324 osoby o nazwisku *Głódź*: 157 w woj. białostockim, 55 siedleckim, 23 suwalskim, po 18 warszawskim i tarnowskim, 10 kaliskim, po 7 łódzkim

i zielonogórskim; 5 *Głódź*: po 2 w woj. białostockim i katowickim, 1 warszawskim; 11 *Głódz*: po 4 w woj. białostockim i zielonogórskim, 2 siedleckim, 1 bydgoskim; 22 *Głoc*: 14 w woj. pilskim, po 4 ciechanowskim i wrocławskim; 1 *Głocz* w woj. radomskim; pochodne *Głocki* u 107 osób: 46 w woj. radomskim, 20 konińskim, 10 kieleckim, 8 warszawskim; 1 *Głockowska* w woj. toruńskim; 18 *Głoczkowski*: 17 w woj. poznańskim, 1 elbląskim; 33 *Głoćko*: 26 w woj. szczecińskim, 6 koszalińskim, 1 wałbrzyskim; 391 *Głuc*: 182 w woj. bielskim, 61 nowosądeckim, 45 krakowskim, 36 katowickim, 12 warszawskim, 11 jeleniogórskim, po 6 w woj. opolskim, poznańskim i tarnobrzeskim, 5 kieleckim, po 4 tarnowskim i wrocławskim; 1 *Głucek* w woj. katowickim; 22 *Gluc*: 13 w woj. nowosądeckim, 5 katowickim, 4 bielskim; *Glucek* 0.

Nazwisko niepoświadczone w SSNO, zlokalizowane głównie na Białostocczyźnie, sam abp urodzony na wsi białostockiej, w przemówieniu ingresowym stwierdził „przybywam stamtąd" [Białostockiego]. Jednak nienotowane w SHNOB ani w pracach L. Dacewicz (*Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII wieku*, Białystok 2001) oraz L. Citko (*Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok 2001). Trzeba więc podjąć własne poszukiwania.

Kojarzy się dźwiękowo z rzeczownikiem *głód*, o którym starożytni mawiali, że „najlepszą przyprawą" (*Fames – optimum condimentum*), a według Cycerona „najlepszym kucharzem" (*Fames est optimus coquus*), i który towarzyszy lub towarzyszył ludności wielu krajów, i którego doświadczali lub doświadczają ludzie w różnym okresie rozwojowym i różnych sytuacjach. Nazwały go narody: Żydzi *ra'aw*, Grecy *līmós*, a pochodny przymiotnik *głodowy* – *limērós*, *-á*, *-ón* (Abram III 35–36); Rzymianie, jak to już wzmiankowano, *fames*, *-is* (z czego fr. *faim* i wł. *fame*) lub *inedia*, *-ae*; Niemcy – *Hunger*, Anglicy – *hunger* lub *starving*, Rosjanie – *gołod*. Do podstawy *głód* zdaje się odnosić omawiane nazwisko K. Rymut (*Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I, Kraków 1999, s. 242), zestawiając formy *Głód*, poświadczoną w r. 1366, interesujące nas *Głódz*, *Głódź*, *Głódż*, nadto *Glodt*, *Głud*, *Głut*, też: *Głut*, *Gódź*, *Gódz* i ich formy pochodne. Nie włącza do materiału nazwisk typu *Głuc*, *Głoc(z)* i ich pochodnych. Moim zdaniem bowiem warto wziąć pod uwagę przy rozpatrywaniu pochodzenia nazwiska *Głódź* notowany przez SW I 849 wyraz gwarowy *głóc*, który objaśniony został s.v. *głowacz* (ib. 847–848) w pozycji 10. *głowacz* a.[lbo] *byczek* z synonimami gwarowymi *baba*, *babczur*, *babka*, *cznebia* oraz ***głóc*** i ***guc*** z kwalifikatorem *zool.*, zoologicznym odpowiednikiem łac. *cottus* i z definicją realnoznaczeniową 'ryba cierniopłetwa, gardłopłetwa, kostolica' z trzema gatunkami: a) g. *białopłetwy* albo *pałos* (c. *gobio*); b) g. *pręgopłetwy* a. *pstropłetwy* (c. *poecilopus*); c) g. *szczupłousty* (c. *microstomus*). SGP wyrazów nie notuje, by można się zorientować w ich geografii, podany tu (ib. II 143) tylko rzeczownik *guczka*, gw. *gucka* spod Kolna 'rodzaj leszcza'. Nowy SGP jeszcze litery *G* nie obejmuje; pol. słowniki etymologiczne wyrazu nie omawiają. Podstawa „rybia" w nazwiskach bardzo prawdopodobna, gdzie od nazwy rodzajowej *ryba* poprzez *gatunkowe*: *Dorsz*, *Karaś*, *Leszcz*, *Płoć*, *Płotka* i wiele innych spotykamy nosicieli w Polsce i w odpowiednikach innojęzycznych w krajach sąsiednich. Forma zatem *Głóc* łatwo mogła być zapisana hiperpoprawnie z dźwięcznym *-dź* na końcu wyrazu.

Ponieważ nazwisko jest niemotywowane, tzn. mówiący nie rozumieją jego pochodzenia (ewentualnie, jak już powiedziano, kojarzy im się z *głodem*, rybakom ewentualnie tylko z nazwą ryby *głóc*), a praktyka odmiany jest różna, jednak z przewagą

utrzymywania formy mian., dlatego można zaproponować właśnie postać *Głódź*, *Głódzia*, *Głódziowi*, choć, jak mnie zapewniał prof. Jan Miodek, powołując się na opinię samego abp., w kręgach rodzinnych i rodzinnej wsi nazwisko podlega wymianie głoskowej: *Głódź*, *Głodzia*, *Głodziowi* itd. Utrzymywanie postaci mian. we współczesnych nazwiskach Polaków jest coraz bardziej przyjmowaną zasadą.

Gnas, Gnes, Gnus, Gnusowski, Gnys, Gnysiński, Gnyz i podobne

SNW podaje 124 osoby o nazwisku *Gnas*: 5 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 33 ciechanowskim, 21 warszawskim, 14 lubelskim, 13 ostrołęckim; 10 *Gnass*: 1 w woj. gdańskim, 5 warszawskim, 4 krakowskim; ze wskaźnikiem 0: *Gnaszek*, *Gnaszewska*, *Gnasińska*; 61 *Gnasiuk*: 41 w woj. zamojskim, po 5 lubelskim, rzeszowskim i szczecińskim; 1 *Gnasowska* w woj. szczecińskim; 383 *Gnaś*: 7 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 20 gdańskim, 8 słupskim, 91 lubelskim, 34 koszalińskim, po 25 warszawskim i olsztyńskim; 32 *Gnes*: 16 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 6 przemyskim, 2 poznańskim, 1 toruńskim; ze wskaźnikiem 0: *Gnesik*, *Gneszek*, *Gneszczyńska*, *Gneś*; 27 *Gneza* w woj. katowickim; *Gnezińska* 0; 118 *Gnus*: 1 w woj. gdańskim, 35 wałbrzyskim, 29 katowickim, 13 skierniewickim, 9 poznańskim; 22 *Gnusowski*: 9 w woj. wałbrzyskim, 8 poznańskim, 5 leszczyńskim; 4 *Gnuś*: 3 w woj. krośnieńskim, 1 przemyskim; z wykładnikiem 0: *Gnuschke*, *Gnusiec*, *Gnuszkiewicz*; 75 *Gnys*: 5 w woj. gdańskim, 25 ostrołęckim, 13 radomskim, 10 krakowskim; 4 *Gnysiewicz* w woj. wałbrzyskim; 101 *Gnysiński*: po 4 w woj. elbląskim i słupskim, 17 radomskim, 16 kieleckim, 10 wrocławskim, po 9 katowickim i szczecińskim; 2 *Gnyska* w woj. gdańskim; ze wskaźnikiem 0: *Gnyszak*, *Gnysznyszyn* i *Gnyszyńska*; 33 *Gnyszek*: 8 w woj. bydgoskim, 22 włocławskim, 3 toruńskim; 152 *Gnyszka*: 7 w woj. gdańskim, 34 zielonogórskim, 31 lubelskim, 22 siedleckim, 18 olsztyńskim; 5 *Gnyszko*: 4 bialskopodlaskim, 1 warszawskim; 327 *Gnyś*: 4 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 167 radomskim, 37 lubelskim, 17 warszawskim, 13 katowickim; 16 *Gnyz*: 10 w woj. zamojskim, 5 chełmskim, 1 opolskim; 6 *Gnyza* w woj. katowickim; 1 *Gnyż* w woj. opolskim.

W r. 1560 w Osławej Dąbrowie, pow. bytowski zanotowani zostali *gburzy*: Woiku *Gnuß* i Greger *Gnuß*. W r. 1686 w Kaliskach pod Kościerzyną mieszkał chłop (*gbur*) Marten *Gnuszki* (F XXXIX 121). W r. ok. 1210 SSNO II 139 poświadcza n.os. *Gnys*, którą SEMot VII 222 odnosi do rzeczownika *gnys* 'penis', wyrazu notowanego przez SW II 856 w wariantach *gnes*, *gnyś* i wywodzi z łac. *genus* 'ród' lub niem. *Genuss* 'rozkosz'. Jak to z wyrazami niecenzuralnymi bywa, pojawiają się one w różnych wariantach, dlatego też nazwiska *Gnas*, *Gnes*, *Gnus* i *Gnyż*. To wariantywne uwarunkowanie podstawowego rzeczownika dobrze tłumaczy oboczne nazwiska (w rdzeniu różniące się tylko samogłoską); jednak wiele podstawowych nazwisk – przyznać to trzeba – objaśnić można inaczej: *Gnaś* od ***Ignaś***, *Gnes* od ***Agnes***, ***Gnus*** od łac. ***agnus*** 'baranek' lub też pewniej od stpol. *gnus* 'człowiek słaby, powolny, niemrawy', notowanego od r. 1436 (B I 445), por. n.m. *Gnuszyn* w woj. poznańskim (NMP III 196). Wśród form pochodnych mamy struktury patronimiczne, derywowane za pomocą przyrostków *-ak*: *Gnyszak*, *-ik*: *Gnesik*, *-ek*: *Gnaszek*, *Gneszek*, *Gnyszek*, przy czym mogą to być formy zdrobnione (jak *Gnesik*); *-ec*: *Gnusiec*; patronimiczne: *-ewicz*: *Gnysiewicz*, *Gnuszkiewicz*; *-uk*: *Gnasiuk*; modelowe,

powstałe przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Gnaszewska*, *Gneszczyńska*, *Gnasińska*, *Gnezińska*, *Gnusowski*, *Gnyszyńska*; nazwisko *Gnuschke* to wynik zniemczenia formy *Gnuszek* przez odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*; *Gnyska* i *Gnyszka* z kolei powstały przez dodanie przyrostka *-ka* do podstawowego nazwiska *Gnys(z)*, jak np. *Kalembka* od *Kalemba*.

Gniech, Gnech, Gnich, Gnych

SNW podaje 72 osoby o nazwisku *Gniech*: 70 w woj. gdańskim, po 1 konińskim i suwalskim; 16 *Gnech* w woj. gdańskim; 170 *Gnich*: 11 w woj. gdańskim, 13 słupskim, 94 warszawskim, 19 siedleckim, 10 toruńskim; 195 *Gnych*: 24 w woj. elbląskim, 58 sieradzkim, 28 kaliskim, 15 warszawskim, 14 wrocławskim.

Historycznie nazwisko trafiło do ksiąg metrykalnych par. Żarnowiec, w pow. puckim: w najstarszej z zachowanych na Pomorzu księdze par. Żarnowiec mamy zapisy: Grigorius filius *Gniech* ex Gosczino 1609; Martini et Annae *Gniech* 1617; Anna Mathiae *Gniech* Kasprouic ex Mienkouic 1617 (wszystko z działu chrztów); w następnej księdze tej par. z lat 1786–1819 (AP 942/203) występuje tylko jeden wpis z r. 1816 Mathias *Gniech* (księga niepaginowana).

Nazwisko jest genetycznym zdrobnieniem od stpol. imienia dwuczłonowego *Gniewomir*, utrwalonego w n.m. *Gniechowice*, notowanej od r. 1288 na Śląsku (Mal II 23, 30). Innym częstym zdrobnieniem tego imienia jest forma *Gniewosz* (por. hasło). Warianty *Gnech*, *Gnich*, *Gnych* pojawiły się pod wpływem niem.: w *Gnech* nie zaznaczono miękkości, w *Gnich* połączenie *-ie-* odczytano na sposób niem. *-i-* (por. rodzajnik *die* czytany jako *-i-*), w *Gnych* nowo powstałe *i* odczytano i zapisano jako *y*.

Gniewek, Gniewkowski, Gniewosz, Gniewoski
i podobne

SNW podaje 1130 osób o nazwisku *Gniewek*: 5 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 63 nowosądeckim; 83 *Gniewecki*: 5 w woj. bydgoskim, 48 włocławskim, 13 łódzkim; 23 *Gniewiewski*: 4 w woj. gdańskim, 19 warszawskim; *Gniewk* 0; *Gniewko* 0; 512 *Gniewkowski*: 86 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 151 gdańskim, 38 warszawskim, 37 toruńskim, 30 częstochowskim; 28 *Gniewoski*: 9 w woj. bydgoskim, 10 poznańskim, po 3 warszawskim i szczecińskim; 315 *Gniewosz*: po 7 w woj. bydgoskim i słupskim, 12 gdańskim, 113 legnickim, 53 warszawskim, 25 piotrkowskim, 22 radomskim; 11 *Gniewszew*: 10 w woj. gdańskim, 1 białostockim; 18 *Gniffke*: 4 w woj. bydgoskim, 14 koszalińskim; *Gniefke* 0; 12 *Gniefkowski*: po 2 w woj. bydgoskim i ciechanowskim, 4 warszawskim, 3 toruńskim; 139 *Gniewaszewski*: 3 w woj. bydgoskim, 79 piotrkowskim, 32 wrocławskim, 13 warszawskim; 175 *Gniewczyński*: 9 w woj. słupskim, 40 opolskim 36 gorzowskim, 34 zielonogórskim; poza Pomorzem Gdańskim: 14 *Gnifka*: 4 w woj. pilskim, 10 poznańskim; 16 *Gniewoszewski*: 6 łódzkim, po 3 warszawskim, poznańskim i szczecińskim; 63 *Gniewowski*: 31 w woj. poznańskim, 15 opolskim, 7 wrocławskim, po 4 kaliskim i katowickim; 8 *Gniewski*: 3 w woj. zamojskim, 2 krakowskim.

Nazwiska *Gniewek* i *Gniewosz* to zdrobnienia od stpol. im. dwuczłonowych z I członem *gniew*, a więc *Gniewomir*, może także *Gnieworad* i *Gniewosąd* (Mal I 86). Imiona *Gniewek*, *Gniewk*, *Gniewko*, *Gniewosz* wprost zostały zapisane w źródłach stpol., a więc *Gniewk* r. 1434 na Mazowszu; *Gniewosz* od r. 1136 w Wielkopolsce, Małopolsce, na Mazowszu, na Kresach Północno- i Południowo-Wschodnich; *Gniew(e)k* od r. 1224 na Śląsku, Mazowszu, Pomorzu i na Kresach Południowo-Wschodnich (Mal II 116, 96, 109). Formami pochodnymi, modelowymi, utworzonymi za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych są *Gniewecki*, *Gniewkowski/Gniefkowski*, *Gniewczyński* : *Gniewek*; od n.os. *Gniew* czy n. miasta *Gniew* pochodzą *Gniewski*, *Gniewowski*; od *Gniewosz* pochodzą: *Gniewoski*, *Gniewoszewski*; zniemczonymi wariantami n.os. *Gniewek* są nazwiska *Gniffke*, *Gniefke*.

Gohr, Gohra

SNW podaje 41 osób o nazwisku *Gohr*: 25 w woj. gdańskim, 7 słupskim, po 3 katowickim, szczecińskim i toruńskim; 72 *Gohra*: 85 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 8 szczecińskim, 3 poznańskim; 2 *Gor* w woj. bydgoskim.

Nazwisko stosunkowo rzadko wchodziło do źródeł pomorskich: r. 1696 w Prusinowie, starostwo człuchowskie zanotowani zostali Hans *Gohr*, Ertman *Gohr*; włóki Ertman *Gorowskie* uprawia Jakub Stefen (ISC 70). Nazwisko *Go(h)r* najprościej wywieść od stpol. dwuczłonowego im. *Dziwigor* (Mal I 85) czy innych z II członem *-gor*: *Cieszygór*, *Dalegor* i inne (ib. 87). Oczywiście oprócz rdzenia *gorzeć* oddziaływać mogły tu także nazwiska pochodne od rzeczownika *góra* czy już n. własnej *Góra*, częstych w nazwiskach.

Golba
I POCHODNE

SNW notuje 1512 osób o nazwisku *Golba*: 1 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 7 gdańskim, 60 słupskim, 178 katowickim, 143 siedleckim, 120 warszawskim, 103 przemyskim, 90 kieleckim, 83 tarnobrzeskim, 66 ostrołęckim, 61 tarnowskim, 53 krakowskim, 52 rzeszowskim, 46 legnickim, 41 ciechanowskim, 40 wrocławskim, 39 olsztyńskim; ze wskaźnikiem 0: *Golbas*, powstałe od *Golba* przez dodanie przyrostka *-as*; *Golbe* przez niemczącą wymianę *-a* na *-e*; *Golber* przez niemczące dodanie przyrostka *-er*; 12 *Golbeck* w woj. gdańskim, gdzie pol. patronimiczny przyrostek *-ek* zapisano po niemiecku *-eck*; patronimiczną strukturę: 150 *Golbiak*: po 4 w woj. elbląskim, bielskim, legnickim, 60 bialskopodlaskim, 25 siedleckim, 18 warszawskim; 1 *Golbicka* w woj. zielonogórskim, utworzone modelowo od *Golbik* za pomocą przyrostka *-ski*. Nie muszę dodawać, że *Golbik* powstał od *Golba* za pomocą przyrostka *-ik*, zapisanego u 8 osób w woj. katowickim z niemiecka *-ig*, a więc *Golbig* i z współfunkcyjnym niem. patronimicznym przyrostkiem *-ing*: *Golbing* u 6 osób w woj. warszawskim. Modelową formą, powstałą od *Golba* przy użyciu przyrostka *-iński* jest nazwisko *Golbiński* u 23 osób: 16 w woj.

ciechanowskim, 5 ostrołęckim, 2 warszawskim; formą powstałą wskutek derywacji fleksyjnej (syn *Golby*, zatem w mian. też *Golby*), jest postać *Golby* z wykładnikiem 0.

Podstawowe nazwisko *Golba* odnieść trzeba do pojęcia *golić*, od którego utworzono za pomocą przyrostka *-ba* rzeczownik **golba* 'golenie', por. *prośba*, *groźba*, dawne *rzeźba* 'rzeź' i 'ten, co *goli*, golarz'.

Golec, Golc(z), Gulc(z), Golz
i podobne

SNW podaje 373 osoby o nazwisku *Golc*: 7 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 4 słupskim, po 43 warszawskim i kieleckim, 28 katowickim, 18 płockim, 16 olsztyńskim; 1 *Golc* vel *Guc* w woj. częstochowskim; 112 *Golcz*: 6 w woj. elbląskim, 15 gdańskim, 5 słupskim, 15 pilskim; 6474 *Golec*: 87 w woj. bydgoskim, 67 elbląskim, 150 gdańskim, 72 słupskim, 593 tarnowskim, 564 tarnobrzeskim, 330 bielskim, 253 zamojskim, 239 lubelskim, 204 warszawskim, 200 wrocławskim; *Goltz* 42: 10 w woj. bydgoskim, po 3 w woj. elbląskim i gdańskim, 12 warszawskim, 5 kieleckim, 4 zielonogórskim; 49 *Gulc*: 1 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 30 katowickim, 6 opolskim, 2 lubelskim, 1 wałbrzyskim; 371 *Gulcz*: 21 w woj. bydgoskim, 23 gdańskim.

Poświadczenia historyczne przytoczyłem w Przyd 80 od II połowy XVII w. głównie z pow. człuchowskiego, też z Kaszub środkowych, tu dodatkowo podam z BBK 55 Frantz Ludwig *Goltz* z r. 1732, przybyły ze Szczecinka, kwalifikowany jako *Musicus Instrumentalis* 'muzyk (grający) na instrumentach'. Również w r. 1772 w Cerkwicy wymieniony został Friderick *Goltz* (Ring 109). SSNO II 152 zawiera zapisy *Golec*, *Golecz* od XIII w., które redakcja odczytuje *Golec* lub *Gołek*.

Nazwisko pochodzi od kasz. rzeczownika *golc* 'człowiek goły, obnażony' Sych I 337, chodzi tu raczej o 'człowieka bez majątku', nazywanego na Kaszubach obocznie *gòlińc*. Wariant *Gulcz* powstał pod wpływem niem., przejście *o* w *u* spowodowane mogło być też w polszczyźnie wpływem pozycji przed spółgłoską półotwartą *l*.

Był to przydomek *Worowskich* z *Worowa* w pow. szczecineckim; por. AC VI 256–257.

Gol(l), Gol(l)a, Gol(l)e

SNW podaje 313 osób o nazwisku *Gol*: 3 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 14 gdańskim, 138 lubelskim, 331 leszczyńskim, po 13 warszawskim i zamojskim, po 12 nowosądeckim i opolskim, 11 przemyskim; 163 *Goll*: 12 w woj. bydgoskim, 53 gdańskim, 9 słupskim, 23 warszawskim; 5514 *Gola*: 94 w woj. bydgoskim, 21 elbląskim, 39 gdańskim, 29 słupskim, 1204 katowickim, 692 kieleckim, 612 opolskim, 420 radomskim; 520 *Golla*: 15 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 167 gdańskim, 4 słupskim, 158 katowickim, 69 pilskim, 31 opolskim, 16 zielonogórskim; 2 *Gole*: po 1 w woj. częstochowskim i opolskim; 2 *Golle*: po 1 w woj. warszawskim i opolskim.

SSNO II 249 notuje n.os. *Gola* od r. 1396 z Wielkopolski, Mazowsza i z Kresów Południowo-Wschodnich. Na Pomorzu Gdańskim nazwiska *Goll* i *Gol(l)a* notowano głównie na ziemi bytowskiej. Publikacja KB 289–292 zawiera wpisy: *Golla* Jacob

1661 w Tuchomku, tegoż roku *Golle* Paul w Tągowiu, a w r. 1780 *Golle* Michael w Niezabyszewie i *Golle* w Tuchomiu; tabele młyńskie i prestacyjne z r. 1747/1748 ujawniają *gburów* (*Bauer*): Andreas *Goll* w Tuchomku, Christian *Goll* w Chotkowie i Tągowiu, Jacob *Goll* w Tągowiu, Martin *Golle* w Grzmiącej, Michel *Golle* w Tuchomiu (F XLVI 130, 131, 132, 139, 154, 156, 158, 170), w księdze ślubów par. Ugoszcz pod Bytowem w r. 1792 zapisany został Martin *Golla* (s. 44, poz. 15), Anna *Golowa* utrwalona została w r. 1823 w Księdze Szkaplerza Św. tejże par. Poza ziemią bytowską w r. 1678 w Ciechocinie (dziś część Redy) zapisany został Mathys *Goła*, *gbur* (F XXXIX 114). Nazwisko było dobrze znane na północy Kaszub, nosił je rzeźbiarz ludowy z Władysławowa Leon *Golla*, maszop *Golla* był pierwowzorem bohatera powieści A. Necla; pamiętajmy, że Tadeusz Bolduan miał w redagowanych przez siebie (od sierpnia 1958 r.) „Kaszëbach" *Nórcëk Goli*.

Nazwisko *Gola* pochodzi od wyrazu topograficznego *gola* 'miejsce gołe, równe, otwarte; pustkowie' znanego w polszczyźnie w okresie XIII–XVIII w. (Sł I 394 s.v. *hala* 1), A. Bańkowski (B I 448) objaśnia jako 'miejsce gołe, bezleśne, bez drzew', por. także u Lindego (L II 84) *gola* 'golizna, miejsce gołe, otwarte' i SW I 866. Etymolodzy, jak widzieliśmy, wywodzą wyraz od przymiotnika *goły*. A Cieślikowa (C) nie uwzględniła w swoim opracowaniu wyżej cytowanych zapisów *Gola* z SSNO, w SEMot I 78 odniosła do przymiotnika *goły*.

Formę *Gol(l)* możemy interpretować podwójnie: albo od przymiotnika *goły* w dawnej rzeczownikowej formie (jak *gotów*, *wart*, *zdrów*), albo założyć, że obok dawnego rzeczownika *gola* istniał też *gol* (sportowy *gol* 'cel, meta' pochodzi z ang. *goal* i znany w polszczyźnie dopiero w II połowie XX w. (B I 448). Za taką interpretacją przemawiałyby zapisy z Bytowskiego z tych samych wsi w formie *Gol(l)* i *Gol(l)a*: *Gol(l)e* to wynik zniemczenia przez wymianę końcowego *-a* na *-e*. Również pod wpływem niem. pojawiło się podwójne *-ll-* w niektórych zapisach historycznych i trwa tam do współczesności.

U Kaszubów nazwisko *Gol(l)a* ulega tzw. reinterpretacji: jest odnoszone do *gòlëc* 'pić wódkę' i pochodnego rzeczownika *gòla* 'pijak'. Znaczenia są jednak nowsze, nie zostały odnotowane przez żaden słownik kasz.

Godel(a) por. *Gudel(a)*

Gol(l)nik
i podobne

SNW podaje 68 osób o nazwisku *Gollnik*: 33 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 2 słupskim, po 4 warszawskim i legnickim, 1 gorzowskim; 124 *Golnik*: 8 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 26 łódzkim, 12 białostockim; *Golnyk* 0.

Zapisy historyczne podałem w Przyd 82 od początku XVII w.: szlachetny P. Jakob *Golnik* Niedźwiedzki r. 1609, P. *Golnik* (Chrząstowo, pow. człuchowski) r. 1648. Poza tym nazwisko występuje wśród chłopów i rzemieślników, zawsze na południu Kaszub, niekiedy pisane *Goldenik*, np. *parentis sui* Davidis *Goldenik* (Rozwory, pow. człuchowski) r. 1618. Pomijając dalsze poświadczenia z Przyd, przytoczę nowe: w BBK 47, 54 zapisani zostali: w r. 1694 kupiec (*Kauffmann*), Ernst Jochim *Golnick*, przybyły do

miasta z Czarnego (*Hammerstein*) z uwagą, że wnet wybył (*lieff weg*), w r. 1726 Hermann Peter *Golnick*, piekarz ze starostwa człuchowskiego, w Ostrowitem w r. 1827 utrwalony został nauczyciel *Gollnick* (bez imienia) Rink 152 (przyp. 161); nazwisko notowane często w starostwie człuchowskim: r. 1676 w Rozworach (*Rosenfeld*) Lorenc *Golnik* i Gregor *Golnik*, inny Lorenc *Golnik* też w Prusinowie w r. 1696 Mathis *Golnikowskie* [włóki] i Michał *Golnikowskie* w Uniechowie, Jakub *Golnik* w Rozworach; tam także *Golnikowskie* [włóki] i Jakub *Golnik*; w Chrząstowie Jerzy *Golnik* i Ertman *Golnik*; Krystian *Golnik* młynarzem w Rozworach, a Jerzy *Golnik* w Strzeczonie, zagrodnik Michał *Golnik* w Trudnej (ISC 17, 18, 67, 71, 72, 74, 104, 105, 116).

Nazwisko pochodzi od rzeczownika pospolitego *golnik*, dawniej *goldnik* 'złotnik' lub od środowiskowego *golnik* 'fryzjer'. Stało się przydomkiem *Niedźwiedzkich* h. *Topór* ze wsi *Niedźwiedź* w pow. wąbrzeskim i *Nieżywięckich* z *Nieżywięci* w pow. chojnickim; por. w SSNO II 151 n.os. *Goldnar*, *Goldner*, *Golner*, *Geldner*, która Z. Klimek (SEMot V 73–74) sprowadza do podstawy *Gold* 'złoto'; por. AC VI 256.

Gol(l)ob, Golop, Golab
i podobne

SNW podaje 6 osób o nazwisku *Gollob* w woj. bydgoskim; 2 *Golop* w woj. jeleniogórskim; 6 *Golob*: 3 w woj. opolskim, 2 wałbrzyskim, 1 katowickim; 1 *Golab* w woj. bydgoskim; *Golabek* 0; *Golabińska* 0.

Podane nazwiska pochodzą od rzeczownika pospolitego *gołąb* i zapisane zostały pod wpływem niem. bez znaku nosowości („ogonka"). Samo nazwisko *Gollob*, znane dziś głównie dzięki żużlowcom, braciom Gollobom z Bydgoszczy, próbowałem odnieść do n. miasta *Golub(-Dobrzyń)* czy wsi *Golubie* lub *Gołubie*, o których por. NMP III 225–226, jednakże żadna z nich zapisana nie była **Gollob*, zatem pozostaje *gołąb* jako podstawa podanych nazwisk, a o jego symbolice i frekwencji w n. odosobowych por. NP I 159–160; por. też nazwiska (z SNW): 35 *Golomb*: 24 w woj. opolskim, 11 katowickim; 1 *Golombeck* w woj. gdańskim; 153 *Golombek*: 88 w woj. katowickim, 40 opolskim, 13 gdańskim, 4 toruńskim i inne tamże, które niewątpliwie pochodzą od rzeczownika *gołąbek* (u Kaszubów to podstawowe określenie 'gołębia', nie zdrobnienie).

Gomol(l), *Gomółka* por. *Rogatka*, *Rogaty*

Gos, Gosk, Goske, Goszke, Goszka
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 2321 nosicieli nazwiska *Gos*: 7 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 43 gdańskim, 6 słupskim, 380 radomskim, 374 warszawskim, 336 kieleckim, po 184 łódzkim i skierniewickim, 113 katowickim; 910 *Gosek*: 4 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 7 gdańskim, 2 słupskim, 173 częstochowskim, 143 kieleckim, 71 siedleckim, 55 warszawskim; 610 *Gosik*: 5 w woj. bydgoskim, 18 elbląskim, 16 gdańskim, 22 słupskim, 149 ciechanowskim, 97 lubelskim, 48 toruńskim; *Gosikowska* 0; 97 *Gosiński*: 1 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim, 44 łódzkim, 22 sieradzkim; 18 *Gosiniecki*: 7 w woj. bydgoskim,

po 4 elbląskim i gdańskim, po 1 w poznańskim i toruńskim; 1502 *Gosk*: 8 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 59 gdańskim, 779 łomżyńskim, 243 warszawskim, 55 białostockim; 592 *Goska*: 39 w woj. bydgoskim, 36 elbląskim, 12 gdańskim, 208 piotrkowskim, 46 warszawskim; 2 *Goske* w woj. katowickim; *Goskiewicz* 0; 67 *Gosko*: 4 w woj. gdańskim, 38 bielskim, 6 suwalskim, po 5 bielskim i warszawskim; *Goskowicz* 0; 3 *Goskowitz* w woj. olsztyńskim; ze wskaźnikiem 0 *Gosiuk*, *Gosiul*; w zniemczonym zapisie z końcowym podwójnym *-ss*: 804 *Goss*: po 6 w woj. bydgoskim i gdańskim, 16 elbląskim, 2 słupskim, 423 łódzkim, 28 katowickim, 23 toruńskim; 2 *Gosse* w woj. katowickim; 40 *Gossa*: po 11 w woj. elbląskim i łódzkim, 9 gorzowskim, po 4 warszawskim i piotrkowskim. Tu należą także nazwiska z końcowym *-sz*, a więc *Gosz* i formy pochodne omówione w NP I 162–163.

Wszystkie te nazwiska pochodzą wprost lub pośrednio od zdrobnionych im. stpol. i staropomorskich z I członem *gości-*, widocznym w rzeczowniku *gość* i czasowniku *gościć*, znane były: *Gościlub*, *Gościmir*, *Gościrad*, *Gościsław*, *Gościwid*, *Gościwit*, a w II członie: *Bdzigost*, *Dobrogost*, *Jutrogost*, *Lubogost*, *Małogost*, *Miłogost*, *Mysłogost*, *Niegost*, *Radogost*, *Samogost*, *Siodłogost*, *Skorogost*, *Suligost*, *Trzebiegost*, *Ugost*, *Ubiegost*, *Widogost*, *Zagost*, *Żeligost* (Mal I 87) oraz pochodne od nich m.in. formy zdrobnione i spieszczone (tzw. hipokorystyki): *Gosz*, *Goszcz*, *Goszek*, *Goszk*, *Goszo*, *Goszyk*, *Gościch*, *Gościej*, *Gościk*, *Gościsz* (Mal II 198, indeks).

Od *Gos* mamy struktury patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostka: *-ek*: *Gosek*, zniemczone przez odwrócenie owego *-ek* na dolnoniem. *-ke*: *Goske*, ta forma spolszczona przez wymianę owego *-e* na *-a*: *Gosa*; *-ik*: *Gosik*; *-owic(z)*: *Gosowic(z)*, obocznie *-ewicz*: *Gosiewicz*; na wschodzie Polski *-uk*: *Gosiuk*.

W 1678 r. w Ciechocinie, w starostwie puckim zanotowany został „Szlachetny pan Jan Szwentzon *Goss*, kapitan" (F XXXIX 43); r. 1900 w księdze ślubów par. Św. Trójcy w Kościerzynie utrwalona została *Gosz* Maryanna (AP XII, k. 200). W mitologii kasz. *Gosk* to bóg morza, pojawiający się także w literaturze kasz.

Górny, Górniak, Górski, Górnowicz, Górniewicz, Górnicz

SNW podaje 6685 osób o nazwisku *Górny*: 556 w woj. bydgoskim, 64 elbląskim, 208 gdańskim, 53 słupskim, 905 poznańskim, 736 katowickim, 698 bielskim, 267 toruńskim, 219 lubelskim, 204 leszczyńskim, 199 gorzowskim; 8205 *Górniak*: 179 w woj. bydgoskim, 57 elbląskim, 80 gdańskim, 87 słupskim, 759 warszawskim, 556 katowickim, 555 częstochowskim, 477 konińskim; 41 790 *Górski*: 2403 w woj. bydgoskim, 684 elbląskim, 2463 gdańskim, 583 słupskim, 4075 warszawskim, 1831 katowickim, 1576 toruńskim, 1286 wrocławskim, 1243 łódzkim, 1216 radomskim, 1191 szczecińskim, 1124 suwalskim; 496 *Górnowicz*: 168 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 143 gdańskim, 62 słupskim, po 16 poznańskim i pilskim; 413 *Górniewicz*: 29 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 13 gdańskim, 7 słupskim, 76 włocławskim, 32 konińskim, 22 poznańskim, 20 katowickim, po 19 radomskim i szczecińskim, 13 opolskim; 408 *Górnicz*: 45 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 103 częstochowskim, 74 katowickim, 54 kieleckim.

SSNO II 168 notuje nazwisko *Gorny* od r. 1383 w Małopolsce i Wielkopolsce oraz w fonetyce wschodniosłowiańskiej *Horny* w r. 1470 na Kresach Południowo-Wschodnich

(C 43); nadto *Gorski* od r. 1368 w Małopolsce, na Mazowszu i w Wielkopolsce oraz *Gurski* w r. 1393 w Wielkopolsce, które SEMot III 53 odnosi do n.m. *Góra* w gm. Jaraczewo, woj. kaliskie; *Góra*, gm. Śrem, woj. poznańskie; *Góra*, gm. Sieraków, woj. poznańskie; gm. wsi *Góra Świętej Małgorzaty*, woj. płockie; *Górsko*, gm. Przemęt, woj. leszczyńskie; *Góra*, gm. Wojciechów, woj. lubelskie; *Góra*, dziś część wsi Skrobaczów, woj. kieleckie; *Góra*, dziś część wsi Babice, woj. katowickie; *Góry*, gm. Chrzanów, woj. katowickie; *Góra*, gm. Skrzeszew, woj. warszawskie; *Góry*, gm. Goworowo, woj. ostrołęckie i *Góra* na Kresach Południowo-Wschodnich. W par. Jeleńcz pod Tucholą notowani byli: Laurentius *Gornij* de Jeleńcz 1598; Simon *Gorski* Braxator 'piwowar' de Kensowo Minor 1712, tenże w r. 1713, Hewa *Gurska* de Słupy 1776, Catharina *Gorska* de Jelencz 1709, de domo plebanali 'z plebanii' *Gorska* Martha; Joannes *Gornowicz* de Zechowo 1746.

Podstawowe nazwiska *Górny* i *Górski* są odtopograficzne: pochodzą od odpowiednich przymiotników *górny*, *górski* 'mieszkający na górze'; strukturami patronimicznymi jawią się *Górnicz*, *Górniewicz* i *Górnowicz*, utworzone od nazwiska *Górny* za pomocą formantu *-icz*, *-ewicz/-owicz*. Nazwisko *Górnowicz* nosił Hubert Górnowicz (1922–1986), profesor zwyczajny UG, mój niezapomniany Mistrz, o którym szerzej por. w SBPN II 91–92, nazwisku *Górniak* sławy przydaje śpiewaczka Edyta Górniak.

GRABOWICZ, GRABOWITZ, GRABICZ

SNW podaje 1193 osób o nazwisku *Grabowicz*: 106 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 57 gdańskim, 19 słupskim, 177 łódzkim, 72 wrocławskim; *Grabowitz* 0; *Grabicz* 4: 3 w woj. katowickim, 1 gorzowskim.

Historycznie nazwisko było notowane wśród Kosznajdrów: w r. 1772 Andreas *Grabowitz* zaświadczony został w Silnie, tegoż roku Johann *Grabowitz* był sołtysem w Ogorzelinach, a Stentzel *Grabowitz* wystąpił w r. 1772 w Obrowie (Rink 58, 104, 105, 106, 164).

Nazwisko objaśnić możemy podwójnie: 1) jako formę patronimiczną, utworzoną za pomocą patronimicznego przyrostka *-owicz* od n.os. *Grab*, por. 1036 osób o nazwisku *Grab* w SNW, z tego 11 w woj. gdańskim, 12 słupskim; 2) od n.m. *Grabowica*, *Grabowiec*, *Grabowice*, z których *Grabowiec*, pow. starogardzki pisany był w r. 1881 (SG) i następnych *Grabowitz*, podobnie *Grabowiec* w gm. Szemud, pow. wejherowski, *Grabowiec*, gm. Grudziądz i *Grabowiec* pod Toruniem (NMP III 336–339).

GRAJEK, GRAJKOWSKI
I PODOBNE

SNW podaje 2098 osób o nazwisku *Grajek*: 301 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 41 gdańskim, 26 słupskim, 471 poznańskim, 138 kaliskim, 125 konińskim, 105 katowickim, 90 pilskim, 88 sieradzkim, 79 skierniewickim, 66 warszawskim; 2 *Graycka* w woj. krakowskim; 1 *Grajer* w woj. katowickim; 29 *Grajerz* w woj. kaliskim; 26 *Grajesz*: 14 w woj. kaliskim, 10 wrocławskim, 2 leszczyńskim; 2 *Grajka* w woj. suwalskim;

329 *Grajko*: 7 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 1 słupskim, 144 łomżyńskim, 100 suwalskim; 3 *Grajkow* w woj. warszawskim; 11 *Grajecki*: 7 w woj. katowickim, 4 warszawskim; 885 *Grajkowski*: 140 w woj. bydgoskim, 43 elbląskim, 10 słupskim, 232 toruńskim, 98 poznańskim, 45 warszawskim; 2 *Grajec* w woj. katowickim.

Historycznie nazwisko *Grajek*, po kaszubsku *Grajk* (z zanikiem *e* ruchomego) i *Grôjk* notowane było stosunkowo często na północnych Kaszubach: w dziale chrztów w r. 1650 utrwalony został Joannes *Groyk* w księdze metrykalnej par. Żarnowiec, w r. 1729 w par. Strzepcz chrzczono dziecko Laurenty *Graijk* (AP XXIV 124), Anna *Graykowa* zanotowana została w r. 1744 w par. Rumia (AP XIX 62), w r. 1749 w par. Kielno chrzczone było dziecko Jacobi *Grayek* (AP VII 35), inwentarz starostwa puckiego z r. 1765 stwierdza: szołtys ućciwy Jan *Grayk* w Łężycach (F LXXXVIII 75), Dorothea *Grejowna* utrwalona została w księdze metrykalnej par. Góra (AP VI 94), w r. 1828 w księdze chrztów par. Chmielno figuruje Marianna geb.[oren] *Greyer* (AP I 90).

Nazwisko *Grajek* pochodzi niewątpliwie od rzeczownika *grajek* 'muzykant wiejski', który w jęz. ogólnopolskim odnotowany został dopiero przez Swil z r. 1861, jednak w kaszubszczyźnie istnieć musiał wcześniej, jak na to wskazują podane nazwiska z północnych Kaszub; B I 471 podaje od Juliana Słowackiego, Władysława Syrokomli i Teofila Lenartowicza, kwalifikuje niepewnie (znak zapytania) jako poetyckie przejęte z gwar, gdzie może być „stare", na co przywołuje n.os. *Graj* z SSNO II 194 z Wrocławia z r. 1470 i jedyną od tej n.os. miejscowość *Grajów* pod Wieliczką, notowaną od r. 1330 (por. NMP III 352, opracowanie K. Rymuta).

Dodajmy, że nazwisko *Graj* nosi według SNW 756 osób, z tego 39 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 19 gdańskim, 14 słupskim, 231 pilskim, 130 częstochowskim; 232 *Graja*: 17 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 87 kaliskim, 52 poznańskim, 20 katowickim; 1 *Grajas* w woj. elbląskim; 2 *Grajacz* w woj. poznańskim; 78 *Grajaszek*: 5 w woj. elbląskim, 15 gdańskim. W tym ujęciu *Grajek* może być formą patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ek* od *Graj*; *Grajer* to zniemczenie za pomocą przyrostka *-er*; *Grajko* jest formą wschodniopolską, *Grajkow* genetycznym przymiotnikiem dzierżawczym od *Grajek*, powstałym za pomocą przyrostka *-ow*; derywatami utworzonymi za pomocą formantów są: *Grajesz -esz*, zapisany hiperpoprawnie *Grajerz*, *Grajka -ka*, formantami modelowymi są *Grajecki* za pomocą *-ski*, *Grajkowski -owski* od *Grajek*, *Grajeweski* i *Grajowski* pochodzą od n.m. *Grajewo* i wspomnianej wyżej wsi *Grajów*; por. Rk Gd LXIV, 2004, s. 146–147.

Granz, Granzin, Grantze
i pochodne

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Granz* w woj. gdańskim; *Granza* 0; 13 *Granzin*: 4 w woj. gdańskim, 9 słupskim; *Grantz* 0; 5 *Grantze* w woj. gdańskim; 44 *Granc*: 2 w woj. bydgoskim, 19 warszawskim, 7 olsztyńskim, po 4 ciechanowskim, łomżyńskim i suwalskim; 4 *Grancyn* w woj. elbląskim; 9 *Grancowski*: 4 w woj. gdańskim, 5 rzeszowskim.

W r. 1560 w Krępie Kaszubskiej, pow. lęborski zanotowany został *gbur Grantzin*, pisany także *Granntzin*, a sołtysem we wsi był Georg *Grantzin* (WD 327 i nn., 406);

w latach 1703–1711 w Świetlinie, pow. lęborski zanotowany został *gbur* Jacob *Grantz*; w r. 1712 w Nowej Wsi Lęborskiej wykazani zostali: Andres *Grantzin*, junior, posiadający 3 włóki i 1 włókę gruntu kościelnego; Jürgen *Grantzin* miał 4 włoki, tyleż Paul *Grantzin*, 1 włókę kościelną i 3 własne Andres *Grantzin*, 4 Michel *Grantzin* (F XLVI 105, 61, 93).

W objaśnieniu podanych nazwisk można się wahać między etymologią rodzimą, pol. a niem. Nazwiska *Grantz*, *Granz* i *Granc*, różniące się tylko zapisem: niem. przez *tz* czy *z* i pol., *c* można odnieść do pol. formy *graniec* 'mieszkający na *grani*', tj. 'ostrej krawędzi' z *e* ruchomym czy '*granicy*' ze zniemczeniem przez nawiązanie do niem. rzeczownika *Grenze*, zapożyczonego w XIII w. z pol. *granica* i upowszechnionego w niemczyźnie literackiej przez Marcina Lutra (Kluge 277). Nazwisko *Grantze* ujawnia zniemczenie przez dodanie końcowego *-e*, jak *Guse*, *Sampe* 'Guz, Samp'; *Grancowski* to forma modelowa, utworzona za pomocą przyrostka *-owski*. Można także myśleć o dolnoniem. rzeczowniku *Grans* 'dziób', jaki podaje Go 298 z nazwami terenowymi *Grantz*, *Grens* i ich formami rozbudowanymi *Granzner*, *Gränzer*. I w jednej, i w drugiej interpretacji wątpliwości budzą najczęstsze formy historyczne *Grantzin*, kontynuowane w nazwisku *Grancyn*. Trzeba uznać owo *-in* za analogiczne do nazwisk typu *Głębin*, *Klepin*, skoro brak pol. nazw miejscowości typu **Graniczno*. NMP III 354 podają *Graniczna*, jednak późno zaświadczone, by można przyjąć, iż w nazwiskach z nich pochodzących przyrostek *-no* czy *-na* oddano przez niem. *-in* czy *-en*, jak *Gniezno* przez *Gnesen*.

GRAP(P)

SNW podaje 56 osób o nazwisku *Grapp* w woj. gdańskim; 15 *Grap*: 11 w woj. gdańskim, 4 warszawskim. Nazwisko jest wieloznaczne: najprościej powiedzieć, że to od kasz. rzeczownika *grôp* 'kocioł do gotowania' (Sych I 355), znam w formie *grôpa*, też o znaczeniu 'matołek', zapożyczonego z dolnoniem. *Grāpen*, co z średnio-dolno-niem. *grāpe* (SEK II 202–203); możliwe także od rzeczownika *grab* 'rodzaj drzewa' z ubezdźwięcznieniem na końcu wyrazu, też od *grabać* 'łapać' i inne z tzw. konwersją, jak *Czuba*, *Zaręba*, *Zwara* od *czubić*, *zarąbać*, *zwarzyć*. Dziwi brak poświadczeń historycznych nazwiska.

GREINKE, GRENKA
I PODOBNE

SNW podaje 62 osoby o nazwisku *Greinke*: 14 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 23 gdańskim, 20 słupskim; 3 *Grenka* w woj. gdańskim; 47 *Grenke*: po 4 w woj. gdańskim, warszawskim, gorzowskim i wrocławskim, 16 radomskim, 7 skierniewickim, 5 szczecińskim; 7 *Grenkowski* w woj. gdańskim; 31 *Grinke*: 10 w woj. elbląskim, 11 katowickim, 6 wałbrzyskim, 4 bielskim.

W r. 1739 w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem zapisany został Jacobus *Grenka* (AP V 7).

Od średnio-dolno-niem. formy zdrobniałej *grenke* : *gren* ‘ziarno nasienne” (Zoder I 610). Można by także myśleć o dolnoniem. formie *grön* = nowo-wysoko-niem. *grün* ‘zielony’.

Grel(a), Grelak, Grelik
I PODOBNE

SNW podaje 230 osób o nazwisku *Grel*: 3 w woj. bydgoskim, 10 gdańskim, 75 chełmskim, po 30 warszawskim i opolskim, 20 kaliskim, 19 katowickim; 160 *Grell*: 6 w woj. bydgoskim, 1 słupskim, 78 kaliskim, 31 wrocławskim, po 10 łódzkim i poznańskim; 4714 *Grela*: 62 w woj. bydgoskim, po 32 elbląskim i gdańskim, 19 słupskim, 757 katowickim, 537 zamojskim, 462 krakowskim, 369 kieleckim, 206 radomskim, 185 lubelskim, 153 opolskim, 135 warszawskim, 133 wrocławskim, 128 pilskim, 111 tarnobrzeskim, po 104 chełmskim i kaliskim; 465 *Grelak*: 9 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 118 zielonogórskim, 59 katowickim, 30 krakowskim, 29 lubelskim, 28 poznańskim; *Grelczak* 0; 2 *Grele*: po 1 w woj. nowosądeckim i rzeszowskim; 81 *Greliak*: 1 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 33 radomskim, 27 warszawskim, 9 krakowskim; 128 *Grelecki*: 1 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 46 krakowskim, 16 białostockim, 12 katowickim, 11 warszawskim; 1 *Grelek* w woj. gdańskim; 448 *Grelewicz*: 90 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 39 gdańskim, 2 słupskim, 66 kieleckim, 43 katowickim, 40 krakowskim, 33 toruńskim; 1 *Grelniak* w woj. gdańskim; 16 *Grelo*: 5 w woj. bydgoskim, 11 suwalskim; 340 *Grelowski*: 9 w woj. gdańskim, 94 piotrkowskim, 60 katowickim, 39 lubelskim, 37 krakowskim, 36 bielskim; 66 *Greluk*: po 3 w woj. elbląskim i gdańskim, 99 zamojskim, 6 wrocławskim; 165 *Grelus*: 1 w woj. gdańskim, 60 łódzkim, 57 poznańskim, 12 warszawskim; 1 *Greloch* w woj. łódzkim; poza Pomorzem Gdańskim: 292 *Grelewski*; 118 *Grelich*; 1 *Grelicki* w woj. krakowskim; 1 *Grelicz* w woj. opolskim; 102 *Greliński*; 25 *Greljak*; 111 *Grelka*; 59 *Grella*; 18 *Grellus*; 4 *Grelof* w woj. warszawskim; 10 *Greloff* w woj. warszawskim; 24 *Grelow*; 4 *Grelowicz*; 6 *Grelski*.

W 1560 r. w opustoszałej osadzie Konic, pow. bytowski zanotowany został mistrz dworu (*Hoffmeister*) Broß *Grelle* (WD 237). Wiele zapisów zgromadziłem w pracy o przydomkach pomorskich (Przyd 90–91), gdzie m.in.: Waltero dicto *Grelle* (z Kołobrzegu) r. 1329, Walter *Grelle* z Lęborka r. 1364, Lorencz *Grelle* r. 1413 (Lotyń, pow. chojnicki), *Grelle* r. 1357 (Cołdanki, pow. chojnicki), *Grelle* r. 1575 i następne (Łebunia, Maszewo, Cewica, pow. lęborski), P. Henrich *Grella* (Maszewo) r. 1648; Mathes *Grella*, p. Asmus *Grella* (Łebunia) r. 1648, P. Berthold *Grella*, p. Henrich *Grella*, p. Casper *Grella* (Cewice) r. 1648, Bartłomiej *Grzela* Cywicki r. 1641; Pan Zygmunt *Grela* (Okalice) 1682, slachatnym panem Kasprem *Grellą* r. 1687, Jey Mci Katarzyny z *Grellow* r. 1748, Gnosa Catharina de *Grelle* 1761.

Dwumotywacyjne: 1) albo od czasownika *grzać* (się) z formantem *-ela*, a więc *grzela* ‘ten, co się wygrzewa’, utworzone jak kasz. *łźéla* : *łgac*; *gńéla* : *gnic*; *spiéla* : *spać* z przejściem we wielu zapisach pod wpływem niem. *-rz-* > *r*; 2) albo forma zdrobniała od im. *Grzegorz*, por. Sych I 377–378 i stpol. zdrobnienie *Grzelec* od im. *Grzegorz* z r. 1437 z Mazowsza (Mal III 229), zakładające formę podstawową *Grzel(a)*.

GREN, GRENC, GRENCKOWSKI
I PODOBNE

SNW podaje 97 osób o nazwisku *Gren*: 4 w woj. elbląskim, 48 gdańskim, 10 katowickim, 8 bielskim; 2297 *Greń*: 47 w woj. bydgoskim, po 24 elbląskim i gdańskim, 11 słupskim, 1325 bielskim, 61 zielonogórskim, 190 katowickim, 91 przemyskim, 65 opolskim; 1 *Grenau* w woj. elbląskim; 86 *Grenc*: 16 w woj. elbląskim, 63 gdańskim, 3 olsztyńskim; 153 *Grencel*: 4 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 109 pilskim, 20 poznańskim, 5 kaliskim; 13 *Grenckowski* w woj. gdańskim; 29 *Grenczyk*: 3 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 13 gdańskim, 7 katowickim, 5 krakowskim; 48 *Grenik*: 2 w woj. bydgoskim, 17 koszalińskim, 11 wrocławskim; 303 *Greniuk*: po 2 w woj. bydgoskim i słupskim, 4 gdańskim, 101 zamojskim, 59 jeleniogórskim, 30 chełmskim; 11 *Gröning* w woj. elbląskim; 10 *Gronke* w woj. gdańskim; 26 *Grön*: 26 w woj. gdańskim, 2 pilskim; 133 *Gryn*: 1 w woj. elbląskim, 32 zamojskim, 21 katowickim, po 11 warszawskim i częstochowskim, 9 suwalskim; 7 *Grentz* w woj. gdańskim; 83 *Grenz*: 10 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 61 gdańskim; 3 *Grenzlik*: 2 w woj. elbląskim, 1 toruńskim; 35 *Greńczuk*: 1 w woj. elbląskim, 6 zielonogórskim, po 5 warszawskim i jeleniogórskim; 21 *Grynhagel* w woj. elbląskim; 8 *Grynholc*: 7 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim; 33 *Grynicz*: po 3 w woj. elbląskim, jeleniogórskim i włocławskim, 14 gorzowskim, 6 legnickim; 145 *Grynienko*: 5 w woj. bydgoskim, 49 wrocławskim, 23 legnickim, 18 jeleniogórskim; 562 *Gryniewicz*: 6 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 20 gdańskim, 3 słupskim, 67 suwalskim, 62 białostockim, 40 bialskopodlaskim, 32 katowickim, 29 poznańskim, 26 przemyskim; 22 *Gryniewiecki*: 2 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 6 legnickim; 44 *Grynis*: 4 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 6 gdańskim, 1 słupskim, 8 olsztyńskim; 107 *Gryniuk*: 6 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, 5 słupskim, 27 chełmskim, 13 zamojskim; 17 *Grynka*: 3 w woj. bydgoskim, 12 warszawskim; 391 *Grynkiewicz*: 17 w woj. elbląskim, 37 gdańskim, 2 słupskim, 65 białostockim, 46 koszalińskim, 45 szczecińskim, 35 warszawskim, 28 olsztyńskim; 37 *Grynko*: 4 w woj. gdańskim, 16 olsztyńskim, 7 poznańskim; 555 *Gryń*: 11 w woj. bydgoskim, 48 elbląskim, 31 gdańskim, 13 słupskim, po 73 katowickim i kieleckim, 58 koszalińskim, 33 zielonogórskim, 27 wrocławskim, 24 zamojskim; 20 *Gryńko*: 3 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 7 olsztyńskim, 5 katowickim; 21 *Grien*: 9 w woj. pilskim, 12 poznańskim; 3 *Griener*: 2 w woj. katowickim, 1 wałbrzyskim; 1 *Grień* w woj. pilskim; 1 *Grienhauser* w woj. krakowskim; *Grienwald* 0.

Według BBK (32, 39, 76, 77) r. 1623 w Chojnicach mieszkał *Gröning* Christian, wypiekający cegły, ceglarz (*Lössbecker*), syn mieszczanina (*Bürgersohn*); r. 1654 notowany *Gröningk* Georg, sukiennik (*Tuchmacher*), również syn mieszczanina; r. 1823 *Gronemann* Salomon, przybyły z Człuchowa (*Schlochau*), kupiec (*Kaufmann*), w wieku 26 lat, wyznania mojżeszowego; i w r. 1825 *Gronemann* Friedrich, przybyły również z Człuchowa, murarz (*Maurer*), liczący lat 28, także wyznania mojżeszowego, zmarł w r. 1833. W 1802 r. w księdze metrykalnej par. Reda zapisani zostali Catharina *Gryn*, Jacobus *Grynholt* 1787, Adam *Grenholtz* r. 1769, Catharina *Grinholtin* 1798 (AP XVIII, księga niepaginowana).

Podstawowe nazwisko *Gren*, obocznie *Greń* wypada odnieść do niem. przymiotnika *grün* 'zielony', średnio-wysoko-niem. *grüene*, pisane także *Grön*; spolszczone *Gren/Greń/Grien/Grień* i dłuższej formie przymiotnika *Griener*, zaadaptowane także jako *Gryn*;

formami patronimicznymi są nazwiska *Gryniewicz*, *Grynkiewicz*, *Greniuk*, *Greńczuk*, *Grenczyk*, powstały one za pomocą przyrostków *-ewicz*, *-icz*, *-uk* i *-yk*; *Grenau* pochodzi od n.m. *Grünau*, np. *Grünau* – dziś *Gronowo*, pow. koszaliński; pow. lęborski – dziś *Marwinia*, *Grünau* – dziś *Zieleniak*, pow. olsztyński (R II 515); zdaniem DF 290 *Grünau* bardzo częste, np. w Saksonii, Bawarii, Turyngii, Westfalii, Meklemburgii, por. hasło *Gronau*; pochodne *Grenc* utworzone za pomocą przyrostka *-ec*, pisane także z niemiecka *Grenz* i *Grentz*; niem. formą patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ing*, jest *Gröning*; ukr. *Grynienko*; spolszczonymi za pomocą przyrostków *-ka* i *-ko Grybka*, *Grynko/Gryńko*; przyrostek *-is* stwierdzamy w nazwisku *Grynis*; niem. nazwiskami są: *Grynhagel* z II członem *Hagel* 'grad', semantycznie nie pasuje do przymiotnika *grün*, podobnie jak historyczne nazwisko *Gronemann* z II członem *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'; *Grienhauser* to 'człowiek mieszkający w zielonym (pomalowanym na zielono) domu'; *Grienwald* od miejscowości *Grünwald* 'zielony las', por. nazwisko *Grunwald*.

Groc, Grocz, Groczyk, Groczkowski
i podobne

SNW podaje 24 osoby o nazwisku *Groc*: 2 w woj. bydgoskim, po 1 gdańskim i słupskim, 14 warszawskim, 6 koszalińskim; 20 *Grocz*: 2 w woj. bydgoskim, po 3 gdańskim i włocławskim, 11 poznańskim, 1 opolskim; z wykładnikiem 0: *Groca*, *Groczak*, *Groczal*, *Groczewska*, *Groczyn*, *Groczyńska*; 3 *Groczkowski*: 1 w woj. bydgoskim, 2 warszawskim; 4 *Groczyk*: po 1 w woj. bydgoskim i ostrołęckim, 2 katowickim; 364 *Grocki*: 51 w woj. bydgoskim, po 11 w woj. elbląskim i gdańskim, 6 słupskim, 32 łódzkim, 30 pilskim, 24 zielonogórskim, 21 poznańskim.

W r. 1560 w Dąbiu pod Bytowem zanotowany został Maczke *Groczke* (WD 109).

Podstawowe nazwiska *Groc* i *Grocz* są skrótami stpol. i staropomorskich im. *Grodzisław* lub *Gromisław* (Mal I 87). Te imiona hipokorystyczne utworzone zostały za pomocą przyrostka *-c* lub cz, pochodnego ze stgerm. suf. *-izo*, por. odpowiednio *Pac* i *Pacz* od *Paweł*, *Pec* i *Pecz* od *Piotr* (z łac. *Petrus*), *Ruc* lub *Rucz* od *Rudolf* itd.

Gronau

SNW podaje 160 osób o nazwisku *Gronau*: 62 w woj. warszawskim, 31 gdańskim, 2 elbląskim, 4 słupskim, 24 poznańskim, 13 toruńskim, 7 krakowskim, po 6 ciechanowskim i katowickim. Od n.m. *Gronau* w pow. lidzbarskim (R II 504), notowanej od r. 1331 *Grunowe*, *Grunaw* 1550; *Grunau*; *Gronau* 1820 i pochodnej od niem. przym. *grün* 'zielony' w I członie i *Au(e)* 'podmokła łąka, wyspa, błonia' w członie II; takich nazw (*Gronowo*), pisanych po niem. głównie *Grünau* jest ponad 10 (por. NMP III 392–394).

Grosskreutz, Groskreuz, Groskrojc, Groskrejc

SNW podaje 10 osób o nazwisku *Grosskreutz* w woj. bydgoskim; 6 *Groskreuz* w woj. olsztyńskim; 7 *Groskrejc*: 6 w woj. warszawskim, 1 bydgoskim; 18 *Groskrojc*: 10 w woj. elbląskim, 8 olsztyńskim. Od n.m. *Grosskreuz* w pow. Zauch-Belzig (w Brandenburgii) Zoder I 624. Nazwa m. jest złożona: w I członie występuje przymiotnik *gross* 'duży, wielki', w II rzeczownik *Kreuz* 'krzyż'. Nazwiska różnią się tylko zapisami niem. i stopniem spolszczenia pisowni. Nazwisko znane głównie w Olsztyńskiem i w Bydgoskiem; na bydgoskiej filologii polskiej miałem także zdolną studentkę o nazwisku *Grosskreutz*.

Grus
i podobne oraz pochodne

SNW podaje 179 osób o nazwisku *Grus*: 2 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 25 pilskim, 21 olsztyńskim, 19 opolskim; 48 *Gruse*: 9 w woj. bydgoskim, 25 pilskim, 5 bielskim; z wykładnikiem 0: *Grusiak*, *Grusicka*, *Grusiczek*; 24 *Gruska*: 4 w woj. bydgoskim, 16 częstochowskim; 125 *Gruss*: 19 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 24 poznańskim, 13 katowickim, 10 olsztyńskim; 2 *Grusske* w woj. gdańskim.

W r. 1560 w Rozłazinie, ziemi lęborskiej odnotowani zostali *gburzy*: Lorens *Grus*, Casper *Grus*, Bartes *Grus* i Peter *Grues*, Greger *Gruske* we Wrześciu (WD 431, 432, 449).

Nazwisko podstawowe wywodzi się ze średnio-wysoko-niem. *grūz* 'ziarno zboża' lub 'ziarno piasku' (DF 291); wariant *Gruse* z dodanym *-e*, jak w pol. *Guse*, *Sampe* 'Guz, Samp'; *Grusske* jest dolnoniem. formą deminutywną; w formie *Gruska* stwierdzamy polszczący przyrostek *-ka*, jak w rzeczownikach pospolitych *mycka*, kasz. *taska* 'filiżanka' z niem. *Mütze* 'czapka', *Tasse* 'filiżanka' i w nazwiskach typu *Szefka*, *Szmytka* z niem. *schief* 'krzywy, zezowaty', *Schmitt* : dolnoniem. *Schmitt* 'kowal'. W wariancie *Gruss* końcowe, podwójne *-ss* prawdopodobnie przez nawiązanie do rzeczownika *Gruss* (oryginalnie *Gruß*) 'pozdrowienie' od *grüssen*, oryginalnie *grüßen* 'pozdrawiać'. Trzeba zwrócić uwagę na to, że wśród nosicieli nazwiska *Grus* mogą być osoby o etymologicznym nazwisku *Grus* (w SNW 173 osoby), które wskutek ubeźdźwięcznienia *-z*, a więc *Gruz* na końcu wyrazu mogły być zapisane fonetycznie *Grus*.

Grzanka, Grzonka, Gron, Grzonkowski
i podobne

SNW podaje 2253 osoby o nazwisku *Grzanka*: 129 w woj. bydgoskim, 39 elbląskim, 50 gdańskim, 13 słupskim, 510 katowickim, 240 sieradzkim, 222 włocławskim, 186 łódzkim, 108 tarnowskim; 43 *Grzanko*: 2 w woj. elbląskim, 36 łomżyńskim; 1 *Grzankowicz* w woj. gdańskim; 680 *Grzankowski*: 64 w woj. bydgoskim, 60 elbląskim, 27 gdańskim, 138 toruńskim, 104 ciechanowskim; *Grzanków* 0; 79 *Grzanowski*: 5 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 14 płockim; 1454 *Grzonka*: 147 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 228 gdańskim, 96 słupskim, 649 katowickim, 127 opolskim, 26 poznańskim; *Grzonko* 0; 4 *Grzonkowicz* w woj. gdańskim; 765 *Grzonkowski*: 279 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim,

57 gdańskim, 10 słupskim, 176 toruńskim, po 41 warszawskim i olsztyńskim, 25 włocławskim; 7 *Gran*: po 1 w woj. gdańskim i jeleniogórskim, 3 szczecińskim, 2 katowickim; 257 *Granek*: 1 w woj. gdańskim, 127 katowickim, 48 kieleckim, 20 wrocławskim, 17 kaliskim; *Granecki*: po 1 w woj. elbląskim i gdańskim, 44 ostrołęckim, 26 warszawskim, 24 łódzkim, 18 katowickim; 84 *Gron*: 5 w woj. gdańskim, 25 leszczyńskim, 16 łódzkim, 14 poznańskim, 9 chełmskim; 1768 *Gronek*: 27 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 74 gdańskim, 8 słupskim, 350 warszawskim, 256 poznańskim, 160 tarnobrzeskim, 88 szczecińskim; 26 *Gronik*: 6 w woj. gdańskim, 11 legnickim, 4 katowickim; 85 *Gronikowski*: po 5 w woj. bydgoskim i elbląskim, 4 gdańskim, 46 poznańskim, 20 konińskim. Zapewne i inne należą do omawianej podstawy słowotwórczej i rodziny etymologicznej.

Nazwiska *Gran*, *Grzanka* i *Grzonka* były przydomkami drobnoszlacheckich rodzin kasz. *Czapiewskich* z *Czapiewic*, *Zychckich* z *Zychc* i *Żabińskich* z *Żabna* – wszystkie wsie w pow. chojnickim. W r. 1570 w Czapiewicach, pow. chojnicki zanotowani zostali: Nobilis Bartholomaeus *Gran* oraz Nobilis Gregorius *Gran*; tegoż roku w Czarnowie pod Brusami występuje Czapiewski o przydomku *Gron*; w r. 1610 Zychcki-*Grząnka* Jan, Zychcki-*Grząnka* Marcin, Zychcka-*Grząnka* Marusza; P. Michał *Grzanka*, P. Andrzey *Grzanka* notowani r. 1648 w Zychcach, pow. chojnicki; Nobilis Michael *Grzanka* w r. 1652 w Zychcach, Urbanus *Gran*, Eua ux.[or] Michaelis *Gran* w Czapiewicach 1643–1646; slachetny Chrysztoff Czapiewski alias *Gran* 1609; a szlachetnym Woyciechem *Gronem* Czapiewskim 1721, Gnosa Marianna de *Grony* Czapiewskie 1751; puszkarzem fortecy puckiej był w r. 1678, zapisany w dop. l.poj. Szymona *Grzanka* (F XXXIX 68), z czego trudno ustalić formę mianownikową, rozumiem, że jest nią *Grzanka* (tak też podane w ib. 213, indeks), a nazwisko nie zostało odmienione; Johan *Gran* zapisany został w r. 1726 w księdze metrykalnej par. Rumia (AP XIX 20). Nazwa os. *Gran* notowana od r. 1218 na Śląsku i odniesiona przez A. Cieślikową (C 43) do rzeczownika *gran* 'jednostka miary' lub *grań*.

Pochodzenie nazwy objaśniam szeroko w Przyd 87–88: wyjściowa forma *Gran* pochodzi od wyrazu pospolitego *gran* 'wysuszone ziarna owoców lub ziarna kruszców, służące jako drobne odważniki' SJP. Obok formy *Gran* występowała wariantywnie *Gron* wskutek rozwoju grupy *an* > *on* i *Grzanka*, obocznie *Grzonka* (wskutek wcześniej nazwanego procesu fonetycznego). Dodać trzeba, że *grzanka* to m.in. 'gratka, kąsek', a taką mogły być także suszone owoce.

Grzempa, Grzempka, Grzempski
i podobne

SNW podaje 232 osoby o nazwisku *Grzempa*: 84 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 76 poznańskim, 17 zielonogórskim, 11 wrocławskim; 23 *Grzempczak*: 2 w woj. słupskim, 21 poznańskim; 29 *Grzempczyński*: po 9 w woj. bydgoskim i siedleckim, po 4 warszawskim i łódzkim; 1 *Grzempica* w woj. poznańskim; 52 *Grzempka*: 1 w woj. elbląskim, po 5 gdańskim i konińskim, 34 poznańskim, 7 toruńskim; 173 *Grempka*: 24 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 75 poznańskim, 16 wałbrzyskim; 2 *Grzempkowska*: po 1 w woj. katowickim i poznańskim; 248 *Grzempowski*: 18 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim,

2 słupskim, 111 leszczyńskim, 49 poznańskim, 30 kaliskim; 9 *Grzempski* w woj. gdańskim; 600 *Grzemski*: 22 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 59 gdańskim, 3 słupskim, 78 kaliskim, 58 poznańskim, 57 toruńskim, 25 gorzowskim; *Grzępa* 0; ze spółgłoską *-b-* plasują się zasadniczo poza Pomorzem Gdańskim, a więc: 164 *Grzemba*; 7 *Grzembek* w woj. wałbrzyskim; 62 *Grzembka*; 6 *Grzembkowski* w woj. warszawskim; notowane są także na Pomorzu Gdańskim nazwiska: 60 *Grzembowski*: 4 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 36 poznańskim, 6 gorzowskim; 86 *Grzembski*: 16 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 26 płockim, 17 toruńskim, 11 wałbrzyskim; 6 *Grzympa* w woj. sieradzkim; *Grzympka* 0; 641 *Grzymski*: 44 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 9 gdańskim, 1 słupskim, 96 konińskim, 71 poznańskim, 66 płockim, 49 warszawskim, 45 kaliskim; również zasadniczo poza Pomorzem gdańskim formy z *-b-* i *-ą-*: 189 *Grząba*: 103 w woj. katowickim, 36 kieleckim, 22 częstochowskim, 15 krakowskim; *Grząbek* 0; 78 *Grząbel*: 40 w woj. tarnowskim, 14 nowosądeckim, 11 krakowskim; 18 *Grząbkowiak*: 8 w woj. wrocławskim, 6 kaliskim, po 2 leszczyńskim i pilskim; *Grząbska* 0; 138 *Grząbka*: 6 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 28 leszczyńskim, 23 poznańskim, 21 pilskim.

1636 r. w Komorsku, w dekanacie nowskim zanotowany został Joannes Theophilus de Kotlewo *Grzemski* (F XVI–XIX 190). Można by je odnieść do n. wsi *Grzępy* w gm. Czarnków, woj. pilskie; problem jednak w tym, że notowano ją dopiero od r. 1846 i kwalifikowano jako folwark; Z. Zierhofferowa (NMP III 421) odnosi jej nazwę do rzeczownika *grępa*, *grzępa* 'suche miejsce wśród bagien, rodzaj wału ziemi', do którego jeszcze przejdziemy. Można, oczywiście, wywieść także od rzeczownika pospolitego *grzępa* na 'tego, co pod grzępą czy w pobliżu grzępy mieszkał', jak nazwiska *Góra*, *Łąka*, *Las* z niem. odpowiednikami *Berg*, *Wiese*, *Wald*, łac. *Montanus* : *montanus* 'górski', *Pratensis* : *pratum* 'łąka', *Silvestris* czy *Silvanus* : *silvestris*, *silvanus* 'leśny'. Rodzaj monografii rzeczownika *grzępa* podał W. Boryś (SEK II 226–227, 206). Podaje go w wariantach *grąpa*, *grzëpa*, *grzipka*, najczęściej w znaczeniu 'wzgórze, pagórek' (z południa Kaszub znam także w tym znaczeniu, także *grząba* 'miedza, rządek ziemniaków' (za K. Dejną z Łowicko-Łęczyckiego); stpol. *grzęba*, *grząba* 'miedza, grzęda'. W Pieniężnicy, starostwie człuchowskim r. 1696 notowany Jakub *Grembka* (ISC 86).

GRZENKOWICZ, GRZENKOWSKI
I PODOBNE

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Grzenk* w woj. gdańskim; 7 *Grzenkiewicz*: 1 w woj. gdańskim, 6 toruńskim; 1213 *Grzenkowicz*: 39 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 949 gdańskim, 111 słupskim; 28 *Grzenkowitz*: 8 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 2 słupskim, po 1 toruńskim i bielskim.

Według katastru fryderycjańskiego z r. 1773 mieszkają: *gbur* Woitek *Grzenkowitz* w Garczu, chałupnik Jan *Grzenkowitz* w Głuszynie, najemnicy: Josef *Grzenkowitz* i Piotr *Grzenkowitz* w Sianowskiej Hucie; *gburzy*: Jan *Grzenkowitz* i Paul *Grzenkowitz* w Staniszewie, w tejże wsi także najemca Jacob *Grzenkowitz* (Heidn 120, 127, 552, 590); w księdze metrykalnej par. Kielno, pow. wejherowski zapisani zostali: Dorothea *Grzenkowiczówna* 1797, Mateusz *Grzenkowicz* 1833 i Stephan *Grzenkowicz* 1840 (AP VII 138; IX 50, 65); w księdze par. Chmielno utrwalona została Veronika *Grzenkowska* 1837 (AP I 107);

w księdze par. Sierakowice odnotowani zostali: Johann *Grzenisz* 1875 (z miejscowego archiwum parafialnego); fil[ius] Mathei *Grzenkowski* 1801 (AP XX 4); w księdze par. Tyłowo natomiast: Lucyna *Grzenkowicz* 1905, Paul *Grzenkowicz* 1919 i Anna *Grzenkowiczówna* 1924 (AP XXIX, księga niepaginowana); w księdze par. Strzepcz figurują pod rokiem 1714: Andreas *Grzenk*, Magdalena *Grzenkowna* i Marianna *Grzenkowa*, pod r. 1715 chrzczone było dziecko Alberti *Grzynka*, por. 1717 zapisany został Stanislaus *Grzenka* (AP XXIV 14, 17, 20, 31).

Nazwiska dokumentują ciąg rozwojowy form: od im. zdrobniałego *Grzenia* od im. pełnego *Grzegorz*; od *Grzenia* za pomocą przyrostka *-(e)k* utworzono formę pochodną *Grzeniek* lub *Grzenek*, na północy Polski *Grzenk* lub *Grzeńk* (por. Sych I 378); *Grzenkowicz* to formy pochodne, patronimiczne od *Grzenk*; *Grzenkowski* modelowa, powstała przy użyciu przyrostka *-owski*.

Grzęda, Grenda, Grzędzicki
i podobne

SNW podaje 97 osób o nazwisku *Grzęda*: 23 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 50 gdańskim, 13 słupskim, 375 warszawskim, 360 kaliskim, 259 lubelskim, 234 kieleckim, 140 radomskim, 139 siedleckim, 111 suwalskim; 189 *Grzędowski*: 25 w woj. bydgoskim, 70 łódzkim, 29 piotrkowskim, 17 poznańskim, 16 zielonogórskim; 13 *Grzędziakowski*: 4 w woj. bydgoskim, 9 toruńskim; 443 *Grzędzicki*: 60 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 160 gdańskim, 13 słupskim, 87 toruńskim, 53 włocławskim; 1 *Grzędziecka* w woj. bydgoskim; 334 *Grzędziński*: 7 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 210 suwalskim, 47 warszawskim, 8 poznańskim; 18 *Grzędziszewski*: 8 w woj. gdańskim, 7 suwalskim, 3 łomżyńskim; 2278 *Gręda*: 7 w woj. bydgoskim, 51 elbląskim, 41 gdańskim, 8 słupskim, 433 kieleckim, 224 warszawskim, 166 katowickim, 89 skierniewickim; *Grędel* 0; 106 *Grędecki*: 9 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 13 słupskim, 28 konińskim, 11 płockim; 11 *Grędysz*: 1 w woj. słupskim, 7 wrocławskim; 142 *Grędziak*: 11 w woj. gdańskim, 28 kaliskim, 14 płockim, 13 leszczyńskim, 12 katowickim; 104 *Grędzicki*: 4 w woj. elbląskim, 16 gdańskim, 2 słupskim, 36 toruńskim; 508 *Gręziński*: 5 w woj. bydgoskim, 35 elbląskim, 43 gdańskim, 72 warszawskim, 54 olsztyńskim; *Grędzisz* 0; 57 *Grędziszewski*: po 5 w woj. bydgoskim i elbląskim, po 4 gdańskim i katowickim, 17 olsztyńskim; 1 *Grendzińska* w woj. gdańskim; 85 *Grynda*: 6 w woj. bydgoskim, 18 konińskim, 16 toruńskim; 1 *Gryndek* w woj. bydgoskim; 4 *Gryndel* w woj. bydgoskim; 4 *Gryndeman* w woj. bydgoskim; 5 *Gryndenman* w woj. słupskim.

Od rzeczownika *grzęda* na tego, który *grzędy* robił, na nich siedział lub jakoś inaczej był z nimi związany, forma *Grenda* to zniemczenie fonetyczno-graficzne.

Grzywacz, Grzywaczewski, Grzywacki
i podobne oraz pokrewne

SNW podaje 7544 osoby o nazwisku *Grzywacz*: 352 w woj. bydgoskim, 160 elbląskim, 406 gdańskim, 100 słupskim, 915 warszawskim, 545 radomskim, 423 krakowskim,

366 katowickim, 287 lubelskim, 266 toruńskim, po 258 lubelskim, siedleckim i skierniewickim, po 205 bialskopodlaskim i tarnobrzeskim, 201 szczecińskim, 185 łódzkim, 163 olsztyńskim, 150 wrocławskim, 140 ostrołęckim, 133 koszalińskim, po 119 gorzowskim i legnickim, 115 ciechanowskim, 104 zielonogórskim; złożone *Grzywacz*-Zach 4 w woj. słupskim; 136 *Grzywacki*: 3 w woj. elbląskim, 22 warszawskim, 16 lubelskim, 15 toruńskim; 2 *Grzywadzki* w woj. warszawskim; 1808 *Grzywaczewski*: 19 w woj. bydgoskim, 42 elbląskim, 30 gdańskim, 10 słupskim, 554 chełmskim, 189 warszawskim, 97 bialskopodlaskim, 90 lubelskim, 70 katowickim, 63 włocławskim; 1 *Grzywaczowski* w woj. radomskim; 233 *Grzywaczyk*: 3 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 5 gdańskim, 65 leszczyńskim, 42 zielonogórskim; 12 *Grzywaczyński*: 8 w woj. łódzkim, 4 sieradzkim; 22 *Grzywak*: 15 w woj. katowickim, 4 bielskim, po 3 warszawskim i łódzkim, po 2 olsztyńskim, wałbrzyskim i wrocławskim; 22 *Grzywala* w woj. łódzkim; 72 *Grzywalski*: 7 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 14 kieleckim, 11 warszawskim; *Grzywał* 0; *Grzywała* 2 w woj. łódzkim; 1 *Grzywan* w woj. krośnieńskim; 4 *Grzywanowicz*: 2 w woj. łódzkim, po 1 warszawskim i częstochowskim; 41 *Grzywanowski*: 18 w woj. siedleckim, 8 zamojskim, 6 warszawskim, po 4 chełmskim i lubelskim; 8 *Grzywański*: po 3 katowickim i piotrkowskim, po 1 częstochowskim i toruńskim; *Grzywara* 0; 19 *Grzywarczyk*: 18 w woj. poznańskim, 1 opolskim; *Grzywarz* 0; *Grzywatz* 0; 35 *Grzywczak*: 8 w woj. warszawskim, 6 wrocławskim, 5 poznańskim, po 4 koszalińskim i skierniewickim; 5 *Grzywczewski*: 3 w woj. chełmskim, po 1 warszawskim i włocławskim; 3 *Grzywczyk*: 2 w woj. katowickim, 1 zielonogórskim; *Grzywczyńska* 0; 3 *Grzywecki* w woj. poznańskim; 2 *Grzywek* w woj. katowickim; 1 *Grzywiak* w woj. wrocławskim; 5 *Grzywicki*: 4 w woj. warszawskim, 1 zamojskim; *Grzywieńska* 0; *Grzywina* 0; 1556 *Grzywiński*: 56 w woj. bydgoskim, 157 elbląskim, 40 gdańskim, 23 słupskim, 196 włocławskim, 187 ciechanowskim, 88 warszawskim, 80 krakowskim, 71 katowickim, 63 łódzkim, 56 toruńskim; 102 *Grzywka*: 34 w woj. skierniewickim, 25 warszawskim, 21 siedleckim; 1 *Grzywkowski* w woj. ciechanowskim; 16 *Grzywo*-Dąbrowski w woj. jeleniogórskim; 11 *Grzywoc*: 9 w woj. katowickim, 2 opolskim; 518 *Grzywocz*: 362 w woj. katowickim, 127 opolskim, 9 wrocławskim, 8 częstochowskim, 7 łódzkim; 125 *Grzywok*: 1 w woj. elbląskim, 124 katowickim; 4 *Grzywonowicz*: 2 w woj. koszalińskim, po 1 warszawskim i katowickim; 1 *Grzyworzewski* w woj. warszawskim; *Grzywotz* 0.

SSNO II 231 notuje n.os. *Grzywacz* od r. 1399 z Wielkopolski, Małopolski i z Mazowsza; *Grzywak* z r. 1438 z Kresów Południowo-Wschodnich (C 45), które A. Cieślikowa (C 45, SEMot I 87) odnosi do rzeczownika *grzywacz*, *grzywak* 'gołąb dziki'. Dodać można, że rzeczownik *grzywacz* notuje L II 149 tylko w znaczeniu 'dziki gołąb'. W r. 1664 we wsi Nieżywięć, pow. brodnicki mieszkał *gbur Grzywacz*, we wsi Lekarty, pow. lubawski sołtysem był Adam *Grzywacz*, a karczmarzem Mathus *Grzywacz* (F XXXII 59, 451).

Wśród podanych nazwisk mamy struktury modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Grzywacki* i hiperpoprawnie *Grzywadzki*, *Grzywaczewski*, *Grzywaczyński*; od *Grzywak* pochodnym jest *Grzywaczyk*; wprost do n.os. *Grzywa* notowanej od r. 1368 w Małopolsce, Wielkopolsce, na Mazowszu i na Kresach Południowo-Wschodnich (dziś w SNW niepotwierdzonej, a pochodnej od rzeczownika *grzywa*, dawniej 'szyja') pochodzą *Grzywal*, *Grzywał(a)*, *Gzywan*, *Grzywar*, *Grzywiak* ze strukturami pochodnymi *Grzywczyk*, *Grzywalski*, *Grzywczewski*, *Grzywczyński*,

Gzywina, *Grzywiński*, *Grzywoszewski*; spotkamy tu także śląskie formy gwarowe: *Grzywocz* i dodatkowo z mazurzeniem *Grzywoc*.

Guc, Guca, Guce, Gucik, Gucke, Gucki, Gucz, Gucza, Gucze, Guczek, Guczko, Guczkowski, Guć, Gutsch, Gutsche, Gutsze, Gutz, Gutz(e), Gutzman(n)
I PODOBNE ORAZ POKREWNE

To wyjątkowo bogata rodzina nazwisk pochodnych od imion podstawowych: *Gumbert*, *Guncerz*, *Gustaw*. Wynotujmy najpierw z SNW należące tu bogactwo nazwisk: 180 *Guc*: 1 w woj. elbląskim, 2 gdańskim, 32 katowickim, 24 nowosądeckim, 23 częstochowskim, 16 łódzkim i piotrkowskim, 9 białostockim, 8 chełmskim, 7 warszawskim, po 6 szczecińskim i wrocławskim, 5 łomżyńskim; 268 *Guca*: 78 w woj. kieleckim, 56 katowickim, 51 tarnobrzeskim, 49 krakowskim, 8 tarnowskim, po 6 opolskim i wałbrzyskim; 4 *Gucałło*: 3 w woj. gdańskim, 1 olsztyńskim; 1 *Gucaw* w woj. gdańskim, 1 *Gucało* w woj. olsztyńskim, 1 *Gucaw* w woj. gdańskim; 8 *Gutsch*: 7 w woj. łódzkim, 1 nowosądeckim; 2 *Gutscha* w woj. bydgoskim; 91 *Gutsche*: 23 w woj. zielonogórskim, 15 poznańskim, po 10 łódzkim i pilskim, 7 leszczyńskim, 6 włocławskim, 5 legnickim; 1 *Gutz* w woj. bydgoskim; 5 *Gutze* w woj. częstochowskim.

Hipokorystyk od im. *Gustaw*; por. *Dec* od *Ditrich*, *Kac* od *Kas(c)per*.

Gudel(a), Godel(a)
I PODOBNE

SNW notuje 345 osób o nazwisku *Gudel*: po 2 w woj. bydgoskim i słupskim, 5 elbląskim, 17 gdańskim, 211 białostockim, 45 suwalskim, 14 warszawskim; 8 *Gudelin*: 4 w woj. zielonogórskim, 2 białostockim, po 1 gorzowskim i olsztyńskim; *Gudelińska* 0; 26 *Gudelis*: po 2 w woj. warszawskim i bydgoskim, po 7 gdańskim i bialskopodlaskim; 16 *Gudell*: 11 w woj. bydgoskim, 3 koszalińskim, 2 toruńskim; 50 *Gudelski*: po 22 w woj. łomżyńskim i ostrołęckim; 20 *Gudelun*: 6 w woj. wrocławskim, 5 warszawskim, 4 krośnieńskim, 3 olsztyńskim; 59 *Godel*: 22 w woj. kaliskim, 12 katowickim, 5 lubelskim, po 4 warszawskim, legnickim i wrocławskim; 36 *Godela*: 31 w woj. częstochowskim, 5 katowickim; 1 *Godella* w woj. kaliskim; 1 *Godelski* w woj. łódzkim.

Podstawowe nazwiska *Godel*, a – wskutek realizacji *o* po *g* jako *u* – także *Gudel* są zdrobnionymi im. stpol. od im. *Godzisław*, jak *Bogiel* od *Bogusław*, *Drogiel* od *Drogosław*, *Więcel* od *Więcesław* (Mal II 126–127). Formami modelowymi są *Gudelski/Godelski*, *Gudeliński*; *Gudelis* utworzone za pomocą przyrostka *-is*, *Gudelun* – *-un*.

GUGA, GUGAŁA
I PODOBNE

SNW podaje 359 osób o nazwisku *Guga*: 3 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 100 w woj. łódzkim, 33 opolskim; 2042 *Gugała*: 38 w woj. bydgoskim, 46 elbląskim, 63 gdańskim, 15 słupskim, 346 warszawskim, 209 siedleckim, 112 katowickim; *Gugaj* 0; 1 *Gugajna* w woj. wrocławskim; 3 *Gugala*: 2 w woj. wrocławskim, 1 białostockim; 1 *Gugalińska*; *Gugalska* 0; 85 *Gugałka*: 31 w woj. siedleckim, 30 warszawskim, 11 płockim; *Gugałko* 0; 14 *Gugało*: 8 w woj. krakowskim, 6 suwalskim; *Gugałów* 0; *Gugan* 0; 2 *Gugata*: po 1 w woj. bielskim i lubelskim.

SSNO II 232 notuje n.os. *Guga* z r. 1474 na Kresach Południowo-Wschodnich (C 45), *Gugała* z r. 1445 (SEMot I 87). W księdze par. Jeleńcz pod Tucholą zapisani zostali: filia Joannis *Gugalski* [...] Agatha de Mendromierz Minor 1732; filia Joannis et Agnethis *Gugalskich* [...] Hedwiga de Mędromierz Minor 1736; Agatha *Gugalska* virgo an.[norum] 60 de Mendromierz Minor 1789 (Szuta).

Podstawowe nazwisko *Guga* wywiedziemy od gwarowego rzeczownika z mowy dziecięcej *guga* 'guz, wypukłość' SW I 939; *Gugała*, *Gugało* najprościej byłoby wywieść od czasownika **gugać* z suf. *-ała/-ało*, choć możliwe także od podstawy rzeczownikowej; nadto mamy formy pochodne, tworzone za pomocą przyrostka *-aj*: *Gugaj*, od tej postaci dodatkowo przy użyciu *-na*: *Gugajna*, *-ala*: *Gugala* i modelowe *Gugaliński* oraz *Gugalski* od *Gugala* lub *Gugała*, *-ka*: *Gugałka* od *Gugała*, *-an*: *Gugan*, *-ata*: *Gugata*.

GUZMAN(N)
I PODOBNE

Nazwisko *Guzman* i jego warianty jest historycznie słabo poświadczone na Pomorzu, spotkałem w archiwaliach pelplińskich (bez bliższego umiejscowienia) Casimiri *Gusman* r. 1756 i *Gutzmann* 1780 (bez imienia) w Bytowie (KB 291). Dokumentacja z SNW przedstawia się następująco: *Gusman* 36: z tego 7 w woj. bydgoskim, 19 gdańskim, 1 słupskim; *Gusmann* 65: 12 w woj. bydgoskim, 28 gdańskim, 4 słupskim; *Gussmann* 108: 9 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 77 gdańskim; *Guzman* 203: 74 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 77 gdańskim; *Guzmann* 84: 32 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 39 gdańskim; pochodne utworzone modelowo za pomocą suf. *-ski*: *Guzmański* 5: 3 w woj. olsztyńskim, 2 ostrołęckim.

Nazwisko *Guzman* i podobnie pisane pochodzi od notowanego w polszczyźnie od XVI w. rzeczownika pospolitego *guzman* 'błazen, kuglarz', o czym szerzej por. Rk Gd LIX, 1999, z. 1, s. 78. *Guzmański* jest strukturą modelową powstałą od wcześniejszej postaci *Guzman* za pomocą przyrostka *-ski*.

H

Haf(f)ner

SNW podaje 15 osób o nazwisku o nazwisku *Hafner*: po 4 w woj. opolskim, skierniewickim i wrocławskim, po 1 bielskim, częstochowskim i olsztyńskim; 14 *Haffner*: 2 w woj. gdańskim, 7 krakowskim, 4 wrocławskim, 1 warszawskim.

Nazwisko niem. od średnio-wysoko-niem. *hafner/havenaere* 'garncarz, zdun' (Zoder I 650, DF 298). Kluge 285–286 pisze wprost: *Hafner* 'Ofensetzer' 'budowniczy pieców' od południowoniem. *Hafen* 'garnek', rozumiany jako 'kafel piecowy'. Nazwiskiem zająłem się ze względu na Jana Jerzego Haffnera (1775–1830), lekarza franc., twórcy kąpieliska morskiego w Sopocie (por. F. Mamuszka, SBPN II 152).

Haft, Haftek, Haftka, Haftarczyk, Haftkiewicz, Haftowski, Haftkowski
i podobne

SNW podaje 16 osób o nazwisku *Haft*: 14 w woj. kaliskim, 2 łódzkim; 8 złożone *Haft*-Szatyński: 6 w woj. warszawskim, 2 katowickim; 73 *Haftek*: 4 w woj. gdańskim, 12 szczecińskim, 11 przemyskim, 9 warszawskim, 8 opolskim; 191 *Haftka*: 24 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 102 gdańskim, 1 słupskim, 18 toruńskim, 9 katowickim; 83 *Haftarczyk*: 3 w woj. gdańskim, 31 jeleniogórskim, 9 lubelskim, 8 warszawskim; 25 wrocławskim; 23 *Haftarczuk*: 17 w woj. jeleniogórskim, 5 gorzowskim, 1 wrocławskim; 17 *Haftkiewicz*: 1 w woj. elbląskim, 5 słupskim, 7 szczecińskim, 4 zielonogórskim; 72 *Haftkowski*: 22 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 12 gdańskim, 3 słupskim, po 4 warszawskim i opolskim, 2 toruńskim, 1 koszalińskim; 4 *Haftman* w woj. szczecińskim; 11 *Haftowski* w woj. toruńskim; 3 *Haftyk* w woj. wrocławskim.

Podstawowe nazwisko *Haft* pochodzi albo od n.m. *Haft*, które są w pow. Sylke, w Dolnej Saksonii i w Badenii, albo *haft* 'pojmany' bądź średnio-dolno-niem. *hovet* 'głowa' (Zoder I 650). Dalsze, pochodne nazwiska tłumaczą się już słowotwórstwem pol.: patronimiczne: *Haftek*, utworzone za pomocą przyrostka *-ek*; *Haftkiewic z* suf. *-ewicz*; *Haftyk* i *Haftarczyk -ik* i jego pochodnego *-czyk*; *Haftarczuk -(cz)uk*; *Haftowski* i *Haftkowski* modelowo *-owski*; jedynie *Haftman* rozwinięty został za pomocą niem. członu *-man* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

Hajdebrek, Heidebrek

SNW podaje w woj. słupskim: 11 osób pisanych *Hajdebrek*, 2 *Heidebrek*.

Odnieść możemy do n.m. *Heydebreck* – dziś *Potuliniec*, pow. łobeski; jest także *Heydebreck* (*Kandrzin*, *Pogorzelletz*) – dziś *Kędzierzyn*, pow. kozielski R II 530; ta druga miejscowość jednak nie liczy się, bo wprowadzona została urzędowo przez hitlerowców (W. Makula-Kosek, NMP IV 411). Ta pierwsza natomiast notowana była od r. 1286 *Heydebrake*, *Heidebreke* r. 1415, *Heydebreke* r. 1510, *Heydebreck* r. 1780 i objaśniona (za E. Rzetelską-Feleszko i J. Dumą) jako dzierżawcza od szlacheckiego rodu *Heydebrake*; jednak zapisy rodu typu Hincekinus de *Heydebrake* r. 1286, Heinricus de

Heidebrack r. 1301 wskazują na n.m. [*de* 'z'], a toponim dobrze motywuje się topograficznie: w I członie zawiera średnio-górno-niem. rzeczownik *heide* 'część lasu, miejsce dziko porosłe', 'niezabudowany, dziki teren' = nowo-wysoko-niem. *Heide* 'wrzosowisko, bór, puszcza', a w II średnio-dolno-niem. *brāke* = nowo-wysoko-niem. *Brache* 'ugór', z czego także kasz. *braka* 'ugór, odłóg' (Sych VII 20).

Hak(i)er
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Haker*: 1 w woj. katowickim, 6 łódzkim; 3 *Hakier*: 1 w woj. łódzkim, 2 piotrkowskim; 7 *Hakert*: 4 w woj. katowickim, 3 wałbrzyskim; 1 *Hakarewicz* w woj. kieleckim; 1 *Heker* w woj. łódzkim; 110 *Hekert*: 9 w woj. bydgoskim, 31 poznańskim, 19 pilskim, 18 koszalińskim; 4 *Hekier*: 3 w woj. warszawskim, 1 skierniewickim; 118 *Hekiert*: 15 w woj. bydgoskim, 29 poznańskim, 23 pilskim, 19 kaliskim, 12 koszalińskim; 2 *Hekker* w woj. warszawskim.

SSNO II 306 podaje z r. 1444 z Wielkopolski n.os. *Hok*, którą Z. Klimek (SEMot V 106) odnosi do średnio-wysoko-niem. *hucke*, *hocke*, *höcke* 'lada sklepowa, drobny kupiec', nie wykluczając hipokorystyku od im. z I członem *hug* 'myślący duch'. Właśnie nazwiska te najłatwiej odnieść do współczesnego rzeczownika niem. *Höker* 'przekupień, handlarz domokrążca'; Kluge 314 wiąże współczesny rzeczownik *Höker* i czasownik *höckern* 'sprzedawać' z dolnoniem. i średnio-wysoko-niem. *hucke*, średnio-dolno-niem. *hoker*, *hoken*, co ostatecznie od *Hucke* 'tłumok handlarza domokrążcy'. Inwentarze pomorskie okresu XVI–XVIII w. mówią często o *hakarzach* i *hakarstwie*, a wydawcy objaśniają te wyrazy jako 'straganiarz' i 'straganiarstwo', por. np. F XXXIX 160. Nazwisko *Hak(i)er* częste w starostwie człuchowskim: r. 1676 w Brzeziu notowany *Haker*, Jan *Hakker* i Michał *Hakker*; w r. 1696 Hans *Hakier* w Koczale (ISC 23, 7). Nazwiska z niem. suf. *-ert* są niem. formami patronimicznymi.

Halasz
I POCHODNE

SNW podaje 378 osób o nazwisku *Halasz*: 23 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 188 poznańskim, 63 gorzowskim, 30 leszczyńskim. Od węg. rzeczownika *halász* 'rybak'. Pochodnymi strukturami są: 16 *Halaszka*: 7 w woj. gdańskim, 4 tarnowskim, 3 katowickim i po 1 *Halaszek* w woj. katowickim oraz utworzone od tego za pomocą przyrostka *-yk Halaszczyk* w woj. katowickim; 1 *Halaszewska* w woj. wrocławskim jako struktura modelowa, powstała przy użyciu przyrostka *-ewski*.

Hal(l)man(n), Haliman(n)

SNW podaje 515 osób o nazwisku *Halman*: po 8 w woj. bydgoskim i olsztyńskim, 453 gdańskim, 15 słupskim, 11 konińskim, 6 katowickim, po 5 warszawskim

i szczecińskim; 64 *Halmann*: 57 w woj. gdańskim; 10 *Halmański* w woj. gdańskim z modelowym przyrostkiem *-ski*; 98 *Hallman*: po 4 w woj. bydgoskim i warszawskim, 75 gdańskim, 1 słupskim; 825 *Hallmann*: 3 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 724 gdańskim, 22 słupskim, 16 zielonogórskim, po 8 katowickim i szczecińskim; w woj. katowickim 1 *Haliman* i 7 *Halimann*; 5 *Halma*: po 1 w woj. jeleniogórskim, katowickim, opolskim, suwalskim i wałbrzyskim – możliwe przez zanik wygłosowego *-m* lub też od im. *Alma*.

Nazwisko było często notowane na Pomorzu Gdańskim: na Kociewiu: w r. 1607 w Gniewie utrwalony został Marcin *Halman* (Damps 107); w r. 1582 w Maleninie Hanus *Halman* (F XXXVII 175); na Kaszubach: Jan *Halman* w r. 1644 w Chwaszczynie (F XXXVIII 250); w katastrze fryderycjańskim z r. 1773 w Miszewie, pow. kartuski zapisany został Mathias *Halmann*, w Przyjaźni tegoż roku również niejaki *Hallmann* (Heidn 345, 474); w r. 1745 młynarzem w Łapinie pod Gdańskiem był niejaki *Hallmann* (Muhl 131); w r. 1678 w Połczynie, pow. pucki zanotowany został Michał *Halman*, poddany, *gbur*, z żoną i *gbur* Tomasz *Helman* (w indeksie podany *Halman*) F XXXIX 86, 87; w księdze metrykalnej par. Tyłowo, w tymże powiecie utrwaleni zostali: Gregorius *Halman* 1758, Faustus *Hallman* 1780, Maria *Halmanowna* 1788, Dorothea *Halmanowa* 1798 oraz z pominięciem początkowego *H-*, a więc *Alman*: Martino *Alman* 1782 i Maria *Almanowa* 1785 (AP 27, księga niepaginowana); w księdze metrykalnej par. Kielno, pow. wejherowski notowani byli: Marianna *Halmanow* 1791, M. *Hallmann* 1827, Helena *Hallmann* 1828 (AP VII 125; IX 32, 34); w księdze ślubów par. Kościerzyna figuruje pod r. 1875 *Hallmann* Ignatz (AP XII 181); na Warmii: w komornictwie jeziorańskim: Clemens *Halman* w r. 1752 (Mat 187) i w komornictwie lidzbarskim: Jacobo *Halman* civi et arculario 'obywatelowi Lidzbarka i łucznikowi' 1692, Simon *Halman* 1700, Bonaventura *Halman* 1709.

Onomaści niemieccy: Zoder I 656, DF 300, Go 313 tłumaczą to nazwisko na dwa sposoby: albo od n.m. *Halle* (najbardziej znane miasto pod Lipskiem, *Hala Lipska*, jak dawniej w Polsce mawiano, z członem *-man*(*n*) w funkcji nazwy mieszkańca, albo od średnio-dolno-niem. *half-man* 'dzierżawca, który uprawia rolę w zamian za połowę plonu', a więc jako nazwisko odmiejscowe albo odzawodowe.

Hałas
I (niektóre) pochodne

SNW podaje 3853 osoby o nazwisku *Hałas*: 342 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 125 gdańskim, 65 słupskim, 494 poznańskim, 344 katowickim, 315 lubelskim, 274 zamojskim, 149 konińskim, 140 wrocławskim, 139 opolskim, 129 kaliskim, 114 chełmskim; jako człon nazwisk złożonych: 21 *Hałas* vel Łagoda poza Pomorzem Gdańskim; 3 *Hałas*-Jabłkowski; 1242 *Hałasa* jako wynik derywacji fleksyjnej: syn *Hałasa*, zatem *Hałasa*: 24 w woj. bydgoskim, 17 gdańskim, 2 słupskim, 805 zamojskim, 57 katowickim, 49 szczecińskim; 72 *Hałasiewicz*: po 4 w woj. bydgoskim i słupskim, 9 gdańskim, 19 wrocławskim; 24 *Hałasik*: 1 w woj. bydgoskim, 42 poznańskim, 24 białostockim, 21 katowickim, 18 warszawskim; 53 *Hałasowski*: 5 w woj. bydgoskim, 9 słupskim, 15 krośnieńskim, 7 opolskim. Są też nazwiska pochodne i warianty fonetyczne nazwisk podanych, jak *Hałasz* 8; *Hałaś* 122 tylko 1 na Pomorzu Gdańskim,

w tym regionie Polski niepotwierdzone. Wskutek zrównania wymowy *h* dźwięcznego z *ch bezdźwięcznym* mamy także nazwisko *Chałas* u 348 osób: 25 w woj. bydgoskim, 4 gdańskim, 61 lubelskim, 34 katowickim, 27 warszawskim i formy pochodne, których już podawać nie będę.

Nazwisko pochodzi niewątpliwie od rzeczownika pospolitego *hałas*, może w znaczeniu osobowym 'hałaśliwy, hałaśnik'. Linde (L II 168) podaje także znaczenie 'rodzaj sukni, zwłaszcza nauczycielów publicznych, bierze się też za naramiennik kościelny', a od stroju (rodzaju ubrania) mamy wiele nazwisk, jak np. *Gunia*, *Kożuch*, *Torłop*.

Hartke, Hartka, Hartkiewicz

SNW podaje 7 osób o nazwisku *Hartke*: 1 w woj. elbląskim, po 3 katowickim i leszczyńskim; 48 *Hartka*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 33 toruńskim; 10 *Hartkiewicz* w woj. olsztyńskim.

Historycznie w r. 1560 Greger *Hartke* i Peter *Hartke* notowani byli w Rekowie, pow. lęborski i Jurgen *Hartke* w Nowej Wsi Lęborskiej, Martin *Hartke* w Łęczycach (WD 396, 403, 404, 413). W r. 1712 w Łęczycach Hans *Hartcken* jako dziedzic (*Erbe*) oraz Jürgen *Harctke* (F XVI 75, 98, 99); w Łebieniu tegoż roku inny Jürgen *Harctke* i Marten *Harctke* (ib. 64, 91, 92, 104).

Niemiecka forma zdrobniała, utworzona za pomocą przyrostka *-ke* od dawnego im. *Hartmann* (DF 194–195), por. hasło następne *Hartlieb*. Forma *Hartka* to wynik spolszczenia przez wymianę *-e* na *-a*; *Hartkiewicz* jest pol. forma patronimiczną, powstałą za pomocą przyrostka *-ewicz*.

Hartlieb, Hartman(n), Hartwig
i podobne

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Harteleb* w woj. przemyskim; 71 *Hartleb* poza Pomorzem Gdańskim; 74 *Hartlieb*: 2 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 21 poznańskim; 20 *Hartlep* w woj. warszawskim; 3 *Hartlib* poza Pomorzem Gdańskim; 781 *Hartman*: 23 w woj. elbląskim, 15 gdańskim, 195 katowickim, 112 warszawskim; 127 *Hartmann*: 1 w woj. gdańskim, 40 katowickim, 25 toruńskim, 13 opolskim, 10 poznańskim; po 1 *Hartmon* w woj. katowickim z przejściem *aN* > *oN*, patronimiczne *Hartmanowicz* w woj. krakowskim, modelowe z suf. *-ski Hartmańska* w woj. jeleniogórskim; 393 *Hartwich*: 73 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 9 słupskim, 55 konińskim, 49 poznańskim; 1 *Hartwick* w woj. lubelskim; 353 *Hartwig*: 19 w woj. bydgoskim, 21 gdańskim, po 4 elbląskim i słupskim, 85 katowickim, 33 olsztyńskim, 32 warszawskim; 393 *Hartwich*: 73 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 9 słupskim, 55 konińskim, 49 poznańskim; 9 *Hartwiger*: 5 w woj. opolskim, 4 jeleniogórskim; 15 *Hartwik*: po 5 w woj. częstochowskim i piotrkowskim, 3 szczecińskim; 2 *Hartwing*: po 1 w woj. elbląskim i warszawskim; *Hartmunt* 0; *Hartmut* 0.

W tych złożonych nazwiskach niem. z I członem staro-wysoko-niem. *hart* 'mocny, odważny' są na ogół formy wywodzące się od tak samo brzmiących im. germ. A więc *Hartlieb* i podobne od im. *Hartlieb* z II członem *lieb* 'miły, ukochany', dolnoniem.

im. *Hartleb* i *Hartlef*; *Hartman(n)* od im. *Hartmann* z II członem *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż' (por. hasło *Hartke*) z pochodną, patronimiczną strukturą *Hartmanowicz* i modelową *Hartmański*: *Hartwig* i oboczne *Hartwich*, *Hartwick*, *Hartwik* od tak samo brzmiącego im. *Hartwig* z II członem staro-wysko-niem. *wig* 'wojna, walka, bój'; wariant *Hartwing* jest analogiczny do niem. patronimicznego przyrostka *-ig/-ing*. Nazwisku *Hartmann* sławy przydał niem. filozof Nicolai Hartmann z przełomu XIX/XX w.; por. KVNB 60 i DF 305.

Haske, Haski, Hass, Hassa, Hasse, Hasske
i podobne

Nazwiskiem zajmuję się głównie dlatego, że jadąc do Bytowa przez Kartuzy – Sulęczyno, zauważyłem na terenie gm. Stężyca drogowskaz *Haska*. Zacząłem się rozglądać za dokumentacją tej osady (tego *pustkowia*) i znalazłem w spisie F. Lorentza z r. 1923 *Haska* (tak notował także F. Ceynowa) i obocznie *Haski*; formy kasz. zanotowane przez Lorentza to *Håska* i *Håski*, wersja niem. *Hasken*. Pomyślałem: niewątpliwie pochodzi od nazwiska *Has(s)* lub *Has(s)a*, jak *Dunajek*, dziś *Dunajki* pod Dziemianami, *Mróz*, dziś *Mrozy* pod Sierakowicami, *Patok*, dziś *Patoki* w gm. Sierakowice, a więc nazwa miejscowości równa nazwisku człowieka, który (jako karczmarz, młynarz czy w ogóle mieszkaniec) dał początek osadzie albo równa nazwie całej rodziny założyciela osady.

SNW podaje 6 osób noszących nazwisko *Haske*: 2 w woj. gdańskim, 3 szczecińskim, 1 warszawskim; *Hask*, *Hassner* i *Hassik* z wykładnikiem 0; 293 *Haski*: 2 w woj. bydgoskim, 54 gdańskim, 128 toruńskim, 33 olsztyńskim, po 15 warszawskim i wrocławskim; 11 *Haskiewicz*: 1 w woj. gdańskim, 3 bielskim, po 2 włocławskim i zamojskim; 710 *Hass*: 117 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 55 gdańskim, 18 słupskim, 118 warszawskim, 52 przemyskim, 42 zamojskim, 25 legnickim, po 24 katowickim i ciechanowskim, 22 pilskim, po 21 wrocławskim i zielonogórskim; 364 *Hassa*: po 11 w woj. elbląskim, gdańskim i łódzkim, 193 katowickim, 45 gorzowskim, 27 warszawskim, 24 skierniewickim, 23 zielonogórskim; 201 *Hasse*: 14 w woj. bydgoskim, 93 gdańskim, 21 katowickim, 14 toruńskim; 69 *Hassek*: 10 w woj. bydgoskim, 26 kaliskim, 21 katowickim, po 4 toruńskim i wrocławskim; 5 *Hassine*: 1 w woj. gdańskim, 4 warszawskim; 23 *Hasske* w woj. gdańskim; *Hassler*: po 1 w woj. gdańskim i wrocławskim; 11 *Hassmann*: po 1 w woj. gdańskim i słupskim, 7 białostockim; 2 *Hasuka*: po 1 w woj. gdańskim i słupskim; 57 *Hasulak*: 24 w woj. słupskim, 9 pilskim, po 5 katowickim i legnickim; 1 *Hasza* w woj. gdańskim.

W r. 1560 w Jutrzence, ziemi bytowskiej utrwalony został Marten *Hasse*, młynarz (*muller*) i tegoż roku w Niezabyszewie *gbur* Hans *Haße* (WD 229, 253); w r. 1678 w Gnieżdżewie, pow. pucki notowany *gbur* Jerzy *Haza*, tegoż roku w Wielkiej Wsi (dziś Władysławowo) Tomasz *Haza*; w r. 1630 jednym z sołtysów w Szymbarku, starostwie kościerskim był Szymon *Hassa* (im. Szymona *Hassy*), pisany w r. 1641 uczciwy Szymon *Hass*, szołtys wsi Szymbarku (F XXXIX 48, 55, 148, 151). Według F XLVI w r. 1637 w Jutrzence, ziemi bytowskiej notowany sołtys z przywilejem (*uprzywilejowany*) Matyasz *Hasse* (ib. 19), z tegoż roku przywilej na karczmę w Chotkowie okazał Blasius *Hasse* (ib. 22); również przywilej na sołectwo w Niezabyszewie z r. okazał Jakub *Hasse*

(ib. 26); w r. 1747/1748 *gburem* w Borzytuchomiu był Matthias *Hasse* (ib. 127); tegoż roku w Udorpiu notowany *gbur* Michel *Hass* (ib. 131); w Niezabyszewie w r. 1747/1748 notowany sołtys Michel *Hasse* (ib. 135, 162); w r. 1607 przywilej wolnego sołtysa Michała *Hassego*, w tabeli prestacyjnej wsi Krosnowo z r. 1747/1748 zapisany Michel *Hasse* (F XXVII 133, 158); w Struszewie r. 1747/1748 wolnym sołtysem *Hasse*, potem podane jego im. *Simon* (ib. 138, 168); w Osiekach także sołtysem *Hasse* (ib. 140); w Borzytuchomiu półsołtys (*Halb-Schultze*) *Hasse*; w Grzmiącej sołtysem Christian *Hasse* (ib. 154). W r. 1772 Barnowiec, w gm. Żukowo dzierżawił Joh. *Hass*; Niklas *Hasse* w r. 1389 posiadał dobra lenne Łapina pod Żukowem, w r. 1772 w Przywidzu mieszkali *Hassowie*; w latach 1929–1940 pastorem w Przywidzu był *Hass* (Heidn 12, 282, 315, 317). 1775 r. w par. Góra pod Wejherowem chrzczone było dziecko Francisci *Hask* (AP VI 62); r. 1696 w Prusinowie, starostwo człuchowskie, zanotowany został Krystian *Hassa* (ISC 70).

Od dolnoniem. *Has* (*has* także w średnio-wysoko-niem.), nowo-wysoko-niem. *Hase* 'zając' (Kluge 295, H-W 110); forma *Hase*, pisana często *Hasse* spolszczona została przez wymianę *-e* na *-a*. Postać *Haske* i *Hasske* jest dolnoniem., utworzona za pomocą suf. *-ke*, spolszczona potem przez wymianę *-e* na *-a*: *Has(s)ke* > *Haska*; forma *Haski* to wynik spolszczenia za pomocą przyrostka *-ski*; *Haskiewicz* jest formą patronimiczną, powstałą przy użyciu przyrostka *-ewicz*. W jęz. niem. powstały: *Has(s)mann* przy użyciu niem. strukturalnego członu *-mann* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż' i *Hasler* za pomocą przyrostka *-ler*; *Hasulak* – pol. forma patronimiczna – zakłada formę *Hasul*, powstałą przy użyciu przyrostka *-ul*; *Hassine* „wygląda" na formę żeńską, utworzoną przy użyciu przyrostka *-ine*.

HAUSTEIN

SNW podaje 22 osoby o nazwisku *Haustein*: 21 w woj. gdańskim, 1 toruńskim. DF 309 odsyła od hasła *Haustein* do *Hauenstein* (ib. 307), gdzie objaśnienie: przezwisko od-zawodowe w formie zdania: *(ich) haue den Stein* 'rozłupuję kamień' na kamieniarza lub też od n.m. *Hauenstein* w Nadrenii-Palatynacie, Badenii-Wirtembergii, Bawarii.

HAUSZILD, HAUSZYLD
I PODOBNE

SNW podaje 21 osób noszących nazwisko *Hauszild*: 10 w woj. opolskim, 5 bielskim, 4 poznańskim, 2 katowickim; 22 *Hauszyld*: 7 w woj. zielonogórskim, po 5 warszawskim i wrocławskim, 3 wałbrzyskim, 2 opolskim; 64 *Hauschild*: 22 w woj. krakowskim, 10 opolskim, po 9 w woj. kaliskim i poznańskim; 1 *Hauschildt* w woj. szczecińskim. Jest też 8 osób o nazwisku *Hauszulc* w woj. gdańskim, do czego por. nazwisko *Hochschulz* w NP II 165.

Dziś na Pomorzu niepoświadczone, występujące tu jednak historycznie; oto w Krępie Kaszubskiej, pow. lęborski w r. 1560 notowany Peter *Hauschildt*, w tymże roku w Łebieniu utrwalony został Valentin *Hawschildt* i w Białogardzie (wszystko ziemia lęborska) Jurgen *Hoheschildt* (WD 406, 417, 421), ten ostatni zapis prowadzi do

etymologii nazwiska, w którego członie I występuje niem. przymiotnik *hohe* 'wysoki', dialektalnie także *hau-*, por. także *Hohenfeld*. Człon II nazwiska *Schild* pochodzi od rzeczownika *Schild* 'szyld' i 'daszek u czapki' bądź też homonimiczny rzeczownik *Schild* 'tarcza, puklerz'.

Heba

SNW podaje 581 osób noszących nazwisko *Heba*: 17 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 27 gdańskim, 12 słupskim, 142 kieleckim, 44 katowickim oraz *Hebba* i pochodne *Hebala* i *Hebalska* ze wskaźnikiem 0.

Od im. bogini wiecznej młodości – *Hebe* (por. gr. *hēbē* 'młodość'), córki Zeusa i Hery, która na Olimpie razem z młodzieńczym Ganimedesem roznosiła bogom ambrozję, tj. 'napój nieśmiertelności' i oddana została za małżonkę Heraklesowi za jego trudy na ziemi (MEKSA I 390). Jej odpowiednikiem u Rzymian była *Iuventus*: rzeczownik pospolity *iuventus*, *-utis* 'młodość', por. z hymnu akademickiego: *post iucundam iuventutem* 'po przyjemnej młodości'; od niej pochodzą im. *Juwencjusz*, *Juwencja*. Jest także im. *Heba*, noszone przez 1 kobietę z woj. łódzkiego (SIW), więc może nazwisko bezpośrednio od im., a im. niewątpliwie od n. bogini.

Heine, Hajne
i podobne

SNW podaje 125 osób o nazwisku *Heine*: 6 w woj. gdańskim, 24 katowickim, 16 warszawskim, 15 częstochowskim, 14 krakowskim; 183 *Hejne*: 7 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 4 słupskim, 33 warszawskim, 21 ciechanowskim; 72 *Hajne*: 14 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 19 łódzkim, 11 konińskim; 798 *Hejna*: 21 w woj. bydgoskim, po 14 elbląskim i gdańskim, 19 słupskim, 177 katowickim, 163 konińskim, 70 poznańskim, 58 opolskim.

W r. 1560 w Niezabyszewie, pow. bytowski zapisany został chłop Drewess *Heine* (WD 132).

Jest to zdrobniała forma im. niem. *Heinrich* (DF 313), najwybitniejszym nosicielem tego nazwiska był poeta niem. H. Heine (1797–1856). W połowie XVII w. Gerzy *Heyna* był ławnikiem puckim (F XLVI 57–58). W formie *Hejna* obserwujemy polszczącą wymianę *-e* na *-a*.

Hejke, Hejka, Heyke, Heyka
i podobne

SNW podaje 41 osób o nazwisku *Hejke*: 10 w woj. gdańskim; 9 płockim; 8 wrocławskim, po 5 jeleniogórskim i włocławskim; 182 *Hejka*: po 25 w woj. gdańskim i włocławskim, 76 toruńskim, 11 olsztyńskim, 10 warszawskim, 6 ciechanowskim, po 4 legnickimi i wałbrzyskim, po 3 suwalskim i zamojskim, po 2 bydgoskim i kaliskim; 2 *Hejkie*:

po 1 w woj. warszawskim i krakowskim; 32 *Hejko*: 4 w woj. gdańskim, 26 suwalskim, 2 rzeszowskim; 6 *Hejkowski* w woj. gdańskim; 15 *Heyke* w woj. gdańskim; 148 *Heyka*: 36 w woj. gdańskim, 16 słupskim, 15 bydgoskim, 51 toruńskim, 8 wrocławskim, 5 olsztyńskim, po 4 legnickim i ostrołęckim; *Heyko* 0; *Hejkin* 0; 1 *Hejkinko* w woj. warszawskim; struktury złożone: *Hejkinkof* 0; 3 *Hejkinkow* w woj. włocławskim; 1 *Hejkinow* w woj. włocławskim; *Hejkińkow*; też zapis przez początkowe *Ch-*: *Chejkowska* 0.

SSNO II 275 notuje w Małopolsce od r. 1390 im. *Hejk* i *Hejko*, także rodziny szlacheckie Hejków, Martę *Hejkową*, także *Hejkę*, zwanego inaczej *Hugo*, podkomorzego gdańskiego; także r. Jana *Heyko*, cytaty te pozwalają wnosić, że *Hejko* to zdrobnione im. od *Jan*, niem. *Johann* lub *Hugo*. Nosicielem nazwiska był, jak powszechnie wiadomo, Kaszuba ks. dr Leon Heyke, urodzony r. 1885 w Cierzni pod Kielnem, w pow. wejherowskim, prefekt Gimnazjum w Kościerzynie, który 1 IX 1939 r. roku odprawił w kaplicy szkolnej mszę św. i udał się na Kociewie, aresztowany przez hitlerowców, został rozstrzelany w Lasach Szpęgawskich. Nazwisko *Hejka* figuruje w księgach metrykalnych par. Kielno r. 1840 Michael *Hejka*, wcześniej w r. 1773 w katastrze fryderycjańskim wsi Lubieszyn pod Nową Karczmą, w pow. kościerskim, figuruje również Michael *Heika*. Formy nazwiska możemy odtworzyć w ten sposób: niem. forma zdrobniała od *Johann* 'Jan' *Heyke*, spolszczona przez wymianę końcowego niem. *-e* na *-a*: *Heyka* (Pom 1977, nr 4, s. 57).

HELD, HELDT, HELT, HELTOWSKI
I PODOBNE

SNW podaje 79 osób o nazwisku *Held*: 4 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 25 katowickim, 12 wrocławskim, 7 krakowskim, po 6 warszawskim i leszczyńskim, po 5 opolskim i poznańskim; 324 *Heldt*: 39 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 109 gdańskim, 24 słupskim, 49 toruńskim, 17 katowickim, po 12 poznańskim i szczecińskim; 253 *Helt*: 58 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 6 słupskim, 38 kaliskim, 28 łódzkim, 21 częstochowskim, 10 wrocławskim; 101 *Helta*: 58 w woj. bydgoskim, 19 gdańskim, 12 słupskim; 39 *Heltman*: po 5 w woj. gdańskim i kieleckim, 15 wrocławskim, 6 zielonogórskim; 20 *Heltowski*: po 2 w woj. elbląskim, słupskim i szczecińskim, 4 tarnowskim.

Od niem. ap. *Held* 'bohater', pisane na dawny sposób przez końcowe *-dt* i w sposób spolszczony fonetycznie *Helt*; formę *Helta* możemy tłumaczyć w podwójny sposób: albo jako wynik derywacji fleksyjnej: syn *Helta*, zatem *Helta*, albo przez spolszczenie za pomocą dodanego końcowego *-a*, jak np. *Krefta* od *Kreft*; *Heltowski* to postać modelowa, powstała przy użyciu przyrostka *-owski*; w *Heltman* obserwujemy niem. człon *-man*, powstały z rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

HELWICH, HELLWIG
I PODOBNE

SNW podaje 1 osobę pisaną *Hellvig* w woj. bydgoskim; 28 *Hellwich*: 5 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 59 katowickim, 11 gorzowskim, 6 poznańskim, 5 pilskim; 360 *Helwich*:

1 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 208 pilskim, 39 gorzowskim, 27 poznańskim; 222 *Hellwig*: 21 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 6 słupskim, 49 katowickim, 40 legnickim, po 20 poznańskim i zielonogórskim; 5 *Helwik*: po 1 w woj. katowickim, koszalińskim, leszczyńskim, poznańskim i szczecińskim.

Historycznie nazwisko notowane było na całym Pomorzu, głównie jednak na południu Kaszub. W BBK (20, 22, 23, 26, 29, 33) zapisani zostali: *Hellewich* Hans r. 1567, przybyły z Człuchowa; był kucharzem lub rzeźnikiem; w r. 1578 *Helwich* Casper, przybyły do miasta z Hamersztynu (Czarnego); w r. 1585 *Helwich* Matz z Ogorzelin (*Gertsdorf*), sukiennik; w r. 1597 *Hellwich* Tewes, tj. Mateusz, również sukiennik; w r. 1608 inny *Hellwich* Casper; wreszcie w r. 1628 *Helwig* Peter z Hamersztynu, sukiennik; Rink 102, 105 podaje w r. 1653 w Ogorzelinach Martinus *Helwich*, w tejże wsi r. 1772 Andreas *Helwich* i w tejże wsi z tegoż katastru fryderycjańskiego: Martin *Helwich*, Casimir *Helwich* i Adam *Helwich*. W St. Barkoczynie w r. 1686 mieszkał *gbur* Hans *Helvig* (F XXXIX 123). Z Kociewia M. Damps 110 notuje: w r. 1662 w Skarszewach Adolf *Helwig*, w r. 1792 w Sartawicach pod Świeciem Michael *Helwich* i Hedwigis *Helwichowa*, z ksiąg metrykalnych Miłobądza pod Tczewem Dorothea *Helwichowa* r. 1778 i Helena *Helwichowna* z r. 1789. Według katastru fryderycjańskiego z r. 1773 w Pszczółkach pod Gdańskiem gospodarstwo rolne miał niejaki *Hellwig* (Muhl 86). W r. 1769 Benjamin *Hellwich* nabył gospodarstwo w Baninie pod Gdańskiem, w r. 1773 niejaki *Hellwig* mieszkał w Przywidzu, w latach 1610/1611 proboszczem ewangelickim w Przyjaźni pod Żukowem był *Helwig* lub *Helbig*, w księgach par. Przodkowo z lat 1780–1840 figuruje Christian *Hellwig* (Heidn 7, 315, 474, 540). W 1560 r. Jurgen *Helwich* mieszkał w Nowej Wsi Lęborskiej (WD 397).

Nazwisko jest pochodzenia niem. Zoder I 711 tłumaczy je w podwójny sposób: 1) albo od podstawy złożonej w I członie z *Helm* 'hełm' i staro-wysoko-niem. *wig* 'walka'; 2) albo od im. kobiecego *Heilwig*; samo nazwisko datuje od r. 1391 z Brunszwiku: *Helmwig*, *Helwicus* subdiaconus. SSNO II 284 podaje im. żeńskie *Helwigis* u mniszek z Chełma (przeorysza, *abbatissa*) i z Żukowa oraz *Helbigis* z Brzegu na Śląsku. Z. Klimek (SEMot V 96–97) odnosi je do staro-wysoko-niem. *heil* 'święty'. Zaznacza jednak, że inni widzą w członie I też *Helm* (jak Zoder). Miało to być pierwotnie im. żeńskie; por. AC VI 257–258.

Henig, Hening
i podobne

SNW podaje 153 osoby o nazwisku *Henig*: 73 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 20 łódzkim, po 16 warszawskim i opolskim; 46 *Henik*: 4 w woj. gdańskim, 15 opolskim, po 6 warszawskim i koszalińskim, po 5 płockim i wałbrzyskim; 30 *Henike*: 13 jeleniogórskim, 10 katowickim; 7 *Heniks* w woj. gorzowskim; 27 *Hening*: 11 w woj. gdańskim, 7 olsztyńskim, 5 katowickim; 87 *Henisz*: 4 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 36 katowickim, 18 łódzkim; 26 *Henk* poza Pomorzem Gdańskim; 75 *Henka*: 1 w woj. gdańskim, 23 kaliskim, 19 poznańskim, 18 pilskim; 586 *Henke*: 51 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 19 gdańskim, 8 słupskim, 102 poznańskim, 39 włocławskim, 38 zielonogórskim, 34 katowickim, 31 pilskim, 28 konińskim, 26 koszalińskim; 336 *Henkel*: 27 w woj.

bydgoskim, po 1 elbląskim i gdańskim, 125 katowickim, 59 poznańskim, 33 opolskim; 945 *Hennig*: 64 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 419 gdańskim, 25 słupskim, 101 toruńskim, 47 warszawskim, 31 szczecińskim, 25 poznańskim; 13 *Hennik*: 2 w woj. bydgoskim, 6 częstochowskim, 4 łódzkim, 1 zamojskim; 45 *Henning*: 8 w woj. gdańskim, 11 katowickim, 7 warszawskim, 6 koszalińskim; *Henningsson*: po 1 w woj. gdańskim i warszawskim.

W r. 1560 w Lubowidzu, ziemi lęborskiej notowany Thomas *Henneke* der starosta (WD 435); w tymże Lubowidzu r. 1638 sołtysem *uprzywilejowanym* 'z przywilejem' był Adam *Hennigen* (F XLVI 55). Był to przydomek *Podjaskich* z *Podjaz* w pow. kartuskim i *Półczyńskich* z *Półczna* w pow. bytowskim i dlatego wiele zapisów zgromadziłem w pracy o przydomkach szlachty pomorskiej (Przyd 96): r. 1570 w Podjazach ziemię posiadał Nobilis Michael *Henning*; Eva *Heynigovna* zapisana w r. 1697; Michał *Henik* 1661, w Podjazach utciwy pyotr *Henik* 1616, Michał *Heniga* Podjaski 1625, Marianna z *Henników* Półczyńskich Wyszecka 1723.

Są to zdrobnienia niem. (hipokorystyki) od im. *Johann* 'Jan'. Jak to w zdrobnieniach bywa, formy ich mogą być różne: niektóre powstały na pewno w ustach Polaków, jak *Henisz*, może nawet od im. *Henryk*; wiele to formy pochodnych im. niem., jak *Henningsson* z członem *-son* < *Sohn* 'syn', a więc niem. struktura patronimiczna; *Heniks* ujawnia końcówkę *-s* niem. koniugacji mocnej dop. l.poj.; niektóre są formami spolszczonymi, jak *Henka* od *Henke* wskutek polszczącej wymiany *-e* na *-a*; w formach niem. stwierdzamy niem. przyrostek patronimiczny *-ing* lub *-ig* typ *Hening* i *Henig*, zapisywane fonetycznie przez *-k*: *Henink* lub *Henik*.

HERING, HERYNG, ŚLEDŹ
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje 433 osoby o nazwisku *Hering* 43 w woj. bydgoskim, 136 gdańskim, 85 słupskim, 60 katowickim, 23 opolskim; 5 *Herink*: po 2 w woj. katowickim i nowosądeckim, 1 wrocławskim; 41 *Heryng*: 25 w woj. poznańskim, 9 warszawskim, 7 łódzkim.

Śledz u 100 osób: 7 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 20 gdańskim, 1 słupskim, 6 kieleckim, 5 tarnobrzeskim; 5856 *Śledź*: 217 w woj. bydgoskim, 156 elbląskim, 455 gdańskim, 197 słupskim, 817 siedleckim, 518 tarnobrzeskim, 269 bialskopodlaskim, po 235 warszawskim i kieleckim, 226 radomskim, 209 katowickim; 1 złożone *Śledź*-Wierzbicki w woj. bydgoskim; 35 *Śledż*: 22 w woj. radomskim, 5 koszalińskim, po 3 poznańskim i siedleckim; 86 *Śledziak*: 1 w woj. bydgoskim, 45 warszawskim, 13 siedleckim; inne pochodne podam tylko te, które występują na Pomorzu Gdańskim, a więc: 126 *Śledzianowski*: 4 w woj. gdańskim, 16 pilskim, 13 poznańskim, 12 ciechanowskim, 11 rzeszowskim, 9 toruńskim; 28 *Śledziecki*: 8 w woj. gdańskim, 1 elbląskim, 17 warszawskim; 1222 *Śledziewski*: 11 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 31 gdańskim, 20 słupskim, 265 łomżyńskim, 257 warszawskim, 154 siedleckim, 140 ostrołęckim; 675 *Śledzik*: 39 w woj. bydgoskim, 10 gdańskim, 11 słupskim, 75 olsztyńskim, 52 poznańskim, 44 częstochowskim; 145 *Śledzikowski*: 28 w woj. bydgoskim, 12 elbląskim, 6 gdańskim, 38 poznańskim, 19 katowickim, 15 krakowskim; 1056 *Śledziński*: 61 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 41 gdańskim, 9 słupskim, 104 warszawskim, 93 poznańskim,

83 łódzkim, 55 siedleckim; 113 *Śledziowski*: 1 w woj. elbląskim, 6 gdańskim, 2 słupskim, 65 krakowskim, 30 kieleckim.

W r. 1791 chrzczone było dziecko Simonis *Hering* w par. Drzycim (APB); w r. 1712 wśród obywateli Chojnic notowany był *Hering* Andreas, kupiec, przybyły do miasta ze Słupska, a w 10 lat później przeniósł się do Kołobrzegu (BBK 53); w r. 1909 administratorem dóbr w Wyczechowie był Johann *Hering*; właścicielem dóbr w Mirachowie był w I połowie XIX w. (do r. 1861) niejaki *Hering* (Heidn 109, 339); w r. 1747/1748 wolnym sołtysem w Ugoszczu był Gottfried *Hering* (F XLVI 126, 146).

Nazwisko pochodzenia niem., wywodzi się z niem. rzeczownika *Hering* 'sledź'. Jego semantycznym odpowiednikiem pol. jest *Śledź*.

Herlein
I PODOBNE

SNW podaje 4 osoby o nazwisku *Herlein*: 3 w woj. gdańskim, 1 słupskim; 11 *Herrlein*: 7 w woj. gdańskim, 4 toruńskim; 2 *Herlen* w woj. toruńskim; 3 *Herlaine* w woj. warszawskim.

Historycznych poświadczeń omawianego nazwiska nie spotkałem, wprawdzie SSNO II 294 podaje z Krakowa z r. 1395 zapis Jakub *Herle*, jednak można je na kilka sposobów interpretować (nie ujęte przez Z. Klimka w SEMot V).

Nazwisko pochodzi od niem. zdrobnienia od rzeczownika *Herr* 'pan', tj. *Herrlein*, równofunkcyjnego wobec *Herrchen* 'panek, panicz, paniątko'. Można wnioskować, że jest to tłumaczenie pol. nazwiska *Panek*, które z wariantami szerzej omówiłem w NP I 314, przytaczając m.in. nazwiska *Pan* u 3 osób z odpowiednikiem łac. *Dominus* u 7 obywateli pol., niem. *Herr* u 6, gr. *Kirias* u 2, por. w SNW 6 osób o nazwisku *Herchenreder* w woj. wrocławskim z II członem *Reder* 'mówca', I *Herrchen* 'panek'.

Hert(a), Hirt
I POCHODNE

SNW podaje 67 osób o nazwisku *Hert* poza Pomorzem: 46 w woj. kieleckim, 6 katowickim, 5 szczecińskim, po 3 gorzowskim i radomskim; 104 *Herta*: 82 w woj. gdańskim, po 6 słupskim i koszalińskim, po 3 ostrołęckim i szczecińskim; 470 *Hertel*: 51 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 21 gdańskim, 11 słupskim, 100 łódzkim, 42 warszawskim, 39 opolskim, 34 piotrkowskim; *Herth* 0; 35 *Hertha*: 25 w woj. gdańskim, 10 słupskim; 1 *Hertho* w woj. gdańskim; 2 *Hertka*: po 1 w woj. słupskim i toruńskim; 29 *Hertlein*: 1 w woj. gdańskim, 6 słupskim i wrocławskim, 9 olsztyńskim, 7 katowickim; 79 *Herter*: 4 w woj. słupskim, 15 warszawskim, 9 wrocławskim; 264 *Hirt*: 10 w woj. bydgoskim, 106 gdańskim, 1 słupskim, 56 zielonogórskim, 38 poznańskim, 6 toruńskim; 92 *Hirth*: 69 w woj. gdańskim, 12 słupskim, po 5 poznańskim i zamojskim.

Historycznie nazwisko *Hirt* i jego warianty notowane były na całym Pomorzu: od Kociewia po północne Kaszuby: pan *Hirte* (bez im.) w r. 1662 notowany był w pow. tczewskim (Damps 113); w r. 1576 obywatelem Chojnic był *Hirte* Hans, wodonos

(*Wassertreger*) – BBK 21; Michael *Hertk* poświadczony został w r. 1803 w księdze metrykalnej par. Góra pod Wejherowem (AP VI 98); w księdze par. Kielno, pow. wejherowski zapisani zostali: Albrecht *Herth* w r. 1635 i Constantia *Hirta* w r. 1837 (AP IX 83, 109); Helena *Hirt* w r. 1919 zapisana została w księdze metrykalnej par. Tyłowo, pow. pucki (AP XXIX, księga niepaginowana).

Nazwiska pochodzą (ostatecznie) od niem. rzeczownika *Hirt*, średnio-wysoko-niem. i staro-wysoko-niem. *herte* 'pasterz' (Kluge 311), por. nazwisko pol. *Pasterz* u 246 osób i formy podobne oraz przełożone na łacinę *Pastor* u 965 osób oraz historyczne pochodne *Pastorius*, co w sposób naturalny rozwinęło się w pol. *Herta* przez wymianę końcowego *-e* na *-a*. Postać *Hert(h)* może oddawać pol. proces przejścia *i* > *e* przed *r* lub być niem. archaizmem fonetycznym.

Hibner, Hübner, Hube, Huber
i podobne

SNW podaje 1308 osób o nazwisku *Hibner*: 57 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 63 gdańskim, 17 słupskim, 333 katowickim, 115 łódzkim, 106 warszawskim; 242 *Hübner*: 16 w woj. bydgoskim, 15 gdańskim, 11 słupskim, 52 katowickim, 16 leszczyńskim; 81 *Hubner*: 2 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 20 katowickim, 17 leszczyńskim; 155 *Huebner*: 29 w woj. gdańskim, 32 poznańskim, 30 opolskim; 27 *Hube*: 14 w woj. pilskim, 5 poznańskim, po 4 warszawskim i wrocławskim; 17 *Huben*: 7 w woj. słupskim, 10 łódzkim; 695 *Huber*: 8 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 98 bielskim, 85 wrocławskim, 72 katowickim.

SSNO II 321 przytacza poświadczenie Nicolaus *Hubener* [...] scabi(us) ciuitatis ['ławnik miasta'] Wschowa z r. 1459. Na Pomorzu Gdańskim znalazłem wpisy interesującego nas nazwiska w *Księdze obywateli Chojnic* (BBK 760, 81) i we wsiach pod Gdańskiem w opracowaniu Muhla (11, 21, 24, 59, 167). W Chojnicach odnotowani zostali *Hübner* Martin, przybyły (najprawdopodobniej) z Brodnicy, *Strasburg*, szewc (*Schuhmacher*), wyznania ewang., lat 25, zmarły tegoż roku 1802 i *Hübner* Karl Wilhelm, chojniczanin, krawiec (*Schneider*), również ewangelik w wieku 25 lat, r. 1839; Jacob *Hübner* i jego żona wdowa Katarina wymienieni zostali r. 1537 w Juszkowie, Cristof *Hübner* był karczmarzem od r. 1687 w Migowie, sołtysem w r. 1586 w Pruszczu był Michel *Hübener* (*Hübner*), w r. 1588 zmarł sołtys Stolcenbergu (dziś Chełm) Thomas *Hufener*, po nim sołectwo przejął jego syn Hans *Hufener*, w r. 1605 Hans Westphal ożenił się z Elżbietą wdową po *Hufnerze* (*Elisabeth Hufners Vitwe*), w r. 1611 Jakob *Hufner* sprzedał karczmę w Lipcach (*Guteherberge*) – Muhl 11, 21, 34, 59, 167. W r. 1871 właściciel młyna Hermann *Hube* otrzymał przywilej na budowę nowego młyna w Silnie (Rink 65). W historii ruchu komunistycznego znany Władysław *Hibner* (1893–1925), patron w okresie PRL ul. Do Studzienki w Gdańsku-Wrzeszczu.

Najczęściej notowane i historycznie, i współcześnie nazwisko *Hübner*, w dawnej transkrypcji niem. *ü* pisane też *Huebner*, spolszczone *Hibner* pochodzi od niem. rzeczownika *Hübner* 'właściciel włóki roli' od górnoniem. *Hube* i dolnoniem. *Hufe* 'włóka', licząca od 30 do 60 morgów roli, por. SSNO II 522 s.v. *Kalisz*: Kaliz *hubener* 1309 ze Śląska, gdzie *hubener* jest określeniem zawodowym. Etymolodzy (por. Kluge 319) wiążą

ten wyraz z gr. *képos* 'ogród, ziemia ogrodzona i zasiana lub zasadzona roślinami'. Oboczność *Hube* i *Hufe* w wyrazie pospolitym tłumaczy nam taką postać historyczną nazwisk, SNW podaje tylko 1 osobę z woj. opolskiego o formie *Hufa* (spolszczone przez wymianę końcowego *-e*: *Hufe* na *-a*: *Hufa*); *Hube* bierze początek od rzeczownika *Hube* (co innego wschodniosłowiańskie i wschodniopolskie *Huba* : *huba* 'gęba', por. w SSNO II 320 *Huba*, por. *Gęba* czy *huba* 'rodzaj grzyba'), *Huber* jest synonimiczne wobec *Hübner*, *Huben* to forma dop. niem. deklinacji słabej z końcówką *-en*; formy *Hubeni* 8 z woj. wałbrzyskiego i 23 *Hubeny*: 6 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 7 łódzkim, 1 krośnieńskim wskazują na dop. l.poj. łac. deklinacji od latynizowanej formy *Hubenus*; *Huberhof* u dwóch osób z woj. gdańskiego wskazuje na dwór (niem. *Hof* to 'dwór') niejakiego *Hubera*. Pomijam liczne formy pochodne, dodam tylko, że *Hube* czy w l.mn. *Huben* bądź *Hufen* (często z I członem liczebnikowym) to także liczne nazwy miejscowe i terenowe nie tylko w Niemczech, ale także w Polsce, por. np. *Cztery Włóki*, niem. *Vierhuben* ok. 1790, od r. 1885 *Vierhufen* pod Skarszewami (PMT I 35) i *Dziewięć Włók* od r. 1664, po niem. *Neunhuben* pod Gdańskiem (PMT VI 70). *Hübner* zatem niekiedy mógł być nazwą mieszkańca takich miejscowości lub też (w szerszym ujęciu) wskazywać ogólnie na rolnika. Do encyklopedii weszli ks. Józef *Hube* (1804–1891), zmartwychwstaniec, teolog i prawnik oraz jego brat Romuald, prawnik z Warszawy.

Co do nazwisk niem. *Hube* i *Hufe* por. odpowiedniki pol. *Włóka* 433: 5 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 119 piotrkowskim, 104 częstochowskim; 175 *Włuka*: 1 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 51 łódzkim i formy pochodne; por. Rk Gd. LXIV, 2004, s. 148–150.

Hinc(z), Hintz, Hinz
I POCHODNE ORAZ PODOBNE

SNW podaje 3131 osób o nazwisku *Hinc*: 174 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, 1520 gdańskim, 450 słupskim, 154 toruńskim, 129 pilskim, 59 poznańskim, 49 warszawskim; 81 *Hincz*: 4 w woj. elbląskim, 17 warszawskim, 14 łódzkim, 13 płockim, po 12 toruńskim i włocławskim; 1015 *Hinca*: 5 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 818 gdańskim, 148 słupskim, 7 gorzowskim, 6 toruńskim; 23 *Hince* poza Pomorzem Gdańskim; 188 *Hincke*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 168 gdańskim, po 4 słupskim i kaliskim, 5 toruńskim; 96 *Hincki*: 93 w woj. gdańskim, 3 toruńskim; 2 *Hincko* w woj. elbląskim; 78 *Hincman*: 3 w woj. bydgoskim, 25 ciechanowskim, 24 olsztyńskim, 12 toruńskim; 32 *Hincmann*: 25 w woj. toruńskim, 7 olsztyńskim; 11 *Hincmanowski*: 1 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 5 ciechanowskim, 3 olsztyńskim; 21 *Hincza*: 1 w woj. gdańskim, 6 kieleckim, 4 wałbrzyskim, po 3 poznańskim i toruńskim; 4 *Hińczak*: po 2 w woj. bydgoskim i katowickim; 147 *Hinczewski*: 12 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 6 słupskim, 34 ciechanowskim, 26 pilskim, 11 legnickim, 9 warszawskim; 215 *Hintz*: 43 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 57 gdańskim, 31 warszawskim, 27 olsztyńskim, 16 łódzkim, 14 gorzowskim; 19 *Hintze*: 12 w woj. warszawskim, 4 sieradzkim, 3 katowickim; 11 *Hintzka* w woj. gdańskim; 242 *Hintzke*: 230 w woj. gdańskim, 9 słupskim, 3 zamojskim; 6 *Hintzler*: 4 w woj. gdańskim, 2 poznańskim; 1688 *Hinz*: 133 w woj. bydgoskim, 50 elbląskim, 870 gdańskim, 91 słupskim, 168 toruńskim, 71 pilskim, 44 poznańskim, 36 koszalińskim; 26 *Hinze*:

8 w woj. bydgoskim, po 5 gdańskim i wrocławskim, 4 toruńskim; 2 *Hinzke* w woj. gdańskim; *Hinzler* 0; 15 *Hinzman*: po 6 w woj. ciechanowskim i olsztyńskim, 2 toruńskim; 1 tarnobrzeskim; 70 *Hinzmann*: 1 w woj. bydgoskim, 50 olsztyńskim, 10 tarnobrzeskim, 6 toruńskim; 4 *Hińc*: po 2 w woj. gdańskim i włocławskim; 28 *Hińca*: po 1 w woj. elbląskim i toruńskim, 14 gdańskim, 12 słupskim; 102 *Hińcz* poza Pomorzem Gdańskim: 46 w woj. płockim, 20 włocławskim; 232 *Hińcza*: 13 w woj. słupskim, 181 kieleckim, 12 warszawskim; 3 *Hińczak* poza Pomorzem Gdańskim; 21 *Hińczewski*: 2 w woj. słupskim, 12 toruńskim, 6 włocławskim; z wykładnikiem 0 *Hińczyca* i *Hińczyńska*; 60 *Hync*: po 7 w woj. bydgoskim i gorzowskim, 20 łódzkim, 18 konińskim; 7 *Hynca*: 6 w woj. gdańskim, 1 koszalińskim; 4 *Hyncman*: 3 w woj. opolskim, 1 wałbrzyskim; z wykładnikiem 0 *Hyncz*, *Hynczer* i *Hyńcza*; 32 *Hajnc*: po 4 w woj. łódzkim i poznańskim, 6 bielskim; 168 *Hajnce*: 11 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 42 leszczyńskim, 34 poznańskim; 43 *Hajncel*: 2 w woj. gdańskim, 16 sieradzkim, 7 katowickim; 21 *Hajncz*: 10 w woj. katowickim, 9 leszczyńskim; 3 *Hajnczel* w woj. piotrkowskim; poza Pomorzem Gdańskim: *Hajns* 0, 25 *Hajnsz*, 12 *Hajntze*, 3 *Hajńce*; 1 *Hajńcz* w woj. leszczyńskim; 11 *Heintsch*: po 4 w woj. słupskim i siedleckim; 25 *Heintz*: 12 w woj. poznańskim, 9 gorzowskim, 4 katowickim; 159 *Heintze*: 1 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 28 poznańskim, 25 zielonogórskim, 22 leszczyńskim; 15 *Heintzel*: 14 w woj. katowickim, 1 sieradzkim; 127 *Heinz*: 1 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 31 katowickim, po 14 jeleniogórskim i opolskim; 240 *Heinze*: 38 w woj. katowickim, 28 opolskim, 27 legnickim; 43 *Heinzel*: 2 w woj. elbląskim, 11 katowickim, po 8 łódzkim i pilskim; poza Pomorzem Gdańskim: 1 *Hejnc* w woj. piotrkowskim, 1 *Hejnce* w woj. sieradzkim, 1 *Hejncz* w woj. warszawskim, 3 *Hejnczel* w woj. łódzkim, 2 *Hejnze*: po 1 w woj. olsztyńskim i opolskim; 1 *Hejnzelman* w woj. warszawskim; 235 *Henc*: 4 w woj. bydgoskim, 9 słupskim, 48 piotrkowskim, po 26 bielskim i poznańskim; *Hencek* 0; 242 *Hencel*: 10 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 33 warszawskim, 32 poznańskim, 29 katowickim; 159 *Henczel*: 14 w woj. bydgoskim, 24 opolskim, 23 łódzkim, 18 katowickim, 16 krośnieńskim; poza Pomorzem Gdańskim: 2 *Hencke* w woj. szczecińskim; 22 *Hencki*; 38 *Hencz*; 20 *Henczka*; 40 *Henczke*; 15 *Henczko*; 8 *Henć*; 3 *Henćka* w woj. kaliskim; 35 *Chinc*: 5 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 9 katowickim; 14 *Chince* w woj. gdańskim; *Chintz* 0; 27 *Chińcza*: 1 w woj. bydgoskim, po 6 gdańskim i kieleckim; 13 *Chync*: 8 bielskim, 5 ostrołęckim; 11 *Chynczewski*: 6 w woj. olsztyńskim, 3 warszawskim, 2 ciechanowskim.

W r. 1678 w starostwie puckim odnotowani zostali: w Strzelnie poddany Peter *Hincka* z żoną; w Kuźnicy „sławetny Daniel *Hincz*, kupiec pucki", w Wielkiej Wsi „Matys *Hincka*, *gbur*, poddany z żoną, ma dzieci 5 niedorosłych", w Warszkowie „Peter *Hincka*, kowal, poddany, z żoną", w Łebczu „Jerzy *Hincke*, poddany, z żoną, dzieci ma 4, arendarz na pół włoki" (F XXXIX 49, 54, 55, 66, 78); w r. 1622 w Kłącznie, pow. bytowski notowany *Hincken Hintzcka* (F XLVI, s. XXVII, przyp. 53). Nazwisko częste wśród mieszkańców Chojnic: r. 1591 notowany *Hintze* Jürgen, sukiennik (Tuchmacher), przybyły do miasta z miejscowości Streczin [?] (BBK 24); r. 1623 *Hintze* Burchardt, wyrabiacz worków (*Beutler*) (ib. 32); r. 1774 *Hintz* Johann George, sukiennik (*Tuchmacher*), przybyły z Czaplinka (*Tempelburg*) ib. 64; r. 1793 *Hintz* Johann Andreas, szewc (*Schuhmacher*) z Chojnic (ib. 69); r. 1818 *Hinz* Michael, bednarz (*Böttcher*), katolik liczący 28 lat, który w r. 1819 przeniósł się do Człuchowa (ib. 75); r. 1846 *Hinz* Robert, krawiec (*Schneider*) z Chojnic, ewangelik w wieku 24 lat (ib. 85); r. 1632 *Heintze* Peter, stolarz (*Tischler*),

syn mieszczanina (*Bürgersohn*) ib. 34; r. 1677 *Heyns* Daniel, kowal wyrabiający z miedzi (*Kupferschmiedt*), przybyły do miasta z Gdańska (*Dantzig*) (ib. 43); r. 1718 *Heintz* Johann Christn., tkacz (*Leinweber*), przybyły do miasta z *Görichen* w Wielkopolsce (ib. 53); nazwisko często notowane w starostwie człuchowskim: r. 1696 w Koczale notowany Dawid *Hincz* i Ertman *Hincz*, Adam *Hincza* młynarzem w Koczale (ISC 76, 77, 105).

Jest to forma zdrobniała czy spieszczona, powstała w dolnoniem. im. *Heinrich*: w górnoniem. jest *Heinz*, w dolnoniem. *Hinz*, pisane także *Hintz*, *Hintsch*, w spolszczonej pisowni *Hinc* lub *Hincz*, spolszczone przez dodanie końcówki *-a*: *Hinca* lub *Hincza*, por. DF 327. Dalsze dolnoniem. zdrobnienie to *Hinzke*, z czego spolszczone *Hincka*.

Hof(f)man(n), Hof(f)mański
I podobne

SNW podaje 2570 osób o nazwisku *Hoffman*: 89 w woj. bydgoskim, 42 elbląskim, 135 gdańskim, 5 słupskim, 358 warszawskim, 248 poznańskim, 227 katowickim, 124 łódzkim, 115 wrocławskim; 5187 *Hoffmann*: 549 w woj. bydgoskim, 102 elbląskim, 352 gdańskim, 36 słupskim, 1435 poznańskim, 386 katowickim, 317 pilskim, 214 leszczyńskim, 201 toruńskim, 182 zielonogórskim, 143 opolskim, 130 gorzowskim, 126 warszawskim, 122 wrocławskim, 90 szczecińskim; 11 *Hoffmański* w woj. kaliskim; 3799 *Hofman*: 143 w woj. bydgoskim, 69 elbląskim, 78 gdańskim, 24 słupskim, 337 katowickim, 287 kaliskim, 386 łódzkim, 260 konińskim, 216 poznańskim, 210 warszawskim, 181 częstochowskim, 157 szczecińskim, 149 opolskim, 88 zielonogórskim, 77 leszczyńskim, 75 jeleniogórskim; *Hofman* vel *Ofman* 0; 149 *Hoffmann*: 20 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 2 gdańskim, 1 słupskim, 34 poznańskim, 13 katowickim, 12 bielskim; 200 *Hofmański*: po 2 w woj. bydgoskim, gdańskim, słupskim, białostockim i ciechanowskim, 47 legnickim, 37 kaliskim, 20 leszczyńskim, 18 poznańskim; wskutek opozycji ekwipolentnej *f* : *ch* pojawiają się nazwiska: 177 *Hochman*: 4 w woj. gdańskim, 46 piotrkowskim, 32 łódzkim, 25 warszawskim, 18 sieradzkim; 6 *Hochmann*: 3 w woj. pilskim, 2 poznańskim, 1 koszalińskim; *Hochmański*: 11 zielonogórskim, 10 leszczyńskim, po 6 gorzowskim i opolskim.

W r. 1664 zanotowany został właściciel pustkowia dunajskiego, w pow. sztumskim Daniel *Hoffman* (F XXXII 143); w r. 1686 w Szymbarku, starostwie kościerskim zanotowany został Michel *Hoffman* i „Michała *Hoffmana* drugiego, kołodzieja alias, wdowa pozostała, zubożała"; w r. 1711 we wspomnianym Szymbarku starosta kościerski przekazuje „w sześcioletnią arendę" *gburstwo*, a w r. 1712 w tymże Szymbarku Michałowi *Hoffmanowi* starosta kościerski przekazał *gburstwo*; w r. 1714, znowu w Szymbarku starosta kościerski „daje kontrakt Janowi Steince na *gburstwo* po Jerzym *Hoffmanie*" (F XXXIX 118, 188, 189, 195). Nazwisko bardzo często występowało wśród obywateli Chojnic: r. 1681 żył *Hoffmann* Martin, szklarz (*Glaser*), przybyły do miasta z Gdańska (*Danzig*), a w r. 1684 *Hoffmann* Christoph, kowal (*Schmid*), przybyły z Maszewa (*Massau*) w pow. lęborskim (ISC 44); r. 1694 *Hoffmann* Georg, tokarz (Drechsler), przybyły z Lidzbarku Warmińskiego (*Heilsberg*), ib. 47; r. 1712 *Hoffmann* Peter, kowal (*Kleinschmid*), chojniczanin (ib. 52); r. 1722 *Hoffmann* Philipp, szewc (*Schuhmacher*), przybyły z Czarnego (*Hammerstein*) i *Hoffmann* Joann, bednarz (*Böttcher*),

chojniczanin (ib. 53); r. 1752 *Hoffmann* Johann Christn., bednarz (*Böttcher*), chojniczanin (ib. 59); r. 1761 *Hoffmann* Wilhelm, przybyły Czaplinka (*Tempelburg*), kuśnierz (*Kürschner*), ib. 61; r. 1764 zanotowany został *Hoffmann* Anton Friedr., grzebieniarz (*Kammacher*), przybyły do miasta z Czaplinka (*Tempelburg*), ib. 62; r. 1776 *Hoffmann* Karl Wilhelm, przybyły z Czarnego (*Hammerstein*), postrzygacza sukna (*Tuchscherer*), zmarłego w r. 1816 (ib. 64); r. 1843 notowany *Hoffmann* August Ferdinand, rękawicznik (*Handschuhmacher*), ewangelik liczący 31 lat, przybyły z Grudziądza (*Graudenz*), ib. 83; nazwisko stosunkowo często występowało w starostwie człuchowskim: r. 1696 we wsi Biskupnica zanotowani zostali ogrodnicy 'zagrodnicy': Marcin *Hofman*, Andrys *Hofman* i Michał *Hofman*, w Koczale Adam *Hoffman*, w Brzeziu Paul *Hoffman* i Jakub *Hoffman*, Paweł posiada *Hofmanowskie* (włóki) (ib. 52, 76, 87, 88, 92); nazwisko pisane w tym źródle często *Haffman(n)*.

Podstawowe nazwisko *Hofmann* i jego warianty z podwojona spółgłoską *-ff-* i *-nn-* pochodzą od niem. rzeczownika *Hofmann* 'dworzanin', niektóre zostały spolszczone za pomocą przyrostka *-ski*.

Hohenfeld

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Hohenfeld* w woj. gdańskim. W r. 1628 w Łebieniu (*Labben*) młynarzem był Michel *Hohefelth* (w oryginale: *Hoheszelth*) (F XLVI 52). Od nazwy wsi *Hohenfelde* – po pol. *Wysokie* w pow. lęborskim (R II 534).

Holk, Holt, Holc, Halk(a)
i podobne

SNW podaje 177 osób o nazwisku *Holk*: po 2 w woj. bydgoskim i elbląskim, 163 gdańskim, 2 wałbrzyskim; 93 *Holk*-Łebiński: 60 w woj. gdańskim, 30 słupskim, 3 katowickim; 536 *Holka*: 76 w woj. bydgoskim, po 1 elbląskim i słupskim, 77 gdańskim, 65 poznańskim, 54 pilskim, 45 gorzowskim; 48 *Holke*: po 2 w woj. bydgoskim, warszawskim i łódzkim, 17 elbląskim, 25 gdańskim; 144 *Holko*: 1 w woj. gdańskim, 61 zamojskim, 26 kaliskim, 14 katowickim; *Holkowicz* 0; 1 *Cholk* w woj. gdańskim; 68 *Cholka*: 54 w woj. gdańskim, 7 słupskim, 5 koszalińskim, po 1 katowickim i wrocławskim; z końcowym *-t* występują poza Pomorzem Gdańskim: 8 *Holt*: 6 w woj. olsztyńskim, po 1 lubelskim i wrocławskim; 1 *Holtas* w woj. katowickim; *Holter* 0; 1 *Holtke* w woj. szczecińskim; 52 *Holtz*: 15 w woj. bydgoskim, po 13 łódzkim i toruńskim; 10 *Holtzer*: po 4 w woj. krakowskim i poznańskim, po 1 łódzkim i radomskim; 14 *Holtzman*: 11 w woj. katowickim, 2 białostockim, 1 lubelskim; 766 *Holc*: 116 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 72 gdańskim, 22 słupskim, 71 toruńskim, 97 warszawskim, 32 koszalińskim, 28 wrocławskim; 66 *Holcer*: 40 w woj. gdańskim, 10 katowickim, 9 krakowskim; 324 *Holz*: 47 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 84 gdańskim, 8 słupskim, 66 toruńskim, 19 koszalińskim; 5 *Holza* w woj. gdańskim; 1 *Holze* w woj. gdańskim; 138 *Holzer*: 60 w woj. gdańskim, 34 poznańskim, 16 warszawskim, 11 rzeszowskim; 54 *Halk*: 40 w woj. gdańskim, 12 słupskim, 2 warszawskim; 33 *Halk*-Łebiński w woj. gdańskim; 102 *Halka*: po 3 w woj.

gdańskim i słupskim, 57 poznańskim, 12 wrocławskim; 222 *Halkiewicz*: 10 w woj bydgoskim, 12 gdańskim, 36 częstochowskim, 35 warszawskim, 24 wrocławskim; 166 *Halko*: 6 w woj. elbląskim, 37 legnickim, 25 koszalińskim; 22 *Halków*: 13 w woj. słupskim, 3 koszalińskim, po 2 krakowskim i tarnobrzeskim.

W r. 1560 w Borzytuchomiu, pow. bytowski mieszkał Valtin *Holtz* (WD 230). Wiele poświadczeń historycznych zgromadziłem w pracy o przydomkach szlachty pomorskiej, był to bowiem, głównie w postaci *Halka*, przydomek *Łebińskich* z *Łebna* w pow. wejherowskim i *Pałubickich* z *Pałubic* w pow. kartuskim. Oto wybrane zapisy: Jakub *Holk* w Łebnie r. 1682, tamże r. 1749 Nobilis *Holk*; szla[chetny] Łebiński, tj. Łebińskiej alias Halkownie w Łebinie 1606, Nolem Stanislaum Lebinsky *Halk* 1624, Ernestus *Halk* Lebinski 1723, Jacobus *Halk* Łebinski 1746; G[e]n[ero]sorum Joannis Kurkowski et Annae de *Halki* Pałubickie 1747, *Halki* Pałubickie [...] in Bonis villae Pałubice 1747 (Przyd 98). Martin *Holz* zanotowany został w r. 1825 w księdze metrykalnej par. Chmielno (AP I 26).

Wyjściowe, by tak powiedzieć, nazwiska *Holt* i *Holz* pochodzą od niem. rzeczownika *Holt* w dolnoniem., w l.mn. *Holter* i *Holz* w górnoniem. o podstawowym znaczeniu 'drzewo' (H-W 120); wskutek tzw. opozycji ekwipolentnej (równorzędnej), o której szerzej pisałem w JP (57, 1977, s. 185–192) końcowe *-t* przeszło w *-k* i tak powstała forma *Holk*, spolszczona przez dodanie końcówki *-a*: *Holka*; z kolei *o* przed *l* przeszło w *a* i tak powstała postać *Halka*, może także przez nawiązanie do im. *Halka*, popularnej bohaterki opery narodowej Stanisława Moniuszki (homonimiczny rzeczownik *halka* 'część bielizny damskiej' winien się etymologicznie pisać przez *ch*, por. Bor 191). Parę słów komentarza do wariantów podanych nazwisk: 1) zapisy z początkowym etymologicznym *H-* i wtórne nieetymologiczne, zaczynające się od *Ch-* pochodzą ze zrównania się wymowy *h* dźwięcznego z *ch* bezdźwięcznym, co zdaniem historyków języka nastąpiło dopiero w XIX w., a na Pomorzu najprawdopodobniej nigdy *h* nie istniało, o czym świadczyć mogą zapisy nazwisk *Halas* i *Chałas*, *Herek* i *Cherek*, *Huk* i *Chuk* oraz jeden ciąg alfabetyczny wyrazów na *ch* i *h* w Br; 2) Zapisy *Holz/Holc/Holtz* wynikają pisowni niem. (*-z*, *-tz*) spolszczonej (*-c*). Zapisy *Holz/Holc/Holtz* wynikają z ortografii niem. oraz spolszczenia zapisu niem. *-z/-tz* przez *-c*, jak o tym już była mowa. W postaciach morfologicznych: nazwisko *Holko* jest wschodniopolskie, *Holter* może oddawać l.mn. dolniem. wyrazu *Holt*; *Holtke* może ujawniać zniemczenie pol. formy *Holtka* przez wymianę *-a* na *-e*; *Halków* jest genetycznym przymiotnikiem dzierżawczym od *Halk(a)*, pol. patronimicznymi nazwiskami, utworzonymi za pomocą przyrostka *-ewicz/-owicz* są *Halkiewicz* i *Holkowicz*; *Holtas* wreszcie oddaje zaadaptowane do jęz. pol. nazwisko za pomocą przyrostka *-as*.

Horn, Horna, Horniak, Hornik
i pochodne

SNW podaje 310 osób o nazwisku *Horn*: 7 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 32 gdańskim, 3 słupskim, 33 olsztyńskim, 29 katowickim, 27 poznańskim; 148 *Horna*: 3 w woj. gdańskim, 38 łódzkim, 22 płockim, 17 poznańskim; 74 *Hornatkiewicz*: 9 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 6 gdańskim, po 7 słupskim i jeleniogórskim, 17 olsztyńskim;

2 *Hornatowski* w woj. elbląskim; 244 *Horniak*: 7 w woj. słupskim, 37 warszawskim, 36 legnickim, 32 szczecińskim, 17 katowickim, 16 gorzowskim; 1 *Horniatka* w woj. koszalińskim; 17 *Horniatkiewicz*: 3 w woj. gdańskim, po 4 poznańskim i przemyskim; 120 *Horniatko*: 2 w woj. słupskim, 92 koszalińskim, 15 szczecińskim; 261 *Hornicki*: 6 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 30 zielonogórskim, 22 wrocławskim, 20 koszalińskim, 18 toruńskim; 871 *Hornik*: 3 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 2 gdańskim, 9 słupskim, 410 katowickim, 118 nowosądeckim, 47 opolskim, 44 bielskim; 10 *Hornof*: 6 w woj. elbląskim, po 2 przemyskim i wrocławskim; 6 *Hornosko*: 4 w woj. słupskim, 2 szczecińskim; 1 *Hornotowski* w woj. elbląskim; 11 *Hornowicz*: po 3 w woj. gdańskim i olsztyńskim, po 2 bialskopodlaskim i wrocławskim; 395 *Hornowski*: 30 w woj. gdańskim, 18 słupskim, 172 bialskopodlaskim, 26 warszawskim, 21 wrocławskim, 20 katowickim; 175 *Hornung*: po 2 w woj. bydgoskim, gdańskim, jeleniogórskim i toruńskim, 68 warszawskim, 23 łódzkim, 18 wrocławskim.

W r. 1560 w Struszewie, pow. bytowski zanotowany został *gardener* 'ogrodnik' Dinnies *Horn* (WD 152).

Podstawowe nazwisko *Horn* pochodzi od takiegoż rzeczownika niem. *Horn* o podstawowym znaczeniu 'róg', dlatego pol. rodzina *Rogowskich*, chcąc się germanizować, przyjęła przydomek *Horn* i występowała w postaci *Horn-Rogowski*, jak np. *Hutten-Czapski* przez nawiązanie do przykrycia głowy, w tym wypadku nie *czapki*, lecz *kapelusza*, zwanego po niemiecku *Hut*. Nazwisko *Horna* spolszczone zostało przez dodanie końcowego *-a*, jak np. *Krefta* wobec *Kreft*. W omawianej rodzinie etymologicznej (a pominąłem nazwiska niepoświadczone na Pomorzu Gdańskim) stwierdzamy struktury patronimiczne: *Horniak*, *Hornik* (możliwe także od cz. czy ukr. *hornik* 'górnik'), *Hornatkiewicz*, a więc utworzone za pomocą przyrostków *-ak*, *-ik*, *-ewicz*; *-ka* od *Horniat*; formy modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Hornowski*, *Hornatowski*, *Hornotowski*; *Hornosko* „wygląda" na zdrobnienie; *Hornung* pochodzi od archaicznej i regionalnej nazwy miesiąca 'lutego' w niemczyźnie, co zdaniem F. Klugego (Kluge 317) pochodzi najprawdopodobniej stąd, że luty jest najkrótszym miesiącem.

Horst, Horstman(n)

SNW notuje 177 osób o nazwisku *Horst*: 11 w woj. bydgoskim, 61 katowickim, 34 warszawskim, 17 pilskim, 16 opolskim; 2 *Horstmann*: po 1 w woj. bydgoskim i poznańskim; 10 *Horstman* poza Pomorzem Gdańskim: 6 w woj. włocławskim, 4 łódzkim.

1676 r. w Słupi, starostwo człuchowskie, notowany *gbur* 'chłop' Mews *Horst* i Jerzy *Horst*, a w r. 1696 Michel *Horst* i Paweł *Horst* (ISC 17, 62), r. 1692 wśród obywateli Chojnic znalazł się *Horst* Johann, garncarz (*Töpfer*), przybyły do miasta z Neuenburg, w Prusach (BBK 46).

Nazwisko trzeba interpretować podwójnie: albo 1) od rzeczownika pospolitego *Horst* 'zagajnik, zarośla', jak DF 336, albo 2) od im. *Horst*, pochodnego od wspomnianego rzeczownika (KVNB 64). Postać *Horstman(n)* z członem *-man(n)*, pochodnym od rzeczownika *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

Höft, Hoeft
i podobne

SNW podaje 26 osób o nazwisku *Höft*: 4 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 12 gdańskim, 1 słupskim; 1 *Höfta* w woj. gdańskim; 271 *Hoeft*: 4 w woj. bydgoskim, 214 gdańskim, 10 słupskim, 15 zielonogórskim, 13 poznańskim, 9 toruńskim; 10 *Hoefta*: 7 w woj. gdańskim, 3 słupskim; 8 *Hoeftmann*: 2 w woj. słupskim, 6 katowickim; 43 *Hoft*: po 1 w woj. bydgoskim i gdańskim, 10 bialskopodlaskim, po 9 łódzkim i poznańskim; 1 *Hofta* w woj. gdańskim; ze wskaźnikiem 0: *Hoftek* i *Hoftkowicz*; 11 *Hoftman*: 4 w woj. gdańskim, 5 słupskim, po 1 bielskim i katowickim.

Podstawowe nazwisko *Höft* pochodzi od dolnoniem. rzeczownika *Höft* = górnoniem. *Haupt* 'głowa', też 'kawałek mięsa wołowego' i 'wystający róg tamy' (H-W 119); wyraz tkwi w nazwie części Gdyni – *Oksywie* < niem. *Oxhöft* 'głowa wołu' (NMPG 106); DF 330 jako możliwą podstawę wskazuje także tak samo brzmiącą n.m. w Westfalii; por. 166 osób o nazwisku *Haupt*: 10 w woj. bydgoskim, po 3 elbląskim i gdańskim od górnoniem. wyrazu *Haupt* 'głowa', pol. nazwisko *Głowa* u 1394 osób: 2 w woj. elbląskim, 10 gdańskim, 19 słupskim i ros. *Gołowa* 0 od rzeczownika *gołowa* 'głowa'. Wariant *Hoeft* polega tylko na transkrypcyjnym zapisie niem. *ö*; w formie *Hoft* pominięto znak diakrytyczny; postaci typu *Hofta* to spolszczenie za pomocą wygłosowego *-a*; spolszczonymi formami są także *Hoftek* dzięki przyrostkowi *-ek* i pochodne nazwisko *Hoftkowicz*, powstałe przy użyciu przyrostka *-owicz*. Nazwiska z II członem *-man(n)* mogą wskazywać na 'mieszkającego obok grobli, tamy' lub 'ćwiartującego sztukę zabitego bydlęcia'.

Höhn, Hoen, Hogendorf
i podobne

SNW podaje 41 osób o nazwisku *Höhn*: 27 w woj. gdańskim, 6 bydgoskim, 5 toruńskim, 3 katowickim; 5 *Höhnn* w woj. bydgoskim; 7 *Hoehn*: po 2 w woj. gdańskim, katowickim i opolskim, 1 toruńskim; *Hogendorf*: 19 w woj. rzeszowskim, 10 tarnowskim, po 4 kieleckim i nowosądeckim.

Nazwiska *Höhn*, *Hoen* wyprowadzić można od niem. podstawy *hoch* 1) 'dostojny, dumny'; 2) 'duży, wysoki' z oboczną formą średnio-wysoko-niem. i średnio-dolno-niem. *hōch*, *hō* (por. niżej) oraz *hogen*, skróconej do *höhn*, pisanej *hoen*, por. n. wsi *Hoenborn* na południowej Warmii czy *Hoenfeld* tamże, których człon I A. Pospiszylowa wiąże właśnie z podaną podstawą (TPW 59). Nazwiska *Hen* 246: 7 w woj. gdańskim, 74 kieleckim, 35 gorzowskim, 29 wrocławskim, 21 poznańskim i formy pochodne; 6 *Hoene* poza Pomorzem Gdańskim; 10 *Hoene*, również poza Pomorzem Gdańskim odnieść trzeba raczej do niem. zdrobnienia im. *Johann*, a *Hon* 8: 7 w woj. gdańskim, 1 warszawskim do rzeczownika *Hohn* 'szyderstwo, kpiny'.

Historycznie *Hogendorf* notowane było na Warmii: w komornictwie olsztyńskim: Georgius *Hogendorf* w r. 1653 i w r. 1663 (NMKO 45); w komornictwie jeziorańskim: Johannes *Hogendorf* w r. 1619 i 1620 (Mat 196); w komornictwie lidzbarskim: Dittrich *Hogendorff*, burgrabia lidzbarski r. 1576, 1596, jak to wynika choćby z zapisu *Nobili*

olim Theodorico ab Hogendorff quondam Burgrabio Heilsberge[nsi] r. 1598 i dalsze o nim, nawet pośmiertnie w r. 1716 (AN 138). Nazwisko *Hogendorf* możemy wiązać z n. wsi *Hogendorf* (n. wsi od średnio-wysoko-niem. *hō*, *hoge* 'wysoki' w I członie i *Dorf* 'wieś w członie II) – po polsku *Wysoka Braniewska* R I 372, R II 533, której zapisów historycznych nie znam; w grę także wchodzą: 1) dzisiejsza osada, dawniej wieś *Czernin* w pow. sztumskim, pisana po niemiecku m.in. *Hoendorf* ok. r. 1399, *Ugendorf* r. 1565 (PMT IV 46, 63, B. Czopek-Kopciuch, NMP II 222) i 2) osada niezidentyfikowana w Nowej Marchii *Hoiendorf*, zanotowana w r. 1353 (B. Czopek-Kopciuch, NMP III 484). Notowaną w SSNIO II 306 z Wielkopolski n.os. *Hodorf* odnosi Z. Klimek (SEMot V 106) do wsi *Suszkowice*, po niemiecku *Hochdorf*, pow. grodkowski R II 532 lub z n. wsi *Hochdorf*, pow. Weimar. Nazwiska tego nie znalazłem w dostępnych mi monografiach antroponimicznych niem. Człon I n. wsi *Hogen* wywodzi się z średnio-dolno-niem. *hōch*, *hō* 'wysoki'= nowo-wysoko-niem. *hoch* 'wysoki'.

Homa por. *Choma*

HUT, HUTA, HUTEK, HUTKOWSKI
I PODOBNE

SNW podaje 220 osób o nazwisku *Hut*: 6 w woj. słupskim, 52 bialskopodlaskim, 32 siedleckim, 19 katowickim, 14 łódzkim; 254 *Huta*: 5 w woj. elbląskim, 52 krośnieńskim, 41 opolskim, 26 olsztyńskim, 23 koszalińskim; 347 *Hutek*: 101 w woj. bydgoskim, 43 pilskim, 28 poznańskim, 26 jeleniogórskim, 24 nowosądeckim, 21 koszalińskim; 5 *Hutel* w woj. gdańskim; 10 *Hutera*: po 4 w woj. katowickim i krakowskim, 2 bielskim; 40 *Huterski*: 5 w woj. gdańskim, 9 białostockim, 8 jeleniogórskim; 183 *Hutkowski*: 1 w woj. gdańskim, 72 warszawskim, 27 siedleckim, 20 ciechanowskim; 103 *Hutman*: 6 w woj. bydgoskim, 8 słupskim, 24 przemyskim, 14 wrocławskim, 13 koszalińskim; 6 *Hutmann* w woj. bydgoskim; 48 *Hutt*: 7 w woj. bydgoskim, 11 jeleniogórskim, 9 warszawskim; 50 *Hutta*: 14 w woj. wrocławskim, 12 katowickim; 602 *Hutyra*: 9 w woj. gdańskim, 4 słupskim, 332 bielskim, 54 katowickim, 29 wrocławskim, 23 opolskim, 22 wałbrzyskim.

1696 r. w Charzykowach (pisanych w źródle Charzykowo) zapisani zostali Jakub *Hutow* i Stencel *Hutow* (ISC 96).

Podstawowe nazwisko *Hut* pochodzi od odpowiedniego rzeczownika niem. *Hut* 'kapelusz' lub też od homonimicznego niem. *Hut* 'opieka', por. DF 341; od niego utworzone zostały już w polszczyźnie: *Hutek* przy użyciu przyrostka *-ek* i od tej formy modelowo za pomocą przyrostka *-owski* – *Hutkowski*, a od *Huter* – *Huterski*; *Huta* przez dodanie polszczącego *-a* (jeśli to nazwisko nie pochodzi od n.m. *Huta*); przy użyciu formantów *-el* i *-era* powstały *Hutel* i *Hutera*; *Hutman* przez dodanie niem. członu *-man(n)* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

I

Imbach

SNW nie notuje takiego nazwiska, jednak spotkałem je jako Josef *Imbach* – nazwisko autora publikacji *Wiara z doświadczenia. O możliwości spotkania z Bogiem*, tłum. M. Stelmachowska, Warszawa 1988 (tytuł oryginału: *Glaube aus Erfahrung. Von der Moglichkeit, Gott zu begegnen*, Luzern/Stuttgart 1981). Od wyrażenia przyimkowego *in (dem) Bach* 'w potoku'; por. struktury z prepozycją *bez*.

Isban(n)er, Isbarner, Schmelter i podobne

SNW podaje 87 osób o nazwisku *Isbaner*: 66 w woj. bydgoskim, po 4 elbląskim i słupskim, 1 gdańskim, 7 pilskim, 3 ciechanowskim, 2 koszalińskim; 1 *Isbanner* w woj. gdańskim; 88 *Isbrandt*: 15 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 32 toruńskim, 16 krakowskim, 5 leszczyńskim; 4 *Ejsbrener*: 3 w woj. warszawskim, 1 szczecińskim; 3 *Ejsbrenner*: 1 w woj. słupskim, 2 siedleckim.

Te i podobne nazwiska historycznie notowane były dość licznie na południu Kaszub, w dzisiejszym pow. chojnickim. BBK (14, 18, 19, 24, 27, 29, 30, 33, 34, 37, 40) utrwala: radny miejski Gregorius *Isbaner* 1564 (tak raz jeszcze zapisany), tenże r. 1585 jako *Isbaner* Greger, *Isbaner* Marten 1588, *Isberner* Urban 1600, *Isberner* Greger, sukiennik 1614 jako syn mieszczański, *Issberner* Hans, sukiennik r. 1625, *Issberner* Michel, kupiec i sukiennik r. 1628, *Issberner* Christian, sukiennik r. 1635, *Issberner* Michel, sukiennik z tegoż roku, *Isberner* Marten, przybyły do miasta z Debrzna (*Friedland*) r. 1644 i *Issberner* Marten, sukiennik r. 1658. Często występowało interesujące nas nazwisko wśród Kosznajdrów, za Rinkiem (104–108) podam zapisy z katastru fryderycjańskiego z r. 1772: w Obrowie Simon *Isban*, w Ostrowitem Sophia *Isbanerin*, gdzie *-in* jest wykładnikiem żeńskości, jak w *Lehrerin*, *Studentin* od *Lehrer*, *Student* 'nauczyciel, student', w Dąbrówce Andreas *Isbaner* i Jacobus *Isbaner*, w Lichnowach Paul *Isbanner*, w Obkasie George *Isbaner* i Michael *Isbaner*.

Nazwiska wyliczone wyżej są oczywiście pochodzenia niemieckiego. Go 248 objaśnia *Isbarn* i *Isberner* jako 'wytapiacz', tj. w górnoniem. *Eis(en)brenner* i traktuje jako nazwiska synonimiczne wobec górnoniem. *Schmelzer*, dolnoniem. *Schmelter*. Współczesne niem. *Eis* 'żelazo' brzmiało w staro-wysoko-niem. *īs* (Kluge 572). O nazwiskach *Schmelter*, *Schmelzer* pisałem w NP I 370–371. Można wnioskować, że *Schmelter* było pojęciem ogólniejszym, wytapiał on żelazo, rudę i popiół, *Eisbrenner*, *Isbarner* i *Isbrener* tylko żelazo. Synonimiczne są tu zatem także nazwiska *Aschenbrenner*, *Popielarz* i inne, o których pisałem w NP II 345.

A oto poświadczenia nazwisk *Schmelter*, *Schmeltzer* z Kosznjadrów (za Rinkiem 108–109): w Ciechocinie Martin *Schmelter* i Mathes *Schmelter*, w Ostrowitem Lorentz *Schmeltzer*, pasterz świń i Michel *Schmeltzer*, najemnik, w Piastoszynie Christian *Schmeltzer*, w Sławęcinie *gburzy* czynszowi Peter *Schmelter* i Lorentz *Schmelter*, Joseph *Schmelter*, posiadacz własnej chałupy i Eva *Schmelterin*; w Cerkwicy Jacobus *Schmelter* i Gertrudis *Schmelterin*. Rink 98 jako przykład dolnoniem. formy tego nazwiska podaje z r. 1653 w Sławęcinie zapis *Smolter*.

Dodać można, że z członem *Eis* 'żelazo' SNW notuje jeszcze *Ejsenmann* 1 w woj. warszawskim, 2 *Ejsmann*: po 1 w woj. chełmskim i konińskim, 1 *Ajsenman* w woj. krakowskim, które tłumaczyć można niejako 'człowiek z żelaza', tj. tytułem znanego filmu z II członem *Mann* 'mężczyzna, człowiek'; por. AC VI 258–259.

JACOB, JAKOB, JAKÓB, JAKUB
I POCHODNE

SNW podaje 30 osób o nazwisku *Jacob*: 7 w woj. gdańskim, 14 toruńskim, 5 łódzkim; 54 *Jacobi*: 4 w woj. bydgoskim, 17 warszawskim, 9 radomskim, 8 tarnowskim, 6 toruńskim; 14 *Jacobsen*: 9 w woj. gdańskim; 30 *Jacobson*: po 8 w woj. gdańskim i poznańskim, 6 wrocławskim; 3 *Jacobsson*: 2 w woj. gdańskim, 1 koszalińskim; 34 *Jakob* poza Pomorzem Gdańskim, najwięcej, bo 28 w woj. katowickim; 1 *Jakobsson* w woj. gdańskim; 22 *Jakobczak*: 1 w woj. bydgoskim, 5 sieradzkim; 42 *Jakobczyk*: 1 w woj. gdańskim, 11 radomskim; 66 *Jakobi*: 17 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, po 8 słupskim, łódzkim i olsztyńskim; 44 *Jakobs*: 12 w woj. gdańskim, 20 łódzkim; 89 *Jakobsche*: 3 w woj. bydgoskim, 15 legnickim, 14 wrocławskim; 43 *Jakobschy*: 11 w woj. gdańskim, 10 słupskim, 6 jeleniogórskim, po 4 warszawskim i katowickim; 56 *Jakoby* 45 w woj. bydgoskim, 6 toruńskim, 5 katowickim; 321 *Jakób*: 14 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 4 gdańskim, 5 słupskim, 54 wrocławskim, 36 poznańskim; 1170 *Jakóbczak*: 37 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 30 gdańskim, 177 kaliskim, 117 sieradzkim, 102 warszawskim, 58 lubelskim, 56 włocławskim, 50 katowickim, 47 poznańskim; 11 *Jakóbczuk*: 6 w woj. bydgoskim, 5 bialskopodlaskim; 1668 *Jakóbczyk*: 52 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 31 gdańskim, 5 słupskim, 240 katowickim, 141 warszawskim, 81 tarnowskim; 33 *Jakóbczyński*: 4 w woj. gdańskim, po 8 katowickim i tarnowskim; 229 *Jakóbek*: 6 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 42 kaliskim, 39 krakowskim; 589 *Jakóbiak*: 11 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 12 gdańskim, 3 słupskim, 137 warszawskim, 91 ciechanowskim, 47 ostrołęckim, 30 olsztyńskim; 16 *Jakóbicki*: 9 w woj. elbląskim, 4 koszalińskim, 3 katowickim; 324 *Jakóbiec*: 1 w woj. bydgoskim, 142 bielskim, 30 łódzkim, 20 katowickim; 649 *Jakóbik*: 8 w woj. bydgoskim, 12 słupskim, 192 krakowskim, 142 katowickim; *Jakóbiuk*: 2 w woj. słupskim, 11 bialskopodlaskim; 16 *Jakóbkiewicz*: 3 w woj. elbląskim, 2 gdańskim, 1 słupskim; 3 *Jakóbowiak*: 1 w woj. słupskim, 2 płockim; 846 *Jakóbowski*: 22 w woj. bydgoskim, 28 elbląskim, 20 gdańskim, 3 słupskim, 113 warszawskim, 85 włocławskim, 65 radomskim, 38 katowickim; 32 *Jakub*: 2 w woj. gdańskim, 7 wałbrzyskim, 6 sieradzkim; 24 *Jakubanes*: 2 w woj. gdańskim, 9 katowickim, 5 kieleckim; 113 *Jakaubanis*: 6 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 56 suwalskim, 9 kieleckim; 1560 *Jakubas*: 29 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 3 gdańskim, 10 słupskim, 194 katowickim, 146 kieleckim, 107 przemyskim; 1141 *Jakubaszek*: 9 w woj. bydgoskim, 21 elbląskim, 15 gdańskim, 13 słupskim, 278 lubelskim, 134 warszawskim, 106 tarnobrzeskim; 87 *Jakubaszko*: 11 w woj. gdańskim, 2 słupskim, 24 koszalińskim, 19 gorzowskim; 184 *Jakubcewicz*: 2 w woj. gdańskim, 23 słupskim, 47 szczecińskim, 29 olsztyńskim; 4299 *Jakubczak*: 99 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 80 gdańskim, 32 słupskim, 400 lubelskim, 335 zamojskim, 333 kaliskim, 230 radomskim; 63 *Jakubczuk*: 8 w woj. bydgoskim, 23 zamojskim, 12 bialskopodlaskim, 10 chełmskim; 5320 *Jakubczyk*: 138 w woj.

bydgoskim, 89 elbląskim, 84 gdańskim, 50 słupskim, 712 katowickim, 610 kieleckim, 502 radomskim, 340 lubelskim, 309 warszawskim, 182 wrocławskim; 81 *Jakubecki*: 7 w woj. gdańskim, 32 lubelskim; 2342 *Jakubek*: 65 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 309 gdańskim, 189 słupskim, 416 kaliskim, 270 krakowskim, 198 katowickim, 170 wrocławskim; 8454 *Jakubiak*: 260 w woj. bydgoskim, 137 elbląskim, 195 gdańskim, 59 słupskim, 1182 warszawskim, 589 ciechanowskim, 483 radomskim, 466 leszczyńskim, 420 poznańskim, 303 zamojskim, 252 ostrołęckim, 273 wrocławskim, 214 szczecińskim; 75 *Jakubicz*: 2 w woj. gdańskim, 22 warszawskim, 15 toruńskim; 4968 *Jakubiec*: 5 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 62 gdańskim, 17 słupskim, 1920 bielskim, 439 katowickim, 247 krakowskim, 165 chełmskim, 163 przemyskim, 145 rzeszowskim; 14 *Jakubiecki*: 8 w woj. elbląskim, 6 gdańskim; 16 *Jakubiełowicz*: 2 w woj. bydgoskim, 10 gorzowskim, 4 jeleniogórskim; 2 *Jakubienas* w woj. gdańskim; 3164 *Jakubik*: 45 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 57 gdańskim, 37 słupskim, 376 warszawskim, 258 lubelskim, 211 siedleckim, 196 katowickim, 155 wrocławskim, 133 ostrołęckim, 102 kieleckim; 20 *Jakubiłowicz*: 1 w woj. bydgoskim, 9 jeleniogórskim; 35 *Jakubiniec*: 7 w woj. bydgoskim, 6 słupskim, 10 legnickim; 136 *Jakubiński*: 3 w woj. elbląskim, 16 gdańskim, 31 bialskopodlaskim, 15 krakowskim; 17 *Jakubionek*: 1 w woj. bydgoskim, po 4 gorzowskim, olsztyńskim i zielonogórskim; 191 *Jakubisiak*: 2 w woj. gdańskim, 122 warszawskim, 21 siedleckim; 92 *Jakubiszak*: 4 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 25 zamojskim, 10 toruńskim; 472 *Jakubiszyn*: 21 w woj. gdańskim, 11 słupskim, 68 wrocławskim, 60 wałbrzyskim, 55 przemyskim; 637 *Jakubiuk*: 9 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 307 bialskopodlaskim, 135 białostockim; 4 *Jakubonis* w woj. gdańskim; 5 *Jakubos*: 1 w woj. słupskim, 2 warszawskim; 145 *Jakubowiak*: 2 w woj. gdańskim, 7 słupskim, 78 sieradzkim, 10 łódzkim, po 9 olsztyńskim, opolskim i szczecińskim; 2268 *Jakubowicz*: 43 w woj. bydgoskim, 21 elbląskim, 12 słupskim, 165 konińskim, 156 warszawskim, 134 bialskopodlaskim, 130 wrocławskim, 122 krośnieńskim, 103 białostockim, 117 legnickim; 35 851 *Jakubowski*: 1241 bydgoskim, 466 elbląskim, 1354 gdańskim, 457 słupskim, 3710 warszawskim, 2427 poznańskim, 1514 katowickim, 1488 wrocławskim, 1403 kieleckim, 1210 płockim, 1083 szczecińskim, 1038 konińskim; 561 *Jakubów*: 9 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 1 gdańskim, 95 opolskim, 68 przemyskim, 60 legnickim, 58 zielonogórskim, 56 wrocławskim; 8 *Jakubschon* w woj. elbląskim; 433 *Jakubski*: 34 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 4 słupskim, 66 częstochowskim, 36 zielonogórskim, 31 zamojskim; 212 *Jakubus*: 2 w woj. bydgoskim, 10 gdańskim, 45 zamojskim, 40 tarnowskim, 22 krośnieńskim; 1 *Jakubuss* w woj. gdańskim; 385 *Jakus*: 2 w woj. elbląskim, 13 gdańskim, 99 tarnobrzeskim, 73 bielskim, 49 tarnowskim; 21 *Jakusch*: 13 w woj. gdańskim, po 4 bydgoskim i elbląskim; 3 *Jakusch-Gostomski* w woj. gdańskim; 2 *Jakusiak*: po 1 w woj. gdańskim i łódzkim; 26 *Jakusiewicz*: 1 w woj. gdańskim, 14 jeleniogórskim; 229 *Jakusik*: 2 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 6 gdańskim, 52 koszalińskim; 458 *Jakusz*: 26 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 311 gdańskim, 58 słupskim, 14 szczecińskim, 11 opolskim; 3 *Jakusz Sikorski* w woj. gdańskim; 2 *Jakusz de Gostomski* w woj. olsztyńskim; 193 *Jakusz-Gostomski*: 54 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 114 gdańskim, 6 katowickim, 5 pilskim, 3 łódzkim; 7 *Jakuszczenko* w woj. gdańskim; 94 *Jakuszczonek*: 5 w woj. bydgoskim, 21 elbląskim, po 7 gdańskim i słupskim, 12 łódzkim, 10 szczecińskim; 1 *Jakuszć* (sic!) w woj. gdańskim; 310 *Jakuszewski*: 8 w woj. elbląskim, 11 gdańskim, 18 słupskim, 70 tarnobrzeskim, 30 szczecińskim; *Jakuszko*: 1 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 164 bialskopodlaskim,

12 wrocławskim; 92 *Jakuszkowiak*: 1 w woj. elbląskim, 59 leszczyńskim, 18 poznańskim; 1 *Jakuszwiak* w woj. elbląskim; 65 *Jakuszyk*: 11 w woj. gdańskim, 26 zielonogórskim, 13 leszczyńskim; 34 *Jakuś*: 1 w woj. słupskim, 12 koszalińskim, 8 zamojskim.

Od II sylaby im. *Jakub*, w dawnej pisowni *Jakób* z łac. *Jacobus*, a więc: *Kob* 0; 1161 *Koba*: 13 w woj. bydgoskim, 15 elbląskim, 12 gdańskim, 31 słupskim, 186 przemyskim, 159 katowickim, 132 częstochowskim, 79 rzeszowskim, 75 wrocławskim; 39 *Kobajło*: po 6 w woj. bydgoskim i szczecińskim, 10 wałbrzyskim; 740 *Kobak*: 12 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 13 gdańskim, 11 słupskim, 75 tarnowskim, 67 jeleniogórskim, 53 wałbrzyskim; *Kobal* 0; 312 *Kobalczyk*: 12 w woj. bydgoskim, 16 gdańskim, 11 słupskim, 90 piotrkowskim, 87 łódzkim, 31 koszalińskim; 33 *Kobalski*: 10 w woj. gdańskim, 22 toruńskim; 117 *Koban*: 8 w woj. elbląskim, 43 wrocławskim, 22 legnickim; 1 *Kobarenko* w woj. elbląskim; 25 *Kobarski*: 2 w woj. elbląskim, 14 bielskim; 27 *Kobarynka*: 4 w woj. elbląskim, 12 przemyskim; 66 *Kobas*: 2 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 41 krakowskim; 2 *Kobaszko* w woj. gdańskim; 15 *Kobat*: 1 w woj. bydgoskim, 10 wałbrzyskim; 4 *Kobeć* w woj. słupskim; 88 *Kobek*: 4 w woj. bydgoskim, 26 katowickim, 23 szczecińskim, 21 skierniewickim; 574 *Kobel*: po 3 w woj. bydgoskim i gdańskim, 9 słupskim, 165 zamojskim, 84 wrocławskim, 39 koszalińskim, 27 szczecińskim; 8 *Kobeluch*: 1 w woj. elbląskim, 7 opolskim; 26 *Kobeluszczyk*: 4 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 14 legnickim; 480 *Kober*: 11 w woj. gdańskim, 138 radomskim, 103 warszawskim, 48 płockim, 39 katowickim; 11 *Koberda*: po 4 w woj. gdańskim i warszawskim; 16 *Kobernik*: 1 w woj. bydgoskim, 6 katowickim, 5 legnickim, 4 opolskim; 46 *Kobes*: 4 w woj. elbląskim; 520 *Kobeszko*: 12 w woj. gdańskim, 5 słupskim, 320 białostockim, 45 suwalskim, 44 katowickim; 1 *Kobeś* w woj. elbląskim; 48 *Kobiak*: 5 w woj. bydgoskim, 15 legnickim, 12 szczecińskim; 281 *Kobiec*: 1 w woj. gdańskim, 14 słupskim, 220 kieleckim, 21 katowickim; 197 *Kobiera*: 6 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 11 gdańskim, 5 słupskim, 46 tarnobrzeskim, 41 łódzkim, 34 sieradzkim; 1858 *Kobierski*: 31 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 65 gdańskim, 37 słupskim, 164 kieleckim, 141 warszawskim, 101 łódzkim, 84 kaliskim; 29 *Kobiesa*: 1 w woj. gdańskim, 26 bielskim; 223 *Kobiński*: 7 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 117 katowickim, 46 krakowskim; 187 *Kobla*: 5 w woj. gdańskim, 94 płockim, 44 warszawskim; 216 *Koblak*: 1 w woj. elbląskim, 13 gdańskim, 3 słupskim, 144 warszawskim; 3 *Kobłoński* w woj. gdańskim; 1128 *Kobos*: 2 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 34 gdańskim, 1 słupskim, 375 tarnowskim, 180 kieleckim, 90 radomskim; 14 *Koboska*: 2 w woj. gdańskim, 9 łomżyńskim; 7 *Kobrys*: 3 w woj. gdańskim, 2 poznańskim; 86 *Kobryś*: 6 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 22 łomżyńskim, 14 koszalińskim.

Od zdrobnienia *Kuba* 971 osób: 5 w woj. bydgoskim, 19 elbląskim, 33 gdańskim, 8 słupskim, 143 warszawskim, 106 łódzkim, 100 radomskim, 80 lubelskim; 1 *Kubacewicz* w woj. elbląskim; 127 *Kubach*: 33 w woj. elbląskim, 6 gdańskim, 39 olsztyńskim, 16 suwalskim, 15 legnickim; 8546 *Kubacki*: 431 w woj. bydgoskim, 139 elbląskim, 173 gdańskim, 68 słupskim, 646 poznańskim, 402 kaliskim, 384 krakowskim, 374 katowickim, 330 toruńskim, 315 leszczyńskim, po 303 warszawskim i szczecińskim, 288 wrocławskim, 294 częstochowskim, 246 włocławskim, 232 gorzowskim, 208 pilskim; 122 *Kubacz*: po 14 w woj. bydgoskim i gdańskim, 32 warszawskim, 16 katowickim; 69 *Kubaczewski*: 5 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 14 szczecińskim, 10 siedleckim; 376 *Kubaczka*: 2 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 52 katowickim; 577 *Kubaczyk*: 8 w woj.

bydgoskim, 1 elbląskim, 29 gdańskim, 171 zielonogórskim, 144 poznańskim, 47 pilskim, 31 koszalińskim; 161 *Kubaczyński*: 4 w woj. bydgoskim, 72 bialskopodlaskim, 13 szczecińskim, po 12 katowickim i opolskim; 237 *Kubajka*: 6 w woj. elbląskim, 8 słupskim, 108 lubelskim, 29 włocławskim; 15 *Kubajko*: 1 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 5 chełmskim; 255 *Kubak*: 4 w woj. bydgoskim, 10 gdańskim, 1 słupskim, 74 lubelskim, 32 kaliskim, 18 wrocławskim; 18 *Kubaka*: 6 w woj. słupskim, 7 tarnowskim; 225 *Kubal*: 2 w woj. bydgoskim, 89 krośnieńskim, 26 opolskim; 3708 *Kubala*: 9 w woj. bydgoskim, 41 elbląskim, 55 gdańskim, 11 słupskim, 420 bielskim, 412 katowickim, 208 łódzkim; 149 *Kubalak*: 13 w woj. bydgoskim, 35 skierniewickim, 20 kaliskim, po 15 konińskim i łódzkim; 59 *Kubale*: 12 w woj. gdańskim, 36 poznańskim, 5 pilskim; 239 *Kubalewski*: 82 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 66 poznańskim, 27 warszawskim; 40 *Kubalica*: 3 w woj. gdańskim, 2 słupskim; 88 *Kubalka*: 3 w woj. bydgoskim, 33 częstochowskim, 13 katowickim; 722 *Kubalski*: 15 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 4 gdańskim, 2 słupskim, 93 częstochowskim, 29 tarnobrzeskim, 28 siedleckim; 131 *Kubała*: 11 w woj. słupskim, 61 kieleckim, 15 warszawskim; 654 *Kuban*: 3 w woj. elbląskim, 6 gdańskim, 359 częstochowskim, 111 kieleckim, 33 warszawskim, 22 toruńskim; 754 *Kubanek*: 40 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 7 gdańskim, 8 słupskim, 318 katowickim, 48 pilskim, 46 poznańskim; 45 *Kubanik*: 3 w woj. słupskim, 21 legnickim, 13 piotrkowskim; 773 *Kubański*: 14 w woj. bydgoskim, 19 gdańskim, 382 katowickim, 140 warszawskim, 25 zielonogórskim; 14 *Kubarko*: po 4 w woj. słupskim i koszalińskim, 6 jeleniogórskim; 356 *Kubarski*: 3 w woj. bydgoskim, 11 słupskim, 70 katowickim, 38 bielskim, 34 konińskim, 29 wrocławskim; 3071 *Kubas*: 67 w woj. bydgoskim, 18 elbląskim, 22 gdańskim, 8 słupskim, 422 bielskim, 361 opolskim, 348 krakowskim, 253 rzeszowskim, 245 katowickim, 176 tarnowskim, 146 opolskim; 809 *Kubasiak*: 47 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, po 7 gdańskim i słupskim, 81 katowickim, po 30 poznańskim i wrocławskim; 763 *Kubasiewicz*: 10 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 17 gdańskim, 201 łódzkim, 97 tarnobrzeskim, 55 warszawskim, 34 jeleniogórskim; 1288 *Kubasik*: 99 w woj. bydgoskim, 12 gdańskim, 10 słupskim, 290 kaliskim, 209 katowickim, 71 konińskim; 265 *Kubasiński*: 1 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 61 poznańskim, 48 pilskim, 26 warszawskim; 187 *Kubaszek*: 18 w woj. elbląskim, 94 bielskim, 19 przemyskim, 14 rzeszowskim; 800 *Kubaszewski*: 41 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 14 gdańskim, 16 słupskim, 133 warszawskim, 106 konińskim, 72 skierniewickim, 33 katowickim, 32 suwalskim; 282 *Kubaś*: 1 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 10 gdańskim, 99 zielonogórskim, 49 poznańskim, 30 kaliskim; 2353 *Kubat*: 34 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 60 gdańskim, 5 słupskim, 644 częstochowskim, 316 katowickim, 114 warszawskim, 182 ostrołęckim, 103 tarnowskim; 128 *Kubata*: 4 w woj. bydgoskim, 58 opolskim, 46 katowickim; 97 *Kubatek*: 1 w woj. bydgoskim, 21 nowosądeckim, po 16 katowickim i wrocławskim; 15 *Kubath* w woj. gdańskim; 41 *Kubatko*: po 1 w woj. elbląskim i gdańskim, 26 katowickim, 8 krakowskim; 12 *Kubatta*: 3 w woj. bydgoskim, 6 opolskim; 201 *Kubaty*: 4 w woj. gdańskim, 145 krakowskim, 29 katowickim; 14 *Kubatzki*: 9 w woj. bydgoskim; 29 *Kubawski* w woj. gdańskim; 565 *Kubczak* 37 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 128 poznańskim, 111 łódzkim, 84 pilskim; 221 *Kubczyk*: 12 w woj. bydgoskim, 28 częstochowskim, 24 szczecińskim; 105 *Kube*: 3 w woj. gdańskim, 30 warszawskim, 20 zielonogórskim, 15 leszczyńskim; 19 *Kubea*: 5 w woj. słupskim, 14 poznańskim; 736 *Kubecki*: 19 w woj. elbląskim, 11 gdańskim, 9 słupskim, 209 katowickim,

154 lubelskim, 48 warszawskim; 192 *Kubeczko*: 4 w woj. gdańskim, 83 katowickim, 39 kieleckim, 25 leszczyńskim; 2 *Kubeja*: po 1 w woj. bydgoskim i poznańskim; 111 *Kubejko*: 26 w woj. elbląskim, 7 gdańskim, 23 gorzowskim, 17 przemyskim; 608 *Kubek*: 8 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 321 katowickim, 159 tarnowskim, 36 bielskim; 248 *Kubel*: 1 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 94 skierniewickim, 49 poznańskim, 27 warszawskim; 6 *Kubelewicz* w woj. słupskim; 6 *Kubelka*: po 2 w woj. słupskim i warszawskim; 2302 *Kubera*: 237 w woj. bydgoskim, 44 elbląskim, 48 gdańskim, 38 słupskim, 250 kaliskim, 221 łódzkim, 186 lubelskim, 161 katowickim, 104 leszczyńskim, 99 warszawskim, 92 wrocławskim; 177 *Kuberacki*: 17 w woj. bydgoskim, 5 gdańskim, 63 poznańskim; 107 *Kuberczyk*: 5 w woj. gdańskim, 55 opolskim, 27 katowickim; 107 *Kuberek*: po 2 w woj. bydgoskim i gdańskim, 93 katowickim; 220 *Kuberka*: 6 w woj. bydgoskim, 107 kaliskim, 46 poznańskim; 188 *Kuberna*: 4 w woj. bydgoskim, 144 gdańskim, 6 słupskim, 8 szczecińskim; 1827 *Kuberski*: 137 w woj. bydgoskim, 121 warszawskim, 41 elbląskim, 90 gdańskim, 14 słupskim, 150 łódzkim, po 89 włocławskim i zielonogórskim; 82 poznańskim, 76 olsztyńskim, 70 katowickim, 69 płockim; 3 *Kubert* w woj. bydgoskim; 860 *Kubiaczyk*: 27 w woj. bydgoskim, 27 gdańskim, 2 słupskim, 214 poznańskim, 90 sieradzkim; 86 kaliskim; 31 281 *Kubiak*: 1971 w woj. bydgoskim, 199 elbląskim, 688 gdańskim, 254 słupskim, 3594 łódzkim, 2877 kaliskim, 1530 warszawskim, 1673 konińskim, 1125 płockim, 884 katowickim; 4 *Kubiał*: 2 w woj. bydgoskim, po 1 łódzkim i poznańskim; 11 *Kubiarczyk* w woj. gdańskim; 70 *Kubiatowicz*: 9 w woj. bydgoskim, 39 poznańskim, 6 pilskim; 116 *Kubiatowski*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 6 gdańskim, 44 włocławskim, 17 warszawskim, 9 katowickim; 240 *Kubic*: 26 w woj. elbląskim, po 1 gdańskim i słupskim, 82 krakowskim, 30 toruńskim; 7966 *Kubica*: 36 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 62 gdańskim, 26 słupskim, 3193 katowickim, 2401 bielskim, 307 krakowskim, 306 opolskim, 249 kaliskim, 228 częstochowskim, 134 wrocławskim; 6 *Kubicek*: 1 w woj. bydgoskim, 5 opolskim; 62 *Kubich*: 8 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 32 pilskim; 243 *Kubiciel*: 16 w woj. gdańskim, 66 częstochowskim, 62 katowickim; 13 971 *Kubicki*: 536 w woj. bydgoskim, 173 elbląskim, 361 gdańskim, 154 słupskim, 1384 kieleckim, 1030 warszawskim, 983 poznańskim, 939 łódzkim, 901 katowickim, 469 wrocławskim, 362 szczecińskim, 351 opolskim, 323 zielonogórskim, 322 konińskim; 1692 *Kubicz*: 5 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 146 katowickim, 21 gdańskim, 21 słupskim, 180 kieleckim, 131 wrocławskim, 130 rzeszowskim; 128 *Kubiczak*: 2 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 33 sieradzkim, 17 łódzkim; 1801 *Kubiczek*: 34 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 18 gdańskim, 871 katowickim, 333 bielskim, 168 opolskim; 312 *Kubić*: 7 w woj. słupskim, 198 lubelskim, 34 szczecińskim; 3 *Kubiecki*: 1 w woj. gdańskim, 2 poznańskim; 199 *Kubielas*: 4 w woj. gdańskim, 104 bielskim, 34 katowickim; 89 *Kubielski*: 6 w woj. bydgoskim, 3 słupskim, 27 sieradzkim, 22 włocławskim; 571 *Kubieniec*: 3 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 339 bielskim, 115 katowickim; 393 *Kubień*: 3 w woj. elbląskim, 296 bielskim, 44 katowickim, 12 krakowskim; 23 *Kubieński*: po 3 w woj. gdańskim i krakowskim, 10 ciechanowskim, 7 olsztyńskim; 15 *Kubierecki*: 3 w woj. gdańskim, 12 płockim; 253 *Kubiesa*: 13 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 138 bielskim, 28 katowickim; 1 *Kubiesk* w woj. gdańskim; 4 *Kubijewicz*: po 2 w woj. gdańskim i lubelskim; 9 *Kubijk* w woj. bydgoskim; 9945 *Kubik*: 115 w woj. bydgoskim, 60 elbląskim, 205 gdańskim, 53 słupskim; 140 *Kubikowski*: 4 w woj. słupskim, 27 warszawskim, 21 kieleckim; 3 *Kubilewicz* w woj. gdańskim;

27 *Kubilus*: 5 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 6 gorzowskim; 184 *Kubin*: 1 w woj. gdańskim, 64 krakowskim, 57 katowickim; 1001 *Kubina*: 15 w woj. gdańskim, 2 słupskim, 296 katowickim, 195 zamojskim, 139 opolskim, 106 chełmskim; 35 *Kubinowski*: 4 w woj. gdańskim, 23 szczecińskim; 24 *Kubiński*: 4 w woj. bydgoskim, po 3 elbląskim i gdańskim; 2624 *Kubiński*: 167 w woj. bydgoskim, 112 elbląskim, 94 gdańskim, 16 słupskim, 411 ciechanowskim, 174 katowickim, 139 warszawskim, 126 krakowskim, 103 poznańskim; 2053 *Kubis*: 25 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 20 gdańskim, 24 słupskim, 339 katowickim, 140 łódzkim, 125 kaliskim, 105 sieradzkim; 290 *Kubisa*: 3 w woj. gdańskim, 209 katowickim, 17 wrocławskim, 10 warszawskim; 14 *Kubisch*: 5 w woj. bydgoskim, 3 toruńskim; 1405 *Kubisiak*: 47 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 20 gdańskim, 52 słupskim, 192 poznańskim, 142 kaliskim, 126 łódzkim; 61 *Kubisiewicz*: 1 w woj. słupskim, 13 wrocławskim, 11 łódzkim, 8 poznańskim; 203 *Kubista*: 9 w woj. gdańskim, 179 katowickim, 10 warszawskim; 86 *Kubisty*: 2 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 18 katowickim; 941 *Kubisz*: 47 w woj. bydgoskim, 81 gdańskim, 3 słupskim, 140 katowickim, 80 wrocławskim, 76 pilskim, 59 tarnowskim; 1 *Kubiszeńska* w woj. gdańskim; 851 *Kubiszewski*: 157 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 65 gdańskim, 4 słupskim, 138 skierniewickim, 79 warszawskim; 491 *Kubisztal*: 21 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 239 tarnowskim; 1 *Kubiształ* w woj. bydgoskim; 551 *Kubiszyn*: 5 w woj. elbląskim, 12 gdańskim, 72 przemyskim, 64 zamojskim, 59 wrocławskim, 53 gorzowskim, 45 zielonogórskim; 2266 *Kubiś*: 18 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 51 gdańskim, 20 słupskim, 451 pilskim, 325 lubelskim; 500 *Kubit*: 5 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 305 krośnieńskim, 17 rzeszowskim, 16 wrocławskim, 15 olsztyńskim; 18 *Kubitzki*: 3 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 8 katowickim, 1 opolskim; 117 *Kubizna*: po 19 w woj. gdańskim i bielskim, 22 katowickim, 15 warszawskim; 292 *Kubka*: 3 w woj. elbląskim, 8 gdańskim, 40 kieleckim, 33 radomskim, 27 konińskim, 26 łódzkim; 169 *Kubkowski*: 134 w woj. elbląskim, 27 gdańskim, 47 ciechanowskim, 21 radomskim; może także nazwiska z nagłosem *Kubl-* tu należą. Niewątpliwie od im. *Kuba* < *Jakub* pochodzą nazwiska: 179 *Kubok*: 5 w woj. bydgoskim, 135 bielskim, 15 katowickim; 62 *Kubon*: 1 w woj. bydgoskim, 31 opolskim, 19 katowickim; 702 *Kuboń*: 14 w woj. bydgoskim, 352 tarnowskim, 63 katowickim; 170 *Kubosz*: 6 w woj. gdańskim, 83 katowickim, 58 częstochowskim; 547 *Kuboszek*: 1 w woj. bydgoskim, 292 bielskim, 151 katowickim; 960 *Kubowicz*: 8 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 6 gdańskim, 7 słupskim, 171 krakowskim, 162 nowosądeckim, 88 katowickim, 64 kieleckim, 62 szczecińskim, 48 poznańskim, 38 bielskim; 92 *Kubowski*: 14 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 21 gdańskim, 3 słupskim, 14 szczecińskim; 648 *Kubów*: 13 w woj. gdańskim, 23 słupskim, 127 opolskim, 113 zielonogórskim, 65 wrocławskim; 415 *Kubsik*: 10 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 242 konińskim, 27 łódzkim; 723 *Kubski*: 143 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 18 gdańskim, 92 poznańskim, 60 katowickim, 54 sieradzkim, 45 wrocławskim; 145 *Kubś*: 11 w woj. bydgoskim, 42 łódzkim, 18 wrocławskim; 436 *Kubuj*: 7 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 8 gdańskim, 40 siedleckim, 32 olsztyńskim; 6 *Kubunik* 1 w woj. gdańskim, 5 sieradzkim; 391 *Kubus*: 25 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 1 gdańskim, 168 łódzkim, 24 kieleckim, 21 konińskim; 29 *Kubusiński*: 8 w woj. gdańskim, 11 łódzkim; 70 *Kubuszewski*: 7 w woj. gdańskim, po 8 słupskim i skierniewickim, 28 warszawskim, 5 łódzkim; 1 *Kubyk* w woj. bydgoskim; 24 *Kubylis*: po 3 w woj. gdańskim, katowickim i lubelskim, 15 suwalskim.

Jaedtke, Jaedtka, Jaetke
i podobne

SNW podaje 18 osób o nazwisku *Jaedtke* w woj. gdańskim; 13 *Jaedtka*: 11 w woj. gdańskim, 2 katowickim; 11 *Jaetke* w woj. gdańskim. SNW (na płycie) precyzuje bliżej geografię według pow.; i oto nazwisko *Jaedtke* nosi 9 osób, z tego 5 w pow. puckim: 2 mężczyzn, 3 kobiety; po 2 kobiety i mężczyzn w Gdańsku; *Jaedtka* 17 osób: 14 w pow. puckim: 4 mężczyzn, 10 kobiet; 3 w Zabrzu: 1 kobieta, 2 mężczyzn; 28 *Jaetke*: 26 w woj. wejherowskim: 14 mężczyzn, 12 kobiet; 1 kobieta w Gorzowie, 1 mężczyzna w Olsztynie.

Formy te powinienem był uwzględnić, gdy opracowywałem nazwisko *Getka* i jemu podobne: *Getke*, *Gedka* (NP I 149), pochodzą one bowiem od im. zdrobnionego *Gedek*, powstałego od *Gedeon*: *Jaedke* i *Jaetke* to postaci zniemczone przez odwrócenie pol. przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*; *Jaedka* to wynik spolszczenia przez wymianę końcowego *-e* na *-a*; we wszystkich obserwujemy dolnoniem. zastępstwo pol. *G* przez *J*. Dodam tu nazwiska: 71 *Ged*: 33 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 6 słupskim, 21 olsztyńskim, 5 koszalińskim i 37 *Gedecki*: 32 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, także pochodne (ostatecznie) od *Gedeon*: *Ged* przez odrzucenie zakończenia *-eon*; *Gedecki* jest formą modelową, powstałą od *Gedek* za pomocą przyrostka *-ski*.

Jaf(f)ke

SNW podaje nazwisko *Jafke* 0; 65 *Jaffke*: 56 w woj. gdańskim, 4 olsztyńskim, 3 toruńskim, 2 ostrołęckim; 2 *Jefkaj* w woj. opolskim może tu także należy.

W 1676 r. we wsi Trzciniec (Steinfort) notowany *gbur* 'chłop' Michał *Jafke* (ISC 24).

Nazwisko wieloznaczne: Zoder I 802 odnosi niepewnie (znak zapytania) do syna Noego o im. *Jafet* lub gw. (też niepewnie) *Geffke* < *Gebhard* (ib. 553). Tak też DF 146 objaśnia nazwiska *Jaffé*, *Jaffe*: od hebr. *japheh* 'piękny, przyjemny'. Można jednak objaśnić polonistycznie przez odwołanie się do rdzenia tkwiącego w wyrazach *jawa*, dawniej *jaw* (dziś tylko *na jaw*), *jawny* (dawniej też *jawien*), por. L II 246–248. Najprościej byłoby powiedzieć, że to pierwotne nazwisko **Jawek*, zniemczone przez odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*: *Jafke*. Na takie nazwisko wskazują formy pochodne: 17 *Jawecki*; 1 *Jawecko* w woj. pilskim; 1 *Jaweczek* w woj. rzeszowskim; 1 *Jaweczko* w woj. przemyskim; nadto por. 1 *Jawiec* w woj. jeleniogórskim; 1 *Jawien* w woj. katowickim; 490 *Jawień* (por. pseudonim literacki *Jawień* Karola Wojtyły) i inne. Tej interpretacji daję pierwszeństwo, ponieważ na omawianej bazie oparte nazwiska notowane były w staropolszczyźnie, por. SSNO II 468 i odniesione zostały przez SEMot III 68 do n. miejscowości.

Jaga(ł)ła, Jagalski

SNW podaje 26 osób o nazwisku *Jagała*: 1 w woj. bydgoskim, 25 olsztyńskim; 2 *Jagalla* w woj. olsztyńskim; 12 *Jagałła*: 5 w woj. bydgoskim, 7 olsztyńskim; 34 *Jagalski*: po

5 w woj. bydgoskim i leszczyńskim, 11 gdańskim, 9 warszawskim, 3 poznańskim; 34 *Jagalski*: 5 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 9 warszawskim. SSNO II 379–380 notuje książąt litewskich r. 1379 z Trok: *Jagel*, „herczoge zcu Tracken", Władysława Jagiełłę, króla polskiego, *Jagała* r. 1386., szerzej objaśnione w SSNO VII 25.

Jakusz
I PODOBNE ORAZ POCHODNE

SNW podaje nazwisko *Jakusz* u 458 osób: 26 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 311 gdańskim, 58 słupskim, 14 szczecińskim, 11 opolskim, 8 przemyskim; 21 w pisowni niem. *Jakusch*: po 4 w woj. bydgoskim i elbląskim, 13 gdańskim; 3 złożone *Jakusch-Gostomski* w woj. gdańskim; 193 *Jakusz-Gostomski*: 54 w woj. bydgoskim, 11 elbląskim, 114 gdańskim, 6 katowickim, 5 pilskim, 3 łódzkim; 2 *Jakusz* de Gostomski w woj. olsztyńskim; 3 *Jakusz* Sikorski w woj. gdańskim; 7 *Jakuszczenko* w woj. gdańskim; 94 *Jakuszczonek*: 5 w woj. bydgoskim, 21 elbląskim, po 7 gdańskim i słupskim, 12 łódzkim, 10 szczecińskim, 8 gorzowskim; 1 *Jakuszć* (sic!) w woj. gdańskim; 310 *Jakuszewski*: 8 w woj. elbląskim, 11 gdańskim, 18 słupskim, 70 tarnobrzeskim, 30 szczecińskim, 28 opolskim; 250 *Jakuszko*: 1 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 164 bialskopodlaskim, 14 warszawskim; 92 *Jakuszkowiak*: 1 w woj. elbląskim, 59 leszczyńskim, 18 poznańskim, 14 kaliskim; 1 *Jakuszwiak* w woj. elbląskim; 65 *Jakuszyk*: 11 w woj. gdańskim, 26 zielonogórskim, 13 leszczyńskim, 10 gorzowskim; 34 *Jakuś*: 1 w woj. słupskim, 12 koszalińskim, 8 zamojskim; 385 *Jakus*: 2 w woj. elbląskim, 13 gdańskim, 99 tarnobrzeskim, 73 bielskim, 49 tarnowskim; 2 *Jakusiak*: po 1 w woj. gdańskim i łódzkim; 26 *Jakusiewicz*: 1 w woj. gdańskim, 14 jeleniogórskim, 6 szczecińskim; 229 *Jakusik*: 2 w woj. bydgoskim, 25 elbląskim, 6 gdańskim, 52 koszalińskim, 33 kieleckim, 16 pilskim.

Poświadczenia historyczne nazwiska zgromadziłem w pracy o przydomkach szlacheckich (Przyd 103), głównie z ławniczych ksiąg kościerskich; był to bowiem przydomek rodziny *Gostomskich* z *Gostomia* w gm. Stężyca pod Kościerzyną. Mamy tu więc m.in.: nobilis *yakus* de Gostomye z r. 1556; slachetny Michał Gostomski alias *Jakusz* 1609; Paulo *Jakusz* Gostomski [...] in Gostomie 1693, Mathias *Jakusz* Gostomski, Andreas *Jakusz-Gostomski* 1749 w Gostomiu 1749.

Jest to zdrobnione im. od pełnego im. *Jakub*, występujące w postaci *Jakusz*, *Jakus*, *Jakuś*. Formami zdrobnionymi albo patronimicznymi, utworzonymi za pomocą przyrostka *-ik*, *-ek* są *Jakuszyk* i *Jakuszek*, jednoznacznie patronimicznymi: *Jakusiak*, *Jakuszwiak* z irracjonalnym wtrąconym *-w-*, utworzone przy użyciu przyrostka *-ak*; *Jakusiewicz* przy użyciu przyrostka *-ewicz*, wschodniopolskie czy może nawet wschodniosłowiańskie *Jakuszczenko* z suf. *-enko*.

Jan
I NIEKTÓRE FORMY POCHODNE

SNW podaje nazwisko *Jan* u 104 osób: po 8 w woj. gdańskim i częstochowskim, 4 słupskim, 30 katowickim, 24 opolskim; 153 *Jana*: 8 w woj. elbląskim, 2 gdańskim,

1 słupskim, 28 wrocławskim, 26 radomskim, 14 katowickim, 13 olsztyńskim; 12 *Janac*: 1 w woj. słupskim, 8 szczecińskim, 3 skierniewickim; 192 *Janaczek*: 13 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 31 radomskim, 25 olsztyńskim, 19 chełmskim, 18 lubelskim; 83 *Janaczyk*: 11 w woj. gdańskim, 40 kaliskim, 18 konińskim; 28 *Janać*: 13 w woj. elbląskim, po 5 gdańskim i opolskim; 41 *Janak*: 8 w woj. gdańskim, 10 częstochowskim, 7 kaliskim, 5 opolskim; 72 *Jankiewicz*: 4 w woj. gdańskim, 14 słupskim, 15 łódzkim, 13 katowickim; 234 *Janakowski*: 21 w woj. elbląskim, 10 gdańskim, 6 słupskim, 68 płockim, 28 kieleckim; 6 *Janalewicz* w woj. gdańskim; 8356 *Janas*: 186 w woj. bydgoskim, 13 elbląskim, 110 gdańskim, 41 słupskim, 908 katowickim, 698 radomskim, 590 poznańskim, 558 częstochowskim, 398 łódzkim, 354 kaliskim, 290 warszawskim; 228 *Janasek*: 15 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 10 gdańskim, 63 poznańskim, 47 kaliskim; 296 *Janasiak*: 8 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 3 gdańskim, 53 łódzkim, 33 poznańskim; 76 *Janasiewicz*: 10 w woj. gdańskim, 17 warszawskim, 14 kieleckim, 12 tarnowskim; 1050 *Janasik*: 7 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 6 gdańskim, 11 słupskim, 242 poznańskim, 158 katowickim, 146 łódzkim; 58 *Janasiński*: 31 w woj. bydgoskim, 9 sieradzkim, po 5 warszawskim i konińskim; 799 *Janasz*: 19 w woj. bydgoskim, po 4 elbląskim i gdańskim, 177 lubelskim, 161 warszawskim, 50 skierniewickim, 35 radomskim; 416 *Janaszak*: 11 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 23 gdańskim, 141 poznańskim, 69 konińskim; 51 *Janaszczak*: 6 w woj. bydgoskim, 1 słupskim, po 15 łódzkim i pilskim, 14 poznańskim; 216 *Janaszczyk*: 31 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 59 konińskim, 47 kaliskim, 23 szczecińskim, 10 gorzowskim; 1218 *Janaszek*: 28 w woj. bydgoskim, 16 elbląskim, 43 gdańskim, 348 kieleckim, 230 warszawskim, 150 siedleckim; 118 *Janaszewski*: 10 w woj. elbląskim, 47 łódzkim, 19 warszawskim, 15 radomskim; 442 *Jahn*: 17 w woj. elbląskim, 92 gdańskim, 1 słupskim, 63 opolskim, 54 katowickim, 19 nowosądeckim; 110 *Jahnke*: 12 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 5 gdańskim, 1 słupskim, 40 toruńskim, 24 poznańskim; 330 *Jahns*: 5 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 11 gdańskim, 144 poznańskim; 133 *Jahnz*: 9 w woj. gdańskim, 19 słupskim, 59 pilskim.

W r. 1560 w Kłącznie, pow. bytowski zanotowani zostali Jan *Jan* i Woike *Jan*, w tymże roku (chyba) inny Woike *Jan* wystąpił w Krosnowie i w tymże Krosnowie Bartus *Jon* (WD 121).

Każdy z łatwością dostrzeże, że nazwisko *Jan* pochodzi od takiegoż im. *Jan*; inne formy nazwisk to najczęściej dawne postaci im. zdrobnionych, utworzonych od im. *Jan*, a więc za pomocą przyrostków: *-ac*: *Janac*, *ać*: *Janać*; *-ak*: *Janak*, *Janasiak*, *Janaszak*, *Janaszczak*; *-ek*: *Janaczek*, *Janasek*, *Janaszek*; *-ik/-yk*: *Janaczyk*, *Janasik*, *Janaszczyk*; postaci patronimiczne, powstałe przy użyciu przyrostka *-ewicz*: *Janalewicz* od *Janal*, *Janasiewicz*; spotykamy także formy modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *-ewski*: *Janaszewski*, *-iński*: *Janasiński*. Zapisy z niemym *h* zdradzają wpływ niem.; dopowiedzieć trzeba, że nazwiska *Jahns* i *Jahnz* kryją pol. postać patronimiczną *Janiec*, powstałą od *Jan* za pomocą przyrostka *-ec*, jak *Adamiec*, *Iwoniec*, *Jakubiec*.

Janca, Jańca, Jońca, Junca
i pochodne oraz pokrewne

Podane w tytule nazwiska notuję z SNW według nagłosu *Ja-*, *Jo-* i *Ju-*, potem zająć się ich historycznymi poświadczeniami, wreszcie przejść do ich etymologii.

Na początkowe *Ja-* znajdziemy zatem w omawianym źródle: 780 *Janc*: 20 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 21 gdańskim, 9 słupskim, 216 pilskim, 105 toruńskim, 72 poznańskim, 35 warszawskim, 34 wałbrzyskim, 23 nowosądeckim; 201 *Janca*: 3 w woj. elbląskim, 161 gdańskim, 19 słupskim; 92 *Jancen*: 9 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 76 gdańskim, 1 słupskim; 668 *Jancewicz*: 23 w woj. elbląskim, 71 gdańskim, 6 słupskim, 99 warszawskim, 42 suwalskim; 8 *Janci*: 7 w woj. wałbrzyskim, 1 legnickim; 10 *Jancowski*: 5 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim; 160 *Jancy*: 26 w woj. bydgoskim, 10 słupskim, 57 konińskim, 22 warszawskim, 12 zielonogórskim; 6 *Jancyk*: 5 w woj. piotrkowskim, 1 katowickim; 221 *Jancz*: 22 elbląskim, 2 gdańskim, 31 słupskim, 23 łódzkim; 33 *Jancza*: 1 w woj. słupskim, 9 bielskim, 7 suwalskim; 5165 *Janczak*: 36 bydgoskim, 19 elbląskim, 130 gdańskim, 41 słupskim, 560 łódzkim, 521 konińskim, 370 warszawskim, 296 sieradzkim, 167 skierniewickim, 145 wrocławskim, 116 wałbrzyskim; 7 *Janczenko*: 6 w woj. bydgoskim, 1 toruńskim; 3005 *Janczewski*: 42 w woj. bydgoskim, 79 elbląskim, 129 gdańskim, 35 słupskim, 519 warszawskim, 204 olsztyńskim, 150 suwalskim, 119 ostrołęckim, 107 płockim; 15 *Janczi*: 8 w woj. koszalińskim, 6 poznańskim, 1 płockim; 4 *Janczik* w woj. opolskim; 1 *Janczk* w woj. lubelskim; 11 *Janczo*: 6 w woj. katowickim, po 2 katowickim i płockim; 476 *Janczuk*: 8 w woj. bydgoskim, 24 elbląskim, 12 gdańskim, 11 słupskim, 79 białostockim, 65 bialskopodlaskim, 48 suwalskim; *Janczun* 0; 416 *Janczy*: 1 w woj. elbląskim, 166 nowosądeckim, 48 krakowskim, 33 tarnobrzeskim; 1519 *Janczyk*: 11 w woj. bydgoskim, 39 gdańskim, 197 krakowskim, 138 katowickim, 112 warszawskim; 126 *Janczyn*: 1 w woj. gdańskim, 43 leszczyńskim, 31 wrocławskim; 3 *Janczyń* w woj. wrocławskim; 10 *Janć* w woj. kaliskim; 8 *Jańca*: po 2 w woj. elbląskim i wałbrzyskim, 1 gdańskim, 3 tarnobrzeskim; 3 *Jańcia* w woj. bielskim; 16 *Jańcz*: 6 w woj. warszawskim, 5 łódzkim, 3 gorzowskim; 11 *Jańcza*: 9 w woj. bielskim, po 1 jeleniogórskim i suwalskim; 3187 *Jańczak*: 285 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 85 gdańskim, 40 słupskim, 778 kaliskim, 342 poznańskim, 149 lubelskim, 132 katowickim, 108 wrocławskim, 102 zielonogórskim; 2 *Jańczek* w woj. katowickim; 1 *Jańczeń* w woj. jeleniogórskim; 43 *Jańczewski*: 1 w woj. bydgoskim, po 7 elbląskim i gdańskim; 947 *Jańczuk*: 10 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 20 gdańskim, 14 słupskim, 205 bialskopodlaskim, 106 chełmskim, 95 zamojskim; 77 *Jańczy* poza Pomorzem; 1509 *Jańczyk*: 10 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 11 gdańskim, 15 słupskim, 235 katowickim, 178 kieleckim, 121 łódzkim, 98 warszawskim, 95 opolskim, 92 radomskim, 61 poznańskim; 5 *Jańć*: 3 w woj. kaliskim, po 1 łódzkim i tarnobrzeskim. Wiele form pochodnych pominąłem. SNW podaje 1620 osób o nazwisku *Jońca*: 12 w woj. bydgoskim, 95 elbląskim, 48 gdańskim, 96 słupskim, 644 tarnobrzeskim, 135 katowickim, 63 opolskim, 55 koszalińskim, 52 kieleckim; 7 *Jontza* w woj. katowickim; po 1 *Jońce* i *Jontze* w woj. katowickim; 1 *Jonz* w woj. bydgoskim; 6 *Jonza*: 5 w woj. wrocławskim, 1 katowickim; 1 *Jonzek* w woj. olsztyńskim; *Jończ* 0; 11 *Jończa*: 8 w woj. bielskim, 3 katowickim; 353 *Jończak*: po 15 w woj. gdańskim i bydgoskim, 76 kaliskim, 51 lubelskim, 29 jeleniogórskim, 25 toruńskim, 19 włocławskim; 1 *Jończk* w woj. piotrkowskim; *Jończuk* 0; 391 *Jończy*:

20 w woj. gdańskim i opolskim, 221 bielskim, 22 krakowskim; 4499 *Jończyk*: 30 w woj. bydgoskim, 23 elbląskim, 36 gdańskim, 87 słupskim, 441 katowickim, 363 kieleckim, 342 warszawskim, 314 piotrkowskim, 266 opolskim, 258 radomskim, 243 bielskim, 163 siedleckim, 148 krakowskim; 11 *Jończyński*: 6 w woj. bydgoskim.

I wreszcie *Junca* 0; 213 *Juncewicz*: 1 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 5 słupskim, 72 zielonogórskim, 34 jeleniogórskim, 22 wrocławskim; 22 *Juncewski*: 16 w woj. bydgoskim, po 3 płockim i toruńskim; 19 *Junczak*: 10 w woj. ciechanowskim, 9 kaliskim; 46 *Junczewski*: 13 w woj. bydgoskim, 9 legnickim, 7 pilskim, 6 olsztyńskim, po 3 poznańskim i szczecińskim; *Junczkowska* 0; 2 *Junczuk*: po 1 w woj. lubelskim i szczecińskim; 1 *Junczus* w woj. krakowskim; 63 *Junczyk*: 5 w woj. bydgoskim, 2 słupskim, 16 warszawskim, 15 bialskopodlaskim, 12 łódzkim; bez wskazania liczby *Junczyn* i *Junczyńska*; 21 *Junczys*: 11 w woj. krakowskim, 6 włocławskim; 8 *Junczys*-Dowmunt w woj. bydgoskim; *Junz* 0; *Jańczak* 0; 1 *Jańczuk* w woj. tarnobrzeskim; 145 *Jańczyk*: 7 w woj. bydgoskim, 9 słupskim, 35 bialskopodlaskim, po 17 w warszawskim i olsztyńskim, 12 łódzkim i szczecińskim, 11 zielonogórskim; 2 *Jańczyk* vel *Janek*: po 1 w woj. katowickim i piotrkowskim; 6 *Jańczyk* vel *Jończyk*: 4 w woj. ostrołęckim, 2 warszawskim.

Mimo tak licznej dzisiejszej reprezentacji historycznych zapisów omawianej grupy nazwisk na Pomorzu Gdańskim jest niewiele, skupiają się one na Kociewiu: w r. 1662 notowany *Janczen* w ówczesnym pow. tczewskim; w księdze metrykalnej par. Miłobądz pod Tczewem zostali zapisani: Catharina *Jancowna* 1788, Regina *Jancowna* 1792, Joannie *Jantza* 1799; Karol *Jonca* 1648 w pow. tczewskim, w r. 1773 Georgio *Jonc* w księdze par. Sartawice pod Świeciem; Barbara *Juncowna* r. 1701 w par. Pogódki pod Skarszewami (Damps 119, 124, 125). Nazwisko *Jantzen*, *Janzen* notuje w kilku wsiach w pow. Gdańsk Wyżynny (Muhl 21, 23, 36, 41 i nn.).

Omówione wyżej nazwiska jako ostateczną podstawę mają chrześcijańskie imię *Jan*, wywodzące się ze sthebr. *Jeho-chanan* '(Bóg) Jahwe jest łaskawy', BNOT 144 podaje '(Bóg) Jahwe obdarzył łaską', przyjęte do jęz. gr. i łaciny jako *Joannes*, do ang. *John*, hiszp. *Juan*, wł. *Giovanni*, ros. *Iwan*. Formy z początkowym *Jo-* powstały wskutek gwarowej realizacji połączenia *aN* jako *oN*, niewykluczone jednak pochodzenie od nazwisk typu *Juniec* z fonetycznym rozwojem *uN* w *oN*; nazwiska z początkowym *Ju-* biorą zasadniczo początek od prasłowiańskiego przymiotnika **junъ* 'młody', który występuje m.in. w pol. wyrazach *junak*, średniopolskim *juniec* 'młody byk', też w I członie n.m. *Inowrocław*, ros. *junosza* 'młodzieniec'. Nazwiska tej grupy wskutek gwarowego procesu przechodzenia połączenia *uN* w *oN* mogły przechodzić do nazwisk z początkowym *Jo-*.

Od strony słowotwórczej zauważyć wypada, że do nazwiska *Jan*, które według SNW noszą 104 osoby, a w zniemczonym zapisie *Jahn* 442, z tego 17 w woj. elbląskim, 92 gdańskim, 1 słupskim, dodano patronimiczny przyrostek *-ec* i tak powstała forma *Janiec*, którą spotykamy dziś u 3564 osób, z tego 84 w woj. bydgoskim, 32 elbląskim, 90 gdańskim, 8 słupskim. Podobnie powstały *Adamiec*, *Marciniec*, *Pawelec* od *Adam*, *Marcin*, *Paweł*. Po zaniku *e ruchomego* (jak kasz. *kupc*, *palc* 'kupiec, palec') otrzymujemy formę *Janc*, pisaną także (pod wpływem niem.) *Jancz*, *Junz* i hiperpoprawnie *Jańć*, po niemiecku *Jantz*, *Jantsch*. Te postaci zniemczono przez dodanie wygłosowego *-e*: *Jantze*, *Jontze*, *Jońce*, jak *Guse*, *Sampe* od *Guz*, *Samp*, które z kolei spolszczono przez wymianę końcowego *-e* na *-a*: *Janca*, *Jańca*, *Jańcia*, *Jońca*, *Junca*, *Jończa*, jak *Bieschke*, *Maschke*, *Paschke* na *Bieszka*, *Maszka*, *Paszka*; wschodniopolskie *Janczo*; końcowe *-en*: *Jancen* jest

formą zniemczoną niem. deklinacji słabej w dop. l.poj. lub mian. l.mn.; poza tym mamy liczne formy patronimiczne, tworzone za pomocą przyrostka: 1) *-ak*: *Janczak*, *Jończak*, *Junczak*, *Jańczak*; 2) *-ewicz*: *Jancewicz*, *Juncewicz*; 3) *-ik/-yk*: *Jancyk*, *Janczik*, *Jończyk*, *Jańczyk*; 4) *-ek*: *Janczk*, *Jonzek*; 5) *-ewicz*: *Jancewicz*, *Juncewicz*; 6) wschodniosłowiańskie (ukr.) *-enko*: *Janczenko*; wystąpiły także formy modelowe, utworzone za pomocą przyrostków: *-owski*: *Junczkowski* i *-iński*: *Jończyński*, *Junczyński*; trudno jednoznacznie określić funkcję formantu *-ys*: *Junczys*; *-un*: *Janczun* i *-yn*: *Janczyn*, *Janczyń*, *-us*: *Janczus*. Formy z *-i/-y*: *Janci*, *Janczy*, *Janczi*, *Jończy* skłonny jestem interpretować jako pochodne. l.poj. od *Janc(z)a*, ale por. w SNW *Ferenzy* 1 w woj. zielonogórskim, *Gajcy* 651 i inne.

Odnotować trzeba, że Mal II 46 (i inne) oraz Mal III 132 mówi o przyrostkach *-c(z)*, *-c(z)a*, ale przytaczane przykłady (najczęściej z jęz. niem.) można rozumieć jako kontynuację stgerm. suf. *-izo* w postaci *-tz/-tsch* (o czym zresztą wspomina, por. też moje rozważania w artykule o nazwisku *Necel* w Pr J III, 1975, s. 10, przyp. 8). Rospond (SNS II 182 s.v. *Jancz*, *Jancza*, ib. 222 s.v. *Jon*) nie przedstawił jasno swego stanowiska, waha się w interpretacji polonistycznej i germanistycznej; B. Kreja (KN 106–107 s.v. *Janca*) opowiedział się za niem. interpretacją wielu omówionych tu nazwisk; por. AC VI 259–261.

Jandernal
i podobne

SNW podaje 35 osób o nazwisku *Jandernal*: 1 w woj. gdańskim, 24 słupskim, 10 toruńskim; *Jandernalik* 0; 89 *Jander* poza Pomorzem Gdańskim: 27 łódzkim, 13 poznańskim, 8 opolskim, po 6 katowickim i skierniewickim; 1 *Jędrnal* w woj. koszalińskim; 2 *Jędernal* w woj. słupskim; 2 *Jęderal* w woj. słupskim; 12 *Jędernalik*: 1 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 5 warszawskim; 4 *Janderal* w woj. słupskim.

W 1560 r. w Ugoszczu pod Bytowem odnotowany został Bartheß *Janderman* (WD 256). Ze Szklanej Huty pod Lipuszem, pow. kościerski znane mi nazwisko *Jãdrnól*, na nagrobku cmentarza w Lipuszu zapisane *Jandernal*. W r. 1560 w Ugoszczu pod Bytowem notowany ogrodnik (*ein gardener*) Benedict *Zendral* (WD 116), prawdopodobnie błędnie odczytany zapis.

Są to zdrobnienia od im. *Jędrzej*, jedynie *Jandernalik* jest formą zdrobniałą lub patronimiczną od n.os. *Jandernal*. Hipokorystyk łatwo rozwinął się z formy *Jędral*, notowanej np. w r. 1414 w Wielkopolsce (Mal III 185) ze wstawnym (epentetycznym) *n*; na Pomorzu proces ten mógł być uwarunkowany rzeczownikiem niem. *Nagel* 'gwóźdź'; por. także zdrobnienie *Jãdroch* od im. *Andrzej*/*Jędrzej*. Historyczny *Janderman* jest formą hybrydalną: w I członie występuje hipokorystyk *Jander* od im. *Jędrzej*, w II niem. strukturalny człon *-man* < *Mann* 'człowiek, mężczyzna, mąż'.

Janowic, Janowitz, Janowicz

SNW podaje 18 osób o nazwisku *Janowic*: 11 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 3 białostockim; 39 *Janowitz*: 5 w woj. bydgoskim, 14 gdańskim, 151 elbląskim, 13 olsztyńskim,

4 warszawskim, 3 tarnowskim; 3427 *Janowicz*: 146 w woj. bydgoskim, 151 elbląskim, 152 gdańskim, 97 słupskim, 314 białostockim, 177 olsztyńskim.

Nazwisko zostało bogato zaświadczone w SSNO II 427 od r. 1224 jako *Janowic(z)* m.in. w Małopolsce, na Mazowszu, na Wileńszczyźnie, w formie *Jenowic* w r. 1284 na Pomorzu i w postaci latynizowanej *Joannides* w r. 1482 na Litwie. Na Pomorzu nazwisko zostało zaświadczone m.in. wśród Kosznajdrów: w r. 1772 w Ostrowitem zapisany został Mathes *Janowitz*, ok. r. 1900 August *Janowitz* połączył w Ciechocinie dobra sołeckie z tymi, co pozostały po Schwemińskich (Rink 54, 104).

Jest to forma patronimiczna (odojcowska), utworzona za pomocą przyrostka *-owic(z)* od n.os. *Jan*, por. odpowiednio nazwiska *Urbanowicz*, *Stachowicz*, *Piotrowicz*, *Pawłowicz* od *Urban*, *Stach*, *Piotr*, *Paweł*. Postać *Janowitz* jest zniemczona ortograficznie: zapis pol. *c* przez niem. *tz*, może też pochodzić od n.m. *Janowice*, po niem. *Janowitz*, por. takie zapisy wsi *Janowice*, gm. Piotrowice Wielkie, woj. katowickie: *Janowitz* 1339 i n., gm. Ruja, woj. legnickie: Klein *Janowitz* 1706, gm. Nowa Wieś Lęborska: *Jenowitz* 1400 i inne, por. NMP IV 71–74, niewykluczone także n.m. *Janowiec*. Dodać trzeba, że także nazwisko *Janowic* może pochodzić od n.m. *Janowice*: z *Janowic*, zatem *Janowic*. Historyczny *Joannides* utworzony został za pomocą gr. przyrostka patronimicznego *-ides*, por. spotykane w wielu krajach europejskich nazwisko *Simonides* od *Simon*, w Polsce W. Kadłubek tworzył formy typu *Boleslaides*, *Mesconides* 'syn Bolesława, Mieszka', jak i odzawodowe typu *ensiferides* od *ensifer* 'miecznik'; zapisy pomorskie *Jenowic* i *Jenowitz* ujawniają pomorski proces przejścia *-ja* w *-je*.

JANTA, JENTA
I PODOBNE

SNW podaje 461 osób o nazwisku *Janta*: 85 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 53 gdańskim, 27 słupskim, 139 katowickim, 63 opolskim, 28 częstochowskim; 299 *Janta-*-Lipiński: 23 w woj. bydgoskim, 33 elbląskim, 8 gdańskim, 175 słupskim, 29 szczecińskim, 14 koszalińskim, 8 *Jant* w woj. olsztyńskim; 103 *Jenta*: 5 w woj. bydgoskim, 44 gdańskim, 33 słupskim, 12 toruńskim; 1 *Jantak* w woj. płockim; *Jentak* 0.

Był to przydomek drobnej szlachty kasz.: *Czapiewskich* z *Czapiewic*, *Lipińskich* z *Lipienic*, dziś *Lipnicy*, *Ostrowskich* z *Ostrowitego* – wsie w pow. chojnickim i *Półczyńskich* z *Półczna* w pow. bytowskim, dlatego dużo poświadczeń zgromadziłem w pracy o pochodzeniu przydomków szlachty pomorskiej (Przyd 107–109). Podaję tam m.in.: Nobilis Gregorius *Janth* w Ostrowitem r. 1570; *Jandeke* Jürgen, *Janthe* Hans w Półcznie r. 1603; tegoż roku *Janthe* Davidt w Gostkowie pod Bytowem; r. 1607 *Janta* w Czarnej Dąbrówce i w Jeleńczu; r. 1658 *Janten* Jurgen, Michel w Półcznie; w r. 1731 *Jantowie*-Lipińscy w Borzyszkowach, ciż w r. 1752 w Lipnicy; W. Kętrzyński podaje w zapisie *Gent* Półczyński 1760; często notowani w księgach ławniczych Kościerzyny: Gnosi Stanislai *Jant* Lipinski 1747 w Przyjaźni pod Żukowem; tenże Gnosus Satnisłaus *Jant* Lipinski r. 1750 w Żukowie; szlachatnego P. Michała *Janta* Pułczyńskiego 1695; Gnosus Thomas *Jant* Pułczynski w Czapiewicach 1765; brak w tym materiale poświadczeń *Jantów*-Czapiewskich i *Jantów*-Ostrowskich. Półczyńscy lub Połczyńscy o przydomku *Janta* byli ziemianami i zasłużonymi Polakami z Poznańskiego lub Tucholskiego,

por. ich biografie w SBPN III 457–464. Dodatkowo podaję, że r. 1560 w Półcznie notowani Stensslaff *Jante*, Mattheus und Hanß die *Janten* (WD 218).

SSNO VII 92 podaje zapisy z Sądeckiego od r. 1488 (przejęte z pracy J. Bubaka – wówczas maszynopisu – *Słownik nazw osobowych i elementów identyfikacyjnych Sądecczyzny – XV–XVII w.*, t. I, Kraków 1992, s. 248–249) do r. 1556 w postaci *Janta*, *Jantha*, *Yantha*), które autor (a za nim M. Malec, SEMot 12, 59) wywodzi od zdrobnionego im. *Janta*, pochodnego od im. pełnego *Antoni* lub *Jan*, pod wpływem niem. także *Jen*, które to formy przytacza za SSNO, por. też Mal III 186, gdzie s.v. *Antoni* hipokorystyki *Janta* (znane nam już z pracy Bubaka), *Jantek* z r. 1398 z Małopolski, *Jentek* z r. 1463 ze Śląska i *Jentusz* z r. 1435 z Pomorza, a s.v. *Jan* (s. 243) 8 razy zapisana forma *Jen*, interpretowana jako wynik pol. procesu przejścia nagłosowego *ja-* > *je-* lub wpływ niem. i znane nam już *Janta*. Interpretacje te przekonują. Dodam także, że będąc w r. 1997 we Fryzji, gościłem u państwa, piszących się *Jantha*, gdzie pani domu pracowała we Fryzyjskim Towarzystwie Naukowym. Nazwisko zainteresowało mnie i skojarzyłem je z kasz. przydomkiem *Janta*. Podstawa chrześcijańskiego im. *Jan* rozwiewa budzące się wątpliwości. Gdy pisałem Przyd, nie było jeszcze tomu suplementowego SSNO i rozprawy J. Bubaka. Wywiodłem zatem od imiesłowu *jęty* w funkcji przezwiska *Jęty*, fonetycznie *Jenty*, w szerokiej wymowie *Janty*. Końcowe *-y*, wymawiane na Pomorzu jako *-i* Niemcy wymawiali jako *-e*: *Jante* lub *Jente*, Polacy zaś i Kaszubi wymienili je na *-a*: *Janta* i *Jenta*. Podobny proces zaświadczony został w nazwiskach *Gruby*, *Młody*, *Szady*, *Malutki* > *Grube*, *Mlode*, *Schade*, *Malotke* > *Grub(b)a*, *Mloda*, *Szada*, *Malotka*. Etymologii tej wykluczyć nie możemy, „krakowska" ma jednak grunt pewniejszy, bo popularne imiona chrześcijańskie.

Jaskot

SNW podaje 1357 osób o nazwisku *Jaskot*: 47 w woj. bydgoskim, 44 elbląskim, 14 gdańskim, 11 słupskim, 338 tarnobrzeskim, 143 jeleniogórskim, 78 katowickim, 69 radomskim, 66 wrocławskim, 65 rzeszowskim.

Od gw. rzeczownika *jaskot*, obocznie *jazgot* (SW II 139, 149), zapewne na 'krzykacza'.

Jaszczerski

Redaktor Z. Talewski poprosił mnie o objaśnienie nazwiska rodowego matki, tj. *Jaszczerski*, zaznaczając jednocześnie, że pod Osiekiem w pow. starogardzkim znajdują się dwie wsie: *Jaszczerz* i *Jaszczerek*, czyli inaczej mówiąc zdaje sobie sprawę z pochodzenia nazwiska matki i dziadka po kądzieli, który zamieszkiwał, jak pisze, w Subkowach w pow. tczewskim.

Na Kociewiu też nazwisko notowane było historycznie, np. w r. 1802 Paul *Jaszczerski* w księdze metrykalnej par. Lalkowy i Franz *Jascirski* w r. 1859 w księdze par. Piaseczno (w miejscowym archiwum parafialnym). Historyczny zapis *Jascirski* oddaje mówione formy *Jaszczérski*, na miejscu bowiem mówi się na wieś *Jaszczysz*, *do Jaszczyrza*, a przymiotnik od nazwy wsi brzmi *jaszczyrski*. Dlatego też forma niem. nazwy wsi *Jaschirsk*.

Dziś SNW podaje 301 osób o nazwisku *Jaszczerski*: 35 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 171 gdańskim, 29 toruńskim, 14 katowickim, 15 szczecińskim, 11 olsztyńskim; w woj. suwalskim notowanych 7 osób o nazwisku *Jaszczerzewski* i *Jeszczerzewski*: 4 w woj. katowickim, 2 suwalskim.

Wieś *Jaszczerz* notowana była od r. 1682 jako własność królewska w formie *Jaszczerz*, na mapie Schröttera z końca XVIII w. zapisana *Jasczers*; jej nazwę wywodzi prof. H. Górnowicz (PMT VII 36) od rzeczownika *jaszczerz* 'jaszczurka' (a za nim tak również W. Makula-Kosek, NMP IV 132). Dodajmy, że w r. 1299 w Małopolsce zanotowano osobę o mianie *Jaszczorka* (SSNO II 460), dlatego nazwa może pochodzić także od człowieka o przezwisku *Jaszczerz*. Przypomnijmy, że św. Jan Chrzciciel nazwał faryzeuszów i saduceuszów *plemieniem jaszczurczym* (Mt 3,7; Łk 3,7), po łacinie *progenies viperarum*, po grecku *genémata échidnōn*.

JAUER

SNW podaje 34 osoby o nazwisku *Jauer*: po 6 w woj. bydgoskim i poznańskim, po 3 gdańskim i wrocławskim, po 2 elbląskim i olsztyńskim, 8 toruńskim, 4 wałbrzyskim.

Od n. miasta Jawor, po niemiecku *Jauer*, już od XIII w., por. *Iauer* r. 1242 w woj. legnickim lub wsi *Jaworów*, pow. oławski, woj. wrocławskie, notowanej od r. 1364 *Jawrow*, zniemczonej *Jauer* r. 1651 (por. też nazwisko *Jauering*) (W. Makula-Kosek, NMP IV 141, 145), por. także Zoder I 806.

JEFIMOF, JEFIMOW, JEFIMOWICZ
I PODOBNE

SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Jefimof* w woj. białostockim; *Jefimczuk* 0; 28 *Jefimczyk*: 1 w woj. gdańskim, 10 słupskim, 7 jeleniogórskim, 3 suwalskim, po 2 warszawskim, białostockim i chełmskim; *Jefimenko* 0; 8 *Jefimiak* w woj. legnickim; 11 *Jefimiec* w woj. gdańskim; 1 *Jefimienko* w woj. jeleniogórskim; 3 *Jefimko* w woj. skierniewickim; 167 *Jefimow*: po 3 w woj. bydgoskim, gdańskim i słupskim, 11 elbląskim, 44 suwalskim, 23 katowickim, 21 warszawskim, 15 zielonogórskim, po 8 olsztyńskim i przemyskim, po 5 częstochowskim i koszalińskim; 39 *Jefimowicz*: 18 w woj. gdańskim, 4 słupskim, po 6 białostockim i poznańskim; *Jefimowska* 0; 8 *Jefimski*: 6 w woj. bydgoskim, 2 włocławskim; *Jefimów* 0; 5 *Jefimuk* w woj. bydgoskim; 2 *Jefiniuk*: po 1 w woj. chełmskim i lubelskim; bez wskazania liczby (a więc ze wskaźnikiem 0): *Jefinik*, *Jefiniow*, *Jefińczyk*.

Wyliczone nazwiska zakładają jako ostateczną podstawę gr. im. *Jefim*, które przeszło do roli nazwiska; od niego utworzono pol. formy patronimiczne za pomocą przyrostka *-czyk*: *Jefimczyk*, *Jefińczyk*; *-ak*: *Jefimiak*; *-ec*: *Jefimiec*; *-owicz*: *Jefimowicz*, *-ik*: *Jefimik*, *-ko*: *Jefimko*; wschodniopolskie czy może nawet wschodniosłowiańskie *Jefimuk*, *Jefimczuk* przy użyciu przyrostka *-(cz)uk*; ukr. z formantami *-enko* i wtórnie *-eńko*: *Jefim(i)enko*; dzierżawczą z suf. *-ow/-ów*: *Jefimow/Jefimów*, wtórnie (w zapisie fonetycznym) *Jefimof*; modelową za pomocą przyrostka *-(ow)ski*: *Jefimski*, *Jefimowski*; w niektórych formach widzimy wtórne *-n-*, podobnie jak w podstawowych imionach.

Imię *Jefim* jest wschodniosłowiańską fonetyczną realizacją gr. im. *Éufemos*, por. ukr. imię *Jefym* (SI 89 s.v. *Eufemiusz*). Imię *Eufemos* nosił np. w mitologii greckiej syn Posejdona, mąż Laonme, siostry Heraklesa, m.in. uczestnik wyprawy Argonautów po złote runo (MEKSA I 311). Na tym rdzeniu oparte jest także imię żeńskie *Eufemia*, pochodzące wprost od gr. rzeczownika *eufemía* (dosłownie 'piękne mówienie' od gr. *eu* 'dobrze', przymiotnikowo 'dobry' i czasownika *fēmí* 'mówić'; realnie) 1) 'powstrzymanie się od wypowiadania źle wróżących słów'; 2) 'przychylność, życzliwość'; 3) 'chwała, cześć'; 4) 'panegiryk' (do tej rodziny etymologicznej należy także *eufemizm*). Odnotujemy w omawianej rodzinie etymologicznej także imię męskie *Eufemiusz* i pochodne *Eufemian*, utworzone w łac. przy użyciu przyrostka *-ianus*, właściwego do nazywania wyzwoleńców i adoptowanych. Dodać tylko trzeba, że stgr. długie *ē* (*etha*) w okresie późnobizantyjskim przechodziło w *i*, stąd gr. imię *Éufemos* przeszło w *Éufimos*, a początkowe gr. *eu* często realizowane jest w jęz. wschodniosłowiańskich i ich dialektach jako *je-* lub *ji-*, por. np. w SIW imiona *Jefrosinia* u 7 kobiet z *Eufrozyna*; 4 *Jewgenia*, 1 *Jewgienia* w woj. białostockim, 7 mężczyzn o imieniu *Jewgienij* z *Eugeniusz*; 45 kobiet *Jewdokia* z *Eudoksja* i wiele innych; Vasmer II 5 podaje, że w dialektach ros. wyraz *Ewangelia* realizowany jest także jako *iwániiĺ*. Tak więc przejście formy *Éufemos* w *Jefim* jest systemowe, por. też 16 mężczyzn noszących imię *Jefim* w SIW. *Jefimow* nosiła jako rodowe nazwisko drobnoszlacheckie prof. Regina Pawłowska z Uniwersytetu Gdańskiego, znawczyni jęz. pol. w dawnym Gdańsku i metodyczka nauczania jęz. pol., urodzona w Mohylewie nad Dnieprem.

Jemielity, Jemioł, Omiela, Jamioła, Imioła i podobne

SNW podaje 312 osób o nazwisku *Jemielita*: 10 w woj. elbląskim, 21 gdańskim, 72 warszawskim, 59 ostrołęckim; 378 *Jemielity*: 3 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 9 gdańskim, 1 słupskim, 229 łomżyńskim, 33 szczecińskim, 26 warszawskim; 275 *Jemielniak*: 9 w woj. gdańskim, 163 lubelskim, 21 katowickim; 5 *Jemieluch*: 3 w woj. gdańskim, po 1 warszawskim i włocławskim; 216 *Jemioł*: 7 w woj. gdańskim, 129 radomskim, 24 lubelskim, 11 wałbrzyskim; 236 *Jemioła*: 36 w woj. bydgoskim, 6 elbląskim, 2 gdańskim, po 39 rzeszowskim i wrocławskim; 197 *Jemiołek*: 10 w woj. bydgoskim, 99 radomskim, 20 wałbrzyskim, 17 warszawskim; 14 *Jemiołkowski*: 1 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim; 466 *Jemioło*: 5 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 175 rzeszowskim, 77 tarnowskim, 63 legnickim, po 23 jeleniogórskim i katowickim; 111 *Jamioła*: 1 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 30 lubelskim, 13 katowickim; 957 *Jemiołkowski*: 9 w woj. bydgoskim, 37 gdańskim, 147 łomżyńskim, 209 warszawskim, 140 białostockim, 40 ostrołęckim; 18 *Jamiołowski*: 1 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim; 3 *Omiela*: 1 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim; 112 *Imioła*: 14 w woj. gdańskim, po 31 katowickim i skierniewickim, 12 warszawskim, 11 koszalińskim; 643 *Imiołczyk*: 2 w woj. bydgoskim, 20 elbląskim, 1 gdańskim, 5 słupskim, 308 częstochowskim, 225 katowickim; 1746 *Imiołek*: 20 w woj. bydgoskim, 34 elbląskim, 19 gdańskim, 8 słupskim, 430 katowickim, 226 tarnowskim, 173 radomskim, 129 krakowskim. Zapewne i inne należą do omawianej bazy, pominąłem tu nazwiska niepotwierdzone na Pomorzu Gdańskim.

Ostateczną podstawą jest rzeczownik *jemioła*, w staropolszczyźnie *jemioł*, w XVIII w. również *jemiel*, gwarowo także *jamioła*, *imioła*, *omiela* (B 212), co tłumaczy nam wiele podanych nazw; forma *Jemielity* jest przymiotnikiem od *jemioła* (por. *wodnity*, *piasszczyty*), strukturami patronimicznymi są *Jemielniak*, utworzona za pomocą przyrostka *-ak* od n.os. *Jemielny*, i *Jemielczyk*, sama w sobie dwuznaczna, bo albo od *Jemiołek* za pomocą przyrostka *-ek*, albo od *Jemioł(a)* przy użyciu suf. *-ek*; formy modelowe, powstałe za pomocą przyrostka *-owski*, to *Jamiołowski* i *Jemiołkowski*.

Jereczek, Jereczke, Jereczko, Jerk

SNW podaje 975 osób o nazwisku *Jereczek*: 43 w woj. bydgoskim, 8 elbląskim, 638 gdańskim, 233 słupskim, 20 koszalińskim, 14 szczecińskim; 4 *Jereczke* w woj. gdańskim; 2 *Jereczko*: po 1 w woj. bydgoskim i katowickim.

W r. 1920 właścicielem karczmy w Jamnie był niejaki *Jeratschek*, według katastru fryderycjańskiego z r. 1773 mieszkał w Parchowie najemca, posiadający ziemię (*Instmann mit Land*) Paul *Jereschk* (Heidn 178, 410). Najstarsze poświadczenie pochodzi z r. 1560 z Gostkowa, pow. bytowski: Molz *Jersetzke* (WD 219). Nazwisko *Jereczek* notowałem na cmentarzach w Grabowie, Lipuszu i Kościerzynie w pow. kościerskim, także we wielu wsiach tego pow. Mimo to zastanawia stosunkowo niewiele historycznych poświadczeń tego nazwiska na Pomorzu Gdańskim.

Podstawowa forma nazwiska, tj. *Jereczek* jest na pewno genetycznym zdrobnieniem imiennym, fonetycznie chciałoby się powiedzieć *Jureczek*, jednak gwarowo nazwisko wymawiane jest *Jérecz(e)k*, nie ewentualnie *Jërecz(e)k*; która to wymowa wskazywałaby na pochodzenie od im. *Jerzy*, zdrobniale *Jurek*. Myśleć zatem trzeba o imieniu *Jareczek*, utworzonym albo od *Jarek* za pomocą przyrostka *-ek* (formacja dwustopniowa), albo wprost od jednego z imion, zaczynających się od członu *jaro-*, a więc *Jarogniew*, *Jaromir*, *Jarosław*, *Jarostryj*, przy czym najbardziej prawdopodobny związek z imieniem pełnym *Jarosław*, zawsze używanym w Polsce, dziś według SIW noszonym przez 204 165 mężczyzn i 2084 kobiety. Przejście etymologicznego początkowego *Ja-* w *Je-* oddaje północnopolskie przejście właśnie owego *ja-* w *je-*, jak np. w wyrazach *jerma(r)k*, *jerzmo*, wahaniach *jasion/jesion*; *jachać/jechać*. Dopowiedzieć można, że w staropolszczyźnie notowane były formy *Jerach*, *Jeracz*, *Jerasz*, *Jeresz*, *Jereszko*, *Jerosz*, *Jerosz(e)k*, *Jerota*, *Jerusz* od podanych wyżej imion z I członem *jaro-* (Mal II 69).

Nazwisko *Jerk* potwierdzone zostało w księgach metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą: inf.[ans 'niemowlę'] Gregory *Jerk* et Catharinae filius Josephus de Mędromierz Maior 1694; Petrus *Jerk* de Słupy 1757; też *Jerka* (ale może to być dop. l.poj. formy *Jerk*): Jacobi *Jerka* luth. et Ewae filius Franciscus de Tuchołka 1728 (Szuta). Dziś SNW podaje 1 osobę o nazwisku *Jerek* w woj. bydgoskim; 178 *Jerka*: 50 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 10 gdańskim, 2 słupskim, 19 szczecińskim, 16 warszawskim; 40 *Jerke*: 17 w woj. warszawskim, po 2 koszalińskim i słupskim. Formy *Jerke*, *Jereczke* powstały w wyniku niemczącego odwrócenia przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*. Niektórzy Jereczkowie twierdzą, że ich nazwisko jest pochodzenia tureckiego. Pogląd mieści się w życzeniach wielu rodzin, by miały rodowód boski, a przynajmniej od cesarzy rzymskich.

Jeronim, Jeromin
i podobne

SNW podaje 66 osób o nazwisku *Jeronim*: po 3 w woj. gdańskim, katowickim i toruńskim, 14 gorzowskim, 13 siedleckim, 9 ostrołęckim, po 8 warszawskim i olsztyńskim; 32 *Jeroński*: 14 w woj. bydgoskim, 11 olsztyńskim, 4 ciechanowskim; 286 *Jeromin*: 5 w woj. elbląskim, po 11 gdańskim i olsztyńskim, 1 słupskim, 85 radomskim, 34 suwalskim, 31 warszawskim; 37 *Jeromiński*, po 1 w woj. bydgoskim i elbląskim, 19 białostockim, 5 łódzkim; 2 *Jeromionek* w woj. słupskim; 32 *Jeromkin*: 3 w woj. gdańskim, 25 radomskim; 1 *Hierominek* w woj. elbląskim; 21 *Heromin*: 4 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 9 słupskim, 6 kieleckim; 127 *Heromiński*: 2 w woj. elbląskim, 8 gdańskim, 25 radomskim, 24 ostrołęckim, 23 poznańskim.

Nazwisko pochodne od im. *Hieronim*, gw. także *Heronim*, po pominięciu nagłosowego *H-*: *Jeronim*, z przestawioną kolejnością spółgłosek *n – m* na *m – n*: *Jeromin*. Imię *Hieronim* jest gr. strukturą dwuczłonową: w członie występuje przymiotnik *hierós*, *-á*, *-ón* 'święty', w II rzeczownik *ónoma* 'imię', obocznie *ónyma* 'imię, nazwa', oznacza zatem 'święte imię'.

Jerozolimski, Gortyński

SNW podaje 23 osoby o nazwisku *Jerozolimski*: 7 w woj. gdańskim, 12 olsztyńskim, 2 ostrołęckim, 1 szczecińskim. Od św. Andrzeja z Krety (por. hasło *Krycki*), zwanego także św. Andrzejem z *Jerozolimy* albo *Jerozolimskim* od klasztoru Bożego Grobu w *Jerozolimie*, do którego wstąpił w r. 678, lub *Gortyński* od *Gortyny* na Krecie, gdzie został metropolitą, por. 18 osób nazwisku *Gortyński* poza Pomorzem Gdańskim: 8 w woj. piotrkowskim, 5 warszawskim, 3 gorzowskim, 2 łódzkim.

Jeruzal, Jeruzalem, Jerusel, Geruzel, Jaruzel, Jaruzelski
i podobne

SNW podaje 394 osób pisanych *Jeruzal*: 20 w woj. bydgoskim, 7 elbląskim, 8 gdańskim, 10 słupskim, 63 łódzkim, 59 kieleckim, 29 radomskim, 27 zamojskim; 27 *Jeruzalem*: 8 w woj. częstochowskim, 7 kieleckim, 6 katowickim; 249 *Jeruzalski*: 2 w woj. elbląskim, 9 gdańskim, 6 słupskim, 151 bialskopodlaskim, 16 siedleckim, 11 koszalińskim, 10 warszawskim; 99 *Jeruzel*: 1 w woj. bydgoskim, 54 leszczyńskim, 7 wrocławskim, 6 szczecińskim; 6 *Jeruzelski*: po 1 w woj. gdańskim i zamojskim, 4 bielskim; 18 *Jeruzol* w woj. katowickim; 23 *Jerużalski*: 9 w woj. elbląskim, 7 toruńskim; 19 *Jerusel*: 5 w woj. warszawskim, 3 zielonogórskim, 2 legnickim, po 1 łomżyńskim i toruńskim; 1 *Gieruzel* w woj. kaliskim; 87 *Geruzel*: 41 w woj. bydgoskim, 1 gdańskim, 15 jeleniogórskim, 13 wrocławskim, 7 wałbrzyskim, 6 toruńskim; 65 *Jaruzal*: 28 w woj. bydgoskim, po 9 warszawskim i poznańskim; *Jaruzalem* 0; 6 *Jaruzalski*: 1 w woj. bydgoskim, 5 rzeszowskim; 231 *Jaruzel*: 26 w woj. bydgoskim, 9 gdańskim, 42 lubelskim, 41 kaliskim; 34 *Jaruzelski*: 1 w woj. słupskim, 15 warszawskim, po 5 katowickim i wałbrzyskim.

SSNO II 482, VII 95 notuje n.os. *Jeruzel* z r. 1453 oraz *Jaruzel* z r. 1498 ze starostwa płockiego, nadto *Jeruzalem* w r. 1484 w Krakowie, z których te dwa pierwsze SEMot III 69 odnosi do n.m. *Jeruzel*, *Jaruzel*, dziś *Jeruzel*, gm. Kowiesy, woj. skierniewickie (*Jeruzalem* nie zostało objaśnione).

Nazwisko *Jeruzalem* pochodzi niewątpliwie od n. stolicy Palestyny, dziś państwa Izrael – *Jerozolimy* (z gr. *Ierosólyma)*, *Jeruzalem* (z hebr. *Yeruszalém*), nazwy rozumianej za prorokiem Izajaszem (Iz 25,6–10) jako 'miasto pokoju' (od hebr. *szalóm* 'pokój'), miasta dla Żydów symbolu jedności narodu, dla chrześcijan symbolu świętości (bo parokrotnie był w tym mieście Jezus) i szczęśliwości wiecznej, „ojczyzny wszystkich zbawionych" (Hbr 12,22, Ap 21,1–22,5), por. SNT 312–313. To też motywy, dla których m.in. nazwa ta przeszła do antroponimii. Wiele nazw znanych z Biblii odnajdziemy wśród dzisiejszych nazwisk, np. *Betania*, *Jordan*, *Tabor* (w Cerkwi Prawosławnej *Fawor*) i inne, często do nich nawiązywali Żydzi i protestanci. Inne są dwuznaczne: te z suf. *-ski*: *Jeruzelski*, *Jeruzalski*, *Jerużalski*, *Jaruzelski* (herbarze, por. np. Leszczyc 296; PES VI 446 notuje *Jaruszelskich*, h. *Ślepowron* oraz *Jarużelskich* i *Jeruzalskich* tego h. i wiąże ich z n.m. *Jarużele* w pow. sokołowskim na Wołyniu (miejscowość jednak nieznana SG) znają szlachecką rodzinę *Jaruzelskich* h. *Ślepowron*; pochodzą albo od n.m. *Jeruzal*, *Jaruzal*, albo utworzone zostały modelowe od wcześniejszych n.os. *Jeruzal*, *Jaruzel*, które z kolei zawierają skróconą n. *Jerozolimy*. Same zaś nazwiska typu *Jeruzal*, *Jaruzel* wzięły nazwę albo od skróconej nazwy *Jeruzal(em)*, albo od n. miejscowych: 1) *Jeruzal*, gm. Wyśmierzyce, woj. radomskie, pisanej od r. 1540 *Jaruzel*; 2) *Jeruzal*, wieś, dawniej miasto, gm. Mrozy, woj. siedleckie, pisanej *Jeruzale* w r. 1783, a zwanej dawniej *Żeliszewo*: r. 1476 *Zelyschewo* (por. U. Bijak, NMP IV 173); 3) *Jeruzale*, gm. Mokobody, woj. siedleckie, zapisanej w r. 1676 *Jaruzele*, (E. Borysiak, ib. 174). Autorki traktują te nazwy jako przeniesione i skrócone od n. *Jeruzalem*. Inne warianty uwarunkowane zostały fonetycznie: przejściem nagłosowego *ja-* w *je-*, z zapisami *j* przez *g*: *Jeruzel* : *Geruzel*; *Jeruzol* jest formą śląską, oddającą wymowę kontynuantu stpol. *ā* (długiego) jako *o*; *Jerużalski* ujawnia realizację *z* jako *ż*, por. *żagiel*, *żegnać* z niem. *Segel*, *segnen*.

Joachim, Joachimiak, Joachimowicz, Chimiak
i podobne

SNW podaje 134 osoby o nazwisku *Joachim*: 25 w woj. pilskim, 22 płockim, 20 łódzkim; 77 *Joachimczak*: 7 w woj. bydgoskim, 8 gdańskim, 38 konińskim, 11 warszawskim; 31 *Joachimczyk*: 3 w woj. bydgoskim, 11 gdańskim, 9 ostrołęckim; 1283 *Joachimiak*: 91 w woj. bydgoskim, 48 gdańskim, 14 słupskim, 242 poznańskim, 226 łódzkim, 68 kaliskim, 57 włocławskim; 100 *Joachimowicz*: 1 w woj. gdańskim, 30 chełmskim, 26 warszawskim; 31 *Joachimowski*: 14 w woj. bydgoskim, 13 gdańskim; 16 *Joachmiak*: 1 w woj. gdańskim, 5 łódzkim; 101 *Chim*: 48 w woj. białostockim, 36 łomżyńskim, 11 warszawskim; 3 *Chimak*: po 1 w woj. bydgoskim, poznańskim i szczecińskim; 218 *Chimiak*: 2 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 35 katowickim, 25 pilskim; 50 *Chimicz*: 1 w woj. gdańskim, 37 bialskopodlaskim; 171 *Chimkowski*: 1 w woj. elbląskim, 18 szczecińskim, 11 jeleniogórskim. Formy na Pomorzu Gdańskim niepoświadczone pomijam, chyba że są one podstawami nazwisk pochodnych.

W 1560 r. w Borzytuchomiu, pow. bytowski odnotowany został Pawel *Joachim* (WD 169).

Nazwisko podstawowe *Joachim* pochodzi od tak samo brzmiącego im. *Joachim*, tj. hebrajskie imię teoforyczne *Jehōjāqīm* 'Bóg Jahwe wzmocni, wzniesie, podniesie, pokrzepi'. Formy patronimiczne to: *Joachimiak* i *Joachmiak* z zanikiem sylaby środkowej, powstałe za pomocą przyrostka *-ak*: *Chimak* i *Chimiak*, tworzone od końcowej części imienia; *Joachimczak* od *Joachimek* za pomocą wspomnianego przyrostka *-ak*; *Joachimczyk* od *Joachimek* za pomocą przyrostka *-ik*; *Joachimowicz* i *Chimicz* od *Joachim* przy zastosowaniu przyrostka *-(ow)icz*; *Chimkowski* to forma modelowa powstała przy użyciu przyrostka *-owski*.

Jóskowski

SNW podaje 352 osoby o nazwisku *Jóskowski*: 15 w woj. elbląskim, 249 gdańskim, 53 słupskim, 13 koszalińskim, 8 katowickim, 5 toruńskim, po 3 w chełmskim i wałbrzyskim, 2 zielonogórskim; w SNW (na płycie) 224 *Jóskowski*: w pow. kartuskim i wejherowskim; 179 *Jóskowska* w tychże pow.; 17 *Józkowski*: 2 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 7 koszalińskim, 5 katowickim, w SNW (na płycie) *Józkowski* 5 w pow. bytowskim, 1 w Koszalinie, na południu w Tychach; *Józkowska* 8 w pow. bytowskim, w Gdańsku i w Koszalinie.

Historycznie w r. 1773 w Mojuszu, pow. kartuski zanotowany został Andres *Joskowsky* (Heidn 354); wcześniej, w r. 1744 w księdze metrykalnej par. Strzepcz, pow. wejherowski zapisana została Dorothea *Juskowska*, w Sartawicach zaś pod Świeciem Jacobus *Josek* w r. 1783 (Damps 69), a we wspomnianej księdze par. Strzepcz w r. 1731 Martinus *Jozk*, a w r. 1742 Dorothea *Juskowa* (prawdopodobnie ta sama, co w dwa lata później figuruje jako *Juskowska*).

Nazwisko pochodzi od zdrobnionego imienia *Józek*, po kaszubsku *Jósk* z modelowym użyciem przyrostka *-owski*, ks. B. Sychta (Sych II 109) wśród licznych zdrobnień imienia *Józef* podaje właśnie z Kaszub środkowych formę *Józk*. Tamże również informacja, że *józczi* to 'okolica zapadła, przysłowiowymi deskami zabita' w ustach mieszkańców kilku wsi pow. kartuskiego i wejherowskiego, a *Józcë* to 'mieszkańcy [właśnie tylko co wspomnianych] *Józków*', gdzie według słów ks. Sychty *Co drëdżi człowiek w Józkach to Józk* (ib.). Próba ewentualnego łączenia nazwisk *Józk* i *Jóskowski* z n. wsi *Juszki* pod Kościerzyną nieprawdopodobna, bo to pierwotne *Uszki* od przezwiska smolarza *Uszko* (NP II 466–467). Inne nazwiska, pochodzące (ostatecznie) od im. *Józef* z SNW, por. s.v. *Józef*, *Józwa*.

Józef, Józwa, Józefat
i pochodne

SNW podaje 166 osób o nazwisku *Józef*: 122 w woj. opolskim, 37 katowickim; 25 *Józefat*: 16 w woj. krakowskim; 345 *Józefacki*: 6 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 88 lubelskim, 72 konińskim, 30 zielonogórskim, 25 tarnobrzeskim; 31 *Józefara*: 3 w woj. gdańskim,

20 rzeszowskim, 4 lubelskim; 632 *Józewczak*: 15 w woj. bydgoskim, 6 gdańskim, 2 słupskim, 155 leszczyńskim, 142 lubelskim, 128 poznańskim, 41 włocławskim; 374 *Józefczuk*: 1 w woj. elbląskim, 6 słupskim, 136 chełmskim, po 32 wrocławskim i zamojskim, po 23 bialskopodlaskim i katowickim; 1187 *Józefczyk*: 18 w woj. bydgoskim, 5 elbląskim, 27 gdańskim, 216 krośnieńskim, 210 krakowskim, 99 rzeszowskim, 59 poznańskim, 56 wałbrzyskim; 3019 *Józefiak*: 120 w woj. bydgoskim, 10 elbląskim, 79 gdańskim, 34 słupskim, 4504 kaliskim, 330 poznańskim, 192 konińskim, 132 wrocławskim; 7 *Józefin* w woj. bydgoskim; 63 *Józefiok*: 1 w woj. gdańskim, 47 katowickim, 10 kaliskim; 20 *Józefiuk*: po 7 w woj. elbląskim i białostockim; 2 *Józefka*: po 1 w woj. gdańskim i zamojskim; 143 *Józefko*: po 4 w woj. gdańskim i słupskim, 47 zamojskim; 95 *Józefkowicz*: 4 w woj. elbląskim, 45 włocławskim, 15 pilskim, 10 warszawskim; 19 *Józefoski*: 3 w woj. gdańskim, 7 katowickim, 5 płockim, 4 piotrkowskim; 3979 *Józefowicz*: 117 w woj. bydgoskim, 110 elbląskim, 143 gdańskim, 51 słupskim, 404 olsztyńskim, 298 warszawskim, 256 łódzkim, 236 ciechanowskim, 211 konińskim, 201 toruńskim, 187 wrocławskim, 137 płockim; 1529 *Józefowski*: 37 w woj. bydgoskim, 17 elbląskim, 37 gdańskim, 13 słupskim, 274 leszczyńskim, 144 poznańskim, 133 katowickim, 118 warszawskim; 234 *Józefów*: 15 w woj. elbląskim, 3 gdańskim, 74 legnickim; 54 *Józefski*: 5 w woj. gdańskim, 15 olsztyńskim, 12 ciechanowskim; 9 *Józekowski*: 6 w woj. gdańskim, 3 warszawskim; 24 *Józepczuk*: 5 w woj. bydgoskim, 3 gdańskim, 7 warszawskim; 18 *Józewicz*: 1 w woj. gdańskim, 7 opolskim, 4 krakowskim; 209 *Józiak*: 2 w woj. bydgoskim, 4 słupskim, 49 sieradzkim, 19 poznańskim; 42 *Józko*: 1 w woj. gdańskim, 19 konińskim, 8 warszawskim, 6 pilskim; 99 *Józkowiak*: 4 w woj. bydgoskim, 1 elbląskim, 49 poznańskim, 15 kaliskim; 97 *Józków*: 8 w woj. elbląskim, 5 gdańskim, 20 zielonogórskim, 14 wrocławskim; 178 *Józwa*: 14 w woj. bydgoskim, 12 słupskim, 29 opolskim, 27 zielonogórskim; 466 *Józwiak*: 29 w woj. bydgoskim, po 3 elbląskim i słupskim, 8 gdańskim, 24 włocławskim, 22 konińskim; 91 *Józwicki*: 5 w woj. gdańskim, 50 siedleckim, 16 lubelskim; 733 *Józwik*: 2 w woj. bydgoskim, 4 elbląskim, 8 gdańskim, 1 słupskim, 296 siedleckim, 139 płockim, 34 lubelskim, 22 olsztyńskim; 5 *Józwikowski*: 1 w woj. słupskim, 2 wrocławskim; 5 *Józwiuk*: 1 w woj. gdańskim, 4 białostockim; 20 *Józwowiak*: po 2 w woj. bydgoskim i radomskim, 16 pilskim; 117 *Józwowicz*: 2 w woj. słupskim, 55 białostockim, 23 olsztyńskim; 69 *Józwowski*: 15 w woj. elbląskim, 2 gdańskim, 22 ciechanowskim; 142 *Józko*: 7 w woj. elbląskim, 13 gdańskim; 162 *Józków*: 1 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 4 gdańskim, 28 wrocławskim; 19 729 *Jóźwiak*: 906 w woj. bydgoskim, 139 elbląskim, 568 gdańskim, 211 słupskim, 2737 łódzkim, 2571 poznańskim, 1954 płockim, 1403 warszawskim, 985 konińskim, 526 lubelskim; 477 *Jóźwiakowski*: 24 w woj. bydgoskim, 15 gdańskim, 3 słupskim, 89 konińskim, 56 poznańskim; 14 *Jóźwiarski*: 13 w woj. bydgoskim, 1 katowickim; 6226 *Jóźwik*: 89 w woj. bydgoskim, 107 elbląskim, 95 gdańskim, 127 słupskim, 599 lubelskim, 543 warszawskim, 366 radomskim, 353 siedleckim, 269 bialskopodlaskim; *Jóźwikiewicz*: 3 w woj. elbląskim, 9 pilskim; 153 *Jóźwikowski*: 4 w woj. elbląskim, 1 gdańskim, 25 słupskim; 174 *Jóźwiuk*: 3 w woj. bydgoskim, 15 gdańskim; 10 *Jóźwowski*: 1 w woj. elbląskim, 4 ciechanowskim; 25 *Jóżko*: 1 w woj. elbląskim, 12 gdańskim; 166 *Jóżwiak*: 3 w woj. bydgoskim, 7 gdańskim, 16 słupskim, 13 konińskim; 16 *Jóżwicki*: 1 w woj. gdańskim, po 2 lubelskim, radomskim, skierniewickim i wałbrzyskim; 88 *Jóżwik*: 8 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 1 gdańskim, 2 słupskim, 16 radomskim, 11 kieleckim.

Mamy formy patronimiczne, powstałe przy użyciu przyrostka: *-ak*: *Józefiak*, w postaci „śląskiej" *Józefiok*, *Józewczak*, *Józiak*, *Józkowiak*, *Józwiak*, *Jóźwiak*, *Józwowiak*; *-ik* i pochodnym *-(cz)yk*: *Józwik*, *Jóźwik*, *Józewczyk*; *-(cz)uk*: *Józewczuk*, *Józefiuk*, *Józepczuk*, *Józwiuk*, *Jóźwiuk*; *-owicz*: *Józewkowicz*, *Józefowicz*, *Józewicz*, *Józwowicz*, *Józwikiewicz*, *Jóźwikiewicz*; *-ko*: *Józko*, *Józefko*; *-in*: *Józefin*; formacje modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Józefacki*, *Józefski*, *Józefoski*, *Józekowski*, *Józwicki*, *Jóźwiarski*, *Jóźwikowski*, *Józwowski*; formy w postaci przymiotników dzierżawczych *Józefów* i *Józ(w)ów*.

Podstawowe nazwisko *Józef* pochodzi od dwuczłonowego sthebr. im. teoforycznego *Josep*: w I członie występuje skrótowo *jo* z dłuższego *jeho*, a to wszystko im. Boga *Jahwe*, a w członie II czasownik *jasaf* 'przydać, pomnożyć'; im. więc znaczyło 'niech Bóg pomnoży (dobra)' lub 'niech Bóg przyda (syna)' (KIS III 343) lub też 'niech Bóg doda więcej dzieci' (BNOT 159); *Józwa* i formy pochodne od takiejże postaci stpol. i dziś gw.

Julke, Juhlke, Jü(h)lke, Julka, Julkowski, Jujka i podobne

SNW podaje 89 osób o nazwisku *Julke*: 5 w woj. bydgoskim, po 3 elbląskim i toruńskim, 52 gdańskim, 8 słupskim, 4 katowickim, 3 toruńskim; 7 *Jühlke* w woj. bydgoskim; 9 *Jülke* w woj. bydgoskim; 2 *Julkie* w woj. elbląskim; 8 *Juhlke*: po 1 w woj. bydgoskim i elbląskim, 6 słupskim; 7 *Julka* w woj. gdańskim; *Julko* 0; *Julkowicz* 0; 214 *Julkowski*: 45 w woj. bydgoskim, 2 elbląskim, 27 gdańskim, 65 poznańskim, 27 toruńskim; 3 *Julkiewicz* w woj. szczecińskim.

Historycznie omawiane nazwisko często zapisywane było w księgach metrykalnych par. Jeleńcz pod Tucholą, podam tu tylko wybrane zaświadczenia: contr.[axi] matrimonium inter Georgium *Julek* de Komorza 1723; Andreas filius Andreae et Mariannae *Jülkow* de Słupy 1768; Andreas *Jülk* de Słupy 1769; Andreae *Julk* et Mariannae filius Andreas 1772; Michaelis *Jülk* et Annae de Brzuchowo filius Andreas 1771; coloni Andreae *Jülka* et Mariannae filius Laurentius de Słupy 1777; Marianna *Julkowna* de Słupy 1783; Gertruda *Julkin* virgo de Słupy 1786 i wiele innych, najczęściej jako *Jülk*; *Julkin* jest niem. formą feminatywną od *Jul(e)k*, jak *Lehrerin*, *Schülerin* 'nauczycielka, uczennica' od *Lehrer*, *Schüler* 'nauczyciel, uczeń' (zapisy źródłowe od J. Szuty). W r. 1836 na mapie właścicieli w St. Cerkwicy (Kosznajderia) figuruje jako właściciel *Jühlke* (Rink 32).

Biorąc pod uwagę nazwiska typu *Bieschke*, *Maschke*, *Reschke*, które pochodzą od form typu *Biesz(e)k*, *Masz(e)k*, *Resz(e)k*, powstałych jako zdrobnienia od imion pełnych *Benedykt*, *Maciej*, *Radosław* (na Pomorzu *Redosław*), najprościej byłoby powiedzieć, że formą wyjściową jest tu *Julek*, zniemczony przez odwrócenie przyrostka *-ek* na dolnoniem. *-ke*: *Julke*, potem spolszczony przez wymianę końcowego *-e* na *-a*: *Julka*. Jednak postać *Julek* notowana u 5 osób w woj. wałbrzyskim. Może więc formą wyjściową jest zatem zdrobnione imię *Julka* od *Julia* (*Julek* brałby oczywiście początek jako zdrobnienie od imienia *Juliusz* lub *Julian*). *Julkowski* jest formą modelową powstałą od *Julek* czy *Julka* za pomocą przyrostka *-owski*. Od im. *Julian*, utworzonego w łac. za pomocą przyrostka *-ianus*, właściwego do tworzenia nazw wyzwoleńców i adoptowanych od im. *Iulius* (z czego pol. *Juliusz*), notowane także nazwiska: 9 *Julian* w woj. wałbrzyskim,

1 *Juliano* w woj. olsztyńskim, 5 *Julianowicz*, utworzonych za pomocą patronimicznego przyrostka *-wicz*; 19 *Julianów*: po 4 w woj. słupskim i jeleniogórskim, 9 legnickim, 2 wrocławskim; 15 *Julicki*: 7 w woj. elbląskim, 4 ciechanowskim, 3 olsztyńskim, utworzone od podstawowej formy *Julik* 0 za pomocą przyrostka *-ski* i inne.

Wskutek upodobnienia (asymilacji) *l* do początkowego *J* powstało nazwisko *Jujka* 405: 11 w woj. gdańskim, 3 słupskim, 145 poznańskim, 76 pilskim; 14 *Jujko*: 10 w woj. gdańskim, 4 szczecińskim; forma pochodna *Jujeczka* 232: po 1 w woj. bydgoskim i gdańskim, 163 poznańskim, 22 gorzowskim.

Junik, Juniak, Juniewicz, Juńczyk
i podobne

SNW podaje 439 osób o nazwisku *Junik*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 4 gdańskim, 6 słupskim, 80 wrocławskim, 55 kaliskim, 33 jeleniogórskim, 32 wałbrzyskim; 68 *Juniak*: 7 w woj. bydgoskim, 2 gdańskim, 20 ostrołęckim, 13 wrocławskim, 12 łódzkim; 401 *Junak*: 1 w woj. bydgoskim, 3 elbląskim, 19 gdańskim, 68 gorzowskim, 60 bialskopodlaskim, 35 jeleniogórskim; 4 *Junas*: 3 w woj. słupskim, 1 warszawskim; 5 *Junasz*: 4 w woj. słupskim, 1 lubelskim; 16 *Juny*: 8 w woj. zielonogórskim, 4 poznańskim, 2 szczecińskim; 13 *Junyk* w woj. bydgoskim; 145 *Juńczyk*: 7 w woj. bydgoskim, 9 słupskim, 35 bialskopodlaskim, po 17 warszawskim i olsztyńskim; 63 *Junczyk*: 5 w woj. bydgoskim, 2 słupskim, 15 bialskopodlaskim, 12 łódzkim; 205 *Juński*: 163 w woj. gdańskim, 1 słupskim, 11 łódzkim; 18 *Junikowski*: 6 w woj. elbląskim, 5 koszalińskim, 4 poznańskim, 3 olsztyńskim; 304 *Juniewicz*: 11 w woj. bydgoskim, 37 elbląskim, po 27 gdańskim i suwalskim, 17 słupskim; 213 *Juncewicz*: 1 w woj. elbląskim, 4 gdańskim, 5 słupskim, 72 zielonogórskim, 34 jeleniogórskim, 22 wrocławskim, 18 szczecińskim; 22 *Juncewski*: 16 w woj. bydgoskim, po 3 pilskim i toruńskim; 46 *Junczewski*: 13 w woj. bydgoskim, 9 legnickim, 7 pilskim.

W r. 1560 w Krępie Kaszubskiej, pow. lęborski zanotowany został Greger *Junike*, w Łęczycach Georg *Junike* (WD 408, 413); w r. 1712 w Łęczycach odnotowani zostali *gburzy*: Peter *Junecke* i Hans *Junecke*; ciż wcześniej, w latach 1703–1711 (F XLVI 75, 92, 93, 98).

Podstawowym nazwiskiem jest tu *Juny*, pochodne od stpol. przymiotnika *juny* 'młody', por. ros. *junyj* 'młody', *junosza* 'młodzieniec'; *Juniak*, *Juniewicz* i *Junik* to formy patronimiczne, utworzone za pomocą przyrostków *-ak*, *-ewicz* oraz *-ik*; *Juńczyk*, utworzone od *Juniec*: 13 osób poza Pomorzem Gdańskim przy użyciu podanego przyrostka *-ik*; w historycznych zapisach stwierdzamy wahania co do form *Junik* i *Junek* (por. 9 osób o nazwisku *Junek* poza Pomorzem Gdańskim); *Junas* i *Junasz* powstały przy użyciu przyrostków znamionujących *-as*, por. *Gołas* i *brudas* oraz *-asz*.

Juszkiewicz, Juszkowicz, Juszko
i podobne

SNW podaje 2683 osób o nazwisku *Juszkiewicz*: 50 w woj. bydgoskim, 49 elbląskim, 101 gdańskim, 47 słupskim, 330 suwalskim, 150 warszawskim, 148 zielonogórskim, 130 pilskim, 97 koszalińskim, 69 olsztyńskim, 64 tarnowskim, 53 wrocławskim, 50 kieleckim, 36 sieradzkim; 10 *Juszkowicz*: 5 w woj. krakowskim, 3 wałbrzyskim, po 1 katowickim i nowosądeckim; 1078 *Juśkiewicz*: 21 w woj. bydgoskim, 9 elbląskim, 12 gdańskim, 27 słupskim, 134 łódzkim, 77 zamojskim, 66 lubelskim, 61 leszczyńskim, 56 warszawskim, 53 wrocławskim, 51 katowickim, 39 konińskim; *Juszek* 0; 353 *Juszko*: 6 w woj. bydgoskim, po 18 elbląskim, jeleniogórskim i wałbrzyskim, po 35 gdańskim i olsztyńskim, 8 słupskim, 24 suwalskim; w woj. lubelskim 2 *Juszko* vel Pidek; 1 *Juszko* vel Pitek; *Juschkewitz* 0.

Historycznie na Pomorzu Gdańskim w r. 1662 Samuel *Juszkiewicz* zapisany został w Lubiszewie, pow. tczewski; w ziemi opoczyńskiej G. Surma spotkała w źródłach z r. 1890 Agnieszkę *Juśkiewicz*.

Nazwiska *Juszkiewicz*, *Juszkowicz* i *Juśkiewicz* są formami patronimicznymi (odojcowskimi), utworzonymi za pomocą przyrostków *-ewicz* i *-owicz* od wcześniejszej formy *Juszek* czy *Juszko*. Malec (Mal III 253) wynotowała z SSNO i opracowała imię *Juszek* z r. 1384 z Kresów Południowo-Wschodnich i podstawowe *Jusz* od r. 1431 z Małopolski i z tychże kresów, objaśniła je jako formy imion zdrobnionych od im. *Jerzy*, można by też myśleć o im. *Julian* i *Justyn*. Profesor E. Wolnicz-Pawłowska podpowiada (w recenzji wydawniczej) ukr. *Juszko* od im. *Juszko* < *Juchym* 'Eufemiusz'. Constantia *Juszkowa* i Laurentius *Juszkie* zapisani zostali w księdze metrykalnej par. Reda w r. 1813 (AP XVIII, księga niepaginowana). Na Pomorzu znane było historycznie nazwisko *Juszek* i *Juszko* od *Uszko*, *Uszek* z początkowym (protetycznym) *J-*, o którym pisałem w NP II 466–467. Mączyński (*Nazwiska łodzian*, Łódź 1970, s. 87) wśród mieszkańców Łodzi zapisał nazwisko *Juszka* od r. 1607 do 1794 i pochodne *Juszkiewicz* od r. 1636, w tym też ks. Franciszka *Juszkiewicza* (pisanego *Juskiewicz*) w r. 1653.

Juwa, Juwan, Juwko

SNW podaje 100 osób o nazwisku *Juwa*: 4 w woj. bydgoskim, po 15 gdańskim i tarnowskim, 27 rzeszowskim, 12 wrocławskim, 8 szczecińskim, 7 opolskim, 6 tarnobrzeskim; 4 *Juwan*: po 2 osoby w woj. lubelskim i zamojskim; *Juwka* 0; 28 *Juwko*: 3 w woj. gdańskim, 15 bialskopodlaskim, 6 warszawskim, po 2 jeleniogórskim i poznańskim.

Warianty *Juwka* i *Juwko* powstały od *Juwa* za pomocą przyrostków *-ka* i *-ko*; podstawowe nazwisko *Juwa* pochodzi od im. *Juwa*, które oparte jest na nazwie naczelnego bóstwa rzymskiego *Jupiter* albo *Jowisz*, po łac. *Iūppiter* albo *Iūpiter*, w dop. *Iov-is* z dawną formą mian. *Diēspiter*, jak gr. *Zeús patēr* 'ojciec Zeus', pana nieba i ziemi, któremu poświęcony był dąb, a z ptaków orzeł (Kr 462). Na tym teonimie 'nazwie bóstwa' oparte są imiona żeńskie *Jov-ita* (w SIW 4441 kobiet), *Juw-ita*, *Juw-eta* (po 1 kobiecie), *Jov-ita* (3), męskie *Jowisz* (1) i *Jowo* (1). Kościół czci św. Juwina, pasterza i pustelnika, św. Jowiana, męczennika trewirskiego z III w., Cerkiew Prawosławna obchodzi 16 I

św. Jowilli; w latach 363–364 cesarzem rzymskim był Jowian; w IV w. działał w Rzymie błędnowierca Jowinian, w SI 144 podane imiona *Jowian*, *Jowin*, *Jowinian* z odpowiednikami w wielu jęz. europejskich. *Jowisz* więc wchodził często do imiennictwa osobowego, podobnie jak inne bóstwa grecko-rzymskie, np. *Atena*, *Afrodyta*, *Apollo*, *Wenus* i inne. Imię *Juwa* to zdrobnienie jednego z imion szerzej rozbudowanych z członem *Jow-*, *Juw-*.

SSNO II 511 podaje n.os. *Juwel* z r. 1336 z Wielkopolski, którą Z. Klimek (SEMot V 116) wywodzi ze średnio-wysoko-niem. *jūbel* 'radość, radosna pieśń nabożna' z przejściem *b* w *v*, co często zachodzi we wielu jęz. indoeuropejskich, w tym także w dialektach niem. Można by bowiem powiedzieć, że to forma pochodna od *Juwa*, utworzona za pomocą przyrostka *-el*.

INDEKS

A

Absztajn 26
Achtenberg 26
Adalbert 25, 26, 54
Adam 21, 22
Adamcewicz 21, 22
Adamczak 21, 22
Adamczewski 21
Adamienko 21
Adamik 21
Adamin 21, 22
Adamiszok 21, 22
Adamiszyn 21, 22
Adrian 23, 24
Adrjanek 23
Adrjaniak 23
Adrjanowski 23
Adrych 23, 24
Afenda 26
Albert 24
Alberta 24
Alberti 24
Albertini 24
Alberty 24
Albracht 25
Albrecht 24, 25, 164
Albrechtowicz 24, 25
Albrzykowski 24, 25
Alwin 26
Alwinger 26
Amberg 9, **26**, 70
Ambrust 26
Ampel 168
Amsztat 27
Amsztejn 27
Anbek 27
Anbild 27
Andag 26, 27
Anderwald 27
Anderweit 27
Anderwola 27
Andryk 30
Andrykiewicz 30
Andrykowski 30
Andrys 30, 31
Andrysek 30
Andrysewicz 30
Andrysiak 30, 31
Andryskowski 30, 31
Andryszak 30, 31
Andryszewski 30
Andryś 30
Angelo 31
Angieł 31
Anioł 31
Anioła 31
Aniołczyk 31
Aniołek 31
Aniołkowski 31
Ankier 32
Ankierski 32
Ankiersztajn 32
Anwajler 27
Anwaler 27
Arcab 32
Arcaba 32
Arcabowicz 32
Armata 33
Armatowski 33
Armatyś 33
Asmus 170, 226
Assenberg 27
Aubrecht 24, 25
Ausbach 27
Ausbiter 27
Ausdajczer 27
Ausenberg 27
Ausfeld 27
Ausland 27
Auslender 27
Austen 33
Austin 33
Austyn 33

B

Bac 33, 35
Baca 33, 35
Bacdorf 33, 35
Bacejewski 33
Bacewicz 33
Bach 35, 36, 101
Bachowicz 35, 36
Bachowiec 35, 36
Bachowski 35, 36
Baciak 33, 35
Baciński 33
Bacior 33, 35
Bacisz 33, 35
Bäcker 48, 49
Bacz 33–35
Bacza 33, 34
Baczewicz 34
Baczewski 34
Baczko 34
Baczkowski 34, 35
Baczmański 34, 35
Baczor 34, 35
Baczulis 34
Baczyński 34, 35
Baczysz 34, 35
Bać 33, 34

Baehr 36
Baer 36
Baermann 36
Bahr 36
Bajbert 28
Bajbus 37
Bajdrek 28
Bajfus 28
Bajgot 28
Balbier 40
Balbierz 40
Balbus 36, 37
Balbusa 36, 37
Balbuza 36, 37
Balwierz 40
Banach 38
Banachiewicz 38
Banachowski 38
Banacki 38
Banak 38
Banas 38
Banasz 38
Bar 36, 189
Baran 38, 39
Baranek 38, 39
Baraniak 38
Baranicz 38, 39
Baraniecki 38, 39
Baranienko 38, 39
Baraniok 38
Baraniuk 38, 39
Baranow 39
Baranowicz 39
Baranowski 39
Barańczak 38, 39
Barańczuk 39
Barańczyk 39
Barański 38, 39
Barbier 40, 206
Barlak 40
Barlakowski 40
Barlasz 40
Barleski 40
Barlewicz 40
Barlik 40
Barnaś 41
Barnat 41
Barnatowicz 41
Barnet(t) 41
Bartman(n) 41, 67
Bartmanowicz 41, 42
Bartmański 41, 42
Bartos 42, 43
Bartosewicz 42
Bartosiak 42, 43
Bartosiewicz 42
Bartosik 42, 43
Bartosiński 42, 43
Bartosiuk 42, 43
Bartosz 42, 43
Bartoszak 42
Bartoszek 42, 43
Bartoszewicz 42, 43
Bartoszewski 42, 43
Bartoszkiewicz 42
Bartoszko 42
Bartoszuk 42, 43
Bartoszyński 42, 43
Bartus 42, 43, 265
Bartusiak 43
Bartusz 42, 43
Bartuszewski 43
Bartuszyński 43
Bartuś 43
Barylski 43, 44
Baryła 43, 44
Baryłka 43, 44
Baryłko 43
Baryło 43, 44
Baryłowicz 43
Baryłowski 44
Bas(s)ner 44
Basz 33–35
Baszun 34
Baszuro 34
Baszyński 34, 35
Baś 33–35
Baśka 34
Bata 44, 45
Bathis 44
Batich 44, 45
Batiuk 44, 45
Batka 44, 45
Batke 44
Batkiewicz 44, 45
Batko 44, 45
Batkowski 44, 45
Batog 44, 45
Batz 33–35
Baudouin 86
Baula 45
Baule 45
Baulek 45
Baum 72, 85
Bauman 45, 46
Baumans 45, 46
Bauss 46
Bausz 46
Bauszke 46
Bautembach 46, 47
Bautenbach 46
Bautsz 46
Bautz 46
Bautzke 46
Bauza 46
Bauża 46
Baza 33, 34, 48
Bazan 34, 35
Bazaniak 34
Baze 34
Bazelak 47, 48
Bazelski 47, 48
Bazuchowski 48
Bazunka 48
Bazyl 47, 48
Bazylak 47, 48
Bazylczuk 47, 48
Bazylczyk 47, 48
Bazylewicz 47, 48
Bazylewski 47, 48
Bazyli 35, 47, 48
Bazyluk 47, 48
Bądz 49
Bec 52
Becker 48, 49
Becmer 49
Becmerowicz 49
Becmerski 49
Becz 52
Bedka 63
Be(e)low 50, 51, 71
Beetz 52
Behm 55, 56
Behmke 55
Behrendt 58, 59
Behrens 58
Be(h)ring 52
Be(h)ring(i)er 52
Beihoff 28
Bejm 55, 56

Bejma 55, 56
Bekier 48, 49
Bekker 48
Belach 53
Belaczyk 53, 54
Belaj 53, 54
Belak 53, 54
Belau 50, 51, 71
Bel(l)a 53
Beller 53, 54
Bellerman 53, 54
Belman 53, 54
Belowski 53, 54
Belski 53, 54
Belt 54, 55
Belta 54, 55
Beltek 54
Belter 54, 55
Beltrowski 54, 55
Bełtacz 55
Bełtaczka 54
Bełtek 54, 55
Bełtkiewicz 55
Bem 55, 56, 85
Bemel 56
Bemisz 56
Bender 56, 57
Benderowicz 56, 57
Benderski 56, 57
Benderyszyn 57
Benderz 56
Benet 57
Benetkiewicz 57
Ben(n)ert 57
Benta 57, 58
Bentek 57
Bentelman(n) 57
Benter 57
Bentka 57, 58
Bentkiewicz 57, 58
Bentkowski 57, 58
Beranek 38, 39
Bereit 58
Berend 58, 59
Berent 58, 59
Berenthal 59
Berg 60, 155, 231
Berger 60
Bering 52
Beringer 52
Beringier 52
Bernat 29, 41
Bernatas 41
Bernatowicz 41
Bernatowski 41
Berndt 58, 59
Berner 60
Bert 28, 29, **60**, 61
Bertel 61
Bertelman 61
Berth 60
Berthelsen 61
Berthold 60
Bertling 61
Bertmann 60, 61
Bertmańska 60
Bertram 62
Bertrand 62
Bertrant 62
Besdech 70
Beskow 62
Besków 62
Bessel 62
Besseling 62
Bessler 62
Besuch 70
Betania 275
Bethge 63
Bethke 63
Betin 63
Betka 63
Betke 63
Betk(i)er 64
Betko 63
Bet(t)ina 63
Bet(t)yna 63
Betyn 63
Betz 52
Beus(z) 9, **64**, 67, 69, 103, 161
Bewersdorf(f) 69
Beym 55, 56
Bezduch 70
Bezduda 70
Bezdura 70
Bezdurowicz 70
Bezdziak 70
Bezdziczek 70
Bezdziecki 70
Bezdzik 70
Bezegłów 70
Bezgembluk 70
Bezgęblak 70
Bezgębluk 70
Bezgiel 70
Bezhubka 70
Bezkada 70
Bezled 70
Bezład 70
Bezłada 70
Bezmaterna 70
Bezmaterny 70
Bezmian 70
Beznard 70
Beznic 70
Beznosenko 70
Beznosienko 70
Beznosik 70
Beznosikow 70
Beznosiński 70
Beznosiuk 70
Beznoski 70
Beznosko 70
Beznosy 70
Beznoszczak 70
Bezpierszcz 70
Bezpietka 70
Bezpięta 70
Bezpiętka 70
Bezraczko 70
Bezrak 70
Bezrączko 70
Bezrąk 70
Bezruch 70
Biber 81
Biczek 120
Biczk 120
Biecke 119, 120
Biecki 120
Bieda 167
Biedka 167
Bielawa 50–52, **70**, 71
Bielawiec 51, 70
Bielawski 51, **70**, 71
Biener 74
Bienert 74
Bier 71–73
Bierwald 73
Biezdieneżna 70
Biezrukawa 70
Biezubienok 70

Biezwiercha 70
Bigocki 73
Bigoda 73
Bigot 73
Bigott 73
Bilow 50, 51, 71
Bim 55
Bime 55
Binder 73, 74
Bindera 73, 74
Binderman(n) 73, 74
Biner 74
Binerowski 74
Bingen 75
Binger 75
Bingier 75
Bir 71
Bira 71
Birbach 72
Birbał 72
Birbaum 72
Bircholz 72
Birenbaum 72
Birencwaja 72
Birencwajg 72
Birr 71, 72
Birubaum 72
Bistram 75, 76
Bistran 75
Bistrom 75
Bistroń 75
Bistry 76
Bitner 76, **112**
Bit(t)ner 76, 112, 113
Biwer 69
Blaszke 79, 80
Blaszkowiak 79
Blażk 79
Blisse 77
Bloch 77, 78
Block 77, 78
Blockhaus 77, 78
Blok 77, 78
Blokus 77, 78, 101
Blokuszewski 77
Blom 78, 79
Bloma 78, 79
Blomkwiat 78, 79
Bluhm 78, 79
Blum 78, 79
Bluma 78, 79
Blumka 78, 79
Blumkowski 78, 79
Błaszak 79, 80
Błaszk 79, 80
Błaszka 79
Błaszke 79
Błaszkiewicz 79
Błaszko 80
Błaszkowski 79–81
Błaży 79, 80
Bobecki 95
Bobek 95
Bober 81, 82
Boberek 81
Bobke 95
Bobko 95
Bobkowski 95
Bobrek 81, 95
Bobriusz 81
Bobrocki 81
Bobrowski 81, 82
Bobrucki 81, 82
Bobruk 81
Bobrukiewicz 81, 82
Bobryk 81
Bobrzecki 81, 82
Bobrzek 81
Bobrzyński 81
Bochański 83
Bochen 82, 83
Bochenek 82, 83
Bochenski 82
Bochiński 82
Bochnacki 82, 83
Bochniarz 82, 83
Bochno 82, 83
Bochnowski 82
Boelter 54
Boem 55, 56
Bogacki 83, 84
Bogacz 83, 84
Bogaczewicz 83, 84
Bogaczyk 83, 84
Bogaczyński 83
Bogurski 84
Bogurzyński 84
Bogus 84, 85
Bogusch 84, 85
Bogusiak 85
Bogusiewicz 85
Boguski 85
Bogusz 84, 85
Boguszewicz 85
Boguszka 85
Boguszyński 85
Boguś 84, 85
Böhlau 50
Bohm 56, **85**
Böhm 55, 56
Bohn 66, 87, 88
Bolduan 85, 86, 220
Bollman(n) 87
Bon 87, 88, 104
Bona 87, 88, 90, 198
Bone 87, 88
Boniak 87
Bonic 87, 88
Bonich 87, 88
Boniecki 87, 88
Bonifacy 87
Bonifaczuk 87, 88
Bonifatiuk 87, 88
Bonik 87, 88
Bonikowski 88
Bonin 87–**89**,90
Boniński 89, 90
Bonisława 90
Bonisławski 90
Bonke 88
Borau 90
Borawa 90
Borchacz 116, 117
Borchard 90, 91
Borchardt 90, 91, 116, 117
Borchart 91, 117
Borchelt 117
Borchert 91, 117
Borchman(n) 91, 92
Borhard 90, 91, 117
Born 92
Borna 92
Bornas 92
Bornaś 92
Bornat 92
Borner 92
Bornik 92
Borow 90
Borowa 90
Borschke 93

Borsich 93
Borsig 93
Borsik 93
Borsk 93
Borski 93
Borskowicz 93
Bort 93
Borta 93
Bortkiewicz 93
Bortko 93
Bortkun 93
Bortnik 93
Borut 94
Boruta 94
Borutka 94
Borutko 94
Borutyński 94
Botner 76, 77, 113
Böt(t)cher 64, 74, 77, 249, 250, 251
Bożedaj 94
Bożedajek 94
Bożydaj 94
Bób 95
Bóbski 95
Bracha 95, 96
Brache 95, 96, 237
Brade 97
Bradel 97
Brad(t)ke 96
Brajtenbach 101
Brajting 102
Brajtkopf 101
Brajtmajer 102
Brajtman 102
Braka 95, 96
Braman 97
Bramański 97
Brambor 97, 98
Bramdenbura 97
Brandebur 97
Brandebura 97
Brandenburg 97, 98
Brandenburger 97
Brandenburski 97, 98
Branderburg 97
Bratek 96
Bratka 96
Bratke 96
Bratko 96
Brauer 98
Braun 99, 110, 111
Braunek 99
Brauner 99, 110
Braunert 110
Brauns 99, 110
Brauń 99
Bregiel 100
Bregielski 100
Breintenbach 101
Breitanbach 101
Breitenbach 100, 101
Breitenfeld 100, 101
Breitholz 103
Breitkrenz 102
Breitkreutz 102
Breitstein 100
Breitszeidel 102
Brejtfus 101
Brejtus 101
Breuel 100
Brewus 103
Brewuz 103
Brikner 108
Broc 103, 104
Broca 103, 104
Brociak 103
Brociek 103
Brocik 103
Brocki 104, 105
Broda 105
Brodzki 104
Brok 104, 105, 108
Broka 105
Brokowski 105
Brom 105
Bromir 105, 106
Bromirski 105
Bromisz 105, 107
Bromond 106
Bromont 106
Bromund 106
Brosch 106, 107
Broschk 106
Brosiński 106, 107
Brosloff 106, 107
Brosław 105, 106
Brosławski 106, 107
Brosowski 106, 107
Bros(s)e 106, 107
Brosz 106, 107
Broszek 106
Brot 28, **107**
Brotaj 107
Brotkiewicz 107
Brotko 107
Broton 107
Brotz 103
Broza 103, 104
Bruch 52, **108**
Bruchman(n) 108
Bruck 108
Bruckner 108
Bruer 98
Bruessau 108
Brug(g)emann 108
Brug(g)er 109
Brugier 109
Bruk 108
Brun 99, 100, **110**, 111
Bruna 99, 110, 111
Brunat 99, 100, **110**, 111
Brunatny 111
Brune 99, 110, 111
Brunecki 99
Bruner 99, **110**
Brunert 110
Bruni 110
Bruniec 99
Bruniecki 99
Brunka 99, **110**, 111
Brunkalla 99
Brunke 99, 111
Brunkiel 99
Brunkowski 99, 100
Brunn 99, **110**, 111
Brunner 99, 110
Brunowicz 99
Bruns 99, 110
Brunsch 99
Brunsz 99
Brussow 108
Brykman 108
Brykner 108
Buchowiec 114, 115
Buchowiecki 115
Budda 111, 112
Budde 111
Budek 111, 112
Budka 111, 112

Budkiewicz 111, 112
Budko 112
Budkowski 112
Budnar 112
Budnarowski 112
Budner 112
Budnerski 112
Buettner 76
Bühner 74
Bukowiec 113, 114
Bukowiecki 113, 114
Bukowski 113–115
Bulawa 50
Bulera 116
Bulerski 116
Bulgrin 115, 116
Bul(l)er 116
Bul(l)man(n) 116
Bulmański 116
Bulow 50
Bunger 75
Burchacz 116, 117
Burchad 116, 117
Burchard 116, 117
Burchatz 116, 117
Burgardt 116, 117
Burgat 116, 117
Burghard 91, 116, 117
Burghardt 90, 91, 116, 117
Burghart 91, 116, 117
Burgiel 116
Burglin 115, 116
Burhardt 90, 91
Burkwicz 118
Burzan 118
Butner 76, 77, 113
Butow 118, 119
Butowski 118, 119
Büttner 76, 77, **112**, 113
Bużan 118
Bużanowski 118
Bużańczyk 118
Bużański 118
Byczek 119, 120
Byczk 119, 120
Byczke 119
Byczko 119, 120
Byczkowski 119, 120
Byczuk 119, 120
Byczyk 119, 120
Byk 119, 120
Bykowicz 119, 120
Bym 55, 56
Byner 74
Bynert 74
Bynger 75
Bystra 120, 121
Bystranowski 75
Bystrański 75
Bystrek 120, 121
Bystroń 75, 76, 125, 144
Bystroński 75
Bytnar 76, 77, 113
Bytner 76, 77, **112**, 113
Bytnerowicz 76, 77
Byt(t)ner 76, 77, 112, 113
Byzdra 120, 121

C

Cap 121, 122
Capa 121, 122
Capra 122
Caspari 122, 123
Cechosz 131
Cerbel 123
Chaba 123
Chabalewski 123, 124
Chabałowski 123, 124
Chabasiński 123
Chabowski 123
Chałas 127, 239, 252
Chamer 124, 125
Chamera 124
Chamerek 124
Chamerka 124
Chamerke 124
Chamier 124, 125
Chechła 125
Chechłacz 125, 126
Chechłek 125
Chechłowski 125
Chełczyński 130, 131
Chełek 130, 131
Cherek 126, 127, 252
Chilkiewicz 130, 131
Chiłła 130
Chimiak 275, 276
Chimicz 275, 276
Chimkowski 275, 276
Chince 249
Chirek 126, 127
Chirko 126
Chirkowski 126, 127
Chlebowski 107
Chlebuś 107
Chmara 127, 128
Chmarny 127
Chmarowski 127, 128
Chmarzewski 127, 128
Chmarzyński 127, 128
Chmura 127, 128
Chmurczyk 128
Chmurowicz 128
Chmurowski 128
Chmurzewski 128
Cholch 128
Cholcha 128
Cholk 251
Chom 129
Choma 129, 130, 255
Chomica 129, 130
Chomicki 129, 130
Chomiczewski 129
Chomik 129, 130
Chyla 130
Chylak 130, 131
Chylik 130, 131
Chyliński 130, 131
Chyll 130
Chyła 130, 131
Chyłek 130, 131
Chyłka 130
Chyłła 130
Chynczewski 249
Cichosz 131
Cichus 131
Cichy 131, 132
Cilsdorf 136
Cis 132, 133
Cischke 132
Ciski 132
Ciskowski 132
Ciszkowski 132
Ciupa 133, 134
Ciupak 133, 134
Ciupalski 133, 134
Ciupała 133
Ciupan 133
Ciupczak 133, 134
Ciupczyk 133, 134

Ciupek 133, 134
Ciuper 133, 134
Ciupera 133
Ciupiak 133
Ciupina 133, 134
Cuban 29
Cubar 29
Cubek 29
Cuber 29
Cubernat 29
Cubier 29
Cubuch 29
Cuchor 29
Cugecher 29
Cumber 30
Cybula 134, 135
Cybulak 134
Cybulewski 134
Cybulin 134, 135
Cybuliński 134
Cybulko 134
Cybulski 134, 135
Cybułka 134
Cychner 135
Cychnerski 135, 136
Cychosz 131
Cyls 136
Cylsdorf 136
Cyrklaf(f) 136, 137
Cyski 132
Cyszek 132
Cyszka 132
Cyszke 132
Czarnacki 137, 138
Czarnak 137, 138
Czarnas 137, 138
Czarnata 137, 138
Czarnek 137, 138
Czarniak 137, 138
Czarniec 139
Czarniejewski 138
Czarniewicz 138
Czarniga 138
Czarnik 137, 138
Czarnikowski 138
Czarnota 137, 138
Czarnuch 138
Czarnul 138
Czarnuszewicz 138
Czarny 137, 138
Czarnyjan 137, 138
Czarnylas 137, 138
Czarnysz 137
Czarnywojtek 137, 138
Czerniec 138
Czyszek 132
Czyszka 132
Czyszkowski 132
Czyż 139
Czyżak 139
Czyżan 139
Czyżanowski 139
Czyżek 139
Czyżewicz 139
Czyżewski 37, **139**
Czyżyk 139

D

Dambe 140
Dambecki 140
Dambek 140
Dambski 140
Danciger 208
Dąb(e)k 140
Dąbro 141
Dąbrowa 141
Dąbrowiak 141
Dąbrowko 141
Dąbrowo 141
Dąbrowski 141, 233
Dąbrówka 138, **141**
Dec 142, 234
Deca 142
Deć 142
Dej 69, **143**, 145, 146, 152
Deja 69, **143**, 145, 146, 152
Dejewski 143
Delert 147
Deling 147
Del(l) 147
Del(l)a 147
Deller 147
Del(l)inger 147
Dellman 147
Delowski 147
Dembek 140
Dembicki 140
Dempc 147
Demps 147
Dems 147
Demski 147
Demtz 148
Denc 148, 149
Denca 149
Dencer 149
Dencikowski 149
Dencław 149
Denhoff 148
Dens 148, 149
Denski 149
Densław 149
Denz 148, 149
Denziński 148, 149
Deńca 149
Deńczyk 149
Depa 149, 150
Depc(z)yk 150
Depczyński 150
Depiński 150
Depka 149, 150
Depke 149, 150
Depkiewicz 149
Depko 149
Depkowski 149
Depkun 149
Deus 9, **64**, **65**, 67, 69, 103, 144, 145
Dey 143, 145
Deya 143
Dębek 140
Dębicki 140
Dic 142
Dicker 150
Dickert 150, 151
Dickmann 150, 151
Diesing 151, 152
Diesmann 151
Dietz 142
Dietzig 142
Diks 162
Dingler 152
Dix 162
Doberszyc 152
Dobies 153
Dobiesz 153
Dobieś 153
Dobis 153
Dobiś 153
Dobjasz 153
Dollny 153

Dolna 153
Dolniak 153, 154
Dolny 153
Dombek 140
Dombka 140, 141
Dombke 140
Dombkowski 140
Dompke 140, 141
Domsta 154
Donarski 154, 155
Donderowicz 154, 155
Donhef(f)ner 148
Donhoeffner 148
Donnar 154, 155
Don(n)er 154
Donnersberg 155
Donorowicz 154, 155
Dorau 137, **155**, 156, 173
Dorawa 155, 156
Dorn 156
Dorna 156
Dornowicz 156
Dornowski 156
Dorny 156
Dorobek 156, 157
Dorski 157
Dorsz 157, 158, 215
Dorszewicz 157
Dorszyk 157
Dorszyński 157, 158
Drajer 159
Drajs 158
Drajski 158
Drechsler 158–160, 250
Dreger 159
Dreher 159
Dreier 159, 160
Dreis 158
Drejarski 159
Drejarz 159
Drejer 159, 160
Drejerski 159, 160
Drejger 159
Drejs 158
Drejski 158
Drejza 158
Drejzyń 158
Dreksler 158, 159
Dresler 158, 159
Dreslerski 158
Dreszler 158, 159
Dreus(z) 64, 69, 160, 161
Drewa 160, 161
Drewc 160, 161
Drewek 160, 161
Drewing 160, 161
Drewka 160, 161
Drewkowski 160, 161
Drews 160, 161
Driwa 160, 161
Drywa 160, 161
Drywień 160, 161
Drywka 160
Dulniak 153
Dulny 153
Durau 155, 156
Durawa 155, 156
Durka 162
Durkiewicz 162
Durkowski 162
Dust 162
Dyck 150
Dycker 150
Dyckert 150
Dyk 150, 151
Dyka 150
Dykas 150
Dyk(i)er 150
Dyk(i)ert 150
Dykmann 150
Dyks 162
Dyksa 162
Dyksik 162
Dyksy 162
Dys 151, 152
Dysiak 151, 152
Dysiek 151, 152
Dysiewicz 151, 152
Dysiński 151, 152
Dysiuk 151
Dysz 151, 152, 163
Dysza 151
Dyszak 151, 152, **163**
Dyszek 151, 152, **163**
Dyszelewski 163
Dyszer 151, **163**
Dyszewski 151, **163**
Dyszka 151
Dyszkiewicz 151, 152, 163
Dyszko 151
Dyszlewicz 163
Dyszlewski 163
Dyszyński 151, 152, 163
Dyśko 151, 163
Dzik 163, 164
Dzikow 163
Dzikowski 163, 164

E

Ebel 164
Ebelewicz 164
Ebeling 164
Edel 25, **164**
Eggers 165
Eg(g)ert 165
Eggertsen 165
Egiert 165
Ehlers 165
Ehlert 165, 168
Ejnik 166
Ejsbrener 256
Ejsenmann 257
Ejsmann 257
Ejsmond 166
Ejsmont(t) 166
Ejsmuntowicz 166
Ejsmuntt 166
Eland 167
Elantkowski 167
Elend 166, 167
Elendt 166, 167
Elent 166, 167
Elers 165
Eller 165
El(l)ert 165
El(l)wardt 167
El(l)wart 167, 168
Elwartowski 167, 168
Elwat 167
Elwatr 167
Elwert 167
Elwertowski 167, 168
Empel 168
Eng(i)el 31, **169**, 170
Engler 169, 170
Englert 169
Erazm 170

F

Fajst 174

Faland 171
Falander 171
Falandes 171
Falandys(z) 171
Falenta 172
Falenty 172
Faleńczik 172
Faleńczyk 172
Falinski 171
Falisz 171, 172
Faliszek 171, 172
Fal(l)entin 172
Fal(l)entyn 172
Faltin 172
Faltynowicz 172
Faltyński 172
Fankidejski 28
Fantonius 28
Fawor 275
Feber 82
Fecke 177
Fecucka 177
Fecycz 177
Feczan 177
Feczyk 177
Fedak 173
Fed(d)e 173
Fed(d)ek 173
Fed(d)er 174, 179
Federak 174
Federczyk 174
Federewicz 174
Federkiewicz 174
Federski 174
Feist 174
Feister 174, 177
Feistner 174
Fejst 174
Fejszter 174
Felchmerowska 175
Felchner 175
Felchnerowski 175
Feldheim 175
Felkner 175
Ferenc 175, 176
Ferencka 176
Ferency 176
Ferenczuk 176
Fereniec 176
Ferens 175, 176
Ferent 176
Ferentz 176
Ferenz 175, 176
Fereński 176
Feręc 175, 176
Feta 174, **177**
Fetha 177
Fetta 177
Fetzka 177
Fetzki 177
Fibak 177–179
Fibiger 177
Fibik 177–179
Fider 179
Fidera 179
Fiderczak 179
Fiderczuk 179
Fiderek 179
Fiderkiewicz 179
Fiderowicz 179
Fidler 179, 180
Fiebieg 178
Fiebig 178, 179
Fieder 179
Fiederer 179
Fiederkiewicz 179
Fiederowicz 179
Fiedler 179, 180
Fieguth 178
Fiehweger 178
Fielauf 178
Fifelski 180
Fifielski 180
Fifieł 180
Fifowski 180
Filipcewicz 181, 182
Filipczak 181, 182
Filipczuk 181
Filipiak 180–182
Filipiec 181
Filipiek 181
Filipiński 181
Filipionek 181, 182
Filipkiewicz 181, 182
Filipow 181
Filipowiak 181, 182
Filipowicz 180–182
Filipowski 181, 182
Filip(p) 31, **180**–182
Filippi 181
Filippowicz 181
Filipski 181
Fischer 182, 183
Fiszer 182, 183
Fiweg 178
Fiweger 178
Flaischer 184
Flaiszer 184
Flajsierowicz 184
Flajszak 184
Flajszer 184
Flajszerowicz 184
Flajszhaker 185
Flajszman 183, 185
Flajszok 184
Fleischel 184
Fleischhauer 184, 185
Fleischman(n) 183–185
Fleiszor 184
Flejscher 184
Flejsierowicz 184
Flejssman(n) 183
Flejszer 184, 185
Flejszerowicz 184
Flem(m)ing 188, 189
Flesman 185
Fleszar 112, 184, 185, 212
Fleszner 185
Focht 189, 190
Fochtman(n) 189
Fogt 189
Fogtman(n) 189
Fojgt 189
Foland 171
Folkner 175
Folleher 190
Follehr 190
Foltin 172
Foltyn 172
Foltyniak 172
Foltynowicz 172
Foltyński 172
Fonberg 28
Foneiter 28
Fonfelden 28
Fongleic 28
Fongrat 28
Fonrath 28
Fonrobert 28
Fonseca 28

Fontara 28
Forbach 28
Forbeck 28
Forberg 28
Forman 190, **198**, 199
Formanek 198, 199
Formanowicz 198, 199
Freimund(t) 191
Freimunth 191
Freimut(h) 191
Freist 192
Frelich 191, 192
Frelichowski 191, 192
Frelikowski 192
Frelka 196
Frelke 196
Frest 192
Freza 172, 173, 191, **193**, 198
Frica 197
Friczka 197
Friczkowski 197
Friess 193
Friser 193
Froberg 194
Froehlich 191, 192
Froelke 196
Fröhlich 191, 192
Frö(h)lke 196
Frolików 192
Fromholc 194
Fromke 194
From(m) 194
Frommann 194
Frosik 195, 196
Frosin 195
Frosina 195, 196
Froska 195
Fro(s)s 144, **195**, 196
Frozyna 195, 196
Frus 195
Fruzyna 195, 196
Frużyński 195
Fryc 197, 198
Frycz 197
Frys 193
Fryzik 193
Fryzowski 193
Fu(h)rman(n) 198, 199
Furmanik 198, 199
Furmańczyk 199
Fyszer 182, 183

G

Gabaj 199
Gabała 200
Gaban 200
Gabara 200
Gabiec 199
Gabiecki 199
Gabik 200
Gabin 200
Gabriel 49, 92, **200**
Gabryel 200
Gabryl 200
Gans 203
Garski 201
Garst 201
Garsta 201
Garstecki 201
Garstka 201
Garstkiewicz 201
Garstkowiak 201
Gast 202
Gasta 202
Gaszta 201, 202
Gasztold 201
Gasztoł 201
Gasztych 201
Gasztyk 202
Gąsior 202
Gąsiorek 202
Gąsiorkiewicz 202
Gąsiorowski 202, 203
Gąsiorski 202, 203
Gąska 202
Gelau 203
Gerczyński 204
Gerka 204
Gerke 204
Gerlachowski 204
Gerlak 204
Gertich 205
Gertig 205
Gertrych 205
Gerts 205
Geruzel 274, 275
Gęga 202
Gęsicki 203
Gęsikowski 202, 203
G(i)el(l)o 203
G(i)eniusz 204
Gierek 204
G(i)erlach 204, 205
G(i)ertych 205
Gissel 206
Giza 205–207
Gizara 206, 207
Gize 206
Gizela 206, 207
Gizeński 206
Gizicki 206
Giziński 206
Gizowski 206, 207
Giża 205–207
Giżeński 206
Giżewski 206
Giżka 206
Giżycki 206, 207
Glaba 208, 209
Glabas 208, 209
Glaber 208, 209
Glabisz 209
Glabs 209
Glabuś 209
Glaeser 210, 211
Glaner 210
Glanert 210
Glan(n) 210
Glanowski 210
Glase 212
Glaser 210, 211, 250
Glasner 210
Glas(s) 210–212
Glassmann 210
Glaw 213
Glawer 213
Glaza 212
Glazar 212
Glazer 210–212
Glesman 211
Glesmer 211
Glesner 211
Glessman 211
Glienke 213, 214
Glina 213
Glinecki 213
Gliniak 213
Gliniański 213
Glinicki 213
Gliniewicz 213

Glinka 213
Glinke 213, 214
Glinko 213
Gliński 213, 214
Gloger 208
Glowienke 214
Głaba 208, 209
Głabała 209
Głabik 209
Głabiński 209, 210
Głabowska 209
Głabski 209
Głowienka 214
Głowienkowski 214
Głódź 214–216
Głuc 214, 215
Gnas 216
Gnech 217
Gnes 216
Gneza 216
Gnich 217
Gniech 217
Gniewek 217, 218
Gniewkowski 217, 218
Gniewoski 217, 218
Gniewosz 217, 218
Gniewoszewski 217, 218
Gniewski 217, 218
Gniffke 217, 218
Gnus 216
Gnusowski 216, 217
Gnych 217
Gnys 216, 217
Gnysiński 216
Gnyz 216
Godel(a) 220, **234**
Gohr 218
Gohra 218
Golab 221
Golba 218, 219
Golbe 218
Golbiak 218
Golc(z) 219
Golec 219
Gol(l) 219–221
Gol(l)a 219, 220
Gol(l)e 219, 220
Gol(l)nik 220, 221
Gol(l)ob 221
Golomb 221
Golombeck 221
Golop 221
Golz 219
Goos 203
Gor 218
Gortyński 274
Gos 221, 222
Gosik 221, 222
Gosk 221, 222
Goske 221, 222
Gosko 222
Goszka 221
Goszke 221
Górniak 222, 223
Górnicz 222, 223
Górniewicz 222, 223
Górnowicz 222, 223
Górny 222, 223
Górski 222, 223
Grabicz 223
Grabowicz 223
Grabowitz 223
Graj 224
Graja 224
Grajacz 224
Grajaszek 224
Grajec 224
Grajecki 224
Grajek 223, 224
Grajerz 223, 224
Grajko 224
Grajkowski 223, 224
Grancowski 224, 225
Grancyn 224, 225
Granek 230
Grantze 224, 225
Granz 224, 225
Granzin 224
Grap(p) 225
Greinke 225
Grel(a) 226
Grelak 226
Grelczak 226
Grele 226
Grelecki 226
Grelek 226
Grelewicz 226
Grelewski 226
Grelich 226
Grelicz 226
Grelik 226
Grelka 226
Grellus 226
Grelniak 226
Greloch 226
Grelowicz 226
Grelowski 226
Grelski 226
Greluk 226
Gren 227
Grenau 227, 228
Grenc 227, 228
Grenckowski 227
Grenczyk 227, 228
Grenda 232
Greniuk 227, 228
Grenka 225
Grenkowski 225
Grentz 227, 228
Grenzlik 227
Greńczuk 227, 228
Gręda 232
Grędecki 232
Grędziak 232
Grędziszewski 232
Grinke 225
Groc 228
Grocz 228
Groczkowski 228
Groczyk 228
Gron 229, 230
Grön 227
Gronau 228
Gröning 227, 228
Gronke 227
Groskrejc 229
Groskreuz 229
Groskrojc 229
Grosskreutz 229
Grus 229
Gruse 229
Gruska 229
Gryn 227
Grynda 232
Grynholc 227
Grynicz 227
Grynienko 227, 228
Gryniewiecki 227
Gryniuk 227
Grynka 227

Grynkiewicz 227, 228
Gryń 227
Gryńko 227, 228
Grzanka 229, 230
Grzankowicz 229
Grzanowski 229
Grzemba 231
Grzembek 231
Grzembka 231
Grzempa 230
Grzempczak 230
Grzempczyński 230
Grzempica 230
Grzempka 230
Grzempski 230, 231
Grzenia 232
Grzenk 231, 232
Grzenkiewicz 231
Grzenkowicz 231, 232
Grzenkowski 231, 232
Grzęda 232
Grzędowski 232
Grzędzicki 232
Grzędziński 232
Grzędziszewski 232
Grzonka 229, 230
Grzonkowski 229
Grzywacki 232, 233
Grzywacz 232, 233
Grzywaczewski 232, 233
Grzywaczyk 233
Grzywaczyński 233
Grzywak 233
Grzywala 233
Grzywecki 233
Grzywka 233
Guc 219, **234**
Guca 234
Guce 234
Gucik 234
Gucke 234
Gucki 234
Gucz 234
Gucza 234
Gucze 234
Guczek 234
Guczko 234
Guczkowski 234
Guć 234
Gudel(a) 220, **234**
Gudelin 234
Gudelińska 234
Gudelis 234
Gudelun 234
Guga 235
Gugała 235
Gugałka 235
Gulc(z) 219
Gutsch 234
Gutsche 234
Gutsze 234
Gutz 234
Gutz(e) 234
Gutzman(n) 234, 235
Guzman(n) 235
Guzmański 235

H

Hadrian 23
Hadrjan 23
Hadryk 23
Hadrysiak 23
Haf(f)ner 236
Haft 236
Haftarczuk 236
Haftarczyk 236
Haftek 236
Haftka 236
Haftkiewicz 236
Haftkowski 236
Haftman 236
Haftowski 236
Haftyk 236
Hajdebrek 236
Hajncel 249
Hajne 242
Hakert 237
Hak(i)er 237
Halasz 237
Halaszczyk 237
Halaszek 237
Halaszewska 237
Halaszka 237
Haliman(n) 237, 238
Halk(a) 251, 252
Hal(l)man(n) 237, 238
Halmański 238
Hałas 127, **238**
Hałasa 127, 238
Hałasiewicz 238
Hałasik 238
Hałasowski 238
Hamel 40
Hampel 168
Hartka 239
Hartke 239, 240
Hartkiewicz 239
Hartlieb 239
Hartman(n) 239, 240
Hartwig 239, 240
Haske 240, 241
Haski 240, 241
Hass 240, 241
Hassa 240, 241
Hasse 240, 241
Hasske 240, 241
Hassler 240
Hassmann 240
Hasuka 240
Hasza 240
Haustein 241
Hauszild 241
Hauszyld 241
Heba 242
Heidebrek 236
Heine 242
Heinzel 249
Hejka 242, 243
Hejke 242
Hejko 243
Heker 237
Hekier 237
Hekiert 237
Hekker 237
Helandt 167
Held 243
Heldt 243
Hellwig 243, 244
Helt 243
Helta 243
Heltman 243
Heltowski 243
Helwich 243, 244
Helwik 244
Hempel 168
Henig 244, 245
Heniks 244, 245
Hening 244, 245
Henisz 244, 245
Henk 244

Henka 244, 245
Henke 244, 245
Herchenreder 246
Herek 126, 127, 252
Hering 245, 246
Herlaine 246
Herlein 246
Herlen 246
Heromiński 274
Hert(a) 246, 247
Hertel 246
Herter 246
Hertka 246
Hertlein 246
Heryng 245
Heyka 242, 243
Heyke 242, 243
Hibner 247
Hinca 248, 250
Hincke 248, 249
Hincki 248
Hincko 248
Hincman 248
Hinc(z) 248–250
Hincza 248, 250
Hinczewski 248
Hintz 248–250
Hintzke 248
Hinz 248, 249, 250
Hinze 248
Hinzman 249
Hinzmann 249
Hirt 246, 247
Hoeft 254
Hoefta 254
Hoeftmann 254
Hoehn 254
Hoen 254
Hof(f)man(n) 250, 251
Hof(f)mański 250
Höft 254
Hogendorf 254, 255
Hohenfeld 242, **251**
Höhn 254
Holbrocht 25
Holc 251, 252
Holcha 129
Holchan 128, 129
Holcher 128, 129
Holchman 128
Holk 251, 252
Holke 251
Holko 251, 252
Holt 194, **251**, 252
Holtzman 251
Hom 129
Homa 129, 255
Horn 252, 253
Horna 252, 253
Horniak 252, 253
Hornicki 253
Hornik 252, 253
Hornof 253
Hornosko 253
Hornowski 253
Hornung 253
Horst 253
Horstman(n) 253
Hube 247, 248
Huben 247, 248
Huber 247, 248
Hübner 247, 248
Hut 255
Huta 255
Hutek 255
Hutera 255
Huterski 255
Hutkowski 255
Hutyra 255
Hync 249
Hyrek 127

I

Imbach 256
Imberg 29
Imgrąt 29
Imgrond 29
Imgront 29
Imgrot 29
Imgrunt 26, 29
Imgrut 29
Imhof 26, 29
Imioła 272
Imiołek 272
Inberg 29
Infeld 26, 29
Ingarden 29
Ingert 29
Inglott 29
Ingront 29
Ingrunt 29
Inklut 29
Intas 29
Inwalski 29
Isban(n)er 256
Isbarner 256
Isbrandt 256

J

Jacob 257
Jacobi 24, 123, 257
Jacobsson 257
Jaedtka 263
Jaedtke 263
Jaetke 263
Jaf(f)ke 263
Jagalski 263, 264
Jaga(ł)ła 263, 264
Jahn 265, 267
Jahnz 265
Jakob 257
Jakobczak 257
Jakobczyk 257
Jakobi 257
Jakobsche 257
Jakób 107, **257**, 259
Jakóbczuk 257
Jakóbczyński 257
Jakóbiak 257
Jakóbicki 257
Jakóbkiewicz 257
Jakóbowski 257
Jakub 107, **257**
Jakubecki 258
Jakubek 258
Jakubiak 258
Jakubiec 258, 265
Jakubik 258
Jakubiłowicz 258
Jakubionek 258
Jakubiszak 258
Jakubiszyn 258
Jakubowicz 258
Jakubowski 258
Jakubschon 258
Jakubski 258
Jakusch 258, 264
Jakusiak 258, 264
Jakusik 258, 264
Jakusz 258, **264**

Jakuszczenko 258, 264
Jakuszczonek 258, 264
Jakuszek 264
Jakuszyk 259, 264
Jakuś 259, 264
Jalbrecht 25
Jamioła 272
Jan 166, **264**, 265, 267, 270
Janaczyk 265
Janasek 265
Janasiak 265
Janasik 265
Janasiński 265
Janasz 265
Janaszak 265
Janaszczyk 265
Janaszek 265
Janc 266–268
Janca 266–268
Jancewicz 266, 268
Jancz 266–268
Janczenko 266, 268
Janczewski 266
Janczi 266, 268
Janczuk 266
Janczyk 266
Janczyn 266, 268
Janć 266
Janderal 268
Jandernal 268
Jankiewicz 265
Janowic 268, 269
Janowicz 268, 269
Janowitz 268, 269
Jant 269
Janta 269, 270
Jańca 266, 267
Jańcz 266
Jańczak 266
Jańczek 266
Jańczeń 266
Jańczewski 266
Jańczuk 266
Jańczyk 266
Jaruzel 274, 275
Jaruzelski 274, 275
Jaskot 270
Jaszczerski 270, 271
Jaszczerzewski 271
Jauer 271
Jawecki 263
Jawecko 263
Jaweczek 263
Jaweczko 263
Jawień 263
Jąkalak 37
Jąkalski 37
Jąkała 36, 37
Jefimczyk 271
Jefimiak 271
Jefimiec 271
Jefimienko 271
Jefimko 271
Jefimof 271
Jefimow 271, 272
Jefimowicz 271
Jefimski 271
Jefkaj 263
Jemielity 272, 273
Jemielniak 272, 273
Jemieluch 272
Jemioł 272, 273
Jemiołek 272, 273
Jemiołkowski 272, 273
Jenta 269, 270
Jereczek 273
Jereczke 273
Jereczko 273
Jerk 273
Jeromin 274
Jeronim 274
Jerozolimski 274
Jerusel 274
Jeruzal 274, 275
Jeruzalem 274, 275
Jeruzalski 274, 275
Jerużalski 274, 275
Jeszczerzewski 271
Jęderal 268
Jędernalik 268
Jędrnal 268
Joachim 49, 185, **275**, 276
Joachimczak 275, 276
Joachimczyk 275, 276
Joachimiak 275, 276
Joachimowicz 275, 276
Joachimowski 275
Jońca 266, 267
Jończak 266, 268
Jończyk 267, 268
Jordan 275
Jóskowski 276
Józef 276, 278
Józefara 276
Józefat 276
Józefin 277, 278
Józefiuk 277, 278
Józefkowicz 277
Józefoski 277, 278
Józefowski 277
Józefów 277, 278
Józefski 277, 278
Józekowski 277, 278
Józewicz 277, 278
Józiak 277, 278
Józko 277, 278
Józkowiak 277, 278
Józków 276, 277
Józwa 276–278
Józwiak 277, 278
Józwicki 277, 278
Józwikowski 277
Józwiuk 277, 278
Józwowiak 277, 278
Józwowski 277, 278
Jóźwiarski 277, 278
Jóźwikiewicz 277
Jóźwiuk 277, 278
Jóżwiak 277
Jóżwik 277
Juhlke 278
Jü(h)lke 278
Jujka 278, 279
Jujko 279
Julka 278
Julke 278
Julkowski 278
Junas 279
Junasz 279
Junca 266, 267
Juncewicz 267–269
Juncewski 267, 279
Junczak 267, 268
Junczewski 267, 279
Junczyk 267, 279
Junczys 267, 268
Juniak 279
Juniewicz 279
Junik 279
Junikowski 279

Juny 279
Junyk 279
Juńczyk 267, 268, **279**
Juński 279
Juszkiewicz 280
Juszko 280
Juszkowicz 280
Juwa 280, 281
Juwan 280
Juwko 280

K

Kałacer 208
Kaspari 122
Kastoris 82
Kastory 82
Kasturski 82
Kełbaśnik 188
Kiełbas 188
Kiełbasa 188
Kiełbasicz 188
Kiełbasiewicz 188
Koba 259
Kobajło 259
Kobak 259
Kobalczyk 259
Koban 259
Kobarenko 259
Kobas 259
Kobaszko 259
Kobat 259
Kobeć 259
Kobel 259
Kobeluszczyk 259
Kober 259
Koberda 259
Kobeszko 259
Kobiak 259
Kobiera 259
Kobierski 259
Kobiński 259
Kobłoński 259
Kobrys 259
Kolberger 208
Kołbasa 186
Kołbasicz 186
Kołbasiuk 186
Kołbasko 186
Kotwica 32
Kotwicki 32
Koza 121, 122
Kozieł 121, 122
Kozieła 121, 122
Kozieło 121
Kozioł 121, 122
Kozłowski 121
Krion 40
Kubacki 259
Kubak 260
Kubaka 260
Kubal 260
Kubala 260
Kubale 260
Kubalewski 260
Kuban 260
Kubanek 260
Kubański 260
Kubasiak 260
Kubasik 260
Kubaszek 260
Kubaszewski 260
Kubaś 260
Kubat 260
Kubatek 260
Kubatko 260
Kubatzki 260
Kubczak 260
Kubczyk 260
Kube 260
Kubea 260
Kubek 261
Kubelewicz 261
Kubelka 261
Kubera 261
Kuberczyk 261
Kuberski 261
Kubert 261
Kubiak 261
Kubiatowski 261
Kubica 261
Kubich 261
Kubiciel 261
Kubicki 261
Kubicz 261
Kubiczak 261
Kubiczek 261
Kubielas 261
Kubielski 261
Kubieniec 261
Kubieński 261
Kubijk 261
Kubik 261
Kubilewicz 261
Kubilus 262
Kubin 262
Kubina 262
Kubinowski 262
Kubiński 262
Kubisa 262
Kubisch 262
Kubisty 262
Kubiszewski 262
Kubisztal 262
Kubiszyn 262
Kubitzki 262
Kubizna 262
Kubka 262
Kubkowski 262
Kubok 262
Kubon 262
Kubosz 262
Kubowicz 262
Kubów 262
Kubski 262
Kubuj 262
Kubusiński 262
Kubyk 262
Kubylis 262
Kutlarz 185

Ł

Łysoń 208, 209
Łysy 208, 209

M

Madej 69, **143**–146, 152
Madeja 69, **143**–146, 152
Masarczyk 186
Masarek 186
Mecger 186
Metler 186
Metzger 184, 185
Meusel 65
Meusiak 65
Meus(z) 9, 59, **64**, **65**, 66, 69, 103
Meuś 65
Mewes 65, 66
Młot 125
Młotek 125

Młotk 125
Mstowski 154
Murglin 115

O

Obracht 24, 25
Obracht-Prondzyński 24
Obrych 25
Olbracht 25
Olbrych 24, 25
Olbrychowicz 24, 25
Olbrychski 24, 25
Olbryk 24
Olbrys 24, 25
Olcha 129
Omiela 272

P

Pan 64, 204, 226, 246
Panek 246
Pasterz 247
Pastor 247
Pelczar 112, 155, 175, 212
Philip(h) 180–182
Philippski 181
Philips 181
Piwko 72
Piwo 71, 72
Piwosz 72
Pomsta 154

R

Ram 40
Rasmus 170
Rasmussen 170, 171
Rasmusson 170
Razmus 170
Rozmus 170
Rozmys 170
Rzeznikiewicz 187
Rzeźniaczak 187
Rzeźniak 187
Rzeźnicki 187
Rzeźniczak 187
Rzeźniczek 187
Rzeźniewski 187
Rzeźnik 184, 187
Rzeźnikiewicz 187
Rzeżniak 187
Rzeżnikowski 187

S

Sarkander 183–185
Schlachter 185, 186
Schmelter 256
Sinita 195, 196
Smura 127, 128
Stamler 37
Stofer 25
Szam(i)er 124
Szkiełko 211
Szklarz 211

Ś

Śledziak 245
Śledzianowski 245
Śledziecki 245
Śledziewski 245
Śledzikowski 245
Śledziński 245
Śledziowski 246
Śledź 245, 246
Świętoszek 73

T

Tabor 275
Tec 142
Teca 142
Teus(z) 9, **64**, **66**–68, 88
Tews 64, 66, 67, 89
Tietz 142
Tiez 142
Tryk 40
Tyc 142
Tyca 142

U

Ulbrecht 25
Ulbrich 25
Ulbych 25
Ut 27
Utberg 27
Utermarkt 27
Utermölen 27
Utermühl 27
Utfald 27
Uthof 27
Utman 27

V

Vieweg 178
Vogt 189, 190
Vogtmann 190
Voigt 190
Vorlauf 28
Vormelker 28
Vorpahl 28
Vorreiter 28
Vorwerk 28

W

Walentin 105, 127, 172
Walentyn 49, **172**, 173
Walentyński 172
Warkocz 32
Warkoczewski 32
Warkoczyk 32
Warkoczyński 32
Warmbier 72
Warszawer 208
Wasiek 48
Wasilak 48
Wasyl 47, 48
Wasylczenko 47
Wasyleczko 47
Wasylewski 47
Wasylke 47
Wasylków 47, 48
Wasylowski 47, 48
Wasylów 47, 48
Wasyluk 47, 48
Wasyłyk 48
Wasyńczuk 48
Wedda 173
Wedde 173
Wiberg 178
Wibig 177, 178
Wider 40
Winawer 208
Witrych 212
Witrykus 212
Woigt 190
Wremunt 191
Wresa 193
Wreza 173, 191, **193**, 198
Wrögel 100
Wrowell 100
Wrycz 193, **197**, 198
Wrycza 191, **197**, 198
Wurster 184, 186

Z
Zemsta 154
Zibell 135
Ziegert 122
Zielsdorf 136
Zielzdorf 136
Zina 196
Zin(n) 195, 196
Zuban 29
Zubar 29
Zubeil 29
Zubeir 29
Zubek 29
Zubert 29
Zubok 29
Zubraj 29
Zuchlzdorf 136
Züchner 135, 136
Zugeher 29
Zugehör 29
Zumefeld 30
Zurad 30
Zurat 30
Zuwald 30

Edward Breza – urodził się w 1932 r. w Kaliszu (powiat kościerski), zmarł w 2017 r. w Gdańsku. Absolwent teologii Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Krakowie (1958) oraz filologii polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku (1964). Pracownik naukowy Uniwersytetu Gdańskiego od chwili powstania (1970), w którym w 1974 r. uzyskał tytuł doktora (*Toponimia powiatu kościerskiego*), w 1978 r. doktora habilitowanego (*Pochodzenie przydomków szlachty Pomorza Gdańskiego*), w 1988 r. profesora, a w 1993 r. profesora zwyczajnego. W latach 1978–1981 prodziekan Wydziału Humanistycznego, a w latach 1981–1990 dyrektor Instytutu Filologii Polskiej. Specjalizował się w onomastyce, dialektologii, kaszubistyce, historii języka polskiego (dużo uwagi poświęcił wpływom łacińskim i niemieckim), metodyce nauczania języka polskiego i kaszubskiego. Bibliografia jego publikacji liczy 2500 pozycji, w tym 9 książek, liczne rozprawy, artykuły i recenzje naukowe. Był m.in. redaktorem „Rocznika Gdańskiego" i „Prac Językoznawczych UG". Wypromował 22 doktorów, około 500 magistrów i 495 licencjatów filologii polskiej na Uniwersytecie Gdańskim, Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (wcześniej Wyższa Szkoła Pedagogiczna), w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Ciechanowie i Mławie, Bałtyckiej Wyższej Szkole Humanistycznej w Koszalinie. Był członkiem Międzynarodowego Komitetu Onomastycznego w Lowanium, Komisji Onomastycznej Komitetu Językoznawstwa PAN, Gdańskiego Towarzystwa Naukowego (przewodniczącym I Wydziału). Doktor honoris causa Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, honorowy obywatel Kościerzyny, rodzinnej gminy Dziemiany oraz gminy Lipusz w powiecie kościerskim.

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

Muzeum
Ziemi Kościerskiej
im. dra Jerzego Knyby w Kościerzynie